

SLOVÁCKO

LXIV

2022

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

**SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS
PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ**

SLOVÁCKO

LXIV

2022

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2022

Společenskovědní recenzovaný časopis pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník LXIV • Vychází 1× ročně • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, příspěvková organizace, Smetanovy sady 179, 686 01 Uherské Hradiště dne 10. 7. 2023 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemník redakce: P. Číhal • Redakční rada: P. Číhal, J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, R. Habartová, T. Chrástek, M. Kondrová, L. Malina, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, K. Slobodová Nováková, M. Šimša, L. Tarcalová, E. Večerková, A. Vyskočil • KODIAK print s.r.o., Nábřeží 599, 760 01 Zlín-Prštné • Náklad 200 ks

ISBN 978-80-87671-47-4

ISSN 0583-5569

OBSAH

Etnologie

Studie

<i>Jiří Pajer</i> : Gajdošská hudba na Slovácku	11
<i>Jan Blažek</i> : Královničky na hanáckém Slovácku	27
<i>Pavol Krajčovič</i> : Habánske osídlenie na území juhozápadného Slovenska optikou vybraných diel uhorského národopisu	43
<i>Lenka Havlíková</i> : Chrámové betlémy Metoděje Floriana na Podluží	55
<i>Markéta Vašulková</i> : Sto let Slováckých roků v Kyjově (od národopisné slavnosti k folklornímu festivalu).....	73

Materiály

<i>Jan Káčer</i> : Zděné a roubené zvonice na Kyjovsku a Ždánicku	91
<i>Romana Habartová, Martina Kohoutková</i> : Atlas, brokát – „ornát“ nebo damašek?	131
<i>Ludmila Tarcalová, Marta Kondrová</i> : Krojové přehlídky – odborný přínos i oživení Slováckých slavností vína a otevřených památek.....	143
<i>Blanka Petráková</i> : Výstava Fischerovi a Marie Fischerová-Kvěčhová v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně	157

Zprávy

Slováckým muzeem zněl fenomenální nástroj (<i>Jaroslav Kneisl</i>)	169
Masky, kostýmy, maškary. Maskované obchůzky a průvody v tradici jihovýchodní Moravy na fotografiích, uměleckých dílech i hmotných dokladech (<i>Ludmila Tarcalová</i>).....	171
Zlínský kraj v lidové písni III. Okres Vsetín; Zlínský kraj v lidové písni IV. Okres Kroměříž (<i>Marta Toncrová</i>)	173

Archeologie

Studie

<i>Zdeněk Kuchař, Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek</i> : Sídliště z mladší doby bronzové v poloze Vlčnov – Hýblův kříž	177
<i>Dana Menoušková, Jakub Šimík</i> : K interpretaci kachlů s heraldickými náměty z Uherského Brodu, nároží Masarykova náměstí a Komenského ulice.....	193
<i>Klára Augustinová, Jaroslav Bartík</i> : Archeologický výzkum úvozových cest u Dolního Němčí v kontextu historických stezek v prostoru jihovýchodní Moravy.....	217

Materiály

<i>Tomáš Chrástek, Zdeněk Kuchař, Dana Menoušková, Jiří Novotný</i> : Záchranné archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2022	245
---	-----

Historie

Studie

<i>Jiří Mitáček</i> : Několik poznámek k založení a následné roli královských měst Uherské Hradiště a Uherský Brod na východní Moravě	255
<i>Blanka Petráková</i> : Vzorná hospodyně ze Samohrádku.....	277

Materiály

<i>Jiří Pajer</i> : Kronika rodu Rumišků z Javorníka	291
<i>Veronika Idríková, Martin Žižlavský</i> : Muzeum ve Starém Městě a prezentace archeologických nálezů veřejnosti	301

Zprávy

K životnímu jubileu Lubomíra Slezáka (<i>Radomír Vlček</i>)	311
Pozdrav Blance Rašticové (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	313
<i>Jiří Mitáček</i> a <i>Vladimír Vavřínek</i> . Uherské Hradiště-Sady: 500 let křesťanství ve střední Evropě. IV., Historické souvislosti 9.–13. století (<i>Petr Elbel</i>).....	314
<i>Jaromíra Čoupková</i> . Toulky městem Uherské Hradiště (<i>Pavel Portl</i>)	318
<i>Jiří Mitáček et al.</i> Uherský Brod: město královské (<i>Jiří Čoupek</i>)	320
<i>Jindřich Zdeněk Charouz</i> . Zůstává mi však milost Boží: život a internace biskupa-vyznavače Josefa Karla Matochy (1888–1961) (<i>Jiří Čoupek</i>).....	321

Dějiny umění

Materiály

<i>Milada Frolcová</i> : Galerie Slovákckého muzea v minulosti a současnosti	327
<i>Lukáš Malina</i> : Pavol Stručka	339

Zprávy

„Čas je pojem relativní“ (<i>Milada Frolcová</i>)	353
Životní jubileum Milady Frolcové (<i>Blanka Rašticová</i>)	356
Kostel Svatého Ducha ve Starém Městě se staví dvacet let (<i>Milada Frolcová</i>).....	358

Muzejnictví

<i>Ivo Frolec, Iveta Mátlová</i> : Slovákcké muzeum v roce 2022, výroční zpráva.....	365
<i>Ivo Frolec, Tomáš Chrástek</i> : Cyrilometodějské centrum přivítalo první návštěvníky	387
<i>Michal Kutálek</i> : Architektonické řešení expozic v Památníku Velké Moravy – Cyrilometodějském centru	393
<i>Jiří Jílík</i> : Za Ladislavem Chvalkovským	399
<i>Romana Habartová</i> : Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2022.....	403
<i>Jan Káčer</i> : Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje v roce 2022	409
*	
Výběrový přehled publikací vydaných v roce 2022 (<i>Iveta Mátlová</i>).....	415
Výstavy Slovákckého muzea v roce 2022 (<i>Iveta Mátlová</i>)	421
Nabídkový list publikací Slovákckého muzea v Uherském Hradišti (<i>Iveta Mátlová</i>).....	423
Technické pokyny redakce pro publikování v časopisu Slovákcko (<i>Redakce</i>).....	430

SUMMARY

Ethnography

Articles (peer reviewed)

<i>Jiří Pajer</i> : Bagpipe Music in Moravian Slovakia	11
<i>Jan Blažek</i> : Little Queens in Hanakian Slovakia.....	27
<i>Pavol Krajčovič</i> : Haban's Settlements in the Area of South-West Slovakia in selected Works of Hungarian Ethnology.....	43
<i>Lenka Havlíková</i> : Temple Nativity Scenes by Metoděj Florian in Podluží	55
<i>Markéta Vašulková</i> : One Hundred Years of Moravian Slovak Years in Kyjov (From Ethnographical Feast to Folk Festival)	73

Material Articles (non-peer reviewed)

<i>Jan Káčer</i> : Masonry and Timbered Belfries in Kyjov and Ždánice Regions.....	91
<i>Romana Habartová, Martina Kohoutková</i> : Satin, Brocade – “Vestments” or Damask?... ..	131
<i>Ludmila Tarcalová, Marta Kondrová</i> : Costume Fashion Shows – Expert Contribution and Revival of Moravian Slovak Feasts of Wine and Opened Sights.....	143
<i>Blanka Petráková</i> : Fischer Family Exhibition and Marie Fischerová-Kvěchová in the Museum of South-East Moravia in Zlín	157
*	
Messages	169

Archeology

Articles (peer reviewed)

<i>Zdeněk Kuchař, Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek</i> : A Late Bronze Age Settlement in the Field Vlčnov – Hýblův kříž.....	177
<i>Dana Menoušková, Jakub Šimík</i> : To the Interpretation of Tiles with Heraldic Symbols from Uherský Brod, the Corner of Masaryk Square and Komenský Street.....	193
<i>Klára Augustinová, Jaroslav Bartík</i> : Archaeological Excavation of Sunken Lanes near Dolní Němčí in the Context of Historical Roads in the Area of South-East Moravia.....	217

Material Articles (non-peer reviewed)

<i>Tomáš Chrástek, Zdeněk Kuchař, Dana Menoušková, Jiří Novotný</i> : Rescue Archaeological Researches of Moravian – Slovak Museum in 2022	245
---	-----

History

Articles (peer reviewed)

<i>Jiří Mitáček</i> : Some Notes on Founding and Further Role of Royal Towns of Uherské Hradiště and Uherský Brod.....	255
<i>Blanka Petráková</i> : Exemplary Housewife from Samohrádek.....	277

Material Articles (non-peer reviewed)

Jiří Pajer: Chronicle of the Family of Rumíšek from Javorník..... 291
Veronika Idríková, Martin Žižlavský: Museum in Staré Město and Presentation
of Archaeological Findings to the Public..... 301

*

Messages..... 311

History of Art

Material Articles (non-peer reviewed)

Milada Frolcová: Galery of Moravian Slovak Museum at Present and in the Past 327
Lukáš Malina: Pavol Stručka 339

*

Messages..... 353

Museums..... 363

INHALTVERZEICHNIS

Ethnologie

Rezensierte Beiträge und Studien

<i>Jiří Pajer</i> : Dudelsackmusik in der Mährischen Slowakei	11
<i>Jan Blažek</i> : Das Königstochterfest in der Hanakischen Slowakei	27
<i>Pavol Krajčovič</i> : Habanerbesiedlung in der Südwestslowakei aus der Optik ausgewählter Werk der ungarischen Ethnographie.....	43
<i>Lenka Havlíková</i> : Kirchenrippen von Metoděj Florian in der Subregion Podluží	55
<i>Markéta Vašulková</i> : Einhundert Jahre Mährisch-Slowakisches Jahr in Kyjov (von der ethnografischen Feier zum Folklorefestival)	73

Sonstige Beiträge (nicht rezensiert)

<i>Jan Kácer</i> : Gemauerte und Blockhaus-Glockentürme um Kyjov und Ždánice	91
<i>Romana Habartová, Martina Kohoutková</i> : Atlas, Brokat – „Ornat“ oder Damast?	131
<i>Ludmila Tarcalová, Marta Kondrová</i> : Trachtenschauen – Fachbeitrag und Belebung des Mährisch-slowakischen Weinfests	143
<i>Blanka Petráková</i> : Ausstellung Die Fischers und Marie Fischerová-Kvěchová im Regionalmuseum Südostmähren in Zlín	157
*	
Nachrichten	169

Archäologie

Rezensierte Beiträge und Studien

<i>Zdeněk Kuchař, Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek</i> : Eine Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit an der Stelle Vlčnov – Hýblův kříž.....	177
<i>Dana Menoušková, Jakub Šimík</i> : Zur Interpretation von Kacheln mit Wappenmotiven aus Uherský Brod, Ecke Masaryk-Platz und Komenský-Straße.....	193
<i>Klára Augustinová, Jaroslav Bartík</i> : Rettungsgrabung von Hohlwege bei Dolní Němčí im Kontext historischer Wege in Südostmähren	217

Sonstige Beiträge (nicht rezensiert)

<i>Tomáš Chrástek, Zdeněk Kuchař, Dana Menoušková, Jiří Novotný</i> : Rettungsgrabungen des Museums der Mährischen Slowakei im Jahr 2022.....	245
--	-----

Geschichte

Rezensierte Beiträge und Studien

<i>Jiří Mitáček</i> : Einige Anmerkungen zur Gründung und folgenden Rolle der königlichen Städte Ungarisch Hradisch und Ungarisch Brod in Ostmähren	255
<i>Blanka Petráková</i> : Vorbildliche Hausfrau aus der Villa Samohrádek.....	277

Sonstige Beiträge (nicht rezensiert)

<i>Jiří Pajer</i> : Chronik der Familie Rumíšek aus Javorník.....	291
<i>Veronika Idríková, Martin Žižlavský</i> : Das Museum in Staré Město und seine Präsentation archäologischer Funde für die Öffentlichkeit.....	301
*	
Nachrichten	311

Kunstgeschichte

Sonstige Beiträge (nicht rezensiert)

<i>Milada Frolcová</i> : Galerie des Museums der Mährischen Slowakei in Vergangenheit und Gegenwart.....	327
<i>Lukáš Malina</i> : Pavol Stručka.....	339
*	
Nachrichten	353
Museum	363

ETNOLOGIE

GAJDOŠSKÁ HUDBA NA SLOVÁCKU

Jiří Pajer, Strážnice

Gajdošská muzika představovala starší vývojový stupeň lidové hudby na Slovácku. V tomto příspěvku se podařilo doložit údaje o působení slováckých gajdošů a k většině z nich přiřadit i základní životopisné údaje. Celkem byly soustředěny informace o působení čtyřiceti tradičních interpretů a v přímé návaznosti jejich mladších pokračovatelů.

Úvod

V dějinách lidové hudební kultury na Slovácku zaujímali významné místo gajdoši a gajdošská muzika. Můžeme říci, že představovala obecný vývojový stupeň, rozšířený už od středověku nejen na teritoriu střední Evropy, ale i v širších geografických souvislostech. Tento fenomén je důkladněji doložen až v jeho poslední fázi, tedy v druhé polovině 19. století, kdy docházelo k zanikání gajdošských muzik.

Historické zprávy o působení gajdošů na Slovácku sahají až do první poloviny 17. století. Krevní kniha městečka Bojkovic uvádí nejstarší údaje o používání gajd a gajdoších. Roku 1630 se před právem projednával případ, kdy ovčák Tomáš z Luhačovic se svým pomocníkem Janem a výrostkem Mackem zabili ovci z panského stáda a z její kůže si udělali „gejdy“. Jiná kauza vznikla roku 1636, kdy krhovští mládenci zabili gajdoše Jiříka Mrázka z Pitína, „*když opilý slovenským páleným byl, času nočního nad humny bojkovskými*“.¹

Další ojedinělé údaje pocházejí z 18. století. Z období let 1760–1780 se dochoval popis zvyků a způsobu odívání v Bojkovicích, v němž je obsažena také zmínka o pozoruhodném hodovém obyčeji „chytání kuruců“, který připomínal jízdu králů.² Na druhý den byla pro poddané uspořádána taneční zábava v panské hospodě za doprovodu gajdošské muziky z Komně. Tančilo se až do rána a v tanci se pokračovalo i na druhý hodový den. Z ikonografických dokladů je významná svatební láhev s vrocením 1708, která dokládá používání gajd s dmychákem už v tomto období.³

Z navazujícího období 19. století jsou k dispozici početnější archivní zprávy a terénní zjištění o působení gajdošů v jednotlivých subregionech Slovácka, zaznamenaných starší generací národopisců a vlastivědných pracovníků. Jsou známa rovněž jména gajdošů a místa jejich působení. V této poslední fázi jsou zachyceny výhradně gajdy nadýmané dmychákem, podle velikosti huku rozlišované na „malé“ a „hrubé“ gajdy. Starší vývojovou fází tvořily malé gajdy nadýmané ústy, všeobecně nazývané „šutky“. Ojedinělé zmínky o jejich výskytu nacházíme v archivních pramenech, povědomí o jejich používání je obsaženo také ve vzpomínkách soudobých pamětníků. Tyto tzv. šutky jsou doloženy na Slovácku z oblasti moravských Kopaníc, dále z Březové, Strážnice a Kostic.

Luhačovické Zálesí

Antonín Václavík uvádí ve své monografii *Luhačovské Zálesí* příjmení a místa působení dvou gajdošů,⁴ podle identifikace v matrikách se podařilo odkrýt bližší souvislosti. Prvním z gajdošů byl Jiří Krajča (1798–1869), domkař z Polichna. Druhým byl Jiří Baďura (1758–1830), tkadlec z Vrbětíc, který se přiženil do Slopného. Příjmení třetího gajdoše uvádí Josef Klvaňa. Byl jím jistý Lukšík od Velkého Ořechova, který působil ještě ke konci 19. století. V oblasti luhačovického Zálesí nacházel mnohem větší uplatnění malý přenosný cimbál.⁵

Moravské Kopanice

Působení gajdoše ve Starém Hrozenkově dokládá František Bartoš ve své pozůstalosti, jeho jméno však neuvádí.⁶ Jiné hráče na tento nástroj se ve starších pramenech nepodařilo prozatím dohledat. Z informací získaných L. Ruttem a J. Černíkem víme, že jedním z posledních gajdošů byl Jan Holásek (1823–1903) z Vyškovce, jeho „hrubé“ gajdy jsou uloženy v muzeu v Uherském Brodě. Hrál v doprovodu svých synů, muzice se říkalo „Mináříci“.⁷ Nejstarší syn Jan (1856–?) zastával funkci primáše, prostřední Jiří (1869–?) kontroval a nejmladší Josef (1872–?) nahradil otce po jeho smrti na basu. Holáskova muzika působila po celých Kopanicích, nejčastěji hrávala ve Vyškovci, Vápenicích, v Žítkové a ve Starém Hrozenkově, chodívali i na Slovensko do Horní Súče. Zvláště oblíbený byl gajdošský doprovod při tanci „hrozenská“, tanečníci při něm házeli peníze do předního huku. Gajdoš Holásek si sám vyráběl „pízgory“ (strojky) z bezového dřeva, sám si je také ladil. Ve stáří, kdy už nemohl chodit s muzikou, hrával alespoň doma sám pro sebe.⁸

Gajdoš Jan Holásek z Vyškovce se svými syny, 1895. Podle: *Moravské Slovensko* 2, s. 639.

Uherskohradištsko

V zápiscích z pozůstalosti Františka Bartoše se uvádí složení muziky z Kunovic, která hrávala v sestavě gajdy a dvoje housle.⁹ Jiné zprávy o působení gajdošů v této oblasti se prozatím nepodařilo doložit.

Uherskobrodsko

Nejstarší zpráva o působení gajdošů na Uherskobrodsku pochází z Vlčnova. Dne 1. září 1811 zajali vlčnovští obyvatelé panské ovce, pasoucí se na obecních pastvinách, a zahnali je do dvora obecní hospody, v níž právě hrál gajdoš zvaný „starý Moštěk“ s doprovodem dvou houslistů.¹⁰ Pátráním v matrikách se podařilo určit jméno gajdoše, jímž byl domkař Václav Moštěk (1748–1824).¹¹ Zpráva o gajdoších, tentokrát z obce Březové z roku 1819, hovoří o souběžném používání malých „šutek“ a velkých gajd, gajdoš hrával společně s dvěma houslisty.¹² Jedním z mála doložených gajdošů navazující generace, působících v této oblasti, byl Pavel Juřena (1801–1849) z Korytné.¹³

Ve Strání se doprovod gajdošské hudby uplatňoval ponejvíce při fašankových občůvkách, ale i při jiných příležitostech, jako byly svatby, hody, přástky nebo kácení májů. Rutteho nejstarší pamětníci vzpomínali na gajdoše Malocha, údajně straňanského rodáka, který se přiznal na přilehlé slovenské Kopanice. Do Strání chodil pravidelně hrát až do roku 1855, kdy ho postihlo neštěstí v rodině, pak už jen příležitostně. Příkladná byla jeho vytrvalost a neúnavnost: na svatbách prý hrál po celý týden a spával jen chvílemi mezi hrou. Na moravskou stranu chodívali podle informací shromážděných L. Ruttem hrát i jiní slovenští gajdoši, nejproslulejší byl Filúz z Lubinských kopanic, dále Hložka, Dědík, Malochův vyučevac Oprchal z Lieskovských kopanic a Martin Mazák řečený „Šošker“ z Bzinských kopanic.¹⁴

Ke konci Malochova působení začal hrát ve Strání nádeník Martin Janošík (1839–1897), zvaný „Strechýr“, který byl pak jediným gajdošem v obci. Souběžně s ním působila

Gajdoš Jan Hrbáč st. z Velké nad Veličkou, kolem 1915. Podle: *Moravské Slovensko* 2, s. 636.

se naučil gajdy sám vyrábět a pak používal tradiční gajdy s malým hukem, které se nadýmaly měchem v podpaždí.¹⁵

Hornácko

Hornácko patří k oblastem, odkud se dochovalo množství zpráv o působení gajdošů. Vlivem geografické a kulturní odlehlosti se gajdošský projev udržel až do začátku 20. století a v autentické návaznosti – už jako reziduum – pokračoval i v dalším období. Odsud jsou jako z jediného slováckého subregionu doloženy rovněž rodinné tradice v provozování gajdošské hudby.¹⁶

Mezi hornácké interprety a současně i výrobce gajd patřil jistý Šulák z Kuželova. Jedná se však zřejmě o přezdívkou, protože toto příjmení není doloženo v matrikových zápisech. S jeho působením spojuje František Bartoš řadu zajímavých detailů, spojených především s výrobou gajd. Druhým kuželovským gajdošem byl podsedník Josef Novorka (1823–?). Ústní tradice hovoří také o gajdoši Kuňákovi ze Suchova.

Z Velké nad Veličkou L. Rutte uvádí domkaře a gajdoše Jana Malečika (1801–1865), řečeného „Mezar“, který chodil hrát i do Louky a Blatničky, kde prý tehdy nebývaly samostatné muzikantské sestavy. Podle Rutteho zde působil také jistý Adam, činný patrně v letech 1840–1860. Odsud jsou doloženi i houslisté, kteří nepochybně hrávali také s gajdoši. Mezi nimi vynikal

ve Strání hudecká muzika, kterou primoval Martin Zetka (1824–1887). Říkalo se jí „Dudanáři“ a občas s ní hrával i gajdoš Janošík na basu. Když se pak spolu nepohodli, poštvali hudci na něho výrostky, kteří mu rozbili gajdy. O druhý nástroj přišel při požáru a od té doby pak už nehrával. Na jeho působení navazovala další generace hudeců s primášem Antonínem Neškerou (1854–1927).

Tradice gajdošské muziky ve Strání, zvláště potřeba nezbytného doprovodu při fašankové obchůzce, našla pokračovatele, jímž byl domkař Jan Zámečník (1891–1969), zvaný „Murtiška“. Ten chodíval jako zemědělský sezónní pracovník za prací na uherskou stranu a roku 1917 si přinesl z Ipoľských Šiahů gajdy nadýmané ústy, stejného typu jako byly slovácké „šutky“. Časem

Gajdošská muzika s Janem Hrbáčem ml. z Velké nad Veličkou, 1958. Podle: *Čtení o Hornácku*, s. 149.

hudecký rod Kornútů, kteří měli na vratech rodové usedlosti vyřezané housle s letopočtem 1797 a jméno Jan Kornút.¹⁷ Podle matrik se podařilo identifikovat jména příslušníků rodu, v němž se muzikantství udržovalo po čtyři generace. Zakladatelem tradice byl zmíněný Jan Kornút (1764–1831), který bydlel v č. 173 a později se přestěhoval do č. 203 na Závodí. Jeho pokračovateli byli František Kornút I (1788–1834), povoláním krejčí, a jeho syn František Kornút II (1817–1879). Posledním známým hudebníkem rodu byl František Kornút III (1847–1895), který působil jako kontráš v hudecké muzice proslulého Pavla Trna. Rod Kornútů patřil k méně majetným domkařským vrstvám. Také další veličtí muzikanti, které připomíná tradice, pocházeli ze stejného prostředí. Byl to domkař Pavel Štefánek (1810–1880) a jeho syn, tkadlec Josef Štefánek (1835–1889).

Dalším přesně doloženým gajdošem je Jan Zelenák (1804–1866), rodák z Hrubé Vrbky, který se přiznal do Malé Vrbky. V tamní úmrtní matrice je uveden mezi mnoha obyvateli, kteří zemřeli roku 1866 na cholera, přinesenou pruskými vojáky. S ním prý hrával hrubovrbecký hudec Josef Švrček (1821–1880) a v závěru jeho působení i Jan Ňorek (1847–1894), pozdější primáš hudecké muziky. Od Zelenáka koupil gajdy Jan Hrbáč (1840–1918), také rodák z Hrubé Vrbky, který se přiznal do Kohútovy rodiny ve Velké nad Veličkou.¹⁸ Hrával hlavně na svatbách, ve fašanky a při různých rodinných příležitostech v obci i v okolí. Spolu s ním chodíval Jožka Kubík I (1823–1878), zvaný „Cigán“, který hrál první housle, kontry obstarával Martin Miškeřík st. (1842–1919). Hrbáč byl samoukem a dovedl gajdy opravovat i ladit včelím voskem. Na gajdy uměl hrát také jeho mladší bratr Pavel Hrbáč (1844–1924), který se hře věnoval jenom v mládí.

Pokračovatelem rodové gajdošské tradice byl vnuk Jan Hrbáč (1902–1987), ovšem už v období, kdy gajdošská muzika neměla žádné praktické uplatnění. Hrával buď samostatně, nebo v doprovodu prvního hudece a kontráše. Jeho hra nacházela odezvu až za první republiky, v období vzrůstajícího zájmu o lidové tradice, ale hlavně při pořádání prvních ročníků Hornáckých slavností. Od něho se naučil hrát jeho vnuk Pavel Hrbáč (nar. 1953), v jehož rodině se nacházejí původní „hrubé“ gajdy, částečně upravené pro praktickou hru.

V Javorníku se podle písemné zprávy uvádí Jiří Saděný (1733–1789), přezdívaný „Gajdoš“.¹⁹ Také v Louce je ze závěru působení tohoto druhu muziky doložen gajdoš, jímž byl Martin Škopík (1848–1933), zvaný „Škopíček“. Hrával prý většinou sám, ale z jeho generace jsou známi dva loučtí muzikanti, kteří se k němu přidružovali. Prim hrával František Pindora (1848–1909) a jeho bratr Martin Pindora (1850–?) kontroval. V Nové Lhotě působil gajdoš Martin Sobek (1843–1913), zvaný podle svého často používaného rčení „Tryndryndy svatá rodynka“. Na olejomalbě Joži Uprky je zachycen v roku 1908 při hře na malé gajdy, které měly kratší huk.²⁰

Staří pamětníci podávali svědectví nejen o působení hornáckých gajdošů při tanečních zábavách a jiných příležitostech, ale i o zvyklostech při robotních povinnostech pro vrchnost. V rodinné tradici byla uchovávána vzpomínka Evy Miškeříkové (1818–1883), matky kontráše Martina Miškeříka st. Podle ní při robotních žních čekala na konci panského lánu gajdošská muzika, která začala hrát ve chvíli, kdy se k ní dožal nejrychlejší žnec. Hrála tak dlouho, dokud k ní nedošli i ostatní dělníci. Pak muzika přešla na druhý konec pole a totéž se opakovalo až do sklizení celého lánu.²¹

Veselsko

Z Moravského Písku je znám jeden z nejstarších slováckých gajdošů, a to Kašpar Andryšek (1781–1831), domkař z „vrchních baráků“ č. 108, který hrával hlavně na svatbách a zemřel při cholerové epidemii. Měl přezdívkou „Gajdoš“, kterou zdědili i příslušníci dalších

Gajdoš Martin Sobek z Nové Lhoty, olejomalba J. Uprky z roku 1908. Podle: *Čtení o Horňácku*, s. 146.

Gajdoš Martin Babulík ze Vnorov, olejomalba Karla Žádníka z roku 1889. Podle: *Moravské Slovensko* 2, tab. LVIII.

generací jeho rodu. Gajdy po něm pak uchovával Kašpar Rudecký (1823–1900), švec a houslista, zvaný „Rudák“.²²

Ve Vnorovech byl posledním tradičním gajdošem Martin Babulík (1847–1914), zvaný „Kuryvial“. Byl domkařem a hrával nejčastěji v obci, ale občas zašel i do okolí. Při zápisu úmrtí v matrice má poznámku „almužník“ – žebrák. Při hře se nejčastěji sdružoval s houslistou Antonínem Skalkou (1857–1942) ze Vnorov. Gajdoš Babulík je znám z vyobrazení Karla Žádníka z roku 1889, písně u něho zapisoval Hynek Bím, učitel měšťanské školy ve Strážnici. Jeho gajdy jsou dochovány v Městském muzeu ve Veselí nad Moravou.²³ Gajdošskou tradici prodloužil vnorovský pastýř Jan Všetula (1900–1962), který si podle Skalkova popisu zhotovil gajdy a předváděl ukázky hry, např. pro školní děti. Podle Rutteho působil také asi sedm let ve světě. Vyráběl gajdy i pro různé muzejní a veřejné instituce.²⁴ Vnorovskou gajdošskou tradici vystřídala poměrně brzy dechová hudba.

V Hroznové Lhotě působil rolník a poslední gajdoš Martin Zubatý (1846–1911), kterého známe z obrazu Joži Uprky z roku 1903.²⁵ Součástky jeho gajd jsou uloženy ve sbírkách Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Pozoruhodným rysem místní hudební tradice je skutečnost, že už v závěru působení gajdošů vznikaly – podobně jako na Horňácku – hudecké muziky: nejprve starší muzika zvaná „Nekardé“, kterou známe z olejomalby Joži Uprky z roku 1903,²⁶ po nich mladší generace s primášem Janem Strachotou (1884–1961). Teprve

od začátku 20. století se zde začala utvářet dechová hudba, tento vývoj je obdobný se situací na Hornácku.

Gajdošská muzika je doložena ještě z dalších obcí regionu. Z národopisných poznámek v pozůstalosti Františka Bartoše se dovídáme o existenci gajdošské muziky v Blatnici, která se skládala z gajdoše a dvou hudců, jejich jména nejsou známa. Je zde zmíněna rovněž gajdošská muzika ze Žeravin, sestávající z gajdoše a houslisty.²⁷ O posledním gajdošovi ze Žeravin píše i V. Úlehla,²⁸ ale jeho jméno se také nedochovalo.

Strážnicko

Nejstarší archivní zpráva ze Strážnice dokládá k roku 1833 gajdoše (jméno neuvedeno) a houslistu Tománka, kteří hrávali u šenkýře Hrachovského ve Staroměstské ulici.²⁹ Také z většiny venkovských obcí regionu je doloženo působení gajdošů. O petrovském gajdoši bychom nevěděli, nebýt náhodného nálezu pamětní listiny z roku 1849, uložené v hrnku s pokličkou, který byl zazděn do nabíjené zdi domu č. 51 v někdejší části Rybáře.³⁰ Listina uvádí, že dům byl vystaven nákladem Jiřího Kroutila, „dobrého gajdoše a poctivého a věrného muže“. Domkař Jiří Kroutil (1805–1850) si však nového příbytku neužil a zemřel hned v následujícím roku na „zápal žaludku“. Po jeho smrti údajně působil v Petrově ještě další gajdoš, o němž se zmiňuje V. Úlehla, jeho jméno však není známo.³¹

V Sudoměřicích působil gajdoš Cyril Konečný (1817–1890), domkař, který hrával hlavně ve své rodné obci. Z Rohatce známe gajdoše Petra Antoše (1826–1890), který se nejčastěji přidružoval ke skupině muzikantů Antošů, jimž se říkalo „Píštěláci“.³² V obou uvedených obcích navazovaly na působení gajdošů hned dechové hudby.

Také ze severního Strážnicka, kde se nosil veselský typ kroje, jsou známy zprávy o gajdoších. Z Tvarožné Lhoty je doloženo působení gajdoše Martina Húdka (1791– asi 1870). František Bartoš o něm píše: „Na obžínky robotní vysílala každá poddaná dědina své nejlepší hudce, zpěváky, tanečníky, skakouny a zápasníky na strážnický zámek, kdež před panstvem závodili. Vítězům dostávalo se odměny. Tak Húdek z Tvarožné Lhoty, znamenitý gajdoš, byl jakožto vítěz na zápasech obžínkových osvobozen roboty a dostával do smrti pensi od panství strážnického.“³³ O jeho působení nemáme bližší zprávy, snad se při hře sdružoval se svým vrstevníkem Jiřím Cívkou (1789–1865) z Kněždubu, jehož Bartoš označuje za „znamenitého hudce“. Také v těchto dvou obcích vznikala už koncem 19. století dechová hudba.³⁴

Podluží

Z nejjihnějšího slováckého subregionu se dochovalo množství zpráv, které dokládají, že na Podluží byla gajdošská muzika oblíbená a její působení přetrvávalo déle než v některých jiných oblastech. V obecném vývoji navazovaly na činnost gajdošů přímo dechové hudby. K zakládání cimbálových muzik docházelo až v mladším období, stejně jako jinde na Slovácku.

Gajdoš Jan Všetula ze Vnorov, 1955. Soukromý archiv.

Zmínky o gajdošské muzice navazují na starší zprávy. Z údajů J. A. Zemana, lednického rodáka, který v letech 1808 a 1811 popsal svatební zvyky na Podluží, známe složení gajdošské muziky, sestávající z gajda a dvou houslí.³⁵ Stejně složení měla gajdošská muzika v přilehlých dolnorakouských osadách, které tehdy ještě teritoriálně i kulturně přináležely k Podluží, jak dosvědčují zápisy z Ranšpurku z tzv. Guberniální sbírky z roku 1819.³⁶ Další archivní materiál, týkající se korunovačních slavností v roce 1836, hovoří o stejném nástrojovém obsazení gajdošské muziky také v chorvatských osadách na drnholeckém panství.³⁷ Totéž dokládá rovněž popis slavnosti při otvírání železnice v Olomouci roku 1845, na níž mimo jiné účinkovala i gajdošská muzika z Drnholce a druhá z břevclavského panství od Moravské Nové Vsi, obě sestávající z gajdoše a dvou houslistů.³⁸

V národopisných zápiscích z pozůstalosti Františka Bartoše najdeme údaj o složení gajdošské hudby ve Tvrdonicích, která se skládala z gajdoše a dvou houslistů.³⁹ Nejstarším zjištěným tvrdonickým gajdošem je Fabián Straka (1787–1839), jehož přezdívka „Dudach“ přešla i do dalších generací rodu.⁴⁰ Jeho pokračovatelem byl Josef Šilhan (1832–1908), přezdívaný „Kalina“, povoláním bednář, který načas působil i v Týnci.⁴¹ Hrával při muzikách, na menších svatbách po okolí a při cestách, když roznášel své výrobky po vesnicích. Ze vzpomínek pamětníků jsou známy některé historky z jeho činnosti. Byl prý menší a slabší postavy, proto ho při fašanku nosili obchůzkáři v putně na zádech, odkud jim vyhrával, „*enom huk mu trčal důle z putny*“. Na jedné svatbě v Hruškách se vytratil a všichni ho hledali, až ho zaslechli, jak sedí na střeše za komínem a vyhrává svatebčanům. Jindy prý hrál před hospodou a přihlížející výrostky vystrašil tím, když mezi ně hodil své gajdy, které nepříjemně „zabékaly“.⁴²

Gajdoš Josef Šilhan z Týnce, 1895. Podle: *Moravské Slovensko* 2, s. 635.

Jména gajdošů známe i z dalších podlužáckých obcí. Tak ve Staré Břeclavi působil gajdoš František Černý (1819–1899), který byl rolníkem, z Hlohovce se uvádí domkař a gajdoš Matěj Gajda (1805–?). V Kosticích bydlel poslední gajdoš Jan Nešpor (1867–1918), řečený „Kozel“, o němž píše Josef Černík.⁴³ Chodil prý hrávat i po slováckých městech, ke konci života však strádal v chudobě.

Jedním z posledních tradičních gajdošů byl i Cyril Mazur (1867–?), obecní pastýř z Lužic u Hodonína. Hrával prý nejčastěji sám, ale i ve sdružení se staršími místními houslisty Josefem Novákem (1852–?) a Vavřincem Kremlem (1847–?). Podle pamětníků působil ještě koncem 19. století. Byl prý málomluvný, proto s ním na taneční zábavy často chodila jeho manželka, která oznamovala, co se bude tančit. V posledním období obstarával hudební doprovod na malých svatbách nebo při „školáckých“ muzikách, které se pro děti konávaly při fašanku, hodech a na svátek sv. Blažeje, patrona školáků. Tyto zábavy měly průběh jako u dospělých: zvolení chlapci stárkovali, mládež tančila hošije, verbuňk a vrtěnou. Před začátkem hošijí se vyhlásilo: „*Pozor, včil zahraje kozének!*“ Mládež pila obarvenou vodu, zato dohlížející dospělí si zavdávali vínem z vybraného vstupného.⁴⁴

Z Podluží známe pokračovatele i v pozdějším období, kdy se gajdošská muzika v terénu už nepoužívala a představovala uměle udržovaný relikv. Nejznámějším pokračovatelem tradice byl Štěpán Příkazský (1902–1993) z Lužic, zvaný „Štefin“, výborný tanečník a zpěvák s vysokým tenorem. Kolem roku 1925 se na pouti v Šaštíně seznámil se záhoráckým gajdošem Janem Brídou ze Gbel, který mu poskytl některé součástky ke gajdám. Podle jeho návodu si pak sestavil nástroj a hrával buď sám, nebo v doprovodu otce a syna Josefa a Jana Holečkových, hrávali s ním i jiní lužičtí muzikanti jako například Jan Vala a František Dvořák. Po zklamání z nešťastné lásky odjel roku 1929 do Argentiny.⁴⁵

Z dalších podlužáckých pokračovatelů je znám Josef Novosák (1886–1958) z Lanžhota, který si gajdy sám zhotovil.⁴⁶ Nejmladším interpretem, už v období „druhé existence“ folkloru, byl Ladislav Hřebačka (1926–1992) z Poštorné, který působil jako gajdoš Státního souboru písní a tanců v Praze.

1. U Prešpurka pekná roveň,
/: kopala tam Katerina sladký koreň. :/

2. Nakopala, navázala
/: zeleného rozmarýnu pro šandára. :/

3. Prišiel pro ňu otec, maci,
/: pod ty, naša Katerinko, domu spaci. :/

4. Já nepojdem, běžte sami
/: a já budu tancovací se šandáry. :/

5. Tancovala až do rána,
/: donesla si pacholátko od šandára. :/

6. Šandáříček, podvodníček,
/: položil si Katerinku na trávníček. :/

7. Nepoložil, není pravda,
/: napila sa goralenky od šandára. :/

*Hrál a zpíval gajdoš Jan Nešpor z Kostic. Zapsal
Josef Černík v roce 1916.*

Kyjovsko

V tomto regionu zanikala gajdošská hudba poměrně dříve než v ostatních oblastech. Více používaným tradičním hudebním nástrojem zde byl malý přenosný cimbál, jehož rozšíření je zaznamenáno ve většině obcí regionu. O gajdošské muzice ze Šardic, složené z gajdoše a dvou houslí, se zmiňuje zpráva o přípravách na korunovační slavnosti v Brně roku 1836.⁴⁷

Z posledního období jsou doložena pouze jména gajdošů ze dvou obcí. Z Ratíškovic je znám gajdoš Jan Koplík (1817–1895), který prý gajdy také sám vyráběl. Ve Svatobořicích působil gajdoš Jiří Kosík (1816–1869), který patřil k domkařské vrstvě. Podle starších pamětníků hrával ještě robotníkům při práci na panských polích, hlavně při žních nebo při okopávání a sklizni řepy.⁴⁸

Hanácké Slovácko

Podobně jako v sousední oblasti Kyjovska se rovněž zde uplatňoval více malý přenosný cimbál jako sólový nástroj. Z celého regionu je doložena pouze zpráva ze Želetic, kde působil gajdoš Havel Hradečný (1837–1910), který hrál také na varhany v místním kostele. Hrával při muzikách a různých rodinných příležitostech v obci, ale chodil i na svatby do Strážovic.

Ve svém repertoáru měl staré lidové písně regionu, k tanci používal už i novější polky a valčíčky.⁴⁹

Závěr

Nejstarší zprávy dokládají působení gajdošů na Slovácku v období, kdy tento projev představoval ještě převažující druh hudby v lidovém prostředí, doprovázející vokální i taneční projev. K nejstarším zjištěným gajdošům patřili Jiří Saděný (1733–1789) z Javorníka a Václav Moštěk (1748–1824) z Vlčnova, dále Jiří Baďura (1758–1830) ze Slopného, Kašpar Andryšek (1781–1831) z Moravského Písku a Fabián Straka (1787–1839) z Tvrdonic. Trvání tohoto období můžeme zhruba datovat do poloviny 19. století. Zároveň lze sledovat odlišnosti v geografickém rozšíření gajdošské muziky, kdy v okrajových oblastech Slovácka bylo používání gajd oslabeno a setkávalo se s jiným tradičním sólovým nástrojem – malým přenosným cimbálem. Tuto situaci nacházíme na luhačovickém Zálesí, kam přesahoval cimbál z Valašska, stejně jako na Kyjovsku a hanáckém Slovácku, které měly v používání malého cimbálu návaznost na přilehlé Brněnsko.

Většina dochovaných zpráv se týká závěrečné fáze výskytu gajdošské muziky, která dožívala během druhé poloviny 19. století. V tomto období se také vyčleňovaly obce s přetrvávajícími gajdošskými tradicemi, kde živá tradice této hudby pokračovala. Jako příklady můžeme jmenovat Strání, Velkou nad Veličkou, Novou Lhotu, Vnorovy, na Podluží Lužice, Tvrdonice a Kostice. Výjimečné postavení zaujímá Hornácko, kde načas vedle sebe žily tři vývojové stupně lidového hudebního projevu: dozrívající působení gajdošů – hudecká muzika – začínající dechová hudba. Podobná situace se vytvořila také v Hroznové Lhotě. V dalším vývoji ve většině slováckých obcí překryla gajdošskou tradici masově pronikající dechová hudba.

Důležitým poznatkem je i skutečnost, že gajdošský projev nebyl určen pouze pro sváteční příležitosti, ale uplatňoval se také v pracovním prostředí. V dobách roboty vyhrávali gajdoši – někdy i s dalšími doprovodnými hudci – při práci robotníkům, tento zvyk je doložen z více slováckých obcí. Na Hornácku hrála gajdošská muzika na okraji panského lánu a pobízela pracovníky k rychlejšímu výkonu, po dokončení určeného úseku následoval krátký tanec.

K významným zjištěním patří identifikace sociálního prostředí gajdošů, které vyvstává z matrikových zápisů. Převážná většina gajdošů náležela k chudobnějším vrstvám, u nichž nejčastěji převládali domkaři, stejně jako i u ostatních muzikantů. Byli to například Martin Babulík ze Vnorov, Cyril Konečný ze Sodoměřic, Jan Koplík z Ratíškovic a mnozí další. Z pastýřského prostředí pocházeli gajdoši Martin Húdek z Tvarožné Lhoty, Cyril Mazur z Lužic nebo Jan Všetula ze Vnorov. K majetnějším rolnickým vrstvám, jako byli půlčtvrtníci a podsedníci, patřili jen málokterí gajdoši, například František Černý ze Staré Břeclavi, Martin Zubatý z Hroznové Lhoty nebo Jan Hrbáč st. z Velké nad Veličkou.

Většina gajdošů hrávala až do svého stáří. Z obecně populačního hlediska u nich nenacházíme žádné zvláštní výjimky. Dožívali se běžného věku, jaký byl zastoupen i u ostatního

Gajdoš Štěpán Příkazský z Lužic (vlevo) spolu s Janem Břidou ze Gbel (uprostřed) a Ladislavem Ruttem (vpravo), 1926. Soukromý archiv.

soudobého obyvatelstva, tedy přibližně v rozmezí 70–75 let, vyšší věk byl spíše výjimečný. A rovněž gajdoši umírali v mladším věku nebo na zhoubné epidemie jako všichni ostatní obyvatelé.

Lze očekávat, že předložený souhrn poznatků o gajdoších působících na Slovácku může být v budoucnosti rozšířen o další zprávy, které mohou obsahovat archivní prameny, ale snad i zápisy ve vlastivědných lokálních a regionálních materiálech nebo v obecních kronikách.

Soupis gajdošů⁵⁰

ADAM (křestní jméno), Velká nad Veličkou – hrával v letech 1840–1860, bližší údaje nezjištěny.

ANDRÝSEK Kašpar (asi 1781 Moravský Písek – 19. 11. 1831 tamtéž), zvaný „Gajdoš“, Moravský Písek.

ANTOŠ Petr (27. 8. 1826 Rohatec – 13. 9. 1890 tamtéž), Rohatec.

BABULÍK Martin (19. 8. 1847 Liděřovice – 18. 12. 1914 Vnorovy), zvaný „Kuryvial“, Liděřovice (dnes Vnorovy).

BAĎURA Jiří (11. 4. 1758 Vrbětice – 15. 8. 1830 Slopné), Slopné.

ČERNÝ František (2. 11. 1819 Stará Břeclav – 8. 9. 1899 tamtéž), Stará Břeclav.

GAJDA Matěj (13. 1. 1805 Hlohovec – nezjištěno), Hlohovec.

HOLÁSEK Jan (15. 6. 1823 Vyškovec – asi 1903), Vyškovec.

HRADEČNÝ Havel (8. 10. 1837 Želetice – 20. 1. 1910 tamtéž), Želetice.

HRBÁČ Jan st. (17. 1. 1840 Hrubá Vrbka – 23. 1. 1918 Velká nad Veličkou), Hrubá Vrbka, Velká nad Veličkou.

HRBÁČ Jan ml. (29. 3. 1903 Velká nad Veličkou – 24. 6. 1987 tamtéž), Velká nad Veličkou.

HRBÁČ Pavel (5. 11. 1844 Hrubá Vrbka – 6. 3. 1924 tamtéž), Hrubá Vrbka.

HŘEBAČKA Ladislav (30. 10. 1926 Poštorná – 2. 1. 1992 Praha), Podluží, Praha.

HÚDEK Martin (25. 9. 1791 Tvarožná Lhota – asi 1870), Tvarožná Lhota, pravděpodobně i Kněždub.

JANOŠÍK Martin (16. 4. 1839 Strání – 21. 5. 1897 tamtéž), zvaný „Strechýr“, Strání.

JUŘENA Pavel (25. 6. 1801 Korytná – 6. 10. 1849 tamtéž), Korytná.

KONEČNÝ Cyril (24. 4. 1817 Sudoměřice – 12. 7. 1890 tamtéž), Sudoměřice.

KOPLÍK Jan (6. 5. 1817 Ratíškovice – 1. 4. 1895 tamtéž), Ratíškovice.

KOŠÍK Jiří (15. 5. 1816 Svatobořice – 9. 3. 1869 tamtéž), Svatobořice.

KRAJČA Jiří (12. 4. 1798 Polichno – 7. 3. 1869 tamtéž), Polichno.

KROUTIL (KRÚTIL) Jiří (19. 4. 1805 Petrov – 28. 5. 1850 tamtéž), Petrov.

KUNÁK (asi přezdívkou), Suchov – bližší údaje nezjištěny.

LUKŠÍK, okolí Velkého Orechova – bližší údaje nezjištěny.

MALEČÍK Jan, zvaný „Mezar“ (23. 8. 1801 Velká nad Veličkou – 27. 1. 1865 tamtéž), Velká nad Veličkou.

MALOCH, Strání – bližší údaje nezjištěny.

MAZUR Cyril (4. 7. 1867 Lužice – nezjištěno), Lužice.

MOŠTĚK Václav (18. 8. 1748 Vlčnov – 7. 8. 1824 tamtéž), Vlčnov.

NEŠPOR Jan (28. 2. 1867 Kostice – 21. 6. 1918 tamtéž), zvaný „Kozel“, Kostice.

NOVORKA Josef (6. 3. 1822 Kuželov – nezjištěno), Kuželov.

NOVOSÁK Josef (9. 2. 1886 Lanžhot – 8. 6. 1958 tamtéž), Lanžhot.

PŘÍKAZSKÝ Štěpán (24. 12. 1902 Lužice – 6. 10. 1993 v USA), Lužice.

SADĚNÝ Jiří (asi 1733 – 3. 1. 1789 Javorník), zvaný „Gajdoš“, Javorník.

SOBEK Martin (23. 5. 1843 Nová Lhota – 13. 8. 1913 tamtéž), zvaný podle svého užívaného úsloví „Tryndryndy svatá rodynka“, Nová Lhota.

STRAKA Fabián (15. 1. 1787 Týnec – 22. 11. 1839 Tvrdonice), zvaný „Dudach“, Týnec, Tvrdonice.

ŠILHAN Josef (23. 10. 1832 Tvrdonice – 21. 12. 1908 tamtéž), zvaný „Kalina“, Tvrdonice, Týnec.

ŠKOPÍK Martin (12. 1. 1848 Louka – 19. 10. 1933 tamtéž), zvaný „Škopíček“, Louka.

ŠULÁK (asi přezdívkou), Kuželov – bližší údaje nezjištěny.

VŠETULA Jan (23. 1. 1900 Vnorovy – 16. 8. 1962 Vápenné u Jeseníka), Vnorovy.

ZÁMEČNÍK Jan (2. 5. 1891 Strání – 8. 5. 1969 tamtéž), zvaný „Murtiška“, Strání.

ZELENÁK Jan (22. 1. 1804 Hrubá Vrbka – 2. 10. 1866 Malá Vrbka), Hrubá Vrbka, Malá Vrbka.
ZUBATÝ Martin (2. 8. 1846 Hroznová Lhota – 31. 1. 1911 tamtéž), Hroznová Lhota.

Ostatní muzikanti

CÍVKA Jiří (16. 12. 1789 Kněždub – 17. 2. 1865 tamtéž), Kněždub (houslista, snad s gajdošem Martinem Húdkem z Tvarožné Lhoty).
HOLÁSEK Jan ml. (14. 12. 1856 Vyškovec – nezjištěno), Vyškovec (první hudec v sestavě s otcem Janem Holáskem – „Mináříci“).
HOLÁSEK Jiří (9. 6. 1869 Vyškovec – nezjištěno), Vyškovec (kontráš v sestavě s otcem Janem Holáskem – „Mináříci“).
HOLÁSEK Josef (25. 9. 1872 Vyškovec – nezjištěno), Vyškovec (basista v hudecké muzice místo otce Jana Holáška – „Mináříci“).
KORNŮT Jan (30. 1. 1764 Velká nad Veličkou – 19. 3. 1831 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky, zakladatel rodové hudební tradice).
KORNŮT František I (24. 1. 1788 Velká nad Veličkou – 20. 11. 1834 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky).
KORNŮT František II (28. 2. 1817 Velká nad Veličkou – 18. 3. 1879 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky).
KORNŮT František III (24. 11. 1847 Velká nad Veličkou – 29. 5. 1895), Velká nad Veličkou (kontráš v období gajdošské muziky, později kontráš Trnovy muziky).
KREML Vavřinec (10. 7. 1847 Lužice – nezjištěno), Lužice (houslista s gajdošem Cyrilem Mazurem).
KUBÍK Josef (17. 3. 1825 Lipov – 29. 5. 1878 Velká nad Veličkou), zvaný „Cigán“, Velká nad Veličkou (prim a kontr s gajdošem Janem Hrbáčem st.).
MIŠKEŘÍK Martin (13. 10. 1842 Velká nad Veličkou – 3. 3. 1919 tamtéž), Velká nad Veličkou (kontráš s gajdošem Janem Hrbáčem st., později kontráš Trnovy muziky).
NOVÁK Josef (24. 8. 1852 Lužice – nezjištěno), Lužice (houslista s gajdošem Cyrilem Mazurem).
NEŠKERA Antonín (24. 12. 1854 Strání – 2. 4. 1927 tamtéž), Strání (primáš vlastní kapely).
ŇOREK Jan I (27. 3. 1847 Hrubá Vrbka – 26. 6. 1896 tamtéž), Hrubá Vrbka (houslista s gajdošem Janem Zelenákem, později primáš vlastní kapely).
PINDORA František (26. 5. 1848 Louka – 15. 10. 1909 tamtéž), Louka (houslový prim s gajdošem Martinem Škopíkem).
PINDORA Martin (28. 9. 1850 Louka – nezjištěno), Louka (houslový kontr s gajdošem Martinem Škopíkem).
RUDECKÝ Kašpar (4. 1. 1824 Moravský Písek – 22. 1. 1900 tamtéž), zvaný „Rudák“ (houslista, uchoval gajdy po Kašparu Andryškově).
SKALKA Antonín (11. 6. 1857 Vnorovy – 7. 7. 1942 tamtéž), Vnorovy (houslista s gajdošem Martinem Babulíkem).
ŠTEFÁNEK Josef (25. 3. 1836 Velká nad Veličkou – 12. 6. 1889 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky).
ŠTEFÁNEK Pavel (2. 2. 1810 Velká nad Veličkou – 11. 4. 1880 tamtéž), Velká nad Veličkou (hudec v období gajdošské muziky).
ŠVRČEK Josef (1. 2. 1821 Hrubá Vrbka – 11. 11. 1880 tamtéž), Hrubá Vrbka (houslista s gajdošem Janem Zelenákem).
ZETKA Martin (29. 8. 1824 Strání – 25. 2. 1887 tamtéž), Strání (primáš vlastní kapely, s ním hrával gajdoš Martin Janošík na basu).

Poznámky:

- 1 Srovnej VERBÍK, Antonín, ed. *Krevní kniha městečka Bojkovic*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1971, s. 33, 93–95.
- 2 JERÁBEK, Richard. Objízdňkový obyčej „chytání Kuruců“ v Bojkovicích v 18. století. In: Jech, Jaromír a Skalníková, Olga, eds. *Lidová tradice: přátelé k 85. narozeninám akademika Jiřího Horáka*. Praha: Academia, 1971, s. 111–125.

- 3 Sklenice byla uložena původně ve sbírkách muzea v Uherském Brodě, dnes je nezvěstná. Vyobrazení viz RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*. Strážnice: Krajské středisko lidového umění, 1964, s. 42.
- 4 VÁCLAVÍK, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvky k národopisné hranici Valašska, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930, s. 488.
- 5 VÁCLAVÍK, Antonín. c. d., s. 489.
- 6 Srovnej JELÍNKOVÁ, Zdenka. Zprávy o lidovém tanci a hudbě na Moravě a ve Slezsku v Bartošově pozůstalosti. *Slovácko* 29, 1987, s. 95.
- 7 Fotografie muziky viz ČERNÍK, Josef. Umění hudební. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko* 2. Praha: Nákladem Národopisného muzea Československého, 1922, s. 639, obr. 431. Vyobrazení Holáskových gajd: ČÍP, Pavel a KLAPKA, Rudolf F. *Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: nástin historie, rozšíření, návod na výrobu a malá škola hry na tento tradiční nástroj*. Brno: Hudební nakladatelství Salve Regina, 2006, s. 52.
- 8 RUTTE, Ladislav. c. d., s. 28.
- 9 JELÍNKOVÁ, Zdenka. c. d., s. 95.
- 10 Srovnej PRAGER, Ferdinand. *Na panství knížat z Kounic: Kulturní historické obrázky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1919, s. 178; historické souvislosti viz ZEMEK, Metoděj, ZŘÍDKAVESELÝ, František, KUKULKA, Josef a PAVELČÍK, Jan. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Brno: Blok, 1966, s. 92.
- 11 Identifikace působení gajdoše Václava Mošťka je dobrým příkladem, jak kusá historická zpráva může v součinnosti s matrikami vyústit až v přesnou identifikaci konkrétní osoby. Vlčnovské matriky ze sledovaného období dokládají existenci pouze jednoho jména s tímto příjmením, ostatní shodná příjmení pocházejí z jiných časových úseků. Proto mohl být Václav Moštěk (narozený 1748), v roce 1811 třiašedesátiletý, označen za „starého“.
- 12 VETTERL, Karel a HRBALOVÁ, eds. *Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1994, s. 433.
- 13 Srovnej TOMEK, Ferdinand, ed. *Slovenské písně z Uherskobrodská*. Olomouc 1927, s. 9; STIVAR, František. Z paměti dědáčka hudce. *Malovaný kraj* 7, 1971, č. 1, s. 18.
- 14 Srovnej RUTTE, Ladislav. c. d., s. 30. O působení gajdoše Filúze na Javořině se zmiňuje HOLUBY, Jozef Ludovit. Z mojih polstoročných botanických precházek. In: *Slovenská čítanka*. Praha: Moravsko-slezská beseda, 1910, s. 418–419.
- 15 Srov. RUTTE, Ladislav. Gajdy ve Strání pod Javorinou o masopustě. *Český lid* 27, 1927, s. 179–182.
- 16 Srovnej PAJER, Jiří. *Čtení o Hornácku*. Strážnice: Etnos, 2013, s. 147–149; zde jsou nově uvedeny nacionálie hornáckých interpretů, ověřené podle matrikových zápisů.
- 17 RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*, s. 33. Srovnej PROCHÁZKOVÁ, Jarmila. *Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru. I. Komentáře*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR, 2006, s. 298–299.
- 18 Fotografie gajdoše z posledních let života viz ČERNÍK, Josef. c. d., s. 636, obr. 430.
- 19 Při sčítání lidu v roce 1771 bylo nařizeno uvádět pouze jedno stálé příjmení a do seznamů zaznamenávat také přezdívký. V soupisu obyvatel Javorníka se na č. 1 uvádí Jura Saděný s přezdívkou Gajdoš, který patřil do vrstvy domkařů (tzv. hošťáci). Viz SKÁCEL, Jan. O historii obce. In: Beránková, Helena a Rychlík, Břetislav, eds. *Javorník 650*. Brno: Větrné mlýny, 2000, s. 29. Nacionálie byly zjištěny podle matrikových záznamů.
- 20 Vyobrazení viz PAJER, Jiří. c. d., s. 146.
- 21 Tato tradiční zvyklost je doložena i v písemných pramenech: v roce 1775 žádali poddaní z Javorníka o ulevění robotních povinností, protože část jejich polí byla zničena krupobitím a povodní. Naproti tomu se zavázali k plnění ostatních předepsaných odvodů a povinných dávek. Strážnický hrabě Magnis jim vyhověl a slíbil, že při žních na panských polích se jim dostane obvyklých bonusů – pití a tancování při gajdách. Viz SKÁCEL, Jan. c. d., s. 31.
- 22 Srovnej BIMKOVÁ, Milada. Gajdoši a harfeníci v 19. století na Hodonínsku. *Jižní Morava* 7, 1971, s. 210–211.
- 23 Olejomalbu Karla Žádníka viz *Moravské Slovensko* 2, barevná příl. Tab. LVIII. Vyobrazení Babulíkových gajd viz ČÍP, Pavel a KLAPKA, Rudolf F. c. d., s. 53.
- 24 RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*, s. 35.

- 25 Vyobrazení v černobíle provedení viz tamtéž, s. 36.
- 26 Vyobrazení muziky viz PAJER, Jiří. *Joža Uprka: reprodukováné malířské dílo*. Strážnice: Etnos, 2010, obr. 97.
- 27 JELÍNKOVÁ, Zdenka. c. d., s. 95.
- 28 Srovnej ÚLEHLA, Vladimír. *Živá píseň*. Praha: Fr. Borový, 1949, s. 793.
- 29 Srovnej SKÁCEL, Jan. *Čtení o Strážnici*. Strážnice: Sdružený záv. klub Strážničan, 1965, s. 167; zde rovněž údaj o používání starších gajd zvaných „šutky“.
- 30 PAJER, Jiří. Nález pamětní listiny z roku 1849 v Petrově (okr. Hodonín). *Národopisné aktuality* 20, 1983, s. 224–226.
- 31 ÚLEHLA, Vladimír. c. d., s. 97, 219.
- 32 Srovnej BIMKOVÁ, Milada. c. d., s. 211.
- 33 BARTOŠ, František. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Brno: Nákladem Matice moravské, 1889, s. XLI.
- 34 PAJER, Jiří a kol. *Kněždub: minulost a současnost obce*. Kněždub: Obec Kněždub, 2011, s. 185.
- 35 ZEMAN, J. A. Die Hochzeitsfeyerlichkeiten der Podlužaken. In: *Taschenbuch für Mähren und Schlesien*. Brünn, 1808, S. 148; ZEMAN, J. A. Die Podlužaken. Ein kleiner Beytrag zur Ethnographie von Mähren. *Mährischer Wanderer* 2, 1811, nestr. Obě práce v plném znění viz JEŘÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786–1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997, s. 61–64, 72–92.
- 36 VETTERL, Karel. Písne a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety. *Národopisné aktuality* 9, 1972, s. 270–283.
- 37 Srovnej LAUDOVÁ, Hannah. Lidový oděv, tanec a hudba na Moravě podle archivního materiálu z roku 1836. *Český lid* 45, 1958, s. 159–162.
- 38 Srovnej GREGOR, Vladimír. Celomoravská národopisná slavnost v Olomouci r. 1845. *Vlastivědný věstník moravský* 12, 1957, s. 19–24.
- 39 JELÍNKOVÁ, Zdenka. c. d., s. 95.
- 40 Srovnej KRUŽÍK, Jan. *U muziky na Podluží*. Břeclav: Okr. Kulturní středisko, 1977, s. 15; zde také údaj o používání „šutek“ v Kosticích.
- 41 Fotografie gajdoše viz *Moravské Slovensko* 2, s. 635, obr. 429.
- 42 Tamtéž; dále RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*, s. 36.
- 43 Srovnej ČERNÍK, Josef. U gajdoše. *Niva* 9, 1921, s. 41–44.
- 44 Srovnej RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*, s. 37.
- 45 Srovnej tamtéž, s. 38–40. Životní příběh Štěpána Příkazského zpracoval HUVAR, Michal. *Amerikán z Lužic*. Brumovice: Carpe diem, 2013. V roce 2002 s přispěním Dušana Holého vyšlo zvukové CD Štefín Příkazský (1902–1993). Amerikán z Lužic na Podluží.
- 46 Vyobrazení jeho gajd publikováno viz ČÍP, Pavel a KLAPKA, Rudolf F. c. d., s. 27.
- 47 Srovnej LAUDOVÁ, Hannah. c. d., s. 161.
- 48 Srovnej BIMKOVÁ, Milada. c. d., s. 211.
- 49 Tamtéž.
- 50 Nacionálie byly zjištěny podle matrik, zároveň byly opraveny některé nepřesnosti v publikované literatuře.

Prameny:

Křestní a úmrtní matriky obcí:

HLOHOVEC: Valtice (1784–1804, 1804–1822). Moravský zemský archiv Brno (dale MZA), fond E 67, inv. č. 3484, 3485.

HROZNOVÁ LHOTA: Hroznová Lhota (1831–1894). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5382.

HRUBÁ VRBKA: Hrubá Vrbka, augšpurská konfese (1782–1845). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 6105.

JAVORNÍK: Velká nad Veličkou (1709–1739), Javorník, helvetská konfese (1791–1832). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5895, 6119.

KNĚŽDUB: Kněždub (1755–1785, 1785–1866). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5419, 5420.

KORYTNÁ: Korytná (1794–1811, 1812–1854). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 11639, 11640.

KOSTICE: Tvrdonice (1790–1859). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 3438.
 KUŽELOV: Kuželov (1784–1865). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5478.
 LANŽHOT: Lanžhot (1845–1866, 1862–1876). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 2862, 2863.
 LOUKA: Lipov (1841–1876). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5556.
 LUŽICE: Mikulčice (1793–1852), Lužice (1853–1890). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5610, 5597.
 MALÁ VRBKA: Kuželov (1784–1869). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5486.
 MORAVSKÝ PÍSEK: Bzenec (1775–1818), Moravský Písek (1810–1864). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5149, 5669.
 NOVÁ LHOTA: Nová Lhota (1838–1862). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5708.
 PETROV: Strážnice, P. Marie (1785–1841, 1841–1849). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5800, 5801.
 POLICHNO: Újezdec u Luhačovic (1785–1853). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 12262.
 RATÍŠKOVICE: Dubňany (1754–1820, 1820–1858). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5281, 5282.
 ROHATEC: Rohatec (1785–1839, 1840–1866). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5756, 5757.
 SLOPNÉ: Újezd u Vizovic (1730–1785, 1785–1810). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 4795, 4796.
 STARÁ BŘECLAV: Břeclav (1784–1807, 1808–1839). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 2421, 2430.
 STRÁNÍ: Strání (1808–1846, 1847–1868). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 11997, 119098.
 SUDOMĚŘICE: Strážnice, P. Marie (1830–1849). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5808.
 SVATOBOŘICE: Místřín (1808–1829, 1830–1853). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5648, 5649.
 TVAROŽNÁ LHOTA: Kněždub (1785–1842). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5424.
 TVRDONICE: Moravská Nová Ves (1745–1785), Tvrdonice (1762–1836). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 3004, 3426.
 VELKÁ NAD VELIČKOU: Velká nad Veličkou (1785–1826, 1827–1870). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5898, 5899.
 VLČNOV: Vlčnov (1706–1759, 1760–1784), MZA Brno, fond E 67, inv. č. 13329, 13330.
 VNOROVY: Vnorovy (1833–1853). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 5972.
 VYŠKOVEC: Starý Hrozenkov (1816–1856, 1857–1880). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 11950, 11962.
 ŽELETICE: Želetice (1823–1857). MZA Brno, fond E 67, inv. č. 6065.

Literatura:

- BARTOŠ, František. *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Brno: Nákladem Matice moravské, 1889, s. XLI.
- BERÁNKOVÁ, Helena a RYCHLÍK, Břetislav, eds. *Javorník 650*. Brno: Větrné mlýny, 2000. 146 s.
- B IMKOVÁ, Milada. Gajdoši a harfeníci v 19. století na Hodonínsku. *Jižní Morava* 7, 1971, s. 210–212.
- ČERNÍK, Josef. U gajdoše. *Niva* 9, 1921, s. 41–44.
- ČERNÍK, Josef. Umění hudební. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko 2*. Praha: Nákladem Národopisného musea Československého, 1922, s. 635, obr. 429, s. 636, obr. 430, s. 639, obr. 431, barevná příl. Tab. LVIII.
- ČÍP, Pavel a KLAPKA, Rudolf F. *Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: nástin historie, rozšíření, návod na výrobu a malá škola hry na tento tradiční nástroj*. Brno: Hudební nakladatelství Salve Regina, 2006. 223 s.
- GREGOR, Vladimír. Celomoravská národopisná slavnost v Olomouci r. 1845. *Vlastivědný věstník moravský* 12, 1957, s. 19–24.
- HOLUBY, Jozef Ludovit. Z mojich polstoročných botanických precházek. In: *Slovenská čítanka*. Praha: Moravsko-slezská beseda, 1910, s. 418–419.
- HUVAR, Michal. *Amerikán z Lužic*. Brumovice: Carpe diem, 2013. 205 s.
- JELÍNKOVÁ, Zdenka. Zprávy o lidovém tanci a hudbě na Moravě a ve Slezsku v Bartošově pozůstatosti. *Slovácko* 29, 1987, s. 89–106.
- JERÁBEK, Richard. Objížďkový obyčej „chytání Kuruců“ v Bojkovicích v 18. století. In: Jech, Jaromír a Skalníková, Olga, eds. *Lidová tradice: přátelé k 85. narozeninám akademika Jiřího Horáka*. Praha: Academia, 1971, s. 111–125.
- JERÁBEK, Richard. *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786–1884*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997, s. 61–64, 72–92.

- KRUŽÍK, Jan. *U muziky na Podluží*. Břeclav: Okr. Kulturní středisko, 1977. 133 s.
- LAUDOVOVÁ, Hana. Lidový oděv, tanec a hudba na Moravě podle archivního materiálu z roku 1836. *Český lid* 45, 1958, s. 159–162.
- PAJER, Jiří. Nález pamětní listiny z roku 1849 v Petrově (okr. Hodonín). *Národopisné aktuality* 20, 1983, s. 224–226.
- PAJER, Jiří. *Joža Uprka: reprodukované malířské dílo*. Strážnice: Etnos, 2010. [86] s.
- PAJER, Jiří a kol. *Kněždub: minulost a současnost obce*. Kněždub: Obec Kněždub, 2011. 319 s.
- PAJER, Jiří. *Čtení o Horňácku*. Strážnice: Etnos, 2013. 255 s.
- PRAGER, Ferdinand. *Na panství knížat z Kounic: Kulturní historické obrázky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1919. 243 s.
- PROCHÁZKOVÁ, Jarmila. *Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru. I. Komentáře*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR, 2006. 452 s.
- RUTTE, Ladislav. Gajdy ve Strání pod Javorinou o masopustě. *Český lid* 27, 1927, s. 179–182.
- RUTTE, Ladislav. *Gajdy a gajdošská tradice na Valašsku a Slovácku*. Strážnice: Krajské středisko lidového umění, 1964. 51 s.
- SKÁCEL, Jan. *Čtení o Strážnici*. Strážnice: Sdružený záv. klub Strážničan, 1965. 177 s.
- STIVAR, František. Z paměti dědáčka hudce. *Malovaný kraj* 7, 1971, č. 1, s. 18.
- TOMEK, Ferdinand, ed. *Slovenské písně z Uherskobrodská*. Olomouc 1927. 105 s.
- ÚLEHLA, Vladimír. *Živá píseň*. Praha: Fr. Borový, 1949. 833 s.
- VÁCLAVÍK, Antonín. *Luhačovské Zálesí: příspěvky k národopisné hranici Valaška, Slovenska a Hané*. Luhačovice: Musejní společnost, 1930. 671 s.
- VERBÍK, Antonín, ed. *Krevní kniha městečka Bojkovic*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1971. 179 s.
- VETTERL, Karel. Písně a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety. *Národopisné aktuality* 9, 1972, s. 270–283.
- VETTERL, Karel a HRABALOVÁ, Olga, eds. *Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1994. 488 s.
- ZEMEK, Metoděj, ZŘÍDKAVESELÝ, František, KUKULKA, Josef a PAVELČÍK, Jan. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Brno: Blok, 1966. 255 s.

PhDr. Jiří PAJER, CSc. (n. 1948), etnolog a archeolog, zabývá se výzkumem novokřtěnecké (habánské) keramiky a historickými podobami lidové kultury na jihovýchodní Moravě.

Bagpipe Music in Moravian Slovakia

Abstract

Bagpipe music occupied an important place in the history of folk music tradition in Moravian Slovakia. It can be stated that it represented a general development stage which has been spread not only across the territory of Middle Europe but also in broader geographical context since Medieval Ages. The phenomenon has been thoroughly documented only in its last phase, i.e. in the second half of 19th century during which bagpipe bands were gradually disappearing.

Historical reports about bagpipers' activities in Moravian Slovakia can be traced back to the first half of 17th century. The oldest data about using bagpipes and about bagpipers come from the Blood Book of Bojkovice from the years 1630 and 1636. Another data come from 18th century. There is a description of customs and clothing from the years 1760–1780 in which a remarkable feast custom of "catching the Kuruc" is mentioned during which feast there was a dancing party organized for peasants in a local pub accompanied by a bagpipe band from Komňa. One of the remarkable iconographic objects is a wedding bottle from 1708 which provides the evidence of usage of pipes with a bag.

There are numerous archive reports as well as terrain findings from the following period of 19th century about the activities of bagpipers in respective regions of Moravian Slovakia which were recorded by the older generation of ethnographers and local history researchers. We know the bagpipers' names and places they played in. The last stage describes solely the bagpipes driven by bags and divided into two groups – little and rough bagpipes – according to the intensity of their sound. The older development phase is represented by little bagpipes driven by mouth which were generally called šutky. They are sometimes mentioned in archive sources and the awareness of their usage is also recorded in the memories of eyewitnesses. The šutky were documented in Moravian Slovakia in the region of Kopanice, and in Březová, Strážnice and Kostice too.

This study managed to gather the data about Moravian Slovak bagpipers together with basic biographical data of many of them. Altogether the information about the activities of 40 traditional bagpipers and their direct younger followers was gathered.

Key words: folk music, Moravia, Moravian Slovakia, bagpipes, bagpipe music

Dudelsackmusik in der Mährischen Slowakei

Zusammenfassung

In der Geschichte der Volksmusik in der Mährischen Slowakei nahm die Dudelsackmusik einen wichtigen Platz ein. Sie stellte eine allgemeine Entwicklungsstufe dar, die bereits seit dem Mittelalter nicht nur in Mitteleuropa verbreitet war, sondern auch in weiter greifenden geografischen Zusammenhängen. Eingehend belegt ist dieses Phänomen erst in seiner letzten Phase, also in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, als die Dudelsackmusik allmählich außer Gebrauch kam.

Die historischen Berichte über das Wirken von Dudelsackspielern in der Mährischen Slowakei reichen bis in die erste Hälfte des 17. Jahrhunderts. Das Blutbuch der Minderstadt Bojkovice enthält die ältesten Angaben zur Verwendung von Sackpfeifen und über Dudelsackspieler von 1630 und 1636. Weitere Erwähnungen stammen aus dem 18. Jahrhundert. Aus den Jahren 1760–1780 hat sich eine Beschreibung der Bräuche und Bekleidungsweisen in Bojkovice erhalten, die auch eine Erwähnung über den bemerkenswerten Kirmesbrauch des „Kuruzenfangens“ enthält, bei dem für die Untertanen ein Tanzvergnügen in der herrschaftlichen Gastwirtschaft unter Begleitung von Dudelsackspielern aus Komňa veranstaltet wurde. Unter den Bildbelegen ist eine Hochzeitsflasche mit der Jahreszahl 1708 erwähnenswert, die die Verwendung von Sackpfeifen mit Blasebalg belegt.

Aus der sich anschließenden Periode des 19. Jahrhunderts stehen zahlreichere Archivberichte und Feldermittlungen über die Tätigkeit von Dudelsackpfeifern in den einzelnen Regionen der Mährischen Slowakei zur Verfügung, die von der älteren Generation ethnografischer und heimatkundlicher Mitarbeiter aufgezeichnet wurden. Es sind auch Namen von Dudelsackpfeifern und ihre Wirkungsstätten bekannt. In dieser letzten Phase werden ausschließlich mit Luftbalg geblasene Dudelsäcke erfasst, die je nach der Größe der Pfeife in „kleine“ und „große“ Dudelsäcke unterschieden werden. Die ältere Entwicklungsphase bildeten kleine, mit dem Mund geblasene Dudelsäcke, die man allgemein „šutky“ nannte. Vereinzelt Erwähnungen über ihr Vorkommen finden wir in den Archivquellen, das Wissen von ihrer Verwendung ist auch aus den Erinnerungen von Zeitzeugen belegt. Diese „šutky“ werden in der Mährischen Slowakei aus dem Gebiet Mährische Kopanice erfasst, ferner aus den Ortschaften Březová, Strážnice und Kostice.

In diesem Beitrag gelang es, Angaben über das Wirken mährisch-slowakischer Dudelsackpfeifer zu sammeln und zu den meisten von ihnen auch die grundlegenden Lebenslaufdaten zuzuordnen. Insgesamt wurden Informationen über 40 traditionelle Interpreten und in direktem Anschluss über ihre jüngeren Nachfolger konzentriert.

Stichwörter: Volksmusik, Mähren, Mährische Slowakei, Dudelsack, Dudelsackmusik

KRÁLOVNIČKY NA HANÁCKÉM SLOVÁCKU

Jan Blažek, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Královničko, královno, král na tě volá, abys k němu přišla,
nebyla tak pyšná, jako su sama.

Přechodnou oblastí hanácké Slovácko bylo donedávna chápáno území asi o 40 obcích v okresech Břeclav, Hodonín a Vyškov.¹ Zejména s ohledem na oděvní kulturu je oblast dělena na severní a jižní část.² V dosavadní literatuře Jakub Vrbas upozornil na výskyt královských obyčejů ve Věteřově, Dušan Holý v Brumovicích, Zdenka Jelínková v Násedlovicích, Želeticích/Nenkovicích a Velkých Pavlovicích. Díky bádání v Etnologickém ústavu Akademie věd ČR (pracoviště Brno) a rešerším pro práce o královničkách na Brněnsku, Tišnovsku a Velkobítešsku jsme našli neznámé prameny, které informují nejen o původní podobě obyčeje, ale i o počátku druhé existence, v obou případech sahajících už do osmdesátých let 19. století. Cílem studie je zmíněné prameny (rukopisy a periodický tisk), literaturu, příp. elektronické informační zdroje (bližší údaje o informátorech sběratelů z matrik, sčítacích operátů a z pozůstalostí), materiály z folklorního hnutí a vzpomínky informátorů vytěžít a zanalyzovat tak, aby čtenáři poskytl dosud chybějící komplexní náhled na hanáckoslovácké královničky.

Královské obyčeje dívek

Královským obyčejům dívek se zde soustavněji věnovala pouze etnochoreoložka Z. Jelínková. Její studie v prvním sborníku příspěvků z konference Subkomise pro lidové obyčeje Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech,³ která je podstatným zdrojem slovníkového hesla (královské obyčeje) v Národopisné encyklopedii Čech, Moravy a Slezska,⁴ směřovala k nerealizované monografii o moravských královničkách.⁵

Primát v nejstarší zprávě o královničkách v kraji hanáckých Slováků zatím drží učitel na I. slovanském gymnáziu v Brně František Bartoš. Ten si při svém výzkumu pro Dialektologii moravskou 19. října 1883 (nebo 1884) od informátora ze Stavěšic poznačil: „V *Nenkovicích* ,královničky.“⁶ Z toho můžeme odůvodnit pouze to, že na rozdíl od Stavěšic v Nenkovicích patrně ještě v roce výzkumu obchůzka proběhla.

Další zprávu zaslala manželka velkostatkáře v Ořechovičkách Lucie Bakešová redakci olomouckých novin, které v prosinci 1888 uveřejnily mimo jiné: „*Také sděleno nám, že v Šitbořicích u Klobouk [...] tančí doposud královničky ještě – arcit' juž ne tak složité a pěkně jak v době starší.*“⁷ Ve stejné době si posteskla páteru Ignátu Wurmovi, členu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci: „*Jen kdybych mohla do těch Šitbořic. Kusá chce jeti ssebou [...]*“⁸ Julie Kusá-Fantová se v té době angažovala v Brně v ženském vzdělávacím spolku Vesna.⁹ Kvůli tehdejší horší dostupnosti Šitbořic a zároveň zaneprázdněnosti L. Bakešové k výzkumu šitbořických královniček patrně nikdy nedošlo.

Krátkou zmínku o výskytu obyčeje v Kloboukách u Brna zaslal anonymní dopisovatel zmíněného deníku: „*Vždyť i v Kloboukách žijí pamětníci, že i zde tančívány královničky.*“¹⁰ Zde tedy zanikl nejpozději v osmdesátých letech 19. století.

Věteřovský rodák Antonín Elzner, od února 1896 v Ostrovánkách,¹¹ mezi lety 1914 a 1920 v kronice zanesl mezi festivitami výročního obyčejového cyklu mimo jiné: „*Královnu strójit. V pondělí svatodušní ve Věteřově, odpoledne, svobodná děvčata sešla se v Jablůnce u lesa a strojila Královnu. [Dívky] uřežaly v lese čtyry stromky silné jako ruka, položily je na zem, pěkné turecké šátky na ně prostřely a uvázaly, na šátky přišily obraz svatý jako vrata,*

to zdvihly, čtyry to nesly[.] Jedna předzpěvovala mariánskou píseň, průvod šel přes Dědinu, k Bílé kapliče[.] Zde se pomodlily, pak Královnu, čili ty březové stromky, odstrojily. Stromky postavily ku kapliče a šly domů[.] Byla to slavnost svobodných, jméno strójit Královnu, roku 1890 slavila se ještě, teď již ne.¹²

Dosud jediné publikované informace o obyčejí ve Věteřově pocházely z pera učitele ve Ždánicích Jakuba Vrbase: „do roku 1896¹³ [...] Utála v lese několik břízek, svázala je tureckými šátky v nosítka, na která položila březku – Královnu – oblečenu v kroj a přikryla ji šátky. Potom děvčata nesla na ramenou Královnu do dědiny za zpěvu starodávných písní;¹⁴ v dědině přidávali se k nim chasníci a na konci osady za stara gajdoš s houslistou, později hudebníci. Pod dědinou mládež odstrojila Královnu i nosítka, postavila březky v jehlan a pak tancovala kolem něho.¹⁵ Informaci o vrbových větvích v rukou účastnic průvodu, kterou Antonín Václavík ke zprávě připojil,¹⁶ je podle našeho názoru doplňkem vycházejícím z poznatku L. Bakešové.¹⁷ Z. Jelínková starodávnými písněmi chápala písně obřadní, jmenovitě základní králenkou píseň Královnička, královna – Vyletěl sokol,¹⁸ což zpráva A. Elznera relativizuje. J. Vrba dále uvádí, že se v obci také nejdéle ze Ždánicka udrželo honění krále, A. Elzner to zpřesňuje: „Ten deň za stara hledali, honili krále, zvyk tento již před 80 roky se ztratíl[.]“¹⁹ To by znamenalo, že honění či hledání krále na Ždánicku zaniklo už ve třicátých letech 19. století a strojení královny mělo o šest dekad delší životnost.

Díky ochotě Františky Kyselkové sbírat lidové písně v širším okolí Kyjova i v důchodovém věku se z hanáckého Slovácka do dnešních dní dochovaly více jak jednotlivé králenkové písně. Jelikož takové písně jsou hojně zastoupeny v jejich sběrech z jiných oblastí, jsme názoru, že se na ně, pod vlivem manželky jejího tchána, zmíněné L. Bakešové, svých zpěvaček ptávala.²⁰ V roce 1930 na Ždánicku zapsala takové písně ve dvou lokalitách. Dvě písně od Marie Hanákové z Násedlovic sběratelka opsala pro Státní ústav pro lidovou píseň (dále SÚLP) s drobnými zásahy do textů.²¹ Pořadí, v jakém je informátorka zazpívala, Olga Hrabalová zachovala při edičním zpracování.²² Informátorka (dívčím příjmením Bajak) se narodila 7. srpna 1847 v Násedlovicích,²³ v době zápisu nahlásila věk 84 let, ve skutečnosti to tedy bylo o 1–2 roky méně. Zemřela 17. února 1935.²⁴ F. Kyselková odevzdala SÚLP ještě čistopis králenkové písně, opět s upraveným textem²⁵ a publikovaný O. Hrabalovou.²⁶ Z pozůstalosti předané Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd po úmrtí F. Kyselkové víme, že opět 84letá (jinde 82letá) zpěvačka Františka Spurná bezprostředně po písni Královničko, královno zazpívala píseň a popěvek,²⁷ jejichž opisy buď sběratelka nevyhotovila, nebo jen neodevzdala.²⁸ Zde poprvé je edičně zpracována jejich notosazba (byly opraveny zjevné chyby, upravena interpunkční znaménka a doplněna taktová předznamenání).

Tan-co-va-la ten-ká s ten-kú v za-hrá-dce pod ja-bloň-kú, tan-co-va-la klu-stá s klu-stú

v za-hra-dě pod ja-blu-škú. Dyž pro tu klu-stú je-li,

stří-br-ný vo-ze mě-li, dyž pro tu ten-kú je-li, že-le-zný vo-ze mě-li.

Františka, roz. Pazdřerová, se narodila 2. června 1849 v Nenkovicích,²⁹ bylo jí tedy o 1–4 roky méně, než sběratelce uváděla. 12. listopadu 1873 se přivdala do Želetic.³⁰ Prvopisu písní předchází zápisy lokalizované do Želetic. Zkušená sběratelka zaznamenala místo, ve kterém se uplatňoval předmanželský repertoár informátorky, jen u jiné písně.³¹ F. Spurná zemřela 23. listopadu 1938.³² Předpokládáme-li, že Kyselkové informátorky písně znaly z vlastní účasti při obyčejí, upomínaly na stav z let 1855–1865. Z. Jelínková písně na základě Kyselkové nápisů „*Tanec Královničky*“ (až!) na čistopisech³³ chápala jako malou taneční suitu, vzhledem k jejich předpokládanému stáří a 2/4 taktu přirovnávala domnělé tance ke skočné ze zápisů Františka Sušila.³⁴ Jakákoli opora chybí následujícím dvěma tvrzením Z. Jelínkové. Svatodušní pondělí mohlo,³⁵ ovšem nemuselo být termínem královniček v Násedlovicích a „Želeticích“ (vlastně Nenkovicích). F. Kyselková zpravidla nezaznamenávala tempo písní, a ačkoli lze usuzovat, že třídobá píseň byla volnější a dvoudobá živější, nemůžeme, tak jako etnochoreoložka, konstatovat, že v obou lokalitách byla základní píseň Vyletěl sokol/Naša královna prvním ze dvou tanců.³⁶

Obměnu charakteristiky z Věteřova zjistil díky dotazníkovému výzkumu z roku 1966 zástupce ředitele a vedoucí národopisného oddělení Ústavu lidového umění, etnograf Josef Tomeš od Františka Markuse (nar. 8. dubna 1886)³⁷ a kronikáře Bedřicha Blahutky, patrně vyplňovatele (nar. 1905),³⁸ z nichž první ještě do svých desíti let mohl poslední průvody vidět: „*Ještě koncem minulého století chodily na Svatodušní svátky po obci královničky. Měly čtyřmi šátky svázané břízky a na jejich vrcholu byl obrázek P. Marie. S tím chodily po domech a potom břízky postavily ke kapliče. Obšrněji tento zvyk popsat už nikdo nedovede.*“³⁹ Tři informátoři ze Žarošic narození mezi lety 1874 a 1912 si již obchůzku nepamatovali.⁴⁰

Studentky etnografie Univerzity J. E. Purkyně Ludmila Kohútová a Helena Ježková v roce 1976 v Brumovicích u Marie Gazdové (nar. 11. ledna 1895)⁴¹ zapsaly text písně Vyletěl sokol a pořídily magnetofonový záznam, který transkriboval Dušan Holý. Ten text opravil a píseň zařadil do přílohy své kapitoly v etnograficko-folkloristické monografii obce.⁴² První čtyři takty jsou melodickým variantem písně Smrtná neděle,⁴³ pátý až osmý potom písně Vyletěl sokol zapsané F. Sušilem.⁴⁴ Etnomuzikolog zmínil ještě jednu královskou píseň,⁴⁵ ta se ovšem nenačází mezi rukopisnými záznamy z výzkumu.⁴⁶ Je zajímavé, že se o obyčejí nezmínil brumovický rodák Jan Herben.⁴⁷

Z. Jelínková upozornila na výzkum učitelky Aleny Cendelinové kolem roku 1980 u Kateřiny Hiclové,⁴⁸ roz. Hadlíkové (nar. 16. dubna 1897 ve Velkých Pavlovicích).⁴⁹ Pisatelka měla s největší pravděpodobností k dispozici pouze text písně, připojila

Kateřina Hiclová, Velké Pavlovice, nedatováno. Foto autor neznámý. Soukromý archiv Richarda Hicla.

komentáře vycházející z poznatků z jiných lokalit⁵⁰ a popis obyčejů převzala z Bartošova textu o Podluží.⁵¹ V přiškolených Němčičkách se zpívala píseň s králenskou tematikou při průvodu na Smrtnou neděli,⁵² ovšem etnografka Eva Večerková zapsala k této příležitosti od K. Hiclové píseň Smrtná neděle.⁵³ Je tedy pravděpodobné, že před první světovou válkou doznívala ve Velkých Pavlovicích poslední vývojová fáze králenského obyčejů. Opět je zajímavé, že jej nezmínila Augusta Šebestová.⁵⁴

Krá-lo-věn-ko, krá-lo-vná, král te-be vo - lá, a-bys k ně-mu při - šla, ne-by-la tak
 py - šná, sa-ma je-di - ná. Já k ně-mu ne - pů - jdu, pro-to py-šná bu - du,
 pro můj zla-tý roh. Je - den je bí - lý, dru-hý je če - rve - ný, tře-tí je zla - ce - ný,
 čtv - r - tý je zla - tý, do pů - li o - dra - tý. Da - la ma-ku, da - la hra-chu,
 da - la su-čých hru - šek, a - by sme se po-scho-va - ly do ci-zích po - du - šek.

Již dříve jsme upozornili na to, že záznamy Jaroslava Palliardiho na Znojemsku Z. Jelínková mylně lokalizovala na hanácké Slovácko.⁵⁵ Táž později spojovala jednoduchý taneční projev mimo jiné s obyčejem ve Velkých Pavlovicích, což nemáme doloženo, a také v Nenkovicích, o kterých jsme se od ní v této souvislosti nikde jinde nedočetli.⁵⁶

Druhá existence, tzv. „Královničky“, folklorní hnutí posledních 40 let

V únoru 1889 vrcholily přípravy k vydání klavírních úprav Františka Xavera Bakeše a jeho manželkou Lucií sestavené taneční suity nazývané také „orechovské“ královničky.⁵⁷ Karel Sigmund Haberský informoval dopisem L. Bakešovou o předvedení královniček ve Žďanicích 8. srpna 1889.⁵⁸

V úvodních částech této studie citovaný dopis L. Bakešové I. Wurmovi z přelomu února a března 1889 pokračoval následovně: „... paní Wurmová chce bychom zajely do Klobouk a tam nacvičily Královni[čky] v letě.“⁵⁹ Nejistili jsme doklad o tom, že by propagátorka vlastního pásma do Klobouk doopravdy zavítala, nicméně denní tisk v srpnu téhož roku uveřejnil přinejmenším dvě pozvánky⁶⁰ a následující reportáž: „Tedy ty naše tiché Klobouky přece náležejí v řadu prvních míst moravských, kde rozkošný národní tanec ‚Královničky‘ znovu v život uveden byl. Příčiněním paní Hildy Wurmové, choti generálního zástupce banky Slavie, nadchnuto množství nejpůvabnějších našich dívek jak městského, tak selského stavu pro podniknutí těžké zajisté úlohy, zmíněný tanec provést v oně přesnosti, jak ho vidívaly pramáti naše v minulých stoletích. [...] Paní Wurmová získala národního učitele p. Novotného, který s největší horlivostí zpěvy královniček s dívkami cvičil. Dne 11. měly královničky při lesním výletu předvedeny býti. Pro nepříznivé počasí musel však celý výlet odložen býti na neděli 18. srpna. [...] v určitý čas průvodu spustil se liják, jenž šmahem veškeré naděje na provedení programu

zničil. To však vše neodstrašilo, jak pořadatele, tak úplně připravené královničky, že jakmile slunce znovu se ukázalo, na náměstí samém na kvap taneční kolo upravily, [...] vše v nejlepší náladě ku provedení programu se skupilo. Velké zástupy obyvatelstva jak klobouckého tak i přespolního plnily náměstí, když královničky za dojmavého zpěvu: ‚Neseme, neseme májíček‘ do kola zavítaly, a pod řízením paní Wurmo[v]é své tance ve vzorném pořádku a s graciosností provedly. Obecenstvo bylo s přednesením královniček nejen úplně spokojeno, ba namnoze až k slzím dojata. Kloboucký, nad míru malebný kroj oněch 46 tanečnic přirozeným způsobem zvýšil efekt provedení v míře neobyčejné, při které příležitosti budiž mimochodem podotknuto, že kroj tento původně vyhlídnut byl pro prvé předvedení královniček v Brně, a jen pro jeho nádheru a drahocennost bylo od tohoto úmyslu upuštěno. [...] Provedení [...] tanců přispěje v Kloboucích a okolí zajisté k tomu, že obliba starých těchto tanců se obnoví [...] O provedení královniček nemalých zásluh sobě získal též starosta pan Čičatka a rodina Bazalova.⁶¹ Ono další předvedení⁶² proběhlo v srpnu 1892 v přítomnosti pozdějšího prezidenta francouzské republiky Félix Faurea: „K. J. Bukovanský. R. 1892 pořádal národopisnou výstavu v Kloboukách u Brna a pozval na ni také všechny hodnostáře francouzské, kteří právě dleli v Kloboukách [...] Hned na to dávány ‚Královničky‘, ve kterých tančilo 52 děvčat ve krásných národních krojích. ‚Královničky‘ vysoké hosty velmi zajímaly a zvláště se jim líbil vysoký ‚král‘ (17leté děvče), který hned po produkci zmizel a po němž se pp. Francouzi mnohokrát poptávali. Hosté [...] tančili s ‚královničkami‘ několikrát na náměstí, u máje.“⁶³

Děvčata z Kobyly zatančila Královničky, staré národní tance obřadní se zpěvy na národní slavnosti 23. června 1895 v zahradních místnostech hostince „U zlatého lva“ v domácí obci.⁶⁴

Tento a další datovaný doklad předvedení královniček dělí dlouhých 18 let. Upozornila na něj nedávna zajímavá kniha s fotografiemi ilustrujícími lidovou kulturu a etnokulturní tradice Bošovic. Patrně poprvé v ní byla publikována i skupinová fotografie účastnic vystoupení z léta 1913.⁶⁵ Autor sice na stránce uvedl dataci 1910, ale při určování zachycených osob⁶⁶ mu zúčastněná tanečnice, narozená v roce 1899, řekla: „To mně bylo, myslím, 14 let.“⁶⁷ Právě v první polovině roku 1913 vyšla popularizační edice tanců z Čech a Moravy,⁶⁸ která obsahovala noty a popisy „ořechovských“ královniček⁶⁹ a nejspíš se dostala do rukou navičovatelky Marie Fišerové. Dívky tančily u lesa v blízkosti dvora, později osady, s názvem Svata.

Královničky, Bošovice 1913. Foto patrně F. Fišer st. Soukromý archiv Jaroslava Šimandla.

Byli jsme informováni o tom, že královničky v Žarošicích tančila Marie Gallová, roz. Krupičková (narozena 22. ledna 1900).⁷⁰ Šlo by o dobu před první světovou válkou, ovšem na základě toho, že obyčej při svých výzkumech už nezachytili etnografové J. Tomeš (viz výše) ani Václav Frolec,⁷¹ si i zde dovolíme klonit se spíše k provedení „ořechovských“ královniček.

V soukromém držení v Krumvíři se nacházela fotografie (asi z 1. třetiny 20. století) dívek ustrojených ke královničkám v bílých sukních a baldachýnem z tureckého šátku.⁷²

19. dubna 1924 se konaly dětské radovánky ve Ždánicích, při kterých žákyně 5. třídy provedly královničky.⁷³ Jako v Bošovicích se podkladem mohlo stát další vydání edice tanců a her.⁷⁴ Do třetice vyšla popularizační tiskovina s „ořechovskými“ královničkami roku 1928,⁷⁵ kdy byly tančeny v rámci oslavy „Dožinku“ 19. srpna ve Velkých Hostěrádkách.⁷⁶

Učitel Jiří Bábíček, od roku 1960 ve Věteřově,⁷⁷ znal královničky z Milotic (z nich píseň Pojedem do mlýna z dětství od stařenky), odkud pocházel a kde je tančila jeho sestra. Získal brožurku,⁷⁸ v níž byly přetištěny „ořechovské“ královničky z některého z vydání Národních tanců ve výchově tělesné.⁷⁹ Číslo navčičované opakovaně⁸⁰ bylo mimo jiné navrženo do programu slavnosti Kraj beze stínu 1977, nakonec tomu tak bylo tamtéž 15. června 1986, kdy je tančily děti z Věteřova a Archlebova při ZŠ Archlebov v doprovodu cimbálové muziky při SKP Ždánice. Při téže příležitosti byl také národopisným souborem Vonička při ZŠ Velké Pavlovice předveden průvod dívek rekonstruující výše uvedený obyčej. Už 11. června 1983 předvedl národopisný soubor Palavánek při KZ Dolní Věstonice královničky nazvané původně „z Rakvic“⁸¹ rodiště učitelky a vedoucí souboru Zlatislavy Krůzové, a dále patrně jen dle krojového ustrojení ve fondu souboru, v průvodním slovu uvedené jako „z Násedlovic“.⁸² Z. Jelínková předtím poskytla Z. Krůzové opisy tří písní z výše uvedených sběrů F. Kyselkové. Vedoucí doplnila píseň z Nenkovic o tři sloky z jejích textových variant, připojila „českou“ píseň Hořela lipka a „slováckou“ Ztratila sem fěrtúšek.⁸³ K repríze došlo za dva týdny na MFF Strážnice v pořadu Děti a výroční obyčej, ze které se dochoval audiozáznam⁸⁴ a němý černobílý záznam příchodu (královny v kroji stárky z Rakvic jdoucí v čele s opentlenou březovou větví, menší dívky s věnečkem na hlavě, čtveřicí dívek nesoucí turecký šátek a párů dívek v krojích) v doprovodu dětské cimbálové muziky a postavení jehlanu uprostřed pódia v délce asi půl minuty.⁸⁵ Královnu a další dívky již s „korunami“ na hlavách dokumentuje fotografie z vystoupení v roce 1984.⁸⁶ Jitka Staňková opatřila pozdější fotografii z Dolních Věstonic, pořizenou Ludvíkem Baranem, popiskou s chybami a již dlouho neplatnými informacemi.⁸⁷ Interpretace tří výše uvedených královských písní obsahuje CD Aj v Mikulově sa zpívá (2006). Pásmo bylo v repertoáru souboru i před pandemií koronaviru.⁸⁸ Videozáznam vystoupení souboru 9. května 2015 na festivalu Setkání pod Taneční horou,⁸⁹ resp. rekonstrukce tanců na písně z Násedlovic, byly z větší části převzaty dětským folklorním souborem Krajčárek, který s nimi a základními královskými písněmi z Brumovic a Nenkovic vystoupil 14. května 2016 na festivalu Májové notování v domovských Hustopečích. „Ořechovské“ královničky v roce 2016 nastudoval i dětský folklorní soubor Laštověnka ze Žarošic.⁹⁰

Závěr

Podarilo se nám doplnit informace o královničkách vyskytujících se především v severní části hanáckého Slovácka. Nalezli jsme dvě zprávy z brněnského Kloboucka, tři doklady ze Ždánicka byly již známy, v jednom případě se podařilo upřesnit lokalizaci královniček. Až na jeden doklad z Velkých Pavlovic v mezním období tradiční formy obyčej postrádáme doklady z jižní části oblasti. Snad je to signálem toho, že zde měl obyčej kratší životnost.

Bohužel zatím se je nepodařilo dohledat, a tedy postrádáme zmínky i ikonografické doklady o ustrojení akterek.

Výskyt královniček v druhé existenci je nerovnoměrně rozložen od srpna 1889 do minulé dekády. Do sedmdesátých let šlo o ohlasy popularizačních tiskovin vycházejících z prací manželů Bakešových. Vlivem Z. Jelínkové byly interpretovány i lokální formy obyčeje, zejména v osmdesátých letech 20. století, kdy folklorní hnutí na hanáckém Slovácku dosáhlo vrcholu. Ani v rámci folklorismu se královničky nedočkaly takové odezvy jako v sousedních oblastech Brněnska a kyjovského Dolňácka (5–7 zjištěných předvedení v době před zakládáním dětských folklorních kolektivů).

Poznámky:

- 1 rj [Richard Jeřábek]. hanácké Slovácko. In: Brouček, Stanislav a Jeřábek, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, Věcná část*. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 240–241. Od 2. poloviny 20. století se k oblasti postupně hlásí obyvatelé novoosídlenec-kých obcí Zaječí, Přitluky, Hustopeče, Popice ad.
- 2 NEZHODOVÁ, Soňa. Hanácké Slovácko a jeho slavnostní kroj. In: Nezhodová, Soňa et al. *Rekonstrukce slavnostního kroje a možnosti její aplikace v praxi: hanácké Slovácko, jeho tradiční oděvní kultura, současnost: příspěvky z konference*. Hustopeče: Město Hustopeče, 2009, s. 30.
- 3 JELÍNKOVÁ, Zdenka. Dětské průvody a obchůzky jarního cyklu. In: Tarcalová, Ludmila, ed. *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1994, s. 77–96.
- 4 zm [Zdeněk Mišurec]. Královské obyčeje. In: Brouček, Stanislav a Jeřábek, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, Věcná část*. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 426–427.
- 5 BLAŽEK, Jan. *Královničky na Brněnsku*. Diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2019, s. 11.
- 6 Moravský zemský archiv (dále MZA), G 33, kart. 7, sešit 40, fol. 23.
- 7 L. [Lucie Bakešová] Královničky a jejich tance. *Selské listy. Politicko-hospodářský organ* 5, 1888, č. 101 z 21. 12., s. [2]. Informaci se dověděla patrně od učitele v sousedních Syrovicích Pavla Sedláka, který učil do roku 1885 v Šitbořicích. Srovnej HLAVÁČEK, Petr. Proměny jihomoravských kantorů v 2. polovině 19. století. Část II. osoby. *Jižní Morava* 52, 2016, č. 55, s. 278.
- 8 Vlastivědné muzeum Olomouc (dále VMO), Historický archiv, 27. Wurm Ignát, karton 1, korespondence a/ přijatá, nedatovaný dopis Lucie Bakešové. Srovnej BLAŽEK, Jan. *Královničky na Brněnsku*. c. d., s. 25.
- 9 KEPRTOVÁ, Lucie. *Královničky – historie a současnost*. Magisterská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2006, s. 13.
- 10 Dopisy. Z Klobouk brněnských. *Moravská orlice* (dále MO) 27, 1889, č. 191 z 22. 8., s. [4].
- 11 Matrika. [online]. [cit. 2022-10-04]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/9919?image=216000010-000253-003372-000000-005582-000000-00-B02554-01640.jp2>.
- 12 Státní okresní archiv (dále SOkA) Hodonín, Archiv obce Ostrovánky, i. č. 37, Pamětní kniha obce Ostrovánek, fol. 17. Byly opraveny pravopisné chyby a interpunkce.
- 13 Shoda roku, kdy se A. Elzner oženil mimo Věteřov s rokem, jímž je ohraničeno tamější strojení královny, by mohla prozrazovat, že Vrbasovým informátorem byl právě A. Elzner.
- 14 Mohlo být myšleno mariánských, nebo i lidová královská píseň.
- 15 VRBAS, Jakub. *Ždánsko: zeměpisný a dějepisný popis*. Ždánice: Jakub Vrbas, 1930, s. 76–77. Bylo by jistě zajímavé, kdyby „za stara“ ve Věteřově měli místního gajdoše, což už při výzkumu muzikantů a kapel v šedesátých letech 20. století na Kyjovsku a Hodonínsku Milada Bimková pro Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd nezjistila. Dokumentační sbírky a fondy Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i., Praha, detašované pracoviště Brno (dále EÚB), sign. V 32, složka 10. Pamětníci, kromě spoluobčana Svobody i Výletovi ze Strážovic, za jejichž dětství údajně už na nástroj nehrál, vzpomínali na posledního gajdoše Ždánicka Havla Hradečného (1837–1910) ze Želetic. EÚB, sign. V 32, složka 9, Strážovice, s. 5. EÚB, sign. V 32, složka 12, Želetice, s. 1, 4, 7,

10. Srovnej BIMKOVÁ, Milada. Gajdoši a harfeníci v 19. století na Hodonínsku. *Jižní Morava* 7, 1971, s. 211.
- 16 VÁCLAVÍK, Antonín. *Výroční obyčej a lidové umění*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s. 142.
- 17 BAKEŠOVÁ, Lucie. Královničky. *Obzor* 12, 1889, č. 12 z 20. 6., s. 180.
- 18 JELÍNKOVÁ, Zdenka. Dětské průvody a obchůzky jarního cyklu. In: Tarcalová, Ludmila, ed. *Slavnostní průvody*. c. d., s. 91
- 19 SOKA Hodonín, Archiv obce Ostrovánky, i. č. 37, Pamětní kniha obce Ostrovánek, fol. 17.
- 20 BLAŽEK, Jan. *Královničky z Tišnovska a Velkobítešska*. Rukopis, 2022.
- 21 Zapsaná slova: zahradě, jabloňku, tancuje; jednoho. EÚB, sign. A 296/10; A 975/131.
- 22 HRABALOVÁ, Olga. *Lidové písně z Kyjovska a Ždánicka*. Sv. 1. Kyjov: Město Kyjov, 1998, s. 794–796.
- 23 Matrika. [online]. [cit. 2022-09-02]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/5391?image=216000010-000253-003372-000000-006022-000000-00-B06219-01390.jp2>.
- 24 Obecní úřad Žarošice, Matriční kniha zemřelých Násedlovice, 1920–1949.
- 25 Zapsaná slova: královna, a on, namlúval, tu, růžovým věnčeku, objímal. EÚB, sign. A 297/41; A 975/121b.
- 26 HRABALOVÁ, Olga. *Lidové písně z Kyjovska a Ždánicka*. Sv. 1. c. d., s. 789.
- 27 EÚB, sign. A 975/122.
- 28 Neuvažujeme o tom, že by se v paměťové instituci nedochovaly.
- 29 Matrika. [online]. [cit. 2022-09-02]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/5419?image=216000010-000253-003372-000000-006065-000000-00-B06743-00980.jp2>.
- 30 Matrika. [online]. [cit. 2022-09-02]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/5424?image=216000010-000253-003372-000000-006073-000000-00-B06746-00620.jp2>.
- 31 HRABALOVÁ, Olga. *Lidové písně z Kyjovska a Ždánicka*. Sv. 2. Kyjov: Město Kyjov, 1998, s. 1352, 1433.
- 32 Městský úřad Kyjov, Kniha zemřelých Želetice 1905–1949, s. 80.
- 33 EÚB, sign. A 296/10; A 297/41. Srovnej HRABALOVÁ, Olga. *Lidové písně z Kyjovska a Ždánicka*. Sv. 1. c. d., s. 790.
- 34 JELÍNKOVÁ, Zdenka. Dětské průvody a obchůzky jarního cyklu. In: Tarcalová, Ludmila, ed. *Slavnostní průvody*. c. d., s. 82, 91. O skočné více JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*. Brno: Městské kulturní středisko Stanislava Kostky Neumanna, 1980, s. 26–27.
- 35 JELÍNKOVÁ, Zdenka. Dětské průvody a obchůzky jarního cyklu. In: Tarcalová, Ludmila, ed. *Slavnostní průvody*. c. d., s. 90.
- 36 Národní ústav lidové kultury (dále NÚLK), osobní fond Zdenky Jelínkové, III. Vědecká, odborná a literární činnost původce fondu, kart. 18, Tance hanáckých Slováků na Kloboucku, Ždánsku, Brumovicku, Čejkovicku, Podivínsku a v okolí Kobylí a Velkých Pavlovic – rukopis příspěvku k semináři na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity Profil národopisného regionu: hanácké Slovácko, s. 4.
- 37 Matrika. [online]. [cit. 2022-09-02]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/9926?image=216000010-000253-003372-000000-005949-000000-00-B02565-00130.jp2>.
- 38 Rodák z Bučovic, o něm: Úplné zobrazení titulu. [online]. [cit. 2022-09-02]. Dostupné z: https://aleph.vkol.cz/F/?func=find-c&ccl_term=sys=000006808&local_base=svk04.
- 39 NÚLK, Odborná dokumentace, skupina Terénní výzkum, č. karty 23490/2009.
- 40 NÚLK, Odborná dokumentace, skupina Terénní výzkum, č. karty 25314/2009.
- 41 Matrika. [online]. [cit. 2022-09-02]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/2479?image=216000010-000253-003370-000000-002389-000000-00-B08757-02260.jp2>.
- 42 HOLÝ, Dušan. Zpěvnost. In: Jeřábek, Richard a kol. *Proměny jihomoravské vesnice: (národopisné studie z Brumovic)*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 154, 168. Neuedl metrorrytmickou formu písně aabba. EÚB, sign. A 1546/106.
- 43 EÚB, sign. A 459/30.

- 44 SUŠIL, František. *Moravské národní písně s nápěvy do textu vráďenými*. Brno: K. Winiker, [1860], s. 755.
- 45 HOLÝ, Dušan. c. d., s. 161.
- 46 EŮB, sign. A 1546.
- 47 HERBEN, Jan. *Moravské obrázky*. Praha: J. Otto, [1889]. Týž. *Do třetího i čtvrtého pokolení*. Praha: E. Šolc, 1919–1921. Týž. *Brumovice*. Praha: Družstevní práce, 1946.
- 48 JELÍNKOVÁ, Zdenka. Lidový tanec. In: Kordiovský, Emil a kol. *Město Velké Pavlovice: 2002*. Znojmo: pro Město Velké Pavlovice vydalo nakl. FPO, 2002, s. 279. Výzkum proběhl nejpozději roku 1986. Srovnej NŮLK, osobní fond Zdenky Jelínkové, kart. 84, VI. Organizace festivalů a národopisných pořadů, Kraj beze stínu Krumvíř, XI. Národopisné slavnosti 1986, program přehlídky dětských národopisných souborů.
- 49 Matrika. [online]. [cit. 2022-09-05]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/9908?image=216000010-000253-003370-000000-003601-000000-00-B03026-01920.jp2>.
- 50 Její pokus o rekonstrukci písně neodpovídá přepisu nahrávky na audiokazetě. Soukromý archiv Aleny Cendelinové, Královnička; Královnička, královna. Učitelka později upravila text písně a pro změnu počtu slabik i noty: A já k němu nepůjdu, proto pyšná budu, pro můj zlatý rod. Jeden je červený, druhý je zelený a ten třetí bílý a ten čtvrtý do půli odraný. Dala maku, dala hrachu, dala suchých hrušek, abysme se poschovaly do cizích podůšek.
- 51 Pomýlila si Pavlovice s Podlužím. BARTOŠ, František. *Naše děti. Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společné*. Brno: Josef Barvič, 1888, s. 307–308. Srovnej Týž. *Lid a národ: sebrané rozpravy národopisné a literární*. Svazek 2. Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1885, s. 34–35.
- 52 -JiHy- [Jiřina Hyclová]. Co byly páteřky. *Němčičské čtení* [4], 2002, č. 2, s. [6].
- 53 VEČERKOVÁ, Eva. Obřady, obyčeje a slavnosti. In: Kordiovský, Emil a kol. *Město Velké Pavlovice: 2002*. Znojmo: Pro Město Velké Pavlovice vydalo nakl. FPO, 2002, s. 231.
- 54 ŠEBESTOVÁ, Augusta. *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky: z několika jihomoravských dědin*. Olomouc: Vlastenecký spolek muzejní, 1900, s. 236–240.
- 55 BLAŽEK, Jan. *Královničky na Brněnsku*. c. d., s. 72.
- 56 JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. Díl VII. část 3. Slovácko – Hanácké Slovácko, Podluží a tance moravských Chorvatů*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1996, s. 11.
- 57 BLAŽEK, Jan. *Královničky na Brněnsku*. c. d., s. 66.
- 58 BEDNÁŘOVÁ, Věra. Zamyšlení nad královničkami. In: Grolich, Vratislav, red. *Sborník Okresního vlastivědného musea v Blansku*. [Blansko]: Okresní vlastivědné museum v Blansku, 1972, s. 75.
- 59 VMO. Historický archiv, 27. Wurm Ignát, karton 1, korespondence a/ přijatá, nedatovaný dopis L. Bakešové. Hildegarda Wurmová, manželka Josefa Wurma (viz následující citace z MO).
- 60 Denní zprávy. Z Klobouk u Brna. *Hlas. Noviny pro lid* 41, 1889, č. 181 z 9. 8., s. [3]. Srovnej Denní zprávy. Královničky v Kloboucích u Brna. MO 27, 1889, č. 181 z 9. 8., s. [3].
- 61 Dopisy. Z Klobouk brněnských. MO. c. d., s. [4]. O „prvním“ předvedení královniček v Brně viz BLAŽEK, Jan. *Královničky na Brněnsku*. c. d., s. 65. Nejnověji PAVLICOVÁ, Martina. The Image of Staged Folk Culture: From the Presentation of Traditions to a Staged Genre. *Národopisná revue* 31, 2021, č. 5, s. 25.
- 62 Denní a různé zprávy. Zemřelý prezident republiky francouzské Felix Faure [...] *Stráž. Orgán strany katolické národě na Západní Moravě* 1, 1899, č. 9 z 24. 2., s. [4]. Nešlo tedy o první předvedení, jak týdeník uvedl.
- 63 Z Ostravy a okolí. (Prezident republiky francouzské.) *Práce. Politický týdeník pro dělnictvo* 5, 1895, č. 5 z 3. 2., s. 7.
- 64 SOKa Břeclav se sídlem v Mikulově, Archiv obce Kobyly, NAD 90, Kronika obce 1857–1907, fol. 106.
- 65 ŠIMANDL, Jaroslav. *Bošovňáci, to sú chlapani...* Bošovice: Podvalák Bošovice, 2022, s. 14.
- 66 Zleva: Jaroslav Fišer (1. 1. 1906 – 18. 9. 1980), ?, ?, dcera sedláka Josefa Tomanová (9. 1. 1900 – 30. 5. 1981), provd. Šindelářová, dcera dělníka na velkostatku Marie Misařová (nar. 23. 2. 1899), ?,

- dcera sladovníka Marie Horáčková (16. 2. 1901 – 24. 12. 1995), provd. Figránová, ?, ?, dcera pracovníka chemicko-lučební továrny Marie Tomanová (20. 5. 1899 – 11. 7. 1948), provd. Holcová, dcera sedláka Marie Tauvinklová (2. 2. 1901 – 22. 8. 1935), provd. Matyášová, dcera továrního dělníka Anděla Žemlová (2. 9. 1898 – 26. 8. 1996), provd. Marková, dcera sedláka Emilie Nečasová (18. 3. 1899 – 6. 3. 1939), provd. Ondrůjová, dcera učitele Růžena Čížková (nar. 2. 4. 1898, tj. nejmladší z dcer, patrně odstěhovaná k únoru 1921), ?, dcera dělníka na velkostatku Filoména Červinková (29. 1. 1899 – 25. 5. 1968?), provd. Vidláková, dcera sedláka a koláře Terezie (31. 3. 1899 – 16. 12. 1945) nebo Anežka (nar. 6. 1. 1901) Zahradníčková, dcera sedláka Františka Šlesingerová (nar. 7. 11. 1899), provd. Svozílková, ?, dcera dělníka na velkostatku Žofie Jakubcová (nar. 6. 5. 1899), provd. Zámrská, ?, dcery sedláků Anna Drkalová (4. 1. 1899 – 22. 4. 1977), provd. Mrázková, Růžena Hamanová (9. 2. 1899 – 4. 6. 1990), provd. Marková, Františka Valentová (nar. 3. 3. 1899), provd. do Vídně, Marie Fišerová, manželka správce/účetního velkostatku v Bošovicích (4. 2. 1872 – 10. 1. 1970), dcera dělníka na velkostatku Hermína Červinková (16. 9. 1899–1985), provd. Mácová. Blíže neurčených je osm dívek a dáma vlevo.
- 67 J. Š. (*1948).
- 68 SULA [Pavel]. Národní tance ve výchově tělesné (81 tanců nár. s obrázky, nápěvy a návodem pro učitele). *Volná škola. Školská revue pro širší vrstvy. Příloha „Volné myšlenky“* 9, 1913, seš. 3 z 1. 7., s. 46–47.
- 69 OHAŇKOVÁ, Krista a POŠ, Jaroslav. *Národní tance ve výchově tělesné: 81 národních tanečků, doprovázených obrázky, nápěvy a methodickým návodem pro učitele*. Vyd. 1. Lysá nad Labem: A. Holub, [1913], s. 93–101.
- 70 F. P. (nar. 1925), Archlebov.
- 71 FROLEC, Václav. Lidová kultura. In: Frolec, Václav, ed. *Žarošice: minulost a současnost vesnice v oblasti Ždánického lesa*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1986, s. 195.
- 72 J. T. (*1982), Strážnice.
- 73 SOKA Hodonín, Národní škola Ždánice, i. č. 4, [Pokračování kroniky obecné školy ve Ždánicích]. Srovnej Pokračování kroniky obecné školy ve Ždánicích 1900–1940, 1945–1949 PRVNÍ SVAZEK 1900–1924. [online]. [cit. 2022-09-12]. Dostupné z: http://www.muzdanice.cz/assets/File.ashx?id_org=19496&id_dokumenty=2120.
- 74 OHAŇKOVÁ, Krista a POŠ, Jaroslav. *Národní tance ve výchově tělesné: 78 národních tanečků i her, doprovázených nápěvy, klavírními doprovody, obrázky a metodickým návodem pro učitele: k doplnění cviků prostných, pořadových i her mládeže pro školu i pro veřejné dětské a dorostenecké slavnosti*. Lysá nad Labem: Holub, 1923, s. 104–113.
- 75 OHAŇKOVÁ, Krista a POŠ, Jaroslav. *Národní tance ve výchově tělesné: 78 národních tanečků i her, doprovázených nápěvy, klavírními doprovody, obrázky a metodickým návodem pro učitele: k doplnění cviků prostných, pořadových i her mládeže pro školu i pro veřejné dětské a dorostenecké slavnosti*. Lysá nad Labem: Holub, 1928, s. 104–113.
- 76 SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, MNV Velké Hostěradky, NAD 215, Kronika obce. 1921–1935. II. díl, s. 126. O slavnosti se nezmiňuje školní kronika, tanečnice byly s největší pravděpodobností starší než žákyně obecné školy ve Velkých Hostěradkách.
- 77 KOLAŘÍKOVÁ, Hana. Místní knihovna. *Věteřský zpravodaj* 15, 2015, s. 4.
- 78 J. B. (1934–2018), Věteřov.
- 79 *Naše písničky: měsíčník pro výchovu mládeže zpěvem* 2, 1948, č. 6.
- 80 ABRAMUSZKINOVÁ PAVLÍKOVÁ, Eva. Císařské hody ve Věteřově a jejich proměna během 20. století. *Národopisná revue* 14, 2004, č. 3, s. 153.
- 81 NŮLK, osobní fond Zdenky Jelínkové, VI. Organizace festivalů a národopisných pořadů, kart. 84, Kraj beze stínu Krumvíř, Návrh scénáře pro „Kraj beze stínu“ 1977; VIII. Národopisné slavnosti 1983, dětský program; XI. Národopisné slavnosti 1986, program přehlídky dětských národopisných souborů a program. Srovnej PAJER, Jiří. Bylo se na co dívat. *Malovaný kraj* 19, 1983, č. 4, s. 14.
- 82 NŮLK, osobní fond Zdenky Jelínkové, III. Vědecká, odborná a literární činnost původce fondu, kart. 52, Materiály k pásmům souborů zpracovávajících folklor hanáckého Slovácka (Ždáničan) i Slovácka (Pálava).

- 83 Z. K. (1938–2017), Mikulov. Srovnej Z repertoáru Palavánku: Královničky. *Malovaný kraj* 31, 1995, č. 2, s. 9.
- 84 XXXVIII. *Mezinárodní folkloristický festival Strážnice 1983. Programový sborník*. Strážnice: Ústav lidového umění, 1983, s. 17, 18, 20. NÚLK, fond audio, i. č. 425, přír. č. 164/1988.
- 85 Národní ústav lidové kultury, fond video, i. č. 3703, přír. č. 15/2008, čas 4:16–4:48.
- 86 POLÁŠKOVÁ, Jana. Naše dětské soubory: Palavánek. [online]. [cit. 2022-09-23]. Dostupné z: <https://www.malovanykraj.cz/archiv/85-archiv/2020-3/983-polaskova-jana-nase-detske-soubory-palavank>.
- 87 STAŇKOVÁ, Jitka a BARAN, Ludvík. *České a slovenské lidové kroje*. Praha: Ottovo nakladatelství v divizi Cesty, 2004, s. 121.
- 88 POLÁŠKOVÁ, Jana. Naše dětské soubory: Palavánek. *Malovaný kraj* 56, 2020, č. 3, s. 26.
- 89 Královnička – Palavánek. [online]. [cit. 2022-09-16]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=frjsOJYyIO4>
- 90 KACER, Jiří a KACEROVÁ, Susann. Dětský folklorní soubor Laštovenka. *Věstník Historicko-vas-tivědného kroužku v Žarošicích* 25, 2016, s. 18.

Prameny:

- BLAŽEK, Jan. *Královničky na Brněnsku*. Diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2019.
- BLAŽEK, Jan. *Královničky z Tišnovska a Velkobíteška*. Rukopis, 2022.
Dokumentační sbírky a fondy Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i., Praha, detašované pracoviště Brno, sign. A 975/122, 131; sign. A 1546; sign. V 3², složky 9, 10, 12.
- KEPRTOVÁ, Lucie. *Královničky – historie a současnost*. Magisterská diplomová práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2006.
Městský úřad Kyjov, kniha zemřelých Želetice 1905–1949.
Moravský zemský archiv, G 33, kart. 7, sešit 40.
Moravský zemský archiv, G 66, kart. 1–4.
Národní ústav lidové kultury, fond audio, i. č. 425, přír. č. 164/1988.
Národní ústav lidové kultury, fond video, i. č. 3703, přír. č. 15/2008.
Národní ústav lidové kultury, Odborná dokumentace, skupina Terénní výzkum, č. karet 23490/2009, 25314/2009.
Národní ústav lidové kultury, osobní fond Zdenky Jelínkové, III. Vědecká, odborná a literární činnost původce fondu, kart. 18, Tance hanáckých Slováků na Kloboucku, Ždánsku, Brumovicku, Čejkovicku, Podivínsku a v okolí Kobyílí a Velkých Pavlovic – rukopis příspěvku k semináři na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity Profil národopisného regionu: hanácké Slovácko; kart. 52, Materiály k pásmům souborů zpracovávajících folklor hanáckého Slovácka (Ždáničan) i Slovácka (Pálava).
Národní ústav lidové kultury, osobní fond Zdenky Jelínkové, VI. Organizace festivalů a národopisných pořadů, kart. 84, Kraj beze stínu Krumvíř, Návrh scénáře pro „Kraj beze stínu“ 1977; VIII. Národopisné slavnosti 1983, dětský program; XI. Národopisné slavnosti 1986, program přehlídky dětských národopisných souborů a program.
Obecní úřad Žarošice, Matriční kniha zemřelých Násedlovice, 1920–1949.
Soukromý archiv Aleny Cendelínové, Královnička; Královnička, královná.
Soukromý archiv Jaroslava Šimandla, skupinová fotografie královniček v Bošovicích 1913. Foto patrně Filip Fišer st.
Soukromý archiv Richarda Hicla, fotografie Kateřiny Hiclové ve Velkých Pavlovicích, nedatováno. Foto autor neznámý.
Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, MNV Velké Hostěrádky, NAD 215, Kronika obce. 1921–1935. II. díl.
Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, Archiv obce Kobyílí, NAD 90, Kronika obce 1857–1907.
Státní okresní archiv Hodonín, Archiv obce Ostrovánky, i. č. 37, Pamětní kniha obce Ostrovánek.

Státní okresní archiv Hodonín, Národní škola Ždánice, i. č. 4, [Pokračování kroniky obecné školy ve Ždánicích].

Vlastivědné muzeum Olomouc, Historický archiv, 27. Wurm Ignát, karton 1, korespondence a/ přijatá, nedatovaný dopis Lucie Bakešové.

Seznam respondentů:

F. P. (nar. 1925), Archlebov.

J. B. (1934–2018), Věteřov.

J. Š. (nar. 1948).

J. T. (nar. 1982), Strážnice.

Z. K. (1938–2017), Mikulov.

Literatura:

ABRAMUSZKINOVÁ PAVLÍKOVÁ, Eva. Císařské hody ve Věteřově a jejich proměna během 20. století. *Národopisná revue* 14, 2004, č. 3, s. 147–153.

BAKEŠOVÁ, Lucie. Královničky. *Obzor* 12, 1889, č. 12 z 20. 6., s. 180–183.

BARTOŠ, František. *Lid a národ: sebrané rozpravy národopisné a literární*. Svazek 2. Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1885. 337 s.

BARTOŠ, František. *Naše děti. Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společné*. Brno: Josef Barvič, 1888. 310 s.

BEDNÁŘOVÁ, Věra. Zamyšlení nad královničkami. In: Grolich, Vratislav, red. *Sborník Okresního vlastivědného musea v Blansku*. [Blansko]: Okresní vlastivědné museum v Blansku, 1972, s. 73–81.

Denní a různé zprávy. Zemřelý prezident republiky francouzské Felix Faure [...] *Stráž. Orgán strany katolické národní na Západní Moravě* 1, 1899, č. 9 z 24. 2., s. [4].

Dopisy. Z Klobouk brněnských. *Moravská orlice* 27, 1889, č. 191 z 22. 8., s. [4].

FROLEC, Václav. Lidová kultura. In: Frolec, Václav, ed. *Žarošice: minulost a současnost vesnice v oblasti Ždánického lesa*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1986, s. 129–233.

HOLÝ, Dušan. Zpěvnost. In: Jeřábek, Richard a kol. *Proměny jihomoravské vesnice: (národopisné studie z Brumovic)*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 153–174.

HRABALOVÁ, Olga. *Lidové písně z Kyjovska a Ždánicka*. Sv. 1. Kyjov: Město Kyjov, 1998. 951 s.

HRABALOVÁ, Olga. *Lidové písně z Kyjovska a Ždánicka*. Sv. 2. Kyjov: Město Kyjov, 1998, s. 953–1519.

JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*. Brno: Městské kulturní středisko Stanislava Kostky Neumanna, 1980. 186 s.

JELÍNKOVÁ, Zdenka. Dětské průvody a obchůzky jarního cyklu. In: Tarcalová, Ludmila, ed. *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1994, s. 77–96.

JELÍNKOVÁ, Zdenka. *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. Díl VII. část 3. Slovácko – Hanácké Slovácko, Podluží a tance moravských Chorvatů*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1996. 111 s.

JELÍNKOVÁ, Zdenka. Lidový tanec. In: Kordiovský, Emil a kol. *Město Velké Pavlovice: 2002*. Znojmo: pro Město Velké Pavlovice vydalo nakl. FPO, 2002, s. 272–280.

-JiHy- [Jiřina Hyclová]. Co byly páteřky. *Němčičské čtení* [4], 2002, č. 2, s. [6].

KACER, Jiří a KACEROVÁ, Susann. Dětský folklorní soubor Laštověnka. *Věstník Historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích* 25, 2016, s. 18–20.

KOLAŘÍKOVÁ, Hana. Místní knihovna. *Věteřský zpravodaj* [9], 2015, č. 15 (1), s. 4.

Naše písničky: měsíčník pro výchovu mládeže zpěvem 2, 1948, č. 6.

L. [Lucie Bakešová] Královničky a jejich tance. *Selské listy. Politicko-hospodářský organ* 5, 1888, č. 101 z 21. 12., s. [2].

NEZHODOVÁ, Soňa. Hanácké Slovácko a jeho slavnostní kroj. In: Nezhodová, Soňa et al. *Rekonstrukce slavnostního kroje a možnosti její aplikace v praxi: hanácké Slovácko, jeho tradiční oděvní kultura, současnost: příspěvky z konference*. Hustopeče: Město Hustopeče, 2009, s. 7–30.

OHAŇKOVÁ, Krista a POŠ, Jaroslav. *Národní tance ve výchově tělesné: 81 národních tanečků, doprovázených obrázky, nápěvy a methodickým návodem pro učitele*. Lysá nad Labem: A. Holub, [1913]. 109 s.

- OHAŇKOVÁ, Krista a POŠ, Jaroslav. *Národní tance ve výchově tělesné: 78 národních tanečků i her, doprovázených nápěvy, klavírními doprovody, obrázky a metodickým návodem pro učitele: k doplnění cviků prostných, pořadových i her mládeže pro školu i pro veřejné dětské a dorostenecké slavnosti*. Lysá nad Labem: Holub, 1923. 123 s.
- OHAŇKOVÁ, Krista a POŠ, Jaroslav. *Národní tance ve výchově tělesné: 78 národních tanečků i her, doprovázených nápěvy, klavírními doprovody, obrázky a metodickým návodem pro učitele: k doplnění cviků prostných, pořadových i her mládeže pro školu i pro veřejné dětské a dorostenecké slavnosti*. Lysá nad Labem: Holub, 1928. 123 s.
- PAVLICOVÁ, Martina. The Image of Staged Folk Culture: From the Presentation of Traditions to a Staged Genre. *Národopisná revue* 31, 2021, č. 5, s. 21–31.
- POLÁŠKOVÁ, Jana. Naše dětské soubory: Palavánek. *Malovaný kraj* 56, 2020, č. 3, s. 26.
- rj [Richard Jeřábek]. hanácké Slovácko. In: Brouček, Stanislav a Jeřábek, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, Věcná část*. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 240–241.
- STAŇKOVÁ, Jitka a BARAN, Ludvík. *České a slovenské lidové kroje*. Praha: Ottovo nakladatelství v divizi Cesty, 2004. 151 s.
- SULA [Pavel]. Národní tance ve výchově tělesné (81 tanců nár. s obrázky, nápěvy a návodem pro učitele). *Volná škola. Školská revue pro širší vrstvy. Příloha „Volné myšlenky“* 9, 1913, seš. 3 z 1. 7., s. 46–47.
- SUŠIL, František. *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Brno: K. Winiker, [1860]. 800 s.
- ŠEBESTOVÁ, Augusta. *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky: z několika jihomoravských dědin*. Olomouc: Vlastenecký spolek muzejní, 1900. 289 s.
- ŠIMANDL, Jaroslav. *Bošovňáci, to sú chlapi...* Bošovice: Podvalák Bošovice, 2022. 177 s.
- VÁCLAVÍK, Antonín. *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. 580 s.
- VEČERKOVÁ, Eva. Obřady, obyčeje a slavnosti. In: Kordiovský, Emil a kol. *Město Velké Pavlovice: 2002*. Znojmo: Pro Město Velké Pavlovice vydalo nakl. FPO, 2002, s. 227–246.
- VRBAS, Jakub. *Žďánsko: zeměpisný a dějepisný popis*. Žďánice: Jakub Vrbas, 1930. 622 s.
- XXXVIII. *Mezinárodní folkloristický festival Strážnice 1983. Programový sborník*. Strážnice: Ústav lidového umění, 1983. 46 s.
- zm [Zdeněk Mišurec]. Královské obyčeje. In: Brouček, Stanislav a Jeřábek, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, Věcná část*. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 425–427.
- Z Ostravy a okolí. (President republiky francouzské.) *Práce. Politický týdeník pro dělnictvo* 5, 1895, č. 5 z 3. 2., s. 7.
- Z repertoáru Palavánku: Královničky. *Malovaný kraj* 31, 1995, č. 2, s. 9.

Elektronické zdroje:

- Královnička-Palavánek*. [online]. Dostupné z: <https://youtu.be/frjsOJYyIO4>.
- Matrika. *Knihy narozených Brumovice 1853–1896*. [online]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/2479?image=21600010-000253-003370-000000-002389-000000-00-B08757-02260.jp2>.
- Matrika. *Knihy narozených Násedlovice 1834–1850*. [online]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/5391?image=21600010-000253-003372-000000-006022-000000-00-B06219-01390.jp2>.
- Matrika. *Knihy narozených Nenkovice 1823–1857*. [online]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/5419?image=21600010-000253-003372-000000-006065-000000-00-B06743-00980.jp2>.
- Matrika. *Knihy narozených Velké Pavlovice 1879–1908*. [online]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/9908?image=21600010-000253-003370-000000-003601-000000-00-B03026-01920.jp2>.

- Matrika. Kniha narozených Věteřov 1882–1909. [online]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/acta-publica/matrika/detail/9926?image=216000010-000253-003372-000000-005949-000000-00-B02565-00130.jp2>.
- Matrika. Kniha oddaných Ostrovánky 1893–1934. [online]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/acta-publica/matrika/detail/9919?image=216000010-000253-003372-000000-005582-000000-00-B02554-01640.jp2>.
- Matrika. Kniha oddaných Želetice 1857–1900. [online]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/acta-publica/matrika/detail/5424?image=216000010-000253-003372-000000-006073-000000-00-B06746-00620.jp2>.
- POLÁŠKOVÁ, Jana. *Naše dětské soubory: Palavánek*. [online]. Dostupné z: <https://www.malovanykraj.cz/archiv/85-archiv/2020-3/983-polaskova-jana-nase-detske-soubory-palavaneck>.
- Úplné zobrazení titulu. [online]. Dostupné z: https://aleph.vkol.cz/F/?func=find-c&ccl_term=sys=000006808&local_base=svk04.

Mgr. Jan BLAŽEK (n. 1991), etnolog, pracovník Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Ve svém odborném zájmu se věnuje výročnímu obyčejovému cyklu, národopisnému a folklornímu hnutí, Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury ČR a Úmluvě o zachování nemateriálního kulturního dědictví lidstva.

Little Queens in Hanakian Slovakia

Abstract

In the existing literature the occurrence of the phenomenon was described by Jakub Vrba in Věteřov, Zdenka Jelínková in Násedlovice, Želetice/Nenkovice and Velké Pavlovice. Thanks to the exploration conducted in The Ethnological Institute of the Czech Academy of Sciences in Brno as well as to the (re)search for the works on little queens in regions of Brno, Tišnov and Velká Bíteš, unknown sources have been found informing not only about the original shape of the custom (Šitbořice, Nenkovice) but also about the beginning of its second existence (Klobouky u Brna), in both cases reaching to 80s of 19th century. The aim of this study is to explore and analyse the above-mentioned sources – manuscripts and periodicals, literature or electronic information sources (more detailed information about the informers of collectors from birth registers, counting operates and from estate), materials concerning the folklore activities (personal fund of Z. Jelínková, data from the activities of children ethnographical or folklore groups Palavánek, Vonička and Krajčárek), memories of informers (Věteřov, Mikulov, etc.) in such way that the reader is provided with the missing and complex insight into Hanakian Slovak little queens.

Key words: little queens, annual custom, Pentecost, folklore movement, Hanakian Slovakia (regions of Hustopeče, Klobouky and Ždánice)

Das Königstochterfest in der Hanakischen Slowakei

Zusammenfassung

In der bisherigen Literatur machte Jakub Vrba auf das Begehen dieses Brauchs in Věteřov aufmerksam, Dušan Holý dann in Brumovice, Zdenka Jelínková in Násedlovice, Želetice/Nenkovice und Velké Pavlovice. Bei Nachforschungen im Ethnologischen Institut der tschechischen Akademie der Wissenschaften (Nebenstelle Brünn) und Recherchen für eine Arbeit über das Königstochterfest in den Regionen Brünn, Tišnov und Velká Bíteš fanden wir unbekannt Quellen, die nicht nur über die ursprüngliche Form des Brauchs berichten (in Šitbořice und Nenkovice), sondern auch über seinen

Neubeginn (in Klobouky u Brna), die in beiden Fällen bis in die 80iger Jahre des 19. Jahrhunderts zurückreichen. Ziel des Beitrags ist es, die erwähnten Quellen (Handschriften und Periodika), Literatur, gegebenenfalls elektronischen Informationsquellen (nähere Angaben über die Informatoren der Sammler aus den Personenstandsregistern, Volkszählungen sowie aus Hinterlassenschaften), Unterlagen aus der Folklorebewegung (persönlicher Bestand von Z. Jelínková, Unterlagen von der Tätigkeit der ethnografischen Kindergruppen oder Kinderfolkloregruppen Palavánek, Vonička und Krajčárek) sowie Erinnerungen von Informatoren (Věteřov, Mikulov usw.) auszuwerten und zu analysieren, so dass sie dem Leser einen bisher fehlenden komplexen Blick auf das Königstochterfest in der Hanakischen Slowakei bieten.

Stichwörter: Königstochterfest, Jahresbräuche, Pfingsten, Folklorebewegung, Hanakische Slowakei (Gebiete um Hustopeče, Klobouky u Brna und Ždánice)

HABÁNSKE OSÍDLENIE NA ÚZEMÍ JUHOZÁPADNÉHO SLOVENSKA OPTIKOU VYBRANÝCH DIEL UHORSKÉHO NÁRODOPISU

Pavol Krajčovič, Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda

Štúdia sa zaoberá vybranými národopisnými poznatkami o komunite nemecky hovoriacich habánov z obdobia 18. a 19. storočia. Práve v tomto období vzniklo v rámci uhorského národopisu niekoľko diel, ktoré sa do značnej miery zaoberali aj národnostnou a etnickou štruktúrou obyvateľstva Uhorska. Cieľom príspevku je analýza prác dvoch konkrétnych uhorských autorov – Mateja Bela (1684–1749) a Pavla Jedličku (1844–1917). V ich viacväzbových dielach *Historicko-geografické vedomosti o Novom Uhorsku (Notitia Hungariae Novae historico-geographica)*, resp. *Malokarpatské pamiatky (Kiskárpáti emlékek)* sa totiž okrem iného nachádzajú aj dôležité poznatky o habánoch.

Úvod

Nemecky hovoriace obyvateľstvo v minulosti zohrávalo pomerne významnú úlohu v rámci národnostnej a etnickej skladby súčasného Slovenska. Jeho vplyv na slovenskom území je spätý už s obdobím vlády prvého uhorského kráľa Štefana I. (cca 975–1038) v 11. storočí. Vtedy sem prichádzali predovšetkým osoby nemeckého pôvodu z radov remeselníkov a obchodníkov, ale taktiež rytierov a duchovenstva.¹ Vo všeobecnosti je však možné konštatovať, že mohutnejšie osídľovanie Slovenska nemeckým obyvateľstvom prebiehalo v časovo rozdielnych etapách. Tie je možné zaradiť do období 13. až 19. storočia.²

V dôsledku odlišných období a oblastí, odkiaľ nemeckí kolonisti na územie Slovenska prichádzali, nedošlo k vytvoreniu jednotného homogénneho spoločenstva. Nemecké obyvateľstvo sa diferencovalo kultúrne, nábožensky, jazykovo (hovorilo rôznymi nárečiami), hospodársky a politicky.³ Už od stredoveku sa tak postupne sformovali tri rozsiahlejšie nemecké sídelné oblasti, v rámci ktorých sa vyhranili viaceré menšie regionálne útvary. Na západe to bol región približne medzi Bratislavou, Trnavou a Malými Karpatmi (Pressburg und Umgebung). V oblasti stredného Slovenska sa v okolí banských miest sformoval tzv. kremnicko-pravniansky jazykový ostrov (Hauerland). Na východe je možné za takúto oblasť označiť Spiš a jeho časti: Horný Spiš (Oberzips) a Dolný Spiš (Untierzips). Za jeho súčasť je považované aj mierne excentricky lokalizované údolie rieky Bodva (Bodwatal).⁴

Za súčasť nemecky hovoriacej populácie, ktorá v minulosti žila na slovenskom území, sú považovaní aj habáni. Je to etnonymické pomenovanie pre jednu z anabaptistických (novokrstenských) skupín, ktorej príslušníci pochádzali z nemecky hovoriacich krajín (Švajčiarsko, Tirolsko a pod.).⁵ V priebehu 16. storočia sa začali usádzať na južnej Morave a neskôr aj na juhozápadnom Slovensku. Ich najznámejšie usadlosti sa nachádzali predovšetkým na Záhorí (Sobotište, Veľké Leváre, Moravský Svätý Ján). Osídlili však aj oblasť východnej strany malokarpatského pohoria (Častá, Horné Orešany, Košolná, Chtelnica) a prenikli taktiež na územie v údolí rieky Váh (Dubnica, Soblahov, Teplá pri Trenčíne). Na základe ich zmyslu pre združovanie sa, ktorý vychádzal z ich viery, vytvárali spoločné sídla tzv. dvory.⁶

Popri mnohých remeslách boli habáni známi najmä výrobou kvalitnej keramiky, kovových predmetov, spracovávaním kože a súkna. Vďaka vysokej kvalitatívnej a technologickej úrovni remeselných výrobkov sa pre habánov stali významnými zdrojmi ich príjmov feudálne panstvá, na ktorých mali povolené sídliť. Vrchnosť im povolila zriadiť si vlastnú náboženskú, obecnú a školskú samosprávu.⁷ Z dôvodu mnohých vojenských konfliktov, počas ktorých boli habánske sídla niekoľkokrát vyrabované a taktiež náboženských perzekúcií (protireformácia), začali postupne jednotlivé habánske usadlosti zanikať. Značná časť členov habánskej komunity sa rozhodla v 18. storočí opustiť územie juhozápadného Slovenska a presúvala sa do Sedmohradska, južného Ruska, Kanady a Spojených štátov amerických. Na prelome 19. a 20. storočia už boli habáni, ktorí ostali aj naďalej žiť na Slovensku, takmer úplne asimilovaní so slovenským obyvateľstvom (slovakizovaní).⁸ Napriek tomu ešte v prvej polovici 20. storočia existovali explicitne na troch lokalitách v rámci Záhoria (Veľké Leváre, Sobotište, Moravský Svätý Ján) habánske dvory. Žili tu potomkovia habánskeho obyvateľstva s istou formou vlastnej samosprávy.⁹

V rámci môjho príspevku sa zameriavam na analýzu a interpretáciu poznatkov, ktoré pochádzajú z diel dvoch konkrétnych uhorských autorov z obdobia 18., resp. 19. storočia – Mateja Bela a Pavla Jedličku. V ich viacväzkových dielach Historicko-geografické vedomosti o Novom Uhorsku (Notitia Hungariae Novae historico-geographica), resp. Malokarpatské pamiatky (Kiskárpáti emlékek) sa totiž okrem iných údajov etnografického charakteru nachádzajú aj dôležité poznatky o usadlostiach, spôsobe každodenného života a histórii habánskeho obyvateľstva. Metodický postup mojej práce pozostáva predovšetkým zo získavania a triedenia historických prameňov a informácií (heuristika), ich následnej kritickej analýzy a interpretácie. Z hľadiska môjho výskumu je kritická analýza dôležitým prvkom pri skúmaní objektívnej historickej reality, keďže diela oboch autorov (Bel, Jedlička) boli ovplyvnené vtedajšími dobovými reáliami (napríklad etnické a náboženské stereotypy).

1. Belove Vedomosti

V období 17. a 18. storočia už začali vznikať práce o Uhorsku, ktoré mali národopisný charakter. K najvýznamnejším autorom tejto epochy patril uhorský polyhistor, geograf a historik slovenského pôvodu Matej Bel. V prvom, druhom a štvrtom zväzku rozsiahleho vlastivedného diela Notitia Hungariae Novae historico-geographica (Historicko-geografické vedomosti o Novom Uhorsku, ďalej Vedomosti), ktoré vyšli v rokoch 1735, 1736 a 1742, boli opisy – Bratislavskej, Turčianskej, Zvolenskej, Liptovskej, Novohradskej, Tekovskej, Nitrianskej a Hontianskej stolice. Vedomosti majú nielen geografický, ale aj historický a etnografický charakter.¹⁰ V prírodovednom oddiele a pri charakteristike jednotlivých sídel prinášajú napríklad informácie o krajine, o kúpeľoch na území Slovenska či o spôsobe života vyšších spoločenských vrstiev (šľachta), mešťanov, ale aj prostého mestského a vidieckeho ľudu.¹¹

Matej Bel vo Vedomostiach použil prvotné historické metódy, predovšetkým heuristický výskum, no realizoval aj terénny prieskum krajiny v podobe svojich ciest po Uhorsku. Na základe práce na Vedomostiach je možné Bela označiť za schopného manažéra, resp. organizátora vedeckej práce. Dôkazom toho je vytvorenie rozsiahlej siete spolupracovníkov z rôznych vedných odborov, alebo miest vtedajšieho Uhorska. Zároveň je možné ho považovať za zostavovateľa, vedeckého redaktora a encyklopedistu. V riadení plánovitého vedeckého výskumu bol v uhorskom prostredí prvým odborníkom, ktorý v praxi uskutočnil takúto komplikovanú a obširnú vedeckú činnosť.¹²

Jednotlivé opisy sú síce spracované na rôznorodej úrovni, no napriek tomu Vedomosti predstavujú prvý vedecký experiment o ucelený pohľad na historicko-geografickú a etno-

grafickú problematiku vtedajšieho Uhorska. Belovi a jeho spolupracovníkom sa totiž podarilo zhromaždiť značné množstvo poznatkov o jednotlivých uhorských stolicách z oblasti geografie, histórie, ekonomiky, etnografie, sociológie a pod. Bral do úvahy nielen faktografické údaje, ale aj znalosti o každodennom živote uhorského obyvateľstva, o ich zvykoch a tradíciách.¹³

Dôležitou súčasťou Vedomostí je etnické identifikovanie a pomenovanie obyvateľov jednotlivých stolíc, ako aj konkrétnych sídel. Najviac frekventovanými etnonymami sú Hungari, Germani, Slavi, no popri nich Bel identifikoval aj príslušníkov iných etník, ktoré na skúmanom území žili (Bohemi, Moravi, Poloni, Croatae a pod.). Kým interpretácia etnoným, ako Bohemi (Česi), Poloni (Poliaci), nevyvoláva v žiadnej historickej súvislosti pochybnosti, odlišné je to v prípade tých najčastejších. Pri nich sa už na prvý pohľad ponúkajú alternatívne možnosti ich interpretácie: Hungari – Uhri – Maďari, Germani – Germáni – Nemci, Slavi – Slovania – Slováci. U Bela môže mať významové chápanie týchto termínov aj ďalšie polohy.¹⁴

Informácie o habánoch, ktorí sú vo Vedomostiach označení pod pomenovaním anabaptisti, sa nachádzajú v kapitolách, ktoré sa obsahovo týkajú Bratislavskej (II. zväzok Vedomostí), resp. Nitrianskej stolice (IV. zväzok Vedomostí). Za najvýznamnejšie habánske usadlosti Bel označil dve konkrétne záhorske lokality: Velké Leváre a Sobotište. V týchto obciach sa totiž podľa neho nachádzali anabaptistické kolónie (anabaptistarum coloniae).¹⁵

Kolónia vo Veľkých Levároch sa podľa Bela nachádzala na západnej strane obce. Za duchovné centrum habánskej komunity označil modlitebňu (oratorium), v ktorej interiéri sa nachádzal len jeden stôl a niekoľko stoličiek.¹⁶ Dôležitou historickou pamiatkou veľkolevárskeho anabaptistu bol akýsi stĺp. Tento objekt ich spoločenstvo v minulosti využívalo na potrestanie previnilcov. Nebolo uvedené, aký konkrétny prehrešok sa trestal týmto spôsobom. Avšak podľa informácií z Vedomostí na miesto, kde sa dotčný previnilec nachádzal (stĺp), jeho súverci pľuvali. Bolo to znakom odporu celej komunity voči zločinu a zároveň malo slúžiť na to, aby si dotčný uvedomil, ako veľmi sa previnil. Zaujímavá je informácia týkajúca sa určenia habánskej národnosti. Podľa Bela boli Čechmi (Bohemi) a Nemcami (Germani). Za ich hlavný charakterový rys považoval ich veľkú skromnosť (magna modestiae), ktorá zároveň úzko súvisela s ich pracovitnosťou.¹⁷ Pri opise profesijného zamerania habánov z Veľkých Levár je možné vycítiť chválu ich remeselných zručností. Neexistovala priam žiadna manuálna práca, ktorú by neovládali. Predovšetkým vynikali vo výrobe keramiky (fictilium) a nožiarstve (cultrorum). Bel a jeho spolupracovníci sa venovali aj dobe príchodu prvých skupín anabaptistov do obce. V kráľovských dekrétach (regni decreta) bol podľa nich uvedený rok 1554 (MDLIV). Ďalší anabaptisti sa tam usadili v rokoch 1593 (MDXCIII) a 1595 (MDXCV).¹⁸

Habánsky dvor v Sobotišti je vo Vedomostiach uvedený pod latinským (Aula Anabaptistica), ako aj slovenským názvom (Dwür Habánsky). Nachádzal sa na západnej strane obce a založený bol vyhnancami z Moravy (Pulsos ex Moravia), ktorí využili pohostinnosť tamjšieho panstva. Z vlastných prostriedkov si tu usadení anabaptisti postavili niekoľko skromných, no pohodlných domov.¹⁹ V texte je zdôraznená aj historicky známa uzavretosť habánskej komunity. Je tu totiž uvedené, že tieto domy (tvoriace habánsky dvor) boli oddelené od ostatných obyvateľov Sobotišťa múrom. Okrem príbytkov mali anabaptisti neskôr dostať do držby aj časť poľa, ktoré potom obrábali.²⁰

Na inom mieste textu je zdôraznená prísna disciplinovanosť tohto skromného ľudu (genus), ktorá vychádzala z rešpektovania náboženských predpisov.²¹ Pri zmienke o ich remeselných zručnostiach je na prvom mieste uvedená keramika. Boli schopní vyrábať úhľadnú

keramiky všetkého druhu (*fictilia omnis generis*). Okrem toho sa venovali kováčstvu a výrobe nožov. Tie boli pravdepodobne žiadaným artiklom, keďže v texte sa uvádza, že boli predávané po celej krajine (Uhorsku). Medzi ďalšími remeslami je spomenutá taktiež holičstvo a umenie výroby chleba (pekárstvo).²² Vzťahy s obyvateľstvom mimo habánskej komunity boli na základe informácií z *Vedomostí* vcelku korektné. Dobrú mienku u spoluobčanov si totiž mali zvyšovať práve cenovo dostupnými a zároveň kvalitnými výrobkami. Zaujímavá je tiež zmienka o habánskom víne. To malo byť chutnejšie a lacnejšie než víno pochádzajúce od iných obyvateľov Sobotišťa.²³ Habánsky náboženský život je uvedený len v rámci retrospektívy. Kedysi mali koncebrovať spolu so svojimi súvercami z okolia Trenčína. Bolo to v období, keď ešte anabaptistická komunita prevládala. Tým bolo pravdepodobne myslené obdobie pred odchodom veľkej časti habánov z Uhorska. Počas koncebrovania mali sobotištští habáni vykonávať istý bližšie neznámy rituál, ktorý dôverne poznali taktiež anabaptisti z Veľkých Levár.²⁴

Vo *Vedomostiach* sú spomenuté taktiež habánske usadlosti, ktoré už v čase písania tejto práce neexistovali, prípadne v nich žil len malý počet členov tejto komunity. Nachádzali sa v obciach Dechtice, Košolná a okolí hradu Branč. V časti textu venujúcej sa Dehticiach je zaznamenané, že výrobe špeciálneho druhu keramiky sa v rámci obce venovali anabaptisti, ktorí ju zhotovovali z bielej hlíny (*candida humo*). Elegantnou technikou (*elegantio technico*) boli schopní vyrábať rôznorodé (*varioque*) keramické výrobky.²⁵

Pri zmienke o Košolnej je uvedené, že v tejto elegantnej obci (*vicus elegans*), ktorú kedysi obývali habáni, sa ešte v tej dobe (prvá polovica 18. storočia) uchovávalo ich umenie keramického remesla. Správa o habánoch z Košolnej je však napriek svojej strohosti značne pochvalná. Anabaptisti vraj boli pozoruhodní v každom smere (*Insignes sunt Anabaptista, in omni genere*). Predovšetkým v keramike (*figuli in primis*).²⁶ V tejto časti textu *Vedomostí* je taktiež zapísaný jeden pomerne kuriózný poznatok. Uvádza sa v ňom, že habáni svoje keramické výrobky zhotovovali tak, že napodobňovali Indov (*ad Indorum imitationem facta*).²⁷

Habáni žijúci v okolí hradu Branč (*Arx Berentsch*) sem podľa Bela prišli v bližšie neurčenom roku, ktorý však spadal do obdobia tureckých nájazdov (16. až 17. storočie) na územie súčasného Slovenska. Počas jedného z týchto vpádov, kedy bola situácia v krajine málo bezpečná, sa mimo hradiel hradu Branč usadilo niekoľko utečencov z okolitých obcí. Bol tu pre nich vybudovaný akýsi tábor, ktorý bol opevnený dvoma palisádami a vodnou priekopou. Vo vnútri takéhoto opevneného tábora sa nachádzalo tiež niekoľko jednoduchých príbytkov, ktoré boli z časti obývané habánmi (*Anabaptiste partim*).²⁸

2. Malokarpatské pamiatky

Nepochybne dôležitou osobnosťou uhorskej odbornej spisby 19. storočia bol regionálny historik, zberateľ, pamiatkar, archeológ a neskorší pápežský prelát Pavol Jedlička (Pál Jedlicska). Počas svojho knážskeho pôsobenia v Častej sa začal intenzívne zaujímať o regionálne dejiny. Odrazom toho je jeho štúdiá z roku 1868 o častianskych pamätihodnostiach, ktorú vydal v maďarsky písanom periodiku *Uhorský Sion* (*Magyar Sion*).²⁹ Pomerne prehliadateľným faktom však je, že Jedlička počas svojho života vydal dva hodnotné registáre. V prvom z roku 1897, ktorý nesie názov *Rábsky hrdina Mikuláš Pálfi* a jeho doba 1552–1600 (*Adatok erdődi báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600*), uviedol stručné obsahy celkovo 1160 listín. Pochádzali prevažne z archívu červenokamenskej línie Pálfiocov.³⁰ V roku 1910 vydal v Budapešti registár s názvom *Originálne úryvky z listinnej zbierky Pálfiocov 1401–1653* a ich životopisy (*Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához 1401–1653 s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai*). Táto práca obsahuje 1109 stručných obsahov listín, ktoré väčšinou pochádzali z rodového archívu Pálfiocov.³¹

V slovenskom prostredí je najznámejším dielom Pavla Jedličku dvojzväzková historická publikácia Malokarpatské pamiatky (Kiskárpáti emlékek). Prvý zväzok vyšiel v roku 1882 a nesie podtitul Od Červeného Kameňa po Smolenice (Vöröskőtöl-Szomolányig).³² Druhá časť z roku 1891 má podtitul Od Ostrého Kameňa po Nové Mesto nad Váhom (Éleskőtöl-Vágújhelyig).³³ V oboch zväzkoch Malokarpatských pamiatok sú zachytené dejiny hradných panstiev, ich majiteľov, poddanských obcí a mestečiek. Pri písaní práce Jedlička využil rôznorodé písomné pramene pochádzajúce z viacerých archívov. Mnohé poznatky získal tiež prostredníctvom terénneho pozorovania.

Dielo Malokarpatské pamiatky je prínosné taktiež z etnografického hľadiska. V rámci môjho výskumu je však dôležité najmä to, že tu sú zachytené poznatky o habánskom obyvateľstve, a to v oboch zväzkoch práce. V časti z roku 1882 sa nachádza opis dvoch v tom čase už neexistujúcich habánskych usadlostí nachádzajúcich sa v Košolnej a Vlčkovciach. Poznatky o nich získal Jedlička z nemecky písanej kroniky, ktorej autorom bol Ján Čederla a bola majetkom dechtického notára.³⁴ Na základe informácií z tejto kroniky zo 17. storočia Jedlička konštatoval, že prvé správy o habánoch v Košolnej sú z roku 1626. Mal tu byť taktiež zapísaný údaj o tom, že v októbri toho roku (1626) museli tam žijúci anabaptisti spolu so svojimi súvercami z Vlčkoviec opustiť na tri mesiace svoje obydlia z dôvodu rabujúcej cisárskej jazdy. Vojaci, ktorí prenikli do Košolnej, habánom odcudzili osem kusov dobytky a dva kone. Okrem toho podpálili aj ich stodoly a príbytky. Tu sa však drancujúce vojsko nezastavilo. Vlčkovskí habáni zas zo strachu pred armádou, ktorá mierila smerom k Šintave, utiekli do Trnavy a na Červený Kameň.³⁵

Jedlička taktiež konštatoval, že v tomto období (17. storočie) bola veľká časť vlčkovských habánov vyhubená Turkami. V Čederleho kronike boli zapísané rozsiahle informácie o turecko-tatárskom útoku, ktorý sa odohral 3. septembra 1663 medzi desiatou až jedenástou hodinou predpoludním. Anabaptisti boli prekvapení rýchlym útokom. Niektorí boli zabití a štyridsiaticich troch vzali do otroctva. Preživší sa ukryli na poliach a pri jazere a neskôr našli útočisko na Červenom Kameni. Tu mali žiť vyše roka v značnej biede. Počas rabovania vlčkovského habánskeho dvora útočníci ukoristili osem koní, dvadsaťštyri kusov hovädzieho dobytky a štyristo päťdesiat oviec. Navyše 6. septembra tu vypukol požiar a dvor bol úplne zničený. V dobe písania práce (druhá polovica 19. storočia) sa už podľa Jedličku pamiatka na habánov z kolektívnej pamäte miestneho obyvateľstva Vlčkoviec postupne vytratila. Ostala len vedomosť o mieste, kde sa nachádzal ich dvor.³⁶

Pri zisťovaní informácií o habánoch sa Jedlička zameral aj na výskum matrík. Podľa jeho tvrdenia bolo možné v matričných záznamoch obce Suchá nad Parnou z rokov 1637–1716 identifikovať niektoré mená rekatolizovaných anabaptistov z Košolnej. Ktoré osoby to boli, však neuviedol. Zaujímavá je tiež zmienka o habánskom dvore v tejto obci (Košolná). Nachádzal sa v severnej časti dediny vedľa mlyna. Ešte v 19. storočí vraj miestne obyvateľstvo túto lokalitu poznalo pod pomenovaním habánsky dvor. V istom období mala byť anabaptistom jeho správa odňatá a na ich miesto boli prizvaní migranti z Čiech, Moravy a Sliezska. Zaznamenal taktiež maďarské a slovenské pomenovanie pre dvory: anabaptista udvarnak, resp. habánsky dvór. Za najvýznamnejšie habánske usadlosti Jedlička považoval tie, ktoré boli v Sobotišti a Veľkých Levároch.³⁷

Pri zmienke o náboženskom živote novokrstencov Jedlička uviedol stručný údaj týkajúci sa minulosti všetkých habánskych usadlostí. Najvýznamnejšími osobami na čele jednotlivých habánskych dvorov boli duchovní vodcovia – kazatelia. Tieto osoby mali zároveň sudcovské právomoci a spravovali rozličné administratívne záležitosti. Habáni z Košolnej podľa neho neboli početní, a preto si nemohli dovoliť financovať vlastného duchovného predstaviteľa.³⁸

Na inom mieste textu Jedlička spomína jedno z typických habánskych remesiel – výrobu keramiky. Podľa neho bolo pravdepodobné, že práve v Košolnej kedysi toto remeslo mimoriadne prekvitalo. V súkromných zbierkach niektorých ľudí sa totiž zachovalo značné množstvo rozličnej habánskej keramiky, ktorá mala podľa ústnej tradície pochádzať z Košolnej. Dokonca sa medzi miestnym vidieckym obyvateľstvom udržalo povedomie o tom, že v Košolnej sa vyrábali tie najkrajšie džbankárske výrobky.³⁹

Najväčší priestor venoval Jedlička habánom v druhom zväzku Malokarpatských pamiatok. Na približne troch stranách sa venoval takmer výlučne anabaptistom žijúcim v Dechticiach. Domnieval sa, že počiatky habánskeho osídlenia v tejto obci možno siahali až do prvej polovice 16. storočia. Opieral sa o list grófa Tomáša Erdődyho, ktorý bol napísaný v Smoleniciach 23. mája 1606. Nachádzal sa v ňom údaj od dechtického farára Alberta Bohdanovského (Bogdanóczi), podľa ktorého dávnejšie v čase kacírskych farárov (régente az eretnek plébánosok) sediaci odcudzili obom dechtickým kostolom niekoľko pozemkov. Táto správa bola pre Jedličku dôkazom, že už začiatkom 16. storočia sa mali v Dechticiach nachádzať protestantskí duchovní. Nebol si však istý, či sa jednalo priamo o anabaptistov alebo o inú skupinu protestantov.⁴⁰

O histórii dechtických habánov mal Jedlička k dispozícii viacero údajov. Pevne sa tu usadili v roku 1626. Na základe informácií z erdődyovského archívu v Chtelnici im bol do užívania daný dom. Viazalo sa to na rôzne protislužby. Pravdepodobne sa jednalo o časť zisku z ich remeselnej práce. V roku 1650 mali od grófkyn Alžbety Erdődyovej prenajatú časť kaštieľa v neďalekej Chtelnici. Zároveň boli v tom istom období v Dechticiach usadení v prenajatom dome od grófkyn Judity Amádeovej. Niektoré majetky mali tiež v obciach Kátlovce, Horné Dubové, Kočín (dnes Kočín-Lančár) a Šterusy.⁴¹

Písomné správy z neskoršieho obdobia, ktoré Jedlička zaznamenal, už svedčia o tom, že sa v Dechticiach v druhej polovici 17. storočia vytvorila kompaktná habánska komunita. K roku 1663 napríklad uviedol, že z tohto obdobia pochádza záznam o habánskom dvore. Správy o ňom pochádzajú aj z 18. storočia. Konkrétne zo závetu grófa a zároveň krajinského sudcu Juraja Erdődyho.⁴² Jedlička opísal taktiež lokalizáciu habánskeho dvora. Nachádzal sa na severovýchodnej strane obce. Jeho autonómne postavenie v rámci Dechtíc je evidentné podľa toho, že tento dvor bol od nehabánskej populácie oddelený tokom potoka Blava.⁴³ Domy, ktoré boli súčasťou dvora, boli podľa Jedličku ešte nie tak dávno v pôvodnom stave. Boli typické tým, že mali vybudované obývatelne podkrovia.⁴⁴ Na inom mieste textu Jedlička vyzdvihol odolnosť habánskych striech, ktoré boli vyrábané zo slamy a blata. Mali životnosť približne sto rokov a boli ohňuvzdorné.⁴⁵

Pri zmienke o remeslách Jedlička zaznamenal, že habáni z Dechtíc sa venovali predovšetkým výrobe keramiky a do istej miery čižmárstvu (csizmadia). Zapísal taktiež všeobecný údaj, vzťahujúci sa na všetkých habánov na Slovensku. Podľa neho sa medzi členmi tejto komunity našli všetky typy remeselníkov. Menovite to boli najmä krajcíri, obuvníci, nožíari, súkenníci a výrobcovia keramiky. Znakom ich prisnej disciplíny bolo to, že počas výkonu takmer vôbec nerozprávali.⁴⁶

Pomerne podrobne sa Jedlička venoval tiež habánskemu vierovyznaniu. Anabaptisti na základe jeho tvrdenia uznávali len krst, ktorý sa konal v dospelosti. Krsty novorodencov považovali za neplatné. Každá habánska usadlosť mala osobu, ktorá bola určená na šírenie Božieho slova. Tento náboženský predstaviteľ bol volený spomedzi tzv. starších bratov a mal na starosti náboženský život členov svojej komunity. Súčasťou toho bolo napríklad krštenie či vzdelávanie ostatných starších bratov v otázkach viery. Hlásal prijímanie pod obojakým spôsobom, a ak bol náhodou vyučený v nejakom remesle, tak sa venoval tiež tejto svetskej

stránke každodenného života. Zároveň mali anabaptisti žijúci v rámci jedného obvodu (viacero dvorov) hlavného duchovného, ktorému prislúchali tie najvyššie svetské právomoci. Podľa Jedličku bolo jeho postavenie možné prirovnať ku katolíckemu biskupovi.⁴⁷

Počiatky formovania anabaptizmu bolo podľa Jedličku možné datovať do obdobia života niekoľkých významných teológov a zároveň reformátorov. Konkrétne sa jednalo o Tomáša Münzera, Martina Cellariusu a Mikuláša Storcha. Svoje učenie mali najprv hlásať v Sasku, konkrétne v meste Zwickau.⁴⁸ Odtiaľ sa potom tieto reformné myšlienky najprv rozšírili do Švajčiarska a Dolného Nemecka. Neskôr sa objavili v Čechách a na Morave. Hlavným pilierom anabaptizmu bola na základe Jedličkovho tvrdenia správa spoločného majetku. Práve kvôli rovnostárskemu spôsobu života boli anabaptisti častým objektom rôznych perzekúcií, keďže ním mali narúšať autoritu jednotlivých vrchností. Zároveň odmietali modlárstvo, čiže uctievanie rôznych sôch a obrazov.⁴⁹

Záver

Napriek tomu, že najrozsiahlejšie informácie o habánoch na Slovensku je možné nájsť predovšetkým v odbornej spisbe z 20. storočia, do istej miery sa im venovali aj autori písúci v skorších obdobiach. V 18. a 19. storočí vzniklo celé množstvo obsahovo rozsiahlych národopisných prác. Tie sa z veľkej časti venovali opisu jednotlivých národností, etník a etnografických skupín žijúcich na území vtedajšieho Uhorska. Neoddeliteľnou súčasťou vtedajšej uhorskej odbornej spisby bol aj Matej Bel a Pavol Jedlička. V ich viacväzkových prácach sú uvedené taktiež dôležité poznatky o habánskom osídlení na Slovensku.

Belove správy o habánoch sa väčšinou týkali opisu ich remeselného zamerania. Podľa neho vynikali predovšetkým vo výrobe keramiky a nožiarstve. Boli schopní vyrábať viacero druhov keramiky a habánske nože boli natoľko cenené, že sa s nimi obchodovalo po celej krajine. Celkovo Bel opísal päť habánskych lokalít. Za najznámejšie habánske kolónie (anabaptistarum coloniae) považoval tie, ktoré sa nachádzali v Sobotišti a Veľkých Levároch. Práve tu ešte v časoch písania Vedomostí (prvá polovica 18. storočia) žilo niekoľko habánov. Okrem týchto miest Bel spomenul aj podľa neho už nejestvujúce usadlosti v Košolnej, Dechticiach či v blízkosti hradu Branč. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že informácie o habánoch vo Vedomostiach boli pomerne strohé. Spôsobené to pravdepodobne bolo protestantským vierovyznaním Mateja Bela. Mohol sa báť nepríjemností a z tohto dôvodu o evanjelikoch a iných odnožiach protestantizmu (napríklad habáni) takmer vôbec nepísal.⁵⁰

Dielo Malokarpatské pamiatky bolo bohatšie na správy o habánoch. V prvej časti z roku 1882 sa Jedlička zamerával na osudy habánov z Košolnej a Vlčkoviec v 17. storočí. Zachytil konkrétne poznatky o tom, ako boli z dôvodu početných útokov rabujúcich armád (turecko-tatárske vojsko, cisárska jazda) ich dvory drancované. Vlčkovský dvor bol dokonca v roku 1663 úplne zničený. Zaujímavé je tiež Jedličkovo pojednanie o habánskej keramike. Ešte v druhej polovici 19. storočia sa v kolektívnej pamäti miestneho obyvateľstva zachovalo povedomie o tom, že keramické výrobky z Košolnej boli najkrajšie.

V druhom zväzku Malokarpatských pamiatok, kde sa objavujú takmer výlučne informácie o dechtických habánoch, je pomerne detailne popísaný ich náboženský život. Uvedené poznatky sa vzťahovali na všetkých anabaptistov. Počiatky formovania ich viery bolo možné podľa Jedličku lokalizovať do Saska. Každý habánsky dvor mal svojho vlastného duchovného predstaviteľa, ktorý mal na starosti náboženský život danej usadlosti. Krstil, vzdelával svojich súvercov v oblasti viery a prijímal pod obojakým spôsobom. Okrem toho boli habáni odporcami modlárstva.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV-18-0196 Vedomosti Nitrianskej stolice M. Bela (interpretácia a aplikácia).

Poznámky:

- 1 PÖSS, Ondrej. *Dejiny a kultúra karpatských Nemcov = Geschichte und Kultur der Karpatendeutschen*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry karpatských Nemcov, 2012, s. 6.
- 2 HORVÁTHOVÁ, Margaréta. *Nemci na Slovensku: etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*. Komárno: Fórum inštitút pre výskum menšín, 2002, s. 8.
- 3 ĎURKOVSKÁ, Mária. História nemeckého osídlenia na území Slovenska do začiatku 19. storočia. *Človek a spoločnosť* 10, 2007, s. 1–11.
- 4 KÁRPÁTY, Peter. Karpatskí Nemci a nemecká otázka na Slovensku. *Folia geographica* 38, 2002, s. 41–53.
- 5 HORVÁTHOVÁ, Margaréta. c. d., s. 27; PÖSS, Ondrej. Karpatskí Nemci. *História* 2, 2002, s. 17–19; Odrazom zmiešaného pôvodu habánov (viaceré nemecky hovoriace krajiny) je aj ich jazyk. Základ habánskeho nárečia bol juhobavorský (südbairisch). Bolo však možné v ňom identifikovať aj juhoťirolské, švábske či dokonca stredonemecké elementy. Pozri: BERANEK, Franz Josef. Die Sprache der Habaner in der Westslowakei. *Karpatenland* 13, 1943, S. 139–149; BERANEK, Franz Josef. Das Habanerdeutsch. *Deutsche Stimmen* 10, 1943, S. 4.
- 6 HORVÁTHOVÁ, Margaréta. c. d., s. 27–28; ZIMMERMANN, Fritz. *Pressburger Land und Leute. Siedlungsgeschichte des Pressburgerlandes. Bilder von Alt Pressburg*. Ausgabe 2. Wien: Verlag der Karpathendeutschen Landsmannschaft, 1985, S. 46.
- 7 ĎURKOVSKÁ, Mária. c. d., s. 1–11.
- 8 ZIMMERMANN, Fritz. c. d., S. 46.
- 9 BEBLAVÝ, Miloš. Sobotišťe. *Devín* 3, 1934, s. 54–55; BERANEK, Franz Josef. *Die deutsche Besiedlung des Pressburger Grossgaus*. München: Max Schick Verlag, 1941, S. 85.
- 10 PRIKRYL, Ľubomír Viliam. Prvky geografie obyvateľstva v diele Mateja Bela. *Geografický časopis* 46, 1994, s. 87–93; TIBENSKÝ, Ján. *Veľká ozdoba Uhorska: Dielo, život a doba Mateja Bela*. Bratislava: Tatran, 1984, s. 159.
- 11 GREGOROVÁ, Bohuslava a HRONČEK, Pavel. Historicko-geografický exkurz ku koreňom cestovania na území Slovenska v dobe Mateja Bela. In: Jesenský, Miloš, ed. *Belianum II. Zo života a diela Mateja Bela*. Banská Bystrica: Belianum, 2022, s. 8–58.
- 12 PRIKRYL, Ľubomír Viliam. Matej Bel ako geograf. *Geografický časopis* 36, 1984, s. 3–18; GREGOROVÁ, Bohuslava a HRONČEK, Pavel. c. d., s. 8–58.
- 13 TIBENSKÝ, Ján. c. d., s. 159; TURÓCI, Martin. Život a dielo Mateja Bela. In: Turóci, Martin, ed. *Matej Bel. Tekovská stolica*. Čadca: Kysucké múzeum, 2019, s. 47–70.
- 14 NAGY, Imrich. Vnímanie etnicity vo Vedomostiach Mateja Bela. *Studia Historica Nitriensia* 21, 2017, s. 184–190.
- 15 BELIUS, Matthias. *Notitia Hungariae novae historico-geographica. Partis secundae. Cis-Danubianae. Tomus secundus*. Viennae Austriae: Impensis Paulli Straubii Bibliopolae – Typis Johannis Petri van Ghelen – Typographi Caesarei, 1736, s. 271, 274; BELIUS, Matthias. *Notitiae Hungariae novae historico-geographica. Partis primae. Cis-Danubianae. Tomus quartus*. Viennae Austriae: Impensis Paulli Straubii Bibliopolae – Typis Johannis Petri van Ghelen – Typographi Caesarei, 1742, s. 508–509, 513; Najstaršia písomná zmienka o habánoch vo Veľkých Levároch pochádza z roku 1588. Zemepán Bernhard z Lembachu im vtedy poskytol ubytovanie v dlhší čas neobývaných domoch. Vo februári nasledujúceho roka (1589) s nimi uzavrel aj písomnú dohodu, na základe ktorej sa začal formovať habánsky dvor. Pozri: VRABLEC, Pavol. Najstaršia písomná zmienka o Veľkých Levároch (1378) a príchod habánov do Veľkých Levár (1588). In: Vrablec, Pavol, ed. *Dejiny našej dediny: zborník príspevkov z historického seminára konaného 29. novembra 2008 vo Veľkých Levároch*. Veľké Leváre: Obecný úrad Veľké Leváre, 2009, s. 17–25; V Sobotišťi sa nachádzal najstarší habánsky dvor na území súčasného Slovenska. Založený bol v roku 1546. Pozri: Francová, Zuzana. c. d., s. 25–37; KUNNERT, Heinrich. Beiträge zur Geschichte der Habanersiedlung St. Johann a. d. March. *Karpatenland* 12, 1942, S. 292–303.

- 16 BELIUS, Matthias. *Notitia Hungariae novae historico-geographica. Partis secundae*, s. 274.
- 17 Tamtiež, s. 274.
- 18 Tamtiež, s. 274.
- 19 BELIUS, Matthias. *Notitiae Hungariae novae historico-geographica. Partis primae*, s. 513.
- 20 Tamtiež, s. 513–514.
- 21 Tamtiež, s. 310.
- 22 Tamtiež, s. 514.
- 23 Tamtiež, s. 514.
- 24 Tamtiež, s. 514.
- 25 BELIUS, Matthias. *Notitia Hungariae novae historico-geographica. Partis secundae*, s. 188; Prítomnosť habánov v Dechticiach je po prvý raz zaznamenaná v roku 1626. Pozri: ZIMMERMANN, Fritz. *Historisch-ethnographische Analyse der deutschen Siedlung im Pressburgerland*. Wien: Wilhelm Braumüller Universitäts-Verlagsbuchhandlung, 1980, S. 65; Zmienka o bielej hline (candida humo) súvisí s tým, že ich džbankárska hlina bola viac vápenitá a vypalovala sa do bielej. Pozri: GROTHE, Hugo. *Verbreitung, Wanderung und soziale Gliederung der Habaner in der westlichen Slowakei: auf Grund eines Besuches in Sobotischt an der Hand der Quellen dargestellt*. München: Archiv für Wanderungswesen und Auslandkunde, 1933, S. 6; Latinský výraz „figulus“, uvádzaný v príspevku z citovanej dobovej literatúry, znamená v preklade skutočne hrnčiara. Habánsky džbankár žijúci na západnom Slovensku býval v rímskokatolíckych matrikách vtedajšieho obdobia označovaný aj ako „amphorarius“ (zrejme od slova amfora), ale aj ako „figulus“. Výraz „figulus“, čiže hrnčiari boli na označenie džbankára použitý s najväčšou pravdepodobnosťou z neznalosti danej problematiky. Platí to tak pre matriky, ako aj pre dobovú literatúru. Pozri: PASTIERIKOVÁ, Marta. Fajansa na Slovensku v rokoch 1730–1860. In: Pastieriková, Marta a Kalinová, Alena, eds. *Posthabánske keramické umenie*. Budapest: Novella, 2016, s. 19.
- 26 Habáni sa v Košolnej usadili približne v období rokov 1546–1547. Po tureckom plienení obce sa uchýlili na hrad Červený Kameň. V obci Častá im gróf Mikuláš Pálfi ponúkol spustnutý dom, ktorý si zrenovali, a vedľa neho postavili nový. Z tohto dôvodu je možné predpokladať, že habánske osídlenie v Častej vzniklo až v roku 1665 a jeho zakladateľmi boli anabaptisti pochádzajúci zo zničeného dvora v Košolnej. V neskoršom období (1676) sa časť príslušníkov tejto komunity sice vrátila do novovybudovaného sídla v Košolnej, avšak niektorí habáni ostali v Častej žiť aj naďalej. Pozri: BORECKÁ, Eva. Killyho kúria v Častej. *Pamiatky a múzeá* 4, 2010, s. 8–11; FRANCOVÁ, Zuzana. Habánska fajansa a jej vplyv na džbankárstvo na západnom Slovensku. In: Šenkirik, Rastislav, ed. *Tradícia keramiky v Bratislavskej župe a možnosti jej kreatívnej reflexie*. Bratislava: Bratislavský samosprávny kraj, 2017, s. 25–37.
- 27 BELIUS, Matthias. *Notitia Hungariae novae historico-geographica. Partis secundae*, c. d., s. 202; Vo Vedomostiach nie je zdôvodnené tvrdenie, podľa ktorého sa habáni z Košolnej pri výrobe svojej keramiky inšpirovali indickým prostredím. Je však dôležité poznamenať, že práve habánska keramika pochádzajúca z tejto obce bola typická výjavmi roľníkov, pastierov, kvetinovými a geometrickými vzormi. Okrem toho boli keramické výrobky habánov žijúcich na Slovensku vo všeobecnosti charakteristické využívaním bielej, v istom období žltej a sporadicky modrej glazúry. Pozri: PETRAKOVIČOVÁ ŠIKULOVÁ, Agáta. Modranská keramická dielňa ako pokračovateľka tradície západoslovenského džbankárstva. In: Šenkirik, Rastislav, ed. c. d., s. 38–48; Je taktiež zaujímavé, že práve modrá keramika je typická pre niektoré regióny Indie. Príkladom toho je napríklad okolie indického mesta Džajpur. Pozri: PANDEY, Anjali. Blue pottery of Jaipur. *International Journal of Research – Granthaalayah* 7, 2019, p. 249–255.
- 28 BELIUS, Matthias. *Notitiae Hungariae novae historico-geographica. Partis primae*, c. d., s. 515; Príchod habánov do tábora pod hradom Branč sa viaže k roku 1623 a súvisel s protihabsburským povstaním Gabriela Betlena. Ten spolu so svojimi tureckými spojencami prenikol až k moravským hraniciam. Pozri: KUNNERT, Heinrich. c. d., S. 292–303.
- 29 JEDLICKSKA, Pál. *Vöröskő vára s történeti emlékei*. Magyar Sion 6, 1868, s. 194–202.
- 30 JEDLICKSKA, Pál. *Adatok erdődi báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600*. Eger: Az Érseki Lyceum, 1897.

- 31 JEDLICSKA, Pál. *Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához (1401–1653) s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai*. Budapest: Stephaneum, 1910.
- 32 JEDLICSKA, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Vöröskőtől-Szomolányig: Hely és művelődéstörténeti tanulmány*. Budapest: Nyomatott a Hunyadi Mátyás Intézetben, 1882.
- 33 JEDLICSKA, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Éleskötől-Vágújhelyig: Hely és művelődéstörténeti tanulmány*. Eger: Nyomatott az Érseki Lyceumi könyvnyomdában, 1891.
- 34 JEDLICSKA, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Vöröskötől-Szomolányig*, c. d., s. 274.
- 35 Tamtiež, s. 274; Okrem týchto usadlostí boli v septembri, resp. októbri 1626 cisárskou armádou napadnuté aj habánske dvory v Brodskom, Častkovciach a Dechticiach. Pozri: KALESNÝ, František. *Habáni na Slovensku*. Bratislava: Tatran, 1981, s. 69–70.
- 36 Útoky na niektoré habánske usadlosti v tomto období (druhá polovica 17. storočia) úzko súviseli s bojmi medzi uhorskými a turecko-tatárskymi vojskami. Zničenie habánskeho dvora vo Vlčkovciach konkrétne súviselo s tureckým útokom na Hlohovec. Pozri: KALESNÝ, František. c. d., s. 78–79.
- 37 JEDLICSKA, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Vöröskötől-Szomolányig*, c. d., s. 273.
- 38 Tamtiež. Habánsku komunitu spravovalo niekoľko starších volených členov, ktorí mali rozdelené kompetencie. Na čele obce stál duchovný predstaviteľ, ktorého habáni nazývali termínom Služobník slova. Do svojej funkcie bol ustanovený voľbou a okrem náboženskej a sudcovskej funkcie mal na starosti správu dvora. Pri správe dvora mu vypomáhali tzv. Služobníci núdznej pomoci. Tí riadili výrobu, nakupovali suroviny, predávali hotové výrobky a starali sa o materiálne potreby obyvateľov dvora. Pozri: FRECH, Karl. Von den Wiedertäufern und habanern in Sobotište. *Tagesbote* 81, 1931, s. 12; GROTHE, Hugo. c. d., s. 6.
- 39 JEDLICSKA, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Vöröskötől-Szomolányig*, c. d., s. 273.
- 40 JEDLICSKA, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Éleskötől-Vágújhelyig*, c. d., s. 216.
- 41 Tamtiež.
- 42 Tamtiež.
- 43 Tamtiež, s. 217.
- 44 Tamtiež. Jedným z charakteristických znakov habánskej architektúry boli domy s vysokou strechou, lomeným krovom a obytným podkrovím. Pozri: KIŠŠ, Laco. Sobotištští Habáni. *Devín* 3, 1935, s. 147–149.
- 45 Habánske ohňuvzdorné strechy spomenul už v roku 1832 uhorský štatistik, pedagóg a geograf Pavol Magda (Pál Magda). Pozri: *Neueste statistisch-geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und der ungarischen Militär-Grenze. Erster Band*. Leipzig: Weygandische Buchhandlung, 1832, S. 167.
- 46 JEDLICSKA, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Éleskötől-Vágújhelyig*, c. d., s. 217–218; Pri opise habánskych remesiel si Jedlička podľa vlastných slov dopomohol českým slovníkom Františka Ladislava Riegera. Informácie, ktoré od tohto českého spisovateľa čerpal, sa nachádzajú v treťom zväzku jeho práce. Pozri: RIEGER, František Ladislav. *Slovník naučný. Díl třetí*. Praha: Nakladatelství I. L. Kober, 1863, s. 554–555.
- 47 JEDLICSKA, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Éleskötől-Vágújhelyig*, c. d., s. 218.
- 48 Tamtiež, s. 217; Mikuláš Storch bol označovaný za jedného z tzv. zwickauských prorokov (Storch, Markus Tomáš Thübner, Tomáš Drechsel). Luteráni týchto radikálnych spiritualistov často prirovnávali k anabaptistom. Pozri: ESTEP, William Roscoe. *The Anabaptist story: An introduction to Sixteenth-Century Anabaptism*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1996, p. 4.
- 49 JEDLICSKA, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Éleskötől-Vágújhelyig*, c. d., s. 217.
- 50 PRIKRYL, Eubomír Viliam. Prvky geografie obyvateľstva v diele Mateja Bela, c. d., s. 87–93.

Mgr. Pavol KRAJČOVIČ, PhD. (n. 1992), historik, odborný asistent na katedre historických vied a stredoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. V rámci vedeckovo-výskumnej činnosti sa zameriava na stredoveké a novoveké dejiny strednej Európy, historickú antropológiu, etnickú históriu a problematiku kolonizácie územia Slovenska v minulosti, nemecky hovoriacim obyvateľstvom.

Habans' Settlements in the Area of South-West Slovakia in selected Works of Hungarian Ethnology

Abstract

In the past, the territory of South-West Slovakia was settled by numerous German speaking ethnographic groups. One of them were members of radical religious and social movement of Anabaptists who were also known under their shorter name – Habans. Even though the most detailed information on Haban settlers in Slovakia can be found in the literature from 20th century, it was also dealt with to a certain extent in earlier times. The study deals with selected ethnographical pieces of knowledge from 18th and 19th centuries which provide us with important information on the community.

In the above-mentioned period, several works of Hungarian provenance were written which, besides other topics, dealt with national and ethnic structure of the population of Hungaria at that time. Primary goal of the study was the analysis of works of two concrete Hungarian authors – Matej Bel and Pavol Jedlička because their multi volume books Historical and Geographical Knowledge about New Hungaria (Notitia Hungariae Novae historico-geographica) and Little Carpathian Sights (Kiskárpáti emlékek) provide us with important knowledge on everyday life, settlements or customs of Haban inhabitants.

Key Words: Habans, anabaptism, South-East Slovakia, Hungarian ethnography, Matej Bel, Pavol Jedlička

Habanerbesiedlung in der Südwestslowakei aus der Optik ausgewählter Werk der ungarischen Ethnographie

Zusammenfassung

Das Gebiet der heutigen Südwestslowakei war in der Vergangenheit von mehreren deutschsprachigen ethnografischen Gruppen besiedelt. Eine von ihnen waren die Angehörigen der radikalen religiös-sozialen Bewegung der Täufer, auch Anabaptisten genannt, die auch unter der ethnonymischen Bezeichnung Habaner bekannt waren. Obwohl die umfangreichsten Informationen über die Habaner in der Slowakei vor allem in der Fachliteratur des 20. Jahrhunderts zu finden sind, widmeten sich ihnen zu einem gewissen Maß auch in früheren Zeiten schreibende Verfasser. Die vorgelegte Studie befasst sich mit ausgewählten ethnografischen Erkenntnissen aus dem 18. und 19. Jahrhundert, die wichtige Informationen über diese Gemeinschaft enthalten. Im genannten Zeitraum wurden nämlich mehrere Werke ungarischer Herkunft verfasst, die sich unter anderem mit der Nationalitätenstruktur und ethnischen Struktur des damaligen Ungarn beschäftigten. Das primäre Ziel des Beitrags war eine Analyse der Arbeiten von zwei konkreten ungarischen Autoren – Matej Bel und Pavol Jedlička – da sich in ihren mehrbändigen Werken Historisch-geografische Kenntnisse über das Neue Ungarn (Notitia Hungariae Novae historico-geographica) und Denkmäler der Kleinen Karpaten (Kiskárpáti emlékek) wichtige Erkenntnisse über das Alltagsleben, die Ortschaften oder die Bräuche der Habaner-Bevölkerung finden.

Stichwörter: Habaner, Täuferum, Südwestslowakei, ungarische Ethnografie, Matej Bel, Pavol Jedlička

CHRÁMOVÉ BETLÉMY METODĚJE FLORIANA NA PODLUŽÍ

Lenka Havlíková, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Barevné figury vyřezané z lipového dřeva v betlémské scéně jakoby ožívají. K jesličkám míří pastýři, muzikanti, hospodáři a hospodyně, krojované děti i mládež, bohatí sedláci i chudí domkaři, stařečci a stařenky v tradičních krojích. Ponocný vytrubuje a muzikanti vesele hrají, všichni se radují a spěchají k jesličkám obdarovat právě narozeného Ježíška...

Touha ztvárnit a připomenout tak významnou událost, jako bylo narození Ježíše Krista, vedla umělce k realizaci jejich tvorby již v prvních staletích po Kristu. První snahy se objevují v Itálii, odkud se postupně šíří do ostatních zemí. Na našem území je počátek tradice stavění betlémů doložitelný od 16. století, kdy byl v roce 1560 poprvé vystaven betlém v kostele sv. Klimenta v Praze.¹ Stavění jeslí se poměrně rychle rozšířilo do ostatních koutů českých zemí, kromě chrámového prostředí se stavěly i v aristokratických a měšťanských domácnostech. Velká změna přišla na konci 18. století s reformami Josefa II., kdy byl vydán zákaz vystavovat betlémy v kostelích, což přispělo ke zlidovění této tradice.² Obliba stavění betlémů v průběhu 19. století stoupala a každoročně o vánočních svátcích se stávaly součástí téměř každé české a moravské domácnosti. Po tištěných betlémech patřily k nejčetnější skupině betlémů ty vyřezávané. Kromě známých řezbářů betlémových figurek dostávali k výrobě betlémů příležitost i lidoví tvůrci, kteří se často inspirovali výrobky význačných betlémářů. S lidovým prostředím a lidovými výrobci přichází i typy darovníků v tradičním oděvu českého a moravského venkova. Ve snaze přiblížit nebo snad ztotožnit se s darovníky, kteří přicházejí za malým Ježíškem, byly tyto lidové typy zařazeny do scény, která se odehrála daleko za hranicemi jejich země. Se záměrem příběh o narození Ježíše znovu oživit a navodit pocity právě probíhající události se navíc také měnily a doplňovaly figury v betlémské scéně, typicky se jedná o přidání postav tří králů 6. ledna.

Betlémářství se v českých zemích stalo skutečným fenoménem, především v horských příhraničních oblastech, v některých regionech a lokalitách východních Čech, na Vysočině, v Příbrami atd. Na Vysočině se lidové betlémářství začalo rozvíjet na přelomu 18. a 19. století, významnými betlémářskými centry se v tomto regionu stala města Třebíč a Třešť. Ačkoliv v Třešti nejprve dominovaly betlémy papírové, původně ručně malované, později se prosadila i výroba řezbářská. Mezi Třebíčí a Třeští se nachází městyň Stará Říše, odkud pochází hudebník, výtvarník a řezbář Metoděj Florian, autor řady menších rodinných i početné skupiny chrámových betlémů. Jeho betlémy jsou rozesety na různých místech v Čechách, na Moravě a některé i za hranicemi naší země. V polovině 20. století vytvořil hned čtyři kostelní betlémy pro farnosti na Podluží, konkrétně pro Lužice, Tvrdonice, Lanžhot a Lednici. Vznikly v přibližně stejném období v padesátých letech 20. století a od té doby v nich každoročně ožívá nejen betlémský příběh, ale i lidové postavy v tradičním oděvu, který je neodmyslitelnou součástí tradiční kultury tohoto regionu.

Metoděj Florian ze Staré Říše

Metoděj Florian se narodil 6. prosince 1904. Byl nejstarším synem Josefa Floriana (1873–1941) ze Staré Říše, hluboce věřícího křesťana, překladatele a známého vydavatele Dobrého díla. Spolu s manželkou Františkou dali život dvanácti dětem, sedmi synům a pěti dcerám, vychovávali je ve skromnosti, píli, ve víře a lásce k umění a Bohu. Rodištěm Metoděje Floriana byla Stará Říše, ale v dětství s rodinou pobýval také na Slovácku, konkrétně ve Velké nad Veličkou³ a v Osvětimanech. Ještě před začátkem první světové války v roce 1913 se však vrací do Staré Říše.⁴ Stejně jako jeho sourozenci se Metoděj vzdělával doma, učitelem jim byl nejen otec Josef, ale také jeho přátelé. Florianův dům totiž navštěvovala řada osobností tehdejšího českého uměleckého, kulturního a křesťanského světa, například J. Deml,⁵ B. Reynek, O. A. Tichý, J. Váchal, J. A. Opasek a mnozí další.

Metoděj už od dětství pomáhal spolu se sourozenci jejich otci ve vydavatelské činnosti Dobrého díla. Vytvářel kaligraficky unikátní svazky na ručním papíře, ovládal techniku linorytu i dřevorytu. Vydal přes sto knih, díla opisoval, ilustroval i vázal.⁶ Metoděj byl talentovaný umělec, měl blízko nejen k výtvarnému umění, ale především k hudbě. I když neměl oficiální hudební vzdělání, byl vynikajícím klavíristou a varhaníkem a toužil studovat na konzervatoři. V roce 1922 v Praze mu J. B. Foerster dokonce zprostředkoval varhanní zkoušku před virtuosem B. A. Wiedermannem.

Od roku 1936 působil Metoděj jako regenschori v kostele sv. Markéty v Praze na Břevnově,⁷ kam jej pozval Jan Anastáz Opasek, pozdější převor a opat břevnovského kláštera, jenž se dobře znal s jeho otcem Josefem. Jako varhaník psal Metoděj ordinária a byl výborný v improvizaci. Během svého pobytu v Praze spolupracoval se sbormistrem a dirigentem Miroslavem Venhodou, v jeho mužském sboru zpíval bas.⁸

Krátce po roce 1949 po zatčení J. A. Opaska odešel z Břevnova také Metoděj. Po návratu domů se věnoval vyřezávání betlémů, přičemž každý rok vyřezal tři až čtyři menší rodinné betlémy a jeden kostelní. O betlémech si nevedl evidenci, nelze tedy přesně uvést, kolik betlémů vyrobil a pro koho byly určeny.⁹

Metoděj Florian (uprostřed) s příbuznými, Stará Říše 1964. Soukromý archiv Magdaleny Křenkové-Florianové.

Po zrušení břevnovského kláštera a pobytu ve Staré Říši působil mezi lety 1967–1975¹⁰ jako varhaník a sbormistr v kostele u sv. Jakuba v Jihlavě, kde přebýval na místní faře.¹¹ Do jihlavské farnosti jej pozval tehdejší děkan Bohuslav Vitula. Odtud se Metoděj znovu vrátil zpět do své rodné vsi a již jako penzista se věnoval hlavně knižní tvorbě¹² a vyřezávání betlémů.

Byl znám jako skromný, laskavý člověk s dobrým srdcem a smyslem pro humor. Zůstal celý život svobodný, ale obklopený přáteli a rodinou. Žil v domě rodiny Florianů se svými sourozenci až do své smrti 3. prosince 1987. Je pochován ve Staré Říši.

Betlémář Metoděj Florian

Metoděj Florian pocházel z oblasti se silnou a dlouhou tradicí výroby betlémů. Znal produkci zdejších významných betlémářů a je řazen mezi umělce, kteří vyšli z třeštského betlémářského regionu. V počátcích tvorby byl zřejmě obdivovatelem Alšových betlémských figurek,¹³ inspirovala jej také díla Josefa Mánesa, ale i sám život a lidé, které potkával. Jan Roda dává jednoznačně do souvislosti rod Florianů, potažmo Metoděje Floriana, s „folklorně laděnými betlémy“¹⁴ a považuje ho za nejuznávanějšího lidového řezbáře kostelních betlémů na našem území.¹⁵ I když ne všechny jeho betlémy jsou „folklorní“.

Na pronikání folkloru do podoby betlémů měla vliv už Národopisná výstava československá v Praze v roce 1895, velkou roli následně sehrál věhlasný Alšův papírový betlém a období podpory folkloru a lidové kultury po druhé světové válce. Právě „folklorní“ pojetí betlémů bylo v polovině 20. století, kdy vrcholila tvorba Metoděje Floriana, moderní záležitostí.

Metodějovy betlémy jsou vnímány jako lidové, s větším či menším zastoupením krojovaných postav.¹⁶ V souvislosti s jeho betlémy se hovoří o tom, že pro postavy krojovaných darovníků byli předlohou skuteční lidé. Některé figurky opravdu vytvořil podle fotografií osob, které mu zasílali nebo přinášeli objednavatelé. Betlémy s takovými postavami pak mají úzkou vazbu na konkrétní místo. Snoubí se v nich něco cizího, co se událo někde daleko, a něco vlastního, co je místním lidem důvěrně známé a blízké. Do těchto míst se tak přenáší a zhmotňuje se tu evangelium narození Ježíše Krista. Myšlenka, že každý obyčejný člověk přichází do Betléma poklonit se a obdarovat Ježíška, je zde doslova hmatatelná.

S řezbou kostelních betlémů začal Metoděj Florian jako samouk krátce před, nebo až v průběhu druhé světové války.¹⁷ V následujícím období byl velmi činnorodý, vytvořil velké množství malých i velkých betlémů a ve své činnosti se postupem času zdokonaloval, až dosáhl profesionální úrovně. Od prvotních plochých betlémů¹⁸ se dostal k propracovaným figurám z lipového dřeva, které následně polychromoval.¹⁹ Při jejich výrobě používal omezený soubor dlát,²⁰ maloval temperami, protože na olejové barvy byl pravděpodobně alergický.²¹ Pracoval s lehkostí, pokorou a skromností sobě vlastní. Vědělo se o něm, že za svou práci nepožadoval velký honorář.

Betlémy M. Floriana byly vytvořeny kompletně jeho vlastníma rukama, pouze s obarvením figur a snad i řezbou jednoduchých figurek, jako jsou ovečky, mu někdy pomáhali jeho sourozenci.²² V padesátých letech 20. století, během svého působení u sv. Jakuba v Jihlavě, vytvořil asi nejvíc betlémů. Údaje o celkovém počtu a autorství betlémů v jednotlivých lokalitách se bohužel rozcházejí. V betlémářské literatuře se píše o více než 40 kostelních a 26 domácích betlémech z dílny M. Floriana,²³ přičemž na Břeclavsku a Hodonínsku je prokazatelně jeho 10 chrámových betlémů.²⁴ Jeho poslední kostelním betlémem by měl být ten z roku 1980 vyrobený pro farnost Třebonín na Kutnohorsku a poslední betlémářskou prací vůbec je podle Antonína Kokeše vyřezávané pozadí za mikulčický kostelní betlém z roku 1982.²⁵

Florianovy kostelní betlémy na Podluží

Písemné záznamy o pořízení zkoumaných betlémů jsou velmi kusé, například v obecních kronikách o nich chybí jakákoliv zmínka. Tomuto faktu odpovídá tehdejší doba, kdy téma betlémů nebylo nijak zvlášť vítáno a politickou tendencí bylo spíše nahrazení Ježíška Dědou Mrázem. Krátké zprávy o zakoupení betlému od M. Floriana obsahují alespoň farní kroniky. Světlou výjimkou je pak farní kronika obce Lanžhot, kde je záznam doplněn o několik fotografií figurek včetně krátkých popisů. Pamětníci, kteří by si dokázali vzpomenout na okolnosti vzniku betlémů pro jejich farnost, téměř nejsou. Betlémy zpravidla důvěrně znají kostelníci, kteří delší dobu ve farnosti působí a kteří každoročně před Vánoce zajišťují jejich stavbu.

Společnou charakteristikou Florianových kostelních betlémů na Podluží je jejich panoramatické pojetí, které obsahuje kopcovitou krajinu se sídly v podobě městských staveb, domků a chalup, doplněnými o zeleň, mosty a vodní prvky. To vše vytváří celkový dojem a specifickou atmosféru betlémské scenérie. V literatuře se uvádí, že v betlémech z dílny M. Floriana se často objevuje krajina jeho rodiště. Kraj kolem Telče mu byl pochopitelně důvěrně známý, což se odrazilo v jeho díle, typické jsou například domy podobné těm na náměstí v Telči²⁶ či malby na pozadí připomínající Starou Říši. Nechybí ale ani stavby s vazbou na lokalitu, pro kterou byl betlém vyroben, což přispívá k jedinečnosti výsledného díla. Důležitá jsou ve Florianových betlémech také malovaná pozadí, zpravidla v podobě malby znázorňující krajinu s kopci a horami, lesy i poli a v nich vzdálené město či vesnice, ale i lokální či známé stavby. Tato scenérie je osazena betlémskými figurami, v centru všeho dění je samozřejmě Svatá rodina, dále tři králové a pastýři. Nechybí pochopitelně ani darovníci ztvárnění v lidovém oděvu, mezi nimi jsou zařazeny i známé osobnosti farnosti a postavy v podlužáckém kroji.

Výjimečné postavení mezi sledovanými chrámovými betlémy má betlém ve Tvrdonicích. Téměř všechny figury v něm jsou oblečeny ve zjednodušené podobě historického kostýmu, oděny do tunik, plášťů a jiného dlouhého splývavého oděvu. Pouze dvě figury odkazují na místní obyvatele.

Naopak chrámové betlémy v Lužicích a Lanžhotě vynikají množstvím postav v tradičním podlužáckém kroji. Jejich oděv není v mnoha případech jen schematický či stylizovaný, ale jedná se o detailní zachycení podoby místního kroje dle možností, jež dovolí řezba a následná polychromie. Samozřejmě dochází k určitému zjednodušení, které je ovšem minimalizované snahou autora o věrné zachycení charakteristických prvků tradičního oděvu.

M. Florian se pokusil, zřejmě na základě požadavků zadavatelů, ztvárnit na postavách darovníků rozličné druhy i typy tradičního oděvu regionu Podluží. Tito darovníci navíc přinášejí Ježíškovi to, co bylo zvykem jako dar přinášet, co bylo považováno za nejlepší, případně co bylo pro danou lokalitu či region typické.²⁷ Každá postava v betlému má originální nejen oděv, rekvizity, ale i výraz, gesto a pohyb, což betlémům dodává jejich charakteristickou podobu. Podrobněji bude v následujících řádcích věnována pozornost popisu a srovnání hlavních postav a scén betlémů v Lužicích, Lanžhotě a Lednici. Všechny tři vznikly v průběhu dvou let a vykazují obdobné prvky.

Ústřední scéna sledovaných betlémů se odehrává ve stáji či chlévě s doškovou střechou v dálce za městem. Vzezení Panny Marie a sv. Josefa se v jednotlivých betlémech liší ve výrazu i barevnosti oděvu, Ježíšek zabalený v plence leží v jeslích na seně. Strakatý volek a šedý oslík zaujímají obdobnou pozici a podle tradice „svým dechem dítě zahřívají“. Anděl Gloria shlíží na celé dění nad betlémem ze střechy chléva a je zpodobněn v dlouhém volném

rouchu. Je patrné, že lednické jesličky vycházejí z podoby lanžhotských. Maria v lednickém betlémě klečí a ukazuje rukou k Ježíškovi, který je položený v jeslích, a za ní stojí Josef v dlouhém šatu.

U všech zkoumaných betlémů jsou hlavní postavy ve scéně štědrovečerního zrození ztvárněny v orientálním oděvu, stejně cizokrajně mají působit také tři králové s družinou. Ti jsou zobrazeni jako bohatě odění muži s královskými insigniemi, jeden z nich je vždy černé pleti. Králové nesou dary, podle evangelia kadidlo, myrhu a zlato. Mají kolem sebe i doprovod sluhů vedoucích velbloudy, slony a koně. Jeden z koní je pozoruhodně ztvárněn v lanžhotském betlémě jako vzpouzející se hřebec.

Pastýři jsou oděni v oděvech valašských či horských pastevců, směřují se svými početnými stády ovcí k betlémské hvězdě, s údivem a zaujetím ve tvářích se jdou poklonit Ježíškovi. V žádném ze sledovaných betlémů nechybí motiv dobrého pastýře nesoucího ovečku na ramenou. V lanžhotském, lužickém i lednickém betlémě se opakuje motiv trojice pastýřů, kteří pospolu hovoří, případně společně jedí.

Součástí betlémů je pak celá řada různorodých darovníků. Jak už bylo zmíněno, specifické a výjimečné jsou betlémy na Podluží především krojovanými postavami, na něž bude dále v tomto příspěvku soustředěna pozornost.

Betlém v kostele Povýšení sv. Kříže v Lanžhotě

Vyřezání nového betléma pro kostel v Lanžhotě bylo zadáno M. Florianovi administrátorem lanžhotské farnosti P. Františkem Kvasničkou, rodákem ze Staré Říše, a to z důvodu nevyhovující podoby dosavadního betléma. Betlém v Lanžhotě patří mezi Florianovy největší betlémy na Slovácku, pracoval na něm od roku 1952, tak aby byl na Vánoce téhož roku hotový, a podle záznamu ve farní kronice stál tehdy 50 tisíc Kčs. Jak se můžeme dočíst ze zápisu ve farní kronice, byl v letech 1953 a 1954 doplněn o darovníky v podlužáckých krojích.²⁸ U věřících se setkal nový betlém s kladnými reakcemi a velkým ohlasem. Betlém bývá umístěn na bočním oltáři a kolem něj se už od počátku staví dřevěná „zahradka“, „aby se děti netlačily a betlém nepoškodily“.²⁹ Betlém obsahuje nejen krojované figurky v podlužáckých krojích, ale i ve stylizovaném lidovém oděvu jiných regionů. Betlém čítá

Chrámový betlém v Lanžhotě, 2021. Foto L. Havlíková.

54 antropomorfních postav, vysokých asi 28 cm, a okolo 25 zoomorfních figurek. Zajímavostí je, že krojovani z Lanžhota jsou v betléme umístováni v jeho levé části, v pravé jsou pak postavy tří králů s doprovodem,³⁰ pastýři a další postavy darovníků.³¹ Toto rozdělení odpovídá také umístění makety lanžhotského kostela, školy a dalších budov v levé zadní části betléma. Na dřevěném pozadí je pak malba siluety bratislavského hradu. V pravé zadní části betléma se staví věžaté město připomínající architekturu náměstí v Telči, na oblouku vstupní brány města je datace L. P. 1952. Na zadní desce vpravo je vyobrazen městys Stará Říše.

V letech 2005–2008 betlém zrenovoval František Kořínek, který je současně autorem betlémských staveb lanžhotského náměstí. Malbu na pozadí betléma vytvořil v roce 2003 podle původní předlohy Antonín Ondráček. Stojí za pozornost, že v roce 2006 Lanžhoťané uspořádali živý betlém na náměstí, v němž byly zastoupeny všechny krojované postavy lanžhotského kostelního betlému.³²

Specifikem tohoto betlému jsou dvě identifikovatelné postavy kostelníků a zvoníků Michala Hodonského (1875–1955), kterého představuje muž v hnědém kožichu – *dubeňáku*, s rukama v kapsách a černé beranici na hlavě, a Jana Straky (1878–1958), toho ztvárnil Florian jako muže v *dubeňáku*, z jehož kapsy vykukuje cíp kapesníku, a na hlavě má klobouk –

širúč. Je zřejmé, že obě postavy jsou zachyceny podle fotografické předlohy, která je také součástí zápisu v lanžhotské farní kronice.³³

Postava M. Hodonského v lanžhotském betléme, Lanžhot 2021. Foto L. Havlíková.

Dívka v obřadním kroji, Lanžhot 2021. Foto L. Havlíková.

Jan Straka a Michal Hodonský, kostelníci a zvoníci z Lanžhota. Fotografie, podle které byly vyrobeny figurky do betléma. Farní kronika Lanžhot.

V lanžhotském betlémě je k vidění podlužácký kroj i na dalších postavách. Jedná se o kroj dětský, dívčí i chlapecký, mužský i ženský, především ve své obřadní a sváteční podobě. Za pozornost zvláště stojí zaniklé svrchní zimní oděvní součástky. Při malování postav nezapomněl Florian na detaily výšivky, například na chlapeckých holíčkách, na soukenných nohavicích, rukávech košil a *lajblech*. Na dívčích krojích je patrná snaha o naznačení výšivky na *řetůšcích*, *obojcích* i *taclech* rukávců, případně i *šatkách* a samozřejmě na výzdobě *kordulek* a malovaných mašlič.

Postavou, která nepochybně svým vzhledem zaujme, je muž v *šubě*, v dlouhém, tmavě modrém, starobylém kabátu se světle modrým šňůrováním a s vysokým černým kloboukem se širokou stříbrnou portou, zřejmě se jedná o *hrotek*. Muž v bílém *buchtíčkovém* kožichu a černé beranici je ztvárněn v předklonu, kdy hledí vedle stojícího psa. Další muž v zimním oděvu má dlouhý bílý kožich, na zádech ozdobený barevnou výšivkou, je obutý ve vysokých černých botách, oděn v šedých kalhotách, bílé košili a černé beranici. V kožichu, *dubeňáku*, je oblečený stařec, zpod kožichu mu vykukuje *šňůrková košela*, pod černou beranici na hlavě je zachycen typický delší stříh vlasů. Tento muž se opírá o hůl a v ruce svírá růženec. V betlémě nechybí ani postava starého muže nápadně připomínající postavu předříkávače modliteb J. Rabušice z Kostic, v *haleně* ovšem s netypickou barevností zahnutých klop a konců rukávů, v hnědých kalhotách a kabátku, v bílé *šňůrkované košili*, s černým *širúchem* v rukách u těla.

V letní variantě oděvu je mladý šohaj s *širúchem* na hlavě, v *třaslavicích*, košili s červeným šátečkem kolem krku a světle modré zástěře, jejíž cíp je zastrčen u pasu. Tento hoch pevně drží v náruči velký pecen chleba. Šohaj nesoucí malý soudek s vínem je naopak oblečený v barevně vyšívaných *červenících* a obutý ve vyšívaných *čizmách*, pod bílým kabátkem má košili s červeným šátečkem kolem krku, na hlavě *guláč s točkem* a *kosárkem*. Další mladík ve svátečním oděvu je v zeleném kabátku, zřejmě *ratyňáku*, nese láhev vína nebo kořalky. Jiná postava darovníka nese hrozen vína a je oblečena ve stejné oděvní sestavě, jen kabát má červený s modrým šňůrováním, oblékaný na Břeclavsku ještě na konci 19. století ke slavnostním příležitostem. Chlapec nesoucí vejce v ošatce má na sobě také sváteční kroj, ale bez kabátku. V podlužáckém svátečním oděvu svobodných mužů jsou i muzikanti, dva houslisti, basista a klarinetista. Muž ve všedním oděvu, *čizmách*, *třaslavicích*, košili se šátečkem a šikmo nasazeném černém klobouku, nese velkou dýni.

Ženský sváteční oděv má na sobě starší žena s husou – šedou sukni, bílou zástěru, šedo-zelenou *jupku*, vyšívanou *šňůrku* pod krkem a černý malovaný či vyšívaný šátek na hlavě.

Vdaná žena v *čizmách*, sukni vínové barvy, *canglové* zástěře, kožíšku, *obojku* a *šňůrce* kolem krku, s bílo-růžovým károvaným šátkem na hlavě nese malovaný hrnec, *koutňák*, stejně jako se tradičně nosila v tomto hrnci slepičí polévka pro šestinedělky.

Nastrojená dívka v obřadním kroji drží v rukou bábovku, je obutá ve vrapovaných *čizmách*, na nichž nechybí detail červeného obarvení okraje podrážky i lesklá zlatá podkůvka

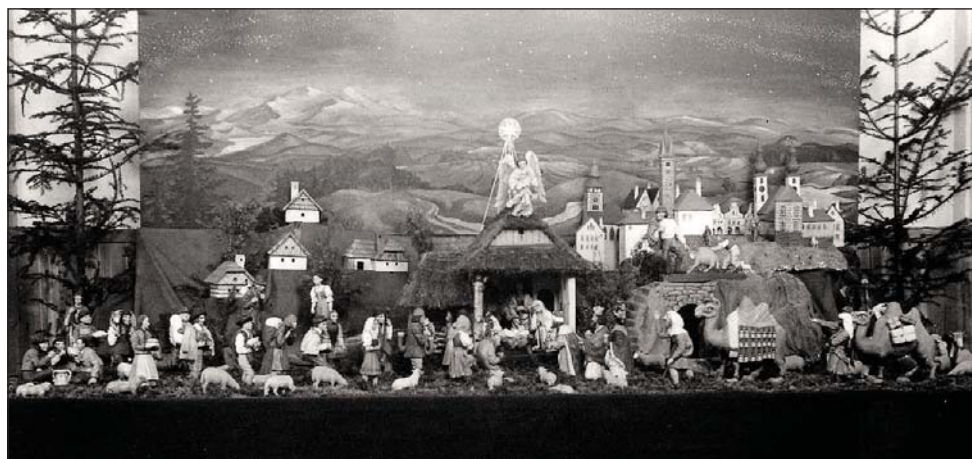
Šohaj ve svátečním kroji, Lanžhot 2021. Foto L. Havlíková.

na podpatku. Dívka je oblečená ve žluté soukenné sukni s černými pruhy, bíle vyšívaném *fěrtochu*, *taclích* na rukávcích i obojku kolem krku, přičemž tyto jsou zdobeny černou výšivkou, obdobně jako bohatě vyšívaná *šatka* uvázaná na *rožkách*. Dívka v zimní variantě obřadního kroje má kromě výše jmenovaného i tmavě modrý kabát se světle modrým šňůrováním – *šubu*, barevnost šňůrování však bývala spíše vínově červená. Dívka ve svátečním kroji se slepicí a kytkou v rukách má na sobě *čizmy*, sukni, *jupku*, vyšívaný *fěrtúšek* i obojek, malované mašle a na hlavě malovaný nebo vyšívaný šátek. Patrná je odlišná barevnost těchto *slováckých šatů*, kdy sukně je fialové barvy a *jupka* modré. Barevné kombinace těchto šatů se v současnosti téměř nevidí, obvyklá je naopak stejnobarevná sestava. Na dívce s košíkem ve svátečním kroji s červenou sukní zaujme detail žlutého olemování podrážky *čizem*. Usmívající se žena nese jako dar *béleše*, má červenou sukni, šedou *jupku*, bílou vyšívanou zástěru i *obojek* a černý malovaný nebo vyšívaný šátek na hlavě. Klečící stařenka v hnědé sukni se světle modrou zástěrou a v hnědém *vlňáku* má na hlavě černý smuteční šátek, před ní stojí malý chlapec v *třaslavicích*, košili a světle modré zástěře, držící v jedné ruce klobouček a v druhé jablko. Dětský kroj je dále zachycen na čtyřech postavách. Chlapec v *třaslavicích*, košili a zástěře s jablkem v ruce, bez šátečku kolem krku, snímá *širáček* z hlavy. Další malý chlapec ve svátečním oděvu v *červenících* nese pod paží velkou vánočku, zaujme především zdobení kloboučku. Malinké děvčátko v růžovém *kabošku*, který je zdobený barevnou výšivkou, s vyšívaným krejzlíkem kolem krku a bohatě zdobeným čepečkem na hlavě přináší darem bílé punčošky. Dívka s hrníčkem je oblečená ve svátečním kroji, v *čizmách*, *fěrtúšku*, *obojku* i *rukávcích* a *kordulce*, má rozpuštěné vlásky a věneček nebo členku z květů.

Betlém v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Lužicích

Lužický betlém vytvořil M. Florian taktéž v roce 1952 na žádost tehdejšího správce farnosti P. Josefa Krejčího. Betlém byl v roce 2017 odborně restaurován neteří M. Florianou Magdalenou Křenkovou ze Staré Říše. Fotografie betléma byly z iniciativy vedení obce Lužice využity v obecním kalendáři v roce 2008,³⁴ v roce 2017 byly graficky zpracovány a převedeny do podoby papírového vystřihovacího betlému.

Metoděj je uváděn jako autor tohoto betlému spolu s bratrem Michaelem a sestrou Annou, kteří dle sdělení vymalovali pozadí betléma. Na malbě na zadní desce je vyobrazena noční krajina s lesy, loukami, poli, s vesničkou v údolí, se vzdáleným městem u rozlehlé

Betlém v Lužicích, 1952–1953. Foto M. Fabián.

vodní plochy a na horizontu s horským reliéfem. Celkový dojem dotváří vyřezané roubené chaloupky s doškovými střechami na levé straně plochy betléma, architektonicky typické pro podhorské a horské oblasti. Vpravo stojí město připomínající střed Telče. Podle starých fotografií má originální sestava města větší rozsah, než v jaké se instaluje dnes, nestaví se například ani kamenný most. Betlém tvoří téměř 50 lidských a více než 30 zvířecích postav, přičemž antropomorfní figurky jsou asi 27 cm vysoké. Instaluje se na ploše necelých 3×2 m. Ze sledovaných betlémů je druhým s největším počtem figur. Kromě podlužáckého se zde opět mísí stylizovaný lidový oděv obyvatel horských a podhorských vesnic.³⁵ Na nejstarší fotografii betlému je patrné i uspořádání postav, které se dodnes dodržuje, krojovaní Podlužáci přicházejí zleva od roubených chalup, králové a většinou i pastýři zprava od města. Zajímavostí je, že betlém byl původně taktéž bez podlužáckých krojovaných figur, které později M. Florian doplnil, což dokládá i fotografie betléma z roku 1953. Rodák a dlouholetý kostelník A. Příkaz-

Ústřední betlémská scéna v lužickém betlémě, 2008. Foto M. Havlík.

Krojovaní darovníci v lužickém betlémě, 2008. Foto M. Havlík.

ský sdílel vzpomínku na to, jak kněz při ohláškách vyzval farníky, aby přinesli fotografie s krojovanými, podle kterých budou vytvořeny figurky do betléma. Jedná se tedy o skutečné obyvatele Lužic v jejich krojích.³⁶ Zimní variantu mužského kroje má oblečenou starý muž, který se vydal na cestu k jesličkám s holí a s uzlíkem uvázaným z červeného šátku s bílými puntíky. Je oblečený ve světlém *buchtíckovém kožuchu*, v černých *mužáckých šatech* a s černým kloboukem na hlavě, na košili bez šňůrek je patrný stojatý, černě vyšíváný límec. V hnědém zimním kožichu, *dubeňáku*, *čizmách*, *šňůrkové košili* a s kloboukem na hlavě přichází za Ježíškem muž, který nese pod paží bílé jehňátko. Zajímavá je postava muže v halené a hnědém kabátku, košile není se zavazováním na šňůrky, ale je patrná výrazná černá vyšívka na stojatém límci košile. Tato postava se objevuje v betlému z Lanžhota, Lužic i Tvrdomic, byla vytvořena podle reálné osoby předříkávače modliteb z Kostic k tvrdomickému betlému. Další mužská postava je také součástí lanžhotského betlému, muž v beranici, s holí v ruce a obutý v *čizmách*, oblečený v tmavých kalhotách a *šňůrkové košili*, na ní má světlý kožich, zdobený v zádové partii barevným vyšíváním. Zajímavý oděvní komplet má na sobě starší žena, která v levé ruce nese *sotúrek* naplněný až po okraj jablky, přes druhou ruku má přehozený bílý kapesník. Je oblečená v bílém kožíšku, červeně potištěné sukni a bíle vyšívané *canglové zástěře*, v pase má uvázanou modrou mašli, jejíž konce leží vpředu na zástěře, pod krkem má vyšívané šňůrky a na ramenou široký obojek. Zvláštní je pokrývka hlavy v podobě úvazu modrého, barevně potisknutého šátku. Oděv zřejmě patří mezi starší oděvní vrstvu

na severním Podluží, barevnost šátku nemusí odpovídat, svou velikostí a podobou úvazu připomíná spíše šátek *turcký*, nošený na blízkém Mutěnsko-Hovoransku.

Další žena v zimním svátečním oděvu má na nohou *čizmy*, dále hnědou sukni, bílý vyšívaný *fěrtúšek* a bílý kožíšek, přičemž bílé ženské kožíšky olemované černou beránčinou se přestaly na Podluží běžně nosit na konci 19. století, kdy byly nahrazeny *vlháky*. Žena má kolem krku uvázaný vyšívaný obojek, pod bradou bílou *šňůrku* a na hlavě červený šátek barevně zdobený v cípu. Barevnost šátku také nemusí zcela odpovídat.

Letní variantu tradičního mužského oděvu má figurka trumpetisty v sestavě hudecké muziky. Je oblečený v *třaslavicích*, *šňůrkové* košili s výšivkou na rukávech, v zeleném *lajblu*. Pod krkem má červený *paterový* šáteček a kolem pasu uvázanou světle modrou, barevně vyšívanou zástěru. Na hlavě klobouček, *húseňák*, s kulatou barevnou květinovou ozdobou a na nohou *čizmy*. Šohaj nesoucí misku s hrozny vinné révy je oděn do svátečního kroje, který tvoří černé *čizmy*, červené soukenné nohavice – *červenice*, modře šňurované, s červeně vyšívaným kapesníčkem v rozparku kalhot. Bílá košile s bílou dírkovanou výšivkou na rukávech, kolem krku uvázaný červený šáteček a na hrudi zelený, barevně vyšívaný *lajbl* s mašlemi na předním díle. Na hlavě má šohaj klobouček, *húseňák*, s barevným kulatým *točkem* a *kosárkem*. Barevně je naznačen dekor jednotlivých oděvních součástí, stejně jako v případě ostatních postav darovníků.

Dívčí sváteční kroj má na sobě dívka v modré sukni, bílém vyšívaném *fěrtochu*, rukávcích s *taclemi*, malovaných mašlí v pase i pod bradou. *Kordulka* je provedena opět v zelené, pro severní Podluží netypické barevnosti, na krku má krejzlík a na hlavě *rožky* s mašlemi, vlasy jsou zapleteny do *zahrádky*. Dívka přináší v náručí právě narozenému děťátku peřinku. Stejně jako v případě provedení jiných ženských sukni jsou i zde u spodního okraje namalovány sámký, i když zpravidla pouze v podobě tří linek. Barvou jsou naznačeny, stejně jako u jiných postav darovníků, vzory výšivky.

Kromě dospělých postav přicházejí k lužickým jesličkám i děti v krojích. Dvě děti mají na sobě sváteční kroj, zmenšenou podobu kroje šohaje a dívky. Dívka v růžové sukni nese košík s dárkem pro Ježíška, na rozdíl od dospělé dívky nemá vlasy zapletené na *zahrádku*, pod krkem nemá krejzlík a přední mašle není malovaná. Chlapec v modře šňurovaných *červenicích* je bez kapesníčku v rozparku, kolem krku nemá uvázaný *šáteček* a v ruce drží svůj klobouček, správně bez *kosárku*. Nejmenšími dětmi jsou chlapec a děvčátko. Chlapec má na sobě

Detail postavy J. Rabuše v lužickém betlémě, 2008. Foto M. Havlík.

Muž v zimním podlužáckém kroji, Lužice 2008. Foto M. Havlík.

třaslavice, košili s černou výšivkou okolo krku a na rukávech a v pase světle modrou zástěru. Dívenka svírá v ruce rohlík, je oblečena v bílých šatečkách – *kabošku*, s límečkem, na hrudi jsou šatičky barevně zdobené rostlinným motivem, na hlavě má bílý, barevně zdobený čepček – *gargulku*, který je uvázaný pod bradou růžovou stužkou.

Betlém v kostele sv. Jakuba Staršího v Lednici

V kostele sv. Jakuba Staršího, který je součástí komplexu budov lednického zámku, instalují každoročně místní farníci betlém M. Floriana. Bývá umístěn pod kazatelnou a zabírá plochu okolo 2,5×1,5 m. Není překvapením, že na malbě na pravé straně zadní desky nechybí v krajině za zámeckým rybníkem lednický minaret a pod ním umístěné stavby historického města. Na levé straně jsou roubené chaloupky představující podhorskou či horskou vesnici, čemuž odpovídá i kopcovitý terén kašírovaného podkladu a malba pohoří na zadní desce.

Betlém byl pořízený v roce 1953 a zpráva o jeho koupi je bohužel velmi stručná a týká se čistě finančních záležitostí: „*Náš kostel má letos nový ‚betlém‘ od řezbáře Methoděje Floriana ze Staré Říše. Věřící jej chtějí zaplatit svými milodary. Peníze, které jsme měli nastřádány, byly nám při měnové reformě k 1. 6. 1953, jelikož nebyly uloženy v záložně, vyměněny v poměru 50:1. Za 35 000 Kč staré měny jsme dostali 700 Kč nové měny.*“³⁷ Betlém obsahuje okolo 50 postav antropomorfních, vysokých do 28 cm, a 25 postav zoomorfních, precizně vyřezaných do lipového dřeva a opatřených polychromií. Obsahuje převážně figury ve stylizovaném lidovém oděvu a pouze dvě postavy ve slavnostním podlužáckém kroji. Jedná se o podlužácký svobodný pár ve svátečním kroji. Společně nesou v proutěném košíku dar pro právě narozeného Ježíška.

Kostelní betlém v Lednici zachycený zřejmě krátce po svém vzniku. Farní kronika Lednice.

Celkový pohled na lednický betlém, 2021. Foto L. Havlíková.

Chlapec má na sobě čížmy s naznačenou výšivkou u horního okraje, barevně vyšívané *červenice*, košili a zelený *lajbl* s červeným lemováním, na kterém jsou upevněny malované mašle, a kolem krku uvázaný červený šáteček. Na hlavě nechybí klobouček s *točkem*, ale bez *kosárku*. Dívka má na nohou *čížmy*, fialovou sukni, bílý fěrtoch, zelenou *kordulku* s červeným lemováním, bílé *rukávce* a *tacle*, pod krkem mašle a na ramenou *obojek*. Na hlavě *rožky* i zapletenou *zahrádku*, přestože v době vzniku lednického betlému nosily dívky v této lokalitě ke svátečnímu kroji na hlavě *kokeš*, který je charakteristický pro charvatskou část Podluží. Zvláštním dojmem působí postava ženy v modrých vzorovaných šatech s bílým šátkem na hlavě, držící v rukách černou dámskou kabelku. Svým moderním zjevem mezi ostatními postavami vyčnívá.

Betlém v kostele sv. Mikuláše ve Tvrdonicích

V roce 1957 rozhodl tvrdonický farář P. Karel Tesařík o pořízení nového betlému pro zdejší kostel sv. Mikuláše, stál tehdy 12 000 Kčs.³⁸ Oslovil M. Floriana, který souhlasil a vytvořil nejen betlém, ale vyřezal i beránka, který se o Velikonocích umísťuje na svatostánek. Kromě tohoto betlému se ve tvrdonickém kostele vystavuje i betlém keramický od známého výtvarníka F. Štábly.³⁹

Pro Florianův betlém vyrobil místní stolař Stanislav Láníček st. v roce 1958 pohyblivé prvky, jako mechanický se ale příliš nepoužíval. V průběhu roku 2017 byl kvůli velmi špatnému stavu betlém restaurován Ludvíkem Nešporem a JUDr. Ladislavem Kovačkou.⁴⁰ Byl vytvořen nový podklad, krajina i nové pozadí, tj. luneta s noční oblohou, která je dílem malíře Jaroslava Korečka. Betlém tak doznal výrazných změn. Fotografie zrestaurovaného betléma byly navíc graficky zpracovány pro pohlednice vydané tvrdonickou farností.

Historizující podoba Florianových jesliček ve Tvrdonicích je svým odlišným charakterem vzdálená od betlémů v Lanžhotě, Lužicích a Lednici. Pravděpodobně na přání zadavatele se v tomto betlémě neodráží místní realie, a tak vychází ze znalostí a představ M. Floriana o krajině, sídle i historickém oděvu obyvatel místa narození Ježíše Krista. Betlém je nově zasazen do skalnatého terénu, chlív je situován přímo do skály a jeho součástí je i přístřešek s doškovou střešou, okolo jsou palmy, nově doplněny o další vegetaci. Nechybí malované vodní prvky ani původní historické sídlo, které má evokovat orientální městskou architekturu. Součástí portálu brány města je datace odkazující na vznik betléma – L. P. 1957. Betlém obsahuje okolo 35 lidských a přes 25 zvířecích postav rozestých spolu s betlémskými

Darovníci v lednickém betlémě, v pravém horním rohu žena v dobovém oděvu, 2021. Foto L. Havlíková.

Mladý krojovaný pár ve svátečním podlužáckém kroji, Lednice 2021. Foto L. Havlíková

Kostelník M. Vašíček (1902–1986) z Tvrdonic. Soukromý archiv rodiny M. Vašíčka.

Darovníci v tvrdonickém betlémě, uprostřed M. Vašíček a J. Rabušic, 2021. Foto L. Havlíková.

Současná podoba betlémě ve Tvrdonicích, 2021. Foto L. Havlíková.

Předříkávác modliteb J. Rabušic (1855–1941). Soukromý archiv rodiny J. Rabušice.

objekty na ploše přes 6 m². Figury vysoké asi 26 cm jsou ztvárněny v dlouhém, splývavém oděvu, oděné do rouch, tunik a plášťů různé barvy. Kromě Svaté rodiny, tří králů s družinou a v doprovodu slona, velblouda a koně nechybí pastýři s ovceci a samozřejmě darovníci. Nad betlémem dlí anděl Gloria a stranou i anděl zvěstující radostnou novinu o narození Páně. Jako zjevení ale v tomto betlémě působí dvě postavy, které nezapadají do konceptu historického orientálního ztvárnění, zato místním obyvatelům jsou důvěrně známé. Jedná se o postavu tvrdonického kostelníka Martina Vašíčka (1902–1986) v ministrantském oděvu a známého předříkáváce náboženských písní a modliteb, tzv. celfotra, Josefa Rabušice

z Kostic (1855–1941). Josef Rabušic je zpodobněn jako starší, bělovlasý muž v tmavých tzv. mužáckých šatech, košili zavazovanou na šňůrky, přes ramena má přehozenou soukennou halenu bez červeného olemování. Je obutý do černých holínkových bot a v rukou drží černý klobouk.⁴¹

Závěrem

Z rukou M. Floriana vzešlo v podobě chrámových betlémů na Podluží harmonicky působivé umělecké dílo. Pro své betlémy vyráběl vkusně řezané figurky, často zachycené v podlužáckých krojích. Zasadil je do prostředí s místními stavbami a doplnil o malovaná pozadí s motivy známých lokalit umístěných v rozlehlé kopcovité krajině pod hvězdnou oblohou. Jeho krojované betlémy působí vlídně a mile, vyzařuje z nich cit pro lidovost, zbožnost a poetičnost a láskyplný vztah k betlémskému příběhu o zrození Krista.

Metoděj při realizaci betlémů zřejmě respektoval přání zadavatelů a zakomponoval do nich nejen postavy v krojích, ale i některé známé osobnosti dané farnosti. Pro farníky se jejich chrámové betlémy staly blízkými a důvěrně známými, což prohlubuje právě ono nevšední zachycení osobností místní farnosti a krojovaných darovníků. Ve sledovaných betlémech ztvárnil na základě fotografií podobu tradičního oděvu na Podluží z období před polovinou 20. století se snahou o přesnost a detail, v mezích, které dovoluje zpracovávání materiál. Nejedná se pouze o schematicky vyřezané figury, je znát snaha o postihnoutí reálné podoby tvaru a střihu oděvu. Můžeme vidět kroj všední i sváteční, zimní i letní, kroj mužský, ženský i dětský, přičemž barevnost součástí až na některé výjimky odpovídá. Zajímavostí je, že krojované postavy darovníků byly do betlémů doplněny později, během několika následujících let od vzniku hlavní sestavy betlémů. Na fotografiích z padesátých let, krátce po vzniku betlémů, je patrné obdobné uspořádání betlémových figurek a staveb, zřejmě podle předlohy autora. Dodnes se toto původní uspořádání dodržuje především v Lanžhotě a částečně i v Lužicích a Lednici. Uspořádání tvrdonického betlému doznalo při renovaci výraznějších změn.

Betlémy v Lužicích a Lanžhotě vznikly v roce 1952. Snad díky tehdejšímu administrátorovi farnosti P. Františku Kvasničkovi, rodákovi ze Staré Říše, byl pro výrobu betlémů osloven právě M. Florian. V následujícím roce 1953 vzniká betlém pro kostel v Lednici. Tyto tři betlémy byly vytvořeny ve stejné době, řada postav je shodných nebo obdobných, taktéž jako hlavní zobrazení betlémského chléva s Ježíškem, Pannou Marií a Josefem. Betlém ve Tvrdonicích byl vyroben o několik let později a co se týká celkové podoby, je jiného charakteru než tři výše zmíněné betlémy. Přesto v něm nechybí postava místního kostelníka i známého předříkávače modliteb.

Metoděj Florian je právem řazen k tvůrcům „folklorních“ betlémů. Nejen na Podluží zanechal svou stopu a trvalou hodnotu na desítky, možná i stovky let. Kromě betlémů v Lanžhotě, Lednici, Lužicích a Tvrdonicích navíc vznikla celá řada betlémů na Slovácku, v nichž zachytil místní kroj a třeba i zvětčil známé obyvatele dané lokality, i ty jistě stojí za pozornost a další bádání.

Studie je výstupem vědeckovýzkumné činnosti Národního ústavu lidové kultury v roce 2022.

Poznámky:

- 1 VACLÍK, Vladimír. *České betlémy*. Praha: Integra, 1994, s. 14.
- 2 KAFKA, Luboš a PETRÁŇ, Tomáš. *Betlemáři: kapitoly z historie a současnosti tvorby betlémů*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2009, s. 53–54.
- 3 Do Velké nad Veličkou se Florianovi přestěhovali v roce 1911.
- 4 FLORIAN, Jan, FLORIAN, Gabriel a PALÁN, Aleš. *Být dlužen za duši*. Brno: Host, 2007, s. 41–48.
- 5 Pro Jakuba Demla údajně také vyřezal rodinný betlém. FLORIAN, Jan, FLORIAN, Gabriel a PALÁN, Aleš. c. d., s. 100.
- 6 Zajímavostí je, že na základě Metodějových ilustrací Zbojnických písní složil melodie sám Bohuslav Martinů.
- 7 Pro kostel sv. Markéty vyřezal během svého působení betlém, který patří k jedněm z jeho prvních.
- 8 FLORIAN, Jan, FLORIAN, Gabriel a PALÁN, Aleš. c. d., s. 178–179.
- 9 Tamtéž, s. 176–178.
- 10 KŘENKOVÁ-FLORIANOVÁ, Magdalena. *Metoděj Florian*. [online]. [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: <http://www.obrazy-krenkova.cz/metodf.html>.
- 11 FLORIAN, Jan, FLORIAN, Gabriel a PALÁN, Aleš. c. d., s. 179.
- 12 Máchův máj; Dlouhý, široký a bystrozaký; Utkáno z pramenů od Miroslava Bureše.
- 13 VACLÍK, Vladimír. *Listy z kroniky českého betlemářství*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2012, s. 84–85.
- 14 Používání pojmu folklorní či folkloristický v souvislosti s betlémy, kde se objevují krojované figurky, není bohužel zcela přesné. Pojem folklorní se v současné etnografii a folkloristice užívá pro označení hudebních, tanečních, slovesných a dramatických projevů tradiční kultury.
- 15 ZÁBRANSKÝ, Milan, RODA, Jan a kol. *Putování za betlémy České republiky*. Praha: Grada, 2014, s. 114–115.
- 16 RODA, Jan. Portrét tvůrce kostelních betlémů – Metoděj Florian. *Betlémář* 2, 2007, č. 9, s. 4.
- 17 Údaje se rozcházejí, podle Vladimíra Vaclíka byl jeho prvním kostelním betlémem ten v Bouzově, datovaný rokem 1937 a představuje trojrozměrné repliky figurek Alšova betléma. VACLÍK, Vladimír. *Listy z kroniky českého betlemářství*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2012, s. 84–85.
- 18 Jedním z prvních byl rodinný betlém Florianů, který obsahoval kolem 50 plochých figurek. Již v mládí ale vyřezal loutky, se kterými hrával doma spolu se sourozenci divadelní představení. FLORIAN, Jan, FLORIAN, Gabriel a PALÁN, Aleš. c. d., s. 69 a 100.
- 19 Vyřezal řadu kostelních betlémů: Želetava, Broumov, Břevnov, Vrchoslavice, Domamilov, Uhřínov, Kroměříž, Lednice, Nové Město na Moravě, Babice na Třebíčsku, Cizokrajov, Častohostice, Křižanov, Martínkov, Šardice, Soběslav, Blížkovice, Svatoslav, Kobylí na Moravě, Zbraslav u Brna, Hradešice, Horní Dubňany na Znojemsku. VACLÍK, Vladimír. *Listy z kroniky českého betlemářství*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2012, s. 85.
- 20 Několik nožů dostal také darem z pozůstalosti po výtvarníku a sochaři Františku Bílkovi, darovala mu je dcera F. Bílka, když ji navštívil v Chýnově.
- 21 KLÁSEK, Tomáš a KŘENKOVÁ, Magdalena. Lužický betlém v nové kráse. *Lužický zpravodaj* 4/2017, s. 34.
- 22 VACLÍK, Vladimír. *Listy z kroniky českého betlemářství*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2012, s. 84.
- 23 FLORIAN, Jan, FLORIAN, Gabriel a PALÁN, Aleš. c. d., s. 235.
- 24 Údaje se různí, hovoří se až o 40 domácích betlémech. Vladimír Vaclík například uvádí „přes třicet betlémů v kostelech a pravděpodobně stejný, ne-li větší počet betlémů menších“. VACLÍK, Vladimír. *Listy z kroniky českého betlemářství*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2012, s. 84.
- 25 KOKEŠ, Antonín. Vzpomínka na jihlavské betlémy. *Betlémy a betlemáři* 5, 1996, č. 18, s. 8. Počet potvrzuje také výzkum Václava Salajky, který se ve své bakalářské práci věnoval tématu betlémů na Slovácku, uvádí výčet chrámových betlémů M. Floriana: Archlebov (1952), Čejč (1938), Kobylí na Moravě, Lanžhot (1952), Lednice (1953), Lužice (1952), Násedlovice (1960), Šardice (1960), Tvrdonice (1957) a Žarošice (1956). SALAJKA, Václav. *Betlémy na Slovácku*. Olomouc, 2010. [online]. [cit. 2022-10-11]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/iout1e/?lang=en>.
- 25 KOKEŠ, Antonín a NOVÁKOVÁ, Dana. *Jihlavské betlémy v minulosti a současnosti*. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava ve spolupráci s Ministerstvem kultury České republiky, 2009, s. 37. Pro

- podlužáckou farnost Mikulčice vytvořil pouze kulisu mikulčického kostela do zdejšího betléma, který vyřezal řezbář Matěj Kučera z Lužic. Zajímavostí mikulčického kostelního betlému je, že byl vytvořen podle vzoru kostelního betléma lužické farnosti.
- 26 KOKEŠ, Antonín a NOVÁKOVÁ, Dana. c. d., s. 37.
 - 27 V případech sledovaných betlémů jsou to například jablka, pytel mouky nebo obilí, chléb, vánočka, bábovka, vejce, sýr, mléko, peřinka, jehňátko, hrozny vinné révy, husa nebo víno, ale i třeba slepičí polévka v malovaném koutním hrnci.
 - 28 Farní kronika Lanžhot, nestr. Uloženo v archivu farnosti, k nahlédnutí poskytl administrátor farnosti R. D. Mgr. Robert Prodělal.
 - 29 Tamtéž.
 - 30 V Lanžhotě bývá dodnes zvykem, že postavy tří králů se přidávají do betlémské scény až po svátku Tří králů.
 - 31 Mlynář s pytlek mouky; starý gajdoš v krpčích; horník v kapuci; ponocný s trubkou a halapartnou oblečený v dlouhém zeleném kabátě; muž v krpčích, šedém kabátě, červených rukavicích, šátku kolem krku i pod čepicí a s uzlíčkem na zádech; žena v sukni a kabátku s krosnou na zádech.
 - 32 PRAJKOVÁ, Marie. *Lanžhotský betlém*. [online]. [cit. 2022-09-19]. Dostupné z: <https://www.lanzhot.cz/aktualne/aktuality/lanzhotsky-betlem-2073cs.html>.
 - 33 „*Všechny figury v betlémě něco Ježíškovi „nesou“, jen oba kostelníci mají ruce v kapsách. (Tak jak „řemeslně“ si ve chrámě počínají).*“ Farní kronika Lanžhot, nestr. Uloženo v archivu farnosti, k nahlédnutí poskytl administrátor farnosti R. D. Mgr. Robert Prodělal.
 - 34 *Lužický betlém 2009* (kalendář). Lužice: Obec Lužice, 2008.
 - 35 Dalšími darovníky v betlémě jsou: žena v kožešinové vestě nesoucí ovoce v košíku, havíř, muž nesoucí pytel mouky, pastýř s kabelou nesoucí na desce šišku sýra, dva ponocní s halapartnou i troubou a se psem, starý muž opírající se o hůl, sedící starý muž v haleně a vlněných valašských papučích, starý muž s fajfkou, obecní policajt s bubnem, havíř s krumpáčem a hornickým kahanem, dívka s bábovkou, dívka s kohoutem a košíkem, žena s nůši, muzikanti s basou, gajdami, klarinetem a houslemi, klečící chlapec a klečící starý muž.
 - 36 Skladba oděvu odpovídá, barevnost nemusí být přesná, s ohledem na tehdejší převahu černobílé fotografie. Dokladem toho mohou být například zelené kordulky a lajblíky svobodných dívek a chlapců, které se nosí na jižním Podluží, ale objevují se i na kroji darovníků v lužickém betlémě.
 - 37 Farní kronika Lednice, nestr. Uloženo v archivu farnosti, k nahlédnutí poskytl administrátor farnosti R.D. Dr Łukasz Andrzej Szendzielorz.
 - 38 Farní kronika Tvrdonice, nestr. Uloženo v archivu farnosti, k nahlédnutí poskytl administrátor farnosti R.D. Mgr. Robert Prodělal.
 - 39 V publikaci Listy z kroniky českého betlemářství od Vladimíra Vaclíka se na str. 84 nachází fotografie betléma F. Štáblý popsaná jako betlém M. Floriana; na str. 86 je lužický betlém popsaný jako betlém J. Kratochvíla z Prušánek. VACLÍK, Vladimír. *Listy z kroniky českého betlemářství*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2012, s. 84 a 86.
 - 40 L. Kovačka se do betlému také podepsal. Na pozadí nad malbou dveří vedle chlěva vyobrazil ptačí brk – symbol své skautské přezdívky „Brk“. Svůj „podpis“ zde zanechal i L. Nešpor v podobě sedícího černého psa, který není vyrobený M. Florianem, ale pochází z dílny L. Nešpora.
 - 41 Tato postava se objevuje také v betlémě v Lužicích a Lanžhotě.

Prameny:

- Farní kronika farnosti Lanžhot.
- Farní kronika farnosti Lednice.
- Farní kronika farnosti Lužice.
- Farní kronika farnosti Tvrdonice.

Literatura:

- FLORIAN, Jan, FLORIAN, Gabriel a PALÁN, Aleš. *Být dlužen za duši*. Brno: Host, 2007. 306 s.
- NIEDERLE, Lubor, ed. *Moravské Slovensko*. Svazek 1. Praha: Národopisná společnost československá, 1923, s. 97–252.
- CHROMEČKOVÁ, Monika a MICHALIČKA, Václav. *Do jesliček Panna chudičká dala synáčka svého*. Nový Jičín: Muzeum Novojičínska, příspěvková organizace, 2019. 185 s.
- JANKŮ, Jarmila. Betlémské výjevy v grafikách: o výtvarnících Michaelu Floriánovi, Arnoštu Hrabalovi a Emilu Kotrbovi. *Betlémy a betlémáři* 18, 2008, č. 2, s. 12–17.
- KAFKA, Luboš a PETRÁŇ, Tomáš. *Betlémáři: kapitoly z historie a současnosti tvorby betlémů*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2009. 223 s.
- KLÁSEK, Tomáš a KŘENKOVÁ, Magdalena. Lužický betlém v nové kráse. *Lužický zpravodaj* 4/2017, s. 32–35.
- Lužický betlém 2009* (kalendář). Lužice: Obec Lužice, 2008.
- KOKEŠ, Antonín a NOVÁKOVÁ, Dana. *Jihlavské betlémy v minulosti a současnosti*. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava ve spolupráci s Ministerstvem kultury České republiky, 2009. 56 s.
- KRUŽÍK, Jan. *Kroje na Podluží*. Břeclav: Okresní kulturní středisko, 1982. 77 s.
- RODA, Jan. Portrét tvůrce kostelních betlémů – Metoděj Florian. *Betlémář* 2, 2007, č. 9, s. 3–5.
- VACLÍK, Vladimír. *Lidové betlémy v Čechách a na Moravě*. Praha: Vyšehrad, 1987. 125 s.
- VACLÍK, Vladimír. *Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě*. Praha: Vyšehrad, 1990. 128 s.
- VACLÍK, Vladimír. *České betlémy*. Praha: Integra, 1994. 127 s.
- VACLÍK, Vladimír. *Listy z kroniky českého betlémářství*. Ústí nad Orlicí: Ofitis, 2012. 191 s.
- ZÁBRANSKÝ, Milan, RODA, Jan a kol. *Putování za betlémy České republiky*. Praha: Grada, 2014. 200 s.
- Zvony Podluží: zpravodaj Regionu Podluží*. Prosinec 2016, č. 18. 24 s.

Respondenti:

- Robert Prodělal (nar. 1975), Tvrdonice, Lanžhot
Ladislav Kovačka (nar. 1936), Tvrdonice
Antonín Příkazský (nar. 1934), Lužice
Magdalena Křenková (nar. 1966), Stará Říše

Elektronické zdroje:

- KŘENKOVÁ-FLORIANOVÁ, Magdalena. *Metoděj Florian*. [online]. Dostupné z: <http://www.obrazy-krenkova.cz/metodf.html>.
- PRAJKOVÁ, Marie. *Lanžhotský betlém*. [online]. Dostupné z: <https://www.lanzhot.cz/aktualne/aktuality/lanzhotsky-betlem-2073cs.html>.
- SALAJKA, Václav. *Betlémy na Slovácku*. [online]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/iout1e/?lang=en>.

Mgr. Lenka HAVLÍKOVÁ (n. 1986), etnografka, pracovnice Národního ústavu lidové kultury, kurátorka etnografických sbírek. Zájmově se věnuje tradiční lidové kultuře na Podluží.

Temple Nativity Scenes by Metoděj Florian in Podluží

Abstract

Metoděj Florian (1904–1987) was son of well-known translator and publisher Josef Florian from Stará Říše in Bohemian-Moravian Highlands. Metoděj was a talented artist interested not only in fine arts but also in music. He worked as a leader of temple choir in St. Margaret Church in Prague in Břevnov and as an organist in St. Jacob Church in Jihlava as well.

He came from the region of strong tradition of nativity scenes production. He started to carve nativity scenes as a self-taught person shortly before or in the course of WW II. In the following period he was very vigorous and he made a lot of small or big nativity scenes and he was improving his skill up to professional level. He became a respected folk carver of church nativities of folk character. His nativity scenes are spread over various places in Bohemia, Moravia and some even abroad. In the middle of 20th century Florian made as many as four church nativity scenes for parishes in Břeclav and Hodonín regions, concretely for Lužice, Tvrdonice, Lanžhot and Lednice. His stylishly carved figures of the characters bringing gifts in costumes from Podluží as well as depicting of concrete characters and local life deserve our attention. His figures in folk costumes are not only schematically carved characters but they show Florian's thoroughness and effort to capture a real shape and cut of clothes. We can see the costumes for everyday use, festive costumes, winter and summer costumes, male, female and child costumes. It is interesting that the figures of persons bringing gifts wearing folk costumes were supplemented into nativity scenes later on during years following the origin of main nativity scenes sets. Florian's church nativity scenes from Podluží are closely connected with concrete locality, they make amiable and kind impression and show the feel for folk character, piousness and affectionate relationship with the Bethlehem story of Christ's birth.

Key words: Metoděj Florian, betlémář, betlém, Podluží, kraj, kostel, Lanžhot, Lednice, Lužice, Tvrdonice

Kirchenkrippen von Metoděj Florian in der Subregion Podluží

Zusammenfassung

Metoděj Florian (1904–1987) war der Sohn des bekannten Übersetzers und Verlegers Josef Florian aus Stará Říše in der Böhmischemährischen Höhe. Metoděj war ein talentierter Künstler, nahe stand ihm nicht nur die bildende Kunst, sondern auch die Musik. Er war tätig als Chorleiter in der Margaretenkirche in Prag-Břevnov und auch als Orgelspieler und Chorleiter in der Jakobskirche in Jihlava.

Florian stammte aus einem Gebiet mit starker und langer Tradition der Anfertigung von Weihnachtskrippen. Mit dem Schnitzen von Kirchenkrippen begann er als Autodidakt kurz vor oder erst im Lauf des zweiten Weltkriegs. Im folgenden Zeitraum war er sehr tatkräftig, er schuf eine Vielzahl an kleinen und großen Weihnachtskrippen und vervollkommnete sich mit der Zeit in seinem Schaffen, bis er ein professionelles Niveau erreichte. Er wurde zu einem anerkannten volkstümlichen Schnitzer von folkloristisch gestimmten Kirchenkrippen. Seine Krippen sind in verschiedenen Orten in Böhmen, in Mähren und einige auch über die Landesgrenzen hinaus zu finden. Mitte des 20. Jahrhunderts schuf er gleich vier Kirchenkrippen für Pfarreien bei Břeclav und Hodonín, konkret für Lužice, Tvrdonice, Lanžhot und Lednice. Unsere Aufmerksamkeit verdienen vor allem die geschmackvoll geschnitzten Figuren von Gabenbringern in Trachten aus Podluží, die Darstellung konkreter Personen und örtlicher Realien. Bei den Trachtengestalten handelt es sich nicht nur um schematisch geschnitzte Figuren, man erkennt die Sorgfalt des Künstlers und sein Bemühen, die reale Form und den Schnitt der Bekleidung zu treffen. Wir können Alltags- und Feiertagstrachten sehen, ebenso Winter- und Sommertrachten, Männer-, Frauen- und Kindertrachten. Interessant ist, dass die Trachten tragenden Gabenbringer erst später in die Weihnachtskrippen eingefügt wurden, im Lauf von mehreren folgenden Jahren nach dem Entstehen der Krippen. Die Podluží-Kirchenkrippen von Metoděj Florian sind eng mit dem konkreten Standort verbunden, sie wirken freundlich und lieb, sie strahlen Gefühl für Volkstümlichkeit, Frömmigkeit, Poesie und eine liebevolle Beziehung zur Bethlehemgeschichte über die Geburt Christ aus.

Stichwörter: Metoděj Florian, Krippenbauer, Weihnachtskrippen, Podluží, Trachten, Kirche, Lanžhot, Lednice, Lužice, Tvrdonice

STO LET SLOVÁCKÝCH ROKŮ V KYJOVĚ (OD NÁRODOPISNÉ SLAVNOSTI K FOLKLORNÍMU FESTIVALU)

Markéta Vašulková, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Festival Slovácký rok bývá často označován jako nejstarší folklorní festival pořádaný v České republice. Za dobu jeho trvání prošel mnoha změnami a podobami. První ročník se uskutečnil v roce 1921. Následující text mapuje většinu uspořádaných ročníků Slováckého roku a jejich proměnu z národopisného odpoledne ve festival, který je pořádán pravidelně a zaujímá své pevné místo.

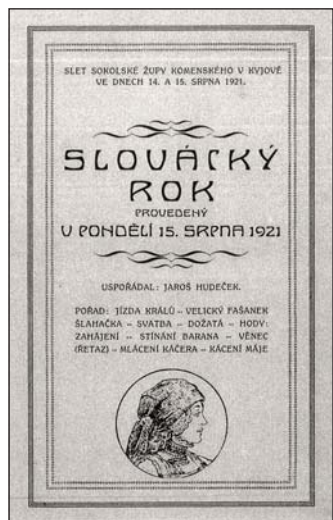
Než se budeme chronologicky věnovat jednotlivým uskutečněným ročníkům, je nutné připomenout tzv. Moravský rok v Brně. To, že se nikdy neuskutečnil, byl jedním z důvodů, který přispěl k pořádání prvního Slováckého roku v Kyjově.

Národopisná slavnost tzv. Moravský rok se měla uskutečnit v Brně v roce 1914.¹ Obecně je znám z odborné literatury, byl součástí programu sokolských slavností v Brně. Mohutným přípravám, které probíhaly v různých částech Slovácka, předcházela zevrubná příprava v jednotlivých subregionech Slovácka. Na Moravském roku se měly prezentovat tradiční zvyky a obyčeje. Program připravily přední osobnosti zabývající se lidovou kulturou (jejich výčet viz dále v části věnované prvnímu ročníku Slováckého roku v Kyjově). Z roku 1914 se díky tomu zachoval přesně sestavený program včetně nákresu jeviště, rekvizit a kulis. Součástí slavnosti byl velkolepý průvod ulicemi Brna zakončený na královopolském stadionu. Oslavy v tento den přerušila zpráva o atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu.² Program slavnosti byl z důvodu státního smutku přerušen výstřely z hmoždíře a přesunut o čtrnáct dnů. Dne 13. července 1914 opět Brno ožilo barevnými slováckými kroji, muzicírovalo se v ulicích, probíhala zkouška slavnostního programu na královopolském stadionu. Osud však uskutečnění oslav nepřál ani v náhradním termínu. Strhla se mohutná bouře, která program přerušila. Terén sportoviště byl zcela podmáčen vodou a bylo tedy jasné, že se opět slavnost neuskuteční. Přestože se nikdy neuskutečnil, byl jistým impulzem pro pořádání podobných slavností v mnoha lokalitách především Moravy a Slezska.³ Na informaci o neuskutečnění Moravského roku v Brně narazíme v programové brožuře z roku 1921 vydané již k pořádání Slováckého roku v Kyjově: „Sokol již v r. 1914 veden touto snahou hodlal provést při sletu sokolském v Brně ‚Moravský rok‘. Atentát sarajevský překazil slet i Moravský rok a nové uspořádání Moravského roku 12. července 1914 znemožnila bouře.“ Na nezdar akce vzpomíná také Josef Klvaňa: „28. června o čtvrté hodině ranní jsem pohlížel z okna svého bytu na rozjařené, nádherné, v rozmanitých krojích vyšňořené účastníky sokolského sletu, k němuž je odvážel zvláštní vlak. Radost byla na vše se podívatí. Náhodou jsem pohlédl k východu, kde slunce právě vycházelo. Až jsem se ulekl krvavě červeného zjevu a zapsal tu okolnost ihned do svých poznámek o počasí. A slunce bylo prorokem. Zprávou o sarajevské tragédii rozšířivší se odpoledne po všech vlastech a ukončivší náhle brněnskou slavnost veškerá radost ustala.“⁴

Celá akce Moravský rok měla vyvrcholit společným předvedením sestavy inspirované sokolským cvičením v doprovodu lidové hudby. Přesný rozpis i noty k hudebnímu doprovodu cvičení obdrželi jeho protagonisté předem. Ve výše uvedeném můžeme spatřovat první zárodky práce s choreografií lidového tance.

„Župa Komenského, ležící ve středu nejkrásnějších krajů a zvyků, podjala se úkolu uspořádati z rámce ‚Moravského roku‘ aspoň ‚Slovácký rok‘, v němž by se odrážely význačné kroje, zvyky a obyčej Slovácka. Snažila se provésti vše rázovitě a originelně, jak v obcích vše dnes žije a se zachovává.“⁶ Nezdařený pokus o pořádání Moravského roku městské inteligence, jejíž podhoubí tvořili především členové slováckých krúžků v Praze a v Brně, navrhla uspořádat slavnost v Kyjově. Město Kyjov je lokalitou, kde se již před první světovou válkou scházeli mladí lidé se zájmem o tradice a lidový tanec a kde byl založen jeden z prvních slováckých krúžků.⁶ Za zmínku jistě stojí skutečnost, že se právě v prostředí slováckého krúžku v Kyjově seznámil malíř J. Uprka⁷ se svou manželkou A. Králíkovou pocházející z nedalekých Svatobořic.

V čele pořadatelů Slováckého roku stál J. Hudeček z Poštorné.⁸ „Jaroš“ Hudeček⁹ byl hudebník, zpěvák, tanečník, organizátor národopisných slavností. Narodil se jako syn významných osobností J. a K. Hudečkových.¹⁰ „Jaroš“ Hudeček po absolvování strážnického a brněnského gymnázia studoval na Filozofické fakultě tehdejší Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Od roku 1908 byl učitelem v Lužicích na Podluží, bojoval v první světové válce ve Francii, do roku 1920 sloužil jako poručík v Praze, poté učil v Lanžhotě a Poštorné. Od roku 1924 žil v Blatnici pod Sv. Antonínkem. Jeho rodinné zázemí bylo živnou půdou pro pěstování pozitivního vztahu k tradicím a lidové kultuře, byl vynikající zpěvák, měl široký pěvecký repertoár, do roku 1937 hrál v muzice V. Klusáka a také se podílel na přípravě Moravského roku v Brně. J. Hudeček byl také osobností významně ovlivněnou působením slováckých krúžků v Praze i Brně. Působil zde v různých životních etapách, v letech 1907–1908 jako zpěvák a v letech 1919–1920 jako kontráš. Byl také autorem několika divadelních her, režisérem studentského divadla atd.¹¹ Díky svým bohatým zkušenostem z městského prostředí byl ideálním iniciátorem a předsedou programové rady Slováckého roku.

Úvodní strana programové brožury z roku 1921. Soukromá sbírka.

První ročník Slováckého roku byl uspořádán pod patronací Sokolské župy Komenského jako jedna z částí oslav 50. výročí založení Sokola v Kyjově.¹² Při přípravách spolupracovaly významné osobnosti regionu. „Pro pořádání Slováckého roku zvoleno několik odborů. Řízení a dozor měl pak užší výbor, jehož členy byli: Karel Antoš, knihkupec, Štěpán Cibulka, župní sokolský tajemník, Jan Urban, úředník spořitelny, učitelé Matěj Urban a František Kapoun.“¹³ Kronika kyjovských sokolů uvádí, že slet zahájilo odpálení padesáti ran z hmoždíře v pondělí 15. srpna 1921 ve čtyři hodiny ráno.¹⁴ Poté vyhrávala na nádraží dechová hudba vítající příjždějící návštěvníky.

Program slavnosti měl být přehlídkou, jak jeho název napovídá, obřadů a obyčejů kalendářního i rodinného zvykosloví na Slovácku. Jistě stojí za zmínku, že programová brožura obsahovala nejen informace o programu, ale také informační texty o předváděných zvycích, vytvořené předsedou programu J. Hudečkem. Brožura mimo jiné obsahovala i jízdní řád vlakových spojů do Kyjova a zpět a rovněž pozvánku na výlety, které následovaly v úterý po ukončení slavností – do lázní Luhačovic a Trenčianských

Teplíc vlakem, na Mohyly míru do Slavkova u Brna či pěší na hrad Buchlov přes koryčanskou kapli, zříceninu Cimburk a Velehrad.

Hlavní program Slováckého roku se odehrál v pondělí 15. srpna. Celodenní pořad byl součástí mohutných oslav započatých v sobotu 6. srpna valnou hromadou sokolstva, o den později cvičením žactva a průvodem členů Sokola z různých částí Kyjova na cvičiště. O týden později v sobotu participovaly všechny věkové kategorie na společných hrách a cvičeních, neděle – hlavní sletový den – patřil opět průvodu a veřejným cvičením. Národopisná část akce probíhala v pondělí, byly předvedeny zvyky a obyčeje vybraných lokalit Slovácka. Pro mnohé protagonisty to bylo poprvé, kdy se prezentovali před četným publikem. J. Hudeček sestavil program tak, aby znázornil pestrou škálu lidového zvykosloví, návštěvníci tedy mohli sledovat jízdu králů (Vlčnov), fašanek (Velká nad Veličkou), šlaháčku (Vlkoš), slováckou svatbu (Milotice a Šardice), dožatou (Ježov, Žádovice, Žeravice), slovácké hody (Lanžhot), stínání barana (Bohuslavice u Kyjova), věnec – řetaz (Moravany a Kostelec), mlácení káčera, kácení máje (Svatobořice). Slovácký rok byl dokonce dokumentován americkou společností Lloyd film a prezentován v mnoha státech Evropy i v zámoří.

Po úspěchu prvního ročníku bylo navrženo pořádání opět národopisné slavnosti pod názvem Slovácký rok, a to v termínu 4.–5. června 1922. Zajímavé je, že termín byl směřován ke svátku sv. Ducha (neděle, pondělí). Pořadatelé pracovali pod heslem, které uvádí v programové brožuře: „*Jest povinností činitelů povolaných starati se o toho, čím národ náš dnes snad jediný před cizinou se může pochlubiti.*“

Plakát k této příležitosti vytvořil J. Köhler.¹⁵ Předsedou programové rady byl opětovně zkušený J. Hudeček z Velké nad Veličkou po boku s dalšími organizátory, např. J. Húskem.¹⁶ Významně pomáhali také dobrovolníci z řad tělovýchovné jednoty Sokol.

Program byl volně inspirován předchozím ročníkem. Z velké části předváděly vesnické skupiny stejný program jako v předešlém ročníku. O druhé hodině odpolední vyrazil do ulic Kyjova mohutný průvod, na nějž o hodinu později navázal program s předváděním tradičních zvyků – stavění máje (Vracov), fašank (Velká nad Veličkou), regruti (Kostelec, Moravany), pod šable – babkování (Komňa), šlaháčka (Vlkoš), královničky (sto děvčat z Labut a Osvětiman), svatba (Milotice, Šardice), hody (zahájení – Lanžhot), dožatá – dožínky (Ježov, Žádovice, Žeravice), stínání barana (oživený zvyk – Bohuslavice u Kyjova), kácení máje (Svatobořice), věnec – řetaz (Bukovany, Sobůlky), mlácení káčera (Boršov, Nětčice). Na druhý den o svatodušním pondělí vyjela do ulic vlčnovská jízda králů.¹⁷ Během programu se představilo více než 2000 účinkujících. Zápis v kyjovské kronice uvádí, že ve večerních hodinách byly plné ulice hloučků muzikantů, tanečníků a zpěváků. Folklorní projevy se tedy neodehrávaly jen před zraky diváků, ale i zcela spontánně. Součástí byly „slovácké veselice“ s lidovými hudbami z Kyjova, Lanžhota a Velké nad Veličkou.

Plakát z roku 1931. Soukromá sbírka.

Další ročník se podařilo uspořádat po dlouhých pěti letech. Chystaná slavnost byla propagována na celém území Československa. Obrázkový časopis Hvězda věnoval jedno číslo periodika fotografiím a krátkým článkům informujícím o předchozích ročnících. Slavnost byla realizována v termínu 5. a 6. června 1927. Hosté však přijížděli i několik dnů předem. Kyjovské ulice se zaplnily lidmi z dalekého i blízkého okolí. V předvečer oslav se odehrálo divadelní představení Její pastorkyňa Gabriely Preissové v podání kyjovských sokolů.

Tvůrci programu se nechali inspirovat předešlými ročníky. Hlavní program se kvůli nepříznivému počasí odehrál na hřišti za kyjovskou sokolovnou s půlhodinovým zpožděním. Tradičně byl zahájen stavěním máje (Svatobořice), pak byly předvedeny hody (Lanzhot), věnec (Bukovany, Sobůlky), mlácení káčera (Boršov, Nětčice) a svatba (Šardice). Dle kyjovské kroniky zhlédlo pořad na šest tisíc diváků.¹⁸ Za zmínku jistě stojí, že se s velkým ohlasem setkala lidová veselice u muziky myjavského primáše Samka Dudíka¹⁹ (odtud jeho památná věta – „*Sú len tri mestá na svete – Myjava a Kyjov!*“). Ráno 6. června vyjela do ulic Kyjova krojovaná královská družina z Vlčnova, po ní následoval pestrobarevný krojovaný průvod končící na nádvoří sokolovny a čítající dvanáct set účastníků z okolních obcí Kyjova. Poté byla předvedena další část národopisného programu – rekruti (Moravany, Kostelec, Vacenovice), fašank (Veličané), velikonoční zvyky – sypání sečky, dávání „pána“, šlaháčka (Vlkoš, Skoronice), milotická svatba, dožatá (Žádovice, Kelčany, Hýsle), doslúžená (Vlkoš, Skoronice) a úvodnice (Kostelec, Moravany). Slavnosti se zúčastnily významné osobnosti – Franta Úprka,²⁰ Antoš Frolka,²¹ Leoš Janáček,²² senátoři, poslanci, politici a mnoho hostů ze zahraničí.

60. výročí sokolské obce v Kyjově v roce 1931 vybízelo k uspořádání dalšího Slováckého roku. Na počátku třicátých let velmi sílilo národní povědomí. Pořádání tohoto ročníku bylo manifestem „československé vzájemnosti a jednoty“. Nově vzniklá organizace Sdružení pro zachování umění a rázu Slováků si vytyčilo za cíl „*pečovat a posilovat lidové umění na území obývaném Slováky*“²³ v nejšířším slova smyslu. Mělo dbát na zachování rázu lidové mluvy, hudby, zpěvu a tance, výrobní činnosti (řemeslo), udržení původního národního kroje. Sdružení mělo pořádat výstavy, lidové slavnosti, zájezdy do oblastí s „živou“ lidovou kulturou, mělo tendence zasahovat do oboru školství, stavebnictví, církve, živností atp. Sdružení vyzývalo široké masy k řádnému členství, za sídlo bylo zvoleno město Strážnice, spadala pod něj i další slovácká města. Předsedou se stal Alois Fiala (řídící učitel, Brno). Předsedou místního odboru v Kyjově byl advokát V. Broček.²⁴ Je zřejmé, že se také díky tomuto zaměření objevují mezi účinkujícími národopisné skupiny ze Slovenska.

Pro čtvrtý ročník národopisné slavnosti v roce 1931 byl složen slavnostní opus o Kyjovu. Pěvecký sbor z Uherského Brodu a sbor kyjovského Sokola jej musely pro jeho úspěch několikrát opakovat.

**NÁRODOPISNÉ SLAVNOSTI V KYJOVĚ
VE DNECH 27., 28. a 29. ČERVNA 1931**

**a) Manifestace
za československou jednotu**

POD PROTIEKTORÁTEM
ZEM. PŘES. V BRNĚ DR. JANA ČERNÉHO a ZEM. PŘES. V BRATISLAVĚ DR. JOZ. ORSZÁGHA.

V sobotu 27. června.

Odpovědní: Vítaně hod.
Vítez a 20. hod. v sokolovně Pěšího vjezu pseměří na inkaudovskou jehnu na Slovensku, a Čech a Moravy.
Na potoke posledný, slovácký zpěv a hoda.

V neděli 28. června dopoledne.

Ráno: Vítaně hod.
V 9^h hod. Sraz státníků a krojových družin ze Slovenska a Moravy na nádvoří sokolovny. Průvod na náměstí.
V 10 hod. Velký manifestní sraz na náměstí s občanskými společenstvími. Průvodní zápisové Slovenska a Československé pásky a pásy. – Vypílení státníků.
V 11 hod. Koncert slováckých hůdek na náměstí.
Ve 12 hod. Společný oběd.

b) SLOVÁCKÝ ROK

V neděli 28. června 1931.

V pondělí 29. června 1931.

Ve 14 hod. Velký krojový průvod s Wilsonova nám. k sokolovně.
Ve 14^h hod. Na láhni u sokolovny. Starší máje – Věsnice, Hody – Lanzhot, Světla – Bělá, Slovensko – Vánc – Bukovany. Mláčení káčera – Sobůlky, Falančík – Vrážek, Slovensko, Šogha – Rastlavice – Mlánci. Úvodnice – Kyjov.
V 15 hod. Láhňové zpěvy a tance pod májím a veršovací hody.
Ve 20 hod. Zároveň se slováckými lid. zpěvy o čemsi nový slovácké knihy a (Brodský, a žena a zpěvák z jehny, slovík Lanžhotská „muška“ u sokolovny, myjovská i hody.

V 9 hod. Koncert na náměstí.
V 20 hod. JEZDA KRÁLOV – Vlčnov.
Ve 14 hod. Velký krojový průvod.
Ve 14^h hod. Na láhni sokolovny. Rukavi – Hýsle – Moravany – Vamrovce – Zádovce. Velký šlaháček – Vlkoš, Šardice a Vlkoš – Slovany, Šogha – Jančice, Uvodnice – Vlkoš, Dotáň – Svandubec.
V 18 hod. Láhňové zpěvy a tance.
Vezbohd. Velká „muška“ u sokolovny, myjovská i hody.

1931

Vznepř na jeden den vnitřní dvířky. Sedadlo na hlavní náhradě – stánek K2 20^h, stánek K2 20^h, sedadlo na náhradě náhradě a v stáncích K2 10^h, k stánek K2 6^h, stánek link K2 2^h.

Přijíždějí vznepek na stánek u K. Amos, knihovny, a Muzikální banky, B. v Kyjově, a Mlánci společenství v Kyjově. Pěšího vjezu na hody jednoty i (Brodský a K. Amos, knihovny, kde v ochrání zápisové stánek dvířky.

Program Slováckého roku 1931. Soukromá sbírka.

Vedle tradičního krojovaného průvodu proběhl také průvod manifestační s účastí několika stovek krojovaných ve slovenských a jiných krojích. Jeho záměrem byla zmíněná manifestace československé vzájemnosti. Od amplionu promlouvali k několikatisícovému davu i významní představitelé. Pozdrav z akce byl zaslán také československému prezidentovi.

Dvoudenní program byl řízen hlavním organizátorem M. Urbanem. Program inspirovaný obyčejí a zvyky ze Slovácka se odehrál na sokolském cvičišti. Tradičně nechyběla vlčnovská jízda králů, stavění máje (Vracov), hody (Lanžhot), svatba (Bošáca – Slovensko, dále Ratíškovice, Milotice, Šardice), věnec (Bukovany), mláčení káčera (Sobůlky), fašank (Vrádiště – Slovensko, Velká nad Veličkou), úvodnice (Kyjov, Velká nad Veličkou), rekruti (Hýsly, Moravany, Vacenovice, Žádovice), šlahačka (Vlkoš, Skoronic), dožatá (Svatobořice). Poprvé se soutěžilo v lidovém zpěvu, doprovodným programem byly výstavy lidového umění – keramiky z Tupes a Modry či výstava výšivek z Ratíškovic. Taneční zábavy doprovodila muzika Samka Dudíka z Myjavy, muzika z Lanžhota a Velké nad Veličkou.

Ačkoliv byly velké oslavy naplánovány na rok 1939, z důvodu okupace Československa německou armádou však již nemohly být uskutečněny. Dle vzpomínek pamětníků se ale v původně plánovaném termínu procházely po kyjovském náměstí skupinky lidí oblečených v krojích, aby alespoň obrazně vyjádřily svůj vlastenecký vztah k rodné zemi i lidovým tradicím. Druhá světová válka a politická situace bezprostředně po ní neumožnila uspořádání další národopisné slavnosti v rozsahu Slováckého roku.

V padesátých letech 20. století je již velmi zřetelné politické směřování některých programů a celkově se zde odráží socialistický duch doby. Organizaci celé akce převzalo v roce 1956 Kulturní středisko Kyjov, programovým předsedou byl R. Navrátil.²⁵ Slavnost byla zahájena v Domě osvěty výstavou krojových součástí. Také se začaly velmi uplatňovat módní dechové hudby, jichž na Kyjovsku v padesátých letech 20. století pracovalo nepřehledné množství. Hlavní program se odehrával na hřišti sokolovny, zahájen byl stavěním máje chasou z Bukovan. Dechové hudby se uplatňovaly také během vítání hostů – koncertovaly na autobusovém i vlakovém nádraží od časného rána. Poprvé byla předvedena jízda králů chasou ze Skoronic,²⁶ která měla více než sto zastávek na kyjovském náměstí i v přilehlých ulicích. Jízda králů se uplatnila také během tradičního průvodu všech účinkujících. Program slováckých zvyků byl situován na podium za sokolovnou. Svatbu předvedla chasa z Kostelce, šlahačku Nenkovice, dožínky Mistřín, odvedence Ježov, hody Svatobořice a fašank Kyjov.

Kapacita primitivního amfiteátru byla nedostatečná, lidé stáli v uličkách i po stranách, aby mohli zahlédnout alespoň část bohaté podívané. Poštovní úřad nabízel razítko s nápisem „Slovácký rok v Kyjově“. Plakát pro tento ročník navrhnul V. Vašíček.²⁷

Nadšení účastníků z obnovení slavnosti v roce 1956 vedlo pořadatele k zorganizování slavnosti bezprostředně v následujícím roce. Měl tak být potvrzen zájem o lidovou kulturu a zdůrazněny ohlasy ročníku předchozího. Organizace byla opět pod taktovkou Kulturního střediska Kyjov, programovým předsedou byl jmenován O. Dostál.²⁸ Ústřední plakát navrhnul slovácký malíř F. Bezděk.²⁹ Slavnost byla spojena se sjezdem abiturientů Klvaňova gymnázia a odhalením desky prvnímu řediteli – J. Klvaňovi.³⁰

Slovácký rok 1957 již nebyl v této době navázán na sokolské slavnosti, ale konal se zcela samostatně jako folklorní festival. Předváděné zvyky se odehrávaly v programových celcích a tematicky laděných pořadech. V bohatém programu se představili účinkující ze všech osmi oblastí Kyjovska a také Ždánicka. Ačkoliv pořádání festivalu navázalo na tradici z první poloviny 20. století, zásadní změna nastala proměnou ze slováckého festivalu na festival regionální s uplatněním výhradně souborů z oblastí Kyjovska a Ždánicka. K rozhodnutí dospěli

členové programové rady, primárně z důvodu odlišnosti od festivalu v nedaleké Strážnici, jenž měl od počátku celostátní působnost a zastoupení. Vznik mnoha souborů písní a tanců a institucionalizovaných krúžků, muzik a dalších těles, které se organizovaly často při nejrůznějších podnicích a fabrikách, byl jistou devizou pro zajišťování účinkujících. Potřeba souborů vychovávat si nástupce vedla k tendenci zakládat dětské folklorní skupiny. Vzniklo mnoho dětských kolektivů, jež často pracovaly přímo při školách, pionýrských domech nebo při lidových školách umění. Právě dětským kolektivům byl dán vůbec poprvé u příležitosti Slováckého roku prostor pro samostatný pořad, prezentovaly se zde soubory z Kyjova, Ježova, Nenkovic, Vracova a Dambořic. Základní kámen byl položen také pro dnešní programové stálice – první z nich byla Klenotnice krojů, písní a vyprávění z Kyjovska. Zábavy doprovodily cimbálové muziky S. Dudíka z Myjavy a J. Kubíka³¹ z Hrubé Vrbky na Hornácku.

Nedělní dopoledne opět patřilo jízdě králů ze Skoronice, jež projela se svými vyvolávkami takřka celý Kyjov. Mohutný průvod prošel přes náměstí až na nově zbudované přírodní hlediště (letní kino), kde se odehrával hlavní program, tradičně sestavený z kalendářních a rodinných obyčejů. Šlahačku předvedly Nenkovice, svatbu Kostelec, dožínky Milotice, asendu Ježov, hody Dambořice a Mistřín, fašank Slovácký krúžek z Kyjova, písněmi a tanci se prezentovaly také chasy ze Šardic a Hovorán.

Sedmý Slovácký rok v Kyjově se odehrál v roce 1961 a byl uspořádán u příležitosti okrskové dožínkové slavnosti zaměřené na oživování a obnovování národopisné oblasti Kyjovska. Zahájení festivalu si již nikdo nedovedl představit bez stavění máje, které provedla chasa z Vracova. V letním kině byl program zahájen „Klenotnicí“ – pořadem starobylých písní, zvyků a tanců. Program bohužel přerušil mohutný déšť, takže se účinkující přesunuli do vnitřních prostor, kde hrály cimbálové muziky a dechová hudba.

Skoronická jízda králů se rozjela do ulic celého města a poté se stala součástí krojového průvodu. Odpolední program se poprvé odehrával na dvou jevištích – v letním kině a v areálu stadionu Jiskra Kyjov. Odpolední program byl sestaven ze zvyků a obyčejů vesnic Kyjovska – vinobraní (Hovorany), hody (Svatobořice), regruti (Kyjov), fašank (Ratíškovice), královničky, šlahačka (Nenkovice), svatba (Kostelec) i zvyků nových – vítání do života malých občánek (Vracov) a dožínky (Kyjov). Na paralelním podiu byly předváděny hody (Šardice) a projevy regrutů (Milotice). Doprovodná výstava zapůjčená Domem umění v Hodoníně představila malíře Kyjovska.

Padesát let od první slavnosti vybízelo k zorganizování dalšího festivalového ročníku 1971. Přestože nebyl vždy pořádán pravidelně, získal již svoje pevně ukotvené místo mezi mnoha folklorními festivaly a jeho existenci přijali za svou také obyvatelé Kyjova. Ti u této příležitosti opravují fasády domů a zkrášlují svoje město, aby se předvedlo před zraky návštěvníků z celého širokého okolí v co nejlepším světle.

Programovou komisi, která pracovala již od října roku 1970 společně s asi osmdesátkou dobrovolníků, řídil O. Dostál. Slavnost byla zřejmě připravována pod citelným politickým tlakem, důraz byl kladen na výchovu mládeže v socialistickém duchu a připomínku socialistických výročí. Socialistický systém umožňoval pracovat na programu aktivně společně s podniky, jež často zastřešovaly folklorní tělesa. Kulturní pracovníci a členové programové rady zajížděli do vesnických lokalit, aby zajistili účinkující přímo v terénu, a to nejen členy folklorních souborů a krúžků, ale především krojovanou chasu a vesnické skupiny.

Programová brožura s ilustracemi a verši krátce informovala o prezentovaných zvycích, byla ale také upomínkovým předmětem s uměleckou hodnotou. Popis jednotlivých obyčejů doplňovaly kresby, moderní verše či texty lidových písní.

Hlavní část programu našla své pevné místo na přírodním hledišti. Odehrály se zde čtyři hlavní pořady – „Klenotnice Kyjovská“, „Od jara do zimy“, „Od kolébky po svatbu“ a „Od žní do žní“. Většinu programu moderovala kulturní pracovnice M. Poledňáková, na podiu se postupně vystřídalo 1576 účinkujících³² – zpěváků, tanečníků, dechové hudby, několik cimbálových muzik a jedna hudecká kapela. Bohatý byl také doprovodný program, návštěvníky opět vítala dechová hudba na nádraží, dechová hudba navštívila také domov důchodců a pacienty v kyjovské nemocnici. Více než tisíc účastníků v krojích tvořilo průvod, nedělní dopoledne neodmyslitelně patřilo skoronické jízdě králů. Během celého festivalu natáčela dokumentární film Československá televize, studio Brno. Součástí programu byla také soutěž o nejlepší výzdobu výkladních skříní a fotosoutěž. Na výstavě se prezentovaly sochy a obrazy současných umělců.

Vyvolávači skoronické jízdy králů, 1979. Soukromá sbírka.

Legruťi při vystoupení v letním kině, 1979. Soukromá sbírka.

Slovácký rok 1975 zahájil po padesáti letech trvání pravidelný čtyřletý rozestup mezi pořádanými festivalovými ročníky. Téměř celou přípravu zajistil Slovácký krúžek Kyjov. Úvodní text v programové brožuře připomenul 30. výročí konce druhé světové války, a především zdůraznil socialistického ducha. Předsedou programové komise byl opět středoškolský učitel O. Dostál.

Program započala chasa z Bukovan stavěním máje, následoval hudební program Klenotnice. V sobotu nechyběl honosný průvod a program připomínající kalendářní a rodinné obyčeje „Radost, láska a krása“, v němž se mimo účinkující z Kyjovska představili také děti z Luhačovic a účinkující z Lanžhota s hodovým pásmem. V neděli projela ulicemi Kyjova skoronická jízda králů, v hlavním pořadu „Chléb života a země“ představili účinkující z vesnic Kyjovska a Horňácka kalendářní zvykosloví spojené s rituály při sklizni obilí.

Pořadatelé byli Sdružený závodní klub ROH Dům kultury Kyjov, záštitu převzal Městský výbor KSČ a Městský národní výbor Kyjov. Na přípravách se podílely osvětové besedy kyjovského regionu a okolí. Zahájení slavnosti stavěním máje připravily chasy z Bukovan

a Boršova, páteční klenotnicový pořad uskutečněný v přírodním hledišti nesl název „Život v písni“. V sobotu se konala přehlídka krojů z oblasti Kyjovska, jízda králů předvedená skoronickými jezdci a krojovaný průvod. Pořad „Okolo Kyjova“ reflektující kalendářní a rodinné zvykosloví tohoto subregionu byl opakován dopoledne i odpoledne. Festivalová neděle proběhla v duchu Okresních dožinek – Mezinárodního družstevního dne, tzv. manifestací pracujících v zemědělství během dožínkového průvodu. V programu s názvem „Za šťastný život“ se představila mimo soubory z Kyjovska také tělesa z dalších subregionů Slovácka (Zavádka z Čejkovic, mužský sbor z Hrubé Vrbky a další) a také účinkoval host ze zahraničí, sovětský Uralský lidový soubor písni a tanců ze Sverdlovska. Soubory z Kyjovska se představily také v programu „Veselo u muziky“ a při ukončení Slovákého roku kácením máje. Ducha slavnosti posledního festivalu v sedmdesátých letech minulého století dokonale vystihuje následující text:

„Účelem Slovákého roku je dosáhnout kulturně politické a společenské aktivity účastníků ZUČ v místech jejich působení. Účastníci jsou hodnoceni odbornou komisí, která navštěvuje soubory při nácviu jak podle ideové umělecké úrovně své práce, tak podle úrovně vnitřního života souborů, iniciativy a sepětí s kulturně politickým životem. Při výběru akcí, vstupů musí být zabezpečena kvalitní činnost odborné komise /programové/, která plní funkci socialistické kritiky.

Ve smyslu ústředních organizačních pokynů je vypracováno POO s plánem programů s jejich politickým, organizačním a materiálním zabezpečením a dohodou na dělbě práce, odpočívání za jednotlivé akce mezi SZK ROH, Svazem družstevních rolníků a OV SČSP.⁴³³

Přípravám 11. ročníku Slovákého roku předcházely pravidelné schůzky programové komise v čele s O. Dostálem. Festival se uskutečnil v termínu 12.–14. srpna 1983. V tomto období již dostává programová struktura ucelenější podobu. Jednalo se čistě o regionální festival, kde se prezentují výhradně soubory a kolektivy z kyjovského Dolňácka. Páteční odpoledne bylo věnováno koncertům dechových hudeb, celý festival zahájilo tradiční stavení máje v podání chasy z Bukovan. Na přírodním hledišti³⁴ byl uveden pořad Klenotnice, v němž se představily cimbálové muziky z Osvětiman, Ratíškovic, Rohatce, Svatobořic-Mistřína, Vracova, Žďánice a z Kyjova se sólisty a také malé taneční skupiny.

Sobota byla věnována několika programovým celkům. Den zahájil tradiční budíček, tentokrát však již jen prostřednictvím rozhlasu včetně pozvánky na pořady Slovákého roku. Prvním programem byl koncert dechové hudby J. Frýborta.

Své místo během sobotního dopoledne dostala také krojová přehlídka s názvem „Kroje pracovní a sváteční“. Jednalo se o ukázkou lidových oděvů v průběhu kalendářního roku. Následoval dětský pořad, jemuž propůjčila název píseň „Čížečku, čížečku, ptáčku maličký“, reflektoval kalendářní obyčej nejmenších od jara do zimy.

Odpoledne vyrazil mohutný průvod ulicemi. Jedním z tematicky zaměřených pořadů v historii Slovákých roků byl pořad „Ej láska, láska“, představující svatební zvyky a obřady, které se ovšem odehrávaly na pozadí kalendářních obyčejů. Pořad byl sestaven dle detailně vypracovaného scénáře, autoři v programové brožuře zmiňují kromě jiného také hlavní postavy (ženich, nevěsta...). V přibližně stejném čase byl na náměstí uveden pořad „Veselo hody“ v podání Slovákého krúžku ze Svatobořic-Mistřína.

Hlavní pořad Slovákého roku „U nás na dědině“ byl zaměřen tradičně na kalendářní zvykosloví celého hospodářského roku. Představily se folklorní kolektivy kyjovského Dolňácka – konkrétně účinkující z vesnic Hovorany, Hýsly, Ježov, Kostelec, Lovčice, Milotice, Moravany, Ratíškovice, Stavěšice, Sobůlky, Svatobořice-Mistřín, Vacenovice, Věteřov, Vracov, Vřesovice, Žďánice a Želetice. Po skončení pořadů probíhaly v celém městě zábavy při dechových hudbách, v radniční vinárně při cimbálové muzice.

Nedělní dopoledne patřilo jízdě králů ze Skoronic, v odpoledních hodinách proběhla repríza pořadu „U nás na dědině“. Festivalový program završilo kácení máje opakovaně v podání bukovanských. Večer proběhly zábavy při dechových a cimbálových muzikách. Nechyběly také doprovodné programy.

Před slavnostním zahájením Slováckého roku 1987 byly zařazeny koncerty dechových hudeb na rozličných místech včetně autobusového nádraží. Páteční fanfáry z věže radnice o páté hodině odpolední ohlásily po čtyřech letech zahájení národopisného festivalu, bezprostředně poté následovalo stavění máje bukovanskou chasou. Menší máj stavěly zároveň také děti.

Večer patřil tradičně programu „Klenotnice“. Souběžně probíhaly taneční zábavy při dechové hudbě i cimbálové muzice. Pořad trval 150 minut, což bylo posléze kritizováno v hodnotící zprávě z festivalu. Hodnotící zpráva se pochvalně vrací mimo jiné k vystoupení mužského sboru ze Žďanic, který i přesto, že se spustil během jeho výstupu prudký déšť, podium neopustil a svůj výstup dokončil, čímž udržel v hledišti i diváky a celý pořad mohl pokračovat.

Koncert dechové hudby zahájil časně ráno druhý festivalový den na kyjovském náměstí. Dechová hudba Podhoranka vyhrávala v ulicích města – na sídlišťích, ve vedlejších ulicích. Součástí festivalu se stal jarmark lidových výrobků. Bylo jistou devizou, že pracovníci vlastivědného muzea připomínkovali sortiment, také úzké kontakty na lidové výrobce, jichž bylo v terénu dostatek, což zajišťovalo poměrně dobrou kvalitu nabízeného zboží. Také byl velmi kladně hodnocen komentář B. Rychlíka³⁵ – tehdejšího herce HaDivadla z Brna, který prostřednictvím rozhlasu seznamoval návštěvníky s nabízeným sortimentem a předváděnými řemesly. Poměrně velkou část programu tvořily koncerty dechových hudeb.

Oblíbená přehlídka krojů byla prezentována v parku s názvem „Práce, zvyky, obyčeje a obřady v lidovém oděvu“. Na stejném místě pak byl uveden pořad „Severokyjovská svatba“. V průvodu se opět představili zástupci většiny obcí severního Kyjovska. Zvykoslovný pořad byl prezentován ve dvou celcích rozdělených dle ročního období, pojmenovaný „Rok na Kyjovsku a Žďánsku“. První část reflektovala obyčeje od Vánoc do žní a byla uvedena v odpoledních hodinách. Večerní část se věnovala zvykům druhé poloviny roku „Od zarážení hory do hodů“. Z dalších významných festivalových počinů nelze opomenout vzpomínkový pořad se vzácnými hosty z historie Slováckého souboru Kyjov a CM Jury Petrů „Hrajte ně, husličky“, „Muzicírování s trochou vzpomínání“ a pořad dětských souborů zřejmý z jeho názvu „Děcka, zahrejme si“. Nedělní dopoledne vyplnil koncert dechové hudby, na nějž navázala tradiční skoronická jízda králů. Odpoledne byly poprvé zařazeny dva komponované pořady, a sice dětské soubory a pořad „V tem kyjovském poli“, věnovaný CM Jana Slaměny a Slováckému souboru Lúčka ze Svatobořic-Místřína. Festivalové dění uzavřelo kácení máje a taneční zábava s DH Místříňanka.

Z programové struktury je patrné navýšení počtu pořadů. Oproti předchozím ročníkům se nejedná jen o programy orientované na kalendářní zvykosloví, ale začínají se objevovat programy připravené jedním tělesem. Národopisná slavnost se více profiluje v obrysech festivalu.

První porevoluční a také do jisté míry zkušební ročník festivalu Slovácký rok se uskutečnil 16.–18. srpna 1991. Celou organizaci zajišťoval Dům kultury Kyjov, který z důvodů politických změn koncem osmdesátých let prošel zásadní reformou. Tíživá ekonomická situace kulturních zařízení na počátku devadesátých let 20. století nesla s sebou mnohá úskalí. Kyjovským se však podařilo uspořádat díky finančním darům oslovených soukromých subjektů festival v plném rozsahu. Přestože byla účast na festivalu hojná,

návštěvníků pořadů oproti minulým ročníkům velmi ubylo. Z programových stálic se v pátečním podvečeru konalo po fanfárech z radnice tradiční stavění máje. Nočním pořadem byla Klenotnice, inspirovaná sběrateli lidových písní z Kyjovska. Sobotní dopoledne oživil náměstí jarmark lidových výrobků s ukázkami tradičních řemeslných postupů. Nechyběl dětský pořad s tematikou dětských her. Velký pořad, prezentovaný v letním kině, odrážel kalendářní a rodinné zvykosloví. Sobotní odpoledne patřilo průvodu. Hlavním sobotním pořadem byl „Muzikantský jarmak“, zde pozorujeme první tendence o přiblížení se mainstreamové kultuře. Pořad byl totiž zaměřen na vývoj lidové hudby na Kyjovsku, představily se cimbálové muziky, dechové hudby a nechyběl ani v devadesátých letech tolik oblíbený folk. V neděli dopoledne projela Kyjovem skoronická jízda králů. Pořad „Slovácká suite“ připomněl sedmdesáté výročí festivalu. Účinkující přišli průvodem na kyjovské náměstí a nejednalo se jen o účinkující z Kyjovska a Ždánicka, ale objevili se zde zástupci z Podluží, Hornácka, Uherskobrodská a Strážnicka. Celý 13. festivalový ročník uzavřelo kácení máje. K příležitosti tohoto ročníku byla vydána publikace „Návraty Kyjovska“ autora a předsedy programové rady J. Pavlíka.³⁶

Nově zvoleným předsedou Slováckého roku, uskutečněného v termínu 10.–13. srpna 1995, byl zvolen etnograf F. Synek.³⁷ Svě četné zkušenosti z návštěv nejrůznějších festivalů doma i v zahraničí promítl do programové struktury festivalu. Četnost programů se znásobila, dechové hudby dostaly prostor ve vlastním pořadu již ve čtvrtek v podvečer, čímž se festival prodloužil o další den. Nově byly zařazeny medailony významných osobností H. Varmužové³⁸ a K. Navrátila.³⁹ Velmi navštívený byl hlavní večerní pořad „Folk a folklor“, v němž se mimo tradiční interprety z Kyjovska představil folkový písničkář J. Nedvěd a nadžánrová cimbálová muzika Hradišťan. Pořad vyvolal spoustu rozdílných názorů, o nichž se hovoří do současnosti. Především vystoupení tolik očekávaného a v devadesátých letech 20. století oblíbeného J. Nedvěda vyvolalo rozličné ohlasy. Zařazeny byly také stálice programového uspořádání – stavění máje, Klenotnice, krojová přehlídka, pořad dětských souborů, průvod se uskutečnil v sobotu i v neděli odpoledne. Posledním z uvedených pořadů s názvem „Slovácko žije“ byla repríza pořadu souborů ze Slovácka, uvedeného v Praze u příležitosti stého výročí od pořádání Národopisné výstavy československé.

Patnáctý ročník se konal na sklonku devadesátých let 12.–15. srpna 1999. Předsedkyní programové rady byla I. Trutmanová.⁴⁰ Do Kyjova se opět sjely tisíce návštěvníků i účinkujících, program opět nabyl na jeho velikosti a počet pořadů dosáhl dvacítky.

Programová skladba se pevně ustálila a zůstala takřka neměnná do současnosti. Tradičně byla zařazena Klenotnice, stavění a kácení máje, přehlídka krojů „V barvách duhy“, průvod, pořad dětských souborů „Málo nás, málo nás“, koncert dechové hudby, jízda králů, pořad reflektující kalendářní a rodinné zvykosloví „Slovácký rok – obraz rodného kraje“. Hlavní pořad na letním kině nesl název „Dyž tys ně nechtěla“. U příležitosti tohoto ročníku byla vydána publikace „Slovácký rok v Kyjově 1921–1999. Obraz národopisné slavnosti“ autora F. Synka.

Na rozdíl od jiných festivalů se role programového předsedy Slováckého roku od devadesátých let 20. století měnila při každém dalším připravovaném ročníku. Předsedu programové rady vybírali ze svého středu její stálí členové. Programová rada je složená z autorů připravovaných programů, zkušených osobností a z velké části vedoucích folklorních souborů v regionu. Každý z předsedů přistupoval k přípravě festivalu svým osobitým způsobem.

V roce 2003 proběhl 16. ročník festivalu. Předsedou programové rady byl M. Blahušek.⁴¹ Množství fungujících dětských souborů a kolektivů představily dva uvedené pořady s názvem „Sme dobří...“, „... a budem eště lepší“. Po páteční Klenotnici s názvem „A zrodi-

la se píseň“ následoval pořad v komorním prostředí parku „Nejste vy tu, Kyjovjáci, sami“. Během sobotního dopoledne představilo široké Kyjovsko pestrost krojů a jejich variant v přehlídce, zařazen byl tradiční průvod. Pořady na letním kině „Slovácký rok“, „Z druhé bečky“ a „Tradice bez hranice“ byly uvedeny před zcela zaplněným amfiteátre. Paralelně s hlavní scénou probíhaly pořady také v parku a náměstí, kudy v neděli projela tradiční jízda králů ze Skoronic. Za zmínku jistě stojí také podpůrné akce festivalu, které se uskutečnily již počátkem roku 2003, a to ples Slováckého roku a košť ovocných destilátů.

Programové radě 17. ročníku Slováckého roku 2007 předsedal J. Petřů.⁴² Festival se uskutečnil jako obvykle v 1. polovině srpna, kdy se do Kyjova sjely tisíce účinkujících a návštěvníků. Festival byl zahájen vztyčením čtyřicetimetrové máje uprostřed kyjovského náměstí v režii bukovanské chasy. Klenotnicový pořad byl inspirován tvorbou umělců z Kyjovska „Písně malované“. Pestrá programová nabídka poskytovala programy na velkém podiu v areálu Letního kina („Chléb náš vezdejší, dejž nám dnes“, „Z jednoho hnízda, z různých vajec“), v parku („Vandrovali vandrovníci“, „Ráno vstávající“) i na náměstí („I v jednoduchosti je krása“, „Pojďte mezi nás“). Zajímavostí byl pořad „Obnovená skočná“ s pamětníky a hosty, kteří vzpomínali na počátky folkloristického hnutí na Kyjovsku.

Osmnáctý ročník v roce 2011, vedený předsedou programové rady M. Pokorákem,⁴³ byl jedním z dalších úspěšných festivalů. Obecně se členové folklorních kolektivů připravují a těší na tuto slavnost již dlouho předem. Programová struktura nabízel pestrou škálu pořadů, přes hudební („Klenotnice“, „Hlas lidu“, „Dyž husličky zavrzájí...“), taneční („Taneční zapomenutý Bohem i lidmi“, „Roztančené náměstí aneb Veselo v Kyjově bývalo, veselo v Kyjově bude“), zvykoslovné (kácení a stavění máje, „Jízda králů“, „Mé milé léto, cos nám přineslo“) i scénické a komponované („S nadsledem na KYJOVsko“, „Slovácké roky rokující aneb devadesátka na krku“, „Sto korun na sirotky aneb Já su v tem nevinně“). Vysoká návštěvnost a nadšené ohlasy potvrdily, že je Slovácký rok neopakovatelnou slavností, kde

Malí verbíři v doprovodu cimbalové muziky J. Petřů v parku, 2003. Soukromá sbírka.

Cimbalová muzika při vystoupení v letním kině, 2003. Soukromá sbírka.

Pár z Vracova v obřadních krojích, 2011. Foto D. Rájecký. Národní ústav lidové kultury.

Děti na jarmarku, 2007. Soukromá sbírka.

se uplatňuje velkorysé spektrum účinkujících z řad nejen folklorních souborů, ale kde se promítá také živoucí tradice přenesená přímo z terénu.

Opakovaně pod taktovkou programového předsedy J. Petřů proběhl 19. festivalový ročník v roce 2015. Počet programů dosáhl čísla dvacet pět. Programy se odehrávaly na náměstí, v parku, u kaple sv. Josefa, v atriu radnice, na letním kině i v ulicích města Kyjova. Nechyběly tradiční programové stálice – stavění a kácení máje, klenotnice „Klenoty sesbírané“, přehlídka krojů „Hody, milé hody“, krojovaný průvod městem, pořady s taneční a hudební tematikou „Veselo v Kyjově bývalo“, „Roztančené náměstí“, „Pod javorem pod zeleným“ a další. Hlavní sobotní pořad, reflektující kontinuitu tradice, byl uveden pod názvem „Dycky tak bývalo aj mosí být“. Tradičně byl zařazen také humorně laděný pořad „Převážně nevážně“ a skornická jízda králů.

Zatím posledním uskutečněným Slováckým rokem byl 20. ročník festivalu s předsedou L. Šimečkem.⁴⁴ Mladý předsedající promítl do programové struktury nové myšlenky a počiny. Účinkovala zde opět většina těles z domácího regionu, pozvána ale byla také profesionální a poloprofesionální tělesa, jmenovitě Vojenský umělecký soubor Ondráš, Slovenský ľudový kolektiv a Všetechníci z Bratislavy. Přestože byly zařazeny všechny tradiční programy jako Klenotnice („Hořelo srdéčko aneb Láska všelijaká“), přehlídka krojů („Od adventu do hodů“), medailony osobností („Tetičky“, „Nětčičák“), pořady tanečních souborů („Roztančené náměstí“, „PARKet“) či jízda králů nebo pořad uvedený v kostele a navazující na tradici mariánské poutě („Panna Maria, ochránkyně Moravy“), byl tento festivalový ročník poněkud jiný a představoval inovativní prvky. Jeho uspořádání opět vyvolalo enormní pozitivní ohlasy a jistý příslib do budoucna pro realizaci dalších ročníků.

Z historického přehledu je patrné, jakou proměnou festival prošel. V roce 2021⁴⁵ uběhlo sto let od uspořádání prvního národopisného odpoledne v rámci sokolské slavnosti, kde bylo

prezentováno kulturní dědictví Slovácka. Je obdivuhodné, že přes všechny proměny životního stylu, proměny politického zřízení a změny na pozicích pořadatelů přestál festival všechny překážky, nabyl na síle a vydobyl si svou pevnou pozici. Další ročník festivalu, jehož přípravy již několik měsíců probíhají, je naplánován na polovinu srpna 2023.

Některé z pořadů se staly natolik tradiční, že přispěly k udržení elementů lidové kultury v domácím regionu. Exemplárním příkladem může být skronická jízda králů. V Kyjově je jízda králů při každém ročníku Slováckého roku předváděna chasou ze Skoronic, a to častěji než v jejich domácí lokalitě.⁴⁶ Další zařazované pořady byly uváděny v souladu s přístupem předsedajícího a rozhodnutím programové rady. Vedle programů, odehrávajících se na festivalových podiích, jsou pravidelně zařazovány medailonky významných osobností z regionu, výstavy, edukativní programy a taneční workshopy.

Tradičního průvodu, který v průběhu let nabyl obrovských rozměrů, se účastní tisíce krojovaných ze všech lokalit kyjovského Dolňácka. Tato žitá tradice je jistou devizou v motivaci pořizování nových krojových součástí na celém Kyjovsku, neboť se účastníci nerekruťují z řad členů folklorních souborů, ale obce často vypravují autobusy pro širokou veřejnost, pro něž je ctí účastnit se této významné folklorní akce nejen jako diváci, ale jako přímí protagonisté.

V sedmdesátých letech 20. století, kdy došlo k znovuoživení festivalu a rozhodnutí o jeho pravidelném pořádání v čtyřletých cyklech, nastala potřeba jistým způsobem stimulovat práci v oblasti folkloru v subregionu Kyjovska. Právě Slovácký rok byl jedním z hlavních důvodů, proč vznikl Národopisný festival kyjovského Dolňácka v Miloticích. Festival byl pravidelně pořádán v letech, kdy se nekonal Slovácký rok a jistým způsobem byl pokladnicí, z níž bylo možné vybírat účinkující do programů Slováckého roku. Podhoubí kyjovského Dolňácka bylo vždy bohatým tezaurem, v němž autoři nalézali za celou dobu existence pořádání festivalu vhodný materiál. Oproti tomu se během nedělního odpoledne pravidelně prezentují účinkující z jiných částí Slovácka. Některé ročníky byly také

Ozdobená nosítka s kačerem. Hodový atribut při přehlídce krojů, 2011. Foto D. Rájecký. Národní ústav lidové kultury.

Děti ze souboru Kyjovánek, 2019. Foto M. Vašulková. Národní ústav lidové kultury.

obohaceny o vystoupení profesionálních těles či kapel, což pořadatelé vnímali jako jistý způsob odměny pro účinkující po festivalu již v roli diváků.⁴⁷

Příspěvek je výstupem vědeckovýzkumné činnosti Národního ústavu lidové kultury v rámci výzkumného úkolu „Folklorismus na Kyjovsku“.

Poznámky:

- 1 VEČERKOVÁ, Eva. „Moravský rok“. Ohlédnutí za slavností brněnského Sokola v roce 1914. *Folia ethnographica* 29, 1995, s. 73–96.
- 2 BOČKOVÁ, Helena. Slavnosti – kdo a kde, jak a proč a pro koho. *Národopisná revue* 4, 1991, s. 204.
- 3 Např. Hanácký rok v Přerově (1923), Slezské národopisné slavnosti v Jablunkově (1923), Valašský rok v Rožnově pod Radhoštěm (1925), Národopisné svátky Moravy a Slezska v Brně (1925).
- 4 BERÁNKOVÁ, Helena, ed. *Josef Klvaňa: (1857–1919): náčrtky mého životopisu: paměti a fotografie*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2018, s. 107.
- 5 Úvodní text programové brožury z roku 1921.
- 6 JANČÁŘ, Josef a KRIST, Jan. *Národopisné slavnosti a folklorní festivaly v České republice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2007, s. 32.
- 7 Joža Uprka (1861–1940), akademický malíř, grafik, ve svém díle se zaměřil primárně na dokumentaci slováckého venkova a lidový oděv.
- 8 Dle kroniky města Kyjova i programové brožury, je zde uvedena lokace Poštorná, protože zde v té době působil jako učitel. [online]. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: https://www.mestokyjov.cz/html/files/historie/kronika_pt1/svazek01/index1.html.
- 9 Jaroš Hudeček (18. 4. 1885 Hrubá Vrbka na Hornácku – 17. 12. 1937 Blatnice pod Sv. Antonínem).
- 10 Kateřina působila jako lokální autorita ve Velké nad Veličkou; sestra Martina Zemana (1854–1919), sběratele lidových písní a spolupracovníka L. Janáčka; ovládala výborně vyšívání, její obrovský písňový repertoár u ní zapsal F. Bartoš, zpívala na Lidovém koncertě v Brně (1892), byla vynikající tanečnice, zúčastnila se Národopisné výstavy československé. Jura Hudeček – otec, účinkoval na Lidovém koncertě v roce 1892; provozoval hospodu v Čičmanském gazdovství na Národopisné výstavě československé, najal si na celou dobu výstavy muziku Trnovu a J. Kubíka, vystrojil zde dvě svatby – velmi obrátil pozornost k sledování hornáckého folkloru.
- 11 PAVLICOVÁ, Martina a UHLÍKOVÁ, Lucie, eds. *Od folkloru k folklorismu: slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997, s. 42.
- 12 JANČÁŘ, Josef a KRIST, Jan. c. d., s. 38.
- 13 Kronika města Kyjova. [online]. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: https://www.mestokyjov.cz/html/files/historie/kronika_pt1/svazek01/index1.html.
- 14 Programová brožura však uvádí, že rány z hmoždíře byly odpáleny již v neděli. Tento den byl věnován výhradně sokolskému cvičení (cvičení na nářadí, prostná, cvičení s kužely atd.).
- 15 Jano Köhler (1873–1941), český akademický malíř, tvůrce sgrafit, litografií, fresek. Více např. KAVIČKA, Karel et al. *Jano Köhler*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2018. 366 s.
- 16 Jan Húsek (1884–1973), středoškolský pedagog, národopisec, autor kapitoly o zaměstnání a životě v obci v monografii *Moravské Slovensko*.
- 17 V roce 1922 proběhla v den Svatodušního pondělí jízda králů také ve Vlčnově. Bližší informace o vlčnovské jízdě králů na Slováckém roku v Kyjově však nejsou k dispozici. Pravděpodobně se mohlo se jednat o tzv. banderium, tedy skupinu jezdců na ozdobených koních bez „krále“.
- 18 Kronika města Kyjova. [online]. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: https://www.mestokyjov.cz/html/files/historie/kronika_pt1/svazek01/index1.html.
- 19 Samko Dudík (1880–1967), muzikant, zpěvák, tanečník, významný primáš myjavské muziky, který značně ovlivnil podobu současné cimbálové muziky na Moravě. Více LUKÁČOVÁ, Alžbeta. *Samko Dudík a jeho kapela: fenomén výraznej osobnosti v tradičnej hudobnej kultúre*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2010. 239 s.
- 20 Franta Uprka (1868–1929), akademický sochař, bratr malíře Joži Uprky.

- 21 Antoř Frolka (1877–1935), malíř, zpěvák, tanečník, organizátor. Významný propagátor lidové kultury, která se stala hlavním předmětem jeho výtvarného díla.
- 22 Leoř Janáček (1854–1928), hudební skladatel, pedagog, folklorista, organizátor, sběratel. Ve své tvorbě se významně inspiroval lidovou písní. Iniciátor a propagátor prvních folklorních aktivit na Moravě a ve Slezsku.
- 23 Slovák – moravský Slovák (Moravské Slovensko).
- 24 Kronika města Kyjova. [online]. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: https://www.mestokyjov.cz/html/files/historie/kronika_pt1/svazek01/index1.html. Rok 1931. Přátelské schůzky, kde byla témata diskutována, se zúčastnili ze Slovenska spisovatel Vladimír Roy, Štefan Krčmery a Karel Plicka za Slovenskou Matici, Michal Šimonovič a Lud. Kubáň za Slobodné Sedliackeučenie, Jan Geryg za slovenskou museálnou spoločnosť, vrchní školní rada Jelínek za světový svaz pro Slovensko, Antonín Granatier za slovenskou odbočku Národní rady, Pavel Socháň za vlastivědný spolek, M. Korman za zemský výbor slovenský, inspektor Karol Tresky za okres novoměstský, inspektor Jan Obetko za město Skalici, dostavil se také bývalý ministr školství a národní osvěty dr. Štefánek a ředitel B. Haluzický z Bratislavy. Z české strany v zastoupení protektorů země moravskoslezské okresní hejtman kyjovský Arnoř Blaha, předseda sdružení rázu Slováků Fiala z Brna, místopředseda mistr Antoř Frolka a navrhovatel manifestace profesor Húsek z Bratislavy.
- 25 Více informací o R. Navrátilovi se během výzkumu nepodařilo získat.
- 26 HOLCMAN, Josef. *Hýlom hálom, Kyjove!* Kyjov: Městský úřad. 2015.
- 27 Vladimír Vaříček (1919–2003), akademický malíř, průkopník nových směrů výtvarného umění.
- 28 Otakar Dostál (1923–2010), středoškolský učitel, dlouholetý předseda programových rad Slovákých roků.
- 29 František Bezděk (1906–1983), amatérský malíř, kreslíř a ilustrátor.
- 30 Josef Klvaňa (1857–1919), přírodovědec, národopisec a středoškolský pedagog. Badatelskou a dokumentační odbornou prací zásadně přispěl mnoha podnětnými prameny pro studium lidové kultury Slovákca.
- 31 Josef (Jořena) Kubík (1907–1978), primáš, kontráš, basista, zvaný též Majstr. Vynikal tradičním osobitým hudeckým stylem.
- 32 Kronika města Kyjova. [online]. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: https://www.mestokyjov.cz/html/files/historie/kronika_pt1/svazek08/index8.html. Rok 1970.
- 33 Kronika města Kyjova. [online]. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: https://www.mestokyjov.cz/html/files/historie/kronika_pt1/svazek07/index07.html. Rok 1975.
- 34 Dále uvádíme také pod názvem letní kino.
- 35 Břetislav Rychlík (nar. 1958), herec, scénárista, režisér, autor festivalových pořadů (Strážnice, Kyjov, Velká nad Veličkou a další). Ve své tvorbě často odráží odkaz inspirovaný lidovou kulturou a jejími kořeny, také témata kolektivizace vesnice a apod.
- 36 Jan Pavlík (nar. 1937), tanečník, zpěvák, organizátor, spisovatel, autor festivalových pořadů, verbíř.
- 37 František Synek (nar. 1956), etnograf, organizátor, autor publikací, choreograf, autor festivalových pořadů.
- 38 Hedvika Varmuřová (nar. 1944), významná interpretka lidové písně Kyjovska; sólová zpěvačka Varmuřovy cimbálové muziky ze Svatobořic-Mistřína.
- 39 Kliment Navrátil (1925–2006), významná osobnost Kyjovska; muzikant tanečník, zpěvák, verbíř; člen Slovákého krúžku v Praze, člen Úlehlova Moravského tanečního a pěveckého sboru v Brně; obnovovatel a udržovatel tradic na Kyjovsku.
- 40 Irena Trutmanová (nar. 1960), moderátorka, kulturní pracovnice, členka folklorních souborů.
- 41 Miroslav Blahušek (nar. 1969), vedoucí souboru, muzikant, organizátor, autor festivalových pořadů.
- 42 Jiří Petrů (nar. 1953), muzikant, sběratel lidových písní, zpěvák, autor festivalových pořadů, hudební upravovatel.
- 43 Milan Pokorák (nar. 1963), dlouholetý vedoucí Slovákého souboru Kyjov, autor festivalových pořadů, zpěvák, tanečník.
- 44 Ladislav Šimeček (nar. 1979), moderátor, vedoucí souboru, autor festivalových pořadů, tanečník.

- 45 Velké oslavy stého výročí, jež byly plánovány, bohužel překazila restriktivní opatření zavedená v souvislosti se světovou pandemií onemocnění covid-19.
- 46 Skoronická jízda králů byla v roce 2011 zapsána do Reprezentativního festivalu nehmotného kulturního dědictví UNESCO spolu s dalšími třemi lokalitami – Vlčnov, Hluk, Kunovice. [online]. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/2017/01/30/jizdy-kralu-na-jihovychode-ceske-republiky/>.
- 47 Např. v roce 2019 vystoupení souborů VUS Ondráš a SEUK Bratislava.

Prameny:

Programové brožury Slováckého roku z let 1921–2019 (Soukromý archiv autorky).

Literatura:

- BERÁNKOVÁ, Helena, ed. *Josef Klvaňa: (1857–1919): náčrtky mého životopisu: paměti a fotografie*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2018. 235 s.
- BOČKOVÁ, Helena. Slavnosti – kdo a kde, jak a proč a pro koho. *Národopisná revue* 4/1991, s. 200–206.
- HOLCMAN, Josef. *Hýlom hálom, Kyjove!* Kyjov: Městský úřad, 2015. 80 s.
- HOLCMAN, Josef a kol. *Stoletý mládenec aneb Rodokmen Slováckého roku*. Kyjov: město Kyjov, 2021. 281 s.
- JANČÁŘ, Josef. *Strážnická ohlédnutí: 50 let Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995. 204 s.
- JANČÁŘ, Josef a KRIST, Jan. *Národopisné slavnosti a folklorní festivaly v České republice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2007. 181 s.
- KRIST, Jan Miroslav. Historie slováckých krúžků a vznik souborů lidových písní a tanců na Slovácku. In: *Taneční sborník 5*. Praha: Taneční oddělení Ústředního domu lidové umělecké tvořivosti, 1970. 125 s.
- LAUDOVÁ, Hannah. Lidové slavnosti – jejich formy a funkce v jednotlivých obdobích národního obrození. In: Robek, Antonín a Vařeka, Josef, eds. *Etnografie národního obrození, 4. díl*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1978, s. 27–254.
- MLÝNEK, Bohumil. Slovácký rok v Kyjově. *Národopisné aktuality* 12, 1975, s. 317–319.
- O Moravském roku 1914. Rozmluva Dušana Holého s Vladimírem Ševčíkem a Martinou Pavlicovou. *Národopisná revue* 3, 1993, č. 3–4, s. 93–102.
- PAVLICOVÁ, Martina a UHLÍKOVÁ, Lucie, eds. *Od folkloru k folklorismu: slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury 1997. 238 s.
- PAVLÍK, Jan. *Návraty Kyjovska*. Kyjov: Městský úřad s Domem kultury v Kyjově, 1991. 173 s.
- SYNEK, František. *Slovácký rok 1921–1999: obraz národopisné slavnosti*. Kyjov: Region, 1999. 81 s.
- TOMEŠ, Josef. Celostátní a regionální folkloristické slavnosti a jejich místo v současném kulturním dění. In: Frolec, Václav a Krejčí, Miroslav, eds. *Tradice lidové kultury v životě socialistické společnosti*. Brno: Jihomoravský krajský národní výbor – Odbor kultury, 1974, s. 71–79.
- TOMEŠ, Josef. Folkloristické festivaly v českých zemích. In: *Lidové umění a dnešek*. Brno: Blok, 1977, s. 152–163.
- UHER, Jindřich. Pochvalně i kriticky o Slováckém roku v Kyjově. *Národopisné aktuality* 8, 1971, s. 426–428.
- VEČERKOVÁ, Eva. „Moravský rok“. Ohlédnutí za slavností brněnského Sokola v roce 1914. *Folia ethnographica* 29, 1995, s. 73–96.

Elektronické zdroje:

Kroniky města Kyjova. [online]. Dostupné z: https://www.mestokyjov.cz/html/files/historie/kronika_pt1/index.html.

Kroniky města Kyjova. [online]. Dostupné z: https://www.mestokyjov.cz/html/files/historie/kronika_pt1/svazek07/index07.html.

Mgr. Markéta VAŠULKOVÁ (n. 1984), etnografka, pracovnice Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Ve svém odborném zájmu se věnuje novým způsobům prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě, problematice rodinných a kalendářních obyčejů v oblasti Kyjovska, lidovému odívání, folklorismu a práci s folklorními soubory.

One Hundred Years of Moravian Slovak Years in Kyjov (From Ethnographical Feast to Folk Festival)

Abstract

The contribution focuses on the development and changes of regional folk festival Moravian Slovak Year held once every four years in south Moravian city of Kyjov. As a part of the celebration of 50th anniversary of *Sokol* in in Kyjov in 1921 there was one afternoon dedicated to a show of folk customs and traditions. The event was highly acclaimed, and it was an impulse for regular repetition of the folk feast. Despite all odds connected with economic and political situations the organizers managed to preserve the tradition and hold it regularly since the 70s of 20th century. The study reflects the respective years of Moravian Slovak Year as well as its overall change from the ethnographical afternoon to a folk festival with a firm foundation.

Key words: festival, tradition, custom, folklore, region of Kyjov, folk ensemble, folklore

Einhundert Jahre Mährisch-Slowakisches Jahr in Kyjov (von der ethnografischen Feier zum Folklorefestival)

Zusammenfassung

Der Beitrag widmet sich der Entwicklung und dem Wandel des regionalen Folklorefestivals Mährisch-Slowakisches Jahr, das einmal alle vier Jahre ins südmährische Kyjov einlädt. Als Teil der Feierlichkeiten zum 50. Jahrestag des Turnvereins Sokol in Kyjov im Jahr 1921 war ein Nachmittag der Vorführung von Volksbräuchen gewidmet, was großen öffentlichen Anklang fand und den Impuls zur regelmäßigen Abhaltung einer ethnografischen Feier gab. Trotz verschiedener mit politischen und wirtschaftlichen Ursachen verbundener Klippen gelang es, die Traditionen aufrecht zu erhalten und ab den siebziger Jahren des 20. Jahrhunderts die Feier regelmäßig zu veranstalten. Der Beitrag reflektiert die einzelnen Jahrgänge des Mährisch-Slowakischen Jahres und seine Verwandlung von einem ethnografischen Nachmittag zu einem Folklorefestival mit festen Grundlagen.

Stichwörter: Festival, Bräuche, Sitten, Folklorismus, Region Kyjov, Folklorefestivals, Folklore

ZDĚNÉ A ROUBENÉ ZVONICE NA KYJOVSKU A ŽDÁNICKU

Jan Káčer, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Dlouhodobý terénní výzkum, který se věnuje mapování lidového stavitelství, v tomto příspěvku zaměřeného na tradiční lidové zděné a roubené zvonice, mě přivedl do dalších obcí okresu Hodonín v Jihomoravském kraji, konkrétně do jeho severní a severovýchodní části. Plynule jsem tak navázal na zkoumané území v předchozích letech, které bylo ohraničené územím Zlínského kraje a jihovýchodní částí Jihomoravského kraje. V mnohých lokalitách zvonice s vestavěnými oltáři suplují úlohu církevních svatostánků, nebo byly nahrazeny novými kaplemi. Řada z nich byla mnohdy zbytečně zbourána. Mnou vymezený prostor výzkumu ohraničují obce Vřesovice a Žeravice na východní straně prostoru, který sousedí s Uherskohradištskem, severní strana kopíruje všechny obce v podhůří Chřibů a pokračuje na západ až po místní části Žarošice – Zdravá Voda a Žarošice-Silničná. Západní hranici tvoří spojnice mezi Žarošicemi a Násedlovicemi. Jihozápadní prostor je dán spojnici z Násedlovic po Vacenovicích. Většina obcí v tomto vymezeném prostoru spadá do etnografických subregionů severního a jižního Kyjovska, Ždánicka, které sousedí s hanáckým Slováckem. Rajonizaci vybraných lokalit lze stanovit z několika hledisek. Přiklonil jsem se ke spádovosti k městům Kyjov a Ždánice. Výzkum byl prováděn opakovanou návštěvou vybrané lokality, vytvořením podrobné fotodokumentace, základním zaměřením objektů a získáním všech dostupných informací (historické mapy, historické fotografie, rozhovory s pamětníky, studium kronik či pamětních knih obcí, archivní prameny ze státního okresního archivu a jiné). V typech zvonice vymezeného území je celkově velká rozmanitost. Byly vybudovány na čtvercovém půdorysu z kamene a cihel jako jednopatrové stavby se zvony zavěšenými v horní části, často doplněny oltáříkem, sochou světce nebo jeho obrazem v přízemí. Dodnes se ale objevují i dřevěné konstrukce, které nesou pouze jeden zvon nebo jako samostatné zvonice nástavce na střechách drobných sakrálních staveb. Postupně v předem vybraných 23 lokalitách byly dokumentovány samostatně stojící či zaniklé zvonice v obcích na Kyjovsku: Boršov (součást města Kyjova), Bukovany, Bzenec, Čeložnice, Hýsly, Kelčany, Labuty, Moravany, Nětčice (součást města Kyjova), Skalka, Sobůlky, Svatobořice, Vacenovice, Vřesovice, Žeravice; na Ždánicku: Dražůvky, Násedlovice, Nechvalín, Nenkovice, Ostrovánky, Věteřov, Silničná a Zdravá Voda (obě jsou součástí obce Žarošice). V ostatních

obcích pak stojí buď větší či menší kaple, nebo samotné kostely, které nebyly předmětem terénního výzkumu. Na závěr příspěvku uvádím dvě pozapomenuté zvonice ze severozápadní lokality Uherskohradištska, konkrétně z Hostějova, který leží na hranici se severním Kyjovskem, a původní samostatně stojící zvonici ze Starých Hutí v Chříbech, která je dnes přestavěna v kapli. Tyto stavby nebyly záměrně vynechány v příspěvku z Uherskohradištska. U zvonice ze Starých Hutí jsem objevil pramenné materiály a historické fotografie až po delší době a zvonici z Hostějova jsem chtěl záměrně uvést v tomto příspěvku.

Severní Kyjovsko Kyjov-Boršov

Původní náves v Boršově, který je dnes součástí města Kyjova, vypadala úplně jinak než dnes. Uprostřed mírného svahu mezi komunikacemi byly situované zahloubené sklepy se zděnými štíty a přibližně ve dvou třetinách návsi byla situovaná patrová zvonice. Byl to prostor mezi čp. 85 a 52, které dnes mají číslo popisné 42 a 43. Původní dřevěná zvonice zde byla zřejmě už od 2. poloviny 17. století, což je doloženo stářím zvonu. Lze uvažovat, že další zděná zvonice patřila mezi starší stavby tohoto typu, jelikož je už zanesena na indikační skice z roku 1827, a byla zasvěcena sv. Floriánovi. Mohla být postavena v období 2. poloviny 18. století či na přelomu 18. a 19. století.

Náves v Boršově u Kyjova se zděnou patrovou zvonicí okolo roku 1915. Archiv autora.

Zvonice byla jednoduchá hranolová stavba s dřevěným patrem postavená z lomového kamene v kombinaci s pálenou cihlou na čtvercovém půdoryse o rozměrech přibližně 350×350 cm. Základ pod stavbou byl zpevněný kameny kvůli umístění v mírném svahu nad sklepy. V přízemní části zvonice byl prolomen vstup orientovaný na jih, který kryly masivní dubové dveře s masivním překladem. Zazděné trámy uvnitř stavby rozdělávaly dřevěným patrem hmotu na dvě

části přístupné po úzkém žebříku. Plášť stavby s plasticky zvýrazněným nárožím byl v patře zvýrazněn profilovanou římsou a korunní římsa byla také profilovaná. Podlaha zvonice mohla být vyložena z kamene nebo pálených cihel, patro kryly přibité hrubé desky. V horní části pláště zvonice byly do všech čtyř stran prolomeny podlouhlé obdélníkové okenní otvory, což je dobře patrné na historické fotografii. Ve spodní části okenních otvorů plasticky vystupoval vnesený kamenný parapet. Celá stavba byla omítnutá vně i vevnitř. Plasticky zvýrazněná nároží, lizény, šambrány kolem okenních otvorů a vstupu byly společně s korunní okapovou římsou obilené vápenným mlékem.

Barva pláště zvonice byla pískově žlutá až okrová. Střecha zvonice, která vystupovala nad pláštěm zdiva, byla jednoduchá stanová s mírnými námětky krovu v rozích. Krytinou byla zvolena odolná břidlice, kterou zřejmě postupem doby nahradila pálená taška bobrovka s omaltovanými hřebenáči v nároží. Ve vrcholu střechy bylo malé oplechování, nad kterým vystupovaly bání a jednoduchý kříž. Zvonovou stolicí v horním patře dnes nemůžeme přesně určit. Buď byla řešena klasickou trámovou konstrukcí, jak je tomu v kostelních věžích, nebo zazděnými dřevěnými trámy. Byly zde umístěny dva zvony z let 1694 a 1895. Ty však byly v roce 1917 zabaveny pro válečné potřeby.

Nad vstupem do přízemí zvonice byla situovaná segmentově zaklenutá nika o rozměrech přibližně 80×100 cm a kolem dokola zvýrazněná štukovou půlkulatou šambránou v barvě bílé. V ní byla situována malba na plechu zobrazující Pannu Marii Hostýnskou. Jelikož není dostatek fotografického materiálu či pohledů z různých stran na zvonici, lze jen odhadovat, jestli tyto mělké zaklenuté niky byly v dalších třech stranách pláště stavby. Případně jestli v některé nebyla situována plastika sv. Floriána, kterému byla zvonice s možnou malou kaplí v přízemí zasvěcena. Zvonice byla zbořena v roce 1920.

Hodový průvod s věncem (koláčem) před zvonící na návsi v Boršově u Kyjova, okolo roku 1895. Foto L. Niederle. Zdroj: *Moravské Slovensko. Svazek 2.* Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1922, s. 688.

Bukovany

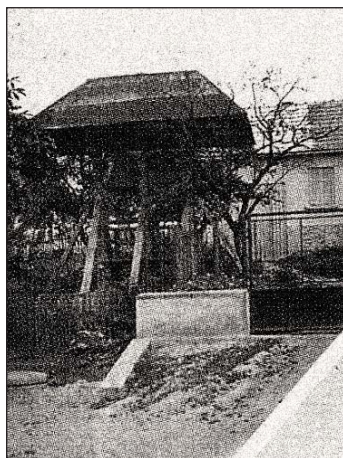
Samostatná patrová zvonice s kaplí stojí uprostřed návsi v Bukovanech. Postavena byla v roce 1885, což určuje odhalený kámen s vročením v patce stavby. Vysvěcena byla téhož roku 23. srpna jako kapele sv. Floriána společně se hřbitovem. Zvonice, které místní neřeknou jinak než kapele na Dědině, je jednoduchá hranolovitá stavba o půdorysném rozměru 410×400 cm. Celá stavba je posazena v mírném svahu na pevném kamenném základě. Vyzděna je z lomového kamene v kombinaci s pálenou cihlou. Přízemí je prolomeno v čelní straně stavby směřující na jih segmentově zakončeným vstupem o šířce 120 cm do přízemní kapele. Prostor kapele je prosvětlen dvěma okny v bočních stranách objektu.

Patro zvonice je přístupné pomocí dřevěného schodiště situovaného do přístavku o šířce 130 cm za stavbou. Lze spekulovat,

jestli tento přístavek je původní, nebo byl až sekundárně dozděn k tělu zvonice. Do něj se vchází pravouhlym vstupem z východní strany, který původně kryly jednoduché prkenné dveře, později nahrazené plechovými. Plášť stavby je v patře prolomen třemi segmentově zaklenutými okenními otvory, které kryjí dřevěné zvonivé žaluzie. S největší pravděpodobností býval okenní otvor i v zadní (severní) straně, než byla zbudována přístavba přístupu do patra. Ve zvonivém patře jsou umístěny dva zvony na jednoduché trojúhelníkové dřevěné stoličce, pohon zvonů je elektrifikován. Po druhé světové válce se provizorně nacházely zvony na dřevěné trojúhelníkové zvonové stoličce vedle objektu, což je zdokumentováno na archivní fotografii. Stoličce kryla zvalbená sedlová střecha krytá plechem. Toto provizorium bylo jen dočasné, než se zvony vrátily zpět. Ve vrcholu zdiva vynáší krovovou konstrukci segmentová římsa. Krovová konstrukce zvonice je zvalbená ze všech čtyř stran a plynule přechází do šestibokého jehlanu. Krytinou je zvolený plech, který je patrný i na dochovaných archivních fotografiích.

Zvonice na návsi v Bukovanech, okolo roku 1930 (vlevo). Foto Obecní úřad Bukovany.

Provizorní zvonová stoličce vedle zvonice na návsi, 1945. Foto Obecní úřad Bukovany.

Plech kryje i pultovou střechu nad schodištěm. Z vrcholku střechy vystupuje malá plechová bání, nad kterou je jednoduchý kovový kříž s hromosvodem. Celá stavba je omítnutá. Nároží, podrovnání, lizény, šambrány kolem vstupu a okenních otvorů s patrovou římsou jsou plasticky zvýrazněné a olíčené bílou barvou. Celá zvonice je provedena ve světle žluté – pískové barvě. Nad vstupem do kaple je prolomena mělká segmentová nika s plastikou

sv. Floriána, nad kterou je situováno nehezky vypadající svítidlo. Čelní jižní stěnu doplňují sluneční hodiny nad patrovou římsou. Interiér kaple tvoří malý oltář se sádrovými plastikami, svícny, vázami a křížem. Nad ním je ve stěně mělká nika s umístěnou plastikou Panny Marie s obrazy Srdce Panny Marie a Ježíše Krista po stranách. Podlaha kaple byla původně vložena z pálených cihel půdovek, které nahradila betonová podlaha. Vstup je uzavíratelný prosklenými dřevěnými dveřmi, které přes sezonu kryje pouze kovaná nízká mříž. Prostor před kaplí je upravený a doplněný několika řadami laviček. V čelní straně jsou zvýrazněny dva kameny s vročením LP 1885 a LP 1980, kdy byla provedena

oprava zvonice. Naposled byla zvonice s kaplí opravena v roce 2015 a je v dobrém technickém stavu. Původně stávaly po stranách objektu stromy, které však už nebyly znovu vysazeny.

Bzenec

Zvonička ve Bzenci je součástí zděného nástavce nad štítem kaple v ulici Veselská v městské části Olšovec. Jedná se o vyzděný oblouk o dvou pilířích, mezi kterými je umístěno vahadlo s jedním zvonom obslužné pomocí řetízku s provazem ze vstupního portálu kaple. Ve středu nástavce vystupuje nad vahadlem ještě samostatný vyzděný hranol věžičky s vypouklou římsou, který kryje oplechování a z jeho vrcholku vystupuje litinový kříž s Kristem, pod kterým je navíc kříž s liliovým zakončením posunutý šikmo v úhlu 45°. Vyzděný oblouk na obou stranách s vystouplou římsou kryje na sedlovém vyzdění měděný plech. Z pravé a levé strany jsou mělké niky ve tvaru kříže.

Čeložnice

Zděná patrová zvonice postavená v roce 1854 se nachází na konci návsi na místě starší původní dřevěné zvonice z roku 1761, ze které byl převzat zvon. Patrová zvonice o obdélníkovém půdorysu 400×342 cm je usazená na kamenném základě a v přízemí je členěna soklem vyrovnávajícím terénní nerovnosti. Stavba je vyzděná z kamene v kombinaci s pálenou cihlou.

Kaple sv. Floriána se zvonici v Bukovanech (vlevo), 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti (dále Fotoarchiv SM UH).

Zděný zvonicevý nástavec na kapličce ve Bzenci v místní části Olšovec, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Plastika sv. Jana Nepomuckého z roku 1761 ve výklenku zvonice v Čeložnici, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Zděná patrová zvonice na návsi v Čeložnici, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

V polovině pláště jsou usazeny tři trámy s hrubými deskami, které tvoří patro zvonice přístupné po žebříku. V přízemí se nachází pravoúhlý vstup orientovaný na východ a poměrně hluboká nika půlkruhově zaklenutá, směřovaná do jižní stěny s barokní sochou sv. Jana Nepomuckého s vročením 1761.

Přízemí od prvního patra odděluje římsa krytá pálenou taškou ve dvou řadách, která se nad výklenkem segmentově vypíná. Zvalbení bylo původně kryté břidlicí, stejně jako střecha stavby. V severní straně zvonice se nachází mělká, segmentově zakončená nika, ve které se původně nacházel malovaný obrázek na plechu. Zvonicové patro je na všechny strany otevřeno pravoúhlým oknem s půlkruhovým záklenkem a završeno fabionovou římsou. Okna jsou z vnitřní strany krytá sítkou proti ptactvu. Na fasádě v prvním patře směřujícím na jih jsou provedeny sluneční hodiny. Střecha zvonice je stanová, krytá pálenou taškou. Ve vrcholu je umístěn jednoramenný kovový křížek. Obnovená hlazená omítka je natřena světle modrou barvou a sokl má písčově žlutý odstín. Výklenek pro sochu a římsa jsou ponechány v barvě bílé. Ve věži jsou usazeny dva zvony na zvonové stolici sestavené do trojúhelníků, která je posazena v patře. Toto usazení umožňuje statické a dynamické upevnění zvonů. V roce 1870 byl do zvonice koupen druhý zvon z kostela sv. Václava v Kostelci u Kyjova od J. Votavy, místního děkana. Ve válečném roce 1917 za všeobecného sbírání mosazných a měděných před-

mětů byl zrekvírován (úředně zabaven) jeden zvon ze zvonice. V roce 1941 proběhla velká oprava zvonice. O rok později musel být odevzdán i druhý starší zvon při válečné sbírce kovů. V roce 1943 obecní zastupitelstvo schválilo koupi nového zvonu. Dříve se u zvonice každou neděli odpoledne od 16. května do 8. září konala pobožnost. Při opravách v roce 1971 byl ve zdi objeven dřevěný trám s letopočtem 1761, který byl součástí původní dřevěné zvonice. Poslední větší opravy proběhly v roce 2005. Zvonice je památkově chráněná.

Hýsly

Původní patrová zděná zvonice stávala uprostřed návsi u domu čp. 10 v blízkosti strouhy, která vedla středem návsi. Jednalo se o starobylou hranolovou zvonici vyzděnou z lomového kamene na pevném kamenném soklu přibližně o rozměrech 360×360 cm. Vstup do zvonice byl prolomen v pravém úhlu směrem na západ, který kryly jednoduché svlakové dveře. Patro zvonice prolamovaly z každé strany půlkruhově zakončené okenní otvory, které byly otevřené a zvýrazněné šambránou. Přízemí zvonice bylo vyloženo nasucho poleženými kamennými šlapáky nebo pálenými cihlami. Starobylost hmoty stavby dává dvě možnosti, jak mohlo být přístupné zvonivé patro.

První možností je, že do obvodového pláště bylo vloženo několik masivních trámů, na kterých ležela podlaha patra zvonice z hrubých desek. Pak bylo přístupné po mlynářských schodech nebo po žebříku. Druhou možností, ke které se spíše přikláním více, je skutečnost, že obec neměla svůj kostel ani větší kapli, a tak přízemní prostor byl přeměněn na skromnou kapličku. Tento prostor byl zaklenut valenou klenbou z pálených cihel, omítnutý a olíčený vápenným mlékem. Patro pak bylo přístupné druhým asymetrickým bočním vchodem ze severní strany zvonice směrem ke komunikaci (podobně jak je tomu u zvonice v Halenkovicích a v Milokošti). V koruně zdiva s fabionovou římsou byly po obvodě zapuštěny a svázané vazné trámy, na kterých ležel krov. Celou stavbu kryla jednoduchá stanová střecha s námětky, chráněná břidlicí s patrným zdvojením pokládky v nároží. Zvonice byla celá omítnuta a zvonivé patro zdůrazňovala plasticky vystouplá mezipatrová římsa. Pláště zvonice měl světle žlutý až pískový odstín a lizény, šambrány a římsy byly zvýrazněny bílým vápenným mlékem. Podrovnávka měla tmavý odstín (vínově červený nebo tmavě modrý), což není patrné z historické fotografie. Dvouštenýřová zvonová stolice byla zapuštěna do krovového roštu z mohutných trámových kleští a vyztužena

Zděná patrová zvonice na návsi v Hýslech, okolo roku 1930. Foto Obecní úřad Hýsly.

Kaple sv. Prokopa na návsi v Hýslech, okolo roku 1960. Foto Obecní úřad Hýsly.

několika páry šikmých vzpěr. Na vrcholu štenýřů byla diagonálně posazena na vazném kříži jednoduchá stanová stříška, která kryla vahadlo se zvonem. Ve vrcholku byla doplněna o oplechovanou hrotici, na které se nacházela malá báně a jednoduchý kovový kříž. Zvon byl umístěn na vodorovném břevnu. Od zvonu pomocí ráhna vedl skrze střechu řetízek nebo lano, kterým se z patra zvonilo. Na tomto místě stojí za úvahu i možnost, že pů-

Opravená kaple sv. Prokopa se zděnou věžičkou na návsi v Hýslech, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

vodně byly zvony uloženy na masivní trámové zvonové stolicí v patře stavby a štenýřové dvojčte bylo až druhotně dostaveno při umístění nového menšího zvonu po první světové válce, kdy byly původní zvony zabaveny pro válečné účely. Tato myšlenka stojí za další badatelskou práci. Zajímavým detailem podle historické fotografie je krátké stání pro dobytek, které navazovalo na zvonici z východní strany. Jednalo se o čtyři vyzděné pilíře zřejmě z pálených cihel, nad kterými ležela sedlová střecha krytá pálenou taškou. Pod přístřeškem se nacházely dřevěné žebřiny, do kterých se zřejmě dávalo seno. Kromě již uvedeného stání pro dobytek patrně sloužilo jako centrum dění pro mládež z obce.

Důležitou událostí pro obec Hýsly bylo provedení kanalizace v roce 1932. Zmola uprostřed osady byla zasypána, náves zarovnána a postaven most přes Moštěnku. Současně se 25. ledna 1932 začala rozebírat zvonice, neboť při vyměrování nové silnice a kanalizace stála uprostřed nového vyměrování. Po jejím rozebrání byla prozatímně zřízena malá zvonice u domu starosty. V roce 1936 byla postavena nová kaple sv. Prokopa, jejíž součástí byla i malá věžička se zvoníci. Ta nahradila původní zděnou zvonici i tu prozatímní. Z průčelí kaple vystupuje jednoduchá nevysoká hranolovitá věžička, ve které je segmentový otvor na celou šíři hmoty věžičky. Zde je zavěšen zvon, který je v současnosti elektrifikován. Věžičku kryje valbová stříška krytá pálenou taškou bobrovkou, z níž uprostřed vystupuje pozlacená báně za-

končená křížem. Kaple se zvonící byla celkově zrekonstruována v roce 2018, kdy dostala kompletně nový krov a střešní krytinu.

Kelčany

Uprostřed návsi stojí kaple Navštívení Panny Marie postavená v roce 1817, jejíž součástí je i vysoká hranolová věž se zvonící, kterou odděluje segmentová patrová římsa krytá dvěma řadami pálených tašek bobrovek. Věž kaple je jednoduchá dvoupatrová stavba, v jejíž horní části jsou umístěné zvony na zazděných trámecích v plášti věže. Zvonění je elektrifikováno. Ve všech čtyřech stranách věže jsou prolomené segmentové okenní otvory, které kryjí dřevěné zvonicevé žaluzie doplněné v horní části o prosklené světlíky. Celou věž kryje čtyřstranná plasticky zvlněná střecha krytá bobrovkami a hřebenači v nároží. Ve vrcholku je zakončená mosaznou bání a křížem s pozlacenými konci doplněným paprsky ve středu. Vždy 2. července se v obci slaví pouť, tzv. Kelčanský svátek za bohaté účasti veřejnosti, kdy mládež zdobí interiér a exteriér kaple.

U stěny věže kaple je umístěn památkově chráněný dřevěný kříž z roku 1810. Kříž je z dubového dřeva, vysoký cca 5,5 m, jehož kmen (stipes) je bohatě zdobený lidovou polychromovanou řezbou se sakrálními motivy, je doplněný plechovými malovanými korpusy Krista a kohouta. V roce 1938 byla kaple opravována stavitelem Josefem Poláškem z Kyjova, v roce 1942 byl z kaple zrekvírován jeden zvon, který se po válce vrátil. Poslední

Kaple s věží na návsi v Kelčanech, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Dřevěný vyřezávaný kříž z roku 1810 instalovaný u věže kaple v Kelčanech, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

stavební opravy objektu proběhly v roce 2013. Původně před kaplí stávaly dvě vzrostlé lípy, které byly nahrazeny nevhodně zvolenými kaštanými.

Labuty

Původně stávala na návsi stará dřevěná zvonice, o jejíž podobě nejsou informace, ale mohla pocházet ze začátku nebo 1. poloviny 18. století. Z kroniky obce se dozvídáme, že podle dochovaných pamětí nejstarších občanů stávala před domem čp. 28. V roce 1834 pak byla nahrazena zděnou patrovou zvonicí, samostatně stojící v místech dnešní kaple na samém vrcholu návsi. Půdorys hranolové stavby se soklem byl přibližně 340×340 cm, plášť

Zděná patrová zvonice na návsi v Labutech, okolo roku 1935. Foto Obecní úřad Labuty.

Kaple Panny Marie Lurdské na návsi v Labutech s věžičkou se zvonem, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

stavby byl usazen na kamenném základu a zdivo bylo kombinováno z kamene a pálených cihel. Vstupní otvor do přízemí byl prolomen v západní stěně zvonice do pravoúhlé dřevěné špalety, který původně kryly dveře sbité z desek. Vstup byl zakončen mírným plastickým zaklenutím ve zdivu. Z dochované historické fotografie je patrné, že zvonice bylo prolomeno po jednom obdélníkovém zaklenutém otevřeném okně z každé strany. Později bylo doplněno o vnitřní krytí dřevěnými rámy s žaluziemi. Patro zvonice bylo přístupné z přízemí pomocí žebříku a leželo na jednoduchých trámech krytých hrubými deskami. Vyrobená segmentová korunní římsa nesla čtyřbokou střechu s námětky, završenou dvouramenným kovovým křížem. Krytinu tvořily pálené tašky bobrovky s omaltovanými hřebenači na všech hranách. Podlaha uvnitř zvonice byla položena z pálených cihel. Celá zvonice byla omítnuta hliněnou omítkou a zvonice bylo zdůrazňovala plasticky vystouplá mezipatrová římsa. Stavba byla olíčena do pískové až okrové barvy s tmavě modrým podrovnáním. Šambrány kolem vstupu a okenních otvorů byly mírně zvýrazněny plastickým štukem a společně

s nárožím a římsami olíčený na bílo vápenným mlékem. Ve zvonici byl zavěšen zvon z roku 1722. Patří k nejcennějším, protože přežil obě světové války. Zavěšen byl mezi dvěma zazděnými trámy v koruně pláště zdiva. Z jednoduchého vahadla zvonu vystupovalo kovové rameno, ze kterého byl spuštěn provaz ke zvonění. Zvon byl darován obci, což dokazuje nápis na jedné jeho straně: „*Léta 1722 za panování vysoce prozeleného p.p. Miloty p:z Petrzwaldu p: na Strzylkách a Mostienicy „Ku cti a chvaly“ s Floriana dal se pro ubez Labutsku tento zvon uliti a posvictiti. Ulit byl v Brně.*“ Na druhé polovině zvonu je krásně proveden obraz sv. Floriána hasícího oheň. Již během první světové války byly zvony odebírány k válečným účelům, proto byl občanů ukryt na neznámém místě. Za druhé světové války byly v dubnu roku 1942 odebírány v bývalém okrese Kyjov všechny staré zvony. Ponechávány byly pouze zvony pořízené po první světové válce. Tehdejší starosta obce František Berka pověřil Tomáše Chytila jednáním o ponechání zvonu v Labutech. Ve spolupráci se starostou Kyjova Ludvíkem Kalusem se podařilo různými žádostmi oddálit odebrání zvonu o šest týdnů. Byl sice 1. června 1942 odebrán, ale zůstal až do osvobození v Praze. Po osvobození pátral L. Kalus po zvonu a zjistil, že je v Praze na Maninách. Odtud ho přivezl František Luňák z čp. 98. Srdce zvonu však bylo ztraceno, a proto byl zvon následně zavezen Františkem Strakou z čp. 28 do Brna ke zhotovení nového srdce zvonu a předělání závěsu. Poté byl umístěn zpět v Labutech na nové zvonici.

V roce 1940 došlo k přestavbě zvonice, což znamenalo rozebrání zděné patrové zvonice. Na jejím místě vyrostla nová kaple Panny Marie Lurdské financovaná z milodarů všech občanů obce. Výše obnosu milodarů, ale ani náklady na postavení kaple nebyly nikomu známy. Stavbu vedl František Sedláček z čp. 33. Pod kaplí bylo nutné vybudovat betonovou zeď, která se však díky nekvalitnímu „válečnému“ cementu rozpadla během jednoho roku a byla nahrazena opěrnou zdí z kamene. Tu postavil František Pantlík z domu čp. 59. Z průčelí kaple vystupuje jednoduchá hranolovitá věžička, která je v horní části prolomena segmentovým otvorem, v níž je zavěšen zvon. Věžičku kryje valbová stříška krytá bobrovkou, nad kterou je usazen původní dvouramenný kříž. V roce 2004 byly vysvěceny obecní symboly – prapor a znak obce Labuty, který připomíná vznik a historii této obce. Poslední opravy kaple proběhly v roce 2007, kdy byl vyměněn krov a střešní krytina, a v roce 2008 proběhla celková rekonstrukce objektu, včetně úpravy okolního terénu.

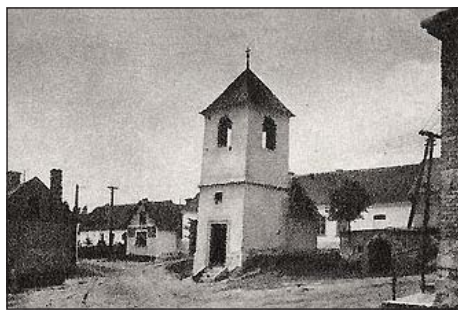
Moravany

V Moravanech stávala dřevěná zvonice na návsi, která vznikla nejspíše v 17. století. Roku 1624 je v obci doložen kazatel Matěj Černý. Moravanští byli věrnými příznivci bratrského

vyznání a pro své náboženství zabrali zmiňovanou zvonici. Dokonce v té době zbudovali někde v okolí hřbitov na pozemku, který jim k tomu přenechala buchlovská vrchnost. Místní českobratrská jednota zanikla brzy po násilné rekatolizaci z let 1650–1651 a pravděpodobně krátce na to vzal za své i hřbitov zbudovaný osadníky.

Nejvýraznější památkou obce je však zvonice, která pochází z poloviny 18. století. Patrová zvonice v Moravanech je situována na návsi a přirozeně tvoří solitérní stavbu v prostoru. Je to jednoduchá hranolová stavba s dřevěným patrem postavená z lomového kamene v kombinaci s pálenou cihlou na čtvercovém půdoryse o rozměrech 359×340 cm. Základ pod stavbou je zpevněný kameny (v současnosti zhutněn betonem). Z docho-

Zděná patrová zvonice na návsi v Moravanech, okolo roku 1910. Archiv autora.

Zděná patrová zvonice na návsi v Moravanech s přístavbou, okolo roku 1940. Archiv autora.

vaných historických snímků můžeme určit i přirozený stavební vývoj. Původně byl vstup do zvonice situován ze zadní strany otočené na západ, podlaha byla vydlážděna pálenými cihlami a po úzkém žebříku přístupné patro, které leželo na vnitřních zazděných trámech, odkud se obsluhovalo zvonění. Plášť stavby s plasticky zvýrazněným nárožím je v patře zvýrazněn profilovanou římsou. V horní části pláště zvonice jsou do všech čtyř stran prolomeny podlouhlé obdélníkové okenní otvory se segmentovým zakončením. Z vnitřní strany nebyly a nejsou kryté. Ve vrcholku zdiva byly umístěny dva masivní dřevěné trámy, na kterých byl závěs pro zvon. Celá stavba byla omítnutá vně i vevnitř. Plasticky bylo zvýrazněno jen podrovnání – patka stavby, patrová a dvoustupňová podokapní římsa. Jinak v první čtvrtině 20. století byl v plášti stavby proražen pravouhlý otvor – světlík do přízemí zvonice z východní strany stavby, nad kterým byla situována pravouhlá mělká nika se svatým obrázkem. Celou stavbu kry-

la jednoduchá stanová střecha krytá pálenou taškou s hřebenačí v nároží. Z vrcholku střechy vystupovala úzká dřevěná hrotice, na níž byla malá plechová baň a jednoduchý kovový kříž. Výška zvonice je okolo 9 m.

V období třicátých let 20. století došlo k přestavbě zvonice. V zadní části zvonice byla přistavena místnost, odkud byl veden nový vstup do patra zvonice a původní se zčásti zazdil. Do něj se vstupuje vyřezávanými dveřmi (180×75 cm) z jižní strany a celou přístavbu kryje sedlová střecha krytá pálenou taškou. Přední část zvonice se taky proměnila. Došlo k zazdění mělké niky a probourání nového vstupu (210×120 cm) do přízemí zvonice ve vý-

chodní straně pláště, kde vznikl nový prostor pro kapli s mírně zaklenutým zděným stropem. Přístupný je po čtyřech kamenných schodech. Ostění vstupu je plasticky zvýrazněno lizénou. Celá stavba je omítu vápenocementovou omítkou ve světle žluté barvě, podrovnání má modrou barvu. Patrová římsa je oplechovaná a natřena načerveno. Střechu kryje plech natřený načerveno doplněný okapovým systémem. Zvon ulil v roce 1772 Libor Martinů v Brně a je na něm reliéf sv. Floriána. Stojí před novodobou kaplí Nejsvětější Trojice na návsi v centru obce.

Kyjov-Nětčice

Zděná patrová zvonice, které se říkalo kaple sv. Cyrila a Metoděje, stávala na jiném místě než dnešní kaple sv. Ignáce. Původně i náves v Nětčicích, která je dnes součástí města Kyjova, vypadala zcela jinak. Jednoduchou dřevěnou zvonici v roce 1820 vystřídala patrová zděná zvonice, ve které byla v přízemní části situována kaple. Ta dominovala celé návsi. Jednalo se o jednoduchou hranolovitou zděnou stavbu o půdorysném rozměru přibližně 340×340 cm vyzděnou z lomového kamene a pálených cihel. Jelikož byla situovaná na vrcholku návsi, v základech byla zpevněna kamennými bloky, které držely hmotu stavby.

Pravouhlý vstup do objektu zvýrazněný šambránou byl prolomený z východní strany, který kryly dvoukřídlé, bohatě truhlářsky zdobené masivní dveře. Interiér přízemí byl vydlážděn pálenými cihlami půdovkami. Z přízemí se bylo možné dostat do patra pomocí dřevěného žebříku, který byl položen na třech

Současná podoba zvonice v Moravanech, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Obec Nětčice se zvonici uprostřed, okolo roku 1890. Archiv autora.

zazděných trámech pobitých hrubými fošnami. Na tomto vestavěném patře byla umístěna tesařsky pospojovaná rámová konstrukce zvonové stolice ve tvaru trojúhelníku s možností závěsu dvou zvonů. V horním patře zdíva byly prolomeny podlouhlé okenní zvonice otvory se segmentovým zakončením. Ty byly plasticky zvýrazněné štukem v podobě pilastrů a stupňovitých oblouků. Přízemní a patrová část byla rozdělena dvojitou průběžnou římsou. Mezi nimi byli z každé strany plasticky zvýrazněny obdélníky s plastickým Kristovým monogramem chíro.¹ V přízemní části zdíva byla nad vstupem situována mělká, segmentově zakončená nika, ve které byla umístěna malba na plechu sv. Cyrila a Metoděje. Ve stejné výšce byly ve zbývajících třech stranách situované pravoúhlé mělké niky, které byly prázdné. Z jižní části byl pod ní ještě zavěšen dřevěný vyřezávaný kříž s plastikou Krista. V horní části pláště zvonice se nacházela vynesená korunní okapová římsa, která byla uprostřed plasticky zvednuta do půlobluku.

Zděná patrová zvonice na návsi v Nětčicích, okolo roku 1960. Archiv autora.

¹ Symbol je zkratkou pro řecký zápis slova Kristus (řecky Χριστός – Christos) a je tvořen jeho prvními dvěma písmeny, řeckými písmeny X (chí) a P (ró). Je to jeden z nejstarších a nejrozšířenějších křesťanských symbolů a vyskytuje se na křesťanských náhrobcích už od 3. století.

Z jižní části byl pod ní ještě zavěšen dřevěný vyřezávaný kříž s plastikou Krista. V horní části pláště zvonice se nacházela vynesená korunní okapová římsa, která byla uprostřed plasticky zvednuta do půlobluku.

Je pouze na úvaze, jestli původně nebylo plánováno umístit do zvonice i hodinový stroj, který by do těchto částí vystupoval v podobě ciferníku s hodinovými ručičkami. Ve vrcholu zdíva byl zapuštěn začepovaný dřevěný věnec, na kterém byla položena krovová konstrukce ve tvaru osmibokého jehlanu. Původní krytinou byla břidlice, kterou nahradil měděný plech, který byl později doplněn i na průběžné římsy. Z vrcholku střechy vystupovala malá hrotice s plechovou bání a zakončená jednoduchým kovaným křížem. Nároží zvonice bylo zvýrazněno lizénami a spodní část podrovnávkou. Celá stavba byla omítnutá. Dle dochovaných informací byl sokl v barvě tmavě modré, lizény, štuky a římsy bílé a ostatní plochy střídaly odstín vídeňské šedi s pískově žlutou. Oba zvony ze zvo-

ru osmibokého jehlanu. Původní krytinou byla břidlice, kterou nahradil měděný plech, který byl později doplněn i na průběžné římsy. Z vrcholku střechy vystupovala malá hrotice s plechovou bání a zakončená jednoduchým kovaným křížem. Nároží zvonice bylo zvýrazněno lizénami a spodní část podrovnávkou. Celá stavba byla omítnutá. Dle dochovaných informací byl sokl v barvě tmavě modré, lizény, štuky a římsy bílé a ostatní plochy střídaly odstín vídeňské šedi s pískově žlutou. Oba zvony ze zvo-

Původní kaple sv. Ignáce v Nětčicích se zvonicevým nástavcem, okolo roku 1975. Archiv autora.

nice byly zrekvírovány během první světové války a ani po válce se do ní nevrátily. Tím začala její pomalá degradace a devastace, až byla v roce 1963 definitivně zbourána, aby ustoupila rozšiřující se silnici.

Nedaleko za návrším nětčické návsi byla situována kaple sv. Ignáce s osmibokým zvoncovým nástavcem – sanktusníkem, ve kterém je zavěšen zvon z roku 1592 ulitý olomouckým zvonařem Georgem Hechpergerem. Původně se nacházela více na středu prostoru, avšak kvůli rozšiřování komunikace byla v roce 1995 zbořena. Následně v letech 1997–1998 byla o několik metrů dál postavena věrná replika této stavby. Nový svatostánek pak byl zasvěcen sv. Ignáci, patronu jezuitů, vojáků, dětí a těhotných žen.

Skalka

Původně stála uprostřed návsi dřevěná zvonice a následně zděná s malou výklenkovou kaplí, která byla zasvěcena sv. Floriánovi. Později byla tato zvonice nahrazená v nižší části návsi zděnou kaplí sv. Josefa se zvoncovým nástavcem. Postavena byla v roce 1897. První zmínky o ní zachycuje pamětní spis s datem 26. října roku 1898: „*Obecní zastupitelstvo obce Skalky usneslo se v letech Páně 1898 na památku 50tiletého jubilea jeho Veličenstva císaře krále Františka Josefa, uprostřed vsi vystaviti kapli, která má sloužiti Bohu, vlasti a celému národu slovanskému.*“²

Replika kaple sv. Ignáce posunutá na jiné místo v Nětčicích, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Zvoncový nástavec na kapli sv. Ignáce v Nětčicích, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

2 Vítáme Vás na stránkách obce Skalka u Kyjova. [online]. [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <https://www.skalkaobec.cz/obec/o-obci/>.

Kaple sv. Josefa se zvonicevým nástavcem na návsi ve Skalce, okolo roku 1920. Foto Obecní úřad Skalka.

Zvonicový nástavec na kapli sv. Josefa ve Skalce, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Pozemek na stavbu této kaple byl zakoupen od Štěpána Čechala (čp. 17) za 40 zlatých. V roce 1904 za starosty Jana Zelenky (čp. 7) byla provedena sbírka na vnitřní úpravu a vybavení kaple v hodnotě 600 zlatých a za faráře Františka Pohanky v roce 1907 děkanem Josefem Brázdilem vysvěčena. Další zmínky o opravách kaple jsou v pamětním spise z roku 1983, kdy byl vyměněn krov, věžka (zvonicový nástavec) a krytina s okapovými žlaby, a o rok později byla kaple nově omítnuta. Věž měla původně tvar osmibokého jehlanu, nyní je ukončena cibulovitou bání. Velká změna nastala v roce 2001, kdy byl v těsném sousedství kaple zbourán dům čp. 17. Následně bylo upraveno okolí kaple, prostranství před ní bylo vydlážděno, vybudováno malé parkoviště a kolem kaple byla vysázena zeleň. Rekonstrukce pokračovala výměnou okapových svodů a obnovením fasády. V roce 2005 byla opravena vnitřní část kaple, bylo vymalováno, zakoupen nový lustr a dvě nástěnná svítidla. Veškeré opravy se uskutečnily za přispění občanů Skalky, obecního úřadu a ježovské farnosti s farářem Svatoplukem Pavlicou.

Sobůlky

První zvonice v Sobůlkách byla dřevěná, postavená v roce 1693. Od roku 1686 spravoval kyjovskou farnost farář Jan Ignác Mochniczký, který se snažil katolického ducha v Sobůlkách upevnit mírnou protireformační prací. Prvním jeho činem bylo

zbudování zvonice, o které je jeho vlastnoruční záznam v Pamětní knize Sobůlek:³

„*Jak sem r. 1686, dne 10. Augusta na toutu faru přišel, staral jsem se, jak bich dle mého duchovního povolání, pobožnosti a chválu Boží rozmnožovati mohl a obzvláště mie přišlo na srdce, že poctivá obec Sobůlská, kdežto dosti v prvnějších letech prostředky jich předkové měli při tem jejich kerchově mrtvé ticha bez zvonění a ceremonií se pochovávaly. Častokrát jsem sobie přemýšľoval, jak by k nejakému zvonu ta obec mohla přijít. Stalo se tehdi, že roku tisícím šestistím a dva devadesátým s Pánem Pudmistrem, který toho času bil Franciscus Navrátil, o takovém zvonu zmínku sme učinili, kdežto sem jim mé srdce a oumysl otevřel a připověděl, že jim chci spravedlivě k tomu dopomocť radou mou péčí přitom vynaložiti. Anno pak 1692, dne 5. Novembris sám mou příležitostí jel sem do Brna a tam se zvonařem Contract a smlouvu učinil takové zvon, který by váhu měl v sobie držel, jeden Cent dobré materie sem zakázal, každý funt zvonoviny po 30 kr. sem smluvil. Jakožto na to všechno od zvonaře Contract vizdvižen, kde se zde přiložený nachází.*

Než jako sama ctnost a dobrý nejaký skutek ke cti a chvále učiněný vždy odporníka proti sobie má potupu, tak taky i tuto se přihodilo, že mnozí proti tak potřebnej věci – takového zvonu – reptali, a obzvláště ti, kteří hubie a korbeli vicej přejou než chvále Boží [...]

Majíce pak již dokonalou zprávu od zvonaře z Brna Johanesa Baptisti M. [nečitelné] sobie danou, že již takový žiádaný zvon zhotoven jest, i vipravil sem se sám osobnie z mima konimi do Brna, kdežto se přivzal Tomáš Frank Adstant tehďáž při chrámu Panie Farním i P. Pudmistr toho času Francis Navrátil i Martin Žabka, kteřížto dali svi konie a pro zvon sánie; na téj cestie pak veliků psotu a zlotu a zimu všichni sme pocítili, až naposledy v hnojnicích, kteří sme sobie od Pana Faráře aujezdského z nemalou prosbou vypujčili, do města Brna z poctivosti sme přijeli a tu často menování zvon od Zvonaře vzali, dali sme zvážit, kerej vážil sto pět funtů a půl funtu a vedle smluvy se zaplatil náležitě, jakož na to od toho jistého Zvonaře Revers tu položenéj se nachází.

Potomnie pak z pilnosti toho Pudmistra Františka Navrátila věžka se postavila, na kteroužto zvon téhož leta 1693 dne 6. Mája zavěsil a tu první klekání a neb poledne, vlastní rukou mou sem zazvonil z velikým potěšením tiech milých mích Farníkův, který sem k pobožnosti a k pilnosti takového modlení vzbuzoval a mládeži peníze drobní pro památku vihodil. Což ze všěcko stalo ke cti a chvále Boží, aby se jeho čest a sláva rozmnožovala, pobožnost v lidu vzrostla a cesta příkladu mládeži buducně zůstala.“

Po zakoupení zvonu poslala obec Sobůlky supliku prelátu velehradského kláštera, kterého žádala o vysvěcení zvonice. To proběhlo 8. dubna 1693 za přítomnosti purkrabí Jiřího Valjiána,

3 VOZAR, Vincenc. *Sobůlky: Vlastivědná a národopisná studie slovácké dědiny na Kyjovsku*. Sobůlky: Okresní osvětová rada v Kyjově a místní národní výbor v Sobůlkách, 1949, s. 86–91.

kyjovského duchovenstva, ale i opata velehradského kláštera, cisterciáka Bernarda Kašpárka. Tato zvonice shořela při požáru v roce 1739, nově vybudovaná znovu lehla popelem v roce 1796 až do základů. O jejich podobách nejsou přesné záznamy. Při tomto požáru byly zvony poškozeny a poté přelity v Brně, jak o tom zní záznam v pamětní knize: „Roku 1802, dne 15. června rozrazil se jeden zvon hrubý, který byl od toho ohně pokažený, na to se dal do Brna přelívát. Tak se z něho stal malý zvon sv. Antonín (kromě reliéfů sv. Antonína a Matky Boží Čenstochovské jsou na zvonu pásové ozdoby a nápis: S. MARIA – ORAPRONOBIS! GEGOSSEN VON G. T. S. IN BRÜNN 1799), dalo se od něho od přelívání čtyřicet rinských. Roku 1803ho, dne 12. mája: rozbil se malý zvon, ten se též do Brna dal přelívát a dal se z něho hrubý zvon uliti. (Pozn. Na hrubém zvonu je reliéf sv. Floriána, na protější straně sv. Magdalena, pásové ozdoby a nápis: GEGOSSEN VON CLEMENS STECHER IN BRÜNN ANNO 1802.) Přidalo se do něho 50 funtů novy materije, každý funt za 1 rinský, tak on koštoval hotových peněz 115 rinských a je svjecený v Brně v královím klášteře k Nejsladšímu jménu Ježíš.“ Oba tyto zvony byly německými okupanty na jaře roku 1942 zrekvírovány a uloženy ve skladišti zvonů v Praze. Vítězný postup Rudé armády znemožnil roztavení zvonů. Stanislav Svoboda a Jaroslav Juračka pak vyhledali zvony v Praze Na Maninách a dopravili je do rodné vsi, kde byly 10. června 1945 opět slavnostně zavěšeny.

Při velkém požáru roku 1851 zvonice opět vyhořela a byla znovu vybudována i s obecní sýpkou a obecní kanceláří. V roce 1896 byly tyto místnosti propojeny v jednu a tím vznikla učebna místní školy. Tento objekt byl později po roce 1899 přeměněn v kapli. Zásluhou obětavého kněze Jana Uříčáře,⁴ kyjovského kaplana a členů sobůlské „Mariánské družiny“ byla na místě této modlitebny zbudována nákladem 2 000 korun v roce 1914 prostorná kaple. Podle nákrešů stavebního mistra Františka Říhovského zůstala stará zvonice z roku 1851 nedotčena a tvořila věž nové kaple. O dalším osudu zvonice však nejsou další informace. Kaple byla dokončena 22. září 1914 a vysvěcena byla kyjovským farářem Františkem Páleníkem dne 17. října 1915. Uvnitř kaple v kamenné oltářní schránce jsou uloženy ostatky sv. Xavera a Benedikta. U kaple stojí dřevěný, barevně zdobený kříž z roku 1871 a barokní socha sv. Jana Nepomuckého s vročením 1721.

⁴ Narodený v Hroznové Lhotě, zemřel v roce 1938 v Újezdci u Vizovic.

Vřesovice

Ve Vřesovicích je na návsi situovaná malá kaple sv. Petra a Pavla z roku 1906, na jejíž střeše je umístěn zvoncový nástavec. Jedná se o zděnou stavbu obdélníkového půdorysu z kamene a pálených cihel. Průčelí kaple doplňuje plastické žudro se štukovou výzdobou, nad kterým je ve štítě situován obraz sv. Petra a Pavla. Boční stěny kaple prolamují dva páry segmentově zakončených oken. Fasáda celé stavby je bohatě zdobená štukovou výzdobou. Okapová římsa je mírně vynesena a celou stavbu kryje sedlová střecha se zvalbením. Krytinou je zvolená pálená taška bobrovka. Z hřebene střechy vystupuje šestiboký dřevěný lucernový nástavec zvonice, který je začepován do konstrukce krovu střechy.

Konstrukce lucerny je tvořena z hranolů, které jsou naplno opláštěny deskami. V každé straně je vyřezán okenní otvor s horním zaklenutím. Otevřeným prostorem je viditelný závěs zvonu s vahadlem mezi čtyřmi sloupky konstrukce nástavce. Nad zvoncovými otvory je vynesena dřevěná, mírně zkosená dřevěná římsa, která přesahuje o 20 cm celou konstrukci nástavce. Z ní vystupuje šestiboká cibulovitá stříška krytá plechem. Celý plášť nástavce je oplechován a natřen vínově červenou barvou. Ve vrcholku střechy vystupuje hrotice, na které je malá plechová báň, nad níž je umístěn kovaný jednoduchý kříž.

Malá kaple sv. Petra a Pavla na návsi ve Vřesovicích, okolo roku 1920. Archiv autora.

Zvoncový nástavec na kapli ve Vřesovicích (vlevo), 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

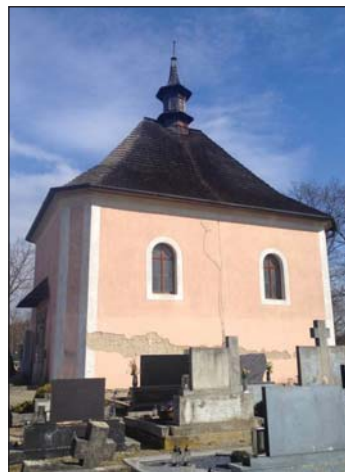
Kaple sv. Petra a Pavla se zvoncovým nástavcem ve Vřesovicích, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Barokní kaple sv. Barbory se zvonicovým nástavcem na hřbitově v Žeravicích, 2012. Archiv autora.

Žeravice

V Žeravicích se nachází malá zvonce ve formě zvonicového nástavce na střeše barokní kaple sv. Barbory na místním hřbitově. Kaple byla postavena v roce 1689. Je to stavba obdélníkového půdorysu se zkosenými nárožními a s vnitřním prostorem zaklenutým valenou klenbou s výsečemi. Fasády jsou začleněny s průběžnou hlavní římsou. V průčelí je situovaný pravoúhlý hlavní vchod s kamenným ostěním, jehož

5 Malý domek, který ke zvonici přiléhal, nebyl původní. Vznikl v roce 1903 jako skladiště tenkrát mladého sboru svatobořických hasičů. Ten, kdo šel zazvonit poplach, že hoří, zrovna nachystal stříkačku. Hasiči si ale roku 1934 postavili novou zbrojnici. Domek už nebyl tolik zapotřebí, proto sloužil mnoha jiným účelům. Bývala tam trafika, vykupovalo se v něm mléko od zemědělců. V nedávné minulosti tam měli svou klubovnu skauti. Obec chtěla domek opravit, byl však v tak špatném stavu, že jej bylo nutné strhnout.

Náves ve Svatobořicích se zvonící, okolo roku 1930. Foto Obecní úřad Svatobořice-Mistřín.

horní část je zalomena. Okna kaple mají půlkruhové záklenky. Střecha kaple je sedlová, zvalbená a krytá šindelem. Na hřebeni střechy vystupuje šestiboký dřevěný lucernový nástavec zvonice, který je začepován do konstrukce krovu střechy. Konstrukce lucerny je tvořena z hranolů, které jsou naplno opláštěny deskami. V každé straně je vyřezán okenní otvor, který kryje otevíratelný rám se zvonicovými žaluziemi. Okenními otvory je vynesena dřevěná, mírně zkosená římsa, která je i nad nimi. Z horní římsy vystupuje šestiboká jehlanovitá stříška krytá šindelem, která chrání celý zvonicový nástavec. Ve vrcholku střechy je umístěn kovový dvouramenný patriarší kříž doplněný o hromosvod. Celý objekt kaple sv. Barbory se zvonicovým nástavcem je od roku 1958 památkově chráněný.

Jižní Kyjovsko Svatobořice

Svatobořická barokní zvonce pochází z roku 1719 a je nejstarší zachovalou sakrální stavbou v obci. Jedná se o patrovou zděnou hranolovou barokní stavbu. Ve spodní části zvonice se nachází kaple sv. Rocha a sv. Rozálie. Oba tyto světci jsou uctíváni jako ochránci proti moru. V roce 1996 byla zvonce opravována a tehdy byly na její jižní zdi vyhotoveny sluneční hodiny. Další rekonstrukce proběhla v roce 2016 a současně byl zbourán také sousední domek z roku 1903, který původně sloužil místnímu hasičskému sboru.⁵

Po opravě v roce 2017 byly zhotoveny nové sluneční hodiny (ty byly odstraněny v roce 1953 při opravě a obnoveny v roce 1998). První písemná zmínka o zvonici

pochází z roku 1719. Je ale možné, že je ještě starší. Byla postavená na rozhraní panského dvora a obce. Vrchnost tehdy potřebovala nějakým způsobem svolávat obyvatele. Budova tedy měla původně hlavně světský charakter. Náboženského využití se jí dostalo až později, přesné datum se však nepodařilo dohledat. Zvonice kvůli novému účelu musela projít stavebními úpravami, díky nimž vznikl v její spodní části malý svatostánek. Byla pak zasvěcena sv. Rochovi a sv. Rozálii, jim byl věnovaný i votivní obraz nad oltářem.⁶

Jedná se o jednoduchou hranolovitou stavbu o půdorysném základu 330×350 cm, která je vyzděná na kamenném základě ze smíšeného zdiva kamene a pálené cihly na maltu. To je v boční straně zvonice příznáno. Díky zasazení do svahu podlouhlé návesní fronty je zvonice rozdělena na tři patra. V přízemí, směřujícím na východ k hlavní komunikaci, je situovaná kaple přístupná prolomeným vstupem (95×200 cm), který kryjí prosklené dřevěné dveře natřené vínově červenou olejovou barvou. Interiér kaple je strohý. Podlaha je vyložena z pálených cihel, na níž leží jednoduchý oltář se sádrovými plastikami Panny Marie, na stěnách jsou pověšeny obrazy sv. Rocha, sv. Rozálie a sv. Korony. Strop kaple je trámový, oddělující patro zvonice. Nad vstupem do kaple je příznán plasticky zvýrazněný štít bývalého žudra, jehož hrana je oplechovaná. Plášť stavby je rozdělen patrovou římsou, nad kterou je směrem ke komunikaci mělká pravouhlá nika s plastikou písmene M s křížem. Nad ní je další mělká nika se segmentovým zakončením, ve které je umístěna drobná pískovcová plastika sv. Jana Nepomuckého. Zvonicové patro je prolomeno ve všech čtyřech stranách podlouhlými, segmentově zakončenými okenními otvory, které kryjí dřevěné žaluzie v rámu a oplechované parapety. Zvonicové patro je přístupné ze západní strany pravouhlým otvorem s mírným zaklenutím (93×175 cm), který kryjí jednoduché dřevěné dveře. Ty jsou přístupné po šesti stupních vyzděného kamenného schodiště s kovaným zábradlím. Na jižní stěně zvonice jsou situovány sluneční hodiny. Celou stavbu uzavírají plasticky vystouplé štíty ze všech čtyř stran, na kterých leží krovová konstrukce střechy zvonice. Z ní pak vychází hlavní osmiboká jehlanovitá střecha krytá plechem a zakončená bání s dvouramenným patriarším křížem. Detaily interiéru zvonice se při výzkumu nepodařilo zjistit. Původně byla barva fasády světle žlutá (písková) s bosážovaným nárožím

Zděná patrová zvonice ve Svatobořicích se slunečními hodinami, 2009. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

⁶ Tito světci jsou ochránci před nemocemi, a především před morem a cholera. Cholera tehdy zemi i Svatobořice sužovala, především při rakousko-pruské válce v roce 1866. Ve Svatobořicích na tuto nemoc zemřelo sto třicet osob.

Opravená zvonice ve Svato-
tobořicích od silnice, 2022.
Foto J. Káčer. Fotoarchiv
SM UH.

Patrová zvonice ve Svato-
tobořicích ze zadní strany se
vstupem do patra (vpravo),
2022. Foto J. Káčer.
Fotoarchiv SM UH.

7 Státní okresní archiv Ho-
donín, fond OÚ, inv. č. 89,
s. 55. „Na jaře roku 1927 kou-
pila obec pro zvonici nový zvon
umíráček 25 kg těžký (původ-
ní byl puklý). Druhý zvon je
větší – do původního stavu
před válkou chybí ještě jeden
velký zvon, který byl za války
rekvírován pro válečné účely
(v květnu 1917). Podobný osud
měl potkat i druhý velký zvon,
jenže při druhé rekvizici zvonů,
když se pro něj na cestě z Mis-
třína stavili, zlomily se pod opi-
lým rekviantem některé příčky
chatrných schodů u zvonice,

v barvě bílé. V současnosti je celá zvonice provedena v prosté
bílé barvě. Původně ještě vstup do kaple doplňovalo plasticky
zdůrazněné žudro s ornamenty. V blízkosti zvonice se nachází
zahloubený opravený sklep.

Při poslední generální opravě v roce 2016 bylo nutné v kap-
ličce odstranit staré omítky a sanovat zdi. Stejně jako zbytek
zvonice získala nový nátěr. Součástí oprav byla i výměna střešní
krytiny. Kolem zvonice byl vydlážděn i úzký kamenný okapov-
ý chodník. Ve zvonici se nacházejí dva zvony.⁷ V posledních
letech zvonily zvony ve Svato-
tobořicích nepravidelně. V letech
2014–2016 byl problém sehnat zvoníka. Proto se obec rozhodla
pro dálkově ovládané elektronicky řízené zvony. Jsou zde umís-
těny dva, jeden větší (zní ráno, v poledne a večer) a takzvaný
umíráček (při pohřbech). Zvonice není památkově chráněná, je
však památkově cenná, což potvrdil i Národní památkový ústav
v Brně. Prohlášení památkou by proto bylo na místě.

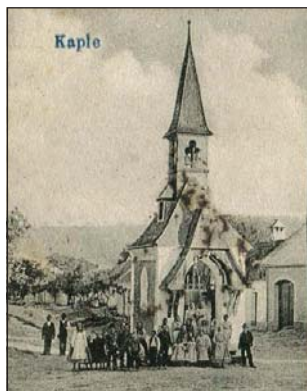
Vacenovice

Jakékoliv informace o staré dřevěné zvonici, která byla po-
stavena v obci Vacenovice, nejsou dohledatelné. Jediným vo-
dítkem je první kniha obce *Památky obecních záležitostí*, psaná
od roku 1851. Zde jsou uvedeny velmi kusé a strohé informace
o zvonech a také o tom, že byla v obci zvonice i se zvoníkem.
Lze jen uvažovat, že zde mohla být zvonice už okolo roku 1778,

kdy se zmiňuje stáří zvonu. Starý zvon byl odlit v roce 1778 na útraty obce Vacenovic. Zvon, který vážil 50 kg, byl opatřen po jedné straně „*křížem vypouklým s pňějícím na něm Kristem*“, pod nímž byl umístěn očištěc se čtyřmi trpícími, kterým podává útěchu anděl. Na druhé straně byla Korunovaná Panna Maria s Jezulátkem. Nápis na okraji zvonu byl: „*OD PANA MARTINŮ Z BRNA. NA OTRATY OBCE VACENOVSKÉ.*“ Kronika uvádí opravování obecní zvonice v roce 1855, ale také vyplácení 15 měřic rži (žita) vacenovskému hlásnému a zvoníkovi. Lipové stromy u zvonice zasadil v roce 1866 František Šťastný čp. 28 (narozený 11. června 1816).⁸ Zvon postupem času pukl a nedával žádné ozvěny. Obec roku 1904 zvon vyměnila za nový od firmy Vdova a syn Hillerovi z Brna za doplatek 179 korun a 40 haléřů. Pro tento nový zvon bylo uděláno nové ložisko ve zvonici, jak zaznamenal v témže roce v kronice Antonín Uhlík. Veškeré další informace o podobě a historii zvonice se nepodařily dohledat. Vacenovice byly původně přifařené k Miloticím až do roku 1930, kdy si vacenovičtí občané vybudovali nový kostel.

Ždánicko Dražůvky

Uprostřed obce na okraji návsi stojí novogotická kaple se zvonící, která byla postavena v roce 1892. Lze předpokládat, že na návsi původně stávala starší dřevěná zvonice, která doslou-

žila a byla nahrazena novou stavbou. Z pamětní knihy se dozvídáme, že než byla postavena nová zvonice, ve středu návsi stávala dřevěná zvonice o dvou sloupech. Kaple je samostatná jednoduchá stavba obdélníkového půdorysu o rozměrech 305×354 cm (v hraně kamenného soklu 323×368 cm) a vyzděna je z kombinace lomového opracovaného kamene a pálených cihel. Ze tří stran jsou v plášti stavby umístěné podlouhlé, segmentově zakončené mělké niky s parapetem, které imitují gotické okenní otvory.⁹

Průčelí stavby prolamuje výklenek samotné kaple, v němž je situovaný jednoduchý oltář, nad kterým je pověšený obraz sv. Václava a sv. Antonína s ukazující se Pannou Marií.¹⁰ Vstup kryjí dvoukřídlé obdélníkové dveře do výšky 210 cm doplněné v konstrukci o kované mřížoví, které kopíruje ke středu zaklenutí. Do kaple se vstupuje z východní strany po třech pískovcových schodech. Před výklenkem je předsazen polovalbový

zlámal si nohy a zabavení bylo odloženo. Pak asi zapomněli a víc už nepřijeli.“ Tamtéž, s. 190. „31. března 1942 odvezen jeden zvon“. Tamtéž, s. 159. „V neděli 7. listopadu 1943 byly posvěceny a zavěšeny dva zvony ve zvonici. Zvony zakoupil zdejší občan Josef Lévek čp. 59“.

8 První kniha obce – Památky obecních záležitostí 1851. [online]. [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <https://www.vacenovice.cz/obec/prvni-kronika-obce-pamatki-obecnich-zalezitosti-1851/>.

9 Zednické práce řídil pan Pospíšil, zednický mistr ze Ždánic, a tesařské práce pan Doupovec, tesařský mistr také ze Ždánic.

10 Zápis pana řídícího ve školní kronice pokračuje za několik měsíců: „*Jelikož obraz do nové kaple velkostatek Bučovický následkem žalob zakoupení odepřel, objednali starosta a správce školy obraz u p. Adolfa Mühla, uměleckého malíře na Smíchově v Praze. Obraz je 152 cm vysoký a 138 cm široký představující sv. Václava, krále českého na levé a sv. Antonína na pravé straně, v oblacích nahoře ukazuje se panenka Maria se synem Božím. Cena obrazu toho jest 45 zlatých r.č. mimo dovoz a jiné vedlejší výlohy. Krásné dva ze dřeva soustruhované svícny a dvě vázy na květiny daroval kapli správce školy. Dne třináctého listopadu byla pak kaple slavnostně vysvěcena. Po církevních obřadech bylo pro duchovenstvo, učitelstvo a vůbec účastníky druhu vzdělanějšího uspořádána hostina v hostinci p. Friedlové, na níž výbor obecní z pokladny obecní 25 zlatých povolil. Omladina veselila se při hudbě obyejně.*“

Kaple se zvonící na návsi v Dražůvkách, okolo 1925. Foto Obecní úřad Dražůvky.

Současný stav kaple se zvonící na návsi v Dražůvkách, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

dřevěný vikýř podepřený na každé straně párem řezbářsky opracovaných opěr. Je částečně bedněný do půlkruhu, což dodává výklenku na mohutnosti. Z jeho vrcholku vystupuje plechová hrotice s malou profilovanou bání. Ve vrcholku zdíva pláště stavby je situovaná fabionová římsa, která plasticky vynáší námětky krovové konstrukce. Nad nízkým hranolem křížově zaklenuté kaple se zvedá strmý stan střešní konstrukce se dvěma vikýři po stranách završený zvoncovou lucernou. V ní je zavěšen zvon s reliéfem sv. Floriána a s ornamentálním vlysem Clemes Stecher In Brinn 1793.¹¹ Z jehlanovitě stříšky nad lucernou vystupuje úzká plechová hrotice s bání zakončená kovaným křížem. Střecha byla původně krytá břidlicí, kterou vystřídala azbestová krytina. Naproti zvonici je u školy situovaná významná socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1816. Když byla kaple se zvonící po druhé světové válce už v dost špatné stavu, dostali někteří občané nápad, že by se místo její opravy

mohla postavit nová. Velmi těžko se však sháněl materiál. Mnozí občané však byli velmi obětaví a pomohli zajistit vše, co bylo potřebné. Rok 1948 ale vše změnil. Nový národní výbor neměl pro tuto věc jakýkoliv zájem. Objekt kaple se zvonící není památkově chráněn. Dle zjištěného technického stavu během terénního výzkumu bude nutné v nejbližší době vyměnit konstrukční prvky zvoncové lucerny a krytiny, které místy dosloužily.

Násedlovice

Nejstarší je zřejmě zděná patrová zvonice sv. Václava postavená v roce 1824.¹² Užívali ji tehdy příslušníci obou násedlovských náboženských vyznání, katolického i evangelického. Zvony z původní zvonice byly přeneseny v roce 1928 na novou kostelní věž. V roce 1931 nechal pan František Rybníkář tuto zvonici vlastním nákladem upravit na kapli, byl sem umístěn obraz Jano Köhlera sv. Václav a kaple byla slavnostně vysvěcena.¹³ Zvonice je velmi jednoduchého hranolovitého tvaru o půdorysném rozměru 344×344 cm a je postavena převážně z pálených cihel. Interiér je otevřen až ke stropu, který je zakončen malovanou klenbou. Do zvonice se vchází po dvou schodech pravoúhlým vstupním otvorem (104×200 cm), který kryjí prosklené dřevěné dveře.

Podlaha je vyložena z pálených cihel půdovek. V horní části pláště jsou do všech stran prolomeny okenní otvory s mírným zaklenutím v horní části, které kryjí rámová litinová okna. Plášť

11 Brněnský zvonař mistr Klement Stecher (1759–1834).

12 V útech obce je položka „na materiál ku stavbě zvonice i na aldamáš 5 zlatých, 42 kr. při dodělání“. Traduje se, že výrobcem křížku z roku 1825 na zvonici byl Leopold Plažek, tehdejší místní kovář.

13 Interiér kaple. [online]. [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <https://www.virtualtravel.cz/nasedlovice/zvonice>.

Zděná zvonice u panského dvora v Násedlovicích z roku 1824 sloužící jako kaple sv. Václava, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

stavby je předělen plasticky zvýrazněnou patrovou římsou doplněnou plechovým okapem. Plasticky zvýrazněné je i podrovnání a nároží lizénami. Fabionová okapová římsa vynáší krovovou konstrukci stanové střechy zvonice, kterou kryje pálená taška bobrovka. Z vrcholku střechy vystupují kovový dvouramenný lotrinský kříž. Stavba je doplněna okapovým systémem, který je provedený v plastu a kazí tak výsledný dojem stavby. Kolem zvonice je malý okapový chodníček z kačírku pro drenáž vody a místo doplňují lavičky se stolem a nově vysázená zeleň. Zemřelí z Násedlovic byli ještě v předminulém století pochováni bez rozdílu náboženství na hřbitově postaveném v roce 1831. Po roce 1857 došlo k oddělení hřbitovů podle náboženského vyznání.

V roce 1878 si obyvatelé evangelického vyznání postavili zvonici novou. Naproti ní byla v roce 1896 vybudována evangelická modlitebna. Zvonice je situována u hlavní silnice nad svažitém terénem a je velmi jednoduchého hranolového tvaru, vyzděna na pevném kamenném základu z kombinace pálené cihly a lomového kamene. Půdorysný rozměr zvonice je 385×385 cm. Vstup do zvonice je prolomen v jižní straně pravoúhlým otvorem (90×198 cm), který kryjí jednoduché prkenné dveře. Zvonicevé patro je přístupné pomocí žebříku, po kterém se dostaneme na patro z hrubých desek položených na třech zazděných trámech. Ve zvoniceovém patře jsou prolomeny ve všech čtyřech stranách podlouhlá obdélníková okna (o šířce 80 cm) se segmentovým zakončením. Okenní otvory jsou doplněny plechovým

Malovaný strop kaple sv. Václava v Násedlovicích, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Evangelická zvonice v Násedlovicích u hlavní silnice postavená v roce 1878, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

tela. Postavena byla v letech 1927–1928 architektem Antonínem Mendlem v duchu moderního purismu. Jihozápadně od kostela je situována samostatně stojící hranolová zvonice na obdélném půdorysu, jejíž základna je níž než kostelní stavba. Zvonice je směrem ke komunikaci obrácena užší stranou s prolomeným úzkým vertikálním oknem protínajícím téměř celou plochu hladké fasády věže. Ostatní strany jsou ponechány hladké. Akcentujícím prvkem jsou obdélná okna ve zvoniceovém patře, která jsou na východní a západní straně užší a na severní a jižní straně širší. Ve vrcholu věže jsou umístěny kruhové ciferníky hodin. Uvnitř věže se nachází pravouhlé schodiště ke zvonům a hodinovému stroji. S kostelem je zvonice propojena úzkou chodbou směřující na hudební kruchtu. Zvonice je kryta jehlanovou střechou s plechovou krytinou.

Nechvalín

Od roku 1721 u kříže za mostem na návsi stávala na dvou dřevěných sloupech zvonice se zvonkem. Kaple sv. Kateřiny byla dostavěna 18. října 1890. Do její věžičky byl pověšen zvonek z uvedené zvonice. Je na něm reliéf sv. Floriána. Dne 15. srpna 1891 byla kaple vysvěcena spolu s křížem vedle ní. V roce 1900 byl do kaple zavěšen prastarý zvon asi z roku 1557, který byl však za první světové války zrekvírován. K modernizaci a opravám došlo v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Byl

parapetem a rámem se dvěma křídly zvoniceových žaluzií. Horní část rámu je plná a položení dřeva imituje paprsky kolem slunce. Dřevěné prvky jsou natřeny tmavě hnědou barvou. Zde se nachází závěs zvonů. Plášť zdiva zvonice ukončuje vynesená třístupňová podokapová římsa, na které leží krovová konstrukce stanové střechy s námětky v rozích. Původní krytinou byla břidlice, která byla po poslední opravě vyměněna za umělou asfaltovou krytinu, která má imitovat břidlici. Ve vrcholku střechy vystupuje oplechovaná hrotice s bání. Nároží a sokl jsou plasticky zvýrazněny. Celá stavba je omítnutá do světle béžové – pískové barvy. Původně bylo podrovnání olíčeno tmavě modrou barvou a plášť zvonice byl bílý.

Obci vévodí funkcionalistický katolický kostel, dostavěný a vysvěcený v roce 1928. Je zasvěcen sv. Martinu a sv. Cyrilu a Metoději. Vedle něj samostatně stojí zvonice postavená stejně jako kostel v puristickém duchu. Zvonice je osazena zvony z původního kos-

zhotoven oltář z mramoru, betonová kulatá stěna s mramorovým obložím, nový obětní stůl, dlažba, elektroinstalace i se zvoněním a větrací okno do sakristie. Kaple byla izolována proti zemní vlhkosti a vymalována. Došlo k výměně vstupních dveří, oken, trámů pod zvony, stropu ve věži, obložení stropu v sakristii a nábytku. V roce 1991 byla vyměněna střecha a v letech 1998–1999 byl objekt staticky zajištěn zesílením základů věže za pomoci stažení lany.

Nenkovice

Současná zvonice je z roku 1912 a nahradila patrně starší stavbu. Novostavbu provedl významný stavitel Josef Polášek z Kyjova. Zvonice je vyzdobena sgrafity od akademického malíře Jano Köhlera,¹⁴ jehož matka z Nenkovic pocházela a sám Köhler zde i žil a tvořil v letech 1898–1926. Podle památkářů jde o poměrně ojedinělou stavbu historizující secese.

Na návsi ve svažitém terénu se nachází patrová zvonice. Jedná se o věžovitou stavbu z režného cihlového zdiva čtvercového půdorysu o rozměrech 300×300 cm s předstupujícím, šikmo

se zužujícími nárožními opěráky, které výše v podobě nárožních pilastrů vertikálně vymezují plochy všech průčelí. Horizontálně budovu člení vystupující soklová římsa a kordonová římsa oddělující přízemí od patra tvořená pásem na hranu skládaných cihel orámovaných po stranách cihlovými linkami. Průčelí jsou v přízemí prolomena

Kaple sv. Kateřiny s věží na návsi v Nechvalíně, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Zděná patrová zvonice z režných cihel na návsi v Nenkovicích, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

¹⁴ Jano Köhler (1873–1941) byl rodák z Brna a absolvent Umělecko-průmyslové školy v Praze. Působil a tvořil například v Prostějově, Olomouci nebo Napajedlích. Za svou čtyřicetiletou samostatnou výtvarnou kariéru vyzdobil bezmála 70 sakrálních a 55 světských staveb.

Detail usazení zvonu ve zvonici v Nenkovicích, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

cha je dvoustupňová, tvaru polygonálního jehlanu s výraznými námětky, završená ornamentálně zdobeným kovaným křížem. Střešní krytinou je pálená taška bobrovka. Vnitřní prostor je omítaný a olíčený na bílo. V krovu se nachází stolice nesoucí památkově nehodnotný zvon z roku 1943. Na zvonu je předlitý nápis: B. MANOUŠEK A SPOL. BRNO/1943//. Ve zvonici se původně nacházel i zvon sv. Floriána z roku 1809, který je v současné době umístěný ve věži kostela Nanebevzetí Panny Marie u nenkovickeho hřbitova.

půlkruhově zaklenutým vstupem 110×275 cm a třemi rovněž půlkruhově zaklenutými nikami, v patře půlkruhově zaklenutými okenními otvory. Niky a okenní otvory jsou dole opatřeny cihlovými parapetními římsami, nahoře archivoly nesoucí cihlové konzoly, které jsou u nik v přízemí spojeny kordonovou římsou obíhající budovu. Průčelí jsou ukončena omítanou korunní římsou segmentově vypjatou nad okny. Okna jsou kryta dřevěnými žaluziemi. Plochy nik (85×145 cm) v přízemí jsou zdobeny malbami s náměty Madony s dítětem, sv. Cyrila a Metoděje a Nejsvětější Trojice. Stře-

Malba sv. Cyrila a Metoděje od akademického malíře Jano Köhlera na zvonici v Nenkovicích, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Malba Nejsvětější Trojice od akademického malíře Jano Köhlera na zvonici v Nenkovicích, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Z výtvarného hlediska kvalitně pojednaná nenkovická zvonice představuje významnou architektonickou a historickou dominantu zdejší protáhlé a svažité návsi. Z neomítaných červených pohledových cihel uzavřený jehlancovitou mansardovou střechou krytou tradičními bobrovkami vychází z tvarosloví historismu a secese. Po formální stránce vycházejí Köhlerovy sakrální motivy ze svěbytného beuronského a secesního malířství. Dekorativní rámec byl navíc v případě hlavy Krista obohacen secesní stylizovanou lidovou ornamentikou. Nedílnou součástí celkového architektonického vyznění jsou též dřevěné vstupní dveře z širokých prken, schodištvé stupně a dřevěné neotvíravé okenice. Zvonice je dodnes funkční. Zvoní třikrát denně (6, 12, 18 hodin). V pátek vyzvání navíc i v 15 hodin, a kromě toho i při úmrtích.

Nenkovice žádaly o prohlášení místní zvonice kulturní památkou už v roce 2002, tehdy ale neúspěšně. Cílem bylo na opravu zvonice získat peníze. Ministerstvo kultury prohlásilo návesní zvonici v Nenkovicích na Hodonínsku kulturní památkou až 2. února 2016. Stalo se tak i díky ojedinělé výzdobě od akademického malíře Jano Köhlera.¹⁵

Malba Madony s dítětem od akademického malíře Jano Köhlera na zvonici v Nenkovicích, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Malba nad vstupem do zvonice v Nenkovicích od akademického malíře Jano Köhlera, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Nejstarší snímek dřevěné zvonice v Ostrovánkách, okolo roku 1910. Zdroj: Kotík, Vladimír. *Z minulosti Ostrovánek*. Ostrovánky: Obec Ostrovánky, 2017, s. 32.

15 MALÍKOVÁ, Silvie. *Jano Köhler a jeho sakrální práce v Jihomoravském kraji*. Bakalářské diplomová práce. Katedra dějin umění, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. [online]. [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/mm-k0b8/39955-411587436.pdf>.

Vlevo zvonička v Ostrovánkách bez zvonku, který byl zabaven k válečným účelům 27. dubna 1917. Vpravo zvonička v Ostrovánkách při svěcení nového zvonku 9. června 1918. Zdroj: Kotík, Vladimír. *Z minulosti Ostrovánek*. Ostrovánky: Obec Ostrovánky, 2017, s. 34.

16 Z Elznerovy obecní kroniky 1914–1946 se dozvíme i další podrobnosti: „27. dubna roku 1917 přišli sem dva vojáci Němci, zvonek ze zvoničky zdělali a musel se odevzdati na potřeby Válečné, naposledy se s ním ještě zvonilo o pohřbu, když zemřel 23.letý Jan Slepánek číslo 44., který jako vojín, útrapami válečnými poslán domů brzo na to umřel, byl zedníkem a hudebníkem. A pro svoji povahu, u všech oblíben. Potom přes rok se tu nezvonilo nebylo zvonu... Ve Věteřově měli velké těžké zvony, které se nedali snést, proto na věži na kusí kladiví je rosbili až sem ten hřmot slyšeti bylo a ty údery pak po kuse sházeli, lidé tam u kostela stáli a plakali, náš zvonek se dáti nemusel, ale farář Lovecký Všeťečka chtěl a stalo se.“

Ostrovánky

Dřevěná zvonička na návsi v Ostrovánkách pocházející patrně z roku 1795 spadla 11. dubna 1931 a byla poté odstraněna. Stála na návsi před domem čp. 25. Některé prameny uvádějí jako datum vzniku rok 1827. Lidé se u této zvonice scházeli v neděli odpoledne při projevech lidové zbožnosti. Během měsíce května večer zde po klekání předříkával texty písní na májových pobožnostech starší bratr, jenž obvykle vodíval poutníky o poutích. Vlevo od zvonice se nacházela obecní studna „obecnica“, která byla zrušena v roce 1914.

Dřevěná zvonice byla roubená a měla čtvercový půdorys. Základ tvořily čtyři rohové sloupy, na kterých byl sroubený a začepovaný střešní věnec, pravoúhle svázaný dvěma páry trámů proti sobě. Sloupy v nároží byly doplněny zavětrovacími trámkami. Nosné sloupy nebyly vsazeny do země, ale ležely na zděném kamenném základě přibližně 20 cm nad terén. Zazděny byly později jen kotevní šrouby, kterými byla konstrukce zvonice na zděný základ přišroubována. Samotnou zvonovou stolicí tvořily dva štenýře/přitesané trámy, které byly zapuštěny v pravém úhlu rybinovými zámky s kolíky do dvou ležících masivních přitesaných kleští/trámů. Ty ležely také na kamenné vyzdínce. Štenýře byly vyztuženy dalšími začepovanými trámy v pravém úhlu u jejich patek a doplněné dvěma páry zavětrovacích vzpěr/trámků v ose. Takto připravená zvonová stolice procházela mezi dvěma páry trámů položených na věnci. Zde bylo zpevnění zajištěno pomocí dřevěných kolíků. Přibližně o 150 cm výš byl na štenýře načepován zpevňující dřevěný věnec, o který se opíraly v nároží krokve osedlané v nároží věnce. Ty byly na ploše celé stanové střechy doplněné o několik další krokvi. Z vrcholku krátkého hřebene střechy vystupovaly štenýře, na kterých byla posazena stanová stříška, která kryla vahadlo se zvonem. Ve vrcholku byla doplněna dřevěnou hroticí s dvouramenným křížem. Zvon byl umístěn na vodorovném břevnu, upevněném na svlak s otáčivou stolicí. Původní došková krytina byla vyměněna za štípaný šindel a později za asfaltovaný papír. Zvon vážil 42 kg a měl letopočet 1795, což potvrzuje nápis na zvonu s reliéfem Panny Marie: SANTA MARIA ORA. PRO NOBIS. ALOIS LICHTENSTEIN MIT 20. GULDEN ANO 1795.

Za první světové války byl tento zvon 27. dubna 1917 zrekvírován pro válečnou výrobu a navždy ztracen.¹⁶ V roce 1918 byl na zvonici zavěšen zvon nový, ocelový, věnovaný občanem Františkem Pelikánem z čp. 25 a Josefou Kovářovou z čp. 8. Zvonice je zachycena na několika historických fotografiích v kronice, ale

i na kresbě akademického sochaře a malíře Jana Znoje.¹⁷ Historie této zvoničky pak končí 11. dubna 1931, tedy po 136 letech, kdy byla údajně úmyslně zbořena a zvonek z ní byl zavěšen na nové kapli.

V létě 1930 byla zahájena stavba kaple sv. Václava k oslavě milénia úmrtí. Finanční dar ve výši 22 000 korun na stavbu poskytl rodák Štěpán Kudr z Ameriky, další obnos byl získán sbírkou občanů Ostrovánek a okolních obcí. Kapli postavil jako kostelík stavitel Říhovský z Kyjova za hojné účasti místních katolíků. Následně v ní byl zavěšen zvon z bývalé zvonice. 1. července 1931 večer poprvé zvonil na nové kapli.¹⁸ 12. července 1931 byla vysvěcena nová kaple sv. Václava a nad oltář byl umístěn obraz sv. Václava od akademického malíře Jano Köhlera z Nenkovic.¹⁹

Dne 27. září 2019 se konala v obci velká společenská událost, která se týkala svěcení zvonu nové zvonice a jejího zprovoznění. Investorem byl Ing. František Zapletal, který při příležitosti předání repliky této historické stavby zmínil několik historických dat k této nové zvonici. Pohovořil také, proč realizoval výstavbu repliky zvonice. Na závěr poděkoval architektu Žurovcovi za zakreslení dokumentace zvoničky, tesaři Bábičkovi za odborné poradenství a svému dlouholetému příteli a spolupracovníkovi Miroslavu Malíškovi za realizaci této velmi náročné stavby. Ten navázal na práci Josefa Malíška a Jana Kostihy, kteří spolu s Františkem Zapletem zahajovali rekonstrukci památkových objektů. Na této stavbě pomáhali i další členové rodiny Malíšků, mladý Ondřej, ale i jejich známý z domova Horizont Jan Krejčí.

Dřevěná zvonice na návsi před domem čp. 25 v Ostrovánkách, červenec 1926. Zdroj: Kotík, Vladimír. *Z minulosti Ostrovánek*. Ostrovánky: Obec Ostrovánky, 2017, s. 35.

17 Jan Znoj (1905–1950), akademický sochař a malíř, z roku 1924 pochází jeho kresba zvonice. Jeho předkové Znojové pocházeli ze Ždánic.

18 Kaple v Ostrovánkách měla původně dva zvony. Jeden menší, zvaný umíráček, a větší, nesoucí jméno Václav. Tento větší byl v roce 1943 zabaven pro válečné účely.

19 Záznam v kronice: „V neděli 12. července se světila nová kaple římskokatolická za velké návštěvy lidu. Svěcení vykonal neurůst. p. prelát Dr. Josef Kratochvíl, kanovník a kancléř biskupské konsistoře v Brně v zastoupení pana biskupa. O 10. hod. bylo kázání, po něm svěcení kaple, pak slavná mše svatá s asistencí a svatým požehnání. Odpoledne potom o 2 a ¼. hod. byly litanie k B. Srdci Páně a sv. požehnání.“ KOTÍK, Vladimír. *Z minulosti Ostrovánek*. Ostrovánky: Obec Ostrovánky, 2017, s. 101–102.

Replika dřevěné zvonice z roku 2019 na návsi v Ostrovánkách, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Stavba stála dvaapůlkrát víc, než původně investor zamýšlel.²⁰ Obnova se zdařila a obec má nyní velmi cennou dominantu návsi, která slouží svému účelu. Konstruktivně je podobná původní dřevěné zvonici a střechu kryje štípaný šindel. Prostor pod zvonici je vyzděn lomovým kamenem a doplněn o dřevěné lavičky. Vrchol střechy zdobí kovaný dvouramenný patriarší kříž s jetelovým zakončením.

Závěs zvonu na zvonici v Ostrovánkách, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

20 Zpravodaj obce Ostrovánky. [online]. [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: https://www.ostrovanky.cz/sites/default/files/zpravodaj_2019_-_podzim.pdf.

Nová dřevěná zvonice na návsi ve Věteřově, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Věteřov

Zvonice na návsi ve Věteřově stávala do začátku 20. století, než byl postaven kostel. Její původní podoba není bohužel nikde fotograficky zachycená. Původní dřevěná zvonice stávala uprostřed návsi před domem čp. 102 až do roku 1842. Toho roku byla stržena a postavena nová z nepálených cihel (kotovic). Na ní visel zvon z roku 1708. Původní zvon byl přenesen do nového kostela v roce 1902 a sloužil pak jako umíráček. Bylo na něm napsáno: „Pavel Svoboda první bürgermeister, Pavel Hranic mladší bürgermeister, Šimon Gallder s obce a. 1708“ a z druhé strany „A peste, fame et bello et igne libera nos Domine“, („Od moru, hladomoru, války a ohně vysvobod' nás Pane.“) Novou zvonici navrhla Eva Bartoňková a slavnostně byla vysvěcena a požehnána velmistrem Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou PharmDr. Josefem Šedivým, O.Cr. v polovině roku 2011 v rámci 880. výročí založení obce. Zvonička stojí na místě, kde stávala zvonice až do roku 1902. Ta má jednoduchou dřevěnou konstrukci sestávající ze čtyř dřevěných hranolů 15x15 cm, které jsou usazeny v zabetonovaných kovových patkách kamenného základu o rozměrech 115x115 cm. Ty jsou v horní části svázané začepovaným věncem se zavětrovacími trámky. Nad věncem jsou v nároží začepovány příčky, ze kterých vycházejí další čtyři trámky tvořící konstrukci zvonice lucerny. Ta je ve vrcholku svázaná začepovaným horním věncem a doplněna vyřezávanou výztuhou. Zde je zavěšen zvon na vahadle v kluzných ložiskách přišroubovaných zespodu horního věnce. Nad zvonem je v podstřeší umístěno světlo. Celou stavbu kryje jednoduchá stanová střecha krytá pálenou taškou bobrovkou, stejně jako u zvalbení v přechodové části s hřebenáči v nároží. Z vrcholku střechy vystupuje jednoduchý kovaný kříž.

Žarošice-Silničná

Vesnice Silničná tvoří místní část obce Žarošice, od které leží přibližně 2 km směrem na sever. Již na počátku 14. století byla v Žarošicích zřízena samostatná farnost. Náboženský život se ovšem už dávno předtím soustředil kolem poutního místa ve vinicích na území dnešní Silničné. Duchovní správu vedli cisterciáckí kněží, a to až do zrušení starobrněnského kláštera. Postupem doby vinice pod obcí zanikly a poutní místo se přesunulo do centra Žarošic. Vinice se však v posledních několika desetiletích obnovují. V Silničné se nachází pouze malá hranolovitá kaple sv. Floriána, jejíž součástí je i zvoncový nástavec. Kaple je umístěna v blízkosti silnice na vyzdžené kamenné terase s kovovým zábradlím. Vedle kaple se nachází malý záhon a pískovcový kříž.

Z vyzdženého hranolu kaple, jejíž průčelí je prolomeno pravoúhlým vstupním otvorem v segmentovém ostění, vystupuje z malé stanové střechy kryté plechem drobný zvoncový nástavec. Ten tvoří čtyři trámy, které jsou začepované a ztužené v krovové konstrukci. Ty jsou nahoře staženy věncem, pod kterým se nacházejí dvě příčky se zavětrovacími trámkami, na kterých leží vahadlo se zvonem. Dodatečně jsou některé dřevěné části konstrukce staženy ocelovými kramlemi. Celá vystupující konstrukce je natřena červenou olejovou barvou. Střešní stanovou konstrukci nad zvoncovým nástavcem tvoří čtyři krokve osedlané v nároží nástavce. Krytinou je opět plech natřený červenou barvou. Z vrcholku stříšky vystupuje jednoduchý kovový kříž s liliovým zakončením. Malý litinový zvon, který byl ulit ve dvacátých letech 20. století je obsluhován z interiéru kaple pomocí provazu, který je přivázán ke kovovému ramenu vahadla. Kaple se zvoncovým nástavcem je udržována.²¹

Žarošice – Zdravá Voda

Severně od Žarošic se nachází za obcí Silničná v zalesněném údolí místní osada nazvaná Zdravá Voda. Ta se zapsala do paměti obyvatel zejména jako malá osada s léčebnými prameny. Řádem cisterciáků ze Starého Brna zde byly provozovány i lázně. Dnes je osada využívána především jako rekreační místo pro obyvatele, kteří zde vlastní chaty. Abatyše starobrněnského

Kaple sv. Floriána se zvoncovým nástavcem v Silničné, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Dřevěný zvoncový nástavec se zvonem nad kaplí v Silničné, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

21 FROLEC, Václav a kol. *Žarošice: minulost a přítomnost vesnice v oblasti Ždánického lesa*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1986, s. 42–50.

kláštera nechala roku 1712 vystavět lázeňskou budovu s ubytovacími prostorami. Víra a zájem o léčebný pramen poutníků byl natolik velký, že i zde byly vybudovány lázně. Abatyše Marie Rosa Wegemannová sama navštívila místo roku 1719 a osada byla pojmenována na její počest Rosenthal. Její nástupkyně abatyše Antonie Janovková prosperujícím lázním dala postavit v roce 1723 nový lázeňský dům. Za tímto domem se nachází památkově chráněná barokní vodní kaple nad léčivým pramenem. Nedaleko od ní u průběžné silnice vedoucí osadou je postavená drobná dřevěná zvonice. Stáří současné zvonice odhadují místní obyvatelé na přelom 19. a 20. století, avšak za tu dobu prošla několika drobnými opravami. Jedná se o dvouštenýřovou konstrukci. Dva trámy (15×15 cm) jsou uchyteny v zabetonovaných patkách pomocí kovových profilů. Na konci trámů jsou do nich v pravém úhlu načepovány dvě krátké dřevěné příčky, které jsou z obou stran zajištěny závětrovacími trámkami. Příčky nesou konstrukci střechy, která je částečně sedlová. V nároží je doplněna o krokve a námětky, které vytváří čtyřstrannou valbu kolem dokola. Ta přesahuje konstrukci zvonice z každé strany zhruba o 30 cm. Krytinu tvoří štípaný šindel. Na příčkách je umístěno vahadlo se zavěšeným litinovým zvonem pod dubovou hlavou závěsu. Zvon byl ulitý v Brně v roce 1920. Lze tak předpokládat, že původní dřevěná zvonice zde mohla stát už v 1. polovině 18. století a původní bronzový zvon byl za první světové války zrekvírovaný. Zvonice je funkční, ale provaz od ramena vahadla chybí. Okolí zvonice je upravené a udržované. V těsné blízkosti zvonice je umístěn pískovcový kříž s plastikou Panny Marie v mělké nise a Kristem na kříži.

Dřevěná zvonice ve Zdravé Vodě, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Hostějov

Zvonice v Hostějově je schovaná za štítem domu čp. 7. Na současném místě stávala už od roku 1663 původní dřevěná zvonice, o jejíž podobě nejsou další podrobnosti. V roce 1866 byla za přispění občanů postavena současná zděná zvonice, kterou místní obyvatelé nazývají také kapličkou. Do roku 1994 se zde konaly májové pobožnosti. Zvonice je jednoduchá čtyřstranná patrová stavba vyzděná z kamene a pálených cihel založená na pevném kamenném základu.

Půdorysný rozměr zvonice je 310×310 cm. Přístupná je po dvou schodech pravoúhlým vchodem v přízemí orientova-

ným na západ se dřevěnou špaletou o rozměrech 80×190 cm, který kryjí zdobené kované mřížové dveře. Dříve zde byly umístěny prosklené dveře. Přízemí je vydlážděno šedými kamennými kostkami a černými kostkami do tvaru kříže uprostřed, zakončeno je dřevěným stropem s mírným klenutím. Zvonicové patro bylo původně otevřeno do všech čtyř stran pravouhlymi okenními otvory o rozměrech 80×120 cm.

Okenní otvory původně otevřené v současnosti kryjí dřevěné rámy s žaluziemi. Zděná stavba byla celá omítnutá, původně hlíněnou omítkou, později vápenocementovou. Původní barva zvonic byla bílá (možná i do vídeňské šedi) s modrým podrovnáním, v dalších letech celá olíčená do světle modré barvy. Dnes je fasáda laděná do světle žluté barvy s okrovým podrovnáním, kterou doplňuje ve vrcholu zděného pláště vypouklá římsa (původně dvoustupňová) v bílé barvě. Na ní leží mírně vynesená stanová střecha s námětky, kterou kryje pálená taška bobrovka v nároží s hřebenáči. Z vrcholku střechy vystupuje malá kovová báně s kovovým křížem zakončeným jetelovými listy. Střecha je doplněna okapovými svory, hromosvodem a v severní straně ocelovou konzolí s trubkou pro vedení elektřiny ke zvonům. Ty jsou zavěšeny na dvou trámech a jsou elektrifikovány. Jeden zvon má ale i možnost ručního pohonu pomocí řetízku, který prochází od vahadla skrze dřevěný strop do přízemí. Přízemí zvonic je zařízeno jako kaple, ve které dominuje dřevěné klekátko s oltářem. Na něm jsou usazeny plastiky svatých a kříž. Nad oltářem se nacházel obraz Božské Matky z roku 1866, který je dnes nahrazen tiskovou reprodukcí. Inventář kapličky doplňují dvě lavice a větší kříž na žerdi.

Zvon s obrazy Panny Marie a sv. Jana Nepomuckého, který byl posvěcen v roce 1727, sloužil dlouhá léta obci až do 7. dubna 1942, kdy byl odebrán pro válečné účely. O rok později, 30. května 1943, byl proto posvěcen nový ocelový zvonek osvětlimanským děkanem Antonínem Kučerou. Po skončení války byl původní zvon nalezen a vrácen zpět do obce. V roce 1963 prošla zvonic

Zděná patrová zvonic v Hostějově, okolo roku 1940. Archiv autora.

Současná podoba zvonic v Hostějově, 2022. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Zděná patrová zvonice ve Starých Hutích, 1904. Archiv autora.

Zděná patrová zvonice u silnice ve Starých Hutích, okolo roku 1920. Archiv autora.

statek. Půdorysný rozměr můžeme odhadnout na 350×350 cm. Zdivo stavby bylo kombinováno z kamene, pálených a nepálených cihel. Vstup do zvonice byl prolomen v pravém úhlu směrem na východ, který kryly jednoduché svlakové dveře v dubové špaletě. Přízemí zvonice bylo vyloženo nasucho poleženými kamennými šlapáky. Do obvodového pláště zdiva byly vloženy tři trámy, na kterých ležela podlaha patra zvonice z hrubých desek. Přístupná byla po žebříku nebo mlynářských schodech, což už dnes nelze zjistit. Patro zvonice prolamovaly z každé strany půlkruhově zakončené okenní otvory, které byly otevřené a zvýrazněné šambránou. Ve zvonici visel na dřevěné zvonice stolici (řešeno dvěma jednoduchými tesanými trámy uložených v horní části zdiva pláště) zvon. Z ramena vahadla zvonu vedl provaz pro zvonění.

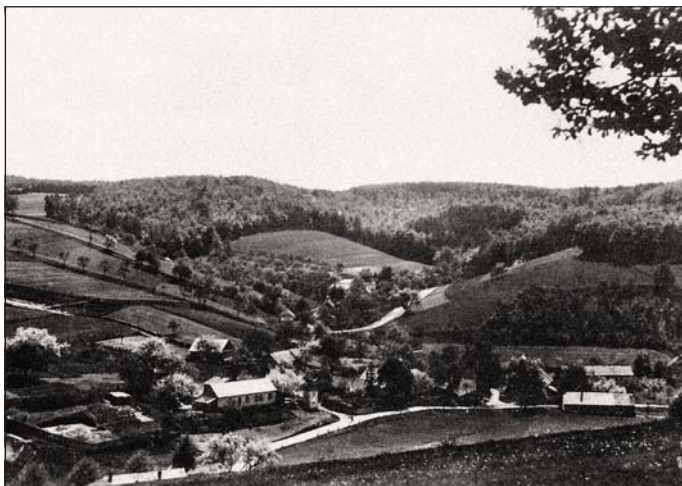
Podle dochovaných fotografií nelze přesně určit, jestli bylo zdivo zakončeno nějakou profilovanou římsou, ve které byl ulo-

větší opravou a v roce 2002 byla započata další rekonstrukce. Občané uspořádali veřejnou sbírku, díky níž byla renovace v roce 2003 dokončena. Od 30. srpna 2003 je zvonice s přízemní kapličkou prohlášena místní památkou. Jednoduchá účelová stavba tvoří dominantu obce.

Staré Hutě

Informace o zvonici ve Starých Hutích, kterou místní nazývali kaple, jsou v dosavadních pramenech a literatuře kusé či úplně chybějící, jak je tomu například v kronice obce. Postupem doby se sběrem starých pohlednic, fotografií, materiálů a rozhovorů s posledními pamětníky se situace mírně změnila.

Původní zvonice stávala uprostřed zástavby obce přesně na současném místě kaple Panny Marie. Jednalo se o samostatně stojící zděnou patrovou hranolovou stavbu. Pravděpodobně pocházela z konce 1. poloviny 19. století, jelikož na indikační skice z roku 1827 ještě není zanesena. Stála v blízkosti bývalého hostince (dnes čp. 51) v mírném svahu kousek nad komunikací. Současná silnice nekopíruje původní cestu, která se více vlnila terénem, a byla situována blíže k objektu hostince. Zvonice byla založena na pevném kamenném základu, kterého okolní prostor Chřibů zajišťoval do-

Zástavba se zvonicí ve Starých Hutích, okolo 1935. Archiv autora.

žen krovový věnec jednoduché stanové střechy. Krov zvonice byl prodloužen v rozích o námětky, které rozšiřovaly spodní hranu okapu. Krytinou střechy byl dostupný dřevěný šindel. Z jejího vrcholu vystupoval jednoduchý kovový kříž. Zvonici kryla zevnitř i vně hliněná omítka olíčená několika vrstvami vápenného mléka. Barevnost fasády můžeme prakticky lehce určit podle dobových snímků. Nároží stavby, vstup a okenní otvory byly zvýrazněny lizénami v barvě bílé, stejně tak i užší pás podrovnání. Celá stavba byla jinak olíčená do barvy okrové až zlatavě pískové.

Zajímavostí na snímku z roku 1904 je to, že na jedné straně zvonice směrem ke komunikaci je pod okenním otvorem zvonového patra situovaná buď pravoúhlá nika krytá sklem s malbou, nebo malovaný plech s výjevem Panny Marie. To dnes nelze přesně určit. Zvonice byla zbourána zřejmě krátce před rokem 1938. Podle dostupných informací od pamětníků byla následně na původním místě o něco níže ke komunikaci postavena kaple Panny Marie s užší věžičkou z režných pálených cihel po vzoru baťovského stavitelství té doby (přelom třicátých a čtyřicátých let 20. století).²²

22 Informace poskytl sběratel a znalec Chřibů Bořek Žižlavský z Buchlovic, který si v roce 1994 nahrál rozhovor s pamětníkem, rodákem, sběratelem a starohuťským poštákem Antonínem Boudou (1903–1996).

Kaple Panny Marie ve Starých Hutích, 2016. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Prameny:

- Obecní úřad Dražůvky. Paměti obce Dražůvek. Digitalizováno a uloženo na obecním úřadě.
Obecní úřad Dražůvky. Školní kronika Dražůvky. Digitalizováno a uloženo na obecním úřadě.
Státní okresní archiv Hodonín, fond OÚ Svatobořice, inv. č. 89, Pamětní kniha Svatobořice.
Státní okresní archiv Hodonín, fond OÚ Ostrovánky, inv. č. 37. ELZNER, Antonín. *Pamětní kniha obce Ostrovánek. 1914–1946*. Rukopis. 150+62 s.

Literatura:

- BÁČOVÁ, Marie et al. *Obnova okenních výplní a výkladců*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010. 147 s. Odborné a metodické publikace; sv. 38.
- BROUČEK, Stanislav a JEŘÁBEK, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 3 sv.
- Bukovany*. [Brno]: pro obec Bukovany vydalo vydavatelství F.R.Z. agency s.r.o., 2018. 83 s.
- BURACHOVIČ, Stanislav a WIESER, Stanislav. *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2001. 456 s.
- ČUDRNÁKOVÁ, Klára a kol. *Z historie Dražůvek*. Břeclav: Petr Brázda, 2011. 139 s.
- DIRLAM, Martin. *Stavební truhlářství: tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 2013. 112 s.
- Dražůvky, součást Ždánicka*. [Dražůvky]: Petr Brázda – vydavatelství spolu s obcí Dražůvky, 2016. 144 s.
- FROLEC, Václav. *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Blok, 1974. 399 s.
- FROLEC, Václav a kol. *Žarošice: minulost a přítomnost vesnice v oblasti Ždánického lesa*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1986. 316 s.
- GÁLA, Antonín. *Násedlovice: minulost a přítomnost*. Násedlovice: MNV, 1965. 83 s.
- HEIMRICHOVÁ, Ljuba. *Bohuslavice u Kyjova*. [Kyjov: L. Heimrichová], 2001. 142 s.
- HEIMRICHOVÁ, Ljuba. *Bohuslavice u Kyjova: vzpomínky*. Kyjov: Studio atd., 2008. 116 s.
- HURT, Rudolf a kol. *Kyjovsko*. Brno: Muzejní spolek, 1970. 537 s. Vlastivěda moravská; sv. 62.
- Kelčany v proměnách času: 1365–2015*. Kelčany: Obec Kelčany, [2015]. 76 s.
- KOSTIHA, Luděk. *Věteřov: z historie obce*. [Věteřov: Obec Věteřov], 2011. 64 s.
- KOTÍK, Vladimír. *Z minulosti Nechvalína*. Nechvalín: Obec Nechvalín, 2009. 160 s.
- KOTÍK, Vladimír. *Obyvatelé Ostrovánek: 1857–2011*. Ostrovánky: Obec Ostrovánky, 2011. 93 s.
- KOTÍK, Vladimír. *Z minulosti Ostrovánek*. Ostrovánky: Obec Ostrovánky, 2017. 154 s.
- KOTÍK, Vladimír. *Z minulosti Věteřova*. [Věteřov]: Obec Věteřov, 2021. 254 s.
- KOTÍK, Vladimír. *Z minulosti Lovčic*. [Lovčice]: Obec Lovčice, 2022. 365 s.
- KOUŘIL, Břetislav. *Vzpomínky na Bukovany*. [Bukovany]: U vydavatelství Chludil vydal Břetislav Kouřil, 2007. 54 s.
- KOUŘIL, Jan a BUBEN, František. *Truhlářství: tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 2003. 250 s.
- KOVÁŘŮ, Věra. *Kamenný dům: (doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu)*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2005. 49 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice; II. řada, Technologie lidového stavitelství; Díl III.
- KUČA, Karel. *Zvonice českých venkovských kostelů*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1994. xxi–xl.
- KUČA, Karel. *České, moravské a slezské zvonice*. Praha: Libri, 2001. 379 s.
- KURIAL, Antonín. *Katalog lidové architektury: Část 1., Okres Gottwaldov*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1978. 77 s.
- KURIAL, Antonín. *Katalog lidové architektury: Část 5., Okres Uherské Hradiště*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1986. 85 s.
- KURIAL, Antonín a KOVÁŘŮ, Věra. *Katalog lidové architektury: Část 7., Okres Hodonín*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2007. 120 s.
- LUNGA, Radek a SOLAŘ, Jaroslav. *Kostelní věže a zvonice: kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace*. Praha: Grada, 2010. 172 s.

- MÁČEL, Otakar a VAJDIŠ, Jaroslav. *Slovácko: architektonický vývoj vesnice*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958. 231 s., 98 nečisl. s. obr. příl. Česká architektura. Velká řada; sv. 2.
- MĚCHURA, Bohumil. *Dějiny farnosti Mistřín – Svatobořice*. [Mistřín]: B. Měchura, 2004. 100 s.
- MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980. 630 s., [32] s. barev. obr. příl.
- Moravany u Kyjova: historie i současnost*. [Brno]: pro obec Moravany u Kyjova vydalo vydavatelství F.R.Z. agency s.r.o., 2022. 128 s.
- Na našem Slovácku: vlastivědný sborník Kyjovska-Ždánka pro školy a rodiny. Svazek IV., Kyjovsko a Ždánsko ve svých obcích*. Kyjov: Učitelstvo okresu Kyjovsko-Ždánského, 1939. 254 s.
- Násedlovice: jak šel čas v obci*. [Brno]: pro obec Násedlovice vydalo vydavatelství F.R.Z. agency s.r.o., 2022. 127 s.
- NIEDERLE, Lubor. Ves, obydlí a dvůr. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko. Svazek 2*. Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1922, s. 41–96.
- Obec Násedlovice dříve a dnes*. Brno: pro obec Násedlovice vydalo vydavatelství F.R.Z. agency s.r.o., 2015. 116 s.
- ORSÁG, Libor. *Hýsly v časech: 888 let obce Hýsly*. Hýsly: Obec Hýsly, 2019. 85 s.
- PĚNČÍK, Stanislav, JEŽEK, Antonín a HANÁK, Antonín. *Nenkovice*. Nenkovice: Místní národní výbor, 1972. 31 s.
- PĚNČÍK, Stanislav. *650 let obce Nenkovice*. Nenkovice: Obecní úřad, 1991. 28 s.
- PETRŮ, Jiří, ed. *Čeložnice ve vzpomínkách a písních*. Čeložnice: Obec Čeložnice ve spolupráci s brněnským pracovištěm Etnologického ústavu AV ČR, v.v.i. v nakladatelství František Šalé – Albert, 2019. 203 s.
- SCHUBERT, Alfréd. *Pěče o výplně historických okenních a dveřních otvorů*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2004. 93 s. Odborné a metodické publikace; sv. 29.
- SYNEK, František a kol. *Svatobořice-Mistřín: 1964–2014: půlstoletí života obce*. Svatobořice-Mistřín: Obec Svatobořice-Mistřín, 2014. 344 s.
- ŠEFCŮ, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada Publishing, 2013. 256 s.
- ŠIMEČEK, Ivo. *Něčice-Nětčice 1131–2000*. Kyjov: Sdružení přátel Slováckého souboru, [2000]. 44 s.
- ŠIMŠA, Martin a kol. *Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy: průvodce muzejní expozicí*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. 283 s.
- ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2003. 395 s.
- TITSCHER, Franz. *Stavitelství: tradice c. k. stavebnictví*. Praha: Grada, 2002. 264 s.
- VAŘEKA, Josef a FROLEC, Václav. *Lidová architektura: encyklopedie*. Praha: Grada, 2007. 427 s.
- VLACHOVSKÝ, Hynek. *Svatobořice: 650 let*. Svatobořice-Mistřín: Obecní úřad Svatobořice-Mistřín, 1999. 96 s.
- VONDRUŠKOVÁ, Alena a VONDRUŠKA, Vlastimil. *Vesnice*. Praha: Vyšehrad, 2014. 200 s.
- VOZAR, Vincenc. *Sobůlky: vlastivědná a národopisná studie slovácké dědiny na Kyjovsku*. Sobůlky: Okresní osvětová rada v Kyjově a místní národní výbor v Sobůlkách, 1949. 363 s.
- VOZAR, Vincenc. *Sobůlky: vlastivědná a národopisná studie slovácké dědiny na Kyjovsku*. Zlín: Margaret, 1998. 363 s.
- Vřesovice slovem i obrazem*. Vřesovice: Obec Vřesovice, 2007. 55 s.
- ŽIŽLAVSKÝ, Bořek a kol. *Chříby záhadné a mytické*. 3. Uherské Hradiště: Futuro, 2003. 113 s.
- ŽIŽLAVSKÝ, Bořek a BLAHA, Jiří. *Chříby: studánky vyprávějí příběhy I*. Buchlovice: Nakladatelství Veligrad, 2014. 103 s. Chříby záhadné a mytické; sv. 8.

Elektronické zdroje:

- Interiér kapele. [online]. Dostupné z: <https://www.virtualtravel.cz/nasedlovice/zvonice>.
- MALÍKOVÁ, Silvie. *Jano Köhler a jeho sakrální práce v Jihomoravském kraji*. Bakalářské diplomová práce. Katedra dějin umění, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. [online]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/mmk0b8/39955-411587436.pdf>.

První kniha obce – Památky obecních záležitostí 1851. [online]. Dostupné z: <https://www.vacenovice.cz/obec/prvni-kronika-obce-pamatki-obecnich-zalezitosti-1851/>.

Vítáme Vás na stránkách obce Skalka u Kyjova. [online]. Dostupné z: <https://www.skalkaobec.cz/obec/o-obci/>.

Zpravodaj obce Ostrovánky. [online]. Dostupné z: https://www.ostrovanky.cz/sites/default/files/zpravodaj_2019_-_podzim.pdf.

Mgr. Jan KÁČER (n. 1987), etnograf Slovenského múzea v Uherském Hradišti. V jeho odborném zájmu je lidové stavitelství, tradiční rukodělná výroba a řemesla, lidová hudba a tanec.

Masonry and Timbered Belfries in Kyjov and Žďánice Regions

Abstract

In 2022, a terrain excavation focused on folk architecture and mainly original masonry and timbered belfries in another part of the region of Hodonín namely in the northern and southern regions of Kyjov and Žďánice. The terrain was delimited by the borders of the region (eastern part by Ježov, western part by Žarošice and nearby localities, southern part by Svatobořice- Místřín). In most of the villages in which there was not and still is not a church built used to be belfries of which only small number has been preserved. There were 14 localities discovered in the region of Kyjov (Bohuslavice u Kyjova, Kyjov-Boršov, Bukovany, Čeložnice, Hýsly, Kelčany, Labuty, Moravany, Kyjov-Nětčice, Skalka, Sobůlky, Svatobořice-Místřín, Vřesovice, Žeravice) and eight localities in the region of Žďánice (Dražůvky, Násedlovice, Nechvalín, Nenkovice, Ostrovánky, Žarošice-Silničná, Věteřov, Žarošice – Zdravá Voda) with former or existing preserved and reconstructed belfries. In many localities the belfries were pulled down in the first half of 20th century and were gradually replaced by chapels or new churches.

Key words: folk architecture, construction, belfry, belfry extension, bell, masonry, region of Kyjov, region of Žďánice

Gemauerte und Blockhaus-Glockentürme um Kyjov und Žďánice

Zusammenfassung

Im Jahr 2022 wurden die Feldforschungen fortgesetzt, die sich den volkstümlichen Bauten mit Schwerpunkt auf ursprüngliche gemauerte und Blockhaus-Glockentürme in einem weiteren Teil des Landkreises Hodonín widmen. Konkret in den Gemeinde nördlich und südlich der Städte Kyjov und Žďánice. Das Gelände wurde durch die Kreisgrenzen definiert (im östlichen Teil von der Ortschaft Ježov und im Westen von Žarošice mit den anliegenden Ortschaften, der südliche Teil wurde bis zur Gemeinde Svatobořice-Místřín festgelegt). In den meisten Gemeinden, in denen bis heute keine Kirche erbaut worden ist, standen ursprünglich Glockentürme, von denen nur ein kleiner Teil erhalten blieb. Um die Stadt Kyjov wurden 14 Standorte erfasst (Bohuslavice u Kyjova, Kyjov-Boršov, Bukovany, Čeložnice, Hýsly, Kelčany, Labuty, Moravany, Kyjov-Nětčice, Skalka, Sobůlky, Svatobořice-Místřín, Vřesovice, Žeravice) und um Žďánice 8 Standorte (Dražůvky, Násedlovice, Nechvalín, Nenkovice, Ostrovánky, Žarošice-Silničná, Věteřov, Žarošice – Zdravá Voda), an denen erhaltene und instandgesetzte Glockentürme standen oder bis heute stehen. An einer Reihe von Standorten riss man in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts die ursprünglichen Glockentürme ab und ersetzte sie nach und nach durch Kapellen oder neue Kirchen.

Stichwörter: traditionelle Architektur, Bauten, Glockenturm, Glockenturmaufsatz, Glocke, Mauerwerk, Kyjov, Žďánice

ATLAS, BROKÁT – „ORNÁT“ NEBO DAMAŠEK?

Romana Habartová, Krajský úřad Zlínského kraje

Martina Kohoutková, HEDVA ČESKÝ BROKÁT, s.r.o., Rýmařov

Práce s textiliemi vyžaduje pozornost i ve vztahu k základnímu pojmosloví z oblasti textilní tvorby. Během existence lidstva vznikaly postupně technické postupy, které umožnily vytvářet nejrůznější druhy textilií, jež spotřebovávaly suroviny s různými vlastnostmi, aby vyhovovaly jeho potřebám. Musely sloužit k tomu, aby tyto materiály k odívání člověka chránily, odlišovaly ho od zástupce jiné skupiny. V průběhu času začali lidé textilie také zdobit. Každé historické údobí se svou kulturou přinášelo nové postupy textilního zpracování a s nimi nové pojmy. Při nahlédnutí do monografií slováckých obcí, v nichž je věnován prostor tradičním lidovým krojům, narazíme obvykle na jedno nepřesné vyjádření, že za *nejparádnější a nejkrásnější přední sukne je dodnes považován fěrtúšek z ornátu*. Absence tohoto výrazu v textilních encyklopediích vedla k tomuto příspěvku.

Výraz **textilie** je nejširší označení pro textilní výrobek, jehož základem je vlákno. Latinský překlad slova *textilis* znamená tkaný. Textilie může ale vzniknout různými způsoby, a to jak z vláken spředených do příze, tak z vláken v nezměněném stavu. Z vláken upravených do příze se vytváří textilie mnohými způsoby: tkaním, pletením a celou řadou předtkalcovských technik. Nezpracovaná vlákna jsou naopak základem pro jiné postupy, k nimž patří plstění, lepení, prošívání a další. Se zdokonalováním technologických postupů a větší specializací se v textilní oblasti přidružovala stále nová řemesla, tradiční řemesla si zachovávala svůj prostor do konce 19. a počátku 20. století.¹ K nejstarším materiálům používaným k výrobě prvotních textilií patřily už v neolitu liány, lýka různých rostlin, trávy, kořeny stromů aj. Délka těchto materiálů určovala délku primitivní textilie; ta byla vytvářena jednoduchými postupy: splétáním, svazováním, smyčkováním, drháním, uzlíčkováním. S postupem času začali první zemědělci používat materiály jak rostlinného, tak živočišného původu. V různých oblastech jich existovala celá řada, z nich některé později doznaly většího rozšíření, jiné se však vzhledem ke specifickým přírodním podmínkám vyskytovaly pouze v dané lokalitě. Nejstarší nálezy vypovídající o kulturním zpracování a pěstování rostlin nebo zpracování srsti či hedvábí se datují už kolem 6. tisíciletí př. n. l.

Technika výroby **brokátů** se rozšířila z Blízkého východu ze Sýrie a Turecka. Nálezy z tohoto území z období před asi dvěma tisíci lety dokazují, že se tu vyráběly brokáty s typickými motivy květin, zvířat i lidských postav.²

1 *Katalog vzorků. Atlas textilu. Národní ústav lidové kultury Strážnice.* [online]. [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: <http://www.atlastextilu.cz/atlas-textili>.

2 Textilie. *Wikipedie.* [online]. [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Textilie>.

3 Skaní je výrobní proces, při kterém se sdrúží dvě nebo více nití a zpevní se zákrutem, jinak řečeno stočením dvou či více nití jejich kroucením tak, aby dosáhly stejnoměrnosti, pevnosti a dalších předností. Více TERŠL, Stanislav. *Malá encyklopedie textilií a odívání*. Praha: SNTL, 1987, s. 150.

4 Tamtéž, s. 20. Vychází z italského *broccare*/vyšívat, takto je tkanina pojmenována v řadě evropských zemí.

5 Tamtéž, s. 10–11.

6 Je francouzské označení pro atlas (*satín*). Více tamtéž, s. 147–148.

7 Tamtéž, s. 29. Mercerace je způsob úpravy bavlněných textilií, který vyvinul Angličan John Mercer v polovině 19. století. Působením koncentrovaného louhu sodného vlákna nabobtnají, čímž se změni jejich průřez na kruhový a délka vlákna se zkrátí. Díky tomuto procesu mají mercerované výrobky vyšší pevnost a afinitu k barvivům, lesk podobný hedvábí a jsou na hmat velmi příjemné.

8 Více např. MARTINEK, Radek. *Liturgické textilie: historie, pořádání a uchování*. Olomouc: [Univerzita Palackého v Olomouci], 2014, s. 25, heslo kasule. Ke zkracování ornátů došlo po Tridentském koncilu se zaváděním těžších a tvrdších tkanin, protkávaných kovovými vlákny nebo po ploše s kovovým vyšíváním.

9 Používá se také název brokát brošovaný kovovými nitěmi.

Brokát představuje historicky označení zpravidla hedvábné tkaniny s výrazným vytkávaným (žakárským) vzorem. Vzory se protkávaly nitěmi skanými³ s drahými kovovými vlákny, nejčastěji stříbrnými nebo zlatými. Označení brokát se ale následně začalo používat i pro jakoukoli tkaninu s bohatým vzorem. V Evropě je tkaní brokátů doloženo asi od 13. století na území Itálie.⁴ Lesklou hedvábnou tkaninou utkanou atlasovou vazbou je **atlas**.⁵ Od ní získala látka své pojmenování. Pro svůj výjimečný lesk byla často používána k výrobě slavnostních oděvů. V současnosti se pro tkaninu používají i jiné materiály – bavlna, vlna, kašmír nebo umělá vlákna. Atlas existuje v několika druzích. Patří k nim například oblíbený **satén**, hustá a současně velmi lehká, lesklá, hladká tkanina, která je tkaná v atlasové vazbě.⁶ **Damašek** je lesklá tkanina původně vyráběná z jemné hedvábné a lněné příze, později z mercerované bavlny. Látky vyrobené touto technikou pocházejí pravděpodobně z Číny. Do Evropy se dostala technika ze Sýrie, kde došlo ve 12. století k jejímu výraznému rozkvetu. To vedlo k pojmenování podle hlavního centra Damašku.⁷ Velké vzory na tkanině jsou vytvářeny střídáním osnovních a útkových atlasových vazeb, pro které se nejvíce využívalo žakárového tkaní. Tkaniny byly a jsou většinou jednobarevné, výjimečně se objevuje barevné vzorování. Dříve se damašek používal především k šití slavnostních reprezentačních oděvů, sloužil také k výrobě honosnějších tapet i textilních potahů čalouněného nábytku. Dnes je používán především k výrobě ložního prádla a bytového stolního textilu. **Ornát** jako textilní pojem v odborné textilní terminologii neexistuje, ani název pro technologii nebo popis určité tkaniny či skupiny tkanin. Název nenajdeme v odborné literatuře, neznají ho odborníci v oblasti textilní technologie. Co tedy ornát je? Tento název nese svrchní liturgické mešní roucho (kasule), kterou oblékají hlavně římskokatoličtí kněží jako oděv při mších. Od poloviny 16. století byly jimi používány kratší těžké ornáty s vytkávanými kovovými zlatými a stříbrnými nitěmi.⁸ Odtud se takto přeneseně název ornát dostal do lidového prostředí. Lidé na vesnicích byli při bohoslužbách okouzleni honosnou látkou použitou na ornátech kněží. Nákladný brokát s kovovými nitěmi se tak začal v první třetině 20. století uplatňovat i v lidovém prostředí, především pro pořizování honosných obřadních součástí oděvu pro nevěsty (přední sukně, vestičky-kordulky). Protože se jednalo o velmi drahou záležitost, často se na venkově stávalo, že byl tento „luxusní“ satební oděv půjčován, a to nejen v rodině a přízní.⁹ Jde tedy o brokát, bohatě vzorovanou těžkou tkaninu s kovovým leskem, tkanou atlasovou vazbou. Její název pochází z italského slova *broccare* (vyšívat). Vzory na tkanině vznikají při vlastním tkaní, k němuž se tradičně používalo hedvábí. Pro zajištění většího lesku a slavnostnosti materiálu byly přidávány kovové nitě, což mu dodává hladký po-

vrch a lesk, který je násoben volbou materiálu. Jeho významnou úlohu a noblesní vyznění potvrzuje i jeho použití k výrobě slavnostních oděvů či luxusního textilu v interiérech architektury nebo ceremoniálních textilií. Typická bohatost velkých vzorů vznikala později tkaním na žakárových stavech. Brokát protkaný kovovými nitěmi si zachovává oblibu do současnosti. Z něj šité krojové součásti považují některé ženy za „nejmódnější a nejkrásnější“ a patří dle nich k tomu nejlepšímu krojovému oblečení dívek ve funkcích stárek či stárkyň v rámci slováckých hodů s právem, případně současných nevěst, které se rozhodly vdávat se v lidovém kroji.

Technologie výroby brokátu

Brokát jako tkanina s výrazným vytkávaným žakárským vzorem vzniká pomocí žakárského stroje. K jeho výrobě je potřeba nejen tkací stroj, ale také stroj žakárský. Jedná se o samostatné zařízení, které je umístěno na vlastní konstrukci nad tkacím strojem.

Tkanina

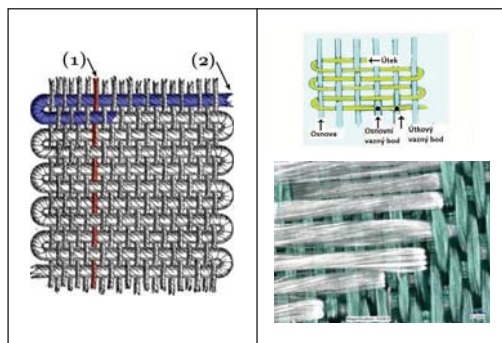
Tkanina je plošná textilie, která vzniká vzájemným provázáním dvou soustav nití, které jsou na sebe kolmé. Podélná soustava nití se nazývá osnova a příčná soustava útek. Místo křížení jedné osnovní nitě s jedním útkem nazýváme vazným bodem. Vazný bod může mít pouze dvě podoby, buď je osnovní nit nahore, pak jde o vazný bod osnovní, nebo je osnovní nit dole pod útkem, pak jde o vazný bod útkový. Podle toho, jak se jednotlivé nitě ve tkanině kříží, jakým způsobem se střídají osnovní a útkové vazné body, hovoříme o různých vazbách tkanin.

Církevní ornát ušitý z krojového brokátu.

Dívky ve slavnostním kroji o hodech, Kunovice 2011. Foto R. Habartová.

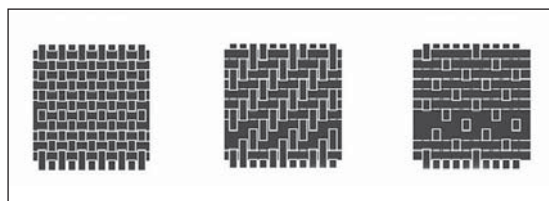
Vazby tkanin

Nejzákladnější vazbou tkanin je vazba plátňová, kde se pravidelně a rovnoměrně střídají osnovní a útkové vazné body. Jedná se o tzv. vazbu obouliční. To znamená, že podíl osnovních vazebních bodů a útkových vazebních bodů je v poměru 1:1 a rub má v neupraveném stavu stejný vzhled jako líc. Další velkou skupinou vazeb jsou vazby keprové. Tyto vazby vytvářejí různé široké diagonální řádky díky tomu, že se stejné vazné body v rohu

Schéma tkaniny, (1) osnova, (2) útek.

Schéma tkaniny se zatkávaným útkem.

dotýkají. Keprová vazba má široké využití, používá se např. k výrobě džínoviny (denim). Při výrobě brokátů nás nejvíc zajímá třetí skupina vazeb, a to vazby atlasové či saténové. Vyznačují se tím, že se jednotlivé útkové vazné body vůbec nedotýkají. Tkaniny tkané atlasovou vazbou jsou rozpoznatelné okem pro vysoký lesk a hmatem pro hedvábný dotek. Při výrobě brokátů jsou využívány nejvíce. Vedle těchto základních vazeb existují další odvozené, kombinované a speciální vazby, které jsou využívány u brokátů se speciálními efekty.

Plátňová vazba.

Keprová vazba.

Atlasová vazba.

Ukázka ručně malované brokátové vzornice.

Tvorba vzorů na brokátu

Vzor na tkanině je plochou, kde se střídají místa provazuující se v různých vazbách. Kladením těchto vazeb vedle sebe vzniká dojem vzoru, který může vypadat jako stínovaný, nebo může plasticky vystupovat z tkaniny. Vzor je zakreslen do čtverečkového rastru s použitím červené a bílé barvy. Červená barva představuje osnovní vazný bod, bílá barva je vazným bodem útkovým. Samotný vzor je tvořen střídáním ploch s převahou červených nebo bílých bodů, tedy s osnovním nebo útkovým efektem. Takto vykreslený vzor se nazývá vzornice. V minulosti byl ručně malován barvou a poté čten a vyrážen do žakárských karet. Žakárské karty jsou pak nasazeny na žakárský stroj, který podle nich vzor utká.

Tkací a žakárský stroj

Jde o dva odlišné stroje. Tkací stroj slouží ke tkaní tkaniny, což znamená, že do osnovních nití dokáže zatkat útek. Při zatkávání útku se vždy část osnovních nití zvedne a druhá část zůstane ve výchozí pozici. Tím se mezi nitěmi vytvoří klínovitý prostor, tzv. prošlup. Tímto prošlupem je protažen útek, prošlup se zavře a zatkaný útek je přiražen ke tkanině. Při zatkávání dalšího útku se zvedne jiná část nití a proces se opakuje.

Na takovémto tkacím stroji lze vyrábět tkaniny hladké, tj. tkaniny v některé ze základních vazeb. Pokud se bude do tkaniny vytkávat vzor, je zapotřebí další samostatné zařízení – žakárský stroj, který je umístěn nad tkacím strojem a umožňuje ovládání každé jednotlivé nitě nezávisle na ostatních. Díky tomu mohou vzniknout bohatě protkané až plastické vzory v nadměrné velikosti.

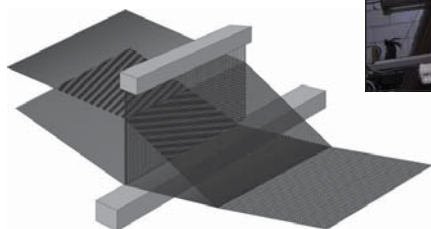

Detail vzornice.

Žakárský stroj s pásem dírkových papírových karet – program pro vytkávání vzoru. (vlevo).

Tkáací a žakárský stroj.

Prošlup – klínovitý prostor mezi osnovními nitěmi.

Vzor v kartách

Zařízení pro tkací stroje vynalezl v roce 1804 Francouz Joseph Marie Jacquard a funguje na principu děrných štítků.¹⁰ Žakárský stroj je považován za předchůdce dnešních počítačů. Stejně tak jako moderní počítače pracují se dvěma stavy (pravda/nepravda, ano/ne či 0/1), žakárský stroj využívá dvě pozice, osnovní nit je nahore nebo dole, což odpovídá červenému nebo bílému bodu ve vzornici a na žakárských kartách potom dírcce anebo plnému místu. Žakárské stroje patří k nejsložitějším tkalcovským zařízením a umožňují tkaní bohatě vzorovaných a složitě prováděných vazeb.

10 Už v roce 1805 si stroje všiml císař Napoleon, který následně udělil městu Lyon patent na žakárový stroj. Jacquard dostal jako odměnu doživotní penzi 3 000 franků. Navíc obdržel 50 franků za každý tkalcovský stav, který byl koupen a používán po dobu šesti let. Francouzi se snažili tuto technologickou novinku udržet v tajnosti, přesto se začala šířit do dalších zemí.

Ukázka tkaní vzoru.

Tkací stroj z boku.

Joseph Marie Charles (1752–1834), francouzský tkadlec a vynálezce programovaného mechanického stavu.

Žakárské karty – dřevěné štítky k hotovení složitých vzorů.

Brokáty firmy HEDVA ČESKÝ BROKÁT

Na území naší země vyrábí brokát firma HEDVA ČESKÝ BROKÁT v Rýmařově už od začátku 19. století. Tato firma vznikla v roce 2014 oddělením od mateřského podniku Hedva, a.s. Moravská Třebová. Svým osamostatněním se vrátila k původní podobě z roku 1949, kdy se bývalá továrna bratří Schielů stala závodem BROKÁT. Brokát nemá současná firma ve svém názvu náhodou. Tímto názvem se hlásí k uspořádání firmy z doby poválečné, ale i k zajímavému výrobnímu sortimentu, který je pro nynější firmu HEDVA ČESKÝ BROKÁT klíčový.

Vyrábí brokát krojový i brokát těžký, určený pro církevní účely, k výrobě církevních ornátů a rouch. V průběhu 20. století se do výrobního sortimentu závodu Rýmařov dostal také brokát využívaný jako bytový, který se uplatňuje jako luxusní tapeta i v oboru čalounictví. Těmito brokáty byly a jsou vybaveny a tapetovány interiéry hradů, zámků, divadel, paláců a další reprezentativní prostory, které ve svém prostředí využívají právě tkané textilní tapety či nábytkové potahy. Firma se zabývá i tvorbou textilních historických replik. Za zmínku stojí např. replika brokátového přebalu Vyšehradského kodexu. Výroba brokátu nebyla v Rýmařově nikdy přerušena, i když ne vždy zaujímal tento sortiment tak výrazně klíčovou roli, jak ji vnímá dnes.

Při výrobě českých brokátů je důraz kladen nejen na špičkovou kvalitu tkalcovského zpracování, ale také na kvalitu vstupních materiálů. Stejně jako v minulosti vyrábí firma české brokáty z pravého hedvábí a bavlny, využívá také viskóзовé hedvábí. To bývá označováno také jako umělé hedvábí, ale tato definice není přesná. Viskóza je celuló-

zové vlákno, které vzniká protlačením tekuté hmoty tryskami, výchozí surovinou je však dřevo nebo odpadová bavlna, což jsou materiály přírodní. Jako náhražka pravého hedvábí byla viskóza vyráběna už v 19. století. Rovněž nitě původně skané s drahými kovovými vlákny jsou nahrazovány novodobými metaloplastickými nitěmi.¹¹ Kombinací těchto materiálů vzniká široká škála tkanin od lehkých a splývavých, které jsou vhodné pro konfekční ošacení, až po těžké pevné textilie užívané v interiéru. Účelem použití se řídí nejen vlastní konstrukce tkaniny, ale také vazby a vzory, které jsou do zdejších brokátů vytkávány. Pro snazší orientaci v těchto brokátech je firma člení do čtyř základních skupin.¹² Jde o brokáty stylové na tapety a čalounění, brokáty církevní, historické a brokáty krojové. Brokáty stylové a církevní jsou většinou vyráběny na bavlněné osnově a jsou to tkaniny těžší. Brokáty historické a krojové jsou často vzorovány podle dochovaných archaických předloh a vzorů, jsou určeny pro šití oděvů, proto jsou lehčí, splývavější, pohodlnější. Při jejich výrobě je nejčastěji používána osnova viskózová, popř. hedvábná,

Desinatérské studio textilního technika.

11 Metalplastické nitě jsou vícekomponentní vlákna připravená z kovu a plastů. Vyrábí se často řezáním z eloxované hliníkové fólie. Více: *Příručka textilního odborníka* kolektivu autorů pod vedením Zdeňka Pospíšila, Praha 1981.

12 Toto členění využívá HEDVA ČESKÝ BROKÁT. Jde o členění podle účelu použití. Každá skupina brokátů má tak trochu jinou konstrukci v návaznosti na požadované vlastnosti a vzhled (plošná hmotnost, pevnost, omak, lesk, barevnost, vzor).

Tkalcovna.

Ukázka – detail starorůžového krojového brokátu s názvem Ondrin.

Vzorek nového krojového brokátu s kovovými nitěmi z produkce firmy HEDVA ČESKÝ BROKÁT.

zatkávaná opět viskózovým a pravým hedvábím, včetně metaloplastických nití.

Tkaní brokátů má letitou tradici v Rýmařově. Může vycházet z tradičních vzorů a motivů, které jsou uchovávány ve firemním archivu v podobě vzorkových knih. Jde o cenný a zajímavý dokument, s konkrétními základními technickými informacemi o konstrukci tkaniny. Nezmiňuje se ale o tom, co se s tkaninou dělo dál, kolik se jí vyrobilo, zda se dobře prodávala, kam směřovala a jakým způsobem ji zákazníci pou-

žívali. Z tohoto důvodu je pro firmu velmi důležitá spolupráce s dalšími subjekty, s lidmi i organizacemi, s odborníky z oblastí, kde brokáty z produkce rýmařovské textilky našly v minulosti uplatnění a hrály důležitou roli. V případě krojových brokátů jde o znalce v oboru etnografie i historiky umění, o tradiční textilní řemeslníky, kteří mohou poskytnout cenné informace a spolupodílet se na zápůjčkách dochovaných dobových kusů brokátového textilu. Z tohoto důvodu rozvíjí firma aktivní spolupráci s paměťovými organizacemi, jako jsou muzea a památkové ústavy. Každý impuls, dialog a otevřená diskuse je velmi přínosná, neboť tkalci najednou vidí ve svých tkaninách nový život. Uvědomují si, jaké postavení tkaniny v minulosti měly, s jakou citlivostí, úctou s vysokou řemeslnou zručností byly zpracovávány a jak z nich vznikaly harmonické, působivé a dokonalé textilní kusy i celky. Muzejní i soukromé textilní sbírky jsou svědectvím jejich původních majitelů, kteří o ně pečovali a opatrovali je po generace. Na tuto tradici navazuje firma základní filozofií vytvářet hodnotné tkaniny, které budou vynikat svým precizním řemeslným zpracováním a originalitou, které budou stejně tak rezonovat současnost, ale i upozorňovat na tvůrčí kreativitu a preciznost budoucí generace. Díky součinnosti se sítí pamě-

tových institucí i sběrateli firma sortiment postupně rozšiřuje také o tkaniny vyráběné velmi složitou vazební technikou, což je pro firmu prestižní. Tkalcovna firmy HEDVA ČESKÝ BROKÁT, s.r.o. byla v roce 2019 dovybavena špičkovým moderním žakárským strojem, který v mnohém rozšířil původní možnosti. Dokáže tkát výjimečné výrobky, což bylo dříve nemyslitelné. Ukázkovým příkladem jsou např. krojové brokátové šátky.¹³ Nápadů na rozšíření výrobního portfolia výroby je celá řada. Přáním firmy HEDVA ČESKÝ BROKÁT, s.r.o. je, aby brokáty přinášely stále užitek, aby byly využívány v civilním a krojovém odívání a přispívaly k zachování regionálních tradic. Škála vzorování takových tkanin je široká. Vyžaduje však odborně zdatný personál, který se zabývá tvorbou samotných vzorů, jejich zpracováním do červeno-bílé vzornice, přes velmi zkušené tkadleny, až k odborníkům pro technickou obsluhu strojů, které musí být pro každou tkaninu a vzor speciálně seřizeny. Firma HEDVA ČESKÝ BROKÁT, s.r.o. má nejen špičková zařízení, ale i kvalifikovaný tým, což umožňuje navazovat na více než 130 let trvající tradici tkaní žakárských tkanin s cílem prosadit se na domácím i mezinárodním trhu.

13 Brokáty s kovovými nitěmi se v HEDVĚ ČESKÝ BROKÁT vyrábějí od počátku a vyráběli je i všichni předchůdci současné firmy. Současné technologické možnosti nekladou žádná omezení ve skládání vzorů ani v počtu použitých kombinací barev a materiálů.

Literatura:

- BAUER, Lubomír. K historii textilní výroby a průmyslu na Brněnsku. In: Herka, Vladimír, ed. *Sborník Technického muzea v Brně 4*. Brno: Technické muzeum v Brně, 1985, s. 96–119.
- BLAŽEJ, Anton a ŠUTÁ, Štefánia. *Vlastnosti textilných vlákien*. Bratislava: Alfa, 1981. 430 s.
- BOHANESOVÁ, Bohuslava a kol. *Oděvní materiály*. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1988. 206 s.
- BOUČEK, Vladimír. Lidové tkaniny. *Věci a lidé 4*, 1952, č. 7–8, s. 310–389.
- BROUČEK, Stanislav a JEŘÁBEK, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek., Věcná část A-N*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 634 s.
- BROUČEK, Stanislav a JEŘÁBEK, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek, Věcná část O-Ž*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 643–1298 s.
- ČAPEK, Jindřich a FOLTÝN, Ján. *Textilné materiály pre 1. roč. stred. priemyselných škôl textilných*. Bratislava: Alfa, 1972. 320 s.
- FELIX, Václav. *Zošlachtungovanie textilií pre 3. ročník SPŠ textilných*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo technickej literatury, 1964. 205 s.
- GAMBA, Ladislav, ed. a kol. *Oděvní slovník pro oděvní školy: pomocná kniha pro odb. učiliště a učňovské školy a pro stř. prům. školy oděvní*. Praha: SPN, 1963. 139 s.
- HABARTOVÁ, Romana. *Krojové inspirace napříč regiony: pocta rukodělným tvůrcům ze Slovákka, Valašska a Hané*. Český Těšín, Kunovice: Občanské sdružení „Kunovjan“ z.s., 2021. 344 s.
- HLADÍK, Vladimír, ed. a kol. *Textilní vlákna*. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1970. 299 s.
- HLADÍK, Vladimír, KOZEL, Tomáš a MIKLAS, Zdeněk. *Textilní materiály: učebnice pro I. ročník středních průmyslových škol textilních*. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1977. 225 s.
- JEŘÁBEK, Jindřich. *Historie a současnost hedvábnického průmyslu v Čechách a na Moravě*. Moravská Třebová: Hedva, 1993. 131 s.
- MARTINEK, Radek. *Liturgické textilie: historie, pořádání a uchování*. Olomouc: [Univerzita Palackého v Olomouci], 2014, s. 25 (heslo kasule).

- MERTO VÁ, Petra. *Textilní tvorba brněnských firem*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2015. 143 s.
- MINAŘÍKOVÁ, Běla. Lidový textil. *Malovaný kraj* 26, 1990, č. 1, s. 25.
- PILLER, Bohuslav a LEVINSKÝ, Otto. *Malá encyklopedie textilních materiálů*. Praha: SNP, 1978. 221 s.
- POSPÍŠIL, Zdeněk, ed. *Příručka textilního odborníka*. Praha: SNTL, 1981. 2 sv.
- RIEGL, Dušan a KADLEC, Jan. *Textilní druhotné suroviny: získávání, opracování a zpracování textilních odpadů*. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1985. 197 s.
- SLEPÁNEK, Josef. *Oděvní názvosloví: pomocná kniha pro učně odb. škol oděvních oborů*. Praha: SPN, 1973. 210 s.
- STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu. Díl I, Čechy*. Praha: J. Otto, 1949. 277 s.
- SVOBODOVÁ, Vlasta. K výzkumu lidového kroje a jeho výroby. *Národopisné aktuality* 6, 1969, s. 17–29.
- ŠPRYNC, Eduard a FOLTÝN, Jan. *Nauka o textilním materiálu pro 1. a 2. ročník odborných učilišť a učňovských škol textilních oborů*. Praha: SNTL, 1976. 245 s.
- TERŠL, Stanislav. *Malá encyklopedie textilií a odívání*. Praha: SNTL, 1987. 205 s.
- VYHLÍDAL, Michal. *Flemmichové a Schielové – textilní dědictví = Flemmichowie i Schielowie – tekstylnie dziedzictwo*. Rýmařov, Prudnik: Městské muzeum Rýmařov, Muzeum Ziemi Prudnickiej, 2019. 77 s.

Elektronické zdroje:

Katalog vzorků. Atlas textilu. Národní ústav lidové kultury Strážnice. [online]. Dostupné z: <http://www.atlastextilu.cz/atlas-textilii>.

Škola textilu. Textilní zkušební ústav. [online]. Dostupné z: <http://www.skolotextilu.cz/>.

Textilie. *Wikipedie*. [online]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Textilie>.

Pokud není uvedeno jinak, fotografie pocházejí z archivu firmy HEDVA ČESKÝ BROKÁT, s.r.o.

PhDr. Romana HABARTOVÁ (n. 1964), vedoucí odboru kultury a památkové péče Zlínského kraje, etnografka, někdejší dlouholetá odborná pracovníce a kurátorka sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Její odborný zájem představoval především výzkum a studium lidového oděvu, obyčejové tradice, výtvarné kultury a tradičních řemesel, kterým se dnes společně s orientací na taneční a hudební folkloristiku a dětský folklor věnuje zájmově.

Mgr. Martina KOHOUTKOVÁ (n. 1976), od roku 1999 působila jako desinatér tehdejší firmy Hedva Moravská Třebová, v oddělení desinatury závodu Rýmařov, dnes působí jako vedoucí oddělení designu a vývoje, vedoucí prodejen, e-shop a online marketingu a jednatelka společnosti HEDVA ČESKÝ BROKÁT, s.r.o. Pedagogické schopnosti uplatňuje jako učitelka výtvarného oboru na ZUŠ Rýmařov.

Satin, Brocade – “Vestments” or Damask?

Abstract

When working with textiles in memory organizations it is advisable to pay attention to the basic terminology from the field of textile manufacture. During the existence of mankind, a countless number of techniques developed enabling us to make various textile materials. People discovered raw materials with different qualities which met his needs. They have to be used to make clothes which would protect human body and differentiated people from one group from those of the other ones. In the course of time people became to decorate their textiles and making them more beautiful. The term vestments as a name for a textile from which some parts of folk costumes are made can be found mainly in Moravian Slovakia. The term does not exist as a name for a textile in the specialized textile terminology, neither does it exist as a name for a technology or description of a textile or group of

textiles. The term cannot be found in a specialized literature, it is not known among the experts in the field of textile technology. It is a name for a heavy, richly decorated textile with a metal glow. The term comes from the Italian word *broccare* which means to embroider. Patterns on the textile develop during the process of weaving. Brocade is woven by atlas weave which enables smooth surface multiplied by choice of material. Silk was very often used to weave brocade and metal threads were added to make the material more festive and glossier. Its important role and impressive look are emphasized by the use for making festive clothes or luxurious textiles for sumptuous interiors and ceremonial textiles. Typical lavishness was achieved by weaving on Jacquard machines. What is vestments then? It is a liturgical mass overgarment (*casula*) worn mainly by Roman Catholic clergymen during masses. Shorter and heavy vestments woven with metal or golden and silver threads were worn as early as in 16th century. From here the term vestments was transferred into folk environment. During their visit to a church, villagers were charmed by a sumptuous textile on clergymen's vestments and that meant that the expensive brocade became to be in folk environment as a material for expensive ceremonial clothes, for example for brides. In our country brocade is made by the company HEDVA ČESKÝ BROKÁT in Rýmařov from the beginning of 19th century.

Key words: textiles, satin, damask, vestments, HEDVA ČESKÝ BROKÁT company

Atlas, Brokat – „Ornat“ oder Damast?

Zusammenfassung

Bei der Arbeit mit Textilien in Gedächtniseinrichtungen ist es angebracht, die Aufmerksamkeit auch auf die grundlegende Terminologie im Bereich Textilschaffen zu lenken. Im Lauf des Bestehens der Menschheit entstand eine unerschöpfliche Anzahl an Techniken, die es ermöglichten, verschiedene textile Materialien herzustellen. Der Mensch entdeckte Rohstoffe mit verschiedenen Eigenschaften, die seinen Bedürfnissen entsprachen. Sie mussten dazu dienen, dass die aus ihnen gefertigte Bekleidung den Körper schützt und den Träger von Mitgliedern anderer Menschengruppen unterscheidet. Im Lauf der Zeit begannen die Menschen, ihre Textilien zu verschönern, zu schmücken. Jede historische Periode brachte mit ihrer Kultur neue Verfahren zur Textilverarbeitung und auch neue Begriffe. In unserem Land finden wir insbesondere in der Mährischen Slowakei zur Bezeichnung der Gewebe, aus denen einige Trachtenbestandteile genäht sind, den Begriff Ornat. Als Textilbegriff gibt es ihn in der Fachterminologie nicht, auch nicht als Namen für ein Verfahren oder zur Beschreibung eines bestimmten Gewebes oder einer Gewebegruppe. Den Begriff Ornat kennen also die Fachleute für textile Verfahren nicht. Für sie ist es die Bezeichnung für ein schweres und reich gemustertes Gewebe mit metallischem Glanz. Sein Name in der Textilindustrie lautet Brokat und stammt vom italienischen Wort *broccare* – besticken. Die Muster auf dem Gewebe entstehen beim eigentlichen Weben. Brokat ist ein Gewebe mit Atlasbindung, die ihm eine glatte Oberfläche und Glanz verleiht, der durch die Materialwahl noch gesteigert wird. Zum Weben wurde traditionell Seide verwendet und häufig webte man für noch höheren Glanz und feierliches Aussehen Metallfasern ein. Seine wichtige Rolle und vornehme Erscheinung wird noch unterstrichen durch seine Verwendung zur Anfertigung von feierlicher Bekleidung oder Luxustextilien in prunkvollen Innenräumen oder von zeremoniellen Stoffen. Der typische Reichtum der Muster entstand später durch das Weben auf Jacquardwebstühlen. Was ist also ein Ornat? Es handelt sich um das liturgische Obergewand (Kasel), das vor allem römisch-katholische Priester bei der Messe tragen. Bereits im 16. Jahrhundert trugen sie kürzere schwere Ornate mit eingewebten Gold- oder Silberfäden. Von hier gelangte die Bezeichnung Ornat in den Volksgebrauch. Die Dorfbewohner waren beim Messebesuch vom prunkvollen Stoff der Priesterornate begeistert, und so begann bereits im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts das aufwändige Brokat mit eingewebten Metallfäden in den Dörfern bei der Anfertigung von teuren rituellen Trachten z. B. für Bräute Verwendung zu finden. In Tschechien wird Brokat vom Unternehmen HEDVA ČESKÝ BROKÁT in Rýmařov bereits seit Beginn des 19. Jahrhunderts hergestellt.

Stichwörter: Textilien, Atlas, Damast, Ornat, Brokat, HEDVA ČESKÝ BROKÁT

KROJOVÉ PŘEHLÍDKY – ODBORNÝ PŘÍNOS I OŽIVENÍ SLOVÁCKÝCH SLAVNOSTÍ VÍNA A OTEVŘENÝCH PAMÁTEK

Ludmila Tarcalová, Uherské Hradiště

Marta Kondrová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Od roku 2003 se každoročně druhý víkend v září v Uherském Hradišti konají Slovácké slavnosti vína a otevřených památek. Jejich termín je navázán na Dny evropského dědictví, při kterých se otevírají široké veřejnosti památky města oživené hudbou, tancem a zpěvem. Staly se prezentací obcí Uherskohradištska, Uherskobrodsko a Uherskoostrožsko doplněné vystoupeními hostů z dalších regionů Moravy, Slezska i Čech a partnerských měst Uherského Hradiště ze zahraničí. Spojení prezentace památek s folklorními slavnostmi je v tomto ohledu jedinečné.¹ Slovácké slavnosti vína jsou příležitostí, ke které se oblékají udržované i nově pořizované sváteční kroje i krojové rekonstrukce.

Účast v několikatisícovém sobotním průvodu je pro obec sdružené do mikroregionů jedinečnou příležitostí představit svůj specifický kroj a je snahou, aby byla každá obec zastoupena velkým počtem krojovaných účastníků. Samotný fenomén folklorních slavností existujících několik let (Slovácké slavnosti vína) i desetiletí (např. Slovácký rok v Kyjově od roku 1921 ad.) by stál za pozornost s ohledem, nakolik ovlivnil oblékání kroje, jeho údržbu, způsob prezentace a vztah nositele ke krojovým součástem. Slovácké slavnosti vína v Uherském Hradišti mají oproti jiným současným slavnostem několik jedinečností. Mezi ně patří i tematicky zaměřené přehlídky krojů, které s odstupem času mohou na „kulturu“ oblékání krojů v regionu pozitivně působit.

Komentované krojové přehlídky jsou dodnes v Uherském Hradišti pevnou součástí programu Slováckých slavností vína a otevřených památek. I přesto, že slavnosti měly řadu jiných přitažlivých programů, krojové přehlídky se staly pro mnoho návštěvníků vyhledávanou akcí. Za patnáct let pořádání přehlídek s odborným scénářem (2007–2022) prošlo jevištěm na stovky účastníků z celého Slovácka, a právě za jejich ochotu a pomoc, jako autorky pořadů, tímto vyjadřujeme malé poděkování v retrospektivě realizovaných programů.

Již od prvního ročníku (2003) byl do dramaturgického plánu Slováckých slavností vína a otevřených památek zakomponován i program krojových přehlídek, jejichž struktura se během roků měnila či vyvíjela. V úplných začátcích slavností (2003–2004) se v prostorách pasáže hotelu Slunce předvedly děti z místních

1 DVOULETÝ, Michal et al. *Na paletě krojů: slovácké slavnosti vína a otevřených památek*. Uherské Hradiště: Nadace Děti–kultura–sport, 2010. 371 s.

První přehlídka dětských krojů v atriu hotelu Slunce na Masarykově náměstí, 2003. Foto L. Chvalkovský.

2 ZAPLETAL, Jaroslav, ZAPLETAL, Jan a POTYKA, Miroslav, eds. *Slavnosti vína a otevřených památek: 13. – 14. září 2003 Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště: Klub kultury pro Uherské Hradiště, 2003, s. 3.

3 ZAPLETAL, Jaroslav, ed. *Slovácké slavnosti vína a otevřených památek. Uherské Hradiště 10. – 11. 9. 2005*. Příloha Zpravodaje města Uherské Hradiště. Klub kultury Uh. Hradiště, září 2005, nestr.

Ludmila Tarcalová uvádí přehlídku dětských krojů na hlavní tribuně na Masarykově náměstí v Uherském Hradišti. Děti ve svátečních kroji z Uherskohradištska, 2005. Foto L. Chvalkovský.

rátor. Organizačně pak krojové přehlídky zaštiťoval Klub kultury, nejprve v osobách Marie Slaníkové a Evy Kryštofové. První rok konání slavností byla přehlídka dětských krojů koncipována jako soutěžní, což mělo motivovat rodiče, aby své děti na přehlídku vypravili. Účastníci se hlásili až těsně před konáním přehlídky na místě – v pasáži hotelu Slunce na Masarykově náměstí v sobotu 13. září 2003 do 12.30 hodin. Přehlídka probíhala od 13 do 14 hodin.² Na stejném místě a v podobných intencích probíhala přehlídka i v roce 2004.

V roce 2005 se pro vzrůstající zájem veřejnosti i rodičů, kteří své děti přiváděli, přesunula přehlídka dětských svátečních krojů na hlavní podium na Masarykovo náměstí. Čas konání v sobotu 13–13.45 hodin zaručil masovou diváckou kulisu.³ Tentokrát byl výběr krojových typů širší díky přípravě autorského týmu Ludmila Tarcalová a Eva Kryštofová. Účastnily se děti, nejmenší i v doprovodu rodičů z Uherskohradištska i Uherskobrodská ve svátečních i obřadních krojích, dokonce s atributy prvního svatého přijímání. Přehlídku komentovala Ludmila Tarcalová

souborů, což však nesplňovalo představu krojové přehlídky. Postupně získávaly tyto komentované, ale především odborně připravené přehlídky pevný scénář a také nosné téma.

Od samého začátku stála u krojových přehlídek tehdejší vedoucí etnografického oddělení Slováckého muzea Ludmila Tarcalová jako odborný garant a mode-

a poprvé za doprovodu cimbálové muziky Harafica.

Následující rok se přehlídka dětských svátečních krojů přesunula na nádvoří Staré radnice a změnil se den konání. Od této doby se krojové přehlídky přesunuly v rámci programu Slováckých slavností na neděli. Také v roce 2006 uváděla přehlídku, do které se zapojily děti

z Uherskohradištska, ale také Uherskobrodská, Ludmila Tarcalová a doprovázela ji CM Harafica.⁴ Dlužno dodat, že účastníkům bylo několik desítek a diváčky získávaly přehlídky na atraktivitě, což podnítilo i snahu těch, kteří kroje připravovali a děti oblékali k poučenému kombinování krojových součástí, bezchybnému vázání šátků a k doplnění odpovídající obuvi.

Stále narůstající obliba krojových přehlídek znamenala v roce 2007 jejich rozšíření o nové téma. Připravena byla jak dětská krojová přehlídka na nádvoří Staré radnice, tak přehlídka svatebních krojů nevěst, která se poprvé konala v neděli v poledne 9. září 2007 před kostelem sv. Františka Xaverského. Přestože svatební kroj předvedlo jen 12 nevěst a ženichů, setkala se s velkým ohlasem. Ve stejném roce vydal Klub kultury dokonce publikaci *Nevěsty Slovácka* s fotografiemi právě z této přehlídky.⁵ Obě přehlídky roku 2007 vzhledem ke zdravotní indispozici Ludmily Tarcalové uvedla etnografka Slováckého muzea Marta Kondrová, která se stala napříště spoluautorkou i spolumoderátorkou dalších krojových přehlídek.

V následujícím roce 2008 změnilly autorky dramaturgii dětského pořadu a přizvaly k předvádění i jejich rodiče nebo prarodiče; ti totiž mají dodnes největší zásluhu na oblékání dětí do krojů.⁶ Odpoledne autorky zopakovaly přehlídku nevěst a ženichů z loňského roku s tím, že krojované páry již vycházely z kostela po přistaveném molu.

Přehlídka dětských krojů – skupina dětí z Buchlovic ve svátečních krojích. Nádvoří Staré radnice 2006. Foto L. Chvalkovský.

4 *Dobrý den s kurýrem* 9, č. 36 (4. 9. 2006), s. 9.

5 *Nevěsty Slovácka* (text Ludmila Tarcalová, fotografie Antonín Mach). Klub kultury Uherské Hradiště 2007, nestr.

6 MACH, Antonín, POTYKA, Miroslav, ZAPLETAL, Jan a MADĚŘIČ, Jan. *Slovácké slavnosti vína a otevřených památek: 13. a 14. září 2008 Uherské Hradiště*. Příloha Zpravodaje města Uherské Hradiště. Klub kultury Uherské Hradiště, nestr.

Svatební pár z Újezdce u Luhačovic vycházející z kostela sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti, 2008. Foto L. Chvalkovský.

Přehlídku čtrnácti párů z Uherskohradištska, Uherskoostrožska, Buchlovicka, Uherskobrodská a moravských Kopic uvedl místní farář Petr Dujka; pořad sledovalo zaplněné náměstí. Obě přehlídky doprovázela CM Harařica s primášem Jakubem Ilíkem. Zatímco dětské přehlídky byly limitovány tím, že autorky nevěděly, kolik účastníků a z jakých lokalit se na místě sejde, přehlídka svatebních krojů v roce 2008 se odehrávala již v jejich režii s předem dohodnutými účinkujícími. To se ukázalo být nejlepší cestou a přehlídkové programy v dalších letech již měly pevný rámec, scénář a název vystihující téma přehlídky. Autorky se tím zároveň staly i produkčními celé přehlídky. Administrativní a organizační zajištění zůstalo nadále na bedrech Klubu kultury, a především na osobě obětavé Evy Kryštofové.

7 V dalším textu využily autorky jako pramen odborné scénáře přehlídek. Základní informace o programech Slováckých slavností vína a otevřených památek obsahují i programové sborníky vydávané každoročně jako příloha Zpravodaje Města Uherské Hradiště a od roku 2013 jako samostatná příloha regionálních novin Dobrý den s kurýrem.

Když jsem šel na hody – přehlídkový pořad hodových práv⁷

Hody s právem jsou ojedinělou slavností, typickou právě jen pro oblast Uherskohradištska. Hodový znak, velké a malé právo s dalšími hodovými atributy činí slavnost specifickou, ojedinělou a odlišující se od ostatních hodových slavností na Slovácku. Ti návštěvníci, kteří chtěli vidět všechna hodová práva nošená na Uherskohradištsku, je mohli zhlédnout v roce 2009, kdy byl připraven přehlídkový program hodových práv, který se uskutečnil na hlavní tribuně Masarykova náměstí. Představilo se 50 párů stárků a stárek z 37 obcí, kde se dodnes slaví hody s právem. V komentované přehlídce byli představeni nejen tito hodoví obřadníci, ale především jejich hodové atributy – hodová práva a znaky odlišující je od ostatních členů hodové občůzky, zejména zvláštní krojové součásti, obřadní pečivo, ovoce ad. Cenné na přehlídce hodových práv začínající velkolepým průvodem bylo nejen to, že byla jako všechny předchozí přehlídky dokumentována jako celek, ale poprvé byli všichni účastníci fotografováni samostatně po skončení přehlídky fotografem Slováckého muzea Ladislavem Chvalkovským. Díky tomu je fotoarchiv

Stárci a stárky s hodovými právy. Krojová přehlídka *Když jsem šel na hody* na Masarykově náměstí 2009. Foto L. Chvalkovský.

muzea obohacen o jedinečnou kolekci několika desítek snímků všech hodových práv a atributů hodových funkcionářů z Uherskohradištska. Fotografie byly od té doby využívány mnohokrát k propagačním, odborným publikačním i expozičním účelům.

Svobodní a ženatí

V následujícím roce 2010 byl připraven přehlídkový pořad svátečních a slavnostních krojů oblékaných i při různých výročních slavnostech, které v současnosti nosí svobodní i ženatí muži, svobodné i vdané ženy. Pořad se zaměřil na varianty oblečení o masopustu (Mařatice, Kostelany), o velikonoční šlaháčkové obchůzce (Staré Město), při obřadním stavění máje (Mistřice), o dožínkách (Kněžpole) či děkovné pouti (Ostrožská Lhota), při vinobraní (Polešovice) či o hodech i na druhý hodový den, o dozvucích hodů, oblečení hodových funkcionářů, rodičů stárků apod. Krojové přehlídky se zúčastnilo 92 předvádějících z obcí uherskohradištského děkanátu. Realizována byla opět na hlavním podiu na Masarykově náměstí v neděli ve 13 hodin. Tuto krojovou přehlídku tentokrát doprovázela CM Mladí Burčáci s primášem Zdeňkem Staškem. Také oblečení účastníků této přehlídky bylo detailně fotograficky dokumentováno v prostředí Jezuitské zahrady před budovou obchodní akademie.

Chasa z Mistřic v kroji oblékaném při stavbě máje. Přehlídka *Svobodní a ženatí*. Masarykovo náměstí 2010. Foto L. Chvalkovský.

Do Hradišťa města – kroje z celého Slovácka

V roce 2011 obsah krojové přehlídky zcela odpovídal nosnému názvu slavnosti. Tentokrát autorky zvolily přehlídkový pořad, na němž představily 52 druhů krojů z 26 krojových oblastí – z bohatého Podluží, hanáckého Slovácka, Kyjovska, ale také ze Strážnice, ze samostatných krojových ostrůvků Rohatce i Vracova. Dolňácko prezentovali krojovani z Veselska, Uherskoostrožska a Uherskohradištska, včetně kunovického a buchlovického kroje. Velkou různorodost regionu podtrhla oblast Uherskobrodsko s kroji uherskobrodským, hradčovickým, vlčnovským, nivnickým, boršickým, bánovským, straňanským a březovským i typy lidového oděvu z luhačovického Zálesí a horských oblastí Hornácka a moravských Kopanic. Velkolepá přehlídka ukázala rozmanitost regionálních typů svátečního a slavnostního lidového oděvu, který v současnosti oblékají svobodní i ženatí muži,

Vdané ženy a ženatý muž z Josefova v pořadu *Do Hradišta města* na Masarykově náměstí, 2011. Foto L. Chvalkovský.

Svatební páry účastníci se přehlídky *Kdybych já věděla, kde budu nevěstú*. Kolejní nádvoří 2012. Foto L. Chvalkovský.

a také svobodné i vdané ženy na Slovácku. Přehlídku se 112 účastníky doprovázela CM Harafica s primášem Martinem Melichárkem. Náročnou přehlídku opět následovala fotodokumentace probíhající v první fázi před budovou ZŠ na Komenského náměstí a z větší části opět v prostorách Jezuitské zahrady.

Dybych já věděla, kde budu nevěstú – obřadní kroje nevěst, ženichů a svatebních funkcionářů

Od roku 2012 se krojové přehlídky začaly konat na jevišti na Kolejním nádvoří, které vytvořilo komornější, ale důstojné prostředí pro účinkující i diváky. Svatba patřila a stále patří k největším okamžikům v životě mladých lidí, a protože se kroj ženichů a nevěst odlišoval v jednotlivých národopisných oblastech mnoha závaznými prvky, zaměřily se autorky na oblast celého Slovácka. Především to byla zvláštní pokrývka hlavy nevěst, nazývaná jako *pentlení, čepení, věnec, zavítí, hladění, drúžení, parta*, ale v mnoha lokalitách také dochovaná *úvodní plachta*. V případě ženichů jsme si všimaly především ozdoby v podobě vonic a voniček nazývaných také jako *pěrko, pérečko, vonička*.

Velkolepá přehlídka 27 druhů svatebních krojů ukázala rozmanitost regionálních typů obřadních krojů oblékaných ke svatbě, ale mnohdy i k dalším rodinným obřadům. Pořad doprovázela CM Mladí Burčáci s primášem Zdeňkem Staškem, která se od roku 2012 stala pravidelnými účinkujícími. Díky citlivému doprovodu se také v dalších letech podíleli Mladí Burčáci výrazněji na programovém doplnění přehlídek, které jim tanečními vstupy dodalo na divácké atraktivitě. Přehlídka svatebních krojů z celého Slovácka se stala poslední detailně dokumentovanou přehlídkou se samostatně fotografovanými účastníky, tentokrát i se zaměřením na detaily kroje, především pentlení, ženichovské vonice, úpravu hlavy, výšivku na úvodnicích ad.

Účastníci pořadu *Když sem byla malučká*. Kolejní nádvoří 2013. Foto L. Chvalkovský.

Když sem byla malučká – přehlídkový pořad krojů dětí ze Slovácka

V roce 2013 přehlídka ukázala na rozmanitost regionálních typů svátečního, slavnostního či obřadního kroje, který v současnosti oblékají děti školního i předškolního věku při světských i církevních slavnostech ve vybraných oblastech Slovácka. Nejmenší děti doprovodil některý z rodičů, kteří byli také oblečeni v kroji. Prezentace dětského oblékání nebylo jen ukázkou krojové různorodosti, ale především prezentací šikovnosti, obětavosti a pečlivosti žen, maminek či babiček, které umí ještě dnes kroj nejen vyprat a vyžehlít, ale mnohé i ušít či vyšít jednotlivé krojové součástky. Právě ony oblekly do krojů své děti na krojovou přehlídku roku 2013. Hudební doprovod zajistila CM Mladí Burčáci s primášem Jakubem Ilíkem. Na závěr krojovou přehlídku ozvláštnilo představení knihy Ludmily Tarcalové *Kroj na Uherskohradištsku*.⁸

8 TARCALOVÁ, Ludmila. *Kroj na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště: Klub kultury v Uherském Hradišti, 2013. 272 s.

Z kraja pod Javorinú – nejstarší typy lidového oděvu Bílých Karpat

Přehlídka krojů na Slováckých slavnostech vína v roce 2014 byla věnovaná nejstarším typům tradičního lidového oděvu Bílých Karpat. Dlouhodobé soužití obyvatel z obou stran moravsko-slovenské hranice přivedlo autorky Ludmilu Tarcalovou a Vieru Feriancovou k myšlence prezentovat některé vybrané krojové typy. Ze slovenské strany byly vybrány krojové páry z Bošáce, Moravského Lieskového, Miškech Dedinky, Myjavy, Brezové pod Bradlom, Vrboviac prezentující obraz lidového oděvu pod Javorinou a přilehlých oblastech na přelomu 19. a 20. století. Pozornost byla věnována kopaničářské variantě svátečního oděvu

Z kraja pod Javorinú – účastníci pořadu. Kolejní nádvoří 2014. Foto L. Chvalkovský.

svobodných lidí u myjavského, lubinského a bošáckého typu kroje. Z moravské strany se představily krojované páry z Boršic u Blatnice, Březové, Bystřice pod Lopeníkem. Kněždubu, Nové Lhoty, Petrova, Starého Hrozenkova a Strání. Na krojích z moravské části Bílých Karpat se autorka zaměřila na nejstarší typy krojových součástí, jejich zvláštnosti, popřípadě shody ve střihu nebo materiálu se slovenskými kroji. Prostřednictvím krojové přehlídky mohli návštěvníci poznat krásu a rozmanitost lidového oděvu Bílých Karpat jako jednoho z nejpozoruhodnějších projevů hmotné lidové kultury. Krojovou přehlídku komentovaly Viera Feriancová z Centra tradiční kultúry na Myjave a Ludmila Tarcalová. Doprovázela CM Mladí Burčáci s primášem Jakubem Ilíkem.

Uvážu si šátek – vázání šátků a úpravy hlavy žen

Ke Slovákým slavnostem vína v roce 2015 připravila autorská dvojice opět ve složení Ludmila Tarcalová a Marta Kondrová přehlídku, tentokrát zaměřenou na vázání šátků a úpravy hlavy žen na Slovácku. Jednalo se o poněkud odlišný typ programu, neboť se autorky zaměřily na ukázkou nejzajímavějších způsobů uvázání šatek a tištěných šátků z pěti národopisných oblastí – Hornácka, Veselska, Strážnicka, Kyjovska a Uherskohradištska. Hlavní pozornost byla soustředěna na jeden úvaz z každé oblasti, který byl během programu přímo na podiu uvázán některou z žen, jež dodnes toto umění ovládá. Další dva až tři typy úvazů šátků ze stejné oblasti byly na jevišti předvedeny v rámci celkového krojového ustrojení s odborným výkladem. Pozornost byla zaměřena na úpravu a pokrývky hlavy, různé způsoby vázání jako rozlišovací znak svobodné či vdané, na typy šatek a šátků nošených k různým příležitostem. Předvedeny byly typy tištěných šátků, které se ještě v současnosti váží – barvířský, barvenický, lipský, turecký, tolarový apod. Přehlídku opět doprovodila CM Mladí Burčáci s primášem Zdeňkem Staškem a doplnily ji

Ukázka vázání šátku z Po-lešovic v pořadu *Uvážu si šátek*, 2015. Foto L. Chvalkovský.

navíc ukázky točivých tanců z každé oblasti.

Moje botečky cupy, dupy, šak ně můj starý nové kúpí – lidová obuv na Slovácku

Na krojové přehlídce roku 2016 se autorky zaměřily na součásti krojového oblečení, kterými jsou boty. Byly a jsou úzce spjaty s naším životem, že si mnohdy

jejich důležitost ani neuvědomujeme. Přitom boty měly nejen praktickou funkci, ale byly součástí zvyků a zvyklostí v rodině, součástí pověrečných praktik v hospodářství nebo milostné magie a věštění. Svoji úlohu hrály i v rodinných obřadech a obyčejích.

Charakteristické obutí je také důležitým znakem regionální krojové příslušnosti. Ze Slovácka byly představeny čtyři základní typy obutí. Z oblasti horské to byly kožené krpce a soukenné papuče, v podhorských oblastech vyměnili krpce za různý typ vysokých holínkových bot – nejstarší dvoušvové bez podpatků, tvrdé neforemné boty *úkladové* či *krajovice* z měkké kůže. Z oblasti rovinné pomoravské byly představeny tvrdé mužské holínky a ženské boty z měkké kordovánské kůže, po celé holínce zvrapané – tak i nazývané – *vrapenice*, *shrnovačky*, *kordovánky*. Nechyběly ani čizmy šité na jedno kopyto bez rozlišení pravé a levé boty nebo šněrovací boty s bílým vybíjeným dírkováním či lakováním na lýtku, na šněrování. Na luhačovickém Zálesí nosily dívky a ženy střevíce šité z červeného sukna. K nejzdobnějšímu krojovému obutí z nejnižnější části Slovácka patřily na přehlídce holínkové boty z jemné kůže s výzdobou na pevné holeni, na podpatcích se zdobným okutím, stejně jako kotníčkové střevíce z hanáckého Slovácka. Pro větší názornost předváděli obuv nejen figuranti v krojích, ale také děti, které přinášely na podium popisovanou obuv vybranou se sbírky Slováckého muzea. Obuv také měla nezastupitelnou úlohu při formování točivých sedláckých, sedlckých tanců a provedení určitých figur. Přehlídku doprovodily sólové ukázky tanců z moravských Kopanic, Hornácka, Vlčnova a Újezdce u Luhačovic. Tančil se také podtáčaný z luhačovického Zálesí nebo vrtěná z Podluží či kyjovská skočná. Krojovou přehlídku doprovázela CM Mladí Burčáci s primášem Zdeňkem Staškem.

Moje botičky, cupy dupy – krojová přehlídka zaměřená na krojovou obuv. Pár ze Svatobořic, v popředí chlapec drží ženské čizmy z Petrova. Kolejní nádvoří 2016. Foto L. Chvalkovský.

Nezaplétajte mamičko, mňa na tuho – účesy a obřadní úprava hlavy žen

Vlasy byly a jsou dodnes symbolem ženské krásy a ženský účes byl a dosud je jedním z nejvýznamnějších prvků, kterým prezentuje sebe ve svém okolí. Proto v roce 2017 o Slováckých slavnostech vína autorky předvedly ukázky nejzajímavějších způsobů účesů od malých děvčátek přes svobodné a vdané ženy. Základem účesu byl vždy cop, který se různě tvaroval tak, aby charakterizoval oblast či obec. Svobodné chodily prostovlasé, vdané ženy nosily vlasy pokryté šátkou, čepcem či šátkem. Zvláštností byly podpůrné konstrukce, přichycené pomocí vlasů k hlavě, které pomohly formovat šatku či šátek do různých tvarů.

Ukázka úpravy hlavy družičky z Velkobíteška. Účes *osma pod korunou* upravuje etnografka muzea ve Velké Bíteši Silva Smutná, moderuje Marta Kondrová. Pořad *Nezaplétajte mňa mamičko na tuho*. Kolejný nádvoří 2017. Foto L. Chvalkovský.

Klobúček s kosírky kohútí – přehlídkový pořad s ukázkami mužských pokrývek hlavy. Kolejný nádvoří 2018. Foto L. Chvalkovský.

Některé specifické formy účesů užívané jako součást obřadního kroje přetrvaly mnohem déle a na to poukázala právě tato krojová přehlídka. Zajímavé byly ukázky úpravy hlavy nevěsty, družičky nebo stárky k některému z obřadních úkonů. Nejpůsobivější typy účesů byly nejen ze Slovácka, ale i Brněnska a Horácka. Řada úprav vlasů a nasazení pentlení, šátku, čepce byly dotvářeny přímo během programu na podiu. Stranou nezůstala ani úprava vlasů dětí, zejména zaplétání copů u děvčátek a program tak měl za cíl i působit osvětově v oblasti oblékání dětí z folklorních souborů. Celou přehlídku doprovázela cimbálová muzika Mladí Burčáci.

Klobúček s kosírky kohútí, vzali mně regruti – mužské pokrývky hlavy

V roce 2018 se příznivci krojové přehlídky na Slováckých slavnostech vína mohli těšit na ukázky mužských pokrývek hlavy. Přehlídka ukázala rozmanitost typů svátečních pokrývek hlavy, které nosili a dodnes nosí svobodní a ženatí muži na Slovácku při slavnostních příležitostech. Svobodní muži si brali klobouky nebo beranice s voničkou a kosárky, ženatí si klobouky nezdobili. Tvar a zdobení klobouků a čepic se v různých částech Slovácka lišily. Neobvyklé bylo zdobení pokrývek hlavy o fašanku, slavnosti hodů či při příležitosti odvodů. Na krojové přehlídce byly zastoupeny oblasti Uherskohradištska, Uherskobrodsko, moravských Kopic, Kyjovska, hanáckého Slovácka i Podluží. V průvodním slově autorky neopomenuly ani způsob výroby klobouků a etiketu jejich nošení při různých příležitostech a v různém prostředí, nutnost smekání v kostele či na znamení úcty před výše postaveným. Přehlídku i účinkující při zpěvu, tanečních hrách (klobúčkový), mužských tancích hošije a verbuňk i hodo- vém obřadním tanci zavádka doprovázela CM Mladí Burčáci.

Mám já pěkný kabát nový – svrchní krojové součástky ze Slovácka

I přesto, že se Slováké slavnosti vína a otevřených památek konají v létě, autorky pořadu se v roce 2019 věnovaly svrchním oděvním součástkám, které nosili muži a ženy v chladnějších dnech či v zimě na celém Slovácku. Některé byly již zapomenuté, jiné byly

oblékané jen k výjimečným, hlavně obřadním příležitostem. Přehledka ukázala rozmanitost typů svrchních oděvů, především ženské a mužské lajble, halen, obřadní mentýky a župice, kožichy a kožíšky, kabáty, kacabajky, vlnáky, které se dodnes dochovaly na Slovácku.

Již tradičně se představily páry z bohatého Podluží, hanáckého Slovácka a Kyjovska, samostatných krojových ostrůvků – Rohatce a Vracova. Z Dolňácka se prezentovali krojovaní z Uherskoostrožska, Veselska a Uherskohradištska, včetně kunovického a buchlovického kroje. Velkou krojovou různorodost ukázala oblast Uherskobrodská s kroji z Vlčnova, Dolního Němčí, Boršic u Blatnice a Strání. Vzácné byly i součásti krojů z luhačovického Zálesí a Hornácka. Mnohé obce prezentovaly nově ušité, rekonstruované nebo opravené kožichy, halen nebo lajblly. Muž z Nivnice například předvedl unikátní dochovaný kmotrovský kabát zapůjčený ze sbírky Nadace dr. Kachníka.

V roce 2020 vzhledem k rozšíření pandemie nemoci covid-19 byla zrušena nejen připravovaná krojová přehlídka, ale také program Slováckých slavností vína.

V Hradišti zvónijú, všeci sa strójjú – kroje přelomových okamžiků života

V lidském životě byly příležitosti, při kterých se oblékal obřadní oděv jen několikrát, někdy dokonce pouze jednou za život. V přehlídce roku 2021 autorky ukázaly, jak chodily ustrojené celé rodiny, kmotry při křtu, matky k úvodu a jaké bylo obvyklé oblečení malých dětí. Návštěvníci viděli, čím byl výjimečný kroj pro první svaté přijímání nebo jakými atributy se vyznačoval kroj při primicích. Nechyběly ani atributy odvedenců, u nichž byl odvod důležitým životním předělem. Nejbohatší byl na přehlídce svatební kroj, ale také téměř zapomenutý smuteční oděv a atributy při pohřbu svobodného. Všichni krojovaní byli z obcí

Skupina ze Strání předvádí svrchní krojové součásti v přehlídce *Mám já pěkný kabát nový*. Kolejní nádvoří 2019. Foto L. Chvalkovský.

V Hradišti zvónijú, všeci sa strójijú – ukázky obrádného oblečení a atributů používaných u pohřbu svobodného. Pár ze Starého Města, černá a bílá nevěsta z Míkovic. Kolejní nádvoří 2021. Foto T. Heřmánek.

Od Buchlova k Javořině – živá tradice výročních obyčejů na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku

Dvě výrazné krajinné dominanty vymezily území, na kterém se každoročně dodržují tradice, k nimž jejich nositelé oblékají kroj se specifickými doplňky a typickými krojovými součástmi. Z obcí Uherskohradištska a Uherskobrodsko obě autorky v roce 2022 představily kroje, které se oblékaly např. při již zapomenuté adventní obchůzce žen se soškou Panny Marie ve Starém Městě, ale i ty o fašanku, při obchůzkách královniček na Smrtnou neděli v obcích v okolí Uherského Brodu. Představeno bylo ustrojení králů z Kunovic, Vlčnova a Hluku o svatodušní královské objíždce i málo známá svatodušní obchůzka královniček, která se ve Veletinách udržuje nepřetržitě dodnes jako v jediné obci regionu. Jak se oblékali a co si připravovali ke slavení Velikonočního pondělí, ukázali chlapi z Vlčnova a Starého Města. Zajímavé bylo oblečení a atributy chasy z Místřic při stavění máje a z Míkovic o dožínkách. Krojovou přehlídku zakončila ukázka hodových práv a dalších hodových atributů s krojovými zvláštnostmi a odlišnostmi ze šesti obcí Uherskohradištska. Ukázky, jak se slavily dozvuky hodů, i oblečení druhý hodový den v Drslavičích, kdy se vozí beran, nebo babské hody v Kněžpoli za čtrnáct dní po hodech, byly vhodnou pozvánkou na nadcházející hody. Tentokrát všichni účinkující, kteří jsou přímými nositeli tradice, ukázali nejen kroj a důležité doplňky, ale doprovodili prezentaci konkrétního zvyku i mluveným slovem či zpěvem a tancem. Hudební doprovod zajišťovala již desátým rokem CM Mladí Burčáci s primášem Zdeňkem Staškem.

V krojových přehlídkách se autorky vždy snažily divákům předat nejen hodnotný vizuální vjem, ale také poučeným komentářem návštěvníky přehlídek vzdělávat. Za bezmála dvacet let pořádání krojových přehlídek jimi prošlo několik stovek účinkujících, kteří mnohdy na základě zadání sáhli hluboko do tru-

uherskohradištského Dolňácka – Uherskohradištska, Kunovicka, Uherskoostrožska a Buchlovicka. I tentokrát pořad doprovodil citlivý hudební podkres v podání Mladých Burčáků.

hel a skříní a vynesli na veřejnost minimálně používané krojové součásti, doplňky a atributy. Pro mnohé to byla i jedinečná konfrontace s jinými typy krojů a pro diváky poučení, jak kroj správně oblékat. Fotoarchiv Slováckého muzea byl díky těmto přehlídkám obohacen o velké množství jedinečných fotografií.

Kroj je ukazatelem či znakem pohlaví a stáří, podle kroje poznáme, zda je jeho nositel svobodný, ženatý, vdovec, vdova, vdaná, svobodná, ale především, že je znakem lokality, farnosti či regionu. Dodnes má kroj funkci obřadní, s vysokou estetikou a reprezentační hodnotou. I na to snad bude možné zaměřit pozornost v některých dalších komentovaných přehlídkách v pořadu o kroji. Lidový oděv je i v současnosti výjimečným fenoménem lokálního společenského a kulturního života a do Slováckých slavností vína jistě patří.

Pořad *Od Buchlova k Javořině* s ukázkami výročních obyčejů – obchůzka s beranem o druhém hodovém dni v Drslavicích. Kolejní nádvoří 2022. Foto T. Heřmánek.

Autorky a moderátorky krojových přehlídek Ludmila Tarcalová a Marta Kondrová s částí CM Mladí Burčáci. Kolejní nádvoří 2016. Foto L. Chvalkovský.

PhDr. Ludmila TARCALOVÁ (n. 1946), etnografka, dlouholetá bývalá pracovnice Slováckého muzea v Uherském Hradišti. V jejím zájmu je obřadní lidová kultura, lidový oděv a strava, především však projevy spojené s výročněobyčejovým a rodinným cyklem.

Mgr. Marta KONDROVÁ (n. 1979), etnografka, vedoucí etnografického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se orientuje na lidový oděv, keramiku a postupně zpracovává sbírkový fond etnografického oddělení.

Costume Fashion Shows – Expert Contribution and Revival of Moravian Slovak Feasts of Wine and Opened Sights

Abstract

The program of costume fashion show, whose structure has changed and developed in the course of years, was implemented into dramaturgy of Moravian Slovak Feasts of Wine and Opened Sights as early as in its first year. It was given a permanent frame, scenario and name expressing properly its theme. From the very beginning the shows were expertly supervised and moderated by Ludmila

Tarcalová who was later joined by Marta Kondrová as a co-author. Together they arranged and organized shows of both ritual and festive costumes. Exceptional events were the shows of feast rights from the region of Uherské Hradiště (2009), all costumes of Moravian Slovakia (2011), wedding costumes (2008, 2012), different ways of female hairstyling (2017), ways of wearing scarves (2015), footwear (2016), overgarments (2019) or male head covers (2018). The shows offer not only a valuable visual perception, but both the authors strive to educate the spectators by their expert commentary. Thanks to an annual systematic documentation the photographic archive of Moravian Slovak Museum was enriched with a lot of unique photographs.

Key words: costume fashion shows, Moravian Slovak Feasts of Wine and Opened Sights, costume, Moravian Slovakia

Trachtenschauen – Fachbeitrag und Belebung des Mährisch-slowakischen Weinfests

Zusammenfassung

Bereits seit dem ersten Jahrgang des Mährisch-slowakischen Wein- und Baudenkmalifests im Jahr 2003 wurde in seinen dramaturgischen Plan auch ein Programm mit Trachtenschauen aufgenommen, deren Struktur sich im Lauf der Jahre veränderte und entwickelte. Schrittweise, insbesondere seit 2007 erhielten sie einen festen Rahmen, ein Szenarium und einen das Thema der Schau umreisenden Namen. Von Anfang an stand bei diesen Trachtenschauen Ludmila Tarcalová als Fachgarantin und Moderatorin, als Mitautorin gesellte sich ab 2007 Marta Kondrová zu ihr. Gemeinsam gestalteten und organisierten sie Schauen mit rituellen Trachten, Feiertagstrachten und festlichen Trachten. Eine Ausnahme bildeten die Schauen von Kirmesrechten aus dem Gebiet Uherské Hradiště (2009), aller Trachten der Mährischen Slowakei (2011), von Hochzeitstrachten (2008, 2012) und des Frauen-Kopfschmucks (2017), von Kopftuch-Bindearten (2015), Schuhwerk (2016), Oberbekleidung (2019), sowie Kopfbedeckungen der Männer (2018). Die Trachtenschauen stellen nicht nur einen wertvollen visuellen Eindruck dar, sondern vermittels ihres Fachkommentars bemühen sich beide Autorinnen, die Besucher weiterzubilden. Dank der alljährlichen systematischen Dokumentierung wurde das Fotoarchiv des Museums der Mährischen Slowakei um eine Vielzahl an einzigartigen Fotografien bereichert.

Stichwörter: Trachtenschauen, Mährisch-slowakisches Weinfest, Trachten, Mährische Slowakei

VÝSTAVA FISCHEROVI A MARIE FISCHEROVÁ-KVĚCHOVÁ V MUZEU JIHOVÝCHODNÍ MORAVY VE ZLÍNĚ

Blanka Petráková, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Ve dnech 24. března až 28. srpna 2022 se ve Zlíně uskutečnila výstava nazvaná HLAVU VZHŮRU! FURT SE DE! Fischerovi a Marie Fischerová-Kvěčková. Výstava vznikla ve spolupráci s Vysokou školou uměleckoprůmyslovou v Praze v rámci projektu Průmysl a umění. Projekt byl podpořen Ministerstvem kultury České republiky v rámci programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity. Projekt se zaměřuje na spolupráci průmyslu a umění, odehrávající se na pozadí společenských změn 1. poloviny 20. století. K výstavě

Instalace výstavy Hlavu vzhůru! Furt se de! Foto R. Ševčík, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

vydala Vysoká škola uměleckoprůmyslová objemný katalog.¹ Je členěný do osmi kapitol, na nichž se podíleli autoři Jitka Škopová, Andrea Březinová, Blanka Petráková, Jan Květina, Martin Lukavec a Petr Toth. Jednotlivé kapitoly se zabývají rodinným zázemím a podnikáním Fischerových, provázaností rodin, mapují

podrobně a vůbec poprvé uměleckou dráhu malířky a ilustrátorky Marie Fischerové-Kvěchové, nechybí oddíly věnované ekonomickým a politickým souvislostem a medailony osobností spřízněných či jinak spojených s rodinou. Za motto výstavy i katalogu bylo zvoleno masarykovské heslo „Hlavu vzhůru! Furt se de!“², které si rodina osvojila v těžkých obdobích válečné a poválečné éry.

Fischerovi z Libčic nad Vltavou byli cihláři a vyhlášení stavitelé komínů, zejména komínů s vodojemem. Těžištěm výstavy i katalogu je však dílo akademické malířky Marie Fischerové-Kvěchové (1892–1984). Narodila se v Kutné Hoře, vystudovala uměleckoprůmyslovou školu v Praze a po absolutoriu pokračovala ve studiu na Colarossiho akademii v Paříži. Po návratu z Paříže se provdala za MUDr. Jana Fischera, přijala složené příjmení Fischerová-Kvěchová a svá díla začala podepisovat iniciálami MFK. Zpočátku žili manželé v Praze, roku 1933 se natrvalo přestěhovali do Černošic. Zde jejich tři děti Marie, Jan a Jelena vyrůstaly v inspirativním prostředí rodinné vily Sakrabonie.

Tvorba M. Fischerové-Kvěchové byla velmi různorodá, největší ohlas však měla její bohatá ilustrátorská činnost. Ilustrovala na osmdesát titulů oblíbených dětských knih. Měla blízko ke svérázovému hnutí, snažila se propojit modernitu s tradicí. Hned v roce 1915 navázala mladá výtvarnice úzkou spolupráci s družstvem Zádruha.² Navrhovala dětské oděvy, dezény látek, porcelánové figurky a dekory na dětské jídelní sady, hračky pro gumárenský průmysl, zpracovala velké množství tištěných reklamních materiálů. Malířčinu kariéru v podstatě ukončil únorový převrat, jehož důsledkem byl zákaz publikování, vystavování a prodeje výtvarných děl.

Marie Fischerová-Kvěchová zasvětila své výtvarné dílo třem hlavním tématům, k nimž se neustále vracela: přírodě, lidové kultuře a dětem. Vztah umělkyně k dětskému světu se projevoval mimo jiné zájmem o historii a uměleckou hodnotu hraček.

1 BŘEZINOVÁ, Andrea et al. *Hlavu vzhůru! Furt se de! Fischerovi a Marie Fischerová-Kvěchová*. Praha: UMPRUM, 2022. 362 s.

2 Zádruha byla založena v Praze roku 1900 a záhy se do jejích aktivit zapojila i matka M. Fischerové-Kvěchové, Marie Kvěchová starší, která se stala jednatelkou družstva v oboru loutek, krajky a výšivky. V činnosti pro Zádruhu se angažovala až do své smrti v roce 1946.

Fischerovi pěstovali u svých dětí vztah k umění, k historii a lidové kultuře. Sbírali lidové, exotické i autorské hračky, umělecké textilní výrobky a zajímavé krojové součástky zdobené výšivkou, shromáždili rozsáhlý soubor lidové a exotické obuvi a módních doplňků. Základy rodinné sbírky lidového a historického textilu položila malířčina matka Marie Kvěchová st. na přelomu století, nalezneme zde však i mnohem starší artefakty. Soubor hraček, historických textilií a obuvi získalo v letech 2005–2007 do svých sbírek Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně.³ Výstava HLAVU VZHŮRU! FURT SE DE! umožnila muzeu představit nejzajímavější exponáty z tohoto souboru a současně nasměrovala zájem na malířčinu tvorbu zaměřenou na jihovýchodní Moravu.

Zatímco rodina nadále pietně spravuje umělecký odkaz Marie Fischerové-Kvěchové, další velkou část rodinné a národní paměti – pozůstalost po dceři Jeleně Látalové, etnografce a fotografce, nabídl Ivan Látal (syn J. Látalové a vnuk Marie Fischerové-Kvěchové) před několika lety Slováckému muzeu. Výběr z černobílých portrétních fotografií Jeleny Látalové byl součástí výstavy ve Zlíně. Snímky zobrazující obyvatele moravského a slovenského venkova mimo jiné posloužily jako názorný příklad profesionálního zájmu o lidovou kulturu a rodinné součinnosti napříč generacemi.

Fischerovi byli nadšenými cestovateli a jejich letní měsíce bývaly v meziválečném období zasvěceny dobrodružství a poznávání. Cestovatelé nedbali na nepohodlí, nepřízeň počasí ani technické zádrhele a vydávali se na několikátýdenní cesty po Evropě, zejména jižním a jihovýchodním směrem. V místech prázdninových pobytů navazovali dlouholetá přátelství. Dosvědčuje to jak dochovaná korespondence, tak desítky skicářů, které Marie Fischerová-Kvěchová na výpravách naplňovala rozsáhlými konvoluty kresebných i malířských záznamů krajiny, staveb, portrétů a krojových studií.⁴ Její skicáře, ilustrované dokumenty doby, kterých se dochovalo několik set, by zasloužily důkladnější rozbor.

Přestože se Fischerovi za první republiky cítili jako doma v celé Evropě a státní hranice v této svobodné době nebyly žádnou překážkou, nejsilnější vazby navázali na jihovýchodní Moravě, především ve Velké nad Veličkou, ve Vlčnově a v Tupesích, kam se opakovaně vraceli. Památnou se stala zejména první třítdenní cesta manželů Fischerových, kterou uskutečnili

Manželé Fischerovi ve Velké nad Veličkou v létě 1922. Rodinný archiv.

³ Celkem jde o 647 lidových, exotických a autorských hraček a více než 160 evidenčních položek historického textilu a obuvi, z toho 40 ks šatů, 18 vějířů, 5 kabelek, 10 dětských křtíčních čepců, 5 slunečníků apod., těžištěm souboru je etnická a historická obuv.

⁴ Kresby jsou ve velké většině označeny jmény portrétovaných osob – dospělých i dětí a obsahují poznámky o lokalitě, barevnosti, místních názvech a řadě dalších podrobností včetně datace.

Alžběta Turečková Čambalová, Velká nad Veličkou 1922. M. Fischerová-Kvěčhová, rodinný archiv.

5 Pohlednice z 3. srpna 1922, Rodinný archiv Marie Fischerové-Kvěčhové (dále MFK).

6 KLUSÁK, Karel. Lidová vyšíváčka Běta Čambalová. *Český lid* 43, 1956, č. 2, s. 85.

7 TUREČKOVÁ-ČAMBALOVÁ, Běta. *Na shledanou, Kawakami*. Ostrava: Profil, 1981, s. 92.

8 KLUSÁK, Karel. c. d., s. 86.

9 Rodinný archiv MFK, 2021.

10 TUREČKOVÁ-ČAMBALOVÁ, Běta. c. d., obrazová příloha.

11 Památník rodiny Zemanových je uložen ve sbírce Městského muzea Veselí nad Moravou, pobočka Masarykova muzea v Hodoníně.

v létě 1922. Cestovali tehdy ještě vlakem a pěšky, zastavili se v řadě míst na Moravě i na Slovensku a zavítali také do Velké nad Veličkou. Odtud zaslali přítelkyni Boženě Vohánkové pohlednici s nadšeným písemným sdělením: „*Je tu tak nádherně a tolik krojů, že nám srdce usedá a kytky z něho rostou! Příští prázdniny jedeme*

do Velké na prázdniny a ty musíš s námi! Nestačím kreslit...“⁵

Ve Velké nad Veličkou navázali Fischerovi hned v roce 1922 celožitovní přátelství s lidovou vyšíváčkou Bětou Čambalovou.⁶ Zmiňuje se o tom i „Čambalčina“ dcera Alžběta ve své knize *Na shledanou, Kawakami*: „*Maminka měla ve světě plno přátel, mnozí ji vyhledávali ve Velké při návštěvě Slovácka, a když nepřišli sami, poslali aspoň své syny a dcery. Jednou se tak znenadání objevila i malířka Fischerová-Kvěčhová s manželem. Odvolala se na svou matku, jednu z dam, které tvořily výbor výrobního družstva pražské Zádruhy. Tak milé návštěvě nechtěla matka odepřít pohostinství. Ale jak a kterak, když oba pokoje byly obsazeny? V krajním, menším, bydlel Uprka a v prostředním, prostornějším, Joža Koudelka. Franta Uprka projevil ohromnou radost ze seznámení s autorkou originálních dětských postavíček a hned jí familiárně začal oslovovat ‚děvčičo‘ [...]. Oba umělci se sami nabídli, že propůjčí manželům Fischerovým svůj byt a sami se vyspí buď na půdě, anebo za dvorem ve stodůlce na zemi, na slámě. Odnesy jsme jim tam tehdy peřiny a všechno bylo v pořádku...*“⁷

U Čambalových se Fischerovi ubytovávali opakovaně, podobně jako řada jiných umělců a intelektuálů, kteří navštěvovali Hornácko a hledali zde inspiraci pro svoji tvorbu.⁸ Ve Velké vytvořila M. Fischerová-Kvěčhová řadu portrétů, mimo jiné zpodobnila Anču a Bětu Tomášů, Anču, Bětu a Tomáše Migoťovy, Martina a Jaroslava Drlíkovy, Anežku a Martina Kohůtů a Stázinu Peškovou, ale také starostu obce, muzikanty, průčelí staveb, interiéry a zejména nespočet krojových studií.⁹ Fischerovi se nadchli pro hornácký lidový kroj a nechali se v něm vyfotografovat v několika pózách. Fotografie potom rozeslali jako pohlednice.¹⁰ V následujících letech už do Velké přijely s rodiči i všechny děti s babičkou a rodinné výpravy pokračovaly i za protektorátu. V srpnu 1940 se zastavili u Vlasty Zemanové ve Velké nad Veličkou a podepsali se do jejího památníku.¹¹ Při návštěvě

Hrubé Vrbky v červenci 1941 portrétovala M. Fischerová-Kvěčhová legendárního primáše Jožku Kubíka, jeho synka Jožinka a další hornácké muzikanty.¹² V Hroznové Lhotě skicovala portrét Aničky Sýkorové a Maryšky Strýčkové.¹³ Dojmy z jedné z dalších návštěv Velké zachytila písemně: „... do Velké, kde nás s otevřenou náručí vítá stará Čambalka. Je jako vždy roztomilá, obskakuje nás, objímá, líbá, hostí, snáší, co může. Chleba, mléko, třešně, ořechy. Fotografuji ji a musíme slíbit, že v neděli ‚dojedeme‘ na celý den. Donáší chléb, teplé mléko, a ještě má strach, že budeme huadné. Odtud jedeme přes Luky, Dolněmčí, Nivnici (zastávka v hospodě), do Bánova – zde fotografování, dále do Bojkovic – zde hrozné zděšení při zjištění, že jsem cestou ztratila futrál na aparát i se zaostřovací kasetou i s exposimetrem. Jsem úplně zdrčená, Jenda zuří, nechá nás u zámku, vrací se autem do Bánova a vrací se rozzuřen, bez futrálu. Nechal to ‚ai‘ vybubnovat, ale bezvýsledně, futrál navždy pryč...“¹⁴

Běta Čambalová, 1940. Foto J. Látalová, Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti.

Národopisné výpravy z Černošic na Moravu a Slovensko pokračovaly v mírně obměněném složení až do počátku sedmdesátých let. Fotografka a etnografka Jelena se v dospělosti na místa prvorepublikových rodinných výletů opakovaně vracela s fotoaparátem v roli dokumentátorky života na vesnici, lidového kroje a lidového umění. Její starší sestra Marie, výtvarnice a keramička, ještě coby studentka uměleckoprůmyslové školy absolvovala praxi v keramické dílně v Tupesích.¹⁵ Spřátelila se s rodinou Úředníčkových a vracela se sem pracovat s keramikou na letní praxe po celou dobu studia, někdy i v doprovodu sestry Jeleny a spolužačky Květy Rakošanové.¹⁶ Desetiletí před tím s Úředníčkovými spolupracovala již M. Kvěčhová starší v roli jednatelky Záduhy a za protektorátu do Tupes rádi zajížděli i manželé Fischerovi.

Ve Vlčnově se Fischerovi seznámili s rodinou Chvilíčkových. Navázali družný kontakt, posílali si pohlednice a přání k Vánočům a vzájemně se navštěvovali. Dcera Filomény a Františka Chvilíčkových Anastázie po letech vzpomínala takto: „Pod kolníu sme měli na bílém zdi po obúh stranách u vrchu pás slovákckých ornamentú na žlutém podkladě širokém 35 až 40 cm, keré vymalovala tatičkova sestra. Jednú v létě, bylo to koncem dvacátých let, tatiček otevřeli vráta, aby mohli vyjet s povozem do pola. V tom jél okolo osobní automobil s plátěnú střechú, staženú dozadu a v něm seděli manželé s děckama. Auto zastavilo. Z něho vystúpila mladá

12 Kopie jejich portrétú uchováva Muzeum romské kultury v Brně.

13 HAVLÍK, Vlastimil. Textilní tvorba Marie Fischerové-Kvěčhové. *Český lid* 94, 2007, č. 1, s. 60.

14 Rukopisné záznamy MFK, Rodinný archiv MFK.

15 Marie Borková Fischerová (1916–2001).

16 Praxe M. Borkové v Tupesích se uskutečnila v letech 1937–1940, 1942. Viz LÁTAL, Ivan. *Život v hlíně*. Černošice: vlastním nákladem, 2016, s. 7.

Stařeček Chvilíček, Vlčnov 1922, M. Fischerová-Kvěchová, rodinný archiv.

scherovi k nám dycky přijeli bez ohlášení v létě během prázdnin a né na delěj, jak jeden týdeň. Ze začátku sebú párkrát přivézli aj maminku Kvěchovu. Říkávali jí babulka. Paní doktorová nám děckám, a potom aj naším děckám dala moc knížek s jejíma obrázkama. Aj Karafiátovy Broučky. Fischerovi k nám jezdívali přes jeden aj dva roky. Za války nejezdili, ale často nám psávali. A dycky na svátky Velikonoční a Vánoční poslali gratulaci. Paní doktorová byla u nás ve Vlčnově naposledy v jedenapadesátém roku. V osmačtyřicátém roku sem byla v Praze a stavila sem sa u nich na návštěvu. Jela sem ze smíchovského nádraží vlakem na Plzeň. V Černošicích bývají blízko nádraží v krásnej vile. Tehdy ještě měli služku. Náno jí říkali. Služila u nich od mlada. Povožili mňa autem po všeckých pražských památkách. Velice u nich bylo dobře.“¹⁷

Nejmladší ze tří dětí černošických Fischerových byla Jelena Látalová, historička umění, etnografka a fotografka (1921–2003). Po maturitě na gymnáziu pokračovala ve studiích na odborné škole fotografické a vyučila se fotografkou. Ve věku 22 let získala zaměstnání ve Státním fotoměřickém ústavu v Praze a byla pověřena fotodokumentací bombardováním ohrožených památek v protektorátu. Po skončení druhé světové války studovala národopis a dějiny umění na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze u profesorů Karla Chotka, Drahomíry Stránské, Karla Pražáka, Antonína Matějčka a dalších. Studium dokončila v roce 1950 doktorátem. Roku 1957 nastoupila jako etnografka do národopisného oddělení Národního muzea, kde působila až do důchodu. Podílela se na třídění a katalogizaci sbírek i na přípravě řady výstav. Jak během studií, tak po celý svůj život náruživě foto-

17 Vyprávění Anastázie Ondruškové Chvilíčkové (1913–2008), zapsal Jaroslav Tvrdoň, 1981.

grafovala. Zaměřovala se na humanistickou černobílou fotografii, která vedle umělecké kvality a autenticity nese vysokou hodnotu dokumentační. Tématem volných fotografií Jeleny Látalové byli převážně obyvatelé venkova. S portrétovanými navazovala osobní kontakt, jejich postoje a pohledy vypovídají o vzájemné důvěře. Lidé, jejich způsob života, lidové umění a tradiční oděv z řady regionů Slovenska, Moravy, Slezska, Čech, ale i Bulharska, Rumunska či bývalé Jugoslávie dominují uměleckému odkazu fotografky. Její dílo nebylo dodnes odborně zpracováno, a to ani na půdě domovského Národního muzea. Na důkladné zhodnocení čeká archiv negativů a pozitivů Jeleny Látalové s národopisnou tematikou, věnovaných rodinou Slováckému muzeu, i menší soubory v dalších muzeích a archivech. Ivan Látal uspořádal roku 2008 v Černošicích výstavu jejích fotografií Skromná velikost lidového umění, která v menších obměnách putovala do několika dalších výstavních sálů.

V souboru J. Látalové, uloženém ve Slováckém muzeu, se kromě stovek negativů a pozitivů nachází také sešity se soupisy a stručnými popisy všech očíslovaných záběrů, které si fotografka velmi pečlivě vedla jak při samostatných cestách, tak v rámci výzkumů v době národopisných studií pod vedením profesorů Karla Chotka a Drahomíry Stránské. Studenti národopisu na Karlově univerzitě navštěvovali velkou řadu lokalit v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Byla mezi nimi nejen místa se zajímavou architekturou, dochovanými relikty lidového oděvu a lidových zvyků, ale také muzejní sbírky a národopisné slavnosti. Látalová dokumentovala například

Sedící žena (vlevo), Vlčnov 1922. M. Fischerová-Kvěchová, rodinný archiv.

Vlčnovská nevěsta, Vlčnov 1940. M. Fischerová-Kvěchová, rodinný archiv.

Vlčnovjané, Vlčnov 1947. Foto J. Látalová, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

František Chvilíček (vpravo), Vlčnov 1947. Foto J. Látalová, Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti.

účastníky prvních ročníků festivalu ve Strážnici a řadu dalších pozoruhodných událostí. Na některá z míst se vracela téměř do konce života. Roku 1940 fotografovala svatbu ve Velké nad Veličkou a vytvořila jeden z posledních portrétů rodinné přítelkyně Běty Čambalové. Při této návštěvě vznikl i autoportrét ve velickém kroji. V červnu 1947 navštívila s fotoaparátem spolu s Chotkovými studenty Prostějov, Šardice, Kyjov, Vracov, Suchou Loz u Uherského Brodu, Kostelec u Kyjova, Uherský Ostroh, Archlebov, Rohatec, Velké Bílovice, Lanžhot, Starou Boleslav a Poděbrady. V červenci téhož roku dokumentovala strážnické slavnosti a poté se zastavila ve Vlčnově, kde fotografovala svatbu dcery rodinných přátel Chvilíkových, u nichž jako dítě strávila nejedny prázdniny. Na podrobně popsaných snímcích zachytila rodiče Františka a Růženu Chvilíkovy, z několika úhlů pohledu portrétovala nevěstu se ženichem, popsala oděv a úpravu hlavy družic a řadu dalších detailů. Vytvořila zde několik desítek dokumentů, zachytila přípravy na svatbu, svatebčany sedící u stolu, muzikanty, skupinu před kostelem, krojované děti na dvoře atd. Portréty nevěsty, ženicha a svatebních rodičů se řadí k jejím nejkrásnějším fotografickým portrétům.¹⁸ V září 1947 cestovala s profesorem Chotkem na Hanou, kde se v Prostějově účastnili Hanáckého roku. Odtud pochází fotografie kroměřížských královnic, dokumentace postupu vázání šátků u Jana Zbořila, fotografie sbírek lidového umění v muzeích v Prostějově, Litovli, Olomouci, Vyškově, Tovačově, Kojetíně, Holešově a Kroměříži. Cesta pokračovala přes Uherské Hradiště do Brna, kde Látalová fotografovala zejména keramiku a lidové plastiky. V pozdějším

18 Fotografická pozůstalost Jeleny Látalové, Etnografické oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

období, kdy už M. Fischerová-Kvěchová tolik necestovala, využívala často jako předlohu pro své krojové a národopisné studie právě fotografie dcery Jeleny Látalové.

Z tradiční kultury se M. Fischerová-Kvěchová zajímala nepochybně nejvíce o lidový kroj, který vedle lidových staveb dokumentovala všude, kde se s ním na svých cestách setkala. Lidový oděv zkoumala do posledního detailu a v Mánesových stopách dokázala velmi pregnančně vystihnout střih a celkový charakter krojového typu. Stala se znalkyní krojových oblastí napříč Československem a díky tomu mohla na konci padesátých let vytvořit např. známý národopisný betlém, v němž zástupce českých a slovenských krojů s lehkostí a přehledem zpodobnila.¹⁹ Kromě tradičního oděvu ji zajímal i každodenní život na vesnici, lidová slovesnost, hudba, tanec, zvyky a obřady. Řadě z nich byla na svých cestách přítomná a získané postřehy si bedlivě zapisovala. Při jednom pobytu na jižní Moravě se zúčastnila hned dvou svateb v jednom týdnu – ve Vlčnově a v Hradčovicích. Zaznamenala průběh a zvláštnosti svatebního obřadu, detaily úpravy hlavy nevěst a družic i večerní tanec v hostinci: „... *a pak muzika v hospodě až do noci. Všechno jsme dělali s sebou. Bylo to ohromné. Taký jsem si skočila s tátou a Chvilíčkem [...] báječné tance, cifrování, sedlácké, výskání, rozjaření, čardáše...*“²⁰

Tanec, píseň a lidová slovesnost vůbec byly pro malířku nejen zdrojem zájmu, ale zejména pramenem, z něhož čerpala náměty k ilustracím dětských knih. Texty písní a říkadel převážně sama vybírala z publikovaných sbírek národních a lidových písní, někdy čerpala i z vlastních terénních zápisů. Když zaslechla písničku, která se jí líbila, zapsala si alespoň začátek a pokračování potom dohledala doma. Ráda poslouchala relace plzeňského, brněnského a ostravského rozhlasu a s velkou chutí si také lidové či zlidovělé písně sama zanotovala.

Když se ve věku šedesáti let zamýšlela nad svým životem a hodnotila dosavadní publikační činnost, byla si vědoma, že je to právě lidová slovesnost, zdroj desetiletými vycizelovaného jazyka, nejryzejších emocí a pravdivosti, které by se ještě ráda ve své ilustrátorské tvorbě věnovala.²¹ Totalitní režim jí to však neumožnil a pozdní ilustrace lidových písní a říkadel nebyly již vydány. V dopise z roku 1954 pod tlakem režimních struktur sebekriticky vyvozuje, proč se její tvorba po únoru 1948 dostala na okraj zájmu umělecké kritiky: „... *že jsem ve svém samotářství a malé průbojnosti nebyla ani členem žádného spolku, ve kterém bych mohla vystavovat...*“²²

Jako umělkyně spjatá s masarykovskou demokracií byla Marie Fischerová-Kvěchová po komunistickém puči označena za vládní malířku z první republiky. Její knihy musely zmizet i z veřejných antikvariátů. Přestože bylo vydávání knih s jejími ilustracemi s nástupem komunismu na dlouhá desetiletí

19 Národopisný betlém patří k nejkrásnějším a nejoblíbenějším vystřihovacím betlémům už po několik generací. Autorka ho vytvářela s láskou, navštěvovala různé části Čech, Moravy i Slovenska, kde studovala a malovala si kroje do svých náčrtníků. Betlém vznikl po druhé světové válce, vyšel poprvé až v roce 1958 ve vydavatelství a nakladatelství Lidová demokracie. Byl vtištěn ofsetem v Severografii, n. p. závod 4 Červený Kostelec, na tenkém papíře 34×45 cm na čtyřech arších. Náklad prvního vydání byl 20 000 kusů a cena 6,30 Kčs. Pro velký zájem byl hned v roce 1959 vydán znovu stejným nakladatelstvím a ve stejné tiskárně. Další vydání se uskutečnilo v roce 1969 nakladatelstvím ČSL Lidová demokracie-Vyšehrad v Praze. HÁNOVI, Josef a Hana. Národopisný betlém. *Betlémář* 27/2011. [online]. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: https://vanocnibetlem.cz/autori_betlemu/fischerova_kvetchova.htm.

20 Rukopis 1940, Rodinný archiv MFK.

21 Vlastní životopis sepsaný Marií Fischerovou-Kvěchovou v roce 1954 a adresovaný Státnímu nakladatelství dětské knihy za účelem prolomit nepřijež systémů a v neúspěšné snaze vydat ilustrace lidových písní. Rodinný archiv MFK.

22 Tamtéž.

Filoména Chvilíčková (vlevo), Vlčnov 1947. Foto J. Látalová, Slováké muzeum v Uherském Hradišti.

Vlčnovská nevěsta A. Chvilíčková, Vlčnov 1947. Foto J. Látalová, Slováké muzeum v Uherském Hradišti.

přerušeno, její bohatá ilustrátorská činnost měla vliv na utváření estetického cítění dětí několika generací.

Velmi podobné osudy potkaly i některé z dalších protagonistů zařazených do projektu Průmysl a umění, téměř zapomenutých podnikatelů a umělců prvorepublikové éry. Výstupy z projektu, zaměřené vedle Fischerových na spolupráci architekta Josefa Gočára s bratry Binkovými, kooperaci majitele mechanické tkalcovny a tiskárny na potisk látek Josefa Sochora s malířem Františkem Kyselou a synergii MUDr. Karla Kocha s architektem Dušanem Jurkovičem, byly prezentovány vedle Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně ve Východočeském muzeu v Pardubicích, v Galerii Středočeského kraje v Kutné Hoře a v Muzeu města Bratislavy.

PhDr. Blanka PETRÁKOVÁ (n. 1964) je zaměstnána v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně jako etnografka a vedoucí Muzea luhačovického Zálesí. V muzejní praxi se zaměřuje na lidovou výtvarnou kulturu a luhačovické lázeňství. Dlouhodobě se věnuje tematice lidového oděvu na Zálesí a jižním Valašsku.

Manželé Fischerovi u Chvilíčkových na búde, Vlčnov 1951. Soukromý archiv.

Fischer Family Exhibition and Marie Fischerová-Kvěčhová in the Museum of South-East Moravia in Zlín

Abstract

There was an exhibition held in the Museum of South-East Moravia (March 23 – August 28, 2022) called HEAD UP! WE KEEP ON GOING! Fischer family and Marie Fischerová-Kvěčhová. The exhibition was held in cooperation with the Academy of Arts and Architecture and Design in Prague as a part of the project Industry and Art. As a motto of the exhibition and its catalogue Masaryk's Head up! WE keep on going! which the Fischer adopted in the hard times of WW II and the time after, was chosen. The centre of the exhibition was the work of academic painter (the title granted during communist era replaced by MgA) Marie Fischerová-Kvěčhová (1892–1984) dedicated to three main themes: nature, folk culture and children. Marie Fischerová-Kvěčhová was famous as illustrator and author of books for children, and she published around 80 titles. Her interest in folk culture brought her to South-East Moravia which she repeatedly visited together with her family. She kept coming back to visit her friends in Vlčnov, Velká and Veličkou and Tupesy. Here she made a lot of paintings, drawings and colour studies. Both her daughters followed in her footsteps – a sculptor and potter Marie Broková and a photographer and ethnographer Jelena Látalová.

As an artist connected with Masaryk's democracy, she was declared a government painter of the first republic after the communist putsch. Even though she was not allowed to publish her books with her illustrations for long decades, her prolific illustration activities influenced the development of aesthetic feelings of children for several generations.

Key words: Marie Fischerová-Kvěčhová, Vlčnov, Velká nad Veličkou, Tupesy, Jelena Látalová, folk costume, Moravian Slovak Museum

Ausstellung Die Fischers und Marie Fischerová-Kvěčová im Regionalmuseum Südostmähren in Zlín

Zusammenfassung

Vom 24. 3. bis 28. 8. 2022 zeigte das Regionalmuseum Südostmähren in Zlín die Ausstellung KOPF HOCH! IMMER WEITER! Die Fischers und Marie Fischerová-Kvěčová. Die Ausstellung entstand in Zusammenarbeit mit der Prager Hochschule für angewandte Kunst im Rahmen des Projekts Industrie und Kunst. Als Motto der Ausstellung und des Katalogs, der zu ihr erschien, wählte man Masaryks Wahlspruch „Kopf hoch! Immer weiter!“, den sich die Familie Fischer in den schweren Zeiten der Kriegs- und Nachkriegsära zu eigen machte. Schwerpunkt der Ausstellung war das Werk der akademischen Malerin Marie Fischerová-Kvěčová (1892–1984), die sich den drei Hauptthemen Natur, Volkskultur und Kinder widmete. Die Künstlerin wurde insbesondere als Illustratorin und Verfasserin von Kinderbüchern berühmt und gab an die 80 Titel heraus. Ihr Interesse an der Volkskultur führte sie nach Südostmähren, wohin sie mit ihrer Familie wiederholt zurückkehrte, insbesondere zu Freunden in Vlčnov, Velká nad Veličkou und Tupesy. Sie schuf unzählige Gemälde, Zeichnungen und farbige Studien. In ihre Fußstapfen traten beide Töchter – die Bildhauerin und Keramistin Marie Broková und die Fotografin und Ethnografin Jelena Látalová.

Als mit Masaryks Demokratie verbundene Künstlerin wurde Marie Fischerová-Kvěčová nach dem kommunistischen Putsch als Regierungsmalerin der ersten Republik bezeichnet. Obwohl die Herausgabe von Büchern mit ihren Illustrationen mit Antritt der kommunistischen Macht für lange Jahrzehnte unterbrochen wurde, beeinflusste ihre reiche Illustratorentätigkeit die Herausbildung des ästhetischen Fühlens mehrerer Generationen Kinder.

Stichwörter: Marie Fischerová-Kvěčová, Vlčnov, Velká nad Veličkou, Tupesy, Jelena Látalová, Volkstrachten, Museum der Mährischen Slowakei

Slováckým muzeem zněl fenomenální nástroj

Autoři: Mgr. Jan Káčer, Mgr. Petr Číhal, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti 20. 10. 2022 – 15. 1. 2023

Cimbál je hudebním nástrojem s dlouhou historií, a především nezaměnitelnou tónovou barvou a zvukovými možnostmi. Na první nezasvěcený pohled by se mohlo zdát, že se jedná o nástroj, který je součástí moravské tradiční hudby minimálně od nepaměti. Ovšem je to opravdu tak? Návštěvníci Slováckého muzea v Uherském Hradišti měli možnost zjistit, že instrument, který dal pojmenování nejčastější nástrojové sestavě tradiční lidové hudby na Moravě, nebyl vždycky takovým, jak jej dnes vídáme nejčastěji. Nepoužíval se a nepoužívá jen v lidové hudbě, a dokonce jej můžeme slyšet nejen v povodí moravských či slovenských řek.

Od 20. října 2022 až do 15. ledna 2023 se uskutečnila ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti výstava s výstižným názvem

Fenomén cimbál. Instalace nabídla několik rozměrů cimbálového světa. Výstavu připravili Mgr. Jan Káčer a Mgr. Petr Číhal. Expozice nabídla historické ukotvení, organologické zařazení a ohlédnutí do minulosti i současnosti nástroje. Stála na čtyřech hlavních pilířích. Historie nástroje a jeho zařazení do světového kontextu byla návštěvníkům nabídnuta prostřednictvím panelů s texty a fotografiemi. Obsah sdělení byl podpořen trojrozměrnými exponáty. Autorům výstavy se podařilo na jednom místě shromáždit obdivuhodnou kolekci historických nástrojů. Jednalo se především o menší stolové cimbálky. Tedy předchůdce dnešního velkého tzv. maďarského cimbálu. Historický instrumentář z našeho prostředí doplnily ukázky dalších typů z velké světové rodiny strunných úderných nástrojů. Nechyběly hackbretty z německého prostředí, blízkovýchodní santur nebo také čínský yangqin. Nesporným přínosem výstavy byl akcent, který autoři přisadili samotným výrobcům nástrojů na Moravě. Cimbál patří k mechanickým nástrojům a od 2. poloviny 19. století, kdy došlo k přidání pedalizačního

systému a celkovému rozšíření nástroje, se jeho konstrukce neustále vyvíjí a zdokonaľuje. V posledních dekáďách přibýlo v našem prostředí cimbalistů a hra na tento nástroj se neustále profesionalizuje a technicky i hudebně perfekcionalizuje. To může být motivováno kvalitním hudebním školstvím, a právě zásluhou konstrukčně stále dokonaljších nástrojů. Výstava představila pět výrobců cimbálů a také ukázky jejich práce. Návštěvníci se seznámili s výrobcí Jiřím Galuškou, Vladimírem a Miroslavem Holíšem (firma Holák), Pavlem Petrželou, Pavlem Všianským (fa Všianský) a Milanem Heřmanem. Součástí expozice byla také ukázka dílny výrobce nástrojů, ve které nemohlo chybět rozpracované torzo cimbálu.

Fenomenálnost cimbálu přichází s jeho zvukem, o který se postarají interpreti – cimbalisté. Nutno přiznat, že výstava rozhodně nebyla na hudební ukázky skoupá. Autoři vybrali velice žánrově a instrumentálně zajímavé audio- i videonahrávky, které návštěvníkům přiblížily možnosti nástroje, jeho rozšíření, a představili také přední hráče na tento nástroj. Hudba je proces a tvůrčí činnost. Na několik nástrojů mohli hudebně tvořit také návštěvníci výstavy. Opravdu zajímavým zpestřením expozice byl digitální cimbál. Tedy interaktivní program, který umožňoval hru na cimbál prostřednictvím doteku na led obrazovky. Návštěvníci tedy měli možnost poznat nástroj od jeho nejstarších archaických typů přes koncertní cimbály až po elektroakustické a digitální provedení.

Není náhodou, že expozice zasvěcena cimbálu, jeho minulosti, vývoji, stavbě i samotné hudbě vznikla v Uherském Hradišti. Ostatně jednou z motivací k přípravě výstavy bylo také výročí dvou zdejších výrazných uměleckých osobností, kterými byli hudebník, choreograf a výtvarník Jaroslav Václav Staněk a cimbalista, upravovatel a pedagog Jaroslav Čech. Fotografie připomínající tyto dva pilíře hudebního folklorismu na Uherkohradištsku byly součástí expozice.

Cimbál je hudebním nástrojem, který prožívá v posledních dekáďách výrazný vzestup. Přibývá hráčů, zvyšuje se technická i umělecká úroveň a nástroj je používán napříč hudebními žánry. Hra na cimbál je součástí našeho uměleckého vzdělávacího systému. Mladí cimbalisté studují na základních uměleckých školách a později na konzervatořích či v zahraničí na hudebních akademiích. Konají se interpretační soutěže a festivaly. Cimbál je součástí tradiční lidové hudby a už není výjimkou jeho využití také v hudbě artificiální, jazzu či world music. Jedná se o instrument, který zaujme. Posluchače, hráče i diváky. Je dobře, že Slováké muzeum věnovalo pozornost nástroji, který kdysi okouzľil například i skladatele Ference Liszta, Leoše Janáčka či Igora Stravinského. Výstava Fenomén cimbál nabídla setkání s celou škálou nástrojů, jež nás okouzľují rozezvučením svých strun. Dokladem zajímavosti, interaktivity i oblíbenosti výstavy byl velký návštěvnícký zájem, několikrát odměněný a podpořený komentovanými prohlídkami a zasvěceným muzikantským výkladem Mgr. Jana Káčera. Jediným postesknutím snad budí to, že se jednalo pouze o jednorázovou krátkodobou instalaci, která by si zcela jistě zasloužila představit fenomenálnost cimbálu i v dalších regionech.

Jaroslav Kneisl

Masky, kostýmy, maškary. Maskované obchůzky a průvody v tradici jihovýchodní Moravy na fotografiích, uměleckých dílech i hmotných dokladech

Autorka: PhDr. Blanka Petráková, Muzeum luhačovického Zálesí 8. 10. 2021 – 18. 9. 2022

Muzeum luhačovického Zálesí v Luhačovicích patří k těm muzeím, které nemají velké výstavní prostory, přesto se vždy autorům podařilo zrealizovat výstavu tak, že působí dojmem výstavy v obrovském prostoru.

Na podzim roku 2021 uspořádalo muzeum etnografickou výstavu, která se věnovala maskám oblékaným v předvánočním čase a v období masopustu, jednak z vlastních fondů a také z výpůjček z kolegiálních muzeí. Na výstavě byly představeny masky Mikuláše s andělem, čertem, smrtí z oblasti Luhačovicka, které doplnily postavy z mikulášských obchůzek ze Žlutavy. Tvořila je postava Turka, který byl oblečený v typickém červeném kostýmu, lauffi neboli poslové – postavy s vysokými čepicemi kornoutového tvaru, v rukách s pastýřským *bičiskem*. Zde byl uveden i text starosty ze Žlutavy, který

účastníkům povoloval mikulášskou obchůzku. Masky čertů při mikulášských obchůzkách bývají často shodné s maskami o masopustu. Obdivuhodní byli čerti v různých typech kožešinových masek z jižního Valašska, kterým autorka výstavy věnovala celou jednu část. Postavy měly na těle připevněny zvonce, kterými při obchůzkách lomozí a působí značně emotivně. Pozoruhodné byly v prostoru samostatně pověšené dřevěné řezané masky čertů, které zruční řezbáři zhotovují ručně z lipového dřeva. Obličej býval plasticky řezaný s otvory pro oči a ústa, odkud visel jazyk, nabarvený červenou a černou barvou, což působilo strašidelně a horní část masky lemovala beráncí kožešina.

Do jizby vsadila autorka hospodyně v záleském kroji nabízející pohoštění, starý typ masky slaměňáka, který spolu s medvědem a dalšími zvířecími maskami – symbolem bohatství a plodnosti, měly přinést do domu hojnost. Ve výstavě nebyly opomenuté ani důležité masopustní doplňky, jako byla např. obří nasazovací hlava z tvrzeného papíru harmonikáře, který býval často součástí masopustního průvodu.

Od konce třicátých let 20. století se konaly v Luhačovicích sokolské šibřinky a městské bály, na které se oblékaly kostýmy šité

vyučeními švadlenami. Těm byla věnována část výstavy nazvaná Kostýmy a karnevaly, s nápaditými oděvy z počátku éry luhačovic-kých šibřinek, jež muzeum získalo do svých sbírek od rodiny Bujárkovy. Atmosféru balů vytvořily nejen papírové škrabošky účastníků maškarních balů, ale i lampiony zavěšené v prostoru imaginárního tanečního sálu. Oblíbené byly i dětské karnevaly, které na výstavě s názvem Maškary Marie Skovajsové zastupovaly dětské kostýmy.

Výstavu doplnily černobílé i barevné fotografie z fotoarchivu Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, které vznikaly v průběhu několika desetiletí a pořizovali je muzejní etnografové Karel Pavlišník, Zuzana Marhoulová, Alena Prudká a Blanka Petráková při dokumentaci občůzek. Působivý byl zejména soubor fotografií, které muzeu poskytl fotograf Jan Horáček, nebo fotografie starosty obce Žlutava Stanislava Koláře a fotografií Ondřeje Cholasty a Ladislava Strouhala. Výstavu doplňoval výběr z malířské tvorby Ludmily Vaškové s tematikou masopustních občůzek. Autorka výstavy nezapomněla ani na děti a jejich tvořivý koutek i s televizní projekcí masopustních občůzek, čímž si školáci mohli rozšířit poznatky o masopustních občůzkách v jiných lokalitách.

Při příležitosti otevření výstavy vyšel v rámci vydávání *Noviny Muzea luhačovic-*

kého Zálesí list s názvem *Masky, kostýmy, maškary* s drobnými články – masopustní občůzky, maškarní bály, papírové masky a nasazovací hlavy, mikulášské průvody a masky v lidové tradici. Nápaditý počin jistě obohatil každého návštěvníka o další zajímavé informace pojící se k výstavě.

Výstava *Masky, kostýmy, maškary* byla v roce 2021 oceněna Českou národopisnou společností v kategorii *Výstava/expozice* jako nejlepší výstava roku. Slavnostní předání ceny proběhlo před hlavním sobotním programem na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici. Tato monotematická výstava by mohla být příkladem pro jiná muzea, neboť i v malém prostoru je možné vytvořit výstavu na vysoké odborné, výtvarné i i vystavářské úrovni.

Ludmila Tarcalová

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Foto R. Ševčík.

Zlínský kraj v lidové písni III. Okres Vsetín.

Zlínský kraj v lidové písni IV. Okres Kroměříž.

Sestavili a redakčně připravili: Lucie Uhlíková, Petr Číhal a Jan Kačer. Zlín 2021, 2022.

Lidovými písněmi z okresu Kroměříž se uzavřel rozsáhlý ediční projekt Zlínského kraje, jehož cílem bylo rozšířit povědomí o hudební kultuře regionu, postarat se o její udržení a další rozvoj. O edičním projektu a o prvních dvou dílech pojednala recenze v tomto periodiku, takže by bylo zbytečné data opakovat (Slovácko 2020). Nicméně každý svazek přináší jistá specifika. Způsob prezentace materiálů v recenzovaných dílech je stejný jako v předchozích, na první pohled je však rozdílný rozsah lokalit. Písně z okresu Vsetín pocházejí téměř ze stovky lokalit, zatímco poslední sbírka zahrnující část Hané je ve srovnání s předchozími poměrně útlá (33 obcí). Odráží to situaci obecně charakterizující sběratelství. Lidové písně se začaly sbírat a zapisovat poměrně pozdě a jejich vývoj proběhl v jednotlivých regionech s různou intenzitou. Bohatá Haná měla snazší přístup k novým proudům, došlo zde k rozvoji průmyslu a s tím souvisejícím změnám v kulturním a společenském životě. Jestliže zde sběratelé nenašli dost písňového materiálu, ve srovnání s chudšími podhorskými a horskými oblastmi, byl to hlavně důsledek vývojového stupně, nikoli nedostatku kulturní aktivity. Na Hané starší písně ustoupily z aktivního zpěvu a byly nahrazeny novými. Na této situaci se podepsala i náhodnost ve sběratelské práci, neboť do některých obcí sběratelé z různých důvodů vůbec nezamířili.

Výběr lokalit pro celý ediční projekt určilo správní členění, nikoli příslušnost k národopisné oblasti, což byl ve 20. století nejčastější postup v rozsáhlých regionálních sbírkách (např. v Lidových písních z Podhorácka, 2011, 2013, 2015), k nimž se řadí

i právě recenzované svazky. Říci, co je výhodnější a praktičtější, není snadné. Rozhoduje dostatek vhodného materiálu, způsob jeho prezentace a v neposlední řadě hrají roli časové i finanční podmínky. Nejdůležitější je však skutečnost, že se v tisku písně zpřístupňují všem zájemcům. Někteří z milovníků lidových písní si možná vzpomenou, jak po ediční aktivitě v padesátých letech, např. v nově vzniklém akademickém ústavu zaměřeném na různé druhy edicí (malá a velká řada písní a tanců, moderně koncipovaná regionální edice, příprava vydání nejstarší, tzv. guberniální sbírky atd.), nastalo období, kdy tato činnost téměř ustala. Ke změně došlo teprve po roce 1989, mimo jiné díky

rozvoji techniky (např. notace písní pomocí počítačů, která nahradila ruční zápis).

Recenzované svazky i celý projekt, označený ne zcela přesně jako uzavřený (rýsuje se ještě vydání určené přímo dětem) je třeba proto ocenit jak pro odbornost zpracování v duchu současného vývoje bádání, tak pro možnost širokého praktického využití. Ve druhé polovině edice najdeme vedle už zmíněných znaků některé zajímavosti. Ve svazku z Hané je to např. typická valašská střídnice ú místo očekávané široké samohlasky ó ve slovesech, adjektivech a substantivech, zjevně vliv kontaktů s Valašskem prostřednictvím sezónních pracovníků. O stáří některých písní napovídají zmínky o robotě v textech písní. Takové zachytil ve svých sběrech z první poloviny 19. století František Sušil, později zanikly. Na místní zvláštnosti ukazují rovněž rejstříky. Ten, který je sestavený podle obsahu, upozorňuje např. v části o vsetínském okrese na spojitost se zbojnictvím, se žatvou, kdy zněly typické ženské zpěvy, tzv. hečené, či na atmosféru horské pastvy v dětských písňových vyvoláváních v podobě halekaček. Značný rozsah celé edice umožňuje už z pouhého pohledu do soupisů zjistit písně, které se zpívaly téměř ve všech oblastech, jako je známá vojenská *Ještě je, ještě je ... ta míra*, oblíbená balada o sestře travičce (*Juliána, krásná panna*), písně o mostku, který se ohýbá, vzpomínka na svobodu a další, ale současně i skladby vázané pouze na konkrétní prostor. V okrese Kroměříž relativně častěji nacházíme varianty písní známých v západních oblastech, např. na Brněnsku a na Podhorácku. Je to důsledek polohy lokalit ve středu Moravy, čemuž se vyhnuly východní regiony v předešlých třech svazcích.

V ediční poznámce uživatel najde nejen data technické povahy, ale i odborné poznatky o zpěvní tradici, v posledním svazku např. o nápadné skupině opěvující Hanou a její obyvatelé. Jde o zlidovělá skládání známých i neznámých autorů, která se stala součástí aktivního repertoáru. Často mají žer-

tovné až komické ladění, ale současně jsou také oslavou, ba velebením oblasti. Obdobu v jiných regionálních fondech bychom asi marně hledali. K sestavě zpěvníků směřuje poznámka o zařazení méně hodnotných a novějších skladeb. Výběr, v němž nejsou zastoupeny jen tzv. písňové perly, tak dokládá reálný stav lidového zpěvu s jeho vývojovými proměnami. Jazyk písní, jak dále uvádějí ediční poznámky, ukazuje zachovalost dialektu pouze do jisté míry. Přesto rozsah dochovaných, v textech písní použitých nářečních výrazů, kterých je ve svazku z Vsetínska přes dvě stovky, je nepochybně dokladem značné starobylosti. Z hlediska přístupnosti zápisů má ovšem tento díl jistotu výhodu v pětidílné edici Jana Nepomuka Poláška a Arnošta Kubeši z 1. poloviny 20. století. Záměrem současné sbírky sice bylo zveřejnit dosud nepublikované písně, ale opakované otištění některých není na závadu, tím spíše, že starší sbírky jsou v současné době už těžko dostupné. Zvláštností sbírek lidových písní je totiž skutečnost, že se jen málokterá dočkala opakovaného vydání. Písňové edice se zpravidla vydávají jednou, a to na dlouhou dobu, nezdědka i na staletí. Kdo se do této práce dá, záhy zjistí, že není snadná a že každá publikace vyžaduje řešení řady problémů. Nicméně v této podobě jsou lidové písně konkrétním naplněním snah předního znalce lidových písní Leoše Janáčka a celé řady sběratelů, kteří zaznamenávali písně, aby nezanikly, aby neležely skryty v přítomných archívech, ale aby neustále naplňovaly život širokých vrstev populace nejrůznějším způsobem. Editoři recenzovaného díla se tohoto úkolu zhostili s obdivuhodnou odvahou, na profesionální úrovni a v rekordním čase. Věřím, že jejich snahu patřičně ocení zájemci o lidové písně v dnešní době i v budoucích časech.

Marta Toncrová

ARCHEOLOGIE

SÍDLIŠTĚ Z MLADŠÍ DOBY BRONZOVÉ V POLOZE VLČNOV – HÝBLŮV KŘÍŽ

*Zdeněk Kuchař, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti
Jaroslav Bartík, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v.v.i.
Tomáš Chrástek, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti*

V průběhu záchranného archeologického výzkumu se v roce 2021 podařilo na okraji intravilánu obce Vlčnov identifikovat stopy doposud neznámého sídliště kultury popelnicových polí. Studie přináší přehled prozkoumaných terénních situací a elementární vyhodnocení získaného archeologického materiálu, přičemž jejím cílem je také zasadit nové poznatky do mikroregionálního kontextu okolního osídlení z mladší doby bronzové.

1. Úvod

V letních měsících roku 2021 proběhl záchranný archeologický výzkum ve východní části katastrálního území obce Vlčnov v prostoru polní tratě „Hýblův kříž“. Výzkum byl iniciován výstavbou nové cyklostezky budované podél severní strany silnice č. 495 vedoucí z Vlčnova do Uherského Brodu. Zájmovou plochu prvotního archeologického dohledu a následného výzkumu tvořil zhruba 110 m dlouhý a 4 m široký úsek situovaný na začátku nově budované cyklostezky. Trasa cyklostezky protнула severní okraj známé polokulturní lokality objevené již v roce 1941 Janem Pavelčíkem. Její stěžejní část je však situována na mírném JZ svahu jižně od silnice do Uherského Brodu a zasahuje i na protější břeh bezejmenného potoka tekoucího ve směru od „Přírodní rezervace Vlčnovský háj“ do trati „Za dvorem“. Nejintenzivnější doklady osídlení náleží do doby římské (B2b – C2), ale evidovány jsou odtud i nálezy z mladší doby železné (Hrubý et al. 1956, 113–114; Zeman 2015, 130). Výzkum v roce 2021 nově prokázal také osídlení z období mladší doby bronzové, které se váže na severovýchodní okraj lokality. Přestože jsou zdokumentované nálezy situace nepočtené a svým způsobem nevýrazné, zasluhují si stejně jako získaný materiál alespoň své elementární zveřejnění, a to především s ohledem na doposud nepočtené doklady osídlení z období popelnicových polí na katastru obce Vlčnov.

2. Poloha lokality a metodika výzkumu

Naleziště je situováno u východního okraje obce Vlčnov, na levé straně silnice vedoucí z obce směrem k Uherskému Brodu (obr. 1). Z hlediska místní topografie se lokalita váže na polní trať „Hýblův kříž“, jež se rozprostírá na svahu pozvolna zvedajícím se severovýchodně směrem k polním tratím „Kojiny“ a „Pod Kojinami“. Svah je přerušen třemi širokými erozními rýhami, přičemž jedna z nich představuje hranici zachycené sídlištní vrstvy na severozápadní straně naleziště. Svah klesá jihozápadním směrem, kde je ukončen korytem bezejmenného potoka, do kterého ústí tři zmíněné erozní rýhy, zřejmě bývalá koryta sezónních toků. Směrem na jihovýchod svah pozvolna přechází v plytké údolí, které sdílí s okolními terénními vyvýšeninami. Nadmořská výška se v centrální části zkoumané plochy pohybuje okolo 238 m. Lokalita náleží do provincie Západní Karpaty. Geomorfologicky spadá do jihozápadní části Vizovické vrchoviny, respektive do geomorfologického okrsku Vlčnovská pahorkatina, která je tvořena flyšovými jílovci, jíly a pískovci (Hrabec 2013, 27). Nejbližší okolí lokality je v současné době severně, východně a jižně od naleziště zemědělsky

využíváno. Západně se nacházejí sady a louky, na jihozápad od naleziště se pak rozprostírá průmyslová zástavba.

Jak už bylo uvedeno výše, severovýchodní okraj již v minulosti známé lokality byl zkoumán formou liniového řezu, který vyvolala výstavba nové cyklostezky. Po provedení mechanizované skrývky ornice byla v rámci archeologického dohledu zachycena v části plochy budoucí cyklostezky tmavá sídlištní vrstva (obr. 2), která na povrchu obsahovala ojedinělé archeologické nálezy, a v jejím okolí se podařilo identifikovat také několik zahluubených archeologických objektů. Za účelem realizace záchranného výzkumu byla vytyčena zájmová plocha, která byla rozčleněna na 11 sektorů o rozměrech 10×4 m. Sektory byly označeny písmeny A – J ve směru od východu k západu. Následně byla celá plocha ručně začištěna, včetně profilů skrývky. Mechanickou skrývkou ornice nebyla na většině sektorů odebrána celá orníční a podorníční vrstva, bylo tedy přistoupeno k preventivní prospekci plochy za pomoci detektoru kovů, kterou provázal také povrchový sběr nekovových artefaktů. Po realizaci uvedených prospekcí byly zbytky orníční a podorníční vrstvy mechanicky skryty pomocí malého bagru. Následovala evidence v ploše zachycených archeologických objektů a vytyčení kompletního rozsahu tmavě zbarvené kulturní vrstvy, která se nápadně odlišovala od světlého podloží. V ploše kulturní vrstvy bylo, s ohledem na velký rozsah a limitované časové možnosti na realizaci výzkumu, vytyčeno celkem šest sond (S1–S6) o rozměrech 4×1 m (S1, S2, S4), 4×5 m (S3, S5) a 1×9,5 m (S6). Poté bylo přistoupeno k samotné exkavaci uvedených objektů a sond. Veškerý sediment byl odebírán po mechanických vrstvách o mocnosti 20 cm a ručně překopáván (obr. 3) za účelem získání maximálního množství archeologických nálezů. Z vybraných uloženin byly odebrány vzorky na proplavení sedimentu. Po dokončení exkavace všech objektů a sondážních řezů v rámci kulturní vrstvy byla zdokumentována celá plocha výzkumu včetně jejího okolí (obr. 4) pomocí dronu. Na základě získaných dat byl vytvořen plán archeologicky zkoumaného úseku stavby cyklostezky (obr. 5).

3. Nálezové situace

Na zkoumané ploše o délce cca 110 m a šířce 4 m bylo zachyceno devět archeologických objektů (tab. 1), které doplňoval cca 52 m dlouhý úsek sníženého terénu vyplněného kulturní vrstvou (sektory C–H) o mocnosti 10 až maximálně 60 cm. S ohledem na návaznost kulturní

Obr. 1. Lokalizace plochy archeologického výzkumu. Grafika J. Bartík.

Obr. 2. Pohled na tmavou kulturní vrstvu odhalenou při mechanické skrývce ornice. Foto J. Novotný.

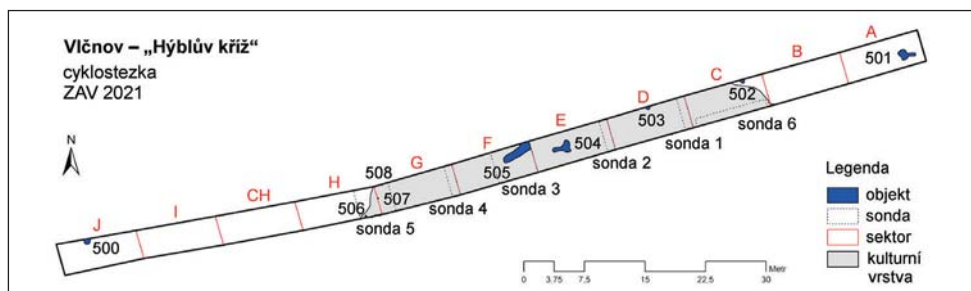

Obr. 3. Odkryv kulturní vrstvy v sondě S3. Foto Z. Kuchař.

vrstvy na vrstvu podorničí (B horizont), jež mělo velmi podobnou barvu, není vyloučeno, že se v ploše nepodařilo identifikovat půdorysy těch předpokládaných objektů, které přímo neporušovaly kontrastně zbarvenou vrstvu geologického podloží. Z typologicko-funkčního hlediska je většina zachycených objektů problematicky interpretovatelná. Objekt 500 (KPP) zachycený na západním okraji zkoumané plochy lze označit pouze jako drobnou sídlištní jámu kruhového až oválného půdorysu s mísovitým dnem, která navíc nebyla prozkoumána celá, jelikož částečně zasahovala mimo zkoumanou plochu. Výplň objektu tvořila světle šedohnědá uloženina s ojedinělými drobnými uhlíky. Další dva objekty – 501 a 504 je možné klasifikovat jako recentní výkopy pro osazení (již v minulosti zrušeného) elektrického vedení. Jako objekty 503 a 505 (obr. 7) byly označeny dvě koncentrace kamení, které byly odkryty v rámci kulturní vrstvy (sektory D a F). Obě pak pokračovaly mimo zkoumanou plochu. Lépe zdokumentovat se podařilo především objekt 505, který lze popsat jako 15 cm mocnou vrstvu drobných kamenů lokální provenience uspořádaných do oválního útvaru o dokumentované délce 380 cm a šířce 90 cm. Funkce uvedených kumulací kamenů není jasná, ale přesto se s nimi při výzkumu kulturních souvrství setkáváme. Příkladem z regionu může být kumulace kamení odkrytá v jarních měsících téhož roku při výzkumu provedeném v zahradě rodinného domu čp. 592 v ulici Masarykova v Buchlovicích, kde byla součástí vrstvy datované do období časného eneolitu (Chrástek et al. 2022, 177).

Obr. 4. Celkový pohled na zkoumanou plochu. Foto T. Chrástek.

Obr. 5. Plán zkoumané plochy s vyznačením sektorů, sond a zachycených objektů. Grafika T. Chrástek.

Obr. 6. Pohled na menší sídlištní objekt 500. Foto Z. Kuchař.

Obr. 7. Pohled na objekt 505 v sondě S3 tvořený kumulací kamení. Foto Z. Kuchař.

Obr. 8. Jedna ze zachycených kuleových jamek v břehu erozního koryta – objekt 508. Foto Z. Kuchař.

Obr. 9. Pohled na sloupovou jámu – objekt 502. Foto Z. Kuchař.

Obr. 10. Sondě S5 po odebrání nadložních vrstev, začištění profilů a dna – pohled od jihu. Foto Z. Kuchař.

Při dalším snižování kulturní vrstvy se ukázalo, že kumulace nepokračuje hlouběji a že nepřekrývá žádnou jinou nálezovou situací (např. pozůstatky funerálních aktivit). Drobné objekty 506, 507 a 508 (obr. 8) lze typologicky zařadit mezi kuleové jamky datované dle svého stratigrafického umístění a charakteru výplně do doby existence sídliště, stejně jako objekt 502 (obr. 9), který lze vzhledem ke tvaru a velikosti interpretovat jako sloupovou jámu. Tmavá kulturní vrstva byla rozeznatelná od sektoru C, kde se vytrácela ve směru k ploše sektoru B, a na druhé straně v sektoru H končila (obr. 5) na břehu erozního koryta zformovaného pravděpodobně sezónním vodním tokem (obr. 11). Výše zmíněné kuleové jamky pak lemovaly

břeh uvedeného koryta. Z popsanych nálezových situací vyplývá jejich sídlištní charakter, avšak řídké rozmístění objektů a fakt, že většina nálezů se koncentrovala v kulturní vrstvě formované pravděpodobně svahovými, respektive splachovými sedimenty, neumožňuje přesněji specifikovat, zda nedošlo k zachycení pouze okrajové části sídliště.

č. objektu	interpretace	datace	orientace	rozměry d × š × h (cm)	půdorys	profil
500	sídlištní jáma	KPP	-	?×120×42	kruhový	mísovitý s členitým dnem
501	výkop pro sloup el.	recentní	V-Z	210×130×95	vícélaločný	prudký s členitým dnem
502	sloupová jáma	KPP	-	46×46×20	kruhový	mísovitý
503	kumulace kamení	KPP	-	?×40×10	oválný	mísovitý
504	výkop pro sloup el.	recentní	V-Z	239×150×132	vícélaločný	prudký s členitým dnem
505	kumulace kamení	KPP	SV-JZ	?×90×15	oválný	mísovitý
506	kulová jamka	KPP	-	17×17×7	čtvercový	mísovitý
507	kulová jamka	KPP	-	18×18×10	kruhový	mísovitý
508	kulová jamka	KPP	V-Z	31×31×11	oválný	hrotitý

Tab. 1. Základní charakteristika zdokumentovaných objektů.

4. Analýza archeologického materiálu

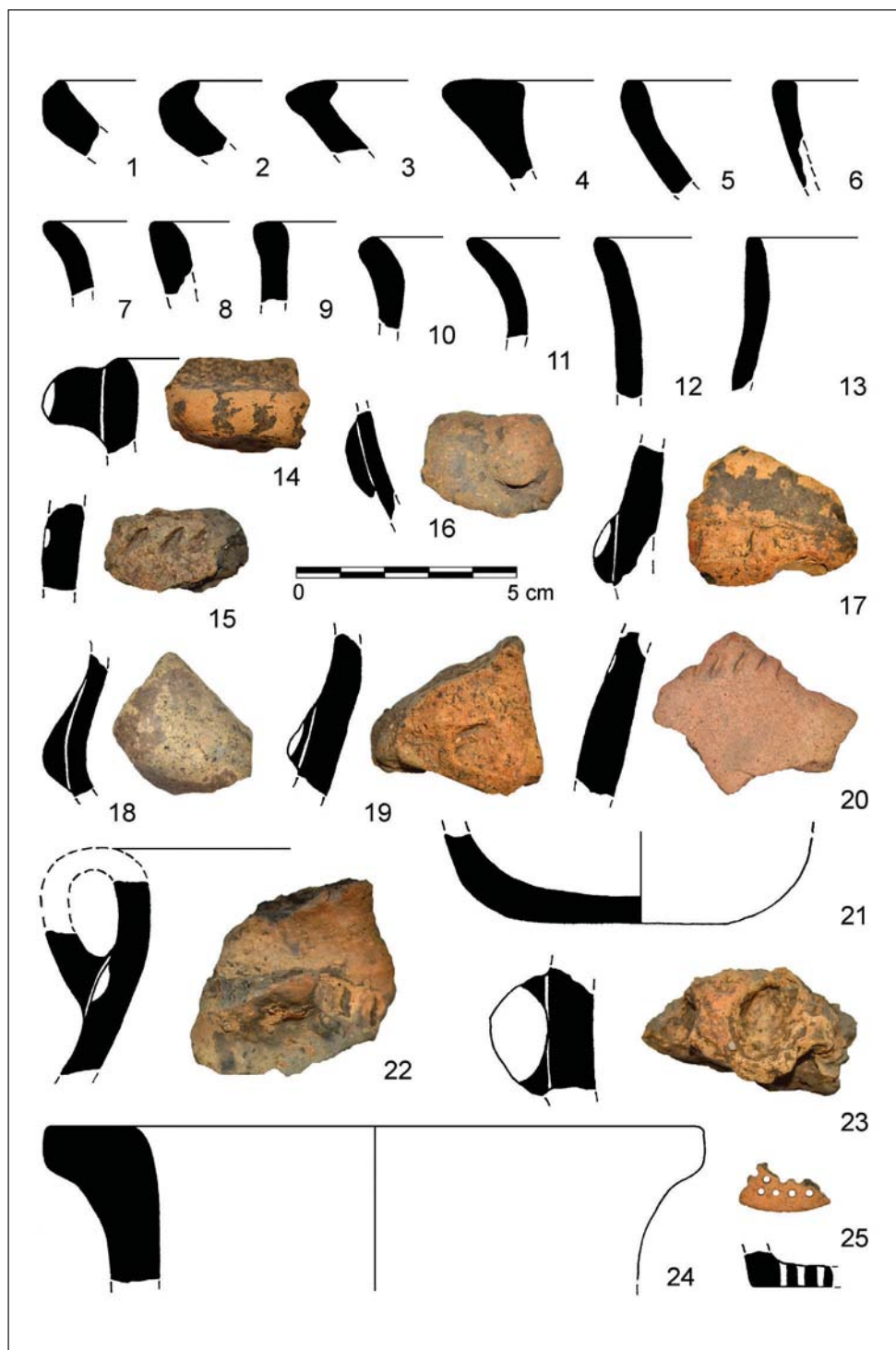
Záchranným archeologickým výzkumem bylo získáno více jak 1 300 nálezů (tab. 2), mezi kterými jednoznačně dominují fragmenty keramických nádob. Z dalších druhů materiálu byl získán také soubor mazanice, zlomků zvířecích kostí a kamenné industrie. Největší množství nálezů pochází z výzkumu kulturní vrstvy, a to především ze sondy S3 situované v její centrální části. Z chronologického hlediska nelze veškerý získaný materiál kategoricky přisoudit osídlení z doby bronzové, na základě analýzy chronologicky citlivých jedinců však lze konstatovat, že v souboru převládá. V této souvislosti je nutné podotknout, že některé fragmenty byly předběžně (zejména na základě zlomků výdutí hrncovitých tvarů opatřených lištou s otisky prstů či nehtů) datovány do období středního eneolitu (cf. Kuchař 2022, 160–161). Až později po dokončení laboratorního zpracování se ukázalo, že náleží stejně jako většina klasifikovatelné keramiky kultuře popelnicových polí. Část nezdobených výdutí lze ovšem datovat pouze rámcově do pravěku.

objekt/sonda/sektor	keramika	mazanice	ŠI	OKI	kosti	celkem
500	3	-	-	-	-	3
501	-	-	-	-	-	0
502	3	2	-	-	-	5
503	2	-	-	-	-	2
504	4	4	-	-	3	11
505	4	-	-	13	-	17
506	-	-	-	-	-	0
507	-	-	-	-	-	0
508	-	-	-	-	-	0
S1	17	2	-	-	1	20
S2	58	40	-	-	1	99
S3	511	283	1	9	26	830
S4	49	16	-	2	6	73
S5	89	20	-	11	53	173
S6	2	1	-	-	1	4
Sběr A	-	-	-	-	1	1
Sběr B	-	-	-	-	-	0
Sběr C	7	2	-	-	2	11
Sběr D	7	5	-	-	-	12
Sběr E	12	-	-	-	-	12
Sběr F	20	5	-	-	-	25
Sběr G	16	-	-	-	2	18
Sběr H	-	-	-	-	2	2
Sběr CH	-	-	-	-	-	0
Sběr I	-	-	-	-	-	0
Sběr J	-	-	-	-	-	0
celkem	804	380	1	35	98	1 318

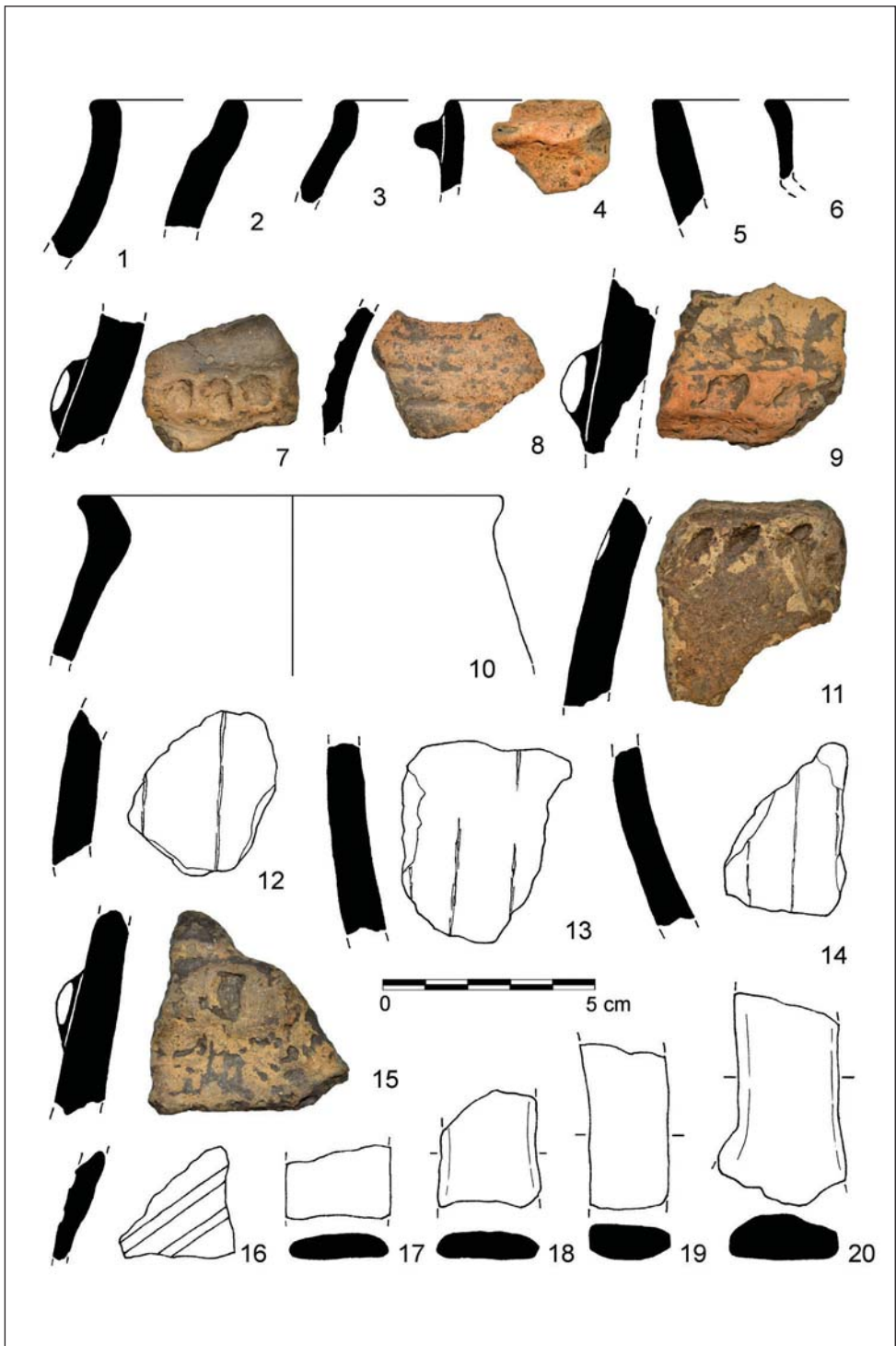
Tab. 2. Přehled získaných archeologických nálezů.

4.1. Keramika

Vyzvednutý keramický materiál čítá 804 kusů. Převládající část ovšem tvoří zlomky nezdobených výdutí bez vyšší vypovídací schopnosti. Morfologicky určitelné fragmenty a střepy s chronologicky citlivými prvky tvoří necelých 10 % souboru. To se společně s vysokou mírou fragmentarizace odrazilo také v nízké míře klasifikace jednotlivých keramických tříd. Všeobecně lze říci, že v souboru nápadně převládají zlomky větších keramických tvarů (hrnce, zásobnice/amforovité zásobnice). Jemná stolní keramika s hlazeným či pečlivě vyleštěným povrchem se vyskytuje jen vzácně a zpravidla se váže na šálky (např. obr. 11: 7, 11, 12: 6). Šálku nebo subtilnějšímu džbánku by mohlo náležet také dno s částí spodní výrazně zaoblené výdutě (obr. 11: 21). Rytá geometrická výzdoba charakteristická pro šálky a misky mladšího stupně popelnicových polí zde zcela absentuje. Podstatnou část rozpoznaných keramických tvarů bylo možné determinovat pouze na základě okrajů, kterých se dochovaly necelé tři desítky. Víceru formami jsou zastoupeny prosté mísy (obr. 11: 1–6). Doloženy byly jak kónické typy se zaobleným či rovným okrajem, tak mísy se zataženým či seříznutým okrajem. Absence dvoučlenných a trojčlenných mís (potažmo šáleků) je pak pravděpodobně dána pouze silnou fragmentarizací, která znemožňuje jejich rozpoznání. Některé další okraje dovolují uvažovat o jejich příslušnosti k amforovitým nádobám a okřínům, respektive nádobám s bikónickou profilací (např. obr. 11: 12, 13, 12: 1–3, 10). Větší amforovité nádobe či zásobnici (cf. Šabatová, Vitula 2002, Tab. 58: 17) by mohl příslušet masivní horizontálně seříznutý okraj s částí kolmo nasedajícího hrdla (obr. 11: 24). Poměrně dobře zařaditelné jsou zlomky okrajů s plastickými svíse protáhlými výčnělky (v některých případech opatřenými vhloubenou výzdobou), které náleží skupině hrnců (např. obr. 11: 14, 12: 4). K nejrepresentativnějším hrncovitým tvarům v souboru (s četnými analogiemi na mlado-bronzových sídlišťích; např. Parma, Šmíd 2013, obr. 40: 7) patří zlomek ze svrchní partie hrnce s poškozeným páskovým uchem, které vybíhalo z okraje do podhrdlí, kde na jeho kořen nasedá přesekávaná plastická lišta (obr. 11: 22). Všeobecně můžeme konstatovat, že fragmenty výdutí (povětšinou však podhrdlí) s plastickou lištou dekorovanou otisky prstů či nehtovými vrypy představují v analyzované kolekci nejpoměrněji zastoupený výzdobný prvek (obr. 11: 17, 19, 23, 12: 7, 9, 15). Identifikovány byly ale i výdutě bez plastické lišty, které nesly rovněž vhloubenou výzdobu v podobě linií záseků či nehtových vrypů (obr. 11: 15, 20, 12: 11). Pouze ve dvou případech se objevilo žlábkování, a to jak horizontální (obr. 12: 8), tak šikmé (obr. 12: 16). Jiné plastické aplikace než lišty se vyskytly jen v jednotlivých kusech a šlo buďto o polokulovité, mírně zploštělé výčnělky (obr. 11: 16), nebo o nevýrazné vypnuliny (obr. 11: 18), jež jsou charakteristické zejména pro osudí a džbánky střední doby bronzové (např. Fojtík 2015), avšak jejich výskyt přežil i v keramické produkci kultury popelnicových polí (např. Vích 2010, obr. 7: 14). V neposlední řadě obsahuje soubor několik zlomků silnostěnných výdutí, jejichž povrch je upraven prstováním (obr. 12: 12–14) a několik fragmentů páskových uch zpravidla oválného či zaobleně obdélného profilu (obr. 12: 17–20). Přehled získaného keramického materiálu uzavírá zlomek dna cedníku perforovaného otvory o průměru 2–3 mm (obr. 11: 25). Cedníky se pak objevují sice v menší míře, avšak pravidelně po celou dobu bronzovou (pro KPP např. Vích 2010, obr. 7: 15), díky čemuž nepředstavují chronologicky citlivý prvek. Na základě analýzy získaného keramického materiálu datujeme zdejší lidské aktivity do období kultury popelnicových polí, a to spíše do jejího staršího stupně (Salaš 1993, 286–301; Štrof 1993 301–328).

Obr. 11. Výběr keramických nálezů z kulturní vrstvy. Foto a kresba J. Bartík.

Obr. 12. Výběr keramických nálezů z kulturní vrstvy. Foto a kresba J. Bartík.

objekt/ sonda/ sektor	okraje	hrdla	výdutě zdobené	výdutě nezdob.	dna	ucha	pupky	cedníky	celkem
500	-	-	1	2	-	-	-	-	3
501	-	-	-	-	-	-	-	-	0
502	-	-	-	3	-	-	-	-	3
503	-	-	-	2	-	-	-	-	2
504	-	-	-	4	-	-	-	-	4
505	-	-	-	4	-	-	-	-	4
506	-	-	-	-	-	-	-	-	0
507	-	-	-	-	-	-	-	-	0
508	-	-	-	-	-	-	-	-	0
S1	2	-	-	11	1	2	1	-	17
S2	1	-	1	51	1	2	2	-	58
S3	30	3	21	435	8	7	7		511
S4	3	-	2	42	2	-	-	-	49
S5	6	-	1	78	1	2	-	1	89
S6	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Sběr A	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Sběr B	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Sběr C	2	-	2	3	-	-	-	-	7
Sběr D	1	-	-	6	-	-	-	-	7
Sběr E	1	-	-	11	-	-	-	-	12
Sběr F	4	-	-	16	-	-	-	-	20
Sběr G	2	-	-	12	1	1	-	-	16
Sběr H	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Sběr CH	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Sběr I	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Sběr J	-	-	-	-	-	-	-	-	0
celkem	52	3	28	682	14	14	10	1	804

Tab. 3. Přehled morfologických kategorií keramického materiálu datovaného do období kultury popelnicových polí.

4.2. Mazanice

Vyzvednutý soubor 380 kusů různě velkých, avšak obecně spíše malých zlomků vypálených hliněných omazů dřevohlinitých domů či jiných konstrukcí spolu s ostatními nálezy naznačuje sídlištní charakter lokality. Místa výskytu mazanic bylo po skrytí nadložních vrstev možné sledovat pouze mezi sektory C–F, tedy v prostoru zachycené sídlištní vrstvy. Při odkrývání uloženin ve vytyčených sondách se prokázal výskyt mazanic také na hranici sektorů G a H, kam kulturní vrstva ještě skrytě zasahovala překrytá vrstvami novověkých navážek a vyznívala na hranici koryta erozní rýhy. Podle úrovně výpalu lze rozlišit dva druhy vyzvedávaných mazanic. Ve většině kontextů se jednalo o běžné zlomky zbarvené žárem do okrové či oranžové barvy, pouze v uloženině sondy S3 se vyskytovalo větší množství silně přepálených mazanic šedookrové až šedé barvy, které svým povrchem připomínaly spíše strusku. Takový stav nálezů přisuzujeme velmi silnému žáru. Okolnosti této události, ve které figuroval silný oheň, již dnes s ohledem na uložení mazanice v sekundární pozici nelze spolehlivě interpretovat. Převážnou většinu zlomků mazanice lze označit jako amorfní fragmenty, jen u několika kusů byly identifikovány otisky konstrukčních v podobě otisků prutů.

4.3. Zvířecí osteologický materiál

Kulturní vrstva vydala při svém odkrývání také menší soubor zvířecích kostí v počtu 98 kusů. Jedná se až na výjimky o drobné fragmenty kostí, s nízkou mírou klasifikovatelnosti jednotlivých zvířecích druhů. Pokud bylo předběžné určení možné, hlásily se zlomky zejména k domácím zvířatům či pouze obecně savcům menší až střední velikosti. Z prostorového hlediska byly kosti nacházeny rovnoměrně ve všech odkrývaných uloženinách, v žádném místě netvořily koncentraci, která by naznačovala jejich záměrné uložení nebo pochování celého zvířete či jeho větší části. Vyzvednutý soubor zvířecího osteologického materiálu tak můžeme hodnotit jako běžný sídlištní odpad, který se hromadil na ploše sídliště v průběhu jeho aktivního využívání.

4.4. Kamenná industrie a manuporty kamenů

Nezanedbatelnou kategorií nálezů reprezentuje 35 kusů spadajících do kategorie ostatní, respektive makrolitické kamenné industrie. Celkem 13 kusů z tohoto celkového počtu tvořilo součást koncentrace kamení označené jako obj. 505. Další byly vyzvednuty ze sond S3, S4 a S5. Mezi surovinami převládají vesměs horniny lokální proveniencie zastoupené zejména jemnozrnnými světle šedožlutými a železitémi pískovci. Po typologické stránce můžeme většinu artefaktů se stopami záměrně obroušených pracovních ploch či hran označit jako podložky či součásti dvoudílných ručních mlýnků. Většina těchto předmětů byla již v pravěku poškozena a posléze se stala součástí sídlištního odpadu, nebo byla reutilizována k výstavbě různých konstrukcí, jak dokládá i výskyt poškozených makrolitických artefaktů společně s dalšími neopracovanými kameny v kumulacích blíže neznámé funkce. Jediným artefaktem je reprezentována kategorie štípané industrie, do které lze zařadit drobný úštěp ze silicitu z glacienních sedimentů. Přestože se na lokalitách z mladší až pozdní doby bronzové ještě stále v omezeném množství se štípanými artefakty setkáváme (Jiráň a kol. 2008, 177; Kaňáková Hladíková 2013, 144–164). V našem případě nelze u artefaktu z kulturní vrstvy vyloučit ani starší datování a souvislost s nedalekým sídlištěm jordanovské kultury v trati „Podhájčí“. Závěrem je nutno upozornit, že i přes průběžné kontrolování prokopávaných sedimentů s pomocí detektoru kovů se nepodařilo z výplní objektů ani ze sondované kulturní vrstvy získat žádné bronzové artefakty, které by umožnily jemnější chronologické zařazení lokality.

5. Lokalita v mikroregionálním kontextu

Zájmové sídliště v trati „Hýblův kříž“ nebylo solitérním bodem v mozaice pravěkého osídlení, ale naopak součástí rozlehlého sídelního areálu rozprostírajícího se po obou stranách drobné vodoteče na východním okraji dnešního intravilánu Vlčnova. Zmíněný areál měl dynamický vývoj, a to jak z pohledu prostorových posunů osídlení v jednotlivých epochách pravěku, tak z hlediska jeho archeologického poznávání, které započalo již na počátku 20. století. Areál můžeme rozdělit do tří základních poloh (obr. 13), podle kterých byly v minulosti členěny také získané archeologické nálezy. Nejseverněji je situována poloha A („Hýblův kříž“), jejíž okraj protnul výše popisovaný záchranný výzkum vyvolaný výstavbou cyklostezky. Nejstarší lidské aktivity v této trati spadají pravděpodobně již do neolitu či eneolitu, jak dokládají starší ojedinělé nálezy broušené a štípané industrie (motyky ze zelené břidlice, úštěp z radiolaritu a zlomek pazourku s retušovanou hranou, Pavelčík 1966, 20), ke kterým bychom mohli s určitou rezervou nově přiřadit i některé kamenné artefakty ze sondážně zkoumané kulturní vrstvy. Z dalších období jsou uváděny z „Hýblova kříže“ nálezy mladolátské keramiky (Pavelčík 1966, 24). Největší intenzity zde dosahovalo osídlení v průběhu doby římské (Hrubý et al. 1956, 113–114; Zeman 2015, 130–135), které mělo na základě výsledků starších povrchových průzkumů Jana Pavelčíka zasahovat i na levý břeh potoka do sousední polohy B („Panské pole“/ „Nad dvorem“/ „Za rybníčkem“). V uvedené trati bylo pravěké osídlení a další druhy aktivit identifikovány již v roce 1905, kdy zde byl parním pluhem vyoran a následně rozvlečen depot bronzových artefaktů, z nichž část posléze zachránil a předal do muzea v Uherském Brodě správce statku J. Hortvík. Několik dalších bronzových předmětů se dostalo i do muzea v Josefově v Čechách (Červinka 1939, 45; Pavelčík 1966, 21; Hrubý – Pavelčík 1992, 139). Celkem tak bylo vyzvednuto okolo 14 artefaktů. Přestože depot není jednoznačně kompletní, jeho zachráněný obsah umožnil datování do středního stupně

Obr. 13. Jednotlivé polohy sídelního areálu situovaného na východním okraji Vlčnova (A–C) a stopy osídlení KPP v historickém jádru obce (D). Grafika J. Bartík.

kultury popelnicových polí (H A2, horizont depotů Lešany – Železné; Salaš 2005, 408–409). Později (v průběhu čtyřicátých let 20. století) prováděl povrchové sběry na zmíněných tratích Jan Pavelčík, při kterých získal střepy keramických nádob datovatelných do slezské fáze kultury popelnicových polí a následně vyslovil možnou souvislost nově identifikovaného sídliště z pozdní doby bronzové s depotem dříve objeveným v jeho zázemí (Pavelčík 1945, 62; 1966, 21–24). Příhodná geografická poloha zřejmě podmínila výraznou polykulturnost lokality. Kromě již zmíněných sídlištních aktivit z doby římské a pozdní doby bronzové máme doklady také o osídlení ze starší i mladší doby železné. V roce 1959 zde byly prozkoumány dva objekty z doby laténské, jež byly poškozeny při výkopech základů pro úpravnu krmiv třetího kravína v areálu postupně rozrůstajícího se zemědělského družstva (Pavelčík 1960a; 1960b). V téže zprávě se zmiňuje J. Pavelčík, že v minulosti měly být v tomto prostoru porušeny při stavební činnosti ještě hroby z doby bronzové a sídlištní objekty z doby halštatské. Další stopy polykulturního osídlení se váží na protilehlou polohu C („Pod hájkem“/„Podhájčí“) situovanou na pravém břehu bezejmenné vodoteče pramenící na severozápadním svahu Černé hory (364 m). Již v roce 1945 odsud získal Jan Pavelčík nálezy slovanské keramiky (Červinka 1945) a roku 1952 zde byla nalezena bronzová sekerka s tulejí datovaná do pozdní doby bronzové (Dohnal 1977, 78; Říhovský 1992, 225). Nejstarší lidské aktivity v této poloze jsou ovšem spojovány s počátkem eneolitu, a to na základě menší kolekce epilengyelské keramiky, kterou se podařilo získat Janu Pavelčíkovi v roce 1969 od místních školáků, jež zde provedli povrchový sběr (Pavelčík 1974a; 1975). Podle některých starších zpráv pak měly do této trati zasahovat ještě i nálezy germánské keramiky, které ovšem mohly souviset s intenzivními aktivitami v nedaleké trati „Hýblův kříž“.

Z uvedeného přehledu můžeme vidět, že osídlení či stopy nejrozličnějších druhů aktivit (depot, ojedinělé bronzové artefakty) jsou rozprostřeny na všech polohách v rámci popsaného sídelního areálu a dokumentují vývoj osídlení takřka po celý úsek trvání kultury popelnicových polí. Analýza vzpomínaného bronzového depotu umožnila M. Salašovi (2005) jeho chronologické zařazení do středního stupně popelnicových polí a do sféry středodunajského kulturního prostředí, což je v kontrastu se staršími názory, že depot souvisel se sídlištěm slezské fáze lužických popelnicových identifikovaným v téže poloze. Nově se naopak otevírá hypotéza možné souvislosti depotu se sídlištěm v trati „Hýblův kříž“ odhaleným až při záchranném výzkumu v roce 2021. Získaný keramický materiál však umožňuje pouze obecné či rámcové datování, což neumožňuje obě nálezové polohy prozatím spolehlivě chronologicky synchronizovat. V neposlední řadě je nutno uvést, že další stopy osídlení z období kultury popelnicových polí se podařilo odhalit při menším záchranném výzkumu vyvolaném výkopem pro inženýrské sítě v historickém jádru obce (cca 700 m JZZ od zkoumané plochy v trase cyklostezky). Na Masarykově ulici před domem čp. 742 (obr. 13: D) byl prozkoumán poškozený objekt vyplněný sytě černou uloženinou silně nabohacenou mazanickou drtí a střepy velké zásobnicové nádoby se zdrsňeným povrchem (Pavelčík 1998). Patrně do staršího úseku popelnicových polí pak náleží ještě rozoraný zlomkový depot bronzových artefaktů (podrobněji bude publikováno na jiném místě), který byl před několika lety objeven s pomocí detektoru kovů v trati „Záloučí“ na západním okraji katastru Vlčnova.

Nově objevené sídliště kultury popelnicových polí představuje tedy další doklad aktivit lidu této kultury nejen na katastru obce Vlčnov, ale i širším kontextu také v mikroregionu vymezeném ze severu řekou Olšavou a z jihu potokem Okluky. Z tohoto prostoru pak známe řadu dalších sídlišť i pohřebišť z mladší až pozdní doby bronzové, z nichž některá se rozkládají relativně nedaleko, avšak již na katastrech sousedních obcí (např. Uherský Brod – Havříce, Veletiny, Hluk, Dolní Němčí ad.; cf. Pavelčík 1960c, 162; 1974b, Dohnal 1977, 26, 67–68; Hrubý – Pavelčík 1992, 134–139; Vaškových 2008).

6. Závěr

Záchranný archeologický výzkum v trati „Hýblův kříž“ realizovaný v roce 2021 v trase budoucí cyklostezky přinesl hned několik nových poznatků. V první řadě byla potvrzena polykulturnost lokality, a v případě jejího severního okraje byl také upřesněn rozsah jednotlivých fází osídlení. Nově se zde podařilo doložit lidské aktivity z období kultury popelnicových polí. Naproti tomu již z minulosti známé osídlení z doby laténské a římské se zde neprojevilo. Kromě nepočetných objektů reprezentovaných převážně kůlovými nebo sloupovými jámami zde byla v rámci několika sond prozkoumána terénní deprese vyplněná homogenní kulturní vrstvou, jež na dvou místech obsahovala protáhlé kumulace kamenů. Výzkumem byl získán relativně početný soubor archeologického materiálu, jehož dominantní část tvoří fragmenty keramických nádob (tab. 1). Dále byla získána menší kolekce mazanice, zvířecí osteologický materiál a kamenná industrie, včetně několika desítek manuportů kamenů lokální provenience. I přes využívání detektoru kovů v průběhu záchranného výzkumu se nepodařilo získat žádné bronzové artefakty, které by umožnily zdejší lidské aktivity jemněji datovat. Na základě analýzy silně fragmentarizovaného keramického materiálu můžeme nově identifikované osídlení z doby bronzové datovat pravděpodobně do staršího stupně kultury popelnicových polí.

Nové doklady osídlení z mladší doby bronzové přinesly důležité poznatky také v mikroregionálním měřítku, jelikož z intravilánu obce byly doposud známy především nálezy z mladšího (eventuálně středního) úseku popelnicových polí, které kromě situací sídlištního rázu doplňuje také depot a ojedinělé nálezy bronzových artefaktů. Sídliště v trati „Hýblův kříž“ tak alespoň elementárně doplňuje naše poznatky o dynamice vývoje osídlení v čase a prostoru, a to nejen na katastru Vlčnova, ale v širším měřítku také v celém Poolšaví, které se nacházelo v blízkosti rozhraní středodunajského a lužického kulturního prostředí.

Prameny:

- ČERVINKA, Inocenc Ladislav, 1939. *Venětové na Moravě. Kultura popelnicových polí*. Nepublikovaný rukopis uložený na Archeologickém ústavu AV ČR Brno.
- ČERVINKA, Inocenc Ladislav, 1945. *Vlčnov (s. o. Uh. Brod)*. Nálezová zpráva č. j. 753/45 uložená v archivu Archeologického ústavu AV ČR Brno. MTX194500753.
- PAVELČÍK, Jiří, 1960a. *Vlčnov (okr. Uherský Brod)*. Sídliště laténské kultury. Nálezová zpráva č. j. 3000/60 uložená v archivu Archeologického ústavu AV ČR Brno. MTX196003000.
- PAVELČÍK, Jiří, 1974a. *Vlčnov (okr. Uherské Hradiště)*. Povrchový sběr na pozdně lengyelském sídlišti. Nálezová zpráva č. j. 2605/74 uložená v archivu Archeologického ústavu AV ČR Brno. MTX197402605.
- PAVELČÍK, Jiří, 1998. *Vlčnov, 1997 (okr. Uherské Hradiště)*. Nálezová zpráva č. j. 541/98 uložená v archivu Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

Literatura:

- DOHNAL, Vít, 1977. *Kultura lužických popelnicových polí na východní Moravě*. Brno: Archeologický ústav Československé akademie věd. Fontes Archaeologiae Moraviae 10. 164 s.
- FOJTÍK, Pavel, 2015. *Mohylová kultura střední doby bronzové na Prostějovsku I. Katalog nálezů, svazek první*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno. Pravěk – Supplementum 30. 235 s.
- HRABEC, Jaroslav, 2013. Příroda a krajina. In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vlčnov: Obec Vlčnov, 25–52.
- HRUBÝ, Vilém a kol. 1956. *Přehled nejvýznamnějších archeologických lokalit Gottwaldovského kraje*. Gottwaldov: Krajské muzeum. Studie Krajského muzea v Gottwaldově a práce externích spolupracovníků. Díl 1. Gottwaldov. 150 s.
- HRUBÝ, Vilém a PAVELČÍK, Jiří, 1992. Nejstarší dějiny středního Pomoraví. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, Vlastivěda moravská, 105–196.

- CHRÁSTEK, Tomáš, KUCHAR, Zdeněk, BARTÍK, Jaroslav, MENOŠKOVÁ, Dana a NOVOTNÝ, Jiří, 2022. Záchrané archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2021. *Slovácko* 63, 175–181.
- KANÁKOVÁ HLADÍKOVÁ, Ludmila, 2013. *Posteneolitická štípaná industrie na Moravě*. Brno: Masarykova univerzita. Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque 15. 255 s.
- JIRÁŇ, Luboš, ed. et al. 2008. *Archeologie pravěkých Čech. 5, Doba bronzová*. Praha: Archeologický ústav AV ČR. 265 s.
- KUCHAR, Zdeněk, 2022. Vlčnov (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 63(1), 160–161.
- PARMA, David a ŠMÍD, Miroslav, 2013. *Sídelní areály střední a mladší doby bronzové z trasy dálnice D1 u Vyskova: Katalog. Část 2*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno Pravěk – Supplementum 26. 339 s.
- PAVELČÍK, Jan, 1966. Prehistorický a historický archeologický průzkum ve Vlčnově. In: Zemek, Metoděj, Zřídkaš, František, Kukulka Josef a Pavelčík, Jan. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Brno: Blok, 19–27.
- PAVELČÍK, Jiří, 1960b. Laténské sídelní objekty ve Vlčnově (okr. Uh. Brod). *Přehled výzkumů* 4, 76.
- PAVELČÍK, Jiří, 1960c. Osada lidu se slezskou keramikou z Havřic (okr. Uh. Brod). *Přehled výzkumů* 4, 162.
- PAVELČÍK, Jiří, 1974b. Nové nálezy z Havřic (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 18, 113.
- PAVELČÍK, Jiří, 1975. Pozdně lengyelská osada ve Vlčnově (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 19, 12–13.
- ŘÍHOVSKÝ, Jiří, 1992. *Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag. Prähistorische Bronzefunde IX, 17. 310 S.
- SALAŠ, Milan, 1993. Kultura středodunajských popelnicových polí. In: Podborský, Vladimír a kol. *Pravěké dějiny Moravy. Nová řada. Sv. 3*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 286–300.
- SALAŠ, Milan, 2005. *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Moravské zemské muzeum. I. 532 s., II. 498 s.
- ŠABATOVÁ, Klára a VITULA, Petr, 2002. *Přáslavice. Díly pod dědinou, Kousky a kukličky II. Pohřebiště a sídliště z doby bronzové (katalog)*. Olomouc: Vlastivědné muzeum v Olomouci, Archeologické centrum. *Archaeologiae regionalis fontes* 4. 169 s.
- ŠTROF, Antonín, 1993. Kultura lužických popelnicových polí. In: Podborský, Vladimír a kol. *Pravěké dějiny Moravy. Nová řada. Sv. 3*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 301–327.
- VAŠKOVÝCH, Miroslav, 2008. *Pravěké osídlení Dolního Němčí*. Dolní Němčí: Obecní úřad. 16 s.
- VÍCH, David, 2010. *Nálezy kultury lužických popelnicových polí na českomoravském pomezí*. Brno: Ústav archeologické památkové péče Brno. Pravěk – Supplementum 20. 178 s.
- ZEMAN, Tomáš, 2015. Germánská sídliště a pohřebiště ve Vlčnově – Dolním Němčí na základě nových detektorových nálezů. *Slovácko* 56, 115–141.

Bc. et Bc. Zdeněk KUCHAR (n. 1988), archeolog Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje archeologii jihovýchodního podhůří Chřibů, studiu středověkých kovových artefaktů z městského a lesního prostředí a realizaci záchranných výzkumů na Uherskohradištsku.

Mgr. Jaroslav BARTÍK, Ph.D. (n. 1990), archeolog Archeologického ústavu AV ČR v Brně. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice těžby a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu/eneolitu a problematice detektorové prospekce.

Mgr. Tomáš CHRÁSTEK (n. 1987), vedoucí oddělení archeologie Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje aplikaci geografických informačních systémů v archeologii a problematice raně středověkého osídlení v oblasti středního Pomoraví.

A Late Bronze Age Settlement in the Field Vlčnov – Hýblův kříž

Abstract

In 2021, a part of the Late Bronze Age settlement belonging to the Urnfield culture was explored in the field "Hýblův kříž" near Vlčnov (Uherské Hradiště District). The presence of prehistoric occupation from the Bronze Age was confirmed through the discovery of several sunken features and a dark cultural layer containing archaeological finds. One settlement feature, one pillar hole, and several small post holes were identified. Due to its extensive length (several dozen meters), the cultural layer was excavated solely using test pits (Fig. 5). Some of these test pits revealed intriguing situations, such as the accumulation of stones or a disused riverbed originally reinforced by a series of post holes. The archaeological rescue research was prompted by the construction of a new bicycle path, resulting in the recovery of a total of 1318 artifacts (Table 2). Ceramic fragments dominate among the findings, while animal bones, daub, and a variety of lithic artifacts were also uncovered. Despite the implementation of detector prospecting, no bronze artefacts could be found. The site is multicultural, but the occupation from the La Tène and Roman periods known from the past (cf. Hrubý et al. 1956; Zeman 2015) could not be identified in the newly excavated area. Research conducted at the "Hýblův kříž" site has provided new insights into the dynamics of prehistoric settlement development on the eastern periphery of Vlčnov village (Fig. 13). The recently discovered traces of a Urnfield culture settlement may also be connected to a hoard of bronze artefacts (cf. Salaš 2005, 408–409) found on the opposite side of a watercourse flowing to the south of the site.

Key words: Moravia, Vlčnov, Late Bronze Age, Urnfield culture, settlement, rescue excavation

Eine Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit an der Stelle Vlčnov – Hýblův kříž

Zusammenfassung

Im Jahr 2021 wurde auf dem Feld „Hýblův kříž“ bei Vlčnov (Bezirk Uherské Hradiště) ein Teil der Siedlung der Urnenfelderkultur aus der Spätbronzezeit erkundet. Das Vorhandensein einer prähistorischen Besiedlung aus der Bronzezeit wurde durch mehrere versunkenen Strukturen und eine dunkle Kulturschicht mit archäologischen Funden nachgewiesen. Es wurden ein Siedlungsmerkmal, ein Pfeilerloch und einige kleine Pfostenlöcher identifiziert. Die Kulturschicht wurde nur durch Versuchsgruben ausgehoben, da sie mehrere Dutzend Meter lang war (Abb. 5). Einige Testgruben boten interessante Situationen wie die Anhäufung von Steinen, oder ein stillgelegtes Flussbett, das ursprünglich durch eine Reihe von Pfostenlöchern verstärkt wurde. Die archäologische Rettungsforschung wurde durch den Bau eines neuen Radweges eingeleitet und insgesamt 1318 Artefakte geborgen (Tabelle 2). Unter den Funden überwiegen Keramikfragmente, es wurden auch Tierknochen, Kleckse und eine Reihe lithischer Artefakte gefunden. Bronzeartefakte konnten trotz Anwendung der Detektorprospektion nicht gefunden werden. Die Stätte ist multikulturell (vgl. Hrubý et al. 1956; Zeman 2015), die aus der Vergangenheit bekannte Besiedlung aus der Latène- und Römerzeit konnte im neu ausgegrabenen Gebiet jedoch nicht nachgewiesen werden. Die Forschung im Bereich „Hýblův kříž“ brachte neue Erkenntnisse über die Dynamik der prähistorischen Siedlungsentwicklung am östlichen Rand des Dorfes Vlčnov (Abb. 13). Neu entdeckte Spuren einer Siedlung der Urnenfelderkultur könnten auch mit einem bronzenen Artefakthort (vgl. Salaš 2005, 408–409) in Zusammenhang stehen, der auf der anderen Seite eines südlich der Stätte fließenden Wasserlaufs entdeckt wurde.

Stichwörter: Mähren, Vlčnov, Spätbronzezeit, Urnenfelderkultur, Siedlung, Rettungsgrabung

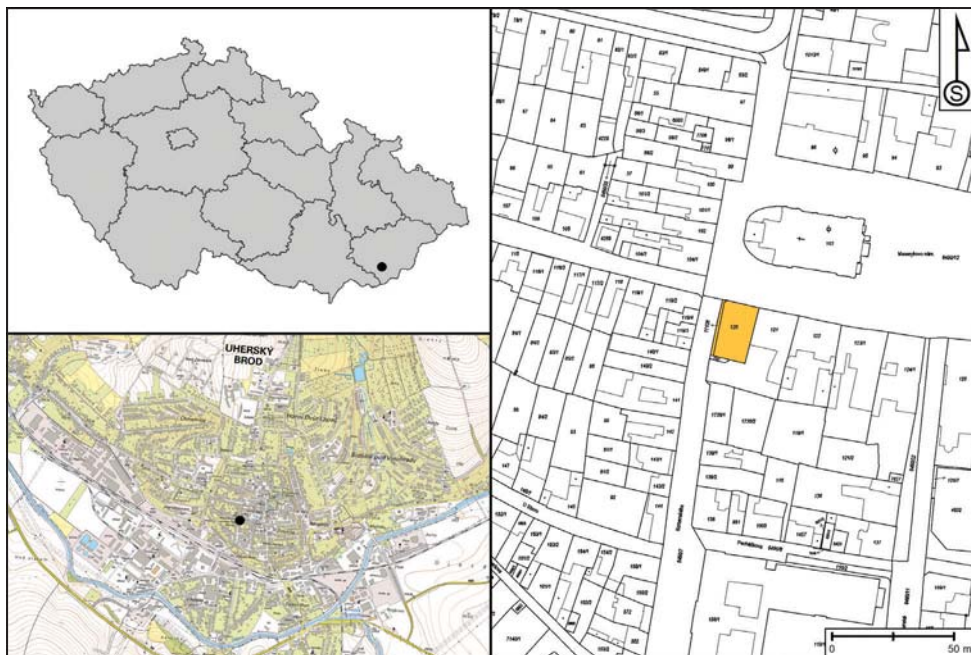
K INTERPRETACI KACHLŮ S HERALDICKÝMI NÁMĚTY Z UHERSKÉHO BRODU, NÁROŽÍ MASARYKOVA NÁMĚSTÍ A KOMENSKÉHO ULICE

*Dana Menoušková, Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti
Jakub Šimík, Archaia Brno z. ú.*

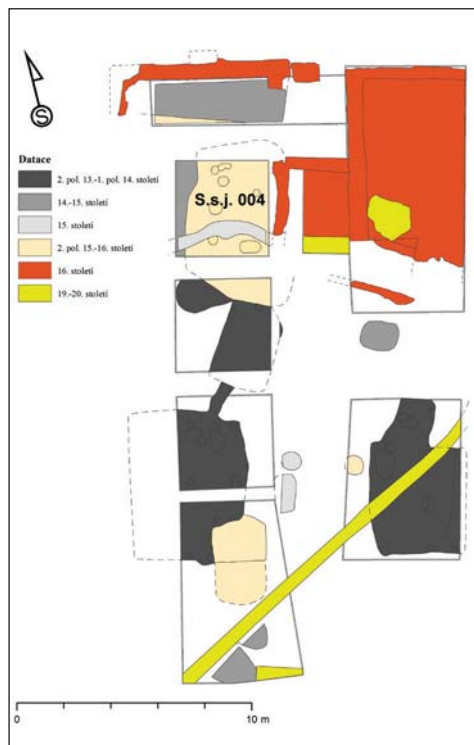
Na přelomu let 2018 a 2019 proběhl v Uherském Brodě na nároží Masarykova náměstí a Komenského ulice, parcelní číslo 120, výzkum společnosti Archaia Brno z. ú., během něhož byly mimo jiné získány také kachle s reliéfní výzdobou. Jedná se o doposud nejrozsáhlejší kolekci kachlů z prostoru tohoto města, odlišující se od nálezů z Uherského Hradiště, a to jak po výtvarné stránce, tak po stránce technologické. S ohledem na četnost souboru je v následujícím textu pozornost upřena na reliéfně zdobené kachle s heraldickou výzdobou, jejichž publikace tematicky navazuje na materiál představený v minulém ročníku Slovácka.

Nálezové okolnosti

Při stavbě polyfunkčního domu v Uherském Brodě byl proveden záchranný archeologický výzkum v prostoru celé parcely č. 120 (obr. 1). Výhodná poloha v jihozápadním rohu Masarykova (dříve Dolního) náměstí dávala tušit potenciálně bohatou nálezovou situaci v rámci původní středověké parcely. Na ploše o rozměrech 369 m² bylo za pomoci sond a následného archeologického dohledu identifikováno šest suterénů a jeden ražený sklípek.

Obr. 1. Lokalizace zkoumaného prostoru. Grafická úprava J. Šimík.

Obr. 2. Přehled prozkoumaných archeologických struktur na parcele č. 120. Objekty v šedé a béžové barvě představují výkopy suterénů, sloupových jam a dalších objektů. Oranžovou barvou je znázorněna raně novověká a zděná zástavba. Grafická úprava J. Šimík.

Obr. 3. Sonda S6 odkrývající část suterénu 004. Nahoře: uložení 165=310, která obsahovala velké množství mazanice a fragmentů kachlů. Dole: část suterénu 004 po exkavaci výplně. Grafická úprava J. Šimík.

Tyto zahluobené prostory souvisely s dřevohliněnou zástavbou, která se na parcele nacházela od 2. poloviny 13. do 16. století. Dále byla exkavována tři nadzemní otopná zařízení související s vrcholně středověkou zástavbou a v neposlední řadě dva kamenné pozdně středověké sklepy související s pozdně středověkou a novověkou zděnou architekturou (obr. 2).

Soubor kachlů s heraldickými motivy se nacházel celkem v osmi uloženíích.¹ Tyto uložení tvořily výplň suterénu 004, který byl otevřen sondou S6 o rozměrech 4×4 m. Severní hrana suterénu se nacházela 3,5 m od dnešní uliční čáry. Vzhledem k tomu, že se suterén 004 nacházel v superpozici se šesti objekty, nemůžeme zcela přesně určit jeho původní tvar a velikost. Na základě výzkumu však můžeme předpokládat, že výkop 503 pro suterén 004 měl tvar nepravidelného lichoběžníku o přibližných rozměrech 5,1–7 × 3,8–4,5 m. Uvažujeme tak na základě tří hran zachycených během výzkumu. Východní hrana byla zničena během stavby mladšího kamenného sklepu.

Vstupní šíje do prostoru nebyla v rámci výzkumu identifikována. Dno suterénu se nacházelo 3,3 m pod dnešní úrovní terénu. Drtivá většina uložení vyplňujících objekt měla charakter šedých, žlutých a žlutošedých plastických hlín s příměsí kamenů, keramiky, uhlíků a malty v různých poměrech. Velká část výplně suterénu² obsahovala výrazný podíl

(až 40 %) malých až středních kusů mazanic (obr. 3). Na základě tohoto jevu předpokládáme, že suterén byl po pozbytí své funkce zahrnut troskami neznámé shořelé roubené stavby. Ačkoliv na parcele bylo zachyceno hned několik dřevohliněných staveb zaniklých požárem (Šimík 2020b), není vyloučeno, že výplň suterénu nepochází z prostoru sledované parcely. Fragменты kachlů se tak mohly dostat do výplně jako součást trosk domu, jehož interiéru mohly být součástí.

Na dně suterénu se po exkavaci uloženin výplně objevily tři kamenné kumulace neznámé funkce. Jedna z nich pravděpodobně fungovala jako vydláždění blíže neurčené niky nebo schodu. Do dna výkopu pro suterén byla vyhloubena dvě na sebe kolmá liniová lůžka pro drenáž tvořenou vyskládanými kameny (obr. 3). Tento konstrukční prvek je v rámci parcely č. 120 unikátní. Obdobná řešení přílišné vlhkosti suterénu můžeme sledovat ve Starém Plzenci (Vařeka 2002, 259). Při jediné zjištěné hraně objektu bylo zachyceno pět sloupových jam indikujících sloupovou konstrukci suterénu. Žádné dřevěné konstrukční prvky stavby se nedochovaly. Dutiny v uloženinách výplně suterénu však naznačují, že k zasypání prostoru došlo v momentě, kdy se sloupy nacházely ve své funkční poloze.

Keramický materiál ze zásypu suterénu 004 pochází z 2. poloviny 15. až 1. poloviny 16. století. Tuto dataci potvrzují i nálezy mincí z uloženin obsahujících kachle. Výjimkou jsou pouze dvě jednostranné stříbrné mince z kontextu 165=310 a stříbrný fenik nalezený v uloženině 131. Tyto mince byly raženy v 1. polovině 15. století a představují tak ve výplni suterénu starší intruzi (Šimík 2020a, 2020c, 55). Suterén 004 představoval v rámci parcely nejmladší komponentu související s dřevohliněnou zástavbou. Nad zasypáním suterénu byla následně zbudována zděná stavba, která ukončila tři sta let trvající éru dřevohliněné architektury na parcele č. 120.

Charakteristika nálezového souboru kachlů

Archeologický výzkum společnosti Archaia Brno z. ú. zachytil na parcele 120 v Uherském Brodě doposud největší kolekci komorových a nádobkových kachlů z prostoru tohoto města. Soubor je možné na základě analogických nálezů, ikonografické analýzy a historických souvislostí datovat na závěr 15., eventuálně počátek 16. století. Rozsáhlá a pestrá kolekce čítá více jak jedenáct set střepů či částí kachlů. Co do počtu tvoří její velkou část torza nádobkových kachlů (devět set zlomků), často s výraznou povrchovou úpravou slídováním, ale také torza čelních vyhřívacích stěn a komor, na nichž se bohužel nedochovala výzdoba (více jak sto kusů). Zajímavá je již zmíněná úprava povrchu slídou, která v takovém rozsahu doposud v regionu zaznamenána nebyla, byť i materiál ze starších archeologických výzkumů z Uherského Brodu a okolí je rovněž slídovaný. Z nádobkových kachlů nicméně slídování

Obr. 4. Výběr z fragmentů nádobkových kachlů z kontextu 165. Na většině patrné slídování na vnitřní straně. Foto D. Menušková.

neznáme ani z Uherského Hradiště, Strážnice či jiných nalezišť v okolí. V materiálu z Uherského Brodu je slídování na nádobkových kachlích patrné na vnitřní, tj. pohledové straně kachlů. A týká se jak kusů vypálených do cihlových tónů, tak do šeda. Část materiálu zůstala bez této povrchové úpravy (obr. 4). Fenomén, s nímž jsme se v oblasti doposud nesetkali, může vedle odlišných dílenských zvyklostí souviset s charakterem otopného zařízení, pro které byly kachle určeny. Se slídou na povrchu získaly i prosté a reliéfně nezdobené nádobkové kachle výrazný estetický potenciál a prestižnější vzhled. Roli v tak dobrém zachování slídování kachlů mohly ale hrát i příhodné půdní podmínky nálezů, které nevedly k degradaci povrchu, a moderní a šetrná exkavace a konzervace artefaktů při archeologickém výzkumu.

Vedle dominantního množství nádobkových kachlů (respektive jejich zlomků) tvoří další část uherskobrodské kolekce střepy z reliéfně zdobených čelních vyhrávacích stěn, jimž co do počtu dominuje skupina s heraldickou reliéfní výzdobou. Analýza těchto motivů, v rámci nichž se objevují i náměty odkazující k zemským znamením (lev, orlice), ale i církevní správě a některým šlechtickým rodům, naznačuje, že původní kachle nebyly určeny pro běžnou měšťanskou domácnost a adekvátně tomuto požadavku byly tedy reliéfně zdobené a upraveny, a to minimálně slídováním. O nadstandardním přístupu k úpravě povrchu uherskobrodských kachlů svědčí i výskyt zelené a hnědé glazury na několika zlomcích z kontextů 131, 155, 165. Z těchto kontextů pocházejí i kachle s heraldickými reliéfy.

Vedle heraldických námětů jsou v souboru zastoupeny i reliéfy s náboženskou tematikou, turnajové scény, ale i kachle s vegetabilními či dekorativními náměty. Rozsah kolekce však neumožňuje v tomto textu pojmut celý nálezový soubor. Na základě rozboru heraldických reliéfů lze však dospět k zajímavým dílčím závěrům ohledně charakteristiky a datování celku z nároží Masarykova náměstí a Komenského ulice a vyjádřit se i k otázce pro koho, respektive do jakých prostor byl určen.

Zemská heraldika

Ze symbolů zemské heraldiky se na čelních vyhrávacích stěnách uherskobrodských kachlů setkáme s variantně provedenými reliéfy lva a unikátně i s orlicí, jejíž reliéf jinde v regionu jihovýchodní Moravy doložen nemáme.

Lev představuje v heraldice čestné znamení rytířských ctností, odvahy, síly a bojovnosti. Ztvárňuje se proto nejčastěji v útočném postoji, se zdůrazněnými drápy a vyceněnými zuby s vyplazeným jazykem. Jako korunovaný, dvouocasý a ve skoku je zemským znakem. Patří mezi častá heraldická znamení našich kachlů ať už jako zemský znak, či jako znak některého panského rodu. Heraldické nedostatky kachlových reliéfů nicméně často vedou k obtížím při konkrétním ztotožnění motivu. Mezi obvyklou chybou patří i nesprávná stranová orientace zapříčiněná i specifickým způsobem tvorby prvotního modelu kachle, totiž prací v negativu (Pavlík–Vitanovský 2004, 128).

Na materiálu z Uherského Brodu je český (?) lev ve skoku, heraldicky doleva, ve svisle umístěném štítu (obr. 5) zachycen na několika zlomcích, které jsou zajímavé zpracováním lví hlavy. Ztvárnění en face, kdy obě oči zvířete míří na diváka, je v naší heraldice vzácné. Detailní podání (i anatomických podrobností) reliéfu je výsledkem kvalitně zpracované keramické hmoty. Motiv lze spolehlivě identifikovat na minimálně šesti zlomcích z původně alespoň čtyř kachlů. Povrch je upraven slídováním. Reliéf má blízkou analogii v kusu ze Strážnice či hradu Karlštejna (Pavlík–Vitanovský 2004, 128, 265, 392, katalog, 806–807), znám je také z fondu Národního muzea (obr. 6) z oblasti středních Čech (Brych 2004, 33–34, katalog 6–10).

Obr. 5. Dochované reliéfy českého (?) lva ve skoku ve štítu, heraldicky doleva. Foto D. Menoušková.

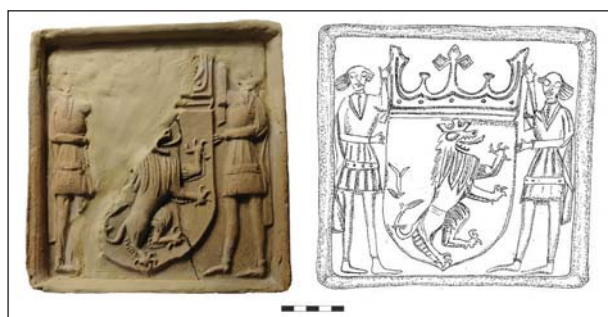
Také jen částečně je zachován reliéf jiného kusu s korunovaným českým (?) lvem ve skoku, heraldicky doleva, ve svisle umístěném štítě a se dvěma štítonoši, nad štítem s rozměrnou korunou (obr. 7). Na většině střepech se dochovaly výrazné stopy slídy na čelní vyhřívací stěně. Motiv je doložen z původně minimálně tří kachlů, z nichž dva jsou slídované, jeden kus není. Oproti heraldicky korektnímu zobrazení českého lva (znak zeměpána) je reliéf (tak jako v předchozím případě) stranově obrácený (heraldicky doleva). Což může, ale nemusí být záměr (srovnej například Vitanovský 2008, 92, 100, katalog 288). V případě záměru můžeme připomenout například znak východočeské Chotěboře z roku 1406 (Čarek 1985, 169). Pravděpodobně od 16. století užívaly jako znaku dvouocasého lva s korunou na hlavě, obráceného heraldicky doleva také Dašice v pardubickém panství (tamtéž 117). Patrně později se obdobná figura objevila ve znaku severočeského Duchcova (tamtéž 128–129). Výše zmíněné heraldické příklady však dosud neznáme z kachlových reliéfů (srovnej například Brych 2004; Frolík 2003; Havlice–Kypta et al. 2017; Jiřík–Kypta eds. 2013; Krajíc 2005; Kvietok–Mácelová 2013; Loskotová–Schenk 2020; Menoušková–Měřínský edd. 2008; Moravec 2019; Pavlík 2017; Pavlík–Vitanovský 2004 ad.) a není ani žádné pojitko mezi výše zmíněnými lokalitami a místem nálezů. Pravděpodobnější,

Obr. 6. Analogický reliéf korunovaného lva ze středních Čech, podle Brych 2004, 33–34, katalog 6–10.

Obr. 7. Korunovaný český (?) lev ve skoku ve štítu, heraldicky doleva se dvěma štítonoši, nad štítem rozměrná koruna. Foto D. Menoušková.

Obr. 8. Analogický reliéf z Uherského Hradiště. Foto a kresba D. Menoušková.

než že se jedná o přepis konkrétního městského znaku, je vysvětlení, že jde o obsahovou a výtvarnou stylizaci. Ta mohla vyjadřovat vztah královského města (kterým Uherský Brod do roku 1506 byl³) k zeměpánovi. Reliéf kachle mohl být zamýšlen jako projev příslušnosti pod ochranu královské koruny a manifestace svobod a výsad plnoprávného měšťanstva (srovnej Bielich–Samuel 2007, 82). Chybnou orientaci je mož-

né vysvětlit technologickými důvody. Práce v negativu sváděla u kachlových reliéfů často k záměně levé a pravé strany.

Zajímavé je srovnání uherskobrodského nálezu se stylizačně blízkou analogií z Uherského Hradiště (obr. 8). Obě varianty se shodují v řemeslně zručně ztvárněném reliéfu s řadou detailů (hlava a tělo lva, koruna s liliovitými výběžky) provedených vesměs ve vysokém reliéfu. Odlišují je však především postavy štítonoši, podané v obou případech se značnou fyziognomickou labilitou. Typově shodné postavy s uherskobrodským reliéfem nalezneme i na jiném kachlovém motivu: strážných u městské brány (obr. 9), který známe z Uherskobrodsku z roku 1963 (nález je lokalizován do ulice Široké, která se dnes nachází v blízkém Újezdě), ale i Uherského Hradiště (Menoušková 2011).

Také následující zlomek koruny (obr. 10) patří ke stejnému typu reliéfu jako předchozí. Odchytky ve výzdobě vrcholových lilií ale ukazují na mnohem větší spřízněnost s uherskohradištskou variantou korunovaného českého (?) lva ve skoku ve štítu, heraldicky doleva a dvěma štítonoši, nad štítem opět s rozměrnou korunou.

I další zástupce heraldického zpodobnění českého (?) lva je korunovaný a ve skoku heraldicky doleva. Nevyplňuje však celou plochu štítu, jak tomu bylo až dosud, ale z dochovaného torza vyplývá, že tvořil heraldicky pravou horní čtvrtinu znaku se středovým, z větší části odlomeným štítkem uprostřed. Varianta je zachovaná jedním spíše masívnějším zlomkem (naznačujícím větší rozměry kusu) s pozůstatkem světlé povrchové engoby a původně patrně také slídováním (obr. 11). S ohledem na stav zachování není možné reliéf prozatím bezpečně určit. Mimo možnosti identifikovat jej jako znak některého z domácích šlechtických rodů se nabízí ztotožnění se znakem saského rodu Wettinů, což byl motiv na sklonku 15. století velmi populární a doložený jej máme i v materiálu z Uherského Hradiště (Menoušková 2022, 123–144). Nicméně mezi saským rodem Wettinů, popřípadě českými rody se čtvrceným znakem (např. Karlové ze Svárova, Kapounové ze Svojkova, Hodičtí z Hodic, z Rožmitálu, z Rabštejna, z Michalovic) a městem Uherský Brod není žádná spojitost a validitu hypotézy tak bez dalších nálezů či analogií nelze doložit.⁴

Drobný zlomek krácejícího českého (?) lva ve štítě (orientovaný opět doleva; obr. 12) neumožňuje s ohledem na svou velikost přesnější interpretaci. Mohl být součástí například

Obr. 9. Postavy strážných u městské brány z reliéfu z Uherskobrodsko (nahore) a z Uherského Hradiště. Foto a kresba D. Menoušková.

Obr. 10. Zlomek koruny patrně z jiné varianty reliéfu korunovaného českého (?) lva ve skoku ve štítu se dvěma štítonoši. Foto D. Menoušková.

Obr. 11. Část reliéfu s českým (?) lvem ve čtvrceném štítě se středovým štítkem. Foto. D. Menoušková.

Obr. 12. Krácející český (?) lev ve štítě. Foto D. Menoušková.

u lva i zde bývají na kachlových reliéfech rozdíly proti oficiální podobě zemského znaku a proti heraldickým zásadám obecně. I v našem případě u orlice chybí šachování (což je ale na kachlových reliéfech jev velmi běžný), a tak je těžké prokázat, zda v daném případě zastupuje Moravu, nebo říši.

Na uherskobrodských reliéfech je orlice korunovaná a patří mezi nepočetnou skupinu orlic ve štítě, v tomto případě kolčím (srovnej Pavlík–Vitanovský 2004, 131, katalog 849–855). Její ztvárnění je suverénní, proporční a ve vysokém reliéfu, který umožnil zobrazit i detaily těla, drápů či obličejových partií. Zdařilý výtvarný koncept souměrně vykryvá plochu štítu, vně doprovázeného ornamentálním dekorem.

Obr. 13. Korunovaná rozkřídlená orlice hledící heraldicky vlevo, ve štítě. Digitální rekonstrukce reliéfu D. Menoušková.

aliančního vyobrazení, tak jak to vidíme na analogii z Velkého Meziříčí, kde je jeho protipólem orlice a jako štítonoš se objevuje anděl (Vitanovský 2008, 92, 100, katalog 290).

Vedle lva se na uherskobrodských kachlích setkáváme i s další významnou a vznesenou heraldickou figurou: korunovanou rozkřídlenou orlicí ve štítě svisle, hledící heraldicky vlevo (obr. 13; Buben 1986, 53–55). Vznášející se majestátní pták s roztaženými křídly vyjadřoval nejen vládu „z Boží milosti“, ale též světovládný nárok. Orlice (respektive orel) byly proto často užívány jako symbol císařů. Jedná se o vysoce cenné a preferované znamení. Podobně jako

cero zlomcích, ale žádném celistvém kusu. Původně se mohlo jednat minimálně o 11 kachlů, jejichž čelní vyhřívací plocha je pálena do cihlova i šeda. Některé kusy nesou na zadní straně stopy kouře, u řady z nich jsou na čelní vyhřívací stěně patrné markantní zbytky slídování. K motivu s velkou pravděpodobností patří i další zlomky vyhřívacích stěn s torzy štítů či dekoru.

Jedním zlomkem je zastoupeno variantní ztvárnění motivu orlice (obr. 14), gracilní (smrštěné) podání nevyklučuje, že se mohlo jednat o alianční znak. Adekvátní analogii (aliance lva a orlice – země spojené pod vládou jednoho panovníka, obr. 15) ukazuje nález z Brna (Pavlík–Vitanovský 2004, 132–133, 271, 398, katalog 876).

Obr. 14. Zlomek reliéfu s orlicí z aliančního (?) znaku. Foto D. Menoušková.

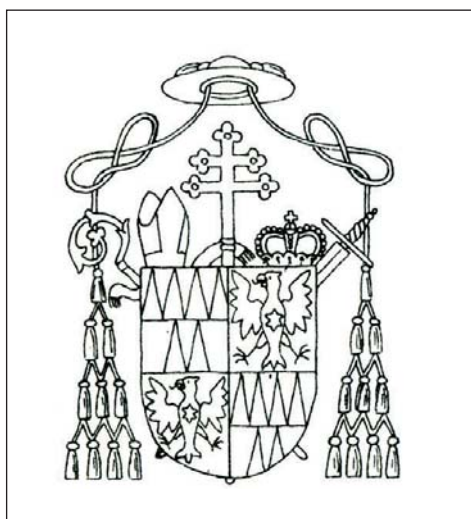
Obr. 15. Analogický reliéf orlice a lva z aliančního znaku z Brna. Podle: Pavlík–Vitanovský 2004, 132–133, 271, 398, katalog 876.

Církevní heraldika

Téma církevní heraldiky je v uherskobrodském materiálu zastoupeno jediným reliéfem dochovaným v několika zlomcích. Nečetnost zpracování tohoto tématu vybízí ke srovnání s uherskohradištským materiálem. Také tam je církevní heraldika zastoupena jen na několika málo motivech. A oba soubory patrně spojuje i leitmotiv reliéfů, jímž je osobnost velkovevradinského biskupa a administrátora olomoucké diecéze Jana Filipce (např. Měšťánek 2003).

V materiálu ze staršího archeologického výzkumu z Uherského Hradiště se jedná o ojedinělý kachlový exemplář reflektující tuto významnou historickou postavu konce 15. a počátku 16. století osobním znakem (Menoušková 2021, 611–630), v souboru z nároží Masarykova náměstí v Uherském Brodě jde o znak církevní instituce, sídelního úřadu – olomouckého biskupství (obr. 16; k tomu např. Buben 1986, 199–218), který je zobrazený spolu se znakem Jana Filipce.

Olomoucké biskupství je na znaku reprezentováno špicemi (hroty, kužely). Jde o heraldskou figuru vzniklou dělením štítu. Více špicí v poli štítu bývá popisováno jako kužely. Znak olomouckého biskupství je umístěn v kolčím štítu, nad nímž a pod nímž probíhá stylizovaná nápisová páska s těžko čitelným nápisem.

Obr. 16. Znak olomouckého biskupství. Podle: Buben 1986, 204.

Obr. 17. Částečná digitální rekonstrukce znaku olomouckého biskupství se třemi šípkami nad štítem – osobním znakem Jana Filipce. Rekonstrukce D. Menoušková.

Obr. 18. Detail vyobrazení Jana Filipce s biskupským znakem. Podle: Paprocký 1593.

Na digitálně zrekonstruovaném reliéfu je vidět, že z horního okraje štítu vychází uprostřed hrot šípů, další dva byly patrně na horních okrajích štítu a směřovaly do rohů reliéfu. Jeden z nich je zachycený na samostatném zlomku, na další ukazuje dřík, který z dolního středu kachle směřuje přes nápisové pásky vzhůru (obr. 17). Čtyři dochované zlomky pocházejí ze 2 až 4 kusů patrně rozměrnějších reliéfů, jak na to ukazuje zesílená tektonika hmoty kachle. Zlomky nesou stopy slídování. Vysoký, výrazně plastický, lapidárně stylizovaný reliéf je zpracován do silnostěnných kusů. Na rubové straně je patrně výrazné svislé prstování, nikoli soustředné kruhy po vytáčení na hrncířském kruhu, které ukazují na jiné dílenské zpracování než u předchozích kusů.

Symbolika hrotů šípů odkazující patrně k osobnímu znaku již zmíněného administrátora olomoucké diecéze Jana Filipce⁵ (obr. 18; viz Menoušková 2021) je dalším důležitým vodítkem, které vede k dataci souboru. S velkou pravděpodobností tak vznik souboru můžeme klást do osmdesátých až devadesátých let 15. století, tedy do doby, kdy Jan Filippec vykonával funkci administrátora. S ohledem na zemská znamení, která se na předchozích kachlích vyskytují, je datem ante quem rok 1506.

Rodová heraldika

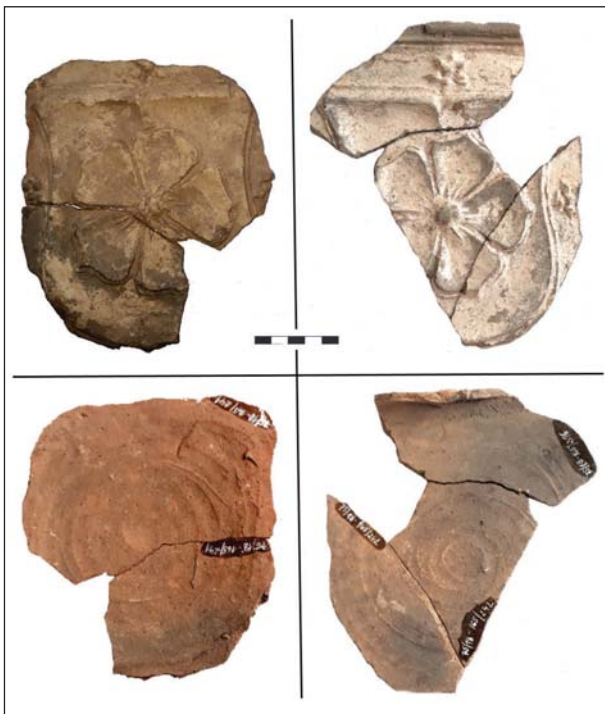
Hypotézu datování souboru před rok 1506 podporuje i absence reliéfu kachle/kachlů se znakem pozdějšího pána Uherského Brodu, za něhož město výrazně vzkvétalo a který by v takto koncipované kolekci měl nutně své zastoupení. Znak Jana z Kunovic (dva zlatí jeleni na modrém pruhu) není totiž na žádném z reliéfů dochován.

Ve sledovaném souboru je naopak rodová heraldika zastoupena motivem kolčího štítu s dominantní pětilistou růží uprostřed (obr. 19), zmenšený motiv růže se pak opakuje v horních rozích a na bocích reliéfu, dále v dolních rozích (jako čtyřlístá) a nad středem kolčího štítu (schematizovaná šestilístá růže). Reliéf je proveden v režné i silně slídované (stříbřité) variantě čelní vyhrívací stěny.

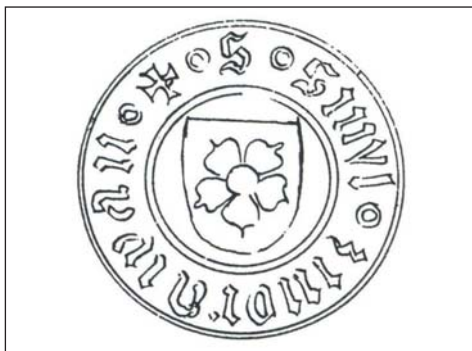
Motiv lze s velkou pravděpodobností přiřknout pánům z Moravan (obr. 20). Jedná se o moravskou větev Vítkovců odvozující svůj původ od pánů z Landštejna. Patřil jim erb stříbrné pětilisté růže v červeném poli. Smil je připomínán ve 2. polovině 14. století. Jeho potomci se uvádějí na Miloticích a dalších statcích do 2. poloviny 15. století (Mysliveček 2005, sv. 2, 48).

Analogické kachlové reliéfy s motivem pětilisté růže známe také z nálezů z Uherského Hradiště (obr. 21). I další analogie je známá z Uherského Hradiště. Setkáme se s ní pod římsou jižní vnější stěny presbytáře františkánského kostela Zvěstování Panny Marie (obr. 22). Rod je totiž jedním ze tří donátorů zakládaného františkánského kláštera (vedle pánů z Vojslavic a biskupa Jana Filipce, s jejichž znaky se na kostele také setkáme). V době vzniku kláštera a kostela (na přelomu 15. a 16. století) zastávali páni z Moravan funkci správce hradištského kraje.

Motiv růže, ve složitějším provedení a v kompozici se šesticemi v rozích, zachycuje ještě reliéf výžlabkového římsového kachle. Nejedná se však již o heraldickou scénu. V tomto zpracování se již neobjevuje

Obr. 19. Dva nejlépe dochované reliéfy s pětilistou růží ve znaku. Režný a povrchově slídovaný kachel se znakem pánů z Moravan, čelní a zadní strana. Foto D. Menoušková.

Obr. 20. Pečeť Smila z Moravan, 1437. Podle: Mysliveček 2005, sv. 2, 48.

kolčí štít ani žádné další heraldické reminiscence a lze jej považovat spíše za dekorativní doplněk (u něhož je někdy zmiňována mariánská symbolika, viz Loskotová–Schenk 2020, 115, katalog 7.2.). V souboru z Uherského Brodu je reliéf po výtvarné stránce odvozený od předchozího heraldického motivu a tvořící jeho pandán (obr. 23).

Vedle znaku pánů z Moravan je v uherskobrodském souboru zachována ještě část reliéfu, která zachycuje jiný významný moravský panský rod – pány z Cimburka/Vojslavic (obr. 24). Znak rodu je zachován ve zlomcích původně ze dvou kachlů obdélného formátu a větších rozměrů. Řemeslně kvalitně provedené scéne dominuje ve vysokém reliéfu ztvárněná kolčí přilba s klenotem a bohatými příkrývadly symetricky se klenoucími na obě strany. Kolčí štít šikmo pod přilbou nese heroldskou figuru cimbuří v podobě oboustranně zubatých břevien. Reliéf je dochován v režné i slídované podobě, v oxidačním výpalu a s náběhem na poloválcovou komoru. Analogický nález známe z Uherského Hradiště (obr. 25).

Páni z Cimburka patřili mezi starobylé moravské panské rody (obr. 26). Počátek moravské větve rodu je spojován se stejnojmenným hradem v dnešním okrese Svitavy. Z něj přesídlili v 1. polovině 14. století na nově postavený Cimburk u Koryčan (více Janiš–Vrla a kolektiv 2018, 69–76).

Obr. 21. Znak rodu z Moravan na zlomcích kachlových reliéfů z Uherského Hradiště: Otakarova ulice (vlevo) a nároží ulic Hradební, Krátká a Františkánská. Foto D. Menoušková.

Obr. 22. Jižní stěna presbytáře františkánského kostela Zvěstování Panny Marie v Uherském Hradišti s kolčím štítem se znakem růže pánů z Moravan a detail téhož reliéfu. Foto D. Menoušková.

Obr. 23. Reliéf skládané růže na střepech z římsového kachle. Foto D. Menoušková.

Obr. 24. Částečná rekonstrukce kachle s reliéfem znaku pánů z Cimburka/Vojslavic, čelní a zadní strana. Foto D. Menoušková.

Obr. 25. Část reliéfu kachle se znakem pánů z Cimburka/Vojslavic, kolčí přílbou a příkrývadly z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice. Foto D. Menoušková.

Obr. 26. Ctibor Tovačovský z Cimburka s rodovým znakem. Podle: Paprocký 1593.

Obr. 27. Znak pánů z Vojslavic na vnější straně presbyteria fran-tiškánského kláštera v Uherském Hradišti. Foto D. Menoušková.

V polovině 14. století se hlavní větev rodu usadila na Tovačově a začala se nazývat Tovačovskými z Cimburka (Myslivoček 2005, svazek 1, 146). Tovačovské z Cimburka proslavil Jan (1416–1464), moravský zemský hejtman. Hejtmanem byl i jeho syn Ctibor Tovačovský (asi 1438–1494), známý jako státník, válečník i literát. Ten se

v letech 1471–1479 stal nejvyšším kancléřem Království českého a byl uznávanou hlavou moravské šlechty. Ctibor se také výrazně podílel na jednáních mezi Vladislavem Jagellonským a Matyášem Korvínem v roce 1478 a spojovalo jej i přátelské pouto s již výše zmíněným Janem Filipcem (srovnej Menoušková 2021).

Do příbuzenského vztahu s Cimburky je dáván i další rod obdobného znamení: vladyslavové z Vojslavic (Myslivoček 2005, svazek 2, 316–317), kteří drželi nedaleké veselské panství (Fišer 1921, 18; Štarha 1999, 67). Vliv tohoto rodu zaznamenáváme nicméně i v pozdně středověkém Hradišti. Kolčí štít s erbem cimbuří vladyslavského rodu z Vojslavic nalezneme spolu

s dalšími dvěma znaky donátorů pod římsou jižní vnější stěny presbytáře františkánského kostela Zvěstování Panny Marie (obr. 27).

Rodový znak pánů z Cimburka, respektive vladyků z Vojslavic je odvozen od zubatého zakončení hradební zdi, které tvoří kryty a výhledy pro bránícího střelce. Symbolizuje neohroženost a schopnost obrany (Mysliveček 2005, sv. 1, 14). Dochovanému kachlovému reliéfu samozřejmě chybí barevné provedení, a tak rozlišení rodů podle tinktury nelze provést. Vůdtkem k přesnějšímu určení reliéfu by mohly být dobové zmínky o sporech brodských měšťanů s Václavem z Vojslavic (Zemek 1972, 75; Zemek 1992, 744–763) a naopak korektní obchodní i správní vztahy k pánům z Cimburka (týž, 70; Tomeček 2002, 53).

Neurčitelné

Pro úplnost je pak třeba ještě dodat, že vedle výše uvedených a relativně dobře ikonograficky určitelných zlomků je v souboru kachlů z nároží Masarykova náměstí a Komenského ulice zachovaná více jak desíтка torz zachycujících malé části prázdných štítů, někdy včetně obvodové lišty, které bližší určení nedovolují.

Závěr

Výzkum společnosti Archaia Brno z. ú. v centrální části Uherského Brodu v letech 2018 až 2019 přinesl rozsáhlou, ikonograficky nevšední a technologicky zajímavou kolekci kachlů, jejíž heraldické náměty jsou zpracované v předkládaném textu. Soubor čítající stovky střepeň je v regionu jihovýchodní Moravy v současné době největší moderními metodami exkavovanou kolekcí kachlů. Adekvátně rozsáhlé kolekce byly doposud v dané oblasti získané pouze během starších výzkumů (pro Uherské Hradiště např. Procházka 1979–1981, rkp. Terénního deníku; pro Strážnici např. Pajer 1983; pro Dambořice ještě dříve např. Vrbas 1930; 1936; 1943; Měřínský 1997, též Menoušková 2003). Jejich výpovědní hodnota je tímto faktem tak limitovaná. I přesto však vytvářejí základní rámec a ukazují charakter regionální kachlové produkce konce 15. a počátku 16. století.

Nově získaný uherskobrodský soubor kachlů z nároží Masarykova náměstí výrazně rozšiřuje a obohacuje naše poznání soudobé kamnářské produkce regionu. V řemeslně často nadstandardním provedení, jednoduchém, ale výtvarně působivém konceptu a ve vysokém reliéfu jsou zpracována ikonograficky ojedinělá témata, jimž dominuje pestrý heraldický soubor. Opomenout nelze ale ani další motivy, které budou ještě zpracovány a publikovány: náboženské motivy, turnajové scény, dekorativní a ornamentální reliéfy.

Výjimečnost uherskobrodského heraldického souboru ukazuje výčet zachycených témat: zemskou heraldiku reprezentuje několik variant korunovaného českého (?) lva ve skoku, reliéf s krácejícím lvem, v regionu naprosto ojediněle doložený reliéf s císařskou či moravskou korunovanou orlicí a torzo aliančního znaku s orlicí. Exkluzivitu kolekce podtrhuje i neobvyklý reliéf se znakem olomouckého biskupství a osobním znakem olomouckého administrátora, velkovaradínského biskupa a mimořádně vlivné osobnosti konce 15. až počátku 16. století Jana Filipce. Kolekci uzavírají reliéfy se dvěma rodovými znaky: pánů z Moravan a pánů z Cimburka, respektive Vojslavic, které nejenže byly s Filipcem spřáteleny, ale reprezentovaly správu regionu a sehrály významnou roli například při donaci františkánského kláštera v Uherském Hradišti.

Charakter heraldických námětů na uherskobrodských kachlích, ale i výskyt již výše zmiňovaných turnajových scén z týchž kontextů, efektní úprava povrchu slídováním, ale i výskyt glazury na některých kachlích ukazují na výjimečnost souboru, který nebyl určen pro domácnost běžného měšťana. Majestátní královský lev patří v heraldice mezi nejoblíbenější

a nejmocnější obecné figury. Bývá symbolem královské moci a často proto nese na hlavě korunu. Je znamením rytířských ctností síly a odvahy (Mysliveček 2005, 38–39). Vznešený orel, respektive orlice – král ptáků – je symbolem moci, vítězství a vlády. Vedle lva patří k nejužší ceněným figurám. Jejich užívání patřilo k výsadám nejmocnějších. Tyto kachle tak mohly být určeny do prostor zeměpanských, šlechtických, ale i prostor ve správě města, kde mohly plnit reprezentativní potřeby a vyjadřovat prestižní postavení jejich zadavatele.

Uherský Brod patřil na konci 15. století ke královským městům (Tomeček 2002, 57; Zemek 1992). V této souvislosti je třeba připomenout, že se jednalo o významné obchodní centrum se strategickou polohou v blízkosti hranic. Čilé obchodní kontakty zprostředkovávaly zboží mezi českými zeměmi a Uhrami. Brodští obchodníci kupovali zejména východočeská sukna a prodávali je dále do Uher. M. Zemek zmiňuje zejména styky s Litomyšlí a s Vysokým Mýtem.

Reliéfy s motivy zemské heraldiky na kachlích mohly toto postavení města a sebevědomí jeho obyvatel adekvátně zohledňovat. V kontextu se znakem olomouckého biskupství s osobním znakem Jana Filipce navíc determinují datování souboru. A to před rok 1506, kdy se z někdejšího královského Uherského Brodu stalo poddanské město patřící Janu z Kunovic. Město tehdy získal Jan Filipec za své zásluhy od Vladislava Jagellonského pro svého synovce Jana z Kunovic (Měšťánek 2003, 115–117). Datování však můžeme patrně ještě zpřesnit a vymezit osmdesátými až devadesátými léty 15. století. Tedy dobou, kdy Jan Filipec vykonával funkci olomouckého administrátora, jak na to ukazuje kachel se znakem olomouckého biskupství. To je zároveň doba, kdy město obdrželo privilegia od krále Matyáše Korvína (vydaná v letech 1487 a 1489) potvrzující jeho výsady. Významnou roli při jejich vydávání mohl sehrát i vlivný Matyášův dvořan a znalec moravské problematiky Jan Filipec, což by mohlo vysvětlovat výskyt jeho znaku na kachlích heraldického souboru. Osmdesátá léta 15. století jsou tak nejpravděpodobnější dobou, kdy soubor kachlů mohl vzniknout. Později, v devadesátých letech, po smrti Matyáše Korvína, se město dostávalo často do zástavy a v roce 1506 se stalo městem poddanským. Heraldické kachle s výraznou symbolikou zemských znamení tak mohly být projevem hrdosti měšťanů svobodného královského města.

Vedle ikonograficko-historických souvislostí uherskobrodské kolekce je zajímavé zastavit se i nad jejími technologickými aspekty. V řadě případů se jedná o střepey bez stop kouře na zadní straně, což může souviset s jejich umístěním v tělese kamen (nebyly vystaveny vlivům kouře), či s faktem, že v kamnovém tělese nebyly vůbec použity. Jeden z kachlů se znakem olomouckého biskupství navíc vykazuje přepálení na lomu, které jde přes celý lom a signalizuje defektní kus, a tedy dílenský odpad.

Z technologického hlediska je zajímavý masivní výskyt slídování na reliéfně zdobených kusech, ale i na vnitřní straně nádobkových kachlů, což je jev v regionu (soubory z Uherského Hradiště, Buchlova či starší kolekce z Veselí nad Moravou, Strážnice a Damborčic) dosud nezaznamenaný. Vedle výrazných spirálovitých stop na rubu čelní vyhřívací stěny jako dokladu vytáčení výchozího plátu hlíny na hrnčířském kruhu (pro něž dosud v oblasti také nemáme adekvátní analogie) se v souboru objevují i kusy na zadní straně široce prstované, jak je v regionu obvyklejší. Doloženy máme tedy různé dílenské postupy. Na specifčnost materiálu z Uherského Brodu v porovnání se soubory z Uherského Hradiště či hradu Cimburka ukazuje vedle makroskopického pozorování i mikropetrografický a chemický rozbor vzorků a závěry analýz Mgr. Karla Slavička z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity (Menoušková–Slaviček, v tisku). Porovnávání vzorky kachlů z Uherského Hradiště a Uherského Brodu ukazují natolik odlišný materiál a technologii, že opravňují hypotézu jiných zdrojů a potažmo jiných dílen.

Zajímavé je také vyhodnocení nálezové situace kachlů na předmětné parcele na nároží Masarykova náměstí a Komenského ulice. Z nálezové situace vyplývá, že kachle se spolu s dalším materiálem staly zásepem suterénu. Do jaké míry souvisely s místem nálezu, respektive zda se někde poblíž nalézala hrnčířská dílna, která vhodné místo jen využila k vyhození materiálu, či zda někde stál objekt, do něhož byly původní kachle určeny, nelze stanovit. K přítomnosti kachlových zlomků, prokazatelně použitých ve funkčních kamnech ve vrstvách s výrobním odpadem, se naposledy vyjádřil i J. Žegklitz (2019, 56). Autorem nastíněná hypotéza likvidace kachlů, na jejichž opravách se hrnčíř/kamnář podílel, je nicméně jedním z možných vysvětlení i pro uherskobrodskou nálezovou situaci.

Zatímco v některých kontextech byly kachle zachyceny jen v jednotkách kusů, u kontextů 155 a 165 (z nichž pochází většina heraldických reliéfů) se jedná o stovky kusů. Situaci tak můžeme vyhodnotit jako jednorázově (či v krátkém časovém úseku) vyhozený větší soubor. Jde o nálezy, které jsou velmi často bez stop kouře na zadní straně. Kontexty 155 a 165 představovaly výplň jednoho z nejmladších suterénů zachycených na parcele. Stratigrafická jednotka 165 tvořila součást zásepů suterénu a byla z větší části tvořena mazanicemi. Stratigrafická jednotka 155 obsahovala také množství mazanic a uhlíků, mohla však původně představovat vrstvu překrývající zasypaný suterén, která vlivem postdepozičních procesů poklesla do objektu a stala se tak součástí jeho výplně. Je pravděpodobné, že původní suterén byl zaplněn destrukcí blíže neznámé stavby. Mohlo se jednat i o trosky z některé z vedlejších parcel, které byly sekundárně využity k zasypaní již nevhodného suterénu. Na většině zkoumané plochy nebyla při archeologickém výzkumu zachycena původní úroveň terénu. Pod novověkými planýrkami se nacházely samotné suterény.

V souvislosti s ojedinělým charakterem uherskobrodské kolekce se samozřejmě naskytá otázka jejího objednavatele, respektive místa, do něhož byla určena. Kolekce, která s velkou pravděpodobností vznikla v osmdesátých letech, jak na to ukazuje heraldický reliéf se znakem olomouckého biskupství a s osobním znakem Jana Filipce, mohla být určena pro radnici. Budova pro ni byla zakoupena roku 1461 od Jana Tovačovského z Cimburka, který byl z titulu moravského zemského hejtmána či z titulu zástavního práva správcem Uherského Brodu (Tomeček, 2002, 53). Reliéf se znakem patrně pánů z Cimburka ostatně nalezneme i v souboru samém. Může být odkazem na Janovo správcovství, ale může odkazovat i ke koupi samé. Městu radnice sloužila až do 16. století. V této souvislosti jsou zajímavé zmínky o projevech hrdosti uherskobrodské městské rady. Ta se cítila natolik svobodnou a svéprávnou, že rezolutně bránila šlechticům a zemanům zasahovat do městských práv a výsad (Zemek 1972, 78). Ač je tedy hypotéza vzniku kachlů pro nově zřizovanou radnici pravděpodobná, vyloučit nelze ale ani možnost, že soubor kachlů mohl být určen do jiného objektu veřejné, respektive správní povahy a v úvahu by pak připadal i zeměpanský dvůr. Relevantní je i hypotéza, že kachle mohly být určeny do některého ze šlechtických domů. Všechny nastíněné hypotézy bude do budoucna potřeba ještě prověřit studiem archivních materiálů.

Katalog komorových kachlů s heraldickými náměty z Uherského Brodu, nároží Masarykova náměstí a Komenského ulice, konec 15. až počátek 16. století

1. Český (?) lev ve skoku ve štítu, heraldicky doleva (obr. 5)

Popis: Šest nekompletních exemplářů z původně alespoň čtyř kachlů (střední a horní část reliéfu).

Povrch je upraven slídováním, okrajová lišta byla jednoduchá, hranolová, provázená na vnitřní straně úzkým žebrem, komora se nezachovala.

Materiál a technologie: jemný hlinitopísčítý materiál; povrch u většiny zlomků engobován a upraven

výrazným slídováním stříbřitého a zlatavého tónu (tón se liší v důsledku engoby či výpalu), jeden zlomek bez souvislého slídování se zbytky slídy na povrchu, střepy bez stop kouře na zadní straně, výpal proveden do cihlových až šedocihlových tónů; lom dobře slinutý, cihlovošedý; na zadní straně patrné spirálové stopy po vytáčení čelní vyhřívací stěny na kruhu, vysoký reliéf

Rozměry: celkové rozměry kachle nedoloženy, šíře činila alespoň 200–210 mm, největší dochovaná část dosahuje rozměry: v. 125 mm, š. 125 mm, s. 5–17 mm; komora dochovaná v náběhu max. 25 mm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú. 75/18–165/256; 259; 288; 297; 302; 315; 345

Analogie: Strážnice či hrad Karlštejn (Pavlík–Vitanovský 2004, 128, 265, 392, katalog, 806–807), fond Národního muzea (střední Čechy; Brych 2004, 33–34, katalog 6–10)

2. Korunovaný český (?) lev ve skoku ve štítu, heraldicky doleva se dvěma štítonoši, nad štítem rozměrná koruna (obr. 7)

Popis: Pět nekompletních exemplářů z patrně tří kachlů z horní až střední části reliéfu. Povrch je upraven slídováním, jeden z kachlů má povrch režný, okrajová lišta byla jednoduchá, úzká nepravidelně hranolová až zaoblená, provázená na vnitřní straně dvěma úzkými žebry, komora se nezachovala.

Materiál a technologie: jemný hlinitopísčítý materiál; povrch u většiny zlomků engobován a upraven výrazným slídováním stříbřitého až zlatavého tónu, dva zlomky z jednoho kachle bez slídování, střepy jsou na zadní straně bez stop kouře, výpal proveden do cihlových až šedocihlovohnědých tónů; lom dobře slinutý, cihlovošedý; na zadní straně patrné spirálové stopy po vytáčení na kruhu, vysoký reliéf

Rozměry: (největší kus) v. max. 95 mm, celková š. 210 mm, s. 5–10 mm, komora v náběhu max. 62 mm; maximálně dochovaná v. na jiném kusu 160 mm – u tohoto kusu stopy prorážení záchytného otvoru v horní části kachle

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú. 75/18–165/281; 291; 305; 318; 75/18–288/34; 35; 37; 38

Analogie: Uherské Hradiště, Otakarova ulice (Menoušková 2011, 161–173); volnější například Prostějov (Vitanovský 2008, 100, katalog 288)

3. Korunovaný český (?) lev ve skoku ve štítu, heraldicky doleva se dvěma štítonoši, nad štítem rozměrná koruna, jiná varianta (obr. 10)

Popis: Drobný, režný zlomek koruny ze středu horní části, komora se nedochovala.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlova, bez engoby či slídování, lom cihlový; tvrdě vypálený, dobře slinutý, zadní strana se stopami kouře

Rozměry: v. max. 45 mm, š. max. 40 mm, s. 7–10 mm, komora se nedochovala

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú. 75/18–131/287

Analogie: Uherské Hradiště, Otakarova ulice (Menoušková 2011, 161–173)

4. Český (?) lev ve skoku (heraldicky doleva) ve čtvrceném štítě se středovým štítkem (obr. 11)

Popis: Nekompletní, režný exemplář patrně levé horní části až středu, komora se nedochovala.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlovošeda až šeda, čelní vyhřívací stěna engobovaná do sivohněda, na rubu patrné svíslé prstování a stopy kouře, v těstě patrná slídová zrnka, tvrdý výpal; lom dobře slinutý, šedocihlový

Rozměry: v. max. 85 mm, š. max. 45 mm, s. max. 14 mm, komora se nedochovala

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú. 75/18–165/349

Analogie: –

5. Krácející český (?) lev (heraldicky doleva) ve štítě (obr. 12)

Popis: Nekompletní, rezný exemplář patrně ze středu, komora ani lišta se nedochovaly.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlova, v keramickém těstě patrná slídová zrnka; tvrdý výpal; lom dobře slinutý, cihlový, bez stop zakouření

Rozměry: v. max. 38 mm, š. max. 63 mm, s. max. 4–8 mm, komora se nedochovala

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú. 75/18–218/19

Analogie: Velké Meziříčí (Vitanovský 2008, 92, 100, katalog 290)

6. Korunovaná rozkřídlená orlice hledící heraldicky vlevo ve štítě (obr. 13)

Popis: Čtrnáct zlomků především ze střední části motivu s orlicí ve štítě z minimálně jedenácti kachlů, některé na povrchu upravené slídováním, okrajová lišta a komora se nedochovaly.

Materiál a technologie: jemný hlinitopísčítý materiál; 8 zlomků je na povrchu opatřeno slídováním (stříbrného i zlatavého tónu), zbylé jsou rezné; některé kusy vypáleny do cihlových až šedocihlových tónů, některé do šeda; lom dobře slinutý, šedý až cihlovošedě pálený; na zadní straně patrné spirálové stopy po vytáčení na kruhu, vysoký reliéf; jeden zlomek z kontextu 165 nese na zadní straně stopy kouře, další takovýto zlomek je z kontextu 155

Rozměry: žádný reliéf se nedochoval kompletní, původní výšku a šířku kachle lze stanovit na přibližně 210×210 mm; největší dochované reliéfy v. 160 mm, š. 80 mm, s. 6–13 mm, vesměs tenkostěnná čelní vyhřívací stěna; komora maximálně 55 mm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú. 75/18–155/271

75/18–165/280; 282; 283; 284; 285; 286; 287; 289; 299; 304; 307; 317; 324

75/18–201/17

75/18–310/31;32

Analogie: volnější například Pavlík–Vitanovský 2004, 131, 269, 396; katalog 853–855

7. Orlice z aliančního (?) znaku (obr. 14)

Popis: Nekompletní exemplář ze střední části reliéfu s povrchovou úpravou slídováním, okrajová lišta ani komora se nedochovaly.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do šeda až hnědošeda; čelní vyhřívací stěna opatřena slídováním, lom hnědošedý až cihlový, dobře slinutý, vzadu stopy prstování, bez stop kouře

Rozměry: v. max. 70 mm, š. max. 55 mm, s. 5–10 mm, komora se nedochovala

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú. 75/18–165/292

Analogie: Brno (Pavlík–Vitanovský 2004, 132–133, 271, 398, katalog 876)

8. Znak olomouckého biskupství a Jana Filipce s nápisovou páskou (obr. 17)

Popis: Čtyři původně slídované zlomky z horní části až středu a z levého dolního okraje dvou až čtyřech kachlů, okrajová lišta masívní, vzhůru vytažená a zaoblená, komora se nedochovala, vysoký reliéf.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlova, lom cihlový až cihlovošedý, tvrdě vypálený, dobře slinutý, zadní strana se stopami svislého prstování a bez stop kouře, jeden ze zlomků nese výrazné stopy očazení, které přechází přes celý lom – defektní kus; masívnost zlomků poukazuje na větší rozměry kachle, patrně obdélného formátu

Rozměry: celkové rozměry se nedochovaly, největší kus dosahuje v. 120 mm, š. 105 mm, s. 16 mm; náběh na komoru max. 53 mm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú. 75/18–155/295 a 75/18–165/380; 381; 383; 395

Analogie: Uherské Hradiště, Otakarova ulice (Menoušková 2021, 611–630)

9. Znak pánů z Moravan ve štítu (obr. 19)

Popis: Třicet tři nekompletních zlomků ze střední části reliéfu z původně minimálně patnácti kusů, lišta jednoduchá hranolová provázená na vnitřní straně dvěma úzkými žebry, komora patrně kónická s širší manžetou.

Materiál a technologie: jemný hlinitopísčítý materiál je vypálen do šeda (tyto zlomky jsou výrazněji slídované) či do cihlova (tyto jsou jak slídované, tak bez této úpravy, jen s povrchovou okrovou engobou); lom dobře slinutý cihlovošedý; na zadní straně patrně spirálové stopy po vytáčení čelní vyhřívací stěny na kruhu, vysoký reliéf; bez stop zakouření na zadní straně, komora vývulkovitá, široce přehnutá manžeta

Rozměry: nedochoval se žádný celý kus; největší exemplář v. 194 mm, š. 168 mm, s. 5–10 mm; celková hloubka komory 100 mm, přehnutí manžety komory 20 mm

Uloženo: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú.

75/18–155/213; 269; 286;

75/18–165/241; 242; 243; 244; 300; 301; 303; 306; 308; 309; 310; 313; 316; 320; 321; 322; 325; 352; 363

75/18–197/45; 48

75/18–201/19; 20

Analogie: Uherské Hradiště (nepublikováno)

10. Růže pánů z Moravan (?) ve výžlabku římsového kachle (obr. 23)

Popis: Patnáct nekompletních exemplářů z minimálně pěti kachlů většinou se slídovaným povrchem; lišta jednoduchá hranolová, komora se nedochovala.

Materiál a technologie: jemný hlinitopísčítý materiál vypálený do sytých cihlových, popřípadě okrových tónů, jeden zlomek pálený redukčně do šeda; až na jeden stěp jsou všechny ostatní opatřeny slídováním čelní vyhřívací stěny; lom dobře slinutý cihlový, cihlovošedý a šedý; vysoký reliéf; střepty jsou vesměs bez stop kouře na zadní straně, pouze dva z nich tyto stopy nesou, stopy kouře jsou patrné i na vnější straně komory (respektive jejího náběhu), což může souviset s výrobou nikoli použitím kusu

Rozměry: nedochoval se celý kus; původní v. se mohla pohybovat kolem 200 mm, největší exemplář v. 110 mm, š. 80 respektive 130 mm, s. 8–20 mm, komora se nedochovala

Uloženo: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú.

75/18–131/277; 280

75/18–155/278; 292

75/18–165/ 244

75/18–297/216

Analogie: Lipník nad Bečvou (Loskotová–Schenk 2020, katalog 7.2.)

11. Znak pánů z Cimburka/Vojslavic v kolčím štítě s přilbou, klenotem a příkrývadly (obr. 24)

Popis: Tři dochované kusy patrně ze dvou kachlů obdélného formátu a větších rozměrů: jeden nekompletní exemplář z horní části až středu kachle, zlomek ze spodní části a stěp z pravého horního rohu, jednoduchá, mírně zaoblená lišta, vysoký reliéf.

Materiál a technologie: jemný hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlova, vedle rezné varianty je zastoupeno i slídování povrchu; lom dobře slinutý, cihlový až cihlovošedý, na zadní straně patrně svislé prstování, bez stop kouře, půlválcová komora v náběhu

Rozměry: v. max. 228 mm, původní patrně kolem 360 mm, kompletní š. 215 mm, s. 5–15 mm, komora max. 65 mm

Uloženo: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, původní číslování společnosti Archaia Brno, z. ú.

75/18–165/245; 316; 392; 394

75/18–155/285; 291

Analogie: volnější analogie v materiálu z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice (nepublikováno)

Poznámky:

- 1 Stratigrafické jednotky 131, 155=207, 156=164, 165=310, 197, 201, 218 a 288.
- 2 Včetně uloženin 165=310, 197 a 201 obsahujících kachle.
- 3 Město získal roku 1506 za své zásluhy Jan Filipec (někdejší velkovaradínský biskup a administrátor olomoucké diecéze, v té době však již jen vlivný mnich františkánského kláštera v Uherském Hradišti a králův rádce) za své zásluhy od Vladislava Jagellonského, a to pro svého synovce Jana z Kunovic. Uherskobrodští měšťané se však cítili poníženi, že jejich město bylo vyňato z řad královských (Měšťánek 2003, 115–117).
- 4 Za heraldickou konzultaci a řadu cenných rad jsem v tomto případě zavázána akademickému sochaři a přednímu znalci kachlové heraldiky Michalu Vitanovskému, jemuž tímto děkuji. Za další cenné podněty jsem zavázána Čeňku Pavlíkovi.
- 5 Jan Filipec z Prostějova nebyl nikdy papežem potvrzený jako biskup, vykonával však funkci administrátora biskupství v letech 1483/1484–1490 (srovnej např. Měšťánek 2003; Seznam olomouckých biskupů a arcibiskupů. [online]. [cit. 2022-09-12]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_olomouck%C3%BDch_biskup%C5%AF_a_arcibiskup%C5%AF), a to za Jana XIV. Vitěze (jmenovaného, ale funkci nevykonávajícího), kardinála Ardicino della Porta mladšího (opět jmenovaného a úřad prakticky nevykonávajícího) a za Jana XV. Borgiu (opět úřad nevykonávajícího).

Prameny:

- PROCHÁZKA, Rudolf, 1979–1981. *Terénní deník*. Rukopis, uložen v archivu archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti.
- ŠIMÍK, Jakub, 2020a. *A075/2018 Uherský Brod, Masarykovo náměstí. Parcela č. 120. Svazek 2*. Rkp. nálezové zprávy. Uloženo v Archaia Brno.
- ŠIMÍK, Jakub, 2020c. *Vývoj zástavby Uherského Brodu ve vrcholném středověku na základě nálezové situace z parcely č. 120 na Masarykově náměstí*. Rkp. magisterské diplomové práce. Uloženo v Archaia Brno.

Literatura:

- BIELICH, Mário a SAMUEL, Marián, 2007. Kachle. In: Březinová, Gertrúda, Samuel, Marián a kol. *Tak čo, našli ste niečo?: svedectvo archeologie o minulosti Mostnej ulice v Nitre*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 79–90.
- BRYCH, Vladimír, 2004. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum. 228 s.
- BUBEN, Milan, 1986. *Heraldika*. Praha: Albatros. 317 s.
- ČÁREK, Jiří, 1985. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia. 435 s.
- FIŠER, Bohumil, 1921. *Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště: Karel Novotný. 229 s.
- FROLÍK, Jan, 2003. *Kachle Chrudimska*. Chrudim: Regionální muzeum v Chrudimi. 102 s. Sbírký regionálního muzea v Chrudimi. 5/II.
- HAVLICE, Jiří, KYPTA, Jan et al. 2017. *Gotické kachle z Jindřichova Hradce*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích. 215 s.
- JANIŠ, Dalibor, VRLA, Radim a kol. 2018. *Hrady Zlínského kraje*. Lukov: Spolek přátel hradu Lukova. 333 s.
- JIŘÍK, Jaroslav a KYPTA, Jan, eds. 2013. *Gotické kamenné kachle na Písecku: výběrový katalog výstavy Obrazový svět pozdního středověku*. Písek: Prácheňské muzeum v Písku. 149 s.
- KRAJÍČ, Rudolf, 2005. *Středověké kamnářství: výzdobné motivy na gotických kachlích z Táborska*. Tábor: pro Husitské muzeum v Táboře vydalo nakl. Albis international v Ústí nad Labem. 209 s.
- KVIETOK, Martin a MÁCELOVÁ, Marta, 2013. *Krásy kachlí: vzácné neskorogotické a renesanční kachlice: katalog výstavy*. Bánska Bystrica: Stredoslovenské muzeum. 96 s.
- LOSKOTOVÁ, Irena a SCHENK, Zdeněk, 2020. *Gotické, renesanční a raně barokní kachle Přerovska: dávné příběhy zobrazené v reliéfech kachlových kamen: výběrový katalog*. Přerov: Muzeum Komenického. 136 s.

- MENOUŠKOVÁ, Dana, 2003. Portrétní a žánrové kachle z Dambořice. *Renezanční horizont dambořické kamnářské produkce. Slovácko* 45, 2002, 173–210.
- MENOUŠKOVÁ, Dana, 2011. Městská heraldika na kachlích ze sbírky Slováckého muzea. *Slovácko* 52, 2010, 161–173.
- MENOUŠKOVÁ, Dana, 2021. Kachle s biskupským motivem z Uherského Hradiště a jejich vazba k Janu Filipcovi. *Archaeologia historica* 2, 46, 611–630.
- MENOUŠKOVÁ, Dana, 2022. Kachle se znaky panských rodů ze starších archeologických výzkumů v Uherském Hradišti a v Uherském Brodě. *Slovácko* 63, 2021, 123–144.
- MENOUŠKOVÁ, Dana a MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, eds., 2008. *Krása, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti. 183 s.
- MENOUŠKOVÁ, Dana a SLAVÍČEK, Karel (v tisku). Iconographic and special links of Uherské Hradiště tiles from the end of the 15th to the middle 16th century. *Archaeologia historica* 48.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, 1997. Ždánicko ve středověku. In: Stuchlík, Stanislav, Klanica, Zdeněk a Měřínský, Zdeněk. *Pravěk a středověk Ždánicka*. Brno: Moravskoslezský archeologický klub, 59–91.
- MĚŠTÁNEK, Tomáš, 2003. *Biskup Filípec (1431–1509) a středoevropská politika*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše. 220 s.
- MORAVEC, Zbyněk, 2019. *Kachlový soubor z Kostelního náměstí v Ostravě: předměty ze sbírek Ostravského muzea*. Ostrava: Ostravské muzeum. 164 s.
- MYSLIVEČEK, Milan, 2005. *Velký erbovník: encyklopedie rodů a erbů v zemích Koruny české. Svazek 1*. Plzeň: Fraus. 391 s.
- MYSLIVEČEK, Milan, 2006. *Velký erbovník: encyklopedie rodů a erbů v zemích Koruny české. Svazek 2*. Plzeň: Fraus. 383 s.
- PAJER, Jiří, 1983. *Počátky novověké keramiky ve Strážnici*. Strážnice: Ústav lidového umění. 240 s.
- PAVLÍK, Čeněk, 2017. *Velký obrazový atlas gotických kachlových reliéfů: Čechy, Morava, české Slezsko*. Praha: Libri. 543 s.
- PAVLÍK, Čeněk a VITANOVSKÝ, Michal, 2004. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*. Praha: Libri. 469 s.
- ŠÍMÍK, Jakub, 2020b. Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 61(2), 182.
- ŠTARHA, Ivan, 1999. Dějinný vývoj Veselska. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Veselsko*. Brno: Muzejní vlastivědná společnost, 65–82.
- TOMEČEK, Radek, 2002. *Uherský Brod: putování historií královského města*. Uherský Brod: Q Studio. 53 s.
- VAŘEKA, Pavel, 2002. Zahloubené stavby v českých městech vrcholného středověku – zemnice nebo suterény nenalezených nadzemních domů? In: Neústupný, Evžen, ed. *Archeologie nenalezaného: sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 252–285.
- VITANOVSKÝ, Michal, 2008. Heraldické motivy. In: Menoušková, Dana a Měřínský, Zdeněk, eds., 2008. *Krása, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 90–115.
- VRBAS, Jakub, 1930. *Ždánsko: zeměpisný a dějepisný popis*. Ždánice: Jakub Vrbas. 622 s.
- VRBAS, Jakub, 1936. *Toufaři na Ždánsku a ždánická keramika*. Ždánice: [nakladatel neznámý]. 36 s.
- VRBAS, Jakub, 1943. *Zprávy české keramické společnosti*.
- ZEMEK, Metoděj, ed. 1972. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok. 427 s.
- ZEMEK, Metoděj, 1992. Místopis. Uherský Brod. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 744–763.
- ŽEGKLITZ, Jaromír, 2019. *Kachle z dílny hrnčíře Adama Špačka (1531–1572) na Novém Městě pražském*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy. 765 s. *Archaeologica Pragensia. Supplementum* 5.

Elektronické zdroje:

Seznam olomouckých biskupů a arcibiskupů. [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_olomouck%C3%BDch_biskup%C5%AF_a_arcibiskup%C5%AF.

Mgr. Dana MENOŠKOVÁ (n. 1973), archeoložka Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje především na uměleckořemeslné projevy středověku a možnosti uplatnění přírodovědných analýz za účelem lepšího poznání archeologických artefaktů a archeologických situací.

Mgr. Jakub ŠIMÍK (n. 1993), archeolog společnosti Archaia Brno z. ú., specializující se na provádění záchranných archeologických výzkumů, s důrazem na situace související obecně se sídelní strukturou jižní Moravy ve vrcholném středověku a zejména s archeologickými projevy dřevohliněné zástavby ve středověkém městě a na vsi.

To the Interpretation of Tiles with Heraldic Symbols from Uherský Brod, the Corner of Masaryk Square and Komenský Street

Abstract

The construction of a polyfunctional house in the corner of Masaryk Square and Komenský street in Uherský Brod called for the need of a rescue archaeological research, during which a lot of archaeological objects connected with the functioning of the original burghers' plot were explored. Six basements of wood and clay houses were uncovered together with one dug out cellar, three related heating facilities and, last but not least, two cellars built in the style of the late medieval and modern time architecture. The collection of tiles was found in the fillings of basement 004. The fillings consisted of clay mixed with chaff. These came from the unknown burnt construction the ruins of which were used to cover up the already unused basement.

The research conducted in the central part of Uherský Brod by Brno based Archaia company in 2018 and 2019 uncovered a large iconographically extraordinary and technologically interesting collection of tiles whose heraldic symbolism is dealt with in the study. The collection consisting of several hundreds of shards is the largest collection of tiles excavated with the use of modern methods in South-East Moravia.

The exceptionality of the heraldic collection from Uherský Brod is demonstrated by the account of topics: country heraldry is represented by several kinds of a jumping crowned Czech leo, walking leo, a relief with Moravian or imperial crowned eagle and a torso of alliance sign with an eagle. The exclusiveness of the above-mentioned collection is also stressed by the relief with a sign of Olomouc archiepiscopate and a personal sign of Olomouc administrator and the bishop of Great Varadin (Oradea) as well as of extraordinarily influential personality of the end 15th century and the beginning of 16th century – Jan Filipec. The collection also contains the tiles with heraldic symbols: Lords of Moravy, Lords of Cimburk, or Vojslavic, who were not only friends of Filipec but also represented an important part of the administration of the region and played an important role in donation of the Franciscan monastery in Uherské Hradiště.

The character of heraldic themes on the tiles from Uherský Brod and occurrence of tournament scenes from the same contexts, impressive finishing of the surface by isinglass, but also the occurrence of enamel on some tiles, demonstrate the exceptionality of the collection which was not meant to be used in a household of an average burgher. A majestic royal leo belongs to favourite and most powerful figures representing a symbol of royal power. Noble eagle, or in our case female eagle – king of the birds – is a symbol of power, victory and rule. Usage of the symbols was the privilege of the most powerful ones and in our case they can be considered the symbols of the need of representation as well as the expression of a prestigious position.

The occurrence of the above-mentioned country symbols in context with the sign of Olomouc diocese and personal sign of Jan Filipec determines dating of the collection to the time before 1506 when the former royal town of Uherský Brod became a serf town owned by Jan from Kunovice. To be more precise, dating should be delimited to the period between 80s and 90s of 15th century, that is the time when Jan Filipec was the administrator in Olomouc as represented by the sign of Olomouc diocese on one of the tiles. Apart from iconographical and historical connections of the collection

from Uherský Brod there are some technological aspects which are interesting too. In many cases the shards are unsmoked. The tile with the sign of Olomouc diocese is overburnt on the whole fracture signaling the piece is a faulty one. From the technological point of view, it is a massive occurrence of use of isinglass technique of the surface on both the tiles with decorated relief as well as on container tiles which is interesting. This phenomenon (collections from Uherské Hradiště, Buchlov, Cimburk or the older collection from Veselí and Moravou, Strážnice and Dambořice) has not been recorded in the above-mentioned regions. Besides distinctive spiral traces on the reverse of the front heated side representing the proof of rotation on the potter's wheel (for which we do not have adequate analogies in the region so far) there are pieces which carry the traces of fingering on the reverse side, as it is more common in the region. Thus, we can discriminate different workshop processes.

This heraldic collection of tiles might have been designed for newly constructed town hall in Uherský Brod. At the same time, we cannot rule out the idea that the tiles might have been designed for some public building or a building of local authorities and the idea of some manorial court cannot be ruled out as well. There is also a relevant hypothesis that the tiles might have been produced for some aristocratic house in the town.

Key words: South-East Moravia, Uherský Brod, wood and clay buildings, basement, tiles, heraldry, Jan Filipec, end of 15th century

Zur Interpretation von Kacheln mit Wappenmotiven aus Uherský Brod, Ecke Masaryk-Platz und Komenský-Straße

Zusammenfassung

Der Bau eines Mehrzweckhauses an der Ecke vom Masaryk-Platz und der Komenský-Straße in Uherský Brod erforderte eine Rettungsgrabung. Während der Grabungen wurden zahlreiche archäologische Strukturen untersucht, die mit der ursprünglichen Bürgerhausparzelle zusammenhängen. Freigelegt wurden sechs Souterrains von Holzlehmhäusern, ein vorgetriebener Keller, drei zusammenhängende oberirdische Heizanlagen und nicht zuletzt zwei spätmittelalterliche Steinkeller, die mit spätmittelalterlichen und neuzeitlichen gemauerten Gebäuden zusammenhängen. Ein Komplex an Kacheln fand sich in den Füllungen des Souterrains 004. Die Füllungen zeichneten sich durch einen hohen Anteil an Lehmputzfragmenten aus, die aus einem unbekanntem abgebrannten Holzlehmabau stammen, dessen Schutt zum Verfüllen eines nicht mehr genutzten Souterrains verwendet wurde.

Die Erkundung des Instituts Archaia Brno, z.ú. im zentralen Bereich von Uherský Brod in den Jahren 2018 bis 2019 erbrachte eine umfangreiche, ikonografisch ungewöhnliche und technologisch interessante Kollektion von Kacheln, deren Wappenmotive im vorliegenden Text bearbeitet werden. Der mehrere Hundert Scherben zählende Bestand ist zur Zeit in der Region Südostmähren die größte mit modernen Methoden exkavierte Kachelkollektion.

Die Ausnahmestellung der Wappenkollektion aus Uherský Brod zeigt sich bei einer Aufzählung der dargestellten Themen: die Landesheraldik wird repräsentiert von mehreren Varianten eines gekrönten (böhmischen?) aufgerichteten oder schreitenden Löwen, einem Relief mit dem kaiserlichen oder mährischen gekrönten Adler und dem Torso eines Allianzwappens mit Adler. Die Exklusivität der Kollektion unterstreicht auch ein Relief mit dem Wappen des Bistums Olmütz/Olomouc und dem persönlichen Wappen des Olmützer Administrators, des Bischofs von Großwardein/Oradea und der außerordentlich einflussreichen Persönlichkeit des ausgehenden 15. und beginnenden 16. Jahrhunderts Johann Filipec. Abgeschlossen wird die Sammlung mit Kacheln mit den Familienwappen der Herren von Moravany und der Herren von Cimburg / z Cimburka beziehungsweise von Vojslavice, die nicht nur mit Filipec befreundet waren, sondern auch die Verwaltung der Region repräsentierten und eine wichtige Rolle zum Beispiel bei der Stiftung des Franziskanerklosters in Uherské Hradiště spielten.

Den Charakter der heraldischen Motive auf den Kacheln aus Uherský Brod, aber auch das Vorkommen der bereits weiter oben erwähnten Turnierszenen aus diesen Kontexten, die effektvolle

Oberflächengestaltung durch Glimmerung, aber auch das Vorhandensein einer Glasur auf einigen Kacheln weisen auf die ungewöhnliche Stellung der Kollektion hin, die nicht für den Haushalt eines normalen Stadtbürgers bestimmt war. Der majestätische königliche Löwe gehört in der Heraldik zu den beliebtesten und mächtigsten gemeinen Wappenfiguren und ist zumeist das Symbol der königlichen Macht. Der erhabene Adler – der König der Vögel – ist ein Symbol der Macht, des Sieges und der Herrschaft. Seine Verwendung gehörte zu den Privilegien der Mächtigsten und unserem Fall kann seine Darstellung aus dem Bedarf der Repräsentation und Äußerung einer Prestigestellung entstanden sein.

Das Vorkommen dieser Landessymbole im Kontext mit dem Wappen des Bistums Olmütz und dem persönlichen Wappen von Johann Filipec determiniert zudem die Datierung der Kollektion. Und zwar vor das Jahr 1506, als aus der einstigen königlichen Stadt Uherský Brod eine untertane Stadt wurde, die im Besitz Johann von Kunowitz / Jan z Kunovic war. Die Datierung ist jedoch noch in die 80.–90. Jahre des 15. Jahrhunderts zu legen. Also in die Zeit, als Johann Filipec die Funktion des Olmützer Administrators ausübte, worauf die Kachel mit dem Wappen des Olmützer Bistums verweist. Neben den ikonografisch-historischen Zusammenhängen der Kollektion aus Uherský Brod sind auch ihre technologischen Aspekte interessant. In zahlreichen Fällen handelt es sich um nicht angerauchte Scherben. Die Kachel mit dem Wappen des Olmützer Bistums weist zudem einen Überbrand am Bruch auf, der über die gesamte Bruchfläche geht und ein defektes Stück signalisiert. Aus technologischer Sicht interessant ist das massive Auftreten von Glimmern der Oberfläche auf reliefgeschmückten Stücken, aber auch auf Gefäßkacheln. Was eine in der Region (Kollektionen aus Uherské Hradiště, Buchlov, Cimburk oder ältere Kollektionen aus Veselí nad Moravou, Strážnice und Dambořice) bislang nicht verzeichnete Erscheinung ist. Neben deutlichen spiralförmigen Spuren an der Rückseite der heizenden Frontseite als Beleg des Drehens auf einer Töpferscheibe (wofür wir bislang im Gebiet ebenfalls keine adäquaten Analogien haben) zeigen sich in der Kollektion auch Stücke, die auf der Rückseite Spuren vom Formen mit den Fingern tragen, was in der Region üblicher ist. Somit sind verschiedene Werkstattverfahren belegt.

Diese Sammlung von Wappenkacheln konnte für das im Bau befindliche Rathaus von Uherský Brod bestimmt sein. Auszuschließen ist auch nicht die Möglichkeit, dass die Kacheln für Gebäude von öffentlichem Charakter bzw. Verwaltungsgebäude bestimmt sein konnten und in Betracht käme dann auch der landesherrschaftliche Hof. Relevant ist ebenso die Hypothese, dass die Kacheln für eines der Adelshäuser in der Stadt bestimmt sein konnten.

Stichwörter: Südostmähren, Uherský Brod, Holzlehmbauten, Souterrain, Kacheln, Heraldik, Johann Filipec, Ende des 15. Jahrhunderts

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM ÚVOZOVÝCH CEST U DOLNÍHO NĚMČÍ V KONTEXTU HISTORICKÝCH STEZEK V PROSTORU JIHOVÝCHODNÍ MORAVY

Klára Augustinová, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Jaroslav Bartík, Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.

Studie prezentuje výsledky záchranného archeologického výzkumu na lokalitě Dolní Němčí – „Průhon“/„Kráčinky“ realizovaného v roce 2018. V prostoru zkoumané plochy byly doloženy celkem tři chronologické horizonty lidských aktivit, přičemž předkládaná studie se zabývá tím nejmladším, a to dvěma relikty úvozových cest fungujících v období pozdního středověku až novověku. Získané poznatky jsou pak zasazeny do širšího kontextu historických stezek v prostoru jihovýchodní Moravy.

1. Úvod

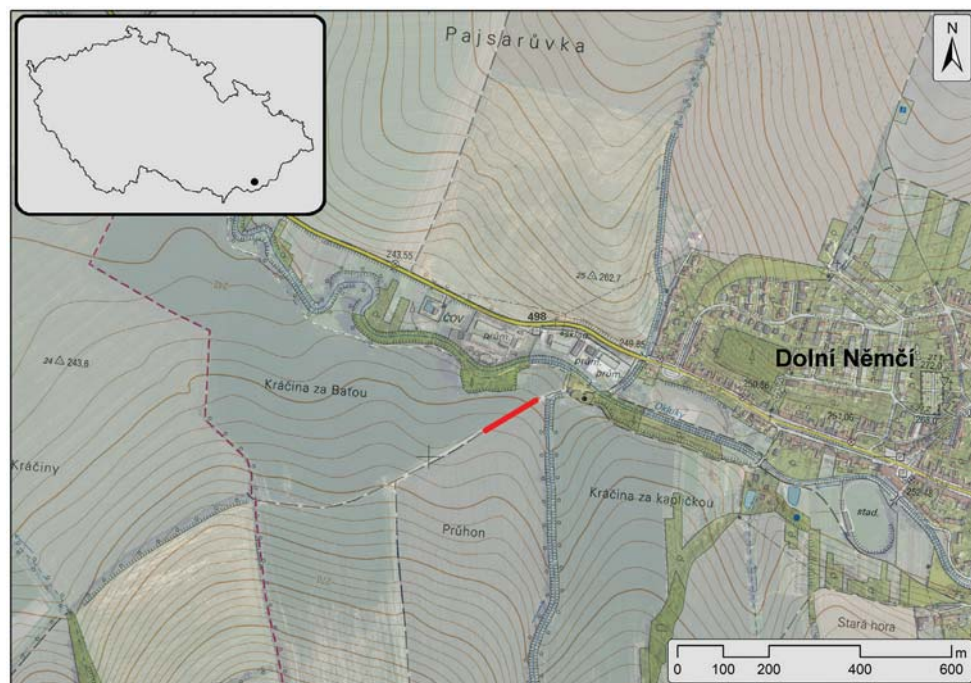
V 1. polovině roku 2018 provedlo Slovácké muzeum v souvislosti s realizací rekonstrukce polní cesty záchranný archeologický výzkum v poloze Dolní Němčí – „Průhon“/„Kráčinky“. Zmíněná polní cesta protíná známou polykulturní lokalitu s početnými doklady pravěkého osídlení sahajícího od pozdního paleolitu až po dobu železnou. Na základě výsledků povrchových prospekci se plocha s doklady osídlení pohybuje nejméně okolo 8 ha, což z lokality činí v zásadě jeden z nejrozsáhlejších doposud známých sídlištních areálů v mikroregionu povodí říčky Okluky. V rámci zkoumaného úseku cesty se však podařilo identifikovat pouze tři (pokud pomineme novodobou melioraci) chronologické horizonty lidských aktivit (Bartík 2019; Bartík et al. 2021). Dva z nich náleží pravěkému osídlení, a to staršímu neolitu (kultura s lineární keramikou) a době halštatské (platěnická kultura). Nejmladší chronologický horizont reprezentovaly na zkoumané ploše relikty dvou úvozových cest, fungujících dle získaných nálezů v jejich výplni, v průběhu pozdního středověku až raného novověku. Předmětná studie se zaměřuje na výsledky výzkumu zmíněných úvozových cest a kromě informací o depozičních procesech formujících výplně úvozů přináší i analýzu archeologických nálezů spojitelných s jejich využíváním a všeobecně s cestováním. Nedílnou součástí textu je také pokus o zasazení zkoumaných úseků úvozových cest do průběhu lokální stezky a stanovení jejího významu v rámci historické komunikační sítě zájmové oblasti. Region Uherskohradištska byl již od pravěku napojen na důležité dálkové stezky. Na západě navazoval na hlavní komunikační koridor ve směru SV–JZ a v ose V–Z se stal přechodem na spojnici „Panonsko-labské stezky“ z Moravy na Slovensko (Martínek et al. 2013). Význam jihovýchodní Moravy jako důležitého komunikačního prostoru postupně rostl už v průběhu 11. až 14. století (Augustinová 2020) a řada důležitých regionálních stezek si udržela svůj význam až do novověku. Přestože výzkum historických stezek má velký potenciál, po dlouhou dobu stál poněkud stranou tradičních výzkumných témat. Tato situace se však postupně mění a prací (např. Martínek – Šmeral 2012; Vích 2013; Martínek – Vích 2014; Opravil 2018; Sajbt 2021 ad.) řešících problematiku historických komunikací (případně i otázek potahu a zápřahu v období od vrcholného středověku do novověku, např. Vermouzek 1983; Visinger 2013) postupně přibývá. Prezentace výsledků výzkumu lokální stezky u Dolního Němčí je tak snahou o další příspěvek k uvedeným tématům.

2. Lokalizace a přírodní zázemí lokality

Zkoumaná lokalita je situována v extravilánu obce Dolní Němčí, v polní trati „Průhon“ či také „Kračinky“, přibližně 1,1 km JZZ od centra obce (obr. 1). Obec je součástí jedné z početných malých kotlin Hlucké pahorkatiny, jež její jihozápadní částí náleží k celku Vizovické vrchoviny. Členitost terénu je charakterizována mozaikou menších kotlin, které jsou obklopeny dílčími pahorkatinami a plošinami s erozně-denudačním reliéfem (Demek – Mackovčín eds. 2006, 69, 491). Hlucká pahorkatina se dále dělí na Boršickou pahorkatinu a Hluckou kotlinu. Boršická pahorkatina se profiluje širokými krátkými hřbety a vyvýšeninami, jež jsou separovány krátkými průlomovými údolími, tvořenými flyšovými jílovci, jíly a pískovci. Oproti tomu se Hlucká kotlina vytvořila jako sníženina na středním toku říčky Okluky s charakteristickou údolní nivou složenou zejména z křídových a paleogenních typů hornin s převahou jílovců (Mitáček 2011, 9–10). Geologické podloží lokality je tvořeno pískovci a jílovci pokrytými plastickým jílem hnědožluté barvy. Z hlediska geomorfologie lokality se jedná o mírný, pozvolna se k severu až k severovýchodu uklánějící svah v nadmořské výšce oscilující od 246–251 m n. m. Pouhých 70 m od lokality protéká říčka Okluky. Dominantními body v krajině je ve směru na západ vrch Kobylí hlava (358 m) a východně pak Babí hora (347 m), ležící mezi Hlukem, Dolním Němčím a Boršicemi u Blatnice. S ohledem na rekonstrukci průběhu zkoumané lokální stezky náleží k zájmovému území také katastr Boršic u Blatnice, kterým skrze protáhlé údolí protéká Boršický potok.

3. Historický exkurz

Dolní Němčí bylo založeno pravděpodobně ve 2. polovině 13. století, kdy oblast kolonizoval Boreš z Rýzmburka. Původem náleží k jihočeskému rodu pánů z Rýzmburka,

Obr. 1. Dolní Němčí – „Průhon“ / „Kračinky“. Lokalizace záchraného archeologického výzkumu. Grafika J. Bartík.

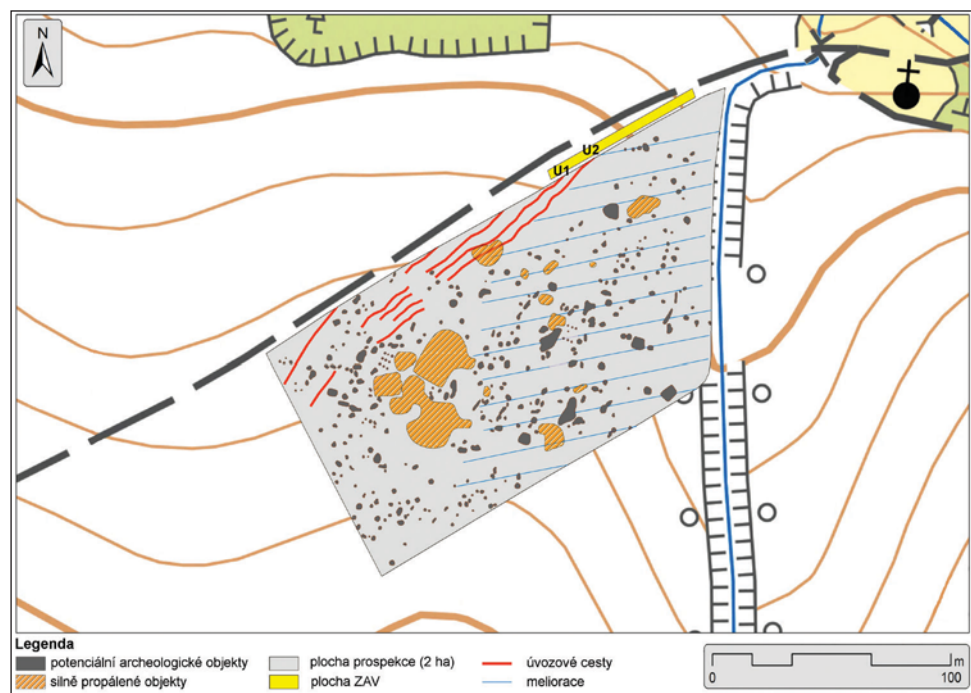
Obř. 2. Dolní Němčí – „Průhon“ / „Kráčinky“. A – Letecký pohled na lokalitu v průběhu archeologického výzkumu ve směru trasy rekonstruované polní cesty (pohled od západu). Foto T. Chrástek; B – plán zkoumané plochy. Grafika J. Bartík.

pocházejícího z rozrodu klanu Hrabišiců (Velímský 2002, 54–55, 140–143). Zasadil se o osídlení území dnešní východní partie Uherskohradištska a celého Uherskobrodsko. Kolonizační činnost probíhala za spolupráce osadníků německého původu. Vznikly tak nové vesnice jako Vlčnov, Dolní Němčí, Suchov, Boršice u Blatnice, Slavkov či dnes již zaniklá středověká ves Topolov. Své centrum založil ve výše zmíněném Vlčnově (Němec 1994, 10; Mitáček 2011, 133–135). Od 2. poloviny 13. století se spravované území rozkládalo po celém hřebenu pohoří Bílých Karpat na východě a v jihozápadním směru dále pokračovalo po říčku Veličku. V sedmdesátých letech 13. století však došlo k vyhocení sporu mezi panovníkem Přemyslem Otakarem II. a Borešem z Rýzmburka. Dle písemných pramenů byl Boreš následně zatčen, uvězněn a většina jeho majetku, včetně vsi Dolní Němčí, byla zkonfiskována.¹ Na konci sedmdesátých let 13. století jeho majetky obdrželo nově vzniklé královské město Uherský Brod.² První písemné prameny z roku 1358 hovoří o sídlišti nesoucí název *Nyemczie* (Hosák – Šrámek 1980, 127–128; Nekuda 1992, 486–487). Přívlastek *Dolní* byl připojen až roku 1505, a to z důvodu rozlišení od sousedního Horního Němčí, jež

bylo založeno během 2. poloviny 15. století (Hosák – Šrámek 1980, 127–128; Augustinová 2020, 38–39, 49). Boršice u Blatnice náležely od roku 1283 pod majetky vladyckého rodu Bohuše z Boršic, který měl sídlo na nedaleké tvrzi. V písemných pramenech se název obce poprvé objevuje právě roku 1283 ve znění *de Borsswicz*³ (Hosák – Šrámek 1970, 96). V okolí dnešního katastrálního území Hluku, tedy ve směru na Boršice u Blatnice, v traťovém názvu *Rovné*, se nacházela studánka – *vřivý pramen* (Schubert 1914, 162; Mitáček 2011, 16). S velkou pravděpodobností právě tudy vedla stezka spojující Hluk a Boršice u Blatnice. Na Fabriciově první mapě Moravy⁴ z roku 1569 je zaznamenána poloha tzv. vřivého pramene spolu s poznámkou *Ein Brunn südt allzeit wie heiss Wasser* (Jančář 1970, 28).

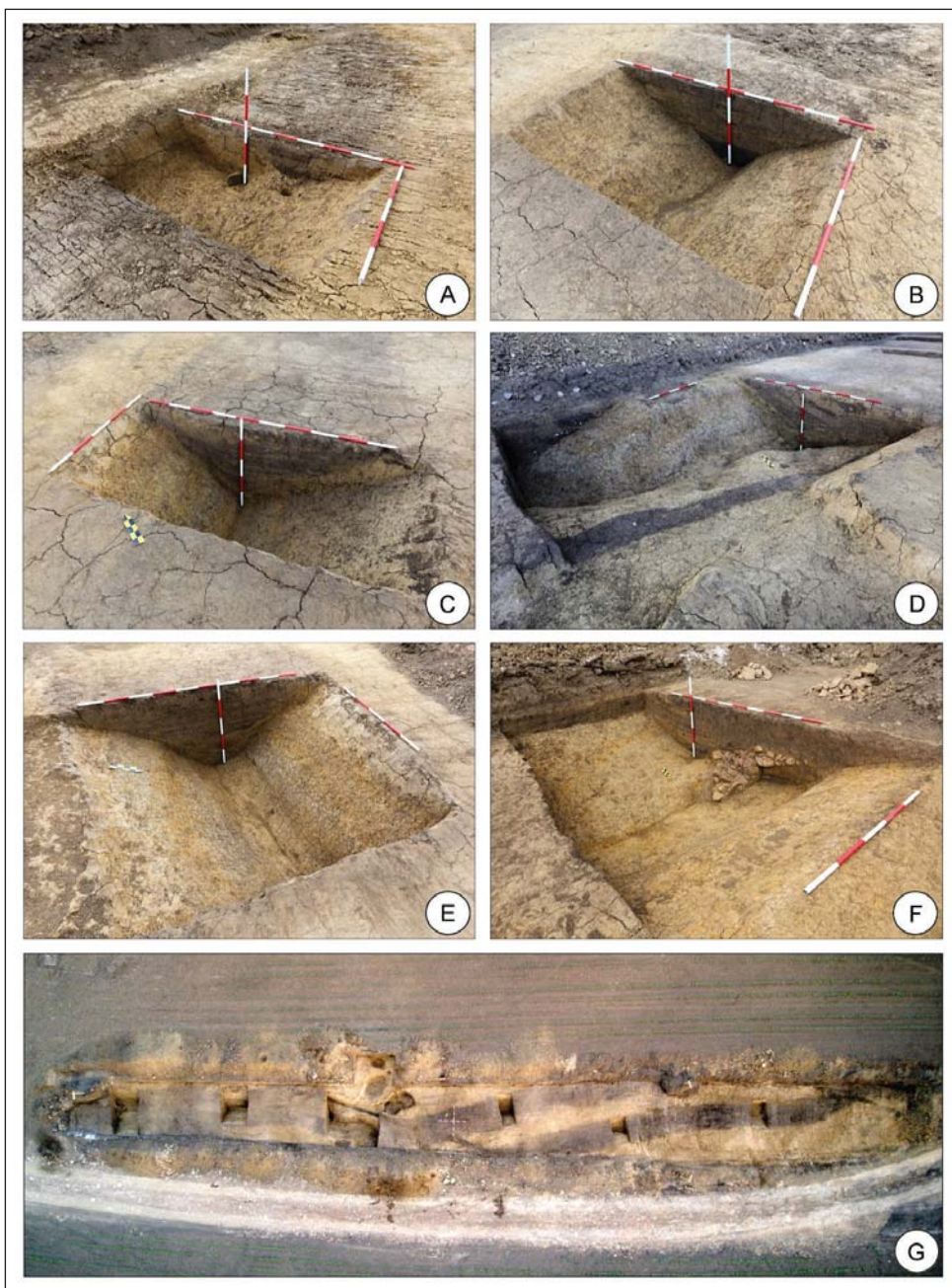
4. Metodika výzkumu

Pozitivní archeologické situace byly v inkriminovaném úseku rekonstruované polní cesty zachyceny po mechanizované skrývce nadložních sedimentů. Zkoumaná plocha dosahovala celkové délky 60 m a šířky 4–5 m (obr. 2B). Po celkovém začištění plochy se vyrýsovaly v podloží tmavší uloženiny signalizující přítomnost zahloubených archeologických struktur. Nejprve bylo započato s výzkumem nejmladších nálezových situací (pokud pomíneme novodobou meliorací) v podobě reliktních dvou úvozových cest (U1 a U2). Pro svůj značný rozsah a omezené časové možnosti proběhl jejich výzkum formou zjišťovacích sond, přičemž v rámci úvozu U1 byly položeny dvě zjišťovací sondy (S1 a S2; obr. 4A–B) a v úvozu U2 pak celkem sondy čtyři (S3 až S6; obr. 4C–F). Veškeré profily zjišťovacích sond (v každé ze sond zdokumentovány vždy oba profily) byly následně kresebně a fotograficky zdokumentovány (obr. 4, 5) a pořízen byl rovněž ortosnímek zkoumané plochy z dronu (obr. 4G). Při výzkumu byl aplikován průzkum s pomocí detektoru kovů, a to jak v ploše před

Obr. 3. Plocha geofyzikální prospekce s potenciálními archeologickými objekty a svazkem šesti úvozů. Grafika J. Bartík.

zahájením sondáže, tak po jednotlivých vrstvách při jejím průběhu. V neposlední řadě byly odebrány půdní vzorky za účelem ověření přítomnosti paleobotanického materiálu. V návaznosti na záchranný archeologický výzkum proběhla na poli jižně od sledované plochy také geofyzikální prospekce (Tencer 2018).

Obr. 4. Pohledy dokumentující jednotlivé sondy do úvozových cest (A–F, sondy S1–S6), G – ortosnímek zkoumané plochy po dokončení exkavace. Foto J. Bartík.

5. Nálezové situace

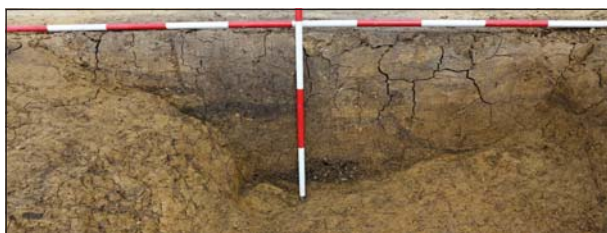
Na zkoumané ploše byly identifikovány dva reliktu úvozových cest, které na části plochy probíhaly paralelně vedle sebe ve vzdálenosti 1,5 až 2 m. Oba úvozy měly v půdorysu tvar nepravidelně zvlněné linie, jejichž všechny konce zabíhaly mimo těleso nově budované polní cesty, a tudíž i mimo zkoumanou plochu. Geofyzikální prospekci, která zde odhalila rovněž několik stovek anomálií (potenciálních pravěkých objektů), se však podařilo prokázat alespoň na jedné ze stran jejich pokračování (obr. 3). Na výsledném magnetogramu můžeme vidět, vyjma přerušování některých linií, především jejich rozvětvení. Směrem k jihu západu, tedy výše po svahu, se stezka výrazněji rozvětjuje, a to na nejméně šest paralelně vedle sebe běžících úvozů, což svědčí o jejím dlouhém a dynamickém vývoji, který se projevil postupným prostorovým posunem komunikace. Z chronologického hlediska můžeme nastíněný vývoj rámcově ukotvit do období pozdního středověku až novověku, jak dokládají získané nálezy fragmentů keramiky a kovových artefaktů, včetně několika mincí (viz kap. 6).

Na dvou místech porušovaly zásyp úvozů výkopy meliorací (podle geofyzikální prospekce byla zmeliorována celá východní polovina tratě „Průhon“) a v případě úvozu U2 byla zjištěna jeho superpozice také se dvěma staršími pravěkými objekty (obr. 2B; Bartík et al. 2021, 176–178).

Na zdokumentovaných profilech (obr. 8, 9) všech zjišťovacích sond se podařilo zachytit velmi pestrá stratigrafie dokládající značně složitá depoziční prostředí. Jednotlivé uloženíy identifikované v zásypu sond sumarizují tabulky 1–6. Kromě stop po vyjetých kolejích od vozů (obr. 6), přičemž některé se vytvářely prokazatelně opakovaně (např. S4/P7; obr. 9), bylo determinováno velké množství splachových vrstviček, projevujících se buď

Obr. 5. Dolní Němčí – „Průhon“ / „Kráčinky“. Pohled na zkoumanou plochu po dokončení exkavace. Foto J. Bartík.

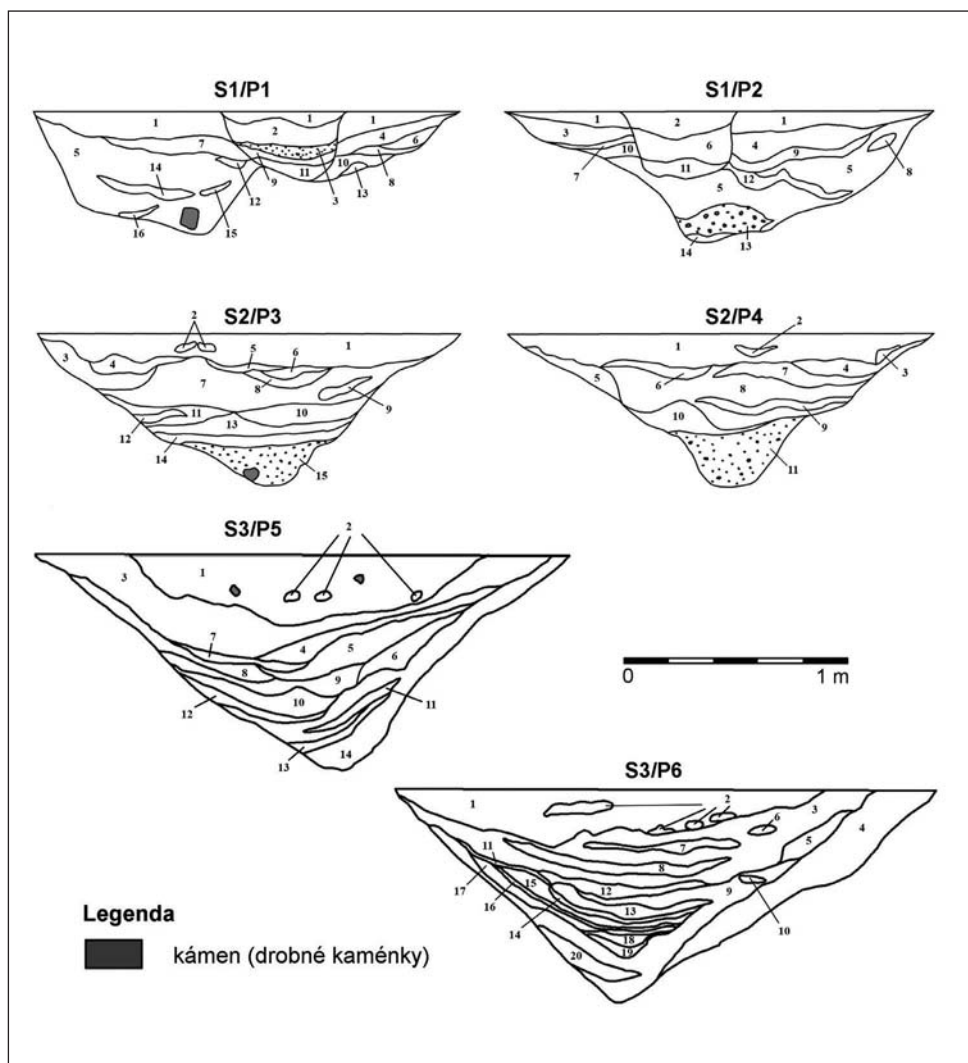

Obr. 6. Snímek profilu sondy S1/P2 úvozu U1 s dobře viditelnými stopami po vyjetých kolejích od vozů a splachovými mikrovrstvami. Foto J. Bartík.

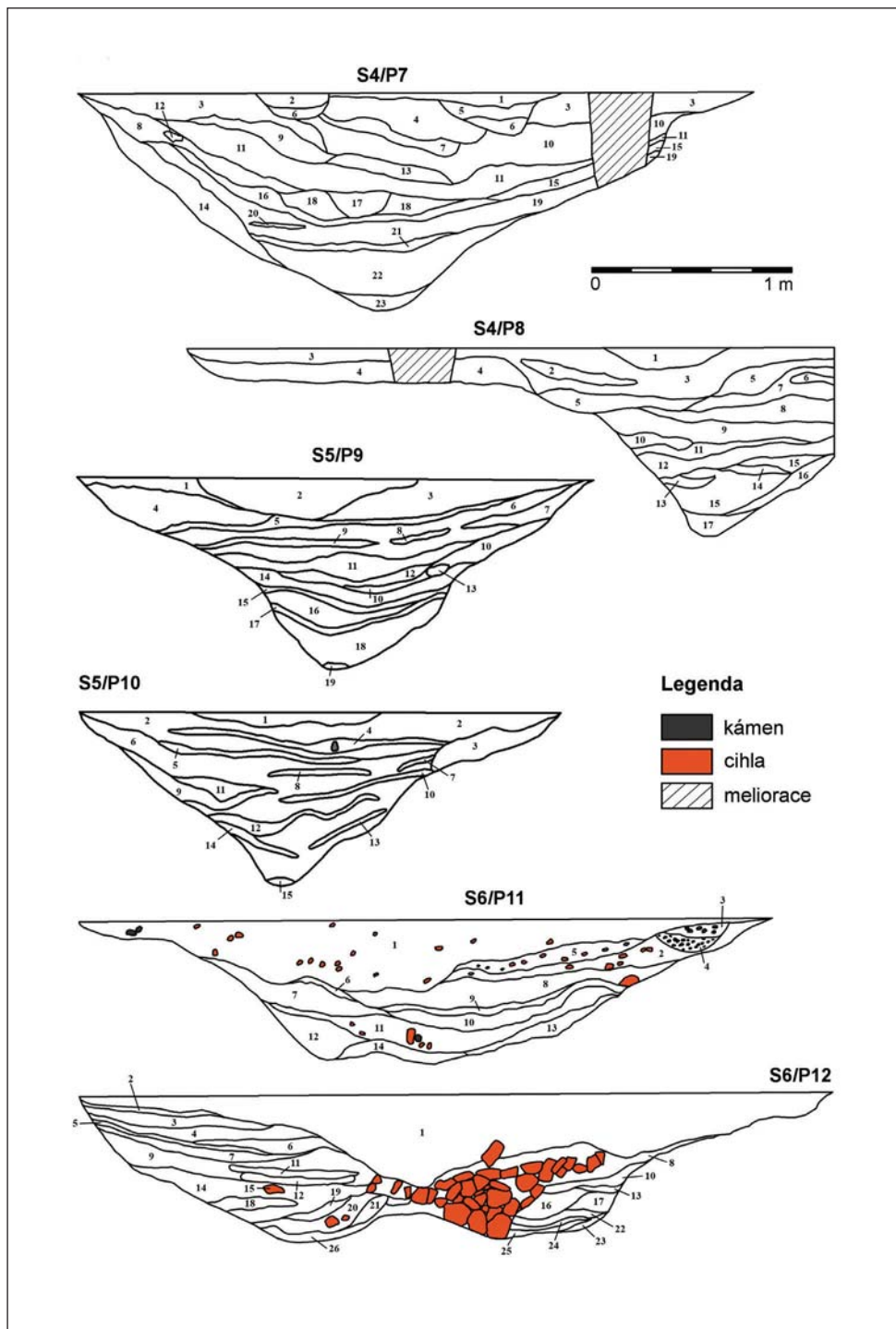

Obr. 7. Detailní pohled na profil sondy S6/P12 úvozu U2, dokumentující kumulaci fragmentů stavební keramiky při její SV části báze. Foto J. Bartík.

facií jemných písků, či drobného štěrku a kamínků. Vyjma přirozených uloženin, jejichž deponování do těles úvozů iniciovaly přírodní procesy, byly identifikovány i uloženiny patrně antropogenního původu, svědčící o záměrném zasypávání a případných opravách stěn úvozů. V minulosti činilo cestám problém kromě vyjíždění kolejí od kol vozů především jejich odvodňování. Na vyvýšených místech se tento problém řešil snadněji než při klesání cest prudším svahem. U oboustranně zahlobených úvozů byly takto erozí zasažené cesty opouštěny a v důsledku toho se vytvořily její vedlejší varianty, což je s vysokou pravděpodobností i případ stezky vycházející z Dolního Němčí. V případě některých cest mohl být jejich povrch stabilizován výdřevou (středověké haťové cesty, v rámci regionu Uherskohradištska např. Bartík et al. 2022, 158–160) nebo vydlážděním – tento fenomén se však objevuje zpravidla až v novověku (Mandl 2006, 172–189). Nejpoužívanější formou oprav v prostředí

Obr. 8. Zdigitalizované profily jednotlivých sond v úvozích U1 (S1 a S2) a U2 (S3). Digitalizace, grafika J. Bartík a K. Augustinová.

Obr. 9. Zdigitalizované profily jednotlivých sond v úvozu U2 (S4–S6). Digitalizace, grafika J. Bartík a K. Augustinová.

P 1	kontext / popis	P 2	kontext / popis
1	promíšená světle hnědá ulehlá hlína	1	promíšená světle hnědá ulehlá hlína
2	černá písčité hlína	2	šedo-hnědá ulehlá hlína
3	promíšená okrově-hnědá šterkovitá hlína	3	okrově-hnědá šterkovitá hlína s přím. kamínků
4	promíšená okrově-žlutá ulehlá hlína	4	promíšená okrově-žlutá ulehlá hlína
5	okrově-hnědá šterkovito-písčité hlína	5	okrově-hnědá šterkovito-písčité hlína
6	promíšená okrově-hnědá ulehlá hlína	6	šedá ulehlá hlína
7	šedo-žlutá šterkovitá hlína	7	černá písčité kašovitá hlína s příměsí kamínků
8	černá písčité hlína čočkovitého tvaru	8	černá písčité hlína čočkovitého tvaru
9	šedá písčité hlína	9	šedo-žlutá šterkovitá hlína
10	okrově-žlutý ulehlý jíł	10	okrový ulehlý jíł
11	černá písčité kašovitá hlína	11	černá šterkovito-písčité kašovitá hlína
12	černá písčité hlína čočkovitého tvaru	12	černá šterkovitá hlína s příměsí cihel
13	šedo-černá písčité hlína čočkovitého tvaru	13	černo-šedá z 90 % kamenitá hlína
14	šedá písčité kašovitá hlína	14	okrově-žlutý ulehlý jíł
15	černá šterkovitá hlína s příměsí cihel		
16	černá písčité hlína		

Tab. 1. Deskripce kontextů u zdokumentovaných profilů P1 a P2 ze sondy S1, úvoz U1 (obr. 8).

P 3	kontext / popis	P 4	kontext / popis
1	promíšená světle hnědá ulehlá hlína	1	promíšená světle hnědá ulehlá hlína
2	okrově-žlutá hlína čočkovitého tvaru	2	černá písčité hlína s příměsí malých kamínků čočkovitého tvaru
3	světle žlutá písčité hlína	3	černá písčité hlína s příměsí malých kamínků čočkovitého tvaru
4	světle hnědá ulehlá hlína	4	světle žlutá písčité ulehlá hlína
5	černá písčité hlína s přím. malých kamínků	5	okrově-žlutý ulehlý jíł
6	promíšená okrově-hnědá písčito-šterkovitá hlína	6	tmavě žlutá písčité kašovitá hlína
7	světle žlutá písčité ulehlá hlína	7	tmavě šedá písčito-šterkovitá hlína
8	černá písčité kašovitá hlína	8	okrově-žlutá písčité hlína
9	tmavě šedá písčité hlína čočkovitého tvaru	9	tmavě šedá písčito-šterkovitá kašovitá hlína
10	světle hnědá šterkovitá ulehlá hlína	10	šedá písčité kašovitá hlína
11	tmavě šedá písčito-šterkovitá hlína	11	černá šterkovito-písčité ulehlá hlína
12	černá písčité hlína		
13	okrově-hnědá ulehlá hlína		
14	šedá písčité kašovitá hlína		
15	černá šterkovito-písčité ulehlá hlína		

Tab. 2. Deskripce kontextů u zdokumentovaných profilů P3 a P4 ze sondy S2, úvoz U1 (obr. 8).

P 5 kontext / popis		P 6 kontext / popis	
1	promíšená okrově-světle hnědá ulehlá hlína	1	promíšená okrově-světle hnědá ulehlá hlína
2	světle žlutá písčité hlína čočkovitého tvaru	2	světle žlutá písčité hlína čočkovitého tvaru
3	světle hnědá ulehlá hlína	3	světle hnědá ulehlá hlína
4	hnědo-žlutá písčité kašovitá hlína	4	světle žlutý ulehlý jíł
5	tmavě hnědá ulehlá hlína	5	promíšená okrově-světle hnědá ulehlá hlína
6	šedo-hnědá ulehlá hlína	6	světle žlutá písčité hlína čočkovitého tvaru
7	tmavě šedá písčité hlína	7	okrově-žlutá písčito-šterkovitá hlína
8	okrově-žlutý ulehlý jíł	8	světle žlutá písčito-šterkovitá hlína
9	světle hnědá ulehlá hlína	9	světle žlutá písčité kašovitá hlína
10	světle hnědá promíšená hlína	10	světle žlutá písčité hlína čočkovitého tvaru
11	tmavě hnědá písčité hlína	11	světle šedá ulehlá hlína
12	šedo-černý plastický jíł	12	okrově-žlutá ulehlá hlína
13	tmavě šedý plastický jíł	13	světle šedá ulehlá hlína
14	okrová šterkovito-písčité kašovitá hlína	14	okrově-žlutá písčité hlína
		15	světle hnědý písek s hlinitou příměsí
		16	okrově-žlutá písčité hlína
		17	světle šedá ulehlá hlína
		18	okrový písek bez příměsí
		19	šedo-černá ulehlá hlína
		20	světle šedá ulehlá hlína

Tab. 3. Deskripce kontextů u zdokumentovaných profilů P5 a P6 ze sondy S3, úvoz U2 (obr. 8).

P 7 kontext / popis		P 8 kontext / popis	
1	okrově-žlutá ulehlá hlína	1	tmavě hnědá ulehlá hlína
2	světle hnědá ulehlá hlína	2	promíšená okrově-hnědá hlína
3	tmavě hnědá ulehlá hlína	3	tmavě hnědá ulehlá hlína
4	promíšená okrově-hnědá ulehlá hlína	4	tmavě hnědá ulehlá hlína s příměsí šterku (5%)
5	černá písčité kašovitá hlína	5	promíšená okrově-hnědá ulehlá hlína
6	šedo-černý šterk s příměsí malých kamínků	6	světle hnědo-šedá ulehlá hlína
7	černá písčité hlína s příměsí šterku	7	šedo-hnědá ulehlá hlína s příměsí uhlíků (10%)
8	světle žlutá písčité hlína	8	šedo-hnědý šterk s příměsí malých kamínků
9	promíšená okrově-hnědá ulehlá hlína	9	promíšená tmavě hnědo-černá ulehlá hlína s příměsí šterku (5%) a uhlíků (5%)
10	okrově-hnědo-šedá písčité hlína (10%) s příměsí šterku	10	černá písčité kašovitá hlína čočkovitého tvaru
11	světle hnědá ulehlá hlína	11	okrově-žlutá ulehlá hlína
12	černá ulehlá hlína čočkovitého tvaru	12	tmavě hnědá ulehlá hlína s příměsí uhlíků (5%)
13	černá písčité hlína s příměsí šterku	13	šedo-hnědá ulehlá hlína s příměsí šterku (5%) a uhlíků (5%)

14	okrově-žlutý ulehý jíl	14	promíšená šedo-hnědá ulehlá hlína s příměsí štěrku (10%) a uhlíků (5%)
15	promíšená okrově-hnědá ulehlá hlína	15	okrově-hnědo-šedá písčité hlína s příměsí štěrku (10%)
16	černá ulehlá hlína	16	promíšená okrově hnědo-černá ulehlá hlína
17	světle hnědá písčité (5%) hlína	17	černá písčité kašovitá hlína
18	tmavě hnědá ulehlá hlína		
19	okrově-žlutá ulehlá hlína		
20	světle hnědá ulehlá hlína		
21	šedá ulehlá hlína		
22	okrově-žlutá ulehlá hlína		
23	černá písčité kašovitá hlína		

Tab. 4. Deskripce kontextů u zdokumentovaných profilů P7 a P8 ze sondy S4, úvoz U2 (obr. 9).

P 9 kontext / popis		P 10 kontext / popis	
1	světle hnědá ulehlá hlína	1	světle hnědá hlína s příměsí štěrku
2	světle hnědá hlína s příměsí štěrku	2	promíšená světle hnědá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků
3	světle hnědá ulehlá hlína	3	světle žlutý ulehý jíl
4	hnědo-šedá ulehlá hlína	4	světle žlutá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků
5	žluto-šedá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků	5	okrově-žlutá štěrkovitá ulehlá hlína
6	světle hnědá ulehlá hlína	6	světle hnědá promíšená písčité kašovitá hlína
7	světle žlutá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků	7	světle žlutá ulehlá hlína
8	světle žlutá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků	8	světle šedá ulehlá hlína
9	světle žlutá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků	9	okrově-žlutá písčito-jílovitá hlína
10	světle šedá písčité kašovitá hlína	10	okrově-žlutá písčité hlína
11	světle šedá ulehlá hlína	11	černá písčité hlína
12	tmavě šedá písčité hlína s příměsí malých kamínků	12	šedo-černá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků
13	černá ulehlá hlína čočkovitého tvaru s příměsí malých kamínků	13	světle hnědá ulehlá hlína
14	promíšená okrově-žlutá písčité kašovitá hlína	14	světle šedá ulehlá hlína
15	šedo-černá ulehlá hlína	15	černá písčité hlína
16	promíšená okrově-žlutá písčité ulehlá hlína		
17	světle šedá ulehlá hlína		
18	světle hnědá promíšená písčité kašovitá hlína		
19	černá písčité hlína		

Tab. 5. Deskripce kontextů u zdokumentovaných profilů P9 a P10 ze sondy S5, úvoz U2 (obr. 9).

P 11	kontext / popis	P 12	kontext / popis
1	tmavě hnědá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků	1	tmavě hnědá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků
2	tmavě hnědá ulehlá písčitá hlína s příměsí cihel	2	světle žlutá písčitá hlína s příměsí malých kamínků
3	okrově-žlutá ulehlá hlína s příměsí malých kamínků	3	světle hnědá ulehlá písčitá hlína
4	černá písčitá hlína bez příměsí	4	okrově-žlutá písčitá hlína
5	tmavě hnědá šterkovito-písčitá hlína s příměsí malých kamínků	5	světle žlutá ulehlá hlína
6	světle žlutá písčitá hlína	6	středně hnědá šterkovitá ulehlá hlína
7	oranžovo-okrová hrubě písčitá hlína	7	promíšená okrově-hnědo-žlutá šterkovitá hlína
8	světle žlutě-okrová písčitá hlína	8	světle hnědá ulehlá hlína
9	černá ulehlá hlína	9	světle žlutá ulehlá hlína
10	okrově-žlutá písčitá (80 %) hlína	10	světle šedá ulehlá hlína
11	černá šterkovitá (50 %) a písčitá (50 %) hlína	11	tmavě hnědá písčitá hlína
12	okrově-žlutá písčitá hlína	12	okrově-žlutá ulehlá hlína
13	promíšená žluto-hnědá písčitá hlína	13	světle žlutá písčitá ulehlá hlína
14	oranžovo-šedý ulehlý jíl	14	promíšená okrově-hnědá písčitá hlína
		15	černo-šedá hlína čočkovitého tvaru s oranžovým vnějším okrajem
		16	šedo-hnědá ulehlá hlína
		17	světle žlutá ulehlá hlína
		18	světle hnědá písčitá hlína
		19	šedá písčitá hlína
		20	černá písčitá hlína
		21	oranžovo-šedý ulehlý jíl
		22	světle hnědá písčitá hlína
		23	oranžovo-šedý ulehlý jíl
		24	černá písčitá hlína
		25	okrově-žlutá písčitá ulehlá hlína
		26	světle hnědá písčitá ulehlá hlína

Tab. 6. Deskripce kontextů u zdokumentovaných profilů P11 a P12 ze sondy S6, úvoz U2 (obr. 9).

venkovské krajiny bylo postupné odstranění sesuté hlíny po bocích úvozu a následné zarovnění jeho dna tímto materiálem. To však mělo za následek rozšiřování úvozu, přičemž jeho stěny se stávaly příkré, až téměř svislé. Poslední možnou formou oprav bylo vytvoření nízkých hliněných valů podél nezpevněných partií cest (Bolina et al. 2018, 87–89). V případě zájmové stezky byly k opravám zdokumentovaných úvozů rovněž používány hlinité a jílovité uloženiny z nejbližšího okolí, včetně podložního sedimentu získávaného úpravou stěn úvozů. Doloženy však máme i opravy formou zavážení dovezeným materiálem,

především stavební sutí. Příkladem může být nálezná situace odkrytá v sondě U2/S6, kde se podařilo zdokumentovat poměrně rozsáhlou kumulaci fragmentů stavební keramiky, jež vyplňovala SV partii báze úvozu (obr. 7). V zásypech všech zjišťovacích sond se v ojedinělých případech vyskytly i různé velké kameny a drobné archeologické předměty (viz kap. 6), včetně intruze pravěké keramiky (především kultury s lineární keramikou), která se do výplni úvozu dostala z poškozených objektů a orbou rozrušovaného okolního sídliště. Ve srovnání s některými dalšími zkoumanými úvozovými cestami procházejícími geologicky stabilnějším terénem (např. Mandl 2006, 181–185; Grasselt 2015, 15–23) je nutné upozornit na specifický hrotitý tvar většiny zdokumentovaných profilů v Dolním Němčí, který patrně zapříčinila intenzivní vodní eroze umocněná situováním lokality na svahu a relativně dobře erodovatelném jílovitém podloží. Na některých profilech je dobře patrné, že vyjeté koleje od vozů se nacházejí až ve svrchní části zásypu, tedy až po částečném zasypání „erozního koryta“, na jiných pak již nejsou téměř patrné. Z toho vyplývá, že způsoby zanášení a postupné opravy se v jednotlivých úvozech i jejich částech odlišují a potvrzují jejich dlouhodobý dynamický vývoj. V neposlední řadě je nutné vzpomenout proměnlivé rozměry v jednotlivých částech úvozů. Ze zdokumentovaných profilů vyplývá, že hloubka úvozu U1 se pohybovala od 54 do 66 cm a jeho šířka okolo 190 cm. V případě druhého zkoumaného úvozu U2 jsou metrické údaje o něco větší, přičemž hloubka se pohybovala od 72 do 106 cm a šířka od 241 do 392 cm, s nejširší částí ve spodní části svahu (obr. 8, 9).

6. Analýza archeologického materiálu

Z celkem šesti sond položených do dvou reliktních úvozů se podařilo získat soubor archeologického materiálu čítající 585 ks. Spektrum a zastoupení jednotlivých kategorií nálezů sumarizuje tabulka 7. Do uvedeného přehledu není započítáno dalších 21 ks kovových artefaktů, jež byly nalezeny na povrchu pozůstatků úvozových cest při detektorové prospekci v průběhu trvání celého výzkumu.

6.1. Keramika

Keramický materiál z reliktních úvozových cest U1 a U2 čítá celkem 40 jedinců (obr. 10). Z pohledu jednotlivých morfologických kategorií převládají v souboru nezdobené výtutě

Sonda	keramika	intruze keramiky	OKI	mazanice	kámen	stavební keramika	kosti	kovové artefakty	mince	celkem
U1/S1	3	13	1	1	2	11	1	1	-	33
U1/S2	2	12	-	4	5	-	-	1	-	24
U2/S3	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4
U2/S4	12	13	-	2	8	-	5	18	1	59
U2/S5	6	13	-	2	-	1	3	13	-	38
U2/S6	13	11	-	3	67	328	3	2	-	427
Σ	40	62	1	12	82	340	12	35	1	585

Tab. 7. Přehled jednotlivých kategorií archeologického materiálu získaného ze zjišťovacích sond.

Sonda	okraje	podhrdlí	nezdobené výdutě	zdobené výdutě	ucha	fragment trojnožky	celkem
U1/S1	2	-	1	-	-	-	3
U1/S2	-	-	1	-	1	-	2
U2/S3	2	-	2	-	-	-	4
U2/S4	3	-	6	2	1	-	12
U2/S5	1	1	4	-	-	-	6
U2/S6	6	-	4	2	-	1	13
Σ	14	1	18	4	2	1	40

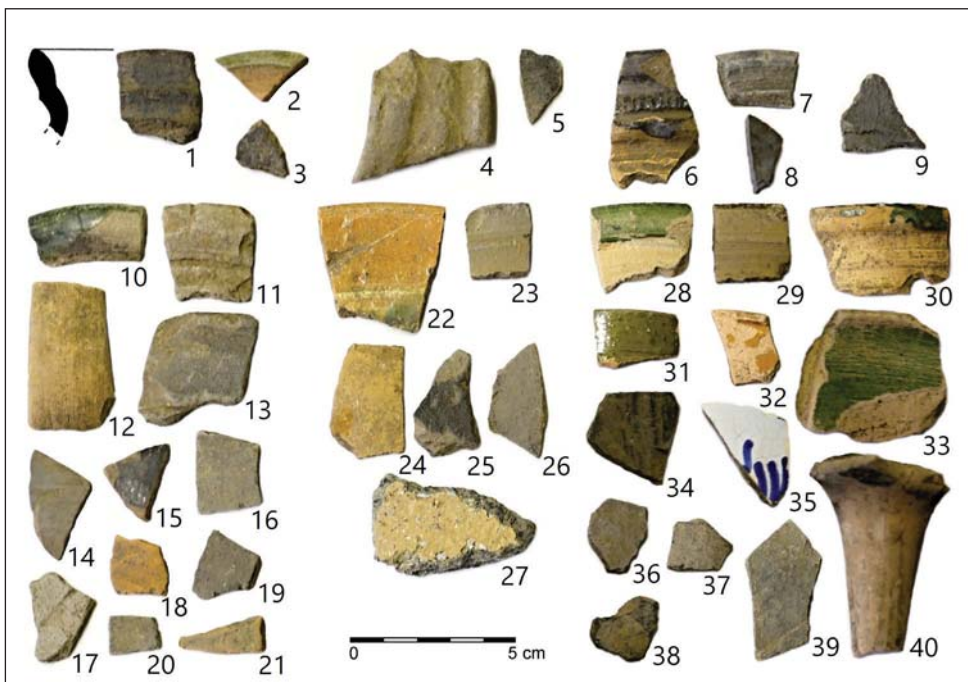
Tab. 8. Přehled jednotlivých morfologických kategorií keramického materiálu získaného ze zjišťovacích sond.

a okraje (tab. 8). Kromě hrncovitých nádob, džbánů a talířových mís byla identifikována i jedna pánev (trojnožka). Nejméně fragmentů keramiky pochází z úvozu U1 (S1 a S2). Naopak nejvíce materiálu bylo vyzvednuto v sondě S6 z úvozu U2. Vzhledem k velmi vysoké fragmentarizaci (většina střepů je <2 cm) se podařilo keramický materiál datovat pouze rámcově, a to od 2. poloviny 17. století do počátku 19. století. Ojedinele se však vyskytly i fragmenty, jež jsou chronologicky starší. Například v sondě U2/S5 byl nalezen fragment nezdobené výdutě ložtického hrnce z 15. století (obr. 10: 27) a v sondě U1/S1 pak okraj nádoby spadající patrně ještě do 16. století (obr. 10: 1).

6.2. Kovové artefakty

V průběhu exkavace jednotlivých sond byl zkoumaný sediment průběžně kontrolován pomocí detektoru kovů, což umožnilo získání reprezentativního vzorku kovových artefaktů vyskytujících se v tomto druhu archeologického kontextu. Celkem se podařilo vyzvednout ze sond 35 kovových artefaktů (obr. 11: 1–26), přičemž nejvíce předmětů se nacházelo v sondách S4 a S5 v rámci úvozu U2 (tab. 7). Dalších 21 kovových artefaktů (obr. 11: 27–43) bylo objeveno detektorovou prospekcí na povrchu celé plochy archeologického výzkumu.

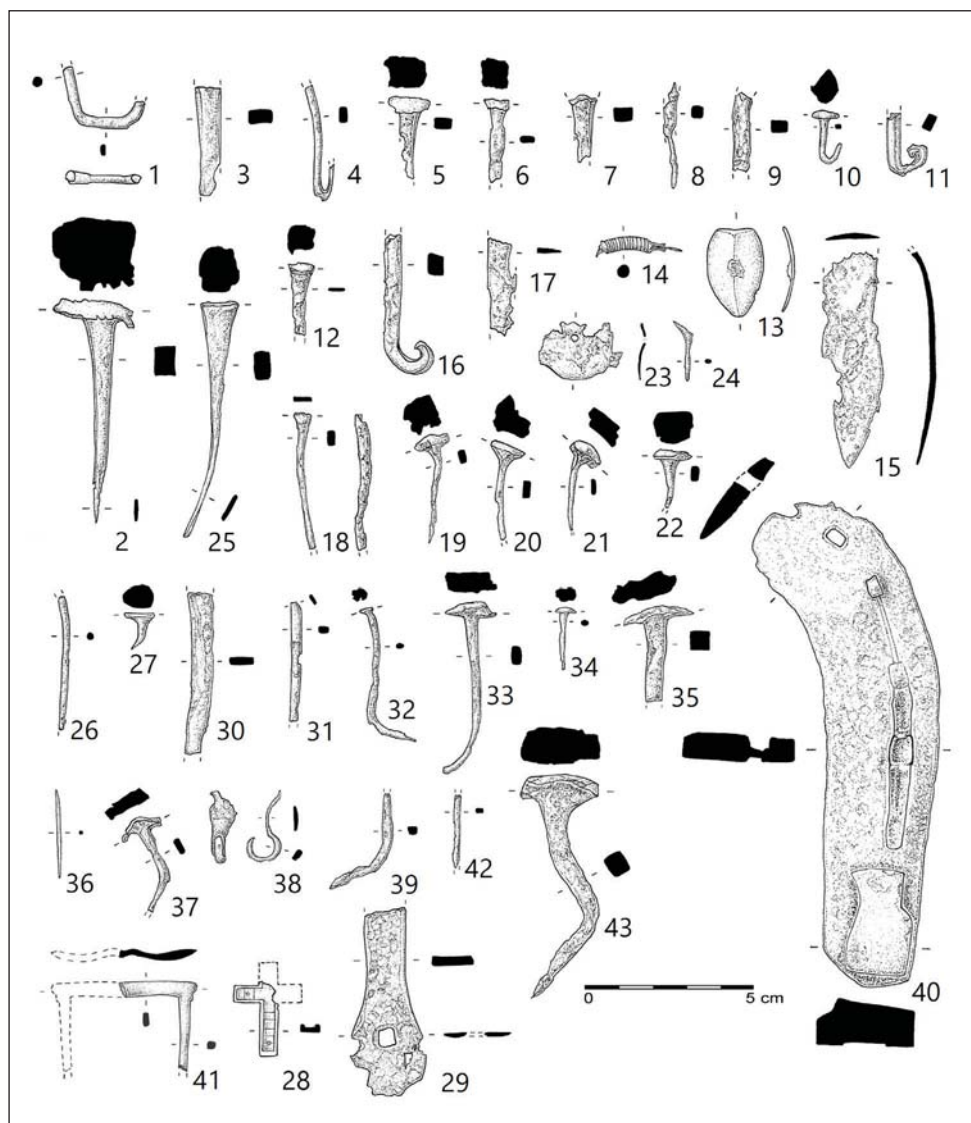
V sondě U1/S1 se zachoval jeden kovový předmět, který lze typologicky určit jako dvou-ramennou skobu. Její postranní (upevňovací) ramena mají kulatý průřez, zatímco spojovací rameno má průřez obdélný (obr. 11: 1). Pouze jeden artefakt (obr. 11: 2) byl nalezen taktéž v sondě U1/S2. Podle typologie R. Krajíce (2003a, 64–65) se jedná o hřebík typu Ia. Různé fragmenty hřebíků převažují i mezi materiálem ze sondy U2/S4, přičemž pouze čtyři jedince se podařilo typologicky zařadit. Tři jedinci náleží typu Ia (obr. 11: 5, 6, 12) a zbývající typu IIa (obr. 11: 10). Za povšimnutí stojí fragment železného plátového kování os kol vozu (obr. 11: 15) objevený na bázi sondy U2/S5. Z této sondy pochází i další kolekce kovaných hřebů, jež náleží (podle Krajíc 2003a, 64–67) typům Ia (obr. 11: 20), Ic (obr. 11: 22), IIa (obr. 11: 19), IIIb (obr. 11: 21) a Vc (obr. 11: 18). V sondě U2/S6 byly nalezeny pouze dva fragmenty hřebíků, z nichž jen jeden (obr. 11: 25) mohl být determinován jako typ IX (Krajíc 2003a, 68). Z hlediska funkční aplikace lze veškeré uvedené typy hřebíků s největší pravděpodobností identifikovat jako součásti kování vozů či jako podkovové hřeby.

Obr. 10. Fotografická dokumentace keramického souboru. Z výplní jednotlivých sond U1/S1: 1–3; U1/S2: 4–5; U2/S3: 6–9; U2/S4: 10–21; U2/S5: 22–27; U2/S6: 28–40. Foto J. Bartík, grafika K. Augustinová.

Mezi detektorovými nálezy z okolí obou relikvů úvozových cest se objevují rovněž artefakty spojené především s účelem samotných cest. S kováním tažných zvířat souvisí například volská podkova s hladkou pochozí stranou o délce 149 mm (obr. 11: 40) a s prostorem pro celkem čtyři podkovové hřeby. Pro některé z hřebů byl na podkově vykován žlábek. K různým částem vozů náleží pravděpodobně i další exempláře ručně kovaných hřebíků, které bylo možné zařadit (podle Krajčíc 2003a, 64–67) k typům Ib (obr. 11: 27, 32), IIa (obr. 11: 35, 43), IIIb (obr. 11: 33, 37) a Vc (obr. 11: 31). Další součástí středověkého či novověkého vozu je část kování vozu – tzv. pantu (obr. 11: 29), náležejícího podle R. Krajčice (2003a, 79–80) typu II-A/7. Výše zmíněné funkční kategorie mají celou řadu analogií, uvést můžeme například podobné fragmenty hřebíků (Nekuda 1975, 149, tab. 142: a–n), plátové kování vozu (Nekuda 1975, 144, tab. 138:1) ze zaniklé středověké vsi Pfaffenschlag u Slavonic. Analogie pocházejí z kovárny v Sezimově Ústí, a to opět ve fragmentech hřebíků jednotlivých typů Ia, Ib, Ic, IIa (Krajčíc 2003b, 57, tab. 67), dále typu IIIb (Krajčíc 2003b, 58, tab. 68), Vc (Krajčíc 2003b, 59, tab. 69) a IX (Krajčíc 2003b, 60, tab. 70). Z téže lokality lze nalézt analogii ke dvouramenné skobě (Krajčíc 2003b, 64, tab. 74) a taktéž k části kování vozu – tzv. pantu (Krajčíc 2003b, 70, tab. 80: i. č. 50989).

Kromě různých typů železných kování bylo objeveno i několik předmětů zařaditelných do kategorie osobní výbavy/výstroje a také tři mince, které jsou pro nás důležitým vodítkem pro dataci fungování jednotlivých částí zájmové stezky. Funkční kategorii předmětů osobní výbavy/výstroje reprezentuje poškozený přívěsek ve tvaru křížku (obr. 11: 28) a fragment mosazné opaskové přezky (obr. 11: 41). Oba předměty pak chronologicky spadají do období vrcholného novověku.

Obr. 11. Kresebná dokumentace kovových artefaktů z jednotlivých sond úvozu U1/S1: 1; U1/S2: 2 a U2/S4: 3–14; U2/S5: 15–24; U2/S6: 25–26, a z povrchu okolí úvozů 27–43. Kresba a grafika K. Augustinová.

Skupinu mincí reprezentuje fragment stříbrné slezské grešle vyzvednuté z báze sondy U2/S4, jež byla ražena mezi lety 1679–1682 za vlády Christiana Ulricha I. (vláda v letech 1664–1704). V maximálním průměru dosahuje mince 16 mm, a váží 0,28 g. Na aversu (obr. 12: 1a) je zobrazen ovál, který je uvnitř rozdělen na čtyři části. Celý ovál je ohraničen barokním lemováním. Revers (obr. 12: 1b) zobrazuje slezskou orlici, opět ohraničenou oválným barokním rámem. Další dvě mince nalezené pomocí detektoru kovů v okolí úvozových cest spadají chronologicky až do 19. století. V prvním případě se jedná o pětikrejcar z roku 1818, jehož ražba probíhala mezi lety 1817–1824, za vlády rakousko-uherského císa-

Obr. 12. Fotografická dokumentace nalezených mincí. Foto J. Bartík, grafika K. Augustinová.

7. Středověký vůz a jeho význam

Pro potřeby rekonstrukce středověkého vozu jsou archeologické prameny jako takové nedostačující, proto je důležité dále využít zejména prameny písemné, ikonografické či etnografické. Hlavním konstrukčním materiálem vozu bylo dřevo, které se však zachová jen zřídka, proto k archeologickým nálezům pozůstatků vozů řadíme především kovové součásti, kterými se vozy zpevňovaly (kování loukotí kola – tzv. šíny, plátová kování, zděre hlavy kola, zákolníky, klanice, kování záprahu, svorníky, hřeby aj.). Celková podoba středověkého vozu se ustálila ve 13. a 14. století, později se již jen zdokonalovala (Vermouzek 1983, 311). V průběhu celého období středověku existovalo několik druhů vozů. Nejjednodušším přepravním prostředkem byla dvoukolá kára. V průběhu 16. století se výraznou měrou rozšířil typ čtyřkolového vozu s otočnou přední nápravou, který se nazýval selský či také „žebřinový“ (Bolina et al. 2018, 117). Jeho postranice sestávaly ze dvou jednoduchých žebříků a využití spočívalo zejména v přepravě hospodářských (seno, dřevo) a dalších materiálů. Pomocí tohoto vozu se přepravovalo od středověku po takřka celý novověk. Posledním typem středověkého přepravního prostředku, který se stal základem pro vznik bojového vozu,

ře Františka II. (I.) (vláda v letech 1792–1835). V maximálním průměru dosahuje mince 21 mm a váží 1,92 g. Její hlavní složkou je stříbro, dále obsahuje příměs mědi. Na aversu (obr. 12: 2a) je latinským nápisem zvěčněno jméno a titul panovníka spolu s jeho zobrazením, na reversu je pak uveden rok ražby, a kromě latinského nápisu i nominální hodnota mince (obr. 12: 2b). V druhém případě lze minci z roku 1893 určit jako 1 halíř, ražený mezi lety 1892–1916 během vlády Františka Josefa I. (vláda v letech 1848–1916). Její maximální průměr dosahuje 17 mm a hmotnost 1,32 g. Materiálově je složena ze slitiny cínu, mědi a zinku. Na aversu (obr. 12: 3a) je zobrazena dvouhlavá císařská orlice s habsbursko-lotrinským štítem na hrudi. Revers je pak opatřen nominální hodnotou mince a rokem ražby (obr. 12: 3b).

Obr. 13. Výřez Klaudyánovy mapy Čech z roku 1518 se zobrazením podoby středověkých vozů. Zdroj: ČÚZK.

byl tzv. fasaňkový vůz. Jeho postranice byly tvořeny pevnými dřevěnými bočnicemi, korba vozu tak tvořila uzavřený celek. Z něj vycházel i jednodušší typ, jehož žebřiny byly vyplněny pouze proutím (Visinger 2013, 5–7). Přední a zadní kola u středověkých vozů byla zpravidla stejně velká (s průměrem přibližně 140 cm). Výhody spočívaly jednak ve snížení síly nutné k uvedení vozu do pohybu a dále umožňovaly lépe zvládat projet i zvláště poškozené cesty a vyhnout se tak zapadnutí vozu. Novověké vozy však měly téměř vždy přední kolo výrazně menší než zadní (v průměru cca 1 m). Tato skutečnost umožňovala vozu snadnější manévrování v zákrutách v terénu. Jak již bylo zmíněno výše, ikonografické prameny umožňují výrazně přispět k celkové rekonstrukci podoby středověkého a novověkého vozu. Vyobrazení můžeme nalézt na reliéfních gotických kachlích, výřezech rytin, obrazech, mapách, iluminacích, dále na malbách, jež jsou součástí rukopisů, kodexů a dalších děl. Objevují se takřka od vrcholného středověku s výrazným nárůstem od 15. století. Jako příklad lze uvést ikonografické ztvárnění středověkých vozů na Klaudyánově mapě Čech pocházející z roku 1518.⁵ Je zde velice detailně zobrazeno (obr. 13) kování důležitých partií vozů (kování hlav kol zděremi, loukotě šínami, zajištění kol pomocí zákolníků). Taktéž problematika záprahu je na vybraném druhu pramene dobře viditelná. Ten je v tomto případě řešen pomocí oje s vahami a příslušným kovááním pro dodržení stability. K rekonstrukci středověkého, potažmo novověkého vozu mohou přispět archeologické výzkumy úvozových cest jen velmi omezeně a spíše nepřímě. Jedním z měřitelných údajů je však díky vyjíždění kolejí například rozchod kol vozů. V případě úvozů z Dolního Němčí se vzdálenost od středové hodnoty vyjeté koleje pohybovala okolo jednoho metru, což je údaj konzistentní i s některými dalšími archeologicky zkoumanými stezkami (např. Mandl 2006, 181–185; Štuka 2012, 80–83; Grasselt 2015, 15–23). Šířka vyjetých kolejí pak bývá variabilní a také značně závislá na pevnosti podloží, kterým cesta prochází, svou roli pak hrála i intenzita využívání cesty. V případě úvozů u Dolního Němčí se šířka vyjetých kolejí pohybovala zpravidla mezi 26–45 cm. V prostoru sondy U2/S6, kde se úvoz výrazněji rozšiřoval, se však patrně i v důsledku vodní eroze vytvořily široké koleje, dosahují 80 až 92 cm (obr. 7).

8. Problematika výzkumu historických stezek a rekonstrukce průběhu zkoumané cesty

Výzkum a mapování zaniklých historických cest se v dnešní době stává stále více populárním (Cendelín 1999; Kubů – Zavřel 2001; Severin 2001; Bahn 2015; Opravil 2018; Káčerík 2020; Bolina et al. 2022; aj.). V minulosti existovalo množství problémů (dnes již v menší míře), a to především chronologického rázu. Jako vhodné řešení se osvědčil průzkum pomocí detektoru kovů. Nalezené kovové artefakty s sebou mohou přinést množství infor-

mací o době i místě vzniku a v neposlední řadě také různé interpretace využití zkoumané historické stezky (Vích 2012, 4–5). Nejčastějšími nálezy na zaniklých úvozových cestách, umožňující přesnější dataci úvozů, bývají mince, fragmenty železných kování vozů, výbava koně a jezdce, předměty osobní povahy a v neposlední řadě militaria. Ve většině případů je však výskyt nálezů velmi vzácný a s tím vzniká i malá pravděpodobnost tvorby významných souvrství v jednotlivých úvozech, jež se pravidelně vytvářejí v důsledku kombinace eroze a dopravního pohybu na cestě (Bolina 2018, 118). Další metodou napomáhající rekonstrukci pravděpodobného průběhu úvozových cest v krajině je analýza digitálního modelu reliéfu získaného pomocí leteckého laserového skenování. V našem případě je recentní průběh zájmové stezky na lidarovém snímku dobře viditelný (obr. 14), v důsledku intenzivní zemědělské činnosti na okolních pozemcích však na něm nejsou, oproti výslednému magnetogramu, další linie úvozových cest patrné. S ohledem na námi aplikovaný geofyzikální průzkum je nutné zmínit, že k výzkumu zaniklých komunikací bývají využívány i další nedestruktivní metody (např. georadar, elektromagnetické dipólové profilování – DEMP apod.; Létal et al. 2012, 35–38; Gojda – John a kol. 2013). Nepostradatelnou metodou, která byla využita i v případě zasazení zkoumaných úvozů do širšího kontextu konkrétní lokální stezky, je analýza starých mapových podkladů, a to zejména map I., II. a III. vojenského mapování. Z této analýzy vyplývá, že identifikovaný svazek úvozových cest byl součástí podružné stezky, která spojovala Dolní Němčí s další lokální komunikací vedoucí z Hluku do Boršic u Blatnice. První vojenské mapování⁶ (obr. 15) zobrazuje stezku v celém jejím průběhu, tedy v místech prezentovaného výzkumu, avšak bez jakýchkoliv zobrazení detailů reliéfu (na obr. 15 vyznačeno červeně). Na uvedené mapě je však dobře patrné, že se poblíž křížení cest nacházel drobný sakrální objekt (kaplička). Na mapě II. vojenského mapování⁷

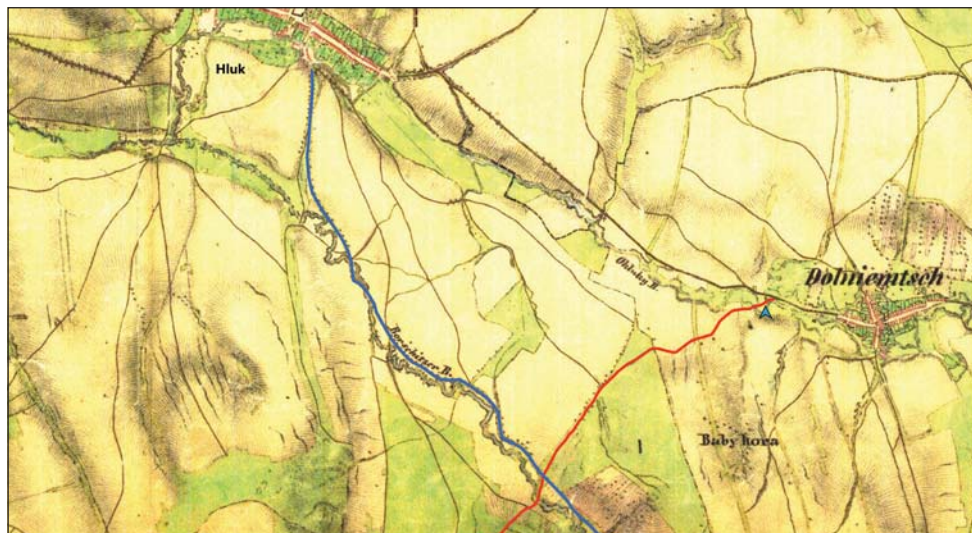

Obr. 14. Kombinace digitálního modelu reliéfu a katastrální mapy s vyznačením zkoumané plochy (červeně). Grafika J. Bartík.

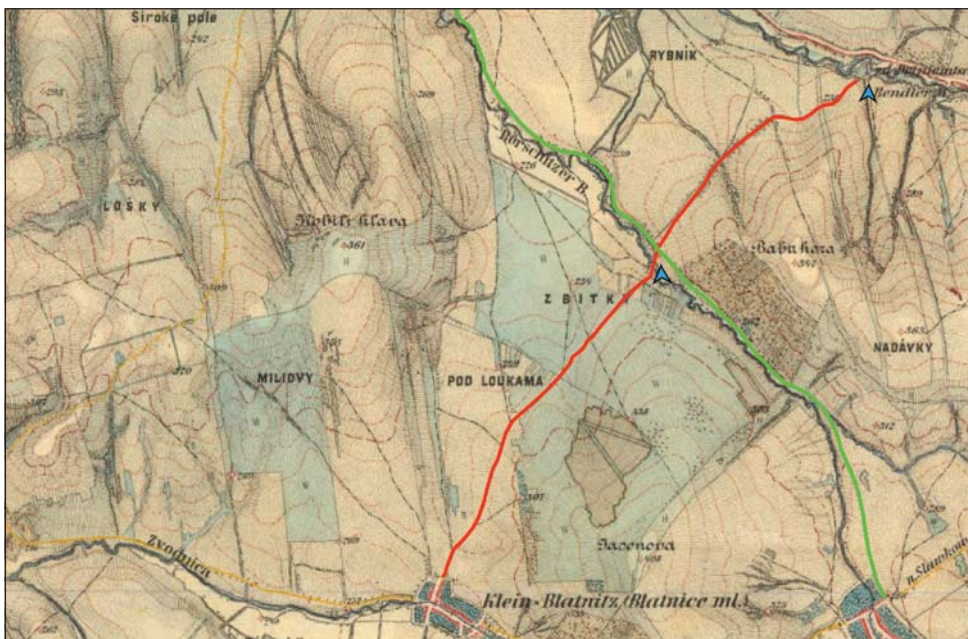
(obr. 16) můžeme vidět výrazně detailnější zmapování úvozové cesty (červeně). Na výřezu lze pozorovat také alej stromů, která kopírovala část jejího průběhu. III. vojenské mapování⁸ již ukazuje jisté zlepšení ve znázornění výškopisu, a to nejen pomocí přesnějšího šrafování, ale i vrstevnic a kót (obr. 17). Na mapě je probíraná stezka vyznačena červeně. Terén cesty je z hlediska georeliéfu mírně členitý. Od výchozího bodu (kaplička sv. Anny) stezka směřuje ke kótě 259 m n. m., dále pokračuje do mírného údolí, kde ji lemuje stromová alej, až k druhému sakrálnímu objektu v místě křížení obou cest. Od místa křížení s cestou vedoucí

Obr. 15. Výřez listu I. vojenského mapování se zájmovou lokální cestou (červeně) a cestou vedoucí z Hluku do Boršic u Blatnice (zeleně). Grafika K. Augustinová.

Obr. 16. Výřez listu II. vojenského mapování se zájmovou lokální cestou (červeně), cestou vedoucí z Hluku do Boršic u Blatnice (modře) a vyznačením sakrálního objektu u Dolního Němčí (modrá šipka). Grafika K. Augustinová.

Obr. 17. Výřez listu III. vojenského mapování se zájmovou lokální cestou (červeně), pokračující pravděpodobně z místa křížení s další lokální komunikací (zeleně), ve směru na jih k obci Blatnice a dále pak na západ k obci Blatnička pod sv. Antonínkem. Grafika K. Augustinová.

z Hluku do Boršic u Blatnice pravděpodobně pokračovala dále v jižním směru okolo vrchu Kobyly hlava (358 m) k obci Blatnice pod Sv. Antonínkem a poté na východ do obce Blatnička (obr. 17). O zájmové cestě tak lze uvažovat jako o stezce spojující nejméně pět okolních vesnic a lze jí tak přisoudit i jistý (mikro)regionální význam. Přítomnost sakrálních a jiných objektů patří mezi základní identifikátory komunikačních tras. Tyto doprovodné objekty se ve většině případů vyskytují při křížení a dělení cest (Kučerovská 2012, 31–34). U zájmové stezky se na výřezech jednotlivých listů I., II. a III. vojenského mapování objevují dva sakrální objekty – na jejím počátku (kaplička sv. Anny na JZ okraji intravilánu Dolního Němčí) a dále pak v místě křížení s další cestou. Tato skutečnost by taktéž mohla podporovat jistý (mikro)regionální význam cesty.

9. Diskuze

Za úvozy neboli relikty dopravního pohybu chápeme takové cesty, jež jsou zahlobeny pod okolní terén. Zatímco samotný relik se neprojevuje téměř vůbec, úvoz je v rovinaté krajině zjištěn až při archeologickém výzkumu. Fakt, že se historické cesty v minulosti striktně vyhýbaly údolní a říční nivě (cf. Bolina et al. 2018, 55), vyvrací časté interpretace moderních autorů příkládající historickým stezkám totožný vývoj jako u dnešních silnic, jelikož velice často vedou údolními a po březích vodotečí. Dalším výrazným problémem výzkumu je nedostatečná dokumentace v souvislosti jak s povrchovým průzkumem krajiny, tak i archeologickým výzkumem. Proto se zde objevuje riziko ztráty některých důležitých informací, než je stačíme v krajině vyzorovat a zpracovat. Jelikož se úvozy vytvářejí zejména ve svažitém terénu, je možné je v dnešní krajině efektivněji rozeznat. Oproti tomu na rovině se vytrácejí a v mnoha případech jsou tak ničeny moderní zemědělskou a stavební činností. V případě

této studie byly relikty dvou úvozových cest detekovány na mírném svahu a v současném terénu již nebyly v místě výzkumu před skrývkou nadloží patrné. Další linie úvozů se podařilo identifikovat až prostřednictvím geofyzikální prospekce. Tento svazek umožňuje uvažovat buďto o dlouhodobém vývoji stezky, která se postupně rozšiřovala, ale vyloučit nelze ani možnost rozvětvení v důsledku provozu v obou směrech, jelikož některé úvozy měly šířku pouze na jeden vůz (Bolina et al. 2022, 17), čemuž v konečném důsledku odpovídají i rozměry získané záchranným výzkumem.

V základní hierarchii stezek jsou vyčleňovány komunikace vyššího (dálkové) a nižšího (regionální, lokální) řádu. Základní rozdíl mezi regionální a lokální cestou je, že ta regionální se v určitém místě napojuje na dálkovou komunikaci, zatímco lokální spojuje jednotlivé sídelní oblasti v obecné rovině (Augustinová 2020, 16–25). Zájmová stezka tak pravděpodobně náleží ke komunikacím tzv. nižšího řádu, tvořící základní komunikační systém a propojující jednotlivé sídelní celky (Kuna et al. 2004, 274–275). Avšak na základě propojení s řadou menších cest vedoucích do dalších sousedních obcí můžeme uvažovat o jejím nezanedbatelném významu přinejmenším v rámci mikroregionu v meziříčí Okluky a Svodnice.

10. Závěr

V první polovině roku 2018 proběhl v souvislosti s rekonstrukcí polní cesty záchranný archeologický výzkum v trati Dolní Němčí – „Průhon“/„Kráčinky“, při kterém se podařilo v rámci 60 m dlouhé a maximálně 5 m široké plochy zdokumentovat tři chronologické horizonty lidských aktivit. Chronologicky nejmladší horizont náleží soustavě nejméně šesti reliktních úvozových cest. Zatímco dva relikty byly archeologicky zkoumány formou sondážních řezů, zbývající se podařilo identifikovat prostřednictvím geofyzikální prospekce. Na základě nalezeného keramického materiálu a kovových artefaktů, včetně tří mincí, lze datovat vznik přinejmenším části svazku úvozových cest již do závěru vrcholného středověku. Většinu archeologického materiálu však bylo možné zařadit až do průběhu novověku, a to především do rozmezí 2. poloviny 17. století až počátku 19. století. Na zdokumentovaných profilech všech zjišťovacích sond se podařilo zachytit velmi pestrá stratigrafie, dokládající značně dynamické depoziční prostředí tohoto druhu archeologického pramene, včetně různých forem oprav a stop po vyjetých kolejí od vozů.

Kromě představení nálezových situací a analýzy získaných nálezů byl v rámci studie učiněn pokus o zasazení identifikovaných reliktních úvozových cest do kontextu okolní sítě lokálních a regionálních stezek, a to především skrze studium archivních mapových podkladů a lidarových dat. Na základě uvedených analýz jsme dospěli k závěru, že svazek úvozů u obce Dolní Němčí byl součástí lokální stezky, která se na západním úbočí Babí hory napojovala v blízkosti kapličky na další lokální stezku (vedoucí primárně z Hluku do Boršic u Blatnice), jež měla patrně díky propojení většího množství okolních obcí i určitý (mikro)regionální význam.

Poznámky:

- 1 BOČEK, Antonín a CHYTIL, Josef, eds., 1850. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Codex diplomaticus Moraviae*. Sv. V. Brno: Ex Typographia Caroli Winikerii, č. 98, s. 100–101.
- 2 ŠEBÁNEK, Jindřich a DUŠKOVÁ, Saša, eds., 1981. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Codex diplomaticus Bohemiae*. Sv. V/2. Praha: Academia, č. 856, s. 574–575.
- 3 BOČEK, Antonín a CHYTIL, Josef, eds., 1845. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Codex diplomaticus Moraviae*. Sv. IV. Olomouc: Skarnitzl, č. 214, s. 281–282.
- 4 Moravský zemský archiv v Brně, fond Sběrka map a plánů, inv. č. 89, sign. 115.

- 5 Klaudyánova mapa Čech z roku 1518. [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(q4dlsbowt3nucdfnoj3pqumj\)\)/Ukazky/velke/CZ-CUZK-KLAUDYAN-T.jpg](https://geoportal.cuzk.cz/(S(q4dlsbowt3nucdfnoj3pqumj))/Ukazky/velke/CZ-CUZK-KLAUDYAN-T.jpg).
- 6 I. vojenské (josefské) mapování – Morava, mapový list č. 116. [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=mo&map_list=m116.
- 7 II. vojenské (Františkovo) mapování – Morava, mapový list O_11_VI. [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=mo&map_list=O_11_VI.
- 8 III. vojenské mapování – 1:25 000, mapový list 4459_1. [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4459_1.

Prameny:

- AUGUSTINOVÁ, Klára, 2020. *Jihovýchodní Morava jako komunikační prostor v 11. až 14. století*. Bakalářská práce. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 100 s.
- BOČEK, Antonín a CHYTIL, Josef, eds., 1845. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Codex diplomaticus Moraviae*. Sv. IV. Olomouc: Skarnitzl.
- BOČEK, Antonín a CHYTIL, Josef, eds., 1850. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Codex diplomaticus Moraviae*. Sv. V. Brno: Ex Typographia Caroli Winikerii.
- OPRAVIL, Tomáš, 2018. *Historické cesty v Chříbech a jejich význam v regionu Moravy*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, 81 s.
- ŠEBÁNEK, Jindřich a DUŠKOVÁ, Saša, eds., 1981. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Codex diplomaticus Bohemiae*. Sv. V/2. Praha: Academia.
- TENCER, Tomáš, 2018. *Správa o geofyzikálním prieskume. Dolní Němčí – Průhon*. Nepublikovaný dokument uložený v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- VISINGER, Bohumil, 2013. *Analýza kovových součástí vozů ve středověku až raném novověku*. Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická. 75 s.
- Moravský zemský archiv v Brně, fond Sběrka map a plánů, inv. č. 89, sign. 115.

Literatura:

- BAHN, Bernd W., ed., 2015. *Altstrassen in Südhüringen: Stand und Perspektiven der Altstrassenforschung: Tagungsband zum Kolloquium am 02./03.06.2012 in Meiningen, veranstaltet vom Heimatbund Thüringen e. V. in Kooperation mit dem Thüringischen Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie*. Langenweißbach: Beier&Beran. 195 s.
- BARTÍK, Jaroslav, 2019. Dolní Němčí (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 60(1), 173.
- BARTÍK, Jaroslav, CHRÁSTEK, Tomáš, AUGUSTINOVÁ, Klára a HONS, David, 2021. Halštatské osídlení v povodí říčky Okluky na Uherskohradištsku ve světle nových archeologických výzkumů. *Slovácko* 62, 163–193.
- BARTÍK, Jaroslav, CHRÁSTEK, Tomáš, NOVOTNÝ, Jiří, BARTÍKOVÁ, Lenka a NOHÁLOVÁ, Hana, 2022. Drobné archeologické výzkumy v intravilánech měst a obcí na Uherskohradištsku v letech 2015–2020. *Slovácko* 63, 145–173.
- BOLINA, Pavel, KLIMEK, Tomáš a CÍLEK, Václav, 2018. *Staré cesty v krajině středních Čech*. Praha: Academia. 690 s.
- BOLINA, Pavel, MARTÍNEK, Jan, CÍLEK, Václav a ŠLÉZAR, Pavel, 2022. *Jantarová stezka*. Praha: Academia. 565 s.
- CENDELÍN, Dušan, 1999. *Staré komunikace*. Vizovice: Dušan Cendelín. 127 s.
- DEMEK, Jaromír a MACKOVČIN, Peter, eds., 2006. *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR. 580 s.
- GOJDA, Martin, JOHN, Jan, a kol. 2013. *Archeologie a letecké laserové skenování krajiny*. Plzeň: Kate-dra archeologie, Západočeská univerzita v Plzni. 255 s.
- GRASSELLT, Thomas, 2015. Methodologisches zur archäologischen Wegforschung. In: Bahn, Bernd W., ed. *Altstrassen in Südhüringen: Stand und Perspektiven der Altstrassenforschung: Tagungsband*

- zum Kolloquium am 02./03.06.2012 in Meiningen, veranstaltet vom Heimatbund Thüringen e. V. in Kooperation mit dem Thüringischen Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie. Langenweißbach: Beier&Beran, 15–23.
- HOSÁK, Ladislav a ŠRÁMEK, Rudolf, 1970. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*. Praha: Academia. 573 s.
- HOSÁK, Ladislav a ŠRÁMEK, Rudolf, 1980. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II*. Praha: Academia. 962 s.
- JANČAŘ, Josef, 1970. *Hluk: nejmladší město Slovácka*. Hluk: Městský národní výbor. 189 s.
- KÁČERIK, Aleš, 2020. Historické úvozové cesty v Nové Vsi v Horách na Mostecku v kontextu studia středověkého osídlení české strany Krušných hor. In: Tomková, Kateřina a Venclová, Natalie, eds. *Krajinou archeologie, krajinou skla: studie věnované PhDr. Evě Černé*. Praha, Most: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.; Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, v.v.i., 69–77.
- KRAJÍČ, Rudolf, 2003a. *Sezimovo Ústí – archeologie středověkého poddanského města. 3., Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa, díl I*. Praha: Archeologický ústav AV ČR. 316 s.
- KRAJÍČ, Rudolf, 2003b. *Sezimovo Ústí – archeologie středověkého poddanského města. 3., Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa, díl II*. Praha: Archeologický ústav AV ČR. 194 s.
- KUBŮ, František a ZAVŘEL, Petr, 2001. *Der Goldene Steig: historische und archäologische Erforschung eines bedeutenden mittelalterlichen Handelsweges*. Passau, České Budějovice, Prachatice; Verein für Ostbairische Heimatforschung Passau, Jihočeské muzeum, Prachatické muzeum. 191 s.
- KUČEROVSKÁ, Taťána, 2012. Sakrální i jiné objekty jako doprovodné znaky průběhu starých cest. In: Martínek, Jan a Šmeral, Jiří, eds. *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu*. Brno: Centrum dopravního výzkumu, 31–34.
- KUNA, Martin a kol., 2004. *Nedestruktivní archeologie: teorie, metody a cíle*. Praha: Academia. 555 s.
- LÉTAL, Aleš et al., 2012. Využití geofyzikálních metod při mapování starých stezek. In: Martínek, Jan a Šmeral, Jiří, eds. *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu*. Brno: Centrum dopravního výzkumu, 35–38.
- MANDL, Franz, 2006. Altwege in der Gemeinde Wörschach, Steiermark. Mit einer kurzen Einführung in die Geschichte des Transportwesens. In: *Alpen. Archäologie, Geschichte, Gletscherforschung*. Festschrift: 25 Jahre ANISA, Verein für Alpine Forschung. Mitteilungen der ANISA, 25./26. Jg., 172–189.
- MARTÍNEK, Jan a ŠMERAL, Jiří, eds., 2012. *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu*. Brno: Centrum dopravního výzkumu. 103 s.
- MARTÍNEK, Jan a VÍCH, David, 2014. Hradiště u Vražného a jeho význam v kontextu sítě starých cest. *Archaeologia historica* 39, č. 2, 549–561.
- MARTÍNEK, Jan, a kol. 2013. *Moderní metody identifikace a popisu historických cest: metodická příručka*. Brno: Centrum dopravního výzkumu. 194 s.
- MITÁČEK, Jiří ed., 2011. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk. 735 s.
- NEKUDA, Vladimír, 1975. *Pfaffenschlag: zaniklá středověká ves u Slavonic: příspěvek k dějinám středověké vesnice*. Brno: Blok. 277 s.
- NEKUDA, Vladimír, ed., 1992. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost. Vlastivěda moravská. 855 s.
- NĚMEC, Jaroslav, 1994. *Dolní Němčí: od historie k současnosti*. Břeclav: Moraviapress. 107 s.
- SAJBT, Jiří Zoul, 2021. Nejnovější výzkumy starých cest na Turnovsku a ve středním Pojizeří. Perspektivy a komplikace. *Studia historica Brunensia* 68, č. 1, 215–225.
- SEVERIN, Karel, 2001. Metodika hledání středověkých cest. In: Matuszková, Jitka, ed. *Staré stezky 6, Sborník referátů z 6. semináře 25. dubna 2001*. Brno: Státní památkový ústav v Brně. 7–21.
- SCHUBERT, Richard Johann, 1914. Die brennbaren Gase der angeblichen Mineralquelle von Hluk bei Ung. -Ostra in Mähren. *Montanistische Rundschau* vol. VI, 162–163.
- ŠTUKA, Čestmír, 2012. K problematice „Čertovy brázdy“. In: Martínek, Jan a Šmeral, Jiří, eds. *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu*. Brno: Centrum dopravního výzkumu, 80–83.
- VELÍMSKÝ, Tomáš, 2002. *Hrabišici: páni z Rýzmburka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 390 s.

- VERMOUZEK, Rostislav, 1983. Středověký vůz. *Archaeologia historica* 8, č. 1, 311–325.
- VÍCH, David, 2012. Využití detektoru kovů při průzkumu zaniklých komunikací. In: Martínek, Jan a Šmeral, Jiří, eds. *Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu*. Brno: Centrum dopravního výzkumu, 4–5.
- VÍCH, David, 2013. Průzkum polohy Háj u Luže s relikty úvozových cest. *Archaeologia historica* 38, č. 2, 705–729.

Elektronické zdroje:

- Klaudyánova mapa Čech z roku 1518. [online]. Dostupné z: [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(q4dlsbowt-3nucdfnoj3pqumj\)\)/Ukazky/velke/CZ-CUZK-KLAUDYAN-T.jpg](https://geoportal.cuzk.cz/(S(q4dlsbowt-3nucdfnoj3pqumj))/Ukazky/velke/CZ-CUZK-KLAUDYAN-T.jpg).
- I. vojenské (josefské) mapování – Morava, mapový list č. 116. [online]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=mo&map_list=m116.
- II. vojenské (Františkovo) mapování – Morava, mapový list O_11_VI. [online]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=mo&map_list=O_11_VI.
- III. vojenské mapování – 1:25 000, mapový list 4459_1. [online]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4459_1.

Bc. Klára AUGUSTINOVÁ (n. 1998), je studentkou archeologie na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Již několik let se podílí jako technik na záchranných archeologických výzkumech Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se zaměřuje na pravěké osídlení v povodí říčky Okluky.

Mgr. Jaroslav BARTÍK, Ph.D. (n. 1990), archeolog Archeologického ústavu AV ČR v Brně. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice těžby a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu/eneolitu a problematice detektorové prospekce.

Archaeological Excavation of Sunken Lanes near Dolní Němčí in the Context of Historical Roads in the Area of South-East Moravia

Abstract

In the first half of 2018, a rescue archaeological excavation was conducted at the site of Dolní Němčí – "Průhon" / "Kráčinky" in connection with the reconstruction of a field road. The site is located approximately 1.1 km southwest of the centre of Dolní Němčí. It is a gentle slope descending from the north to the north-west, with an elevation ranging between 246 and 251 meters above sea level. Only 70 meters from the site, there is a stream called Okluky, which is intersected by the aforementioned field road. The rescue excavations allowed the documentation of three chronological horizons of human activities. The most recent horizon represents a system of relicts of sunken lanes from the late medieval ages and early modern periods. Only two sunken lanes extended into the excavated area, and due to time constraints, they were excavated through probe cuts. Two tracing probes were carried out in the sunken lane U1, and four tracing probes were conducted in the sunken lane U2. The documented profiles of all tracing probes provided a highly interesting stratigraphy, revealing a complex deposition environment associated with this type of archaeological feature. In addition to traces of worn tracks from wagons, which were evidently repeatedly used, a significant number of splash layers consisting of fine-grained sands or gravel facies were identified. Various forms of anthropogenic interventions, such as intentional soil or clay filling and detritus used for temporary repairs of the tracks following degradation by slope erosion or water, were also observed. In the probe 6 (sunken lane U2), a substantial accumulation of ceramic fragments and fill material was discovered in the north-eastern part of its base. In a few rare instances, archaeological artifacts such as ceramic shards, small pieces of bricks, and metal artifacts were found within the fillings of the tracing probes.

These artifacts can primarily be associated with wagons, travel, or personal belongings of individuals who used the roads (such as spikes, construction ironwork, buckles, coins, crosses, horseshoes etc.). Furthermore, in some cases evidence was documented the intrusion of prehistoric ceramic shards from a nearby settlement that were influenced by the construction of the new field road (particularly those belonging to the Linear Pottery culture).

Alongside the presentation of the discovery situations and the obtained findings, this study aims to incorporate the identified relicts of sunken lanes into the context of the local network of communication corridors and their connection to regional and long-distance tracks. The findings of metal parts, commonly identified as components of medieval wagons, constitutes an integral part of the excavation of the sunken lanes. Therefore, this study examines the shape and changes of these metal parts throughout the medieval ages and early modern periods, as well as their overall significance within these respective periods. The excavated local track leading from Dolní Němčí in the southwest direction from the village, where it connects to the regional road linking Hluk and Boršice u Blatnice, was traced on the available historical maps I, II, and III of military mapping, as well as through LiDAR slots. Considering the presence of two sacred objects along the track, it is possible to infer its greater importance within the region.

Key words: South-East Moravia, Late Middle Ages, Early modern period, sunken lanes, rescue archaeological excavation

Rettungsgrabung von Hohlwege bei Dolní Němčí im Kontext historischer Wege in Südostmähren

Zusammenfassung

In der ersten Hälfte des Jahres 2018 wurde eine archäologische Rettungsgrabung am Standort Dolní Němčí - "Průhon" / "Kráčinky" im Zusammenhang mit der Rekonstruktion eines Feldwegs durchgeführt. Der Standort befindet sich ungefähr 1,1 km südwestlich des Zentrums von Dolní Němčí. Es handelt sich um einen sanften Hang, der von Norden nach Nordwesten abfällt und in einer Höhe zwischen 246 und 251 Metern über dem Meeresspiegel liegt. Nur 70 Meter vom Standort entfernt befindet sich ein Bach Okluky, der von dem oben genannten Feldweg durchschnitten wird. Die Rettungsgrabungen ermöglichten die Dokumentation von drei chronologischen Horizonten menschlicher Aktivitäten. Der jüngste Horizont besteht aus einem System von Überresten von Hohlwegen aus dem späten Mittelalter und der Frühen Neuzeit. Nur zwei Hohlwegen erstreckten sich in den untersuchten Bereich und wurden aufgrund von Zeitbeschränkungen mittels Sondage schnitten ausgegraben. Zwei Sondage schnitte wurden in der Hohlweg U1 durchgeführt und vier Sondage schnitte in der Hohlweg U2. Die dokumentierten Profile aller Sondage schnitte lieferten eine sehr interessante Stratigraphie, die eine komplexe Ablagerungsumgebung dieses archäologischen Merkmals dokumentiert. Neben Spuren von Bauernwagen, die zweifelsfrei mehrmals benutzt worden, wurden auch eine große Anzahl von Schichtablagerungen in Form von feinkörnigen Sanden oder Kies festgestellt. Es wurden auch verschiedene Formen anthropogener Eingriffe in Form von gezielter Boden- oder Lehmfüllung sowie Ablagerungen von Materialien, die zur vorübergehenden Reparatur der Spuren nach ihrem Verfall durch Hangerosion oder Wasser verwendet wurden, festgestellt. Im Sondage schnitt 6 (Hohlweg U2) wurde eine recht große Ansammlung von Keramikfragmenten entdeckt, die den nordöstlichen Teil ihrer Basis füllte. In einigen seltenen Fällen entdeckten die Sondage schnitte archäologische Funde in Form von Keramikscherben, kleinen Stücken Ziegel und Metallartefakten, die in Verbindung gebracht hauptsächlich mit Wagen, Reisen oder persönlicher Ausrüstung von Personen, die die Straßen benutzten (Nägel, Bauwerksbeschläge, Schnallen, Münzen, Kreuze, Hufeisen usw.) werden können. In einigen Fällen wurde das Eindringen von prähistorischen Keramikscherben aus der nahegelegenen Siedlung dokumentiert, dass durch den Bau der neuen Feldstraße beeinflusst wurde (hauptsächlich solche der Linearbandkeramik-Kultur).

Neben der Darstellung der Fundsituationen und den erzielten Befunden strebt diese Studie an, die identifizierten Überreste der eingesunkenen Wege in den Kontext des lokalen Netzwerks der

Kommunikationskorridore und ihrer Verbindung zu regionalen und Fernstrecken einzubeziehen. Die Funde von Metallteilen, die gemeinhin als Bestandteile mittelalterlicher Wagen identifiziert werden, bilden einen integralen Bestandteil der Ausgrabung die Hohlwege. Daher untersucht diese Studie die Form und Veränderungen dieser Metallteile während des Mittelalters und der frühen Neuzeit sowie ihre allgemeine Bedeutung in diesen jeweiligen Epochen. Der ausgegrabene örtliche Weg, der von Dolní Němčí in südwestlicher Richtung vom Dorf führt und sich mit dem regionalen Weg verbindet, die Hluk und Boršice u Blatnice verbindet, wurde anhand der verfügbaren historischen Karten I, II und III der militärischen Kartierung sowie durch LiDAR-Aufnahmen verfolgt. Angesichts der Anwesenheit von zwei sakralen Objekten entlang des Weges lässt sich seine größere Bedeutung in der Region ableiten.

Stichwörter: Südostmähren, Spätmittelalter, Frühe Neuzeit, Hohlwege, Rettungsgrabung

ZÁCHRANNÉ ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2022

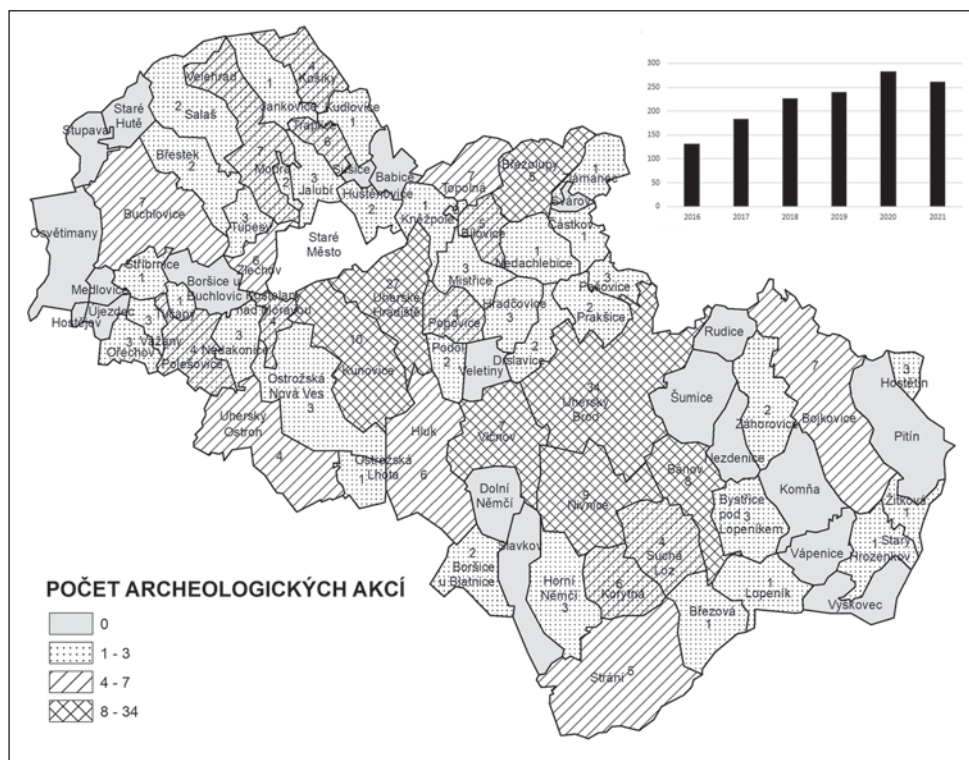
*Tomáš Chrástek, Zdeněk Kuchař, Dana Menoušková, Jiří Novotný,
Slovácké muzeum v Uherském Hradišti*

Archeologické oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti je pověřeno Akademií věd ČR prováděním archeologických výzkumů a ochranou archeologických památek na okrese Uherské Hradiště. Pod územní působností Slováckého muzea tedy spadá celkem 77 obcí v okrese Uherské Hradiště (s výzkumnou prioritou Moravského zemského muzea pro katastr Starého Města u Uherského Hradiště). V roce 2022 realizovalo Slovácké muzeum na základě ohlášení stavební činnosti na území s archeologickými nálezy celkem 307 archeologických akcí. Podle typu stavebníka lze archeologické akce rozdělit na dva základní typy, a to akce, kdy stavebníkem je právnická osoba nebo fyzická osoba podnikající, a akce, kdy stavebníkem je fyzická osoba. Tzv. neinvestičních akcí, kdy stavebníkem byla fyzická osoba, realizovalo Slovácké muzeum celkem 32, investičních akcí, jejichž stavebníkem byla právnická osoba, bylo realizováno v roce 2022 celkem 275. Stejně jako v minulých letech bylo největší množství akcí realizováno na území města Uherského Hradiště (celkem 49 akcí¹) a města Uherský Brod (celkem 26 akcí²). Průměrně vychází na jednu obec 4 realizované akce, v 20 obcích (tj. 17%) nebyla realizována archeologická akce žádná.

Ve srovnání s rokem 2021 dochází k meziročnímu nárůstu celkového počtu akcí o 17%. Tento trend převyšuje celostátní statistiku vývoje stavební produkce v roce 2021, která vykázala meziroční nárůst o 1,9%. Z pohledu archeologické památkové péče vyznívá tento údaj nejpriznivěji za sledované období od roku 2016. Poměr ohlášených stavebních akcí na území s archeologickými nálezy vůči realizovaným stavebním akcím mírně stoupá, současná situace má ovšem k ideálnímu poměru 1:1 stále daleko, nicméně celkový počet je již téměř na kapacitním limitu archeologického oddělení Slováckého muzea. Poměrně pozitivním faktorem je ve srovnání s minulými lety nárůst počtu neinvestičních akcí, oproti minulému roku došlo k nárůstu ze 4 na celkem 32 realizovaných akcí souvisejících s individuální výstavbou rodinných domů. I přes tento exponenciální nárůst nelze ovšem říci, že by byla individuální výstavba rodinných domů v okrese Uherské Hradiště ideálně evidována. Aktuální situaci lze ovšem vnímat z pohledu archeologické památkové péče jako velmi pozitivní trend. Stejně tak pozitivně lze vnímat i klesající počet obcí, v nichž nebyla v loňském roce archeologicky evidována žádná stavební aktivita. Pokud vezmeme v potaz

1 K. ú. Uherské Hradiště 24 akcí, k. ú. Jarošov 6 akcí, k. ú. Mařatice 10 akcí, k. ú. Míkovice 2 akce, k. ú. Sady 5 akce, k. ú. Věsky 2 akce.

2 K. ú. Uherský Brod 19 akcí, k. ú. Havříce 4 akcí, k. ú. Těšov 3 akce.

Přehled obcí okresu Uherké Hradiště s počtem archeologických akcí. Autor T. Chrástek.

i geografickou polohu těchto obcí, které se ve většině případů nacházejí na okraji sledovaného regionu, lze tento údaj vnímat ještě o něco pozitivněji. Meziroční vývoj celkového počtu sledovaných stavebních akcí, jejich charakter i geografické rozmístění lze tedy za uplynulý rok z pohledu archeologické památkové péče vnímat velmi pozitivně, na druhou stranu rostoucí počty akcí narážejí na kapacitní možnosti archeologického oddělení Slováckého muzea.

Z pohledu realizačního lze potom archeologické akce rozdělit na ty, jež proběhly formou archeologického dohledu (negativní) a při nichž bylo zjištěno porušení archeologických situací a bylo nutné přistoupit k vlastnímu záchrannému archeologickému výzkumu (akce pozitivní). Pozitivních akcí proběhlo v roce 2022 celkem 7.

Nedakonice „Roztoky“

Dne 20. a 21. dubna 2022 proběhl menší záchranný archeologický výzkum v oblasti „Roztoky“ na katastru obce Nedakonice. V místě plánovaného výrobního areálu byly díky předchozí geofyzikální prospekci zaznamenány půdní anomálie naznačující archeologické situace. Ve spolupráci s realizační firmou proběhlo ověření výsledků geofyzikálního měření v předstihu před

Nedakonice. Sídlištní objekt velatické kultury. Foto Z. Kuchař.

samotnou realizací stavby. Největší detekovaná anomálie se ukázala být menším sídlištním objektem z mladší doby bronzové. Výplň objektu obsahovala střepy keramických nádob zdobených svislým prstováním náležících k velatické kultuře a několik bronzových předmětů. Mezi bronzovými artefakty byla rukojeť dýky typu Dolný Peter, tordovaná tyčinka jako zlomek šperku a jeden slítek. Tento objekt se nachází na periferii polykulturního sídliště zkoumaného v letech 2016 a 2020.

Polešovice „Díly“

Během roku 2022 proběhla výstavba nových rodinných domů na trati „Díly“ v Polešovicích, při které byly prováděny pravidelné dohledy skrývek ornice a hloubení základových pasů. Na několika parcelách došlo k narušení zahloubených objektů, které byly částečně zdokumentovány. Na parcele 1735/405 byla objevena sídlištní jáma nejasné funkce, datovaná díky nalezeným keramickým fragmentům do mladšího stupně lengyelské kultury.

Polešovice. Profil objektu lengyelské kultury. Foto Z. Kuchař.

Další zahloubené objekty datované ovšem do období mladší doby římské byly potom objeveny na parcelách č. 1735/406 a 1735/409. Objekt na parcele č. 1735/406 byl interpretován jako destrukce pyrotechnického zařízení, zatímco objekt na parcele č. 1735/409 byl identifikován jako sídlištní jáma nejasné funkce. Z těchto objektů byly získány fragmenty keramiky, zvířecí kosti, parohový kopáč, kamenné brousky a provrtané kamenné závaží rybářské sítě. Nálezy korespondují se závěry výzkumu, který na jiných parcelách této lokality provedli ve stejném roce pracovníci ÚAPP Brno.

Uherské Hradiště „ulice Mlýnská a Prostřední“

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti s rekonstrukcí dlažby a plynovodu v ulicích Mlýnská a Prostřední v průběhu dubna a května. Realizaci vlastních terénních prací předcházela geofyzikální prospekce Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno provedená v květnu 2020. Prospekce odhalila několik anomálií, avšak s ohledem na vedení inženýrských sítí byly tyto anomálie ověřeny pouze dvěma ručně kopanými sondami.

První sonda byla umístěna v ulici Mlýnská a odhalila fragment cihlových základů zaniklé novověké stavby. Druhá sonda, umístěná v ulici Prostřední, přinesla potvrzení stratigrafie pod úrovní současného povrchu ulic, včetně barokní dlažby ze 17. století, vrstev středověkého stáří a kamenných základů gotických

Uherské Hradiště, ulice Mlýnská. Novověký cihlový základ (vlevo). Foto Z. Kuchař.

Uherský Brod, Horní Valy. Základy hradební zdi zachycené v jedné ze sond. Foto Z. Kuchař.

domů, oddělených požárovou vrstvou. Lokační horizont města zde představovala podmáčená vrstva obsahující velké množství tesařského odpadu. Pod ní se potom nacházely vrstvy středohradištního stáří související se sídlištními aktivitami na ostrově sv. Jiří. Pod velkomoravskou vrstvou byla mocná vrstva říčních naplavenin a geologické podloží s depresí vyplněnou modrým jílem obsahujícím uhlíky.

Z jednotlivých vrstev byl získán standardní soubor artefaktů, fragmenty keramiky, železné předměty, zvířecí kosti, říční mušle a dřevěné artefakty. Vzorky uhlíků byly odebírány pro environmentální a datační analýzy.

Uherský Brod „ulice Horní Valy“

V září 2022 byl v Uherském Brodě při výstavbě nového bytového domu v ulici Horní Valy proveden archeologický záchraný výzkum. Během bagrování terénu poblíž městských hradeb došlo k narušení statiky hradební zdi, což vyžadovalo odkrytí jejich základů a stabilizaci. Před naplánovaným vylitím železobetonových opěr bylo možné dokumentovat odkryté základy zdi v 11 sondách, což pokrývá téměř celý úsek o délce 20,5 m.

Hloubka základů dosahuje až 200 cm, což odpovídá historickým záznamům. Základy jsou vybudovány z hrubě opracovaných kusů lomového pískovce různých rozměrů, spojených málo kvalitní vápennou maltou. Základová spára se nachází na úrovni geologického podloží a zásyp stavební jámy základů je tvořen navážkou jílovité hlíny bez archeologických nálezů.

Uherský Brod, sídliště Olšava. Celkový pohled na zkoumanou plochu. Foto Z. Kuchař.

Uherský Brod „sídlíště Olšava“

V období od prosince 2021 do dubna 2022 proběhla první část záchranného archeologického výzkumu na zhruba jednohektarové ploše v těsné blízkosti „Sídlíště Olšava“ v Uherském Brodě. Tento výzkum odhalil bohaté nálezy z germánské osady datované do mladší doby římské (3. století našeho letopočtu).

Odkryté sídelní situace sestávaly z pěti dřevohliněných zahloubených chat šestiúhelníkového půdorysu, které byly vybudovány pomocí kúlové konstrukce. V blízkosti těchto obytných staveb byly objeveny hospodářské budovy a zahloubené objekty různých funkcí. Zásobnicové jámy, které sloužily pro ukládání potravin a materiálů, byly po svém vyčerpání druhotně využity jako odpadní jímky. V okolí obytného prostoru byly objeveny také rozorané koncentrace mazanice promíchané se zvířecími kostmi, které mohly být pozůstatky pyrotechnických zařízení.

Nalezené artefakty zahrnovaly fragmenty keramiky, zvířecí kosti, omazy stěn dřevohliněných domů či pyrotechnických zařízení, keramické přesleny, závaží tkalcovského stavu z vypálené hlíny a šicí jehlu s ouškem. Tyto nálezy naznačují domácí zpracování textilií v osadě. Mezi kovovými artefakty byly nejvýznamnější oděvní spony, které datují osadu do mladší doby římské. Mezi další kovové nálezy patřila bronzová jehlice se zdobenou hlavicí, bronzová opasková zápona a drobná stříbrná římská mince.

V rámci výzkumu byla také odkryta téměř kompletně dochovaná hrnčířská pec, která je jednou z mála objevených pecí z doby římské na území okresu Uherské Hradiště. Pec byla vytvořena výkopem do sprašového podloží a vymazána jílem. Poslední vsázka keramické produkce v peci obsahovala střepy kvalitní, jemně zdobené keramiky vyrobené z jemně plaveného keramického těsta s vysokým obsahem grafitu. Místní výroba keramiky tohoto typu se dá chápat jako pokus o napodobování

Uherský Brod, sídlíště Olšava. Hrnčířská pec z doby římské. Foto Z. Kuchař.

kvalitnějších nádob pocházejících z dílen v provinciálním území. Nicméně styl výzdoby a tvary nádob nalezených v peci reflektují svěbytný projev místního germánského obyvatelstva.

Během výzkumu byly zachyceny také nálezy související s osídlením zkoumané polohy ve středohradištním období. Jednalo se o sídelní objekt s částečně

dochovaným obdélným půdorysem, který byl tvořen otiskem kůlové konstrukce, základovými žlaby a destrukcí kamenného otopného zařízení umístěného v blízkosti rohu půdorysu. Interpretace objektu naznačuje, že se jednalo o chatu s nadzemní kůlovou konstrukcí a otopným zařízením ve formě kamenného ohniště nebo pícky.

Literatura:

- BARTÍK, Jaroslav, 2016. *Skladovací hala La Food s.r.o. Kostelany nad Moravou – Roztoky*. Rukopis investorské nálezové zprávy uložený v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- BARTÍK, Jaroslav, 2020. *Kostelany nad Moravou – Roztoky – přístavba výrobní haly společnosti La Food s.r.o.* Rukopis nálezové zprávy č. j. 845/20 uložený ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, p. o.
- BARTÍK, Jaroslav a CHRÁSTEK, Tomáš, 2018. Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 59–2, 276–277.
- CHRÁSTEK, Tomáš, KUCHAR, Zdeněk, BARTÍK, Jaroslav, MENOŠKOVÁ, Dana a NOVOTNÝ, Jiří, 2022. Záchrané archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2021. *Slovácko* 63, 175–181.
- KUCHAR, Zdeněk, 2022. *Nedakonice – Roztoky*. Rukopis nálezové zprávy č. j. 860/22 uložený ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, p. o.
- KUCHAR, Zdeněk, 2022. *Uherské Hradiště – ul. Prostřední, ul. Mlýnská*. Rukopis nálezové zprávy č. j. 859/22 uložený ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, p. o.
- TENCER, Tomáš a MILO, Peter, 2020. *Správa o geofyzikálním prieskume. Geomagnetická prospekcia. Kostelany nad Moravou – „Roztoky“*. Zpráva č. 20004 uložená v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea.
- VÁGNER, Michal, 2020. *Zpráva o geofyzikální prospekci. Uherské Hradiště – ulice Prostřední, Mlýnská, Masarykovo náměstí*. Brno.

Mgr. Tomáš CHRÁSTEK (n. 1987), vedoucí oddělení archeologie Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje aplikaci geografických informačních systémů v archeologii a problematice raně středověkého osídlení v oblasti středního Pomoraví.

Bc. et Bc. Zdeněk KUCHAR (n. 1988), archeolog Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje archeologii jihovýchodního podhůří Chřibů, studiu středověkých kovových artefaktů z městského a lesního prostředí a realizaci záchraných výzkumů na Uherskohradištsku.

Mgr. Dana MENOŠKOVÁ (n. 1973), archeoložka Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje především na uměleckořemeslné projevy středověku a možnosti uplatnění přírodovědných analýz za účelem lepšího poznání archeologických artefaktů a archeologických situací.

Mgr. Jiří NOVOTNÝ (n. 1963), archeolog Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Více jak dvě desetiletí působil jako kastelán na hradě Buchlov. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje na období vrcholného středověku a záchranou archeologii na Uherskohradištsku.

Rescue Archaeological Researches of Moravian – Slovak Museum in 2022

Abstract

The Archaeological Department of the Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště carried out 307 archaeological excavations which represents a year-on-year increase of 17%. Most the excavations were carried out in Uherské Hradiště (49), and in Uherský Brod (26). There were 32 non-investment

activities and 275 investment ones. There is a positive trend in the increase, from 4 to 32, of non-investment activities (individual construction of houses). The year-on-year number of municipalities without any archaeological research went down. From the point of view of implementation, there were 7 positive projects – a settlement object from early Bronze Age was excavated in the locality of Nedakonice “Roztoky”, some situations dated to the period of Lengyel Culture and Roman Empire in Polešovice “Díly”, a stratigraphy substantiating the development from Modern Period up to Great Moravian Empire in Mlýnská and Prostřední streets, the basement of fortification was documented in Uherský Brod in the street Horní Váhy and a vast settlement from the period of Roman Empire was researched in Uherský Brod in the development Olšavy.

Key words: Rescue archaeological research, Nedakonice, Polešovice, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Neolithic period, Bronze Age, Roman Empire, Great Moravian Empire, Middle Ages, settlement, fortification

Rettungsgrabungen des Museums der Mährischen Slowakei im Jahr 2022

Zusammenfassung

Die Abteilung Archäologie des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště nahm im Jahr 2022 insgesamt 307 archäologische Grabungen vor, was einen zwischenjährigen Anstieg um 17 % bedeutet. Die meisten Aktionen erfolgten in Uherské Hradiště (49) und in Uherský Brod (26). Durch Investitionen hervorgerufene Grabungen waren davon 275 und sonstige 32. Der positive Trend beruht auf dem Anstieg der sonstigen Grabungen (individueller Bau von Wohnhäusern), deren Anzahl von 4 auf 32 stieg. Die Anzahl der Gemeinden ohne vorgenommene archäologische Grabungen sank jedoch zwischenjährlich. Hinsichtlich der Ergebnisse waren 7 Aktionen positiv, am Fundort Nedakonice „Roztoky“ wurde eine Siedlung aus der späten Bronzezeit erfasst, in Polešovice wurden in der Flur „Díly“ Fundsituationen ergraben, die in die Periode der Lengyel-Kultur und in die römische Zeit datiert werden konnten, in Uherské Hradiště fand man in der Mlýnská-Straße und in der Prostřední-Straße eine Schichtung vor, die die Entwicklung von der Neuzeit bis zum Mährerreich belegt, in Uherský Brod dokumentierte man in der Straße Horní Váhy Fundamente der Stadtmauern und ebenfalls in Uherský Brod erkundete man im Wohngebiet Olšava eine ausgedehnte Siedlung aus römischer Zeit.

Stichwörter: Rettungsgrabungen, Nedakonice, Polešovice, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Jungsteinzeit, Bronzezeit, römische Zeit, Mährerreich, Mittelalter, Siedlung, Befestigungen

HISTORIE

NĚKOLIK POZNÁMEK K ZALOŽENÍ A NÁSLEDNÉ ROLI KRÁLOVSKÝCH MĚST UHERSKÉ HRADIŠTĚ A UHERSKÝ BROT NA VÝCHODNÍ MORAVĚ

Jiří Mitáček, Moravské zemské muzeum, Brno

Studie se věnuje okolnostem a předpokladům založení dvou královských měst založených českým králem Přemyslem Otakarem II. v průběhu třetí čtvrtiny 13. století – Uherského Hradiště a Uherského Brodu. Nastíněn je jejich další rozvoj a proměny jejich postavení v následujících desetiletích jak v plánech panovnické dynastie, tak v kontextu dějin východní Moravy.

Úvod¹

V letech 2022 a 2023 si připomínáme 750., respektive 765. výročí získání plných městských práv městy Uherský Brod, respektive Uherské Hradiště.² Fundace obou měst situovaných do niv hraničních řek Moravy a Olšavy představovala důsledek dlouhodobého vývoje a proměn přemyslovské správy hraničního prostoru na jihovýchodní Moravě, vrcholících v úvodu 2. poloviny 13. století. Dnes již víme, že k zániku Velké Moravy nedošlo nevyhnutelně výhradně pod kopyty maďarských nájezdníků.³ Území rozprostřené v nivě a nejbližším okolí řek Moravy a Olšavy však prošlo v úvodu povelkomoravského údobí značnou proměnou.⁴ Celý prostor dnešního Uherskohradištska se v relativně krátké době proměnil z demograficky, urbanisticky i mocenskoprávní centrální sídelní aglomerace (respektive jejího přímého zázemí) v okrajové, hraniční území. Ocitl se tak nejdříve mezi, posléze na okraji dvou nových tvořících se mocenských bloků – přemyslovského a arpádovského.

O podobě správy oblasti jižní Moravy v povelkomoravském období máme bohužel jen velmi nejasné povědomí. Uvažujeme o samostatně existujícím území přežívajícím na rozhraní nově se formujících státních útvarů českých Přemyslovců, uherských Arpádovců a tzv. Východní bavorské marky (pozdějšího rakouského vévodství).⁵ Je pravděpodobné, že již v 1. polovině 10. století zde pod maďarským „dohledem“ dožívala část moravské aristokracie, která mohla obnovovat lokální centra.⁶ Zde je třeba připomenout poznámku Davida Kalhouse o přetrvávající hluboké tradici termínu „Moravané“, který přežil století zapomnění od počátku 10. do 11. století, a tedy hloubce zakořenění tohoto pojmenování v myšlení (a při sebeidentifikaci) místních elit.⁷ Tomuto stavu nahrávalo, že mocenská expanze Boleslava Chrabrého (polský kníže 992, král 1025), která započala nejspíš ještě před koncem 10. století,⁸ se území jižní Moravy příliš nedotkla.⁹ Předpokládáme, že zde ještě v úvodu 11. století přetrvávala samostatná správní organizace, přežívající od dob Velké Moravy.¹⁰ Martin Wihoda přímo míní, že Boleslav Chrabrý „jižní Moravu [...] ponechal v rukou místních velmožů“.¹¹ Celá Morava na západ od řeky Moravy se pak nejpozději roku 1029 stala součástí přemyslovského panství.¹²

Naopak na nedalekém levém východním břehu řeky Moravy se v prostoru tzv. Lucka mezi řekami Moravou a Váhem na počátku 11. století definitivně konstituuje tzv. „území nikoho“.¹³ Toto hraniční území mezi řekami Váh, Olšava a Morava (ať již je nazýváno provincie Váh, Lucko či *confinium*)¹⁴ se s největší pravděpodobností od roku 1007 dostalo na téměř dvě století pod majoritní vliv uherské strany.¹⁵ Přes zjevnou uherskou převahu v této oblasti ale nedošlo k připojení tohoto území k arpádovské říši. Toto „území nikoho“ tvořilo jakýsi předpolní

prostor pro obě strany a jeho význam upadal až v závěru 12. století. V první čtvrtině 13. století docházelo k postupnému narůstání zájmu šlechty z obou stran o jeho kolonizaci. Již v úvodu století můžeme sledovat zvýšený tlak na Moravu způsobený uherskou kolonizací slovenského Záhoří. V okolí dnešní Skalice uherský král Ondřej II. (1205–1235) v letech 1206 a 1217 daroval hrabatům ze Sv. Juru a z Pezinku „*neobdělanou a pustou zemi jménem Skalica, ležící v přivraničí... království naproti Čechám*“.¹⁶ Paralelně v tomto kontextu přinesly výraznou změnu dva nepřehlédnutelné momenty dějin východní Moravy 1. poloviny 13. století – založení cisterciáckého kláštera na Velehradě roku 1205¹⁷ a vznik pravobřežního pohraničního území Kunovicka pod správou královny vdovy Konstancie Uherské v letech 1222–1240.¹⁸ Ve výsledku v průběhu celé 1. poloviny 13. století postupně narůstal vliv české strany.

Panovník se zajisté ani později zcela svého vlivu v této oblasti zřící nehodlal. V této souvislosti je třeba chápat fundaci nového královského města Uherské Hradiště vloženého na rozhraní velké domény cisterciáckého kláštera na Velehradě a pozvolna kolonizovaného hraničního prostoru Lucka (respektive následně ve zvýšené intenzitě utvářející se lucké provincie) jako cílený tah panovníka usilujícího o uchování svého vlivu v regionu.¹⁹ Zejména zřejmá snaha vymezit hranice rozšiřování rychle rostoucí majetkové základny a vlivu velehradského kláštera je zde zřetelná. Podobně zrod nového města Uherský Brod posloužil jako klín vložený panovníkem do prostoru zájmu velehradských cisterciáků a oblasti již několik desetiletí kolonizované moravskými Kunštáty (jmenovitě Smilem ze Stříleka) a českými Hrabišici (pány z Rýzmburka).

Uvedený vývoj následoval po opuštění dřívějších konceptů papežské protekce věnných statků královny Konstancie či spoléhání se na obecnou právní ochranu církevních statků umístěných na neklidné zemské hranici. V otázce právní ochrany církevních statků vyslovil Libor Jan inspirující myšlenku o strategickém aspektu lokace sídel církevních institucí v přivraniční poloze, kdy „*majetky církve v pohraničí představovaly důležitý prvek možné obrany z hlediska církevního (dnes by se spíše řeklo: mezinárodního) práva. Případný plenitel takových statků se totiž vystavoval razantnímu zásahu papežské kurie, což u pustošení královských či šlechtických vesnic nehrozilo*“.²⁰ Kraj Kunovicko ztratil přivraniční status s novým uspořádáním na zemské hranici po roce 1260 (v té době již byl součástí břevclavské správní provincie), když se za řekami Moravou a Olšavou v části dřívějšího hraničního Lucka/*confinia* počíná formovat zmíněná lucká provincie, jejíž krátký život však ukončily jak význačné proměny společnosti na přelomu 13. a 14. století, tak vpád hornouherského velmože Matúše Čáka Trenčianského do regionu v druhém desetiletí 14. století.²¹

Navazující situaci nejlépe odpovídá opět hodnocení Libora Jana, který dění ve 13. století rozděluje do dvou etap. V té pozdější, tj. po roce 1260, po vítězství v bitvě u Kressenbrunn (Groissenbrunn) mělo dojít k „*dobudování definitivní [obraně] linie a pravděpodobně k přenesení odpovědnosti formou zástav na věrné příslušníky šlechtické oligarchie*“.²² Jiří Kuthan upozornil na skutečnost, že stavbou nových měst v Rakousku a Štýrsku (Marchegg a Radkersburg) navazoval Přemysl Otakar II. na dílo posledních Babenberků, kteří budovali velká opevněná města na hranici s uherským státem (Wiener Neustadt, Bruck a.d. Leitha, Hainburg).²³ Společně s Uherským Brodem a Uherským Ostrohem měla uvedená štýrská a rakouská města tvořit řetěz pohraničních pevností, které zajišťují „*východní hranici Přemyslovy říše*“.²⁴ Taktéž Karl J. Hoensch připomenul, že se tak dalo zejména po roce 1260, kdy potřeba zajistit bezpečnou zemskou hranici po prohrané bitvě byla evidentní.²⁵

Důvody fundace měst Uherské Hradiště a Uherský Brod

Založení obou měst nelze chápat jako osamocený akt. Při celkovém pohledu na proběhnuvší události zřetelně vystupuje obrys dlouhodobého plánu českého panovnického domu (potažmo samotného českého krále Přemysla Otakara II.) na vybudování silnější pozice ve střední Evropě (jak ostatně nasvědčuje i reálný nárůst vlivu přemyslovské dynastie ve středoevropském prostoru v závěru 12. a ve 13. století).²⁶ Vznik nových královských měst zapadá do obecného rámce politiky českých Přemyslovců, jimž právě rozvíjející se městské prostředí, společně s královskou urbou, zajišťovalo hospodářské zázemí pro širší koncepty jejich středoevropské politiky.²⁷ Stejně tak nelze opomíjet zmíněné dlouhodobé tendence ve vývoji východomoravského regionu, respektive patrné prohlubování správního zapojení hraničních a příhraničních území do struktury přemyslovského panství a z toho plynoucí potřeby pro zabezpečení potřeb královské moci v regionu. Značnou roli bezpochyby sehrával úmysl panovníka dát pohraničnímu regionu, stále svěřenému spíše odpovědnosti a vlivu kolonizující šlechty, nové politické a hospodářské centrum. Domnívám se však, že obecně nemůžeme chápat smysl lokace nového královského města zcela kategoricky jako „zbraně“ proti moci šlechty v regionu.²⁸ Široké aktivity šlechty v neklidném pohraničním regionu (zvláště později na nově získaném území luecké provincie)²⁹ byly pro panovníka nesporně přínosem, neboť zabezpečovaly zemskou hranici a obchodní stezky na ní.

V závěru vlády českého krále Václava I. (1230–1253) a na počátku vlády jeho syna Přemysla Otakara II. (1253–1278) dochází v letech 1252–1254 k dosud nejdelšímu česko-uherskému konfliktu, jenž pro českou stranu skončil více méně porážkou.³⁰ Obzvláště ničivý vpád Kumánů na Moravu roku 1253,³¹ kdy uherské vojsko vniklo do země právě údolím řeky Olšavy (k jehož obraně opevnění Kunovic zjevně nedostačovalo), potřebu obrany zemské hranice umocnil.³² Dosud byly přirozeným centrem kraje markraběcí Kunovice.³³ Jejich vojenský neúspěch při obraně země znamenal především nutnost dořešit zajištění hranic země (nemluvě o upevnění pozice panovnického rodu v hraničním „území nikoho“, kam mezitím stále intenzivněji zasahovala kolonizace české a moravské šlechty³⁴). Právě zde je nutno hledat jeden z hlavních impulsů a hybatelů, které odstartovaly proces zrodu prvního nového města – Uherského Hradiště.

Pokusme se krátce připomenout rámec událostí vedoucích k jeho založení, byť zcela zrekonstruovat běh událostí se nám zřejmě nepodaří. Řada aspektů, které tuto fundaci provázely, nám nejspíše zůstane skryta. Dobové souvislosti ovšem dávají vytušit mnohé z pozadí celé akce. Po ničivém vpádu Kumánů a pobytu uherského vojska v zemi v létě roku 1253 umírá na podzim téhož roku český král Václav I.³⁵ Dne 3. dubna 1254 je v Budíně uzavřen mír s Uhry.³⁶ V Bratislavě dochází posléze 1. května 1254 k osobnímu setkání nového českého krále Přemysla Otakara II. (1253–1278) a uherského krále Bély IV. (1235–1270) a mír se stává skutečností. Při návratu do Prahy panovník v květnu 1254 pobýval v Brně a není tak vyloučené, že cestou zavítal i do velehradského kláštera.³⁷ Iniciovat vlastní vznik nového města mohl rovněž během zmíněného pobytu v Brně.³⁸ Přímo dobovou relací, která by nám osvětlila počátek celého procesu geneze nového města, nám bohužel prameny nenabízejí. Každopádně roku 1254 máme doložený pobyt velehradského opata v Citeaux, kde navštívil pravidelnou generální kapitulu řádu.³⁹ Můžeme předpokládat, že zde mohlo proběhnout jednání o souhlasu vrchního představeného řádu, a především generální kapituly (jejíž vyjádření bylo pro cisterciácký řád závazné) s celou připravovanou akcí.

Pozornost panovníka byla posléze na dlouhou dobu vázána zahraničněpolitickými akcemi. Na přelomu let 1254 a 1255 po návratu z Rakouska podniká Přemysl Otakar II. křížovou výpravu do Prus.⁴⁰ Poté se sice opětovně objevuje v zemi (například 18. února 1255 v Brně),

avšak stále je více vázán svými aktivitami ve Slezsku, kde předkládá první ideu česko-polské unie.⁴¹ Jeho pozornost poté intenzivně počala vázat situace v říši, kde se schylovalo k volbě nového římského krále. Teprve korunovace nového říšského krále Richarda Plantageneta (1257–1272), hraběte z Cornwallu a bratra anglického krále Jindřicha III., která proběhla 17. května 1257, mu zřejmě uvolnila ruce pro řešení potíží v českém království.⁴²

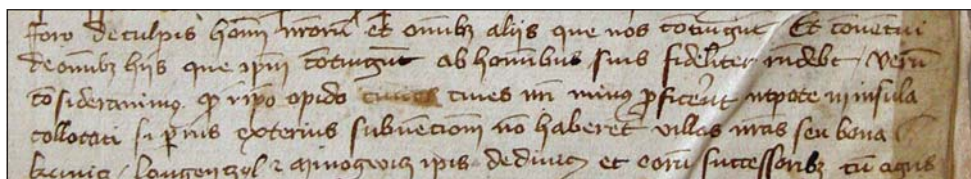
Mezitím asi došlo k prohloubení rozporů mezi velehradským klásterem a městem, respektive jeho lokátorem a novými osídlenci vznikajícího sídliště. Po získání prvotního souhlasu řádových představitelů (daného bezpochyby v kontextu kumánského vpádu roku 1253) do hry zjevně vstupuje neochvějná vůle panovníka, sledujícího své dlouhodobé zájmy. Ty však musely být nakonec vykoupeny mimořádnými ústupky. Na rozpory a jistý neklid ze strany cisterciáků ukazuje i intenzivní falzátorská činnost, která se objevuje v souvislosti se stavbou města (můžeme tuto snahu sledovat zejména v době první fáze vysazování města Uherské Hradiště v letech 1254–1257, kdy patrně došlo k prohlubování zmíněných rozporů), tj. například vznik podvržené zakládací listiny kláštera, hlásící se do roku 1202, ale sestavené snad v době započetí příprav na lokaci města.⁴³

Rovněž komise uváděná v listinách z let 1257 a 1258 očividně neplnila primárně roli lokační. Řada indicií nasvědčuje závěru, že tato komise zastávala více funkci rozhodčí v probíhajícím sporu. Listinu z 15. října 1257 také v důsledku nelze chápat jako jednoznačný zakládací akt, spíše jako výstup ze sporného jednání mezi oběma stranami.⁴⁴ Tomu nasvědčuje jak místo konání, tj. cisterciácký klášter v Plasích, mateřský konvent velehradských řeholníků (kdy opata Jindřicha lze chápat i jako reprezentanta generální kapituly řádu, jeho nejvyššího orgánu),⁴⁵ tak přítomnost řady významných představitelů domácí šlechty, a především zemských hodnostářů. Ta je pro nás zřetelným vodítkem, signalizujícím význam uzavíraného jednání, avšak též nechuť panovníka vstupovat do sporu osobně. Teprve další listinu vydanou panovníkem přímo v místě rostoucího města dne 23. května 1258 můžeme

Listina vydaná českým králem Přemyslem Otakarem II. obyvatelům Uherského Hradiště dne 15. října 1257. Moravský zemský archiv v Brně, fond E 7 Cisterciáci Velehrad 1222–1777, 1257 X 15. Foto A. Pecková.

chápat jako doklad uzavření procesu jeho geneze.⁴⁶ Právními ustanoveními, která výrazně posilují postavení města, získala nedávno zřízená pohraniční pevnost atributy královského města a její obyvatelé status plnoprávných příslušníků městského stavu.⁴⁷ Limity vlastní fundace (především poloha nového města na říčním ostrově) a míra kompromisů, jež musel panovník v důsledku učinit vůči mocnému velehradskému klášteru poskytujícímu městu své pozemky, však měly za důsledek nejenom pomalejší rozvoj nového města.⁴⁸ Jedním z výsledků vzniklé situace bylo rychlé vysazení dalšího královského města v blízkém regionu – Uherského Brodu, jehož právní konstituce je vztahována k roku 1272.⁴⁹ Zrod vlastního města ale nesporně odstartoval mnohem dříve.

Výřez z textu opisu listiny českého krále Přemysla Otakara II. ze dne 23. května 1258 ve Velehradském kodexu, hovořící o měšťanech královského města Uherského Hradiště. Moravský zemský archiv v Brně, fond Cisterciáci Velehrad 1222–1777. Foto A. Pecková.

Způsob vysazení měst Nový Velehrad (Uherské Hradiště) a (Uherský) Brod

Lokační činnost se (v případě města Nový Velehrad/Uherské Hradiště) v letech 1254–1257 orientovala do demograficky nejsilnějšího prostoru na soutoku Moravy a Olšavy v blízkosti dřívějších velkomoravských center Sadů a Veligradu (Starého Města). Jako místo pro lokaci nové pohraniční pevnosti byl vybrán ostrov sv. Jiří, obtékáný řekou Moravou a strategicky situovaný mezi dosavadní osídlení. Tento ostrůvek nebyl od 10. století soustavně osíd-

Podoba královského města Uherské Hradiště na barokní vedutě z roku 1670 zachycující vnitřní uspořádání města (výřez). Slováké muzeum v Uherském Hradišti. Foto L. Chvalkovský.

len a lokace zde mohla proběhnout tzv. „na zeleném drnu“.⁵⁰ Osídlena byla plocha cca 16 ha, rozdělená na dva areály, každý se svým náměstím.⁵¹ I v případě města (Uherský) Brod došlo k stavbě města na dříve neobydlené svázně terase na poměrně rozsáhlé ploše přes 28 ha kolem obrovského náměstí (po Marchegu se jednalo o druhou největší fundaci Přemysla Otakara II.),⁵² dělo se tak ale v návaznosti na dřívější celní osadu Na Brodě.⁵³ To bylo pro další vývoj města

klíčové. S vysazením obou měst je spojováno užití pravoúhlého rastru, typického pro fundační vlnu českého krále Přemysla Otakara II. (podobně jako u severomoravských měst Litovel či Jevíčko).⁵⁴ Zvláště Uherský Brod je uváděn jako ukázka urbanisticky velmi vyspělého areálu. Josef Žemlička přímo hovoří o možné inspiraci Přemysla Otakara II. areály měst na území řádu německých rytířů, jejichž „pravidelné šachovnicově uspořádané půdorysy s ústřední funkcí rynku spojuje bádání s druhou a třetí čtvrtinou 13. století“.⁵⁵

Dobové prameny bohužel nevyprávějí nic o osudu obyvatel původní celní vsi „Na Brodě“ během zmíněného kumánského vpádu v roce 1253, i když předpokládáme, že oddíly Kumánů k přechodu zemské hranice použili právě kunovskou bránu.⁵⁶ Za doklad, že nájezd zasáhl i okolí dnešního Uherského Brodu (byť o Brodu samotném zde není

zmínka), je považováno tzv. slavičinské privilegium olomouckého biskupa Brunona ze Schauenburku určené jeho leníku Helembertovi de Turri z 2. června 1256, hovořící o slavičinské provincii jako o pusté a řídko osídlené (se vsí Prakšice nedaleko Brodu, vyjímaje pouze další dvě vesnice – Bílovice a Biskupice).⁵⁷ Tato zmínka pouze zdůrazňuje větší význam Uherského Brodu ve srovnání s okolním osídlením, nevypráví však nic o procesu vzniku města. Je otázkou, do jaké míry již v tomto roce město stálo. Mohlo ale již být stavěno, jak by naznačovala formulace hovořící o vsi Prakšice, ležící před Brodem.

Plán města Uherské Hradiště z roku 1716 (výřez). Norbert Wencel Linck. Slovacké muzeum v Uherském Hradišti.

Letecký pohled na současné Uherské Hradiště dokládá, že základní koncept středověkého města zůstal zachován dodnes. Město Uherské Hradiště.

Nízkou zastavěnost areálu města Uherský Brod ukazuje barokní znázornění obležení města kurucí Františka II. Rákocziho na počátku 18. století. Muzeum Jana Amose Komenského Uherský Brod.

U lokace města Uherský Brod se můžeme vztahovat hned k několika možným datům. Jednak k ukončení právní konstituce města Uherské Hradiště roku 1258,⁵⁸ kdy již panovník musel tušit (a okolnosti vzniku listiny tomu nasvědčují) míru kompromisů, jež je nucen v důsledku učinit vůči mocnému velehradskému klášteru. Dále je tu zpráva o založení dominikánského kláštera, umístěného v areálu města, v roce 1262 (ačkoliv první spolehlivá relace potvrzující existenci kláštera je až z roku 1338).⁵⁹ Otázkou rovněž je, zda snaha velehradských cisterciáků o potvrzení jejich privilegií a majetků, která došla naplnění v roce 1261,⁶⁰ nebyla mimo jiné vedena i událostmi vznikajícího města Uherský Brod, respektive ryze městské fundace konkurenčního řádu dominikánů?⁶¹ Miroslav Plaček a Peter Futák uvažují o podílu Smila ze Stríleka na vysazení města Uherského Brodu, které vztahují k roku 1260, přičemž připomínají, že o 12 let později jako svědek asistoval i u privilegia, kterým město obdrželo hlubčické právo.⁶² O vlastní

Nízkou míru zastavěnosti intravilánu města Uherský Brod ještě v 19. století dokládá plán města z roku 1889. Muzeum Jana Amose Komenského Uherský Brod.

Letecký pohled na současný Uherský Brod s centrální oblastí dvou náměstí rozdělených vloženými bloky domů. Město Uherský Brod. Foto R. Chvíla.

existenci města svědčí listina Přemysla Otakara II. z 27. ledna 1267, vydaná u Brodu (*ante Brodam*).⁶³ Současně dosvědčuje, že město ještě zdaleka nebylo dokončeno. Panovník tak nemohl využít jeho pohostinství a pobýval v táboře „v poli“ v jeho blízkosti.

U města Uherský Brod se z privilegia z roku 1271 dozvídáme, že mělo právo skladu opavského olova.⁶⁴ Český král Přemysl Otakar II. poskytl opavským měšťanům úlevu v tom, že se svými vozy s olovem měli v Brodě stát toliko tři dny a poté (ať již olovo prodali či ne) mohli pokračovat do Uher nebo jinam. Řeč listiny informující o změně v tomto právu především nasvědčuje, že Uherský Brod měl již před jejím vydáním vnější podobu města. Vlastním právním dokončením konstituce města se stala listina, kterou roku 1272 měšťané Uherského Brodu obdrželi od českého krále Přemysla Otakara II. hlubčické právo a právo skladu.⁶⁵ Právo skladu, ve spojení s původní celní funkcí místa, bylo pro zrod města klíčové. Na frekventované obchodní cestě do Uher šlo zajisté o význačné privilegium a zdroj velkého zisku pro měšťany. Martin Wihoda přišel se zajímavým postřehem, že důvod dočasného zavedení hlubčického práva mohl souviset právě s vývozem slezského olova do Uher, a naopak s tranzitem uherského vína na sever, přičemž existence tohoto práva v Uherském Brodě měla usnadnit obchodní transakce s těmito komoditami.⁶⁶

Pro další vývoj města Uherský Brod bylo důležité, že byl s největší pravděpodobností zasažen česko-uherskou válkou v sedmdesátých letech 13. století (1271 a 1273),⁶⁷ kdy zde v listopadu roku 1273 dokonce vydává listinu uherský král Štěpán.⁶⁸ V probíhající válce tak zřejmě došlo k dobytí města uherskými oddíly.⁶⁹ Možné poškození města válečnými operacemi pak mohlo stát v pozadí osvobození města od všech cel ve všech zemích českého království, které získalo od Přemysla Otakara II. 5. června 1275.⁷⁰

Paralelně v této době (někdy mezi léty 1278–1283) došlo za správy země římským králem Rudolfem Habsburským (1273–1291) k prvnímu odloučení královských Kunovic od

hospodářství města Uherské Hradiště, které odstartovalo dlouhotrvající spory města s touto královskou vsí.⁷¹ Roku 1258 totiž obdržel Nový Veligrad (Uherské Hradiště) vedle řady hospodářských privilegií (jako například tzv. mílového práva, byť se v listině mluví zatím jen o provozování krčem),⁷² také vesnice Kunovice, Ostrožská Nová Ves a Míkovice jako náhradu za absenci vlastního hospodářského zázemí.⁷³ Díky tomu užívali měšťané Uherského Hradiště kunovickou občinu (pastviny a les).⁷⁴ Mohli užívat i společnou občinu s obyvateli vsi Veligrad (Staré Město). Uvedené tři vsi mělo město Uherské Hradiště držet po deset let bezplatně, poté od roku 1268 za roční odvod platu 40 hřiven na sv. Martina (11. listopadu).⁷⁵ Nejednalo se o nahodile vybrané vsi. Toto hospodářské zázemí je totožné s rozlohou dřívějšího Kunovicka, zmiňovaného v potvrzení věnných statků královny Konstancie roku 1231.⁷⁶ Pro jeho ztotožnění s dřívějším Kunovickem hovoří zejména údaje listiny z 13. června 1297 zaznamenávající spor královského města Uherské Hradiště jak s obcí Kunovice, tak s velehradským klášteřem, který musel řešit moravský podkomoří Albert ze Zdounek.⁷⁷ Jádrem sporu bylo, že kunovický plebán Dětřich měl odebrat uherskohradištským měšťanům v listině blíže neurčenou horu a pod ní ležící pastvinu, přičemž se s největší pravděpodobností jednalo o návrší u Derfle (dnes Sadů) na úpatí Sadské výšiny.⁷⁸ Kunovští rovněž zabraňovali obyvatelům města Uherské Hradiště užívat obecní les a bránili jim v rybolovu.⁷⁹ Uherskohradištským měšťanům nejspíše i nadále zůstalo právo užívat společnou občinu, která se ovšem stávala ohniskem dalších sporů. Ještě v roce 1366 moravský markrabě Jan Jindřich nařídil svému komořímu Fraňkovi z Pomělic, aby pro neutuchající spory určil nové hranice této obcí. Až roku 1367 moravský komoří Franěk vydal ustanovení o rozdělení obecních hor a pastvin (kdysi odebraných Kunovickými od Uherského Hradiště) a jejich přiřazení k jednotlivým obytným areálům ve městě.⁸⁰

Období sedmdesátých a osmdesátých let 13. století bylo zásadním zejména pro další osudy města Uherský Brod. Již jeho starší historiograf Ladislav Hosák předpokládal, že (ačkoliv nemáme přímé doklady) byl Uherský Brod v této době opětovně těžce poškozen.⁸¹ Vyvozoval to ze skutečnosti, že nový český panovník Václav II., poté co se ujal vlády v zemi v roce 1283, osvobodil město na šest let od platů, cel a berně. V roce 1288 prodloužil toto privilegium o další čtyři roky právě v důsledku válečného zpustošení (hovoří se o *desolationem civitatis nostre in Broda Hungaricali*, tedy poničení vlastního města).⁸²

To již (patrně zejména díky zmíněnému značnému poškození v uplynulých válkách) započal pomalý úpadek města a jeho cesta do šlechtických rukou. K první zástavě města

Obr. 9. Privilegium českého krále Přemysla Otakara II. z roku 1272 potvrzující Uherskému Brodu městská práva. Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod, listiny, sign. L 1151.

mělo dojít již v roce 1288, kdy je měl panovník svěřit do správy významnému šlechtici Oldřichu z Hradce.⁸³ Naopak město Uherské Hradiště v této době dosahuje listinou Václava II. (1283–1305) z 3. března 1301 (alespoň prozatímního) ukončení svého sporu s královskými Kunovicemi a velehradským klášteřem (o němž jsme zevrubně informováni roku 1297).⁸⁴ Nalézáme i doklady silného propojení města Uherské Hradiště s existencí správního území lucké provincie, jehož původní centrum – královský hrad Brumov – poskytující zázemí správci provincie (jak tomu bylo za jejího „gubernátora“ Oldřicha z Hradce) leželo více na severu.⁸⁵ O něm svědčí například přítomnost osoby uherskohradištského měšťana Zdislava Měšce (jemuž český král Václav II. v roce 1303 dokonce daroval původně královskou ves Hluk a povolil mu zde vystavět si opevněnou tvrz) v roce 1298 ve družině zmíněného Oldřicha z Hradce.⁸⁶

Města Uherské Hradiště a Uherský Brod v proměnách 14. století

Vedle kumánského nájezdu v roce 1304 (v souvislosti s válkou českého krále Václava II. proti Rakušanům a Uhrům)⁸⁷ a útoků západoslovenského magnáta Matuše Čáka Trenčianského v roce 1315 (kdy se neúspěšně pokusil i o dobytí královského města Uherské Hradiště, kam naštěstí panovník stihnul vložit silnější posádku)⁸⁸ nepochybně zasáhly obyvatele celého regionu východní Moravy zejména válečné události počátku třetí dekády 14. století. V letech 1331–1332 mělo dojít k dalšímu vpádu Uhrů na východní Moravu, když vypuklo nepřátelství mezi českými Lucemburky a rakouskými Habsburky, na jejichž straně stál i uherský král Karel Robert a jeho oddíly.⁸⁹ Hlavní boje se odehrávaly především na rakouském území, avšak na východní Moravu měl směřovat vpád části uherských vojsk, které napadly i město Uherské Hradiště. O této události nás informuje papežská listina z 1. května 1334, kterou žádá papež Jan XXII. (1316–1334) olomouckého biskupa (patrně Jana VII. Volka; olomouckého biskupa 1334–1351) o vyšetření domnělého zázraku, kdy měšťané Uherského Hradiště přičítali zásluhu za ubránění svého města (přičemž nepříteli se na několika místech mělo podařit zdolat i hradby) přímluvě sv. Františka, a chtěli ve městě založit minoritský klášter.⁹⁰ Zřejmě pro odpor velehradských cisterciáků k tomu nedošlo. Každopádně útoky na jistě lépe opevněné a v hloubi země ležící město Uherské Hradiště nám umožňují předpokládat, že kolem již tolikrát poničeného opevnění města Uherský Brod nepřítel neprošel bez zájmu.⁹¹

Právě tyto válečné události byly pravděpodobně definitivním mezníkem v rozdílném vývoji role obou měst v regionu. Uherské Hradiště nastoupilo cestu k plnohodnotné hraniční pevnosti a neoficiálnímu centru regionu. To dokládá skutečnost, že se v Uherském Hradišti dokonce 8. května 1363 konalo významné setkání Karla IV. s rakouským vévodou Rudolfem IV. Habsburským, které ukončilo vleklý dynastický spor a o rok později vedlo k uzavření mírové smlouvy v Brně, doplněné smlouvou o vzájemném nástupnictví mezi oběma rody.⁹² Nejvýraznějším dokladem nárůstu jeho vlivu v regionu zřetelně bylo přemístění zemského soudu (krajské cúdy) roku 1363 z nedalekého Bzence právě do Uherského Hradiště.⁹³ V jeho okolí navíc vzniká okruh obcí náležejících do jeho spádové oblasti. Jedná se o okruh o rozloze cca 400 km², čítající 67 okolních obcí vzdálených od města vzdušnou čarou kolem 28 km.⁹⁴ S ohledem i na rychle se vytvářející místní okruh výkonu městského práva⁹⁵ se tak Uherské Hradiště vedle nesporného vojenského, hospodářského a stále více i správního střediska kraje stává i centrem trestně právním a ukončuje v průběhu třetí čtvrtině 14. století svůj vývoj v neoficiální metropoli východní Moravy.

Naopak Uherský Brod v dalších desetiletích zápasil s postupným ekonomickým úpadkem a balancoval na hraně královského statusu města.⁹⁶ Panovnické moci v regionu poskytoval spíše zázemí jako výchozí bod jeho vojenským kampaním směrem na východ či jihovýchod.

Můžeme uvést dva výstižné příklady. Právě ve válečném ležení u Uherského Brodu během očekávání útoku nepřátelských oddílů shromažďujících se v prostoru u Trenčína zastihla lucemburskou stranu zpráva o smrti císařovny Anny dne 11. července 1362.⁹⁷ V té době se již u Trenčína shromažďovaly oddíly rakouských Habsburků, polských Piastovců i uherských Anjouovců, aby vpadly na Moravu.⁹⁸ Akce všech zainteresovaných stran byly poté i díky zprostředkování knížete Bolka II. Svídnického zastaveny. Rovněž před městem Uherský Brod přepadly v noci z 19. na 20. října 1421 tábor Zikmunda Uherského oddíly Haška Ostrožského z Valdštejna a nejspíše Václava, syna Petra Strážnického z Kravař.⁹⁹ Tato epizoda husitských válek přinutila panovníka navzdory aktuální strategii po celý měsíc vést válku na Moravě, a tím českým husitům poskytnout drahocenný čas k přípravě na příchod královského vojska (i prostor pro sjednocení do té doby rozhádané české husitské scény), který byl následně zúročen vítězstvím husitů mezi Kutnou Horou a Německým Brodem na počátku roku 1422 a neúspěchem celé kruciáty.¹⁰⁰

Co říci závěrem?

Zcela dešifrovat okolnosti vzniku královských měst Uherské Hradiště a Uherský Brod bezesbytku nedokážeme. Mnohé z motivů a dějů, jež k vysazení obou měst na jihovýchodní hranici moravské země vedly, však dobové prameny umožňují rekonstruovat. Zrod nového centra na jihovýchodní hranici země (a primárně jím mělo být město Uherské Hradiště) byl především dalším význačným krokem na cestě panovníka k uspořádání pohraničního teritoria a posílení panovnické moci a vlivu v něm. Významu nové fundace (i potíží s ní spojeným) odpovídá i mimořádné listinné vybavení, které nás zejména o počátcích Uherského Hradiště informuje. Přetrvávající napjatá situace mezi novým městem a velehradským klášteřem byla ústupky ze strany panovníka řešena jen dočasně. Je nutné vzít v úvahu, že v listinách akklamovaný souhlas velehradského opata a cisterciáků byl vedle nepochybné obavy z opakování ničivých nájezdů Kumánů do jisté míry především důsledkem přání Přemysla Otakara II. Právě dlouhodobé zájmy české panovnické dynastie nelze opomíjet, obzvláště hospodářské aspekty vysazení nového města, jež posilovalo nejenom vliv panovníka v dosud proměňujícím se pohraničním území, ale mělo sloužit i k podpoře dlouhodobějších snah přemyslovské politiky, opírající se o hospodářsky vyspělé a rychle se rozvíjející městské prostředí. Zmiňovaná nebývalá míra ústupků, které byly učiněny klášteři na Velehradě, přesvědčivě dokazují, že panovník na fundaci trval. Přitom ovšem ani český král nehodlal riskovat otevřený konflikt s touto významnou církevní korporací. To vedlo následně ke konstituci dalšího královského města v regionu – Uherského Brodu. Panovník se tak (v důsledku neúspěšně) snažil získat ekonomickou náhradu za ztráty, které mu způsobily ústupky velehradskému klášteři při založení města Uherské Hradiště.

Zatímco však Uherské Hradiště po prvním údobí základní konstituce a budování vnitřních struktur úspěšně uzavírá spory s okolními občinami (především v letech 1297 až 1301 s původním centrem regionu Kunovicemi) a definitivně nastupuje cestu postupné emancipace z původního královsko-klášterního kondominia v plnoprávné královské, respektive markraběcí město, tak Uherský Brod několikrát došel úhony a byl poničen nepřátelskými oddíly. Již v průběhu 14. století se počíná propadat do stále větších hospodářských potíží a jeho význam v panovnických plánech spočívá ponejvíce v zázemí pro pravidelnou koncentraci vojenských oddílů jako výchozího bodu pro vojenské kampaně, zejména ve směru do Uher.

Poznámky:

- 1 Předložený článek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).
- 2 Oběma městům jsem již věnoval několik textů: MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 59–78; MITÁČEK, Jiří. Založení královského města Uherské Hradiště. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*. Ostrava: Repronis, 2009, s. 103–126; Týž. Uherský Brod na cestě od celní osady po panství pánů z Kunovic (1506). In: Mitáček, Jiří et al. *Uherský Brod: město královské*. Díl 1. Uherský Brod: Město Uherský Brod, 2022, s. 101–145.
- 3 GALUŠKA, Luděk. *Slované – stopy předků: o Moravě v 6.–10. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2017, s. 257–259 a 265; KOUŘIL, Pavel. Staří Maďari a jejich podíl na kolapsu a pádu Velké Moravy aneb Spojenci, sousedé, nepřátelé. In: Macháček, Jiří a Wihoda, Martin, eds. *Pád Velké Moravy aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi?* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 102–143, 108, 111–115.
- 4 Naposledy souhrnně MITÁČEK, Jiří. Exkurs: Proměny osídlení dnešního Uherskohradištska po zániku velkomoravských struktur. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. *Uherské Hradiště-Sady: 500 let křesťanství ve střední Evropě. IV., Historické souvislosti 9.–13. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2021, s. 71–81.
- 5 Nejnověji přehledně Týž. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 42–43, 60–61 a 63–68.
- 6 WIHODA, Martin. Die mährischen Eliten als Problem der Kontinuität (oder Diskontinuität?) der böhmischen Geschichte. In: Kouřil, Pavel, ed. *Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas: (mit einem speziellen Blick auf die großmährische Problematik): Materialien der internationalen Fachkonferenz: Mikulčice, 25.–26. 5. 2004*. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik Brno, 2005, S. 12–13, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 25; Týž. Morava v 10. století. In: Sommer, Petr, ed. *České země v raném středověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 54; MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 61; srov. MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava v 10. a na počátku 11. století. In: Štefanovičová, Tatiana a Hulínek, Drahošlav, eds. *Bitka při Bratislavě v roku 907 a jej význam pro vývoj středního Podunajska*. Bratislava: Slovenský archeologický a historický inštitút, 2008, s. 85; LUKAČKA, Ján. *Formovanie vyššej šľachty na západnom Slovensku*. Bratislava: Minor, 2002, s. 25–35; Týž. K otázke etnického pôvodu velmožského rodu Hont-Poznanovcov. *Forum historiae* 4(2), 2010, s. 1–13.
- 7 KALHOUS, David. In Search of Identity: The Mojmirid Dynasty, Moravians and the Nature of Power. In: Poláček, Lumír et al. *Great Moravian Elites From Mikulčice*. Brno: Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, 2020, p. 50; Týž. Několik poznámek k sociální struktuře Velké Moravy. In: Kouřil, Pavel a kol. *Cytilometodějská misie a Evropa: 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR Brno, 2014, s. 45; srovnej KOUŘIL, Pavel a PROCHÁZKA, Rudolf. Moravians Centres between the Mojmirids and Přemyslids. In: Kouřil, Pavel, Procházka, Rudolf et al. *Moravian and Silesian Strongholds of the Tenth and Eleventh Centuries in the Context of Central Europe*. Brno: The Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology Brno, 2018, p. 44.
- 8 KOUŘIL, Pavel a PROCHÁZKA, Rudolf. c. d., s. 45–48.
- 9 STAŇA, Čeněk. Ekspansja Polski na Morawy za panowania Bolesława Chrobrego i problematika archeologiczna tego okresu. *Studia Lednickie* 2, 1991, s. 53–75.
- 10 MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů. *Památky archeologické* 77, 1986, s. 25–27; Týž. Morava v 10. a na počátku 11. století. In: Štefanovičová, Tatiana a Hulínek, Drahošlav, eds. c. d., s. 85; srov. GALUŠKA, Luděk. Bylo povědomí o Svatoplukově Moravě, Veligradu a Metodějově arcibiskupství na Moravě v 10.–12. století skutečně věcí neznámou? In: Doležalová, Eva a Šimůnek, Robert, eds. *Od knížat ke králům: sborník u příležitosti 60. narozenin*

- Josefa Žemličky. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 54; MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 42–43, 60–61 a 63–68; Týž. Fenomén „Lucké pole“. Nad otázkami, a odpověďmi věčné záhady Moravsko-slovenského pomezí. *Studia Comeniana et historica* 48, 2016, č. 97–98, s. 236–278.
- 11 WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906–1197*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 106–109, zejm. s. 109.
 - 12 VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 1, Středověká Morava*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991, s. 36–38; ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí: (1034–1198)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 42–44; WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906–1197*, c. d., s. 64–65, 118–120; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava v 10. a na počátku 11. století. In: Štefanovičová, Tatiana a Hulínec, Drahošlav, eds. c. d., s. 92, 101–102; Týž. 2008. Historický vývoj Východní Moravy v 10. až 14. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 9–10.
 - 13 MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 63–68; Týž. Fenomén „Lucké pole“. c. d., s. 236–278; Týž. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 155–167; srovnej WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí: 906–1197*, c. d., s. 122 a 167; ŽEMLIČKA, Josef. *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 420.
 - 14 Terminologicky se nepochybně jedná o synonyma, jak jsem upozornil ve svých pracích, nejnověji MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 63–68.
 - 15 HAVLÍK, Lubomír Emil. *Velká Morava a středoevropští Slované*. Praha: SPN, 1964, s. 300–308, 313–327; Týž. K otázce hranice jižní Moravy v době Boleslava Chrabrého (Příspěvek k česko-polským vztahům na počátku 11. století). In: Maleczyńska Ewa a Maleczyński, Karol, ed. *Studia z dziejów polskich i czechosłowackich*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1960, s. 76–77, 88; LABUDA, Gerard. *Studia nad początkami państwa polskiego*. Tom II. Poznań: Nauk. Uniw. im. A. Mickiewicza, 1988, s. 236; srovnej MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 63–68; Týž. „Campus Lucsko“, c. d., s. 158–160.
 - 16 *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM). Sv. I. Erben, Karel Jaromír, ed. Prague: [nakladatel neznámý], 1855, č. 584, s. 275; *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*. Sv. I. Marsina, Richard, ed. Bratislava: Academia scientiarum Slovaca, 1971, č. 221, s. 174–175 a č. 206, s. 161–162; srovnej HOFERKA, Martin. Príspevok k osídlení severného Záhoria do 14. storočia na základe písomného materiálu. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. c. d., s. 49–53.
 - 17 HURT, Rudolf. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205–1650*. Olomouc: Akademie velehradská, 1934, s. 33–43; Týž. Počátky velehradského kláštera. *Acta musei Moraviae, Sci. soc.* 52, 1967, s. 87–115; ČECHURA, Jaroslav. Příspěvek k dějinám velehradského kláštera v éře přemyslovské. *Časopis Matice moravské* 100, 1981, s. 129–130; POJSL, Miloslav. Příchod cisterciáků na Moravu a počátek velehradského kláštera. In: Pojsl, Miloslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 25–41.
 - 18 MITÁČEK, Jiří. K interpretacím Kunovicka v listině královny Konstancie z roku 1231. *Slovácko* 50, 2008, s. 217–229; Týž. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: Město Kunovice, 2018, s. 90–95.
 - 19 Podobný postup český panovník užil v případě fundace Českých Budějovic, vložených do kompaktní jihočeské domény Vítkovců, REJNUŠ, Miloš. K otázce rozmnožení královských měst za vlády krále Přemysla Otakara II. *Časopis Matice moravské* 76, 1957, s. 144 či Týž. Poměr královských měst k Přemyslu Otakarovi II. a jejich pomoc královské politice. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C* 5, 1958, s. 66–67.

- 20 JAN, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 170. Stavění církevních domén do cesty možným vpádům do země (byť v důsledku neúspěšné) nasvědčuje i pozdní fundace kláštera *Thronus regis* Václavem III. roku 1306 nedaleko Vsetína, MARÁZ, Karel. *Václav III.: (1289–1306): poslední Přemyslovec na českém trůně*. České Budějovice: Veduta, 2007, s. 61–63.
- 21 MITÁČEK, Jiří. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 254–259, 273–274; Týž. Historie Hlucka v 10. až 17. století. Od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří a kol. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 130–139.
- 22 JAN, Libor. Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století, c. d., s. 173.
- 23 KUTHAN, Jiří. *Přemysl Otakar II.: král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*. Vimperk: Tina, 1993, s. 45.
- 24 Tamtéž, s. 46–47, 198.
- 25 HOENSCH, Jörg K. *Přemysl Otakar II. von Böhmen: Der goldene König*. Graz – Wien: Styria, 1989, s. 105.
- 26 Souhrnně VÁLKA, Josef. c.d.; NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.: (1197–1253)*. Praha: Jan Laichter, 1928; Týž. *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara: (1253–1271)*. Praha: Jan Laichter, 1937; ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských: 1198–1253: proměna státu a společnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002; VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek II, 1197–1250*. Praha–Litomyšl: Paseka, 2000; WIHODA, Martin. *Zlatá bula sicilská: podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*. Praha: Argo, 2005 či Týž. *Vladislav Jindřich*. Brno: Matice moravská, 2007.
- 27 Obecně řečené pojmenoval například HOFFMANN, František. *České město ve středověku: život a dědictví*. Praha: Panorama, 1992, s. 44–47 a 212.
- 28 Srovnej REJNUŠ, Miloš. Poměr královských měst k Přemyslu Otakarovi II. a jejich pomoc královské politice, c. d., s. 66; Týž. K otázce rozmnožení královských měst za vlády krále Přemysla Otakara II. c. d., s. 144.
- 29 K lucké provincii (a jejímu vztahu ke staršímu Lucku) viz MITÁČEK, Jiří. Sadská nekropole v souřadnicích dějin Východní Moravy 10.–13. století. In: Mitáček, Jiří a Vavřínek, Vladimír. c. d., s. 63–68; Týž. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 236–278; Týž. „Campus Lucsko“, c. d., s. 161–165; Týž. Historie Hlucka v 10. až 17. století. Od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války, c. d., s. 118–123, 127–132 (zde i odkazy na další literaturu).
- 30 VÁLKA, Josef. c. d., s. 49; NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.: (1197–1253)*, c. d., s. 838–847; VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 47–55 či ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských: 1198–1253: proměna státu a společnosti*, c. d., s. 190–191.
- 31 Dobovou relaci popisující vpády Kumánů přinášejí: BLÁHOVÁ, Marie, ed. *Pokračovatelé Kosmovi*. Praha: Svoboda, 1974, s. 111–113; Přibíka z Radenína, řečeného Pulkava Kronika Česká. In: Bláhová, Marie, ed. *Kroniky doby Karla IV.* Praha: Svoboda, 1987, s. 360–361. Nejnověji události let 1252–1254 (včetně starší literatury) na jihovýchodní Moravě shrnul PLAČEK, Miroslav a FUTÁK, Peter. *Královna a králové. (Hodonín za rozkvětu českého státu 1200–1412)*. In: Plaček, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008, s. 73–75.
- 32 Jan Škvrňák nedávno upozornil na uherské listiny naznačující dokonce, že mezi léty 1252 až 1255 byl Uhry ovládnán hraniční hrad Bánov, přičemž do českých rukou se měl dostat až po roce 1260. ŠKVRŇÁK, Jan. Uherské epizody v dějinách hradu Bánova. *Slovácko* 63, 2021, s. 201–207. Metoděj Zemek přitom přisuzuje držbu kdysi uherského hradu Bánova s okolím olomouckému purkrabímu Vítku z Hradce již od (přinejmenším) podepsání česko-uherského míru v Budě v roce 1254. ZEMEK, Metoděj. *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století: příspěvek k nejstarším dějinám Moravy*. Brno: Musejní spolek, 1972, s. 97–98.
- 33 MITÁČEK, Jiří. „Campus Lucsko“, c. d., s. 217–219 a 224–226.
- 34 HOENSCH, Jörg K. c. d., s. 104; srovnej MITÁČEK, Jiří. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 254–264.
- 35 NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.: (1197–1253)*, c. d., s. 851–853; Týž. *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara: (1253–1271)*, c. d., s. 16–18; nověji VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 53.

- 36 *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB). Sv. V (1253–1278). Šebánek, Jindřich, Dušková, Sáša et Vašků, Vladimír, eds. Pragae: Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovenicae, 1974–1993, č. 21, s. 69–71; vice NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara: (1253–1271)*, c. d., s. 15–16; nověji VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 55 či KUTHAN, Jiří. c. d., s. 14.
- 37 Pobyť Přemysla Otakara II. v Brně viz CDB V, č. 29, s. 67–68. Panovníkovy pobyty ve zdech velehradského kláštera viz ANTONÍN, Robert, BOROVSÝ, Tomáš a MALAŤÁK, Demeter. Královský itinerář a královské slavnosti středověké Moravy. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C 54*, 2007, s. 111–112.
- 38 Pouze Rudolf Procházka uvažuje o započetí procesu vzniku města blíže k datu první vydané listiny (k roku 1257) a vztahuje jej k lednovému pobytu panovníka na Moravě v roce 1256 (CDB V, č. 67–69, s. 128–131, Brno a Olomouc), viz PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 220.
- 39 Jedná se v daném období o jediný doložený pobyt velehradského opata v Citeaux, více HURT, Rudolf. c. d., s. 58, pozn. 2.
- 40 Dosud nejobsáhleji GOLL, Jaroslav. *Čechy a Prusy ve středověku*. Praha: Bursík & Kohout, 1897; nověji VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 59–73.
- 41 VANÍČEK, Vratislav. c. d., s. 71–72.
- 42 Tamtéž, s. 73–76.
- 43 Nejlépe DUŠKOVÁ, Sáša. Velehradský falzátor z pol. 13. století. *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 291–307; Táž. Fälschungen böhmischer Königsurkunden im 13. Jahrhundert. *Monumenta Germaniae Historica. Schriften*, Bd. 33. Theil IV. Diplomatische Fälschungen (II). *Fälschungen im Mittelalter*, Internationaler Kongress der MGH München, 16.–19. September 1986, S. 599–606 či ŠEBÁNEK, Jindřich. Notář Otakar 5 a nejstarší listiny oslavanské a velehradské. *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 222–290 (zvláště s. 263–284). Zmíněné privilegium českého krále Přemysla Otakara I., CDB II (1198–1230). Friedrich, Gustav, ed. Pragae: Sumptibus comitorum Regni Bohemiae, 1912, č. 227, s. 210.
- 44 CDB V, č. 136, s. 218–220; srovnej MITÁČEK, Jiří. Založení královského města Uherské Hradiště. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. c. d., s. 114–117.
- 45 HURT, Rudolf. c. d., s. 109–110.
- 46 CDB V, č. 156, s. 245–248. Listinu z 15. října 1257 nepovažují za pravou zakládací listinu, neboť se v ní přímo nehovoří o městu a měšťanech, ale o opevnění (*munitionem unam seu oppidum*), jehož cílem bylo bránit propříště vstupu Uhrů do země, a o obyvatelích přesídlených sem z královských Kunovic a klášterního Veligradu (dnes Staré Město), CDB V, č. 136, s. 219. Teprve listina z roku 1258 jednoznačně zmiňuje město a měšťany. Srovnej KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998, s. 108. Pokládám za správnou domněnku Jiřího Kejře, že si vydání této nové listiny vyžádali sami noví měšťané, Tamtéž, s. 118. Ti zjevně doufali (i v atmosféře aktuálního rozporu s velehradským klášteřem) v potvrzení větších práv a svobod a možnosti dalších hospodářských zvýhodnění, plynoucích z práv svobodných měšťanů, neboť prosté přestěhování jim tato práva pochopitelně nepřinášelo.
- 47 Prostá rovnice obyvatel města = měšťan pro městské prostředí vrcholného středověku neplatila a stát se plnoprávným měšťanem nebylo snadné, BOROVSÝ, Tomáš. Měšťan. In: Šmahel, František a Nodl, Martin, eds. *Člověk českého středověku*. Praha: Argo, 2002, s. 392–412. Městské právo rozlišovalo celkem čtyři kategorie obyvatel středověkého města: měšťana (*civis*), obyvatele (*inquilinus*), hosta (*hospes*) a Žida. Vedle nich ve městě žili tzv. okrajové skupiny – žebráci, prostitutky apod.
- 48 Velehradskému klášteřu se dostalo zadostiučinění v míře v podobných případech skutečně nebývalé. Listinné vybavení nové fundace a jeho detailnost zřetelně odkazují na komplikace provázející zrod nového města. Jeho obyvatelé byli povinni odvádět klášteřu poplatky z každého městiště (tzv. areální platy jsou roku 1258 stanoveny na 12 denárů, CDB V, č. 156, s. 246). Klášteř zůstal držitelem vod, mlýnů, rybolovu, lesů, luk, polí v okolí města a plynuly mu rovněž výnosy z trhu

- konajícího se na náměstí, kolem kterého byli usazeni původní obyvatelé obce Veligrad (*forum Antiquum*, tj. dnešního Mariánského náměstí). Klášter mohl jmenovat i městského rychtáře (ovšem vybíraného z královských lidí z Kunovic). Až postupně vyvazování se města Uherské Hradiště z hospodářské závislosti na velehradském klášteře způsobilo, že v letech 1315–1347 město Uherské Hradiště získává s podporou panovníka kamennou hradbu a v průběhu 2. poloviny 14. století se začíná měnit tradiční dřevohlinový intravilán města, MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. c. d., s. 68–78 a MITÁČEK, Jiří. Rok 1363 a jeho význam v historii královského města Uherské Hradiště. *Vlastivědný věstník moravský* 59, 2007, s. 339–340 a 345–347; srovnej RAŠTICOVÁ, Blanka a ČOUPEK, Jiří. Pevnost Uherské Hradiště. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 103.
- 49 Uherský Brod urbanisticky, ani demograficky svou roli v důsledku nenaplnil, srovnej PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds., c. d., s. 223–226, srovnej REJNUŠ, Miloš. K otázce rozmnožení královských měst za vlády krále Přemysla Otakara II., c. d., s. 140.
- 50 ŠKRDLA, Petr, VAŠKOVÝCH, Miroslav a GALUŠKA, Luděk. Na dávné jantarové stezce. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 56.
- 51 PROCHÁZKA, Rudolf a SULITKOVÁ, Ludmila. *Uherské Hradiště v 13.–15. století: sociálně-ekonomická struktura, topografie*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 1984, s. 12; MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. c. d., s. 71 či PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds., c. d., s. 222.
- 52 PROCHÁZKA, Rudolf. Utváření středověkého moravského města. In: Mitáček, Jiří et al. *Středověká Morava*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015, s. 118; Týž. Moravská a slezská města z pohledu archeologie. In: Mitáček, Jiří et al. *Královská města v životě země moravské*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2012, s. 33–35 (analogie Uherské Hradiště); Týž. PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds., c. d., s. 225; srovnej HOFFMANN, František. c. d., s. 117.
- 53 MITÁČEK, Jiří. Uherský Brod na cestě od celní osady po panství pánů z Kunovic (1506). In: Mitáček, Jiří et al. *Uherský Brod: město královské. Díl 1.*, c. d., s. 105–115.
- 54 PROCHÁZKA, Rudolf. Utváření středověkého moravského města. In: Mitáček, Jiří et al. *Středověká Morava*, c. d., s. 117–118.
- 55 ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských: 1198–1253: proměna státu a společnosti*, c. d., s. 625; srovnej KUTHAN, Jiří. c. d., s. 193.
- 56 MITÁČEK, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I.*, c. d., s. 97.
- 57 CDB V/1, č. 80, s. 146–148.
- 58 CDB V, č. 156, s. 247.
- 59 Provedený stavebněhistorický průzkum klášterního chrámu potvrdil dataci jeho chóru někam do poslední třetiny 13. století. Rovněž užívání pohřebiště u kláštera datuje archeolog Jiří Kohoutek od poloviny 13. do první čtvrtiny 15. století, viz KOHOUTEK, Jiří, VÁCHA, Zdeněk a VRLA, Radim. Nové poznatky o gotické architektuře jihovýchodní Moravy. *Archeologica historica* 27, 2002, s. 439; KOHOUTEK, Jiří. Uherský Brod (okr. Uherské Hradiště). Dominikánský klášter. *Přehledy výzkumů* 1993–1994. Brno: Archeologický ústav Akademie věd ČR Brno, 1997, s. 248.
- 60 CDB V, č. 275, s. 410–411; RBM II. (1253–1310). Emler, Josef, ed. Pragae: Typis Grégerianis, 1882, č. 312, s. 116–117.
- 61 Dominikáni se uchycují na Moravě již před koncem třicátých let 13. století, přičemž obecně vlna lokací mendikantských konventů končí až nedlouho před rokem 1372. FOLTÝN, Dušan a kol. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri, 2005, s. 34–38, 56, 70. Každopádně existence dominikánského kláštera před vznikem města je více než nepravděpodobná. Tedy můžeme souhlasit s poznámkou Ladislava Hosáka, že se jedná přinejmenším o nepřímý důkaz výstavby

- města. HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. Doba předhusitská. In: Zemek, Metoděj a kol. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, 1971, s. 25.
- 62 PLAČEK, Miroslav a FUTÁK, Peter. c. d., s. 100 a 102; srovnej CDB V/2, č. 682, s. 321; *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále CDM) IV. (1268–1293). Boček, Antonín, ed. Olomucii: Skarnitzl, 1845, č. 68, s. 101. Koneckonců (snad?) brodský farář Bertold z Tykvice (Stichovic, Stošíkovic?) měl sloužit jeho synovci Gerhardu z Obřan (přibližně 1247–1291) jako příležitostný notář či lepší písař. PLAČEK, Miroslav a FUTÁK, Peter. c. d., s. 68.
- 63 CDM III. (1241–1267). Boček, Antonín, ed. Olomucii: Skarnitzl, 1841, č. 388, s. 391–392.
- 64 CDB V/2, č. 647, s. 275–276; CDM IV, č. 54, s. 85–86; srovnej REJNUŠ, Miloš. K otázce rozmnožení královských měst za vlády krále Přemysla Otakara II., c. d., s. 140; KEJŘ, Jiří. c. d., s. 186.
- 65 CDB V/2, č. 682, s. 321–322; CDM IV, č. 68, s. 100–101.
- 66 WIHODA, Martin. Hlubčice, přemyslovský klíč k branám piastovského Slezska? In: Jurok, Jiří, ed. *Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci: sborník příspěvků z mezinárodního odborného symposia uspořádaného ve dnech 5.–6. října 2021 v Příboře*. Ostrava: Filozofická fakulta OU a Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín, 2002, s. 61–62; Týž. *Vladislav Jindřich*, c. d., s. 253–254. Dušan Cendelín se dokonce domnívá, že obchodní spojení se severem bylo důležitější než obchodní stezka vedoucí kunovskou branou od Kunovic (a tvořící nejkratší spojnici mezi Ostřihomí, Olomoucí a Prahou). Privilegium z roku 1271 pro něj představuje důkaz o významu severojižní obchodní trasy, doklad jedinečnosti (Uherského) Brodu na samostatném dopravním spojení (mimo druhé významné obchodní centrum regionu Uherské Hradiště), CENDELÍN, Dušan. Postavení Uherského Brodu na rané středověké dopravní síti. *Historická geografie* 35, 2009, č. 1, s. 78–88, 92.
- 67 NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.: (1197–1253)*, c. d., s. 223–245, 364–270.
- 68 CDM V (1294–1306). Chytil, Josef, ed. Brunae: Ex Typographia Caroli Winikerii, 1850, č. 44, s. 255–256.
- 69 HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 55.
- 70 CDB V/2, č. 781, s. 456; CDM IV, č. 109, s. 153; srovnej PROCHÁZKA, Rudolf. Urbanizace středního Pomoraví a vznik Uherského Hradiště. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds., c. d., s. 224.
- 71 JAN, Libor. *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno: Matice moravská, 2000, s. 209–269.
- 72 CDB V, č. 156, s. 247. Pouze HOFFMANN, František. c. d., s. 81, hovoří o právu půlmílovém. Více KEJŘ, Jiří. c. d., s. 183.
- 73 CDB V, č. 156, s. 247.
- 74 CDB V, č. 156, s. 246.
- 75 CDB V, č. 156, s. 247.
- 76 MITÁČEK, Jiří. K interpretacím Kunovicka v listině královny Konstancie z roku 1231, c. d., s. 220–222 a 226–227.
- 77 RBM II, č. 1756, s. 753–754; CDM V, č. 70, s. 66–68, viz MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*, c. d., s. 69–70; srovnej JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 66–67; Týž. *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, c. d., s. 182–183 či Týž. *Moravští podkomoři v době Václava II. Český časopis historický* 95, 1997, s. 339–341.
- 78 MITÁČEK, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I.*, c. d., s. 99–102; starší práce MITÁČEK, Jiří a PROCHÁZKA, Rudolf. Město královské. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*, c. d., s. 69 a VERBÍK, Antonín. Středověké město. In: Verbík, Antonín, Zemek, Metoděj a kol. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno: Blok, 1981, s. 100, hovoří o okolí kaple Panny Marie na Sadech.
- 79 RBM II, č. 1756, s. 753–754. Více o sporu (včetně střetu s poddanými velehradského kláštera a užívaní lesa) viz MITÁČEK, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I.*, c. d., s. 99–102.

- 80 Obě listiny z let 1366 a 1367 viz *Nejstarší uherskohradištská městská kniha. Liber negotiorum civitatis Hradisch*. Čoupková, Magdalena, ed. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2001, č. 96, s. 105–108, srovnej PROCHÁZKA, Rudolf a SULITKOVÁ, Ludmila. c. d., s. 9.
- 81 HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 55.
- 82 CDM IV, č. 275, s. 352–353 (listina z roku 1288). Zde se hovoří o obnovení zmíněného osvobození. Sám panovník ale do města patrně nezavítal a zástupci města si pro své privilegium museli zajet do města Znojma. ANTONÍN, Robert a BOROVSÝ, Tomáš 2009. *Panovnícké vjezdy na středověké Moravě*. Brno: Matice moravská, 2009, s. 180–181.
- 83 HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 55–56; CDM V, č. 11, s. 9–12, citace s. 11 (testament z roku 1294).
- 84 MITÁČEK, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*, c. d., s. 95, 99–102.
- 85 MITÁČEK, Jiří. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 254–258, 261, 263–264, 273–274.
- 86 MITÁČEK, Jiří. Zdislav Měšec z Uherského Hradiště a na Hluku. *Slovácko* 54, 2012, s. 203–215; Týž. Fenomén „Lucké pole“, c. d., s. 268–273.
- 87 HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 56.
- 88 PLAČEK, Miroslav a FUTÁK, Peter. c. d., s. 77–81. O přepadení Uherského Hradiště VERBÍK, Antonín. c. d., s. 113; srov. MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 21; BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Praha: Vyšehrad, 2018, s. 99–103 či SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346: k prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*. Praha: Svoboda, 1994, s. 219–220, 224. Jiří Spěváček hovoří přímo o posílení posádek „v okolí Uherského Brodu a Uherského Hradiště, které měly chránit kraj před nepravdivými loupeživými nájezdy“. Tamtéž, s. 220. Oddíly Matúše Čáka nejspíš obsadily blízké Kunovice (určitě Veselí nad Moravou). Bylo to však zejména královské město Uherské Hradiště, které z úspěšné obrany profitovalo potvrzením svých práv a majetkového zázemí (vsí Kunovice, Ostrožská Nová Ves a Míkovice) listinou českého krále Jana Lucemburského v roce 1315, CDM VI. (1307–1333). Chlumecký, Petr v. et Chytil, Josef, eds. Brunn: Skarnitzl, 1854, č. 85, s. 59.
- 89 MEZNÍK, Jaroslav. c. d., s. 30–31; VERBÍK, Antonín. c. d., s. 101.
- 90 CDM VII. (1334–1349). Chlumecký, Petr v. et Chytil, Josef, eds. Brunn: Skarnitzl, 1858, č. 9, s. 7.
- 91 Není ale pravdou, že by český král Jan Lucemburský 13. září 1323 osvobodil město od komorních platů, aby si mohlo opravit a zpevnit městské hradby (toto privilegium bylo vydáno pro Uherské Hradiště), CDM VI., 243; srovnej HOSÁK, Ladislav a ZEMEK, Metoděj. c. d., s. 56; chybný údaj viz KUČERA, Jan. *Paměti královského města Uherského Brodu*. Brno: nákladem vlastním, 1903, s. 46. Obdobně chybně přiřadil k Brodu také Hradištské privilegium moravského markraběte Jana Jindřicha o odúmrti v roce 1372, CDM XV. (Doplňky 1207–1408). Bretholz, Berthold, ed. Brunn: Skarnitzl, 1903, č. 145, s. 121.
- 92 RBM VII/5 (1362–1363). Linhartová, Milena a Mendl, Bedřich, eds. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 851–852, č. 1401; CDM IX. (1356–1366). Brandl, Vincenc, ed. Brunn: Skarnitzl, 1875, č. 338 až 340, s. 254–259; více MITÁČEK, Jiří. Rok 1363 a jeho význam v historii královského města Uherské Hradiště, c. d., s. 337–348, včetně rozvoje města ve 14. století (s. 339–340).
- 93 CDM IX., č. 322, s. 243. Přesunutí zemské cúdy předcházela soudní imunita potvrzená klášteru na Velehradě 25. března 1363, viz CDM IX., č. 310, s. 227.
- 94 ČOUPKOVÁ, Jaromíra. Seznam obcí, platících mostné do Uherského Hradiště, z roku 1362. *Slovácko* 36, 1994, s. 129–135.
- 95 Královské město Uherské Hradiště jako první město brněnského právního okruhu počalo nejpozději v 15. století vytvářet vlastní lokální právní okruh, srovnej VERBÍK, Antonín. c. d., s. 112; nověji ČOUPEK, Lukáš a ČOUPEK, Jiří. Město tím právem bylo nadáno. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 90–91; srovnej TKÁČ, Ignác, ed. *Liber informationum et sententiarum, čili Naučení Brněnská Hradištské městské radě dávaná od r. 1447 až do r. 1509 s dodatky do roku 1540*. Uherské Hradiště:

- C.k. moravsko-slezská společnost pro zvelebení rolnictví, poznání přírody a vlasti, 1882, s. XI–XIII. Již ve druhé polovině 14. století můžeme ve spojení s Uherským Hradištěm hovořit o velmi vyspělé právní kultuře, více FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo*. Brno: Matice moravská, 2001, s. 104–105; Týž. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století. Sv. I*. Brno: Archiv města Brna, 1990, s. 78–82; srovnej Týž. *Brněnské městské právo po smrti notáře Jana (1359–1389)*. Brno: Archiv města Brna, 2006, s. 35 a 80; Týž. *Brněnské městské právo na konci středověku (1389–konec 15. století)*. Brno: Statutární město Brno, 2008, s. 77–85. Uherský Brod převzal brněnské městské právo teprve kolem roku 1350, FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo*, c. d., s. 105–106; srovnej MITÁČEK, Jiří 2022, c. d., s. 128–131.
- 96 K dějinám Uherského Brodu století nověji MITÁČEK, Jiří. Uherský Brod na cestě od celní osady po panství pánů z Kunovic (1506). In: Mitáček, Jiří et al., c. d., s. 118 – 121, 134, 137–145.
- 97 Císařovna zemřela spolu s dítětem během porodu, viz *Regesta imperii, Bd. VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378*. Böhmer Johann Friedrich und Huber, Alfons. Innsbruck: Wagner´s Universitäts-Buchhandlung, 1877, S. 314. Více KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378): (země České koruny, rodová, říšská a evropská politika). Díl I. (1355–1364)*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 191; srovnej SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. (1361–1419): k předpokladům husitské revoluce*. Praha: Svoboda, 1986, s. 41–43. Pouze BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny země českých. Sv. IVa 1310–1402*. Litomyšl: Paseka, 2003, s. 369–370, umisťuje shromaždiště nepřátelských kontingentů k Trnavě.
- 98 MEZNÍK, Jaroslav. c. d., s. 174.
- 99 ELBEL, Petr 2014. Morava. In: Cermanová, Pavlína, Novotný, Robert, Soukup, Pavel a kol. *Husitské století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 197; detailně Týž. Bitva u Uherského Brodu. Zapomenutá epizoda druhé křížové výpravy proti husitům. In: Novotný, Robert, Šámal, Petr a kol. *Zrození mýtu: dva životy husitské epochy*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011, s. 73–89, Historická paměť. Velká řada; sv. 22; srovnej MITÁČEK, Jiří. Uherský Brod na cestě od celní osady po panství pánů z Kunovic (1506). In: Mitáček, Jiří et al., c. d., s. 136–137. Nutno podotknout, že v historické literatuře existuje názor slovenského historika Miroslava Lysého, který tuto bitvu spojuje s v pozdějších pramenech (listinách císaře Zikmunda z let 1424 a 1427) zmíněnou bitvou před Ostrohem, viz LYSÝ, Miroslav. Účast Uhorska na protihusitských vojnách v Čechách a na Morave. *Vojenská história*, 2007, č. 1, s. 28–48 (zejména s. 36–37). Jsem přesvědčen, že tato bitva se odehrála před Ostrohem již v létě roku 1421 a s naší bitvou u Uherského Brodu nesouvisí, viz MITÁČEK, Jiří. Historie Hlucka v 10. až 17. století. Od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Mitáček, Jiří a kol., c. d., s. 159–160; viz též ELBEL, Petr. Bitva u Uherského Brodu. Zapomenutá epizoda druhé křížové výpravy proti husitům, c. d., s. 73–74, 81–82.
- 100 Tamtéž, s. 85.

Mgr. Jiří MITÁČEK, Ph.D. (n. 1975), generální ředitel Moravského zemského muzea, se svým badatelským zájmem zaměřuje na historii rytířského řádu johanitů s důrazem na jeho zakotvení v českém a moravském prostředí a vývoj a proměny hraničního prostoru východní Moravy v 10. až 14. století a výzkum mikrohistorie tohoto regionu.

Some Notes on Founding and Further Role of Royal Towns of Uherské Hradiště and Uherský Brod

Abstract

The foundations of both royal cities situated in the alluvial plains of border rivers Morava and Olšava are the manifestations of the result of long-lasting development and changes in Přemyslid rule in border areas in South-East Moravia with its peak at the beginning of the second half of 13th century. During the whole first half of 13th century there was a gradual growth of influence of the Czech party within the controversial area among border rivers Váh, Morava and Olšava whether it is called the

province of Váh, Lucko or confinium. There were two highly visible moments of the history of Eastern Moravia which brought an important change of relations – the foundation of Cistercian monastery in Velehrad in 1205 and the origin of the right bank border area of Kunovice under the rule of the widowed Queen Constance of Hungaria in 1222–1240. Besides the representatives of powerful Lords of Vítkovce and Hradišice there were Lords of Tvrdišovce who played an important role.

Above all it was the impact of Kuman raids at the time of the Czech-Hungarian conflict in 1252–1254 (especially the most destructive one in 1253) which showed the necessity of securing the border areas and strengthening of defence of the country border. So far the natural centre of the region was the margrave town of Kunovice whose military failure in defence of the region was one of the main impulses which started the process of foundation of the new town – Uherské Hradiště.

At the beginning, the location activities were oriented into demographically strongest are of the confluence of the Morava and the Olšava near the former Great Moravian Empire centres Sady and Veligrad (Staré Město). The inhabited area of 16 hectares was divided into two smaller ones, each with its own square. One part of the town was inhabited by people coming from the royal Kunovice, the other one by people who came from Veligrad. The limits of the foundation – mainly location of the new town on the river island and the number of compromises that the sovereign had to make resulting from the fact that the land was provided the powerful monastery of Velehrad – led to the immediate foundation of another royal town in the nearby region – Uherský Brod whose legal constitution is related to the year 1272. The origin of Uherský Brod itself was undoubtedly started much earlier: we can talk several possible dates – legal constitution of Uherské Hradiště in 1258, foundation of Dominican monastery in 1262, or the struggle of Cistercians for the approval of their privileges and properties which was successfully completed in 1261. The existence of the town itself is attested by the charter of Přemysl Otakar II from January 27, 1267 issued near Brod, which, at the same time, attests that the town was far from being finished.

Foundation of the royal town of Uherský Brod is connected with the use of rectangular grid which is typical for the foundation wave of Přemysl Otakar II. The town was planned on the inclined terrace on quite large area over 28 hectares around a huge square and with its orthogonal shape it belongs to the most symmetrical towns in Moravia. The legal constitution of the town was completed by the charter which the burghers of Uherský Brod obtained from Přemysl Otakar II, the Hlubčice town right and the right of storing the goods. The reason for temporary granting the Hlubčice town right was probably connected with the transit of Hungarian wine to the north, and conversely with the export of Silesian lead to Hungary.

The origin of the new centre on south-east border of the country (which was primarily meant to be Uherské Hradiště) was another important step on sovereign's road to arrangement of the border territory and strengthening of sovereign's power within its borders. The importance of the foundation (but also related problems) are manifested by extraordinary number of charters informing us about the foundation of Uherské Hradiště. Shortly after first period of basic constitution and development of the inner structures, the town settles disputes with the surrounding localities (mainly in 1297–1301 with the former centre of the region – Kunovice. This was the definitive beginning of the final process of gradual emancipation from former condominium into a royal or margrave town as is confirmed by important diplomatic negotiations between the Czech House of Luxembourg and the Austrian House of Habsburgs in 1363 and the following transfer of the country court from Bzenec to Uherské Hradiště. Uherský Brod was destroyed by hostile troops (in the 70s of 13th century, 1315–1332) and already during 14th century falls deep into economic troubles. Brod balances on the status of royal town and its importance dwells in sovereign's plans in having a background for gathering of military troops and a starting point for military campaigns mainly in the direction of Hungary.

Key words: Uherské Hradiště, Uherský Brod, east Moravia, 13th century, Přemysl Otakar II

Einige Anmerkungen zur Gründung und folgenden Rolle der königlichen Städte Ungarisch Hradisch und Ungarisch Brod in Ostmähren

Zusammenfassung

Die Gründung beider königlichen Städte, die sich in den Auen der Grenzflüsse March und Olsawa befinden, stellt eine Folge der langjährigen Entwicklung und des Wandels der přemyslidischen Verwaltung im Grenzraum von Südostmähren dar, die Anfang der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts kulminierten. Im Lauf der ganzen 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts wuchs allmählich der Einfluss der böhmischen Seite im strittigen Land zwischen den Grenzflüssen Waag, Olsawa und March, ob die Provinz nun Waag, Lucko oder *confinium* genannt wird. Eine deutliche Veränderung der Verhältnisse bringen zwei nicht zu übersehende Momente in der Geschichte von Ostmähren in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts – 1205 die Gründung des Zisterzienserklosters in Velehrad und die Entstehung des Kunowitzer Grenzgebiets am rechten Olsawa-Ufer, das 1222–1240 unter der Verwaltung der Königin-Witwe Konstanze von Ungarn stand. Neben den Vertretern der mächtigen Adelshäuser der Witigonen und Hrabischitz spielte hier vor allem das Geschlecht der Tvrdišovci eine bedeutende Rolle.

Insbesondere die Auswirkungen der Kumaneneinfälle in der Zeit des böhmisch-ungarischen Konflikts von 1252–1254 (vor allem der verheerendste von ihnen im Jahr 1253) zeigten die Notwendigkeit, den Grenzraum besser zu sichern und die Verteidigung der Landesgrenze zu vervollkommen. Bis dahin stellte der erwähnte markgräfliche Ort Kunovice/Kunowitz das natürliche Zentrum dieses Gebiets dar, wobei im militärischen Misserfolg bei der Verteidigung der Region einer der Hauptimpulse zu suchen ist, der den Entstehungsprozess der neuen Stadt Ungarisch Hradisch / Uherské Hradiště in Gang brachte.

Die Neubesiedlung zielte zunächst auf den demographisch stärksten Raum an der Mündung der Olsawa in die March in der Nähe der einstigen Zentren des Mährerreichs Derfle/Sady und Veligrad (später Staré Město / Altstadt). Besiedelt wurde eine Fläche von etwa 16 Hektar, die in zwei Areale aufgeteilt war, jedes mit einem eigenen Marktplatz. Der eine Teil der Stadt wurde mit Einwohnern aus dem königlichen Kunowitz besiedelt, der andere mit Siedlern aus dem klösterlichen Veligrad. Die Limits der Gründung als solchen (vor allem die Lage der neuen Stadt auf einer Flussinsel) und das hohe Maß an Kompromissen, auf die der Herrscher gegenüber dem mächtigen Kloster Velehrad eingehen musste, das der Neugründung seine Grundstücke zur Verfügung stellte, hatten die rasche Gründung einer weiteren königlichen Stadt in der Nähe zur Folge – nämlich von Ungarisch Brod / Uherský Brod, dessen rechtliche Konstituierung auf das Jahr 1272 bezogen wird. Die Stadt Ungarisch Brod selbst begann jedoch zweifellos viel früher zu entstehen: dazu können wir uns gleich auf mehrere mögliche Jahre beziehen: zunächst auf 1258, als die Stadt Ungarisch Brod rechtlich konstituiert wurde; dann auf 1262, als man das Dominikanerkloster gründete, und schließlich kommt auch 1261 in Frage, als die Bemühungen der Zisterzienser von Velehrad um die Bestätigung ihrer Privilegien und Güter endlich mit Erfolg gekrönt wurden. Von der Existenz der Stadt als solcher zeugt die Urkunde Ottokars II. Přemysl vom 27. Januar 1267, die bei Ungarisch Brod herausgegeben wurde, zugleich jedoch bezeugt, dass der Stadtausbau bei weitem noch nicht beendet war.

Mit der Gründung der Königsstadt Ungarisch Brod ist die Anwendung eines rechteckigen Rasters verbunden, der für die Gründungswelle des böhmischen Königs Ottokar II. Přemysl kennzeichnend war. Die Stadt steckte man auf einer abschüssigen Terrasse auf der relativ großen Fläche von mehr als 28 ha um den riesigen Marktplatz ab und sie zählt mit ihrer orthogonalen Anordnung zu den regelmäßigsten in Mähren. Die eigentliche rechtliche Stadtkonstituierung brachte die Urkunde, mit der 1272 die Bürger von Ungarisch Brod vom König von Böhmen Ottokar II. Přemysl das Loebschützer Stadtrecht und das Stapelrecht erhielten. Der Grund für die zeitweilige Einführung des Loebschützer Stadtrechts hing am ehesten mit dem Transit von ungarischem Wein nach Norden und im Gegenzug mit dem Export von schlesischem Blei nach Ungarn zusammen.

Das Entstehen eines neuen Zentrums an der südöstlichen Landesgrenze (und primär sollte dies die Stadt Ungarisch Hradisch sein) stellte einen weiteren bedeutenden Schritt des Herrschers zur Ordnung des Grenzterritoriums und zur Stärkung von Macht und Einfluss des Herrschers dar. Der Bedeutung

der neuen Gründung (aber ebenso den damit verbundenen Schwierigkeiten) entspricht auch die außergewöhnliche Ausstattung der Urkunde, welche uns über die Gründung von Ungarisch Hradisch informiert. Ungarisch Hradisch legte nach der ersten Phase ihrer grundlegenden Konstituierung und des Aufbaus der inneren Strukturen erfolgreich die Streitigkeiten mit den umliegenden Ortschaften bei (vor allem in den Jahren 1297 bis 1301 mit dem ursprünglichen Zentrum der Region Kunowitz). Damit tritt sie definitiv den Weg zur allmählichen Emanzipierung aus dem ursprünglichen königlich-klösterlichen Kondominium zu einer vollberechtigten königlichen bzw. markgräflichen Stadt an, wie auch das Stattfinden bedeutender diplomatischer Verhandlungen zwischen den böhmischen Luxemburgern und den österreichischen Habsburgern im Jahr 1363 und in der Folge die Verlegung des Landesgerichtes von Bzenec/Bisenz nach Ungarisch Hradisch belegen. Ungarisch Brod wurde dagegen mehrmals von feindlichen Truppen verwüstet (in den 1270er Jahren, 1315 und 1331–1332) und bereits im Laufe des 14. Jahrhunderts beginnt sein Verfall mit ständig größeren wirtschaftlichen Schwierigkeiten. Die Stadt balanciert am Rande ihres Status als königlicher Stadt und ihre Rolle in den Plänen des Königs war zumeist die des Hinterlandes für das regelmäßige Zusammenziehen von Truppenkontingenten und als Ausgangspunkt der Heereszüge, vor allem in Richtung Ungarn.

Stichwörter: Uherské Hradiště, Uherský Brod, Ostmähren, 13. Jahrhundert, Ottokar II. Přemysl

VZORNÁ HOSPODYNĚ ZE SAMOHRÁDKU

Blanka Petráková, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Studie se věnuje životnímu osudu manželky známého kněze, reformátora, spisovatele a pedagoga Josefa Hofera, učitelky a spisovatelky Boženy Hoferové. Na základě ručně psaného receptáře vydala v roce 1926 vlastním nákladem publikaci s názvem *Nauka o vaření*. Její život a činnost je synonymem snahy o modernizaci výuky vaření v českém školství a současně boje o zrovnoprávnění žen v církvi.

Úvod

V roce 2010 získalo Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně do své sbírky ručně psaný receptář podepsaný jménem Božena Obránská. Receptář v podobě linkovaného sešitu v pevných černých deskách, opatřený letopočtem 1912, se na první pohled příliš nelišil od řady podobných receptářů, jaké uchovává v kuchyňské zásuvce snad každá česká rodina coby památku na milovanou babičku a její kuchařské umění. Odlišoval se pouze krasopisem, nasvědčujícím, že je psán rukou školené učitelky a také systematickostí, s jakou byl koncipován jeho obsah. Při pátrání po historii sešitu vyšlo najevo, že příjmení Obránská patřilo za svobodna Boženě Hoferové, která v letech 1925 až 1957 žila v Luhačovicích. Jejím manželem byl proslulý Josef Hofer, kněz, pedagog a spisovatel, autor Kopaničářských povídek a řady dalších literárních děl.

Dětství a mládí

Božena Obránská se narodila roku 1892 ve Slatinkách u Prostějova. Vyrůstala v neutěšených poměrech coby odmítnuté nemanželské dítě římskokatolického kněze a farské kuchařky. Rodiče – Petr Lubojacký a Filoména Obránská – se dcerky zřekli a nehlásili se k ní. Nechtěného dítěte se ujali prarodiče z matčiny strany, díky nimž nebyla umístěna do sirotčince. Po smrti prarodičů se o ni starala matčina nejmladší neprovdaná sestra Anna Obránská. Vzdělání získala Božena zásluhou kaplana Josefa Hofera, působícího v době jejího dětství v blízkých Slatenicích. Hoferovi, obdařenému sociální citlivostí, se želelo strádající nadané dívenky, stal se jejím poručníkem a jeho přičiněním a díky jeho finanční podpoře mohla začít studovat v Přerově a připravovat se na povolání učitelky. Ubytování měla zajištěno v přerovském klášteře. Studium ukončila maturitním vysvědčením. Jejím zaměřením bylo odborné učitelství pro rodinné školy a domácí nauky.¹ Doplnovací zkoušky pro učitelky domácích nauk skládala později v září 1922 v Praze.

Narušený vztah s vlastními rodiči a trudné dětství vedly k tomu, že o to více přilnula ke šlechtěnému knězi, který ji zachránil ze sociální i duševní bídy, jak sama několikrát vyjádřila v korespondenci. „V roce 1914 jsem první rok učitelovala. Onemocněl těžce můj otec a byla povolána moje teta Anna, aby jej ošetřovala. Chtěla prý mně psáti, ale nesměla, matka zakázala. Až otec zemřel, dostala jsem rychlý dopis od tety, ale den po pohřbu. Tehdy jsem myslela, že mně srdce pukne lítostí a bolem. Celý život jsem ho neviděla a ani tolik citu má matka neměla, ... abych ho naposledy doprovodila k hrobu.“² S matkou se Božena Hoferová usmířila až koncem jejího života, kdy se jí v nemoci ujala a dochovala ji ve své domácnosti.³

Po letech působení ve školství následovala Hofera na faru ve Starém Hrozenkově, kde se za něj provdala. Jejich sňatek se uskutečnil v utajení. „Nelze vyličiti, kolik různých útrap skýtá hořký život farské hospodyně. Jsem jedna z žen, která tak trpěla, ač jsem byla církevně oddána

se svým mužem; avšak za tehdejšího tvrdého absolutismu tvrdé hierarchie bylo nutno chovati tento sňatek v úplné tajnosti. Jen hrstka dobrých přátel o něm věděla. Ač jsem byla legitimní ženou se všemi právy, bylo mi přec jen léta prožívatí hořký život, plný skrývané a vnější nepravdy [...]. A odhodlala-li jsem se k tomuto veřejnému projevu, činím to proto, abych vykřikla na všechny dobré, inteligentní a soucitné ženy, aby v zájmu veřejné morálky, v zájmu důstojnosti ženy, a hlavně v zájmu zdravého vývoje národního pozvedly svého hlasu ve prospěch nápravy v životě žen, které z lásky spojily svůj život s životem kněze.“⁴

Josef Hofer

Josef Hofer (1871–1947) začínal svoji dráhu jako výpomocný učitel, protože na první pokus nedokončil kněžská studia v brněnském semináři. Později se však ke studiím vrátil, absolvoval teologii v Olomouci a v roce 1900 byl vysvěcen. Záhy se proslavil svojí nesmiřitelnou kritikou poměrů v církvi, publikovanou pod pseudonymem Rectus, což značí Spravedlivý, v olomouckém časopise Pozor. Jako farář působil v Zábřehu, Polance, Strážnici, Slatěnicích (dnes Slatinice) a v letech 1910 až 1920 ve „vyhnanství“ ve Starém Hrozenkově.⁵ Byl také náboženským spisovatelem, politickým publicistou a prozaikem, který do povědomí současníků vstoupil zejména jako autor národopisně zaměřených Kopaničářských povídek, Povídek z Kopanic a knihy Bohyně na Žitkově. Během desetiletého působení na Kopanicích sbíral lidové výšivky. Po vzniku Československa se Hofer začlenil do kněžského reformního hnutí. Ve svém boji za obrodu katolické církve se však dočkal neúspěchu a nakonec i vyobcování z katolické církve. V roce 1920 přestoupil do nově vzniklé Církve československé.

Manželství

V roce 1920, kdy Josef Hofer a Božena Obránská uzavřeli tajný sňatek, věřili, že brzy dojde k reformě katolické církve, bude zrušen povinný celibát kněží a oni budou moci svoje manželství zveřejnit.⁶ Situace v církvi se však zdaleka nevyvíjela podle jejich představ. V dopise rodinnému příteli Emilu Dlouhému-Pokornému o tom Hoferová napsala: „Poznala jsem svého muže, který mi porozuměl, a ačkoliv jsem neměla žádného důkazu, že s ním aspoň jako kuchařka budu žítí, chtěla jsem býti jeho aspoň duchem po celý život. Mohla jsem se i dobře, ba lépe provdat, ale i takto jsem se jako ředitelka dívčí školy měla dobře. Ale šla jsem s ním dobrovolně, bez skládanky odhodlaná na všechno. A můj muž, taky osudem stíhán, jistě ve mně našel všecko. Vážím si ho a mám ho tak svrchovaně ráda, že se mi zdá, že bych pro něj šla na popravu a že bez něj nemohla bych vůbec existovat. Kdo k nám přijde, každý ten náš poměr vystihne a přímo mu závidí. Škoda, že má dnes už 50 let. Když myslím do budoucna, zešlela bych...“⁷

Počátkem července 1919 oddal Hofer v Hrozenkově četnického strážmistra Řídkého se svojí mladší sestrou Ludmilou, která byla do té doby jeho farskou kuchařkou.⁸ V polovině roku 1920 byl kvůli svým radikálním postojům vyobcován z katolické církve.⁹ Přestože byl již 1. května 1920 suspendován, působil dál jako farář a ještě koncem května světil sňatky. Rezignoval až o dva měsíce později, kdy na základě dehonestace jeho osoby v tisku a letáčích dorazila zpráva o exkomunikaci až na Kopanice. Manželé opouštěli milovaný Hrozenkov ve velmi napjaté atmosféře, venkovské společenství jejich tajný sňatek jednoznačně odsoudilo. Přesunuli se do Novosedel na Mikulovsku, kde si Hofer zajistil zaměstnání jako správce menšinové obecné školy. V novém domově však strádali jak kvůli izolaci, tak vzhledem k nevyhovujícímu a vlhkému obydlí. Neutěšené životní podmínky se podepsaly na zdraví rodiny. „Jsme zde tak zapadlí, a přitom máme hrozný byt jak v kriminále. Chtěla bych mezi své, abych mohla alespoň jednou za týden na české bohoslužby. Zde mezi těmi Němci člověk jen

živoří...“¹⁰ Na rozdíl od Hrozenkova, kde byl v roli faráře zcela zahlcen povinnostmi a publikoval spíše kratší texty o životě Kopaničářů jako podklady pro budoucí tvorbu, získal Hofer v Novosedlech prostor na to, aby se pustil do jejich literárního zpracování.¹¹ Roku 1921 se Hoferovým narodila dcera Anežka a o rok později syn Gorazd.¹²

Žena v církvi

Po boku svého manžela se Božena Hoferová věnovala literární činnosti, sdílela jeho snahy o reformu katolické církve a vystupovala proti kněžskému celibátu. Navíc v době, kdy zklamaný a vážně nemocný Hofer již svůj zápas víceméně vzdal, manželka převzala iniciativu a ve snaze přesvědčit českou katolickou veřejnost, zejména však zapůsobit na samotné ženy a jejich uvědomění, publikovala několik knih a řadu kratších textů s touto tematikou. V roce 1931 vydala knihu *Žena v církvi*¹³ a o rok později *Sňatek občanský nebo církevní*.¹⁴ V obou publikacích se snaží na řadě příkladů a citátů prokázat, že katolická církev ženou jako člověkem pohrdá a že žena v této církvi nemá místo.

V dopise Emilu Pokornému ze srpna 1929 žádá o zaslání knih Františka Sokola-Tůmy *Celibát*.¹⁵ Diskutované dílo ji velmi zajímá, v Luhačovicích je však nemůže sehnat, a proto by si je ráda alespoň zapůjčila. Přestože *Celibát* ještě nečetla, rozhodně se ale předem vyhrazuje proti tomu, že by její manžel měl být vzorem pro románového hrdinu pátera Hrdličku, a to přesto, že hned první kapitola románu, vydaného původně v Americe již roku 1906, pojednává o sporu *Rectus* a *Kohn*, který proslavil Josefa Hofera.¹⁶ *Trilogie Sokola-Tůmy* poutavě vystihuje složitou situaci románové postavy – hluboce věřícího muže, kterému postavení v katolické církvi nedovolí zvolit si svoji cestu a rigidní prostředí jej téměř zničí.¹⁷ Právě na základě zkušeností velké řady kněží i své vlastní byl Hofer již od mládí vytrvalým kritikem kněžského celibátu, který považoval za „*hrozná a neomluvitelná násilí*“.¹⁸ Zatímco nedůstojný a diskriminující celibát učitelé zrušil parlament hned v prvním roce existence československé republiky, celibát katolických kněží existuje i více než sto let od tajného sňatku Hoferových.

Samohrádek

Důsledkem nevhodných životních podmínek v Novosedlech začali mít Hoferovi zdravotní problémy, které je počátkem dvacátých let přivedly za léčbou do Luhačovic. Prostředí dynamicky se rozvíjejícího lázeňského místa se jim zalíbilo a jeho atmosféra prodchnutá národním romantizmem přispěla k rozhodnutí opustit Novosedly. Poté, co byl Hofer ze zdravotních důvodů penzionován, přestěhoval se

Vilka Samohrádek v Luhačovicích, šedesátá léta 20. století. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

11. listopadu 1924 s rodinou do Luhačovic do malé vilky jménem Samohrádek v Sušilově ulici.¹⁹ V dubnu 1925 proběhly ve vilce stavební úpravy a měsíc na to zažádala paní Božena o koncesi ke zřízení penzionu a veřejné dietní kuchyně. Udělená hostinská koncese dávala majitelce oprávnění podávat dietně upravené pokrmy.²⁰ Pro vedení penzionu byla paní Hoferová více než dostatečně kvalifikována a svoji zdatnost osvědčila mnohaletou úspěšnou praxí. Pension Samohrádek hostil řadu spokojených návštěvníků luhačovických lázní a nadšených strážníků.

Děti Hoferových Anežka a Gorazd vyrůstaly v Luhačovicích a nastoupily zde do obecné školy.²¹ Ani v lázeňském městečku však nezůstal nesmlouvavý kritik Josef Hofer v pozadí a záhy vstoupil prostřednictvím časopisecké kampaně do sporu se správou lázní, kterou obvinil ze zanedbávání hygienických norem.²² Proti jeho kritice se lázně ostře vyhranily a vypjatý konflikt s časopisem Pozor, v němž vyšla série kritických článků připisovaných Hoferovi, se táhl několik let. Hned na jaře 1925 se také bývalý kněz spojil s pokrokovým řídicím učitelem Jakubem Balharem a s lázeňským úředníkem Františkem Stavělou při organizování veřejných přednášek v hotelu Karel IV., jejichž cílem mělo být „rozbití Říma“, jak v tisku avizovala lidovecká opozice.²³ V čele s místním farářem P. Václavem Strmiskou svolala místní Lidová jednota na 29. března 1925 schůzi v hotelu Třeboň, kde za hlasité podpory katolické většiny bylo sestaveno prohlášení, v němž se katolíci luhačovické farnosti usnesli v sedmi bodech na svých zásadách, namířených proti prezidentu Masarykovi a učiteli Balharovi, a aby provedli „mravní popravu Hoferovu“. Tím bylo zaděláno na dlouholetý spor mezi účastníky rozmlísky. Děkan Strmiska dokonce Hofera žaloval za útok na jeho kněžskou čest a v roce 1934 byl Hofer odsouzen k peněžitému trestu.²⁴ Později však vášně ochladly, na aféry se pozapomnělo a při příležitosti Hoferových sedmdesátých narozenin vyšel v luhačovickém lázeňském zpravodaji oslavný článek Bohumila Haluzického, oceňující zejména jeho literární dílo věnované Kopanicím.²⁵ V kronice města se pak nalézají nekrolog z roku 1947, který oceňuje Hoferovo celoživotní úsilí a boj o nápravu poměrů, zejména však jeho národopisné a literární dílo.²⁶

V archivu Církve československé v Praze se dochovala posmrtná fotografie Josefa Hofera, která vyvrací domněnky, že se nechal pohřbít v kopaničářském kroji.²⁷ Pravdou však je, že to bylo jeho přání, stejně jako touha, aby byl pohřben ve Starém Hrozenkově, ke kterému silně přilnul, i přes dramatický závěr jeho tamního působení. Dokládá to mj. korespondence jeho syna Gorazda z období protektorátu s Bedřichem Rychlíkem ze Starého Hrozenkova, uložená v soukromém archivu.

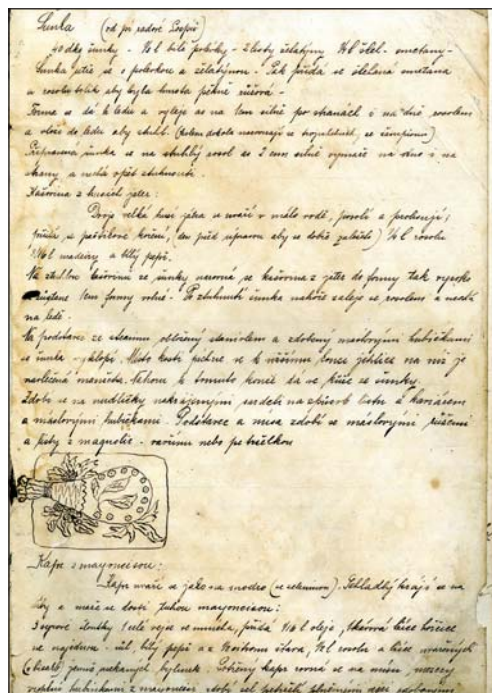
Po manželově smrti žila Božena Hoferová v Luhačovicích ještě deset let, poté vilku prodala a odstěhovala se z Luhačovic do Prahy k dceři.²⁸ Secesní vilka s názvem Samohrádek dnes již nestojí, byla zbourána při výstavbě městské polikliniky v osmdesátých letech 20. století.²⁹

Rukopisný receptář

V roce 1957 Božena Hoferová odešla z Luhačovic. Po rodině Hoferových se v městě dochoval pouze ručně psaný receptář z roku 1912, který věnovali muzeu potomci nových majitelů Samohrádku.³⁰

Receptář si paní Božena založila ve věku dvaceti let, kdy se připravovala na dráhu odborné učitelky. Snad už tehdy pomýšlela i na společensky složitě postavení farské kuchařky u svého patrona Josefa Hofera. Sešit kuchařských předpisů byl také základním pilířem pozdější veřejné kuchyně v jejím penzionu a hlavním podkladem pro kuchařskou knihu Nauka o vaření s rozpočty a kuchařskými předpisy, kterou autorka vydala vlastním nákladem.

Současně je rukopisný receptář příkladem vybraného, moderního, pestrého a racionálního, evropskou kuchyní ovlivněného stravování městských vrstev první třetiny minulého století. Originál tohoto pečlivě a krasopisně vedeného receptáře v podobě linkovaného sešitu je dnes uložený v etnografické sbírce Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Zde byl rukopis také přepsán do textového dokumentu, digitalizován a odborně zpracován. Podobných receptářů by se nepochybně našla v našich domácnostech ještě celá řada, jejich majitelkami i potomky bývaly velmi ceněny, pečlivě ochraňovány a zhusta využívány. Receptáře jsou dokladem jídelníčku našich předků, ale dosvědčují i vysokou odbornou úroveň soukromých kurzů, stejně jako spolkových, městských a veřejných odborných rodinných či hospodářských škol pro dívky, vznikajících u nás na přelomu 19. a 20. století. Přídatkem našeho receptáře je však jeho propojení s významnými osobnostmi moravské historie a kultury.

Předkrmy, rukopisný receptář Boženy Obránské, 1912. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Nauka o vaření

Roku 1926 vydala Božena Hoferová v Luhačovicích vlastním nákladem učebnici s názvem *Nauka o vaření*. V jejím úvodu definovala své krédo: „Správné a levné vyživování lidstva jest důležitým problémem doby, k jehož řešení jest povolána žena – hospodyně. Jak jej rozřeší, zaleží na jejích hospodyňských vědomostech a na pochopení poslání ženy – hospodyně vůbec. Vydá-li se v naší republice ročně přibližně 16 miliard za potraviny, jest v zájmu jednotlivých rodin, jakož i v zájmu celého národa, uměti je plně využiti a správnou úpravou poskytnouti lidstvu toho, čeho nutně k tělesnému i duševnímu vývinu potřebuje. Správné vyživování povede k zdravění tělesnému i národohospodářskému. Částečný návod k tomu podává tato kniha.“³¹

V publikaci *Nauka o vaření* autorka doplnila soubor receptů uvedených v ručně psaném sešitě o úvod zasvěcený principům stravování, složení stravy a typologii strážníků podle věku, způsobu života a vykonávané fyzické námahy. Správnou výživu lidského těla považuje za nejdůležitější podmínku zdravého vývoje člověka. Apeluje na budoucí hospodyňky, aby u vaření přemýšlely a osvojily si základní znalosti fungování lidského těla. Vyjmenovává živiny potřebné k výživě těla a upozorňuje na správné zacházení s potravinami tak, aby při vaření tyto živiny nepozbývaly. Následují obecnější návody k úpravě surovin, základy postupů při vaření polévek a druhů masa, rozpočty a podrobné a výstižné popisy jednotlivých kroků. Závěr publikace, která má 331 stran textu, tvoří obsah a abecední rejstřík.

Na své knize si Hoferová velmi zakládala a mrzelo ji, že neměla očekávaný ohlas. Proto zřejmě v dopise příteli Pokornému zareagovala popuzeně na jistě dobře míněný dárek od jeho

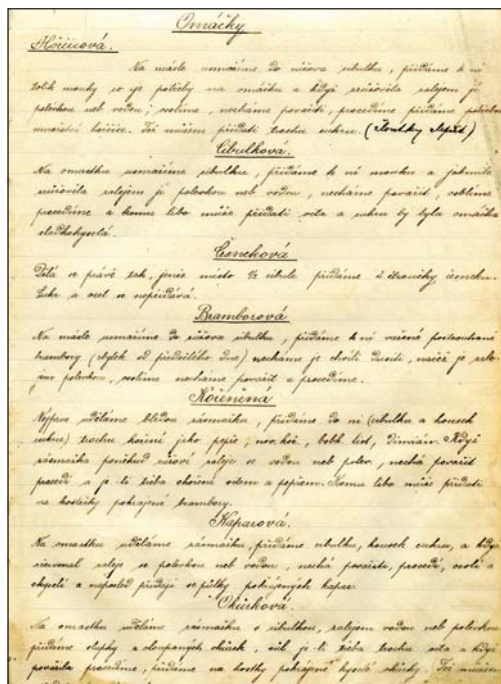
manželky v podobě „konkurenční“ kuchařky Marie Ůlehlové-Tilschové:³² „Udivilo mne, že mi pí. uč. poslala knihu Ůlehlové. Za vzácnou pozornost vřele děkuji a až ji dobře prohlédnu, dovolím si ji vrátit – vždyť kdybych ji potřebovala k orientaci, byla bych si ji obstarala. Ale zdá se mi přece jen, že moje je systematictější, neboť nashromáždít řůru často zbytečných poznatků pro široké vrstvy není snad ani žádoucí. Vidím, že jsem populárnější – a pak, není rozpočet na jídelní lístky a je spousta receptů pro dnešní jednoduché živobytí i pro žaludek spějící za zdravím. – Snad pro učitelky to má význam. Neosobuji si kritiky a nedělám nárok přísného kritika. Je to pouze můj skromný a soukromý názor“.³³

Dnes můžeme stěží posoudit dobový ohlas její kuchařky oproti komplexnějšímu dílu produktivnější M. Ůlehlové-Tilschové, která se stala nesrovnatelně známější. V současné době povědomí o Hoferové „nauce“ v podstatě neexistuje a nereflktuje ji dokonce ani nejnovější odborná literatura vztahující se k historii české gastronomie a její výuky.³⁴ Je zřejmé, že Hoferová v Ůlehlové-Tilschové tušila svoji sokyni a úspěch jejích publikací jí byl trnem v oku.³⁵ Minimálně je na místě zdůraznit, že Hoferové Nauka o vaření předběhla první autorskou knihu M. Ůlehlové o čtyři roky a svojí koncepcí naznačila novou cestu české kuchyně a směřování výuky vaření. Hoferové složitý životní úděl však nedovolil téma hlouběji rozvinout. Manžel, neustále rozrušovaný bojem s předsudky a zklamáný neúspěšnou reformou katolické církve, onemocněl těžkou cukrovkou, přišel o nohy a stal se na své družce zcela závislým. Hoferová v podstatě sama živila obě děti výdělkem z provozu penzionu.

Ale dočkala se i momentů zadostiučnění. Např. v roce 1935 ji v Luhačovicích navštívila zejména v anglosaském světě známá editorka a autorka kuchařských knih Gwen L. Hughes z australského Melbourne, s níž společně strávila několik dní a navštívila i Kopanice, kde se nechaly obě vyfotografovat v kopaničářském kroji. Informace o tom přinesl článek v lázeňském zpravodaji. Odtud mimochodem pochází jediná fotografie B. Hoferové, kterou zatím známe. Její kvalita je však nevalná.³⁶

Předpisy

Rukopisné předpisy Boženy Hoferové uložené ve sbírce Muzea jihovýchodní Moravy a napsané patnáct let před vydáním Nauky o vaření jsou členěny obvyklým systémem na předkrmy, polévky, masité pokrmy, zeleninová jídla, jídla z ovoce a moučníky. Nalezneme zde dodnes obecně užívané recepty na pokrmy z tradičních místních surovin charakteristických pro prostou venkovskou stravu, nechybí ovšem ani předpisy na přípravu šneků,

Omáčky, rukopisný receptář Boženy Obránské, 1912. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

raků, lanýžů a dalších surovin, které dnes řadíme spíše k luxusním či málo dostupným. Pozornost zasluhuje řada návodů na způsob úpravy ryb, zejména kapra, štiky a tresky, zaujme nás pestrost druhů využívané zeleniny i nápaditost jejího zpracování a obliba dnes spíše opomíjených druhů mas jako telecího, hovězího a krůtího. Obzvláště propracované jsou předkrmy. Dělí se na teplé a studené a autorka si u nich poznamenala, že se mají podávat mezi polévkou a hovězím masem. K předkrmům řadí např. jemně nakrájenou uzenou kýtu (šunku) zdobenou rosolem a křenem, k níž se podává ocet, olej, pepř, sůl, houska anebo chléb s máslem. Dalším předkrmem může být uzený jazyk podávaný s křenem, a to studený nebo teplý. Jako předkrm jsou podle receptáře vhodné všechny druhy rosolovaných nebo marinovaných ryb, mořští raci s majonézou anebo losos s majonézou. Vhodná je též jemná zelenina jako chřest a květák, kuře v rosolu či husí játra v rosolu, paštika z husích jater, telecí nadívané vejci s majonézou, želatina a různé paštiky. Velkou péči věnuje kuchařka také zeleninovým oblohám a nejrůznějším přílohám vhodným k masu.

Mezi recepty na masitá jídla nalezneme například vepřovou kýtu se sardelmi, telecí po vlašsku, smažené telecí řízky, karlovarský kotouč, milánskou pečeň, dušeného krocana po anglicku, krocana s lanýží, krocana nadívaného mandlovou anebo kaštanovou nádivkou, svíčkové řezy plněné kašovinou, pečeného krocana, telecí mozek v roso-

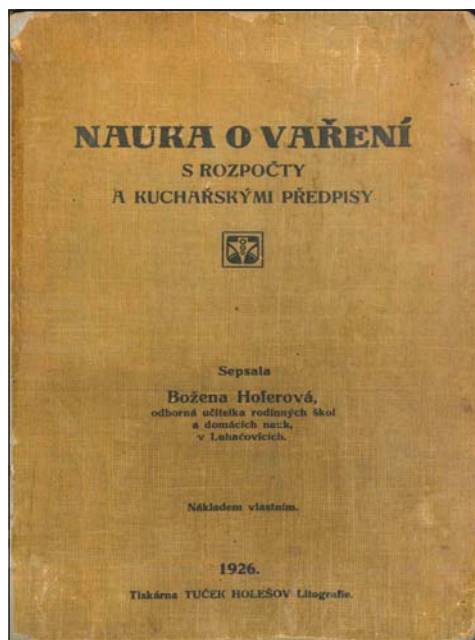
Anglická publicistka Gwen L. Hughes z Melbournu, nadšena Luhačovicemi a laskavostí Čechoslováků, posílá nám fotografii, na níž byla s paní Bož. Hoferovou zachycena v malebném kopaničářském kroji.

Gwen L. Hughes a Božena Hoferová v kopaničářském kroji, 1935. Zdroj: Lázeňský zpravodaj luhačovský.

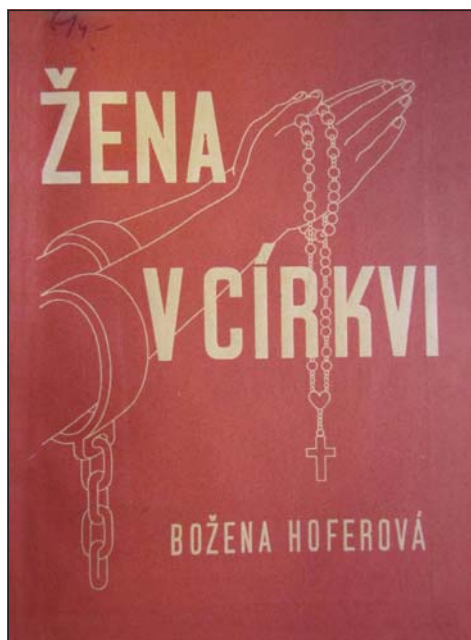
lu, nadívaný hovězí jazyk, skopovou pečeň, cikánský guláš, telecí guláš s rajskými jablky i vepřový závitek s nádivkou ze slaniny, cibulky, vajec, sardelek, uzeného jazyka a pistácií. Z polévek si Božena Hoferová zapísala jak prosté tradiční polévky z místních surovin, tak cizozemské recepty inspirované zejména středomořskou kuchyní: objevuje se zde hrachová a čočková polévka, polévka ze syrovátky, kyselého zelí, mléčná polévka kyselá, zahradnická, pivní, polévka z jarních bylinek, dršťková, celerová, gulášová, mozečková a rybí polévka, polévka z ovesných vloček, bramborová, špenátová, královská s telecím masem a zeleninou, kroupová s masem, mléčná, pastýřská a mozečková s houbami. Nechybí ani několik variant chlebové polévky. Vedle toho zde nacházíme recepty na vinnou polévku, italskou polévku s makarony a parmazánem, italskou zeleninovou minestrone s parmazánem a španělskou polévku s dušeným masem a zeleninou. Omáčky dělí Hoferová na studené a teplé a do svého receptáře zařadila např. hořčicovou, cibulkovou, česnekovou, bramborovou, kořeněnou, kaparovou, okurkovou, pažitkovou, houbovou, houbovou z čerstvých hub, rajskou omáčku, povidlovou omáčku, omáčku z ovocné šťávy, šípkovou, pomerančovou, citronovou, kmínovou, vinnou, studenou

křenovou omáčku, teplou smetanovou křenovou omáčku, křenovou omáčku s pomerančem, vinnou majonézu a smetanovou majonézu, která se podávala k rybě. Velkou péčí věnuje receptář návodům k ukládání zeleniny na zimu a postupu sušení, nakládání a konzervování zeleniny a ovoce. Rozsáhlou kapitolu tvoří sladké moučníky, cukroví a dorty. Jen na koblíhy zde můžeme nalézt hned patero různých předpisů. Ovocné koláče, buchty a knedlíky doplňují návody na nejrůznější marmelády, rosoly a zavařované ovoce včetně ořechů, černého bezu a lesního ovoce. Z drobného cukroví zde můžeme pro příklad vyjmenovat alespoň zázvorky, linecké cukroví, piškotové brambory plněné čokoládovým a kávovým krémem, mandlové či ořechové rohlíčky, máslové rohlíčky a vanilkové rohlíčky, oříškové tabulky, piškotové závitky, nugát, máslové trubičky, mandlové obloučky, indiány, marcipán, pařížské proužky, kávové a sněhové hubinky, nadívaný perník, cukrové fíky, medvědí pacičky a kornoutky, které následuje dlouhá řada dalších pochoutek.

V receptáři Boženy Hoferové (i v řadě dalších příkladů z 1. poloviny 20. století) jsou patrné obecně přijímané proměny moravské a české kuchyně, které byly prosazovány v tehdejších progresivních školách a kurzech pro dívky. Hospodárné stravování moderní doby upouštělo od přípravy extrémně složitých, zdlouhavých a nákladných jídel složených z mnoha chodů, jako tomu bylo ještě v dobách M. D. Rettigové. Soustřeďovalo se na čtyři chody svátečního obědového menu (předkrm, polévka, hlavní jídlo, zákusek), které důvtipně kombinovalo tak, aby bylo v silách jedné kuchařky připravit je bez pomoci služebné síly. Přestože ne vždy uplatnily hospodyňky v každodenní praxi vše, co si v době školních studií zapsaly do svých osobních receptářů, i tak se můžeme jen obdivovat modernímu pojetí, širokému repertoáru surovin a nápadité pestrosti pokrmů vařených podle podobných vzorů v městských domácnostech.

Titulní strana publikace *Nauka o vaření*, 1926. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Titulní strana publikace *Žena v církvi*, 1931. Fotoarchiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Závěr

V současné době je naše strava mnohdy založena na hotových jídlech a polotovarech, přesylena přidanými látkami, náhražkami a globálními produkty. Je přirozené, že mnozí strávníci se od této unifikované kuchyně odvracejí a touží po změně, pátrají po autentických chutích a objevují luxus poctivého doma připraveného jídla. Současná česká kuchyně prochází jakýmsi národním obrozením a kulinářské umění se stává kulturním tématem a turistickým cílem. Zařité předsudky o tom, že tradiční kuchyně je příliš těžká a kalorická, jsou vyvraceny vyhlášenými kuchařskými mistry a po jejich vzoru se k české kuchyni navrací i další gurmáni. Velkou oporou jim mohou být záchranné výzkumy, dokumentace a následné kurzy a veřejné předvádění lokálních receptur lidové stravy, které provádí řada muzejních, osvětových pracovníků a profesionálních i neprofesionálních kuchařů, včetně etnografek a etnografů Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Nic nebrání tomu, aby se některé starší recepty vrátily do našich jídelníčků a oživily a zpestřily je jak využitím opomíjených surovin, tak prostřednictvím návratu k jednoduchosti či k pozapomenutým postupům, třeba právě těm z receptáře Boženy Hoferové. Přestože se se svou učebnicí vaření neproslavila stejně jako její vrstevnice Marie Ůlehlová-Tilschová a další autorky, musíme si s odstupem stovky let cenit její životní odvahy, snahy o modernizaci českého kuchařského umění a obrodu výuky vaření, stejně jako boje o zrovnoprávnění žen v církvi. Otazníků kolem dětství, studia, pedagogického a literárního působení Boženy Hoferové je ještě velká řada. Stejně jako odkaz Josefa Hofera stojí její osudy za důkladné zpracování.

Poznámky:

- 1 V korespondenci s Emilem Dlouhým-Pokorným z roku 1920 Hoferová zmiňuje, že působila i jako ředitelka dívčí školy, prozatím však nebyly nalezeny k tomu žádné doklady. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, Korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou. Emil Dlouhý-Pokorný (1867–1936) byl politik, církevní činitel, spoluzakladatel Církve československé (husitské), viz Dlouhý-Pokorný Emil 12. března 1867 – 5. září 1936 – Personal (cas.cz).
- 2 Dopis ze dne 10. září 1920 odeslaný z Novosedel. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, Korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 3 Filomena Obránská zemřela v Luhačovicích 19. února 1932 ve věku 68 let.
- 4 Dopis ze dne 29. dubna 1920 odeslaný ze Starého Hrozenkova, s podpisem B. Obránská. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 5 MAREK, Pavel. *Setkání: osobnost v politickém a veřejném životě na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Pro Centrum dějin křesťanské politiky na katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vydalo nakl. Gloria, 2010, s. 268–269.
- 6 Hoferovi byli sezdáni evangelickým farářem Oskarem Malým z Uherského Brodu, viz Muzeum Jana Amose Komenského, sign. BU 1169. LEBÁNEK, Josef. *Životopis Josefa Lebánka z Vápenic*, 1976, s. 11.
- 7 Dopis ze dne 26. června 1920 zaslaný ze Starého Hrozenkova, podepsaný B. Hoferová. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 8 Ludmila Hoferová, narozená ve Snovídkách 20. března 1887. [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/10799?image=21600010-000253-003377-000000-011974-000000-00-B00225-00390.jp2>.
- 9 J. Hofer byl suspendován 1. května 1920, ale působil jako farář dál, rezignoval o dva měsíce později. Stal se řadovým členem církve československé husitské, ale ne duchovním.

- 10 Dopis ze dne 13. srpna 1920 odeslaný z Nového Sídla, Neusiedel, Novosedly u Mikulova. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 11 Viz Hoferův dopis B. Rychlíkovi do Starého Hrozenkova ze dne 7. prosince 1942. Soukromý archiv.
- 12 Anežka Hoferová se narodila v Novosedlech 13. ledna 1921.
- 13 HOFEROVÁ, Božena. *Žena v církvi*. Brno: Nakladatelství pokrokové strany, 1931. 78 s. V letech 1931 a 1933 vyšla Hoferovi ještě dvoudílná kritika *Římská církev v nedbalkách*, následovala řada kratších kritických, ale i národopisných textů.
- 14 HOFEROVÁ, Božena a MILDE, Lubomír. *Sňatek občanský nebo církevní: odpověď pražskému arcibiskupu Dr. Karlu Kašparovi*. Praha: Nakladatelství Volné myšlenky, 1932. 61 s.
- 15 SOKOL TŮMA, František. *Celibát: původní román kněze o třech dílech*. Praha: Julius Albert, 1929–1932.
- 16 Dopis z 30. srpna 1929, odesláno z Luhačovic. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 17 Celibát díly I, II, III – František Sokol – Tůma. [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: <https://auk-ro.cz/celibat-dily-i-ii-iii-frantisek-sokol-tuma-6988804341>. „*Román kněze o třech dílech. Trojdílný ‚Celibát‘ je skvostnou knihou konfliktu nadřazené moci duchovní a světské se služebníkem božím, který přes své poslání dovedl si uchovati vrozený pud po pokroku. Jako takový nemůže bez diskuse nechat otázku nuceného celibátu. Hnuší se mu lež a přetvářka a je štván od těch, kdož si hoví raději v přítími pohodlných služeb církve a brodí se kalem pokrytectví a pomluv. Kněz Sokola-Tůmy je příliš čistý pro církev, jež ráda na svých farách připouští nelegitimní svazky duší, než dovolenou pravdu před světem. Všichni ti, kteří znají případy, jež jsou obdobou tohoto Celibátu, budou uchvázeni křišťálovými charaktery tohoto osvíceného kněze a ženy, jež se před světem vyznala z této dojemné lásky.*“
- 18 MIKULKA, Radek. Josef Hofer, rodák ze Snovídek, a aféra kolem arcibiskupa Kohna. *Vyškovský deník* (10. června 2007).
- 19 Sušilova ulice čp. 319, dnes ulice nese název Příční. Viz Státní okresní archiv Zlín – Klečůvka (dále SOKA), Archiv města Luhačovice, Stavební archiv.
- 20 SOKA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, Živnostenský rejstřík.
- 21 V letech 1928 a 1929 zahájily děti Hoferových školní docházku v Obecné škole v Luhačovicích. Na svého spolužáka a spojence klukovských lumpáren Gorazda Hofera vzpomínal např. pamětník Vincenc Jančařík (1923–2021).
- 22 Spor Hofer – Dr. Žáček – Útisk, Moravský zemský archiv v Brně, fond H519, Akciová společnost Lázně Luhačovice, inv. č. 42/3.
- 23 Kulturní boj v Luhačovicích, *Našinec* 61, č. 77, (5. dubna 1925), s. 1.
- 24 Nejvyšší soud o Hoferovi, *Den* 23, 31. 8. 1934, č. 202, s. 1.
- 25 HALUZICKÝ, Bohumil. K sedmdesátinám Josefa Hofera. *Luhačovské listy – Lázeňský zpravodaj* 14, č. 19, (15. prosince 1941), s. 7.
- 26 SOKA Zlín, Archiv města Luhačovice.
- 27 Posmrtný obrázek Hofer-Rectus, 8. března 1947. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 28 Dcera Anežka Lysá darovala v roce 1981 pozůstalost po Josefu Hoferovi Moravskému zemskému muzeu v Brně. Část pozůstalosti je uložena v Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodě a řada dokumentů v Muzeu Bojkovska v Bojkovicích.
- 29 Dům koupila od Hoferových paní Magdalena Svobodová, roz. Kokrdová (1886–1966), která zemřela v Samohrádku. Podle informace její dcery Marty Burešové, roz. Svobodové (1920–2014) z roku 2012.
- 30 Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, inv. č. E24799, přír. č. 434/2013.
- 31 HOFEROVÁ, Božena. *Nauka o vaření s rozpočty a kuchařskými předpisy*. Holešov: nákladem vlastním, 1926, s. 1. Vytiskáno tiskárnou Tuček v Holešově.
- 32 ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, Marie. *Moderní kuchařka: systém racionálního vaření*. Praha: Československý kompas, 1930. 138 s.
- 33 Dopis z 9. března 1935, odesláno z Luhačovic. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.

- 34 Viz např. RÝDL, Karel. Vznik a vývoj odborného školství pro gastronomii v českých zemích do roku 1948. In: Jedličková, Blanka, Lenderová, Milena, Kouba, Miroslav a Říha, Ivo, eds. *Krajiny prostřených i prázdných stolů. I., Evropská gastronomie v proměnách staletí*. Pardubice-Polabiny: Univerzita Pardubice, 2016, s. 237–259; nebo CILEČKOVÁ, Vendula. Novinky v české gastronomické literatuře před 2. světovou válkou: o vývoji nových druhů kuchařských knih a proměnách tohoto žánru mezi lety 1900–1938. *Národopisný věstník* 81, č. 1, s. 86–110.
- 35 Dopis z 9. března 1935, odesláno z Luhačovic. Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence Emila Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou.
- 36 B. Hoferová s Gwen Hughes v kopaničářském kroji. *Lázeňský zpravodaj luhačovský* 8, 1935, č. 26, (15. září 1935), s. 5.

Prameny:

- Moravský zemský archiv v Brně, fond Akciová společnost Lázně Luhačovice, inv. č. H 519.
 Muzeum Jana Amose Komenského, Uherský Brod, sign. BU 1169.
 Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Odborná škola pro ženská povolání Uherské Hradiště, 1913–1951, inv. č. 740.
 Státní okresní archiv Zlín, fond Archiv města Luhačovice, inv. č. 176.
 Ústřední archiv a muzeum Církve československé v Praze, A IV 6, inv. č. 338, korespondence E. Dlouhého-Pokorného s B. Hoferovou 1920–1936.

Literatura:

- CILEČKOVÁ, Vendula. Novinky v české gastronomické literatuře před 2. světovou válkou: o vývoji nových druhů kuchařských knih a proměnách tohoto žánru mezi lety 1900–1938. *Národopisný věstník* 81, č. 1, s. 86–110.
- HALUZICKÝ, Bohumil. K sedmdesátinám Josefa Hofera. *Luhačovské listy – Lázeňský zpravodaj* 14, č. 19, (15. prosince 1941), s. 7.
- HOFEROVÁ, Božena. *Nauka o vaření s rozpočty a kuchařskými předpisy*. Holešov: nákladem vlastním, 1926. 331 s.
- HOFEROVÁ, Božena. *Žena v církvi*. Brno: Nakladatelství pokrokové strany, 1931. 78 s. Pokrokový sborník Volné slovo, roč. I, sv. 4–6.
- HOFEROVÁ, Božena a MILDE, Lubomír. *Sňatek občanský nebo církevní: odpověď pražskému arcibiskupu Dr. Karlu Kašparovi*. Praha: Nakladatelství Volné myšlenky, 1932. 61 s.
- HOFEROVÁ, Božena. *Správnou výživou ke zdraví*. Praha: Melantrich, 1940. 147 s.
- HUGHES, Gwen L., ed. *Some Tested Recipes*. Melbourne: Colonial Gas Association Ltd., 1929 (další vydání 1932, 1935).
- Kulturní boj v Luhačovicích. *Našinec* 61, č. 77, (5. dubna 1925), s. 1.
- Lázeňský zpravodaj luhačovský* 8, 1935, č. 26, (15. září 1935), s. 5.
- LEBÁNEK, Josef. *Životopis Josefa Lebánka z Vápenic*, 1976.
- MAREK, Pavel. *Setkání: osobnost v politickém a veřejném životě na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc: Pro Centrum dějin křesťanské politiky na katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vydalo nakl. Gloria, 2010, s. 268–290.
- MIKULKA, Radek. Josef Hofer, rodák ze Snovídek, a aféra kolem arcibiskupa Kohna. *Vyškovský deník* (10. června 2007).
- RÝDL, Karel. Vznik a vývoj odborného školství pro gastronomii v českých zemích do roku 1948. In: Jedličková, Blanka, Lenderová, Milena, Kouba, Miroslav a Říha, Ivo, eds. *Krajiny prostřených i prázdných stolů. I., Evropská gastronomie v proměnách staletí*. Pardubice-Polabiny: Univerzita Pardubice, 2016, s. 237–259.
- SOKOL TŮMA, František. *Celibát: původní román kněze o třech dílech*. Praha: Julius Albert, 1929–1932.
- ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ, Marie. *Moderní kuchařka: systém racionálního vaření*. Praha: Československý kompas, 1930. 138 s.

Elektronické zdroje:

DLOUHÝ-POKORNÝ, Emil. In: *Biografický slovník Historického ústavu AV ČR*. [online]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/DLOUH%C3%9D-POKORN%C3%9D_Emil_12.3.1867-5.9.1936.

Celibát díly I, II, III – František Sokol – Tůma. [online]. Dostupné z: <https://aukro.cz/celibat-dily-i-ii-iii-frantisek-sokol-tuma-6988804341>.

Ludmila Hoferová, Starý Hrozenkov, matrika oddání 1914–1937. [online]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/10799?image=21600010-000253-003377-000000-011974-000000-00-B00225-00390.jp2>.

PhDr. Blanka PETRÁKOVÁ (n. 1964) je zaměstnána v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně jako etnologka a vedoucí Muzea luhačovického Zálesí. V muzejní praxi se zaměřuje na lidovou výtvarnou kulturu a luhačovické lázeňství. Dlouhodobě se věnuje tematice lidového oděvu na Zálesí a jižním Valašsku.

Exemplary Housewife from Samohrádek

Abstract

In 2010 the Museum of South-East Moravia in Zlín obtained into its collection a manuscript of the book of recipes signed by Božena Obránská. During the investigation on the history of the exercise book it turned out that the surname Obránská belonged to Božena Hoferová before she got married. In 1925 to 1957 she lived in Luhačovice. Her husband was a famous Josef Hofer, a clergyman, church reformer, pedagogue and writer, the author of *Stories from Kopanice* and other writings. Together with her husband Božena Hoferová devoted her life to writing fiction, sharing her husband's endeavour for reformation of Catholic church and protesting against celibacy. At the time when Hofer gave up his struggle being seriously ill, she published several books as well as shorter texts with the topic. In 1931 she published the book *Woman in Church*, and a year later the books called *Civil or Church Marriage*. In both cases she tried to prove that Catholic Church disdains woman as a human being and that there is no place for women in Catholic Church by a lot of quotes and examples. Based on a manuscript which she remade and completed with an expert foreword she published a textbook on cooking at her own expense called *Nauka o vaření*. Even though the textbook did not make her famous as her peer Marie Úlehlová-Tilschová as well as other female authors of the time we have to appreciate her life courage, struggle for modernizing Czech art of cooking and for revival of cooking education as well as her fight for emancipation of women in church even after one hundred years.

Key words: Božena Hoferová, Josef Hofer, Luhačovice, a book of recipes, *Nauka o vaření*, woman in church, celibacy

Vorbildliche Hausfrau aus der Villa Samohrádek

Zusammenfassung

Im Jahr 2010 erwarb das Regionalmuseum Südostmähren in Zlín für seine Sammlungen ein handgeschriebenes Rezeptbüchlein, unterzeichnet mit dem Namen Božena Obránská. Bei Nachforschungen nach der Geschichte des Hefts kam zutage, dass der Nachname Obránská der Geburtsname von Božena Hoferová war, die in den Jahren 1925 bis 1957 in Luhačovice wohnte. Ihr Ehemann war der berühmte Josef Hofer, Priester, Kirchenreformer, Pädagoge und Schriftsteller, Verfasser der Erzählungen aus der Region Kopanice (*Kopaníčářské povídky*) und weiterer Werke. An der Seite ihres Mannes widmete sich Božena Hoferová der literarischen Tätigkeit, beteiligte sich an seinen Bemühungen um eine Reform der katholischen Kirche und trat immer wieder gegen das Zölibat

der Priester auf. Zu einer Zeit, in der der schwerkranke Hofer seinen Kampf bereits mehr oder weniger aufgegeben hatte, veröffentlichte sie einige Bücher und zahlreiche kurze Texte zu dieser Thematik. Im Jahr 1931 gab sie das Buch *Die Frau in der Kirche (Žena v církvi)* heraus und ein Jahr später *Zivile oder kirchliche Eheschließung (Sňatek občanský nebo církevní)*. In beiden Schriften bemüht sie sich, an einer Reihe von Beispielen und Zitaten nachzuweisen, dass die katholische Kirche die Frau als Menschen missachtet und dass die Frau in dieser Kirche keinen Platz hat. Aufgrund des handschriftlichen Heftes, das sie überarbeitete, erweiterte und mit einem fachlichen Vorwort ergänzte, gab Božena Hoferová 1926 in Luhačovice im Selbstverlag ein Kochlehrbuch mit dem Namen *Kochlehre (Nauka o vaření)* heraus. Obwohl sie mit ihrem Kochbuch nicht berühmt wurde, ebenso wie ihre Altersgenossin Marie Úlehlová-Tilschová und weitere Verfasserinnen jener Zeit, müssen wir im Abstand von einhundert Jahren ihren Lebensmut, ihre Bemühungen um eine Modernisierung der tschechischen Kochkunst und eine Erneuerung der Kochlehre achten, ebenso wie ihren Kampf um die Gleichberechtigung der Frauen in der Kirche.

Stichwörter: Božena Hoferová, Josef Hofer, Luhačovice, Rezeptbuch, *Kochlehre*, die Frau in der Kirche, Zölibat

KRONIKA RODU RUMÍŠKŮ Z JAVORNÍKA

Jiří Pajer, Strážnice

V archivu Farního úřadu Českobratrské církve evangelické v Javorníku (okr. Hodonín) je uložen rukopisný sešit obsahující písemné záznamy rodu Rumíšků z 18. a 19. století.¹ Rodové příjmení Rumíšek, zpočátku uváděné v podobě Rujmíšek, patří mezi nejstarší dochovaná javornická příjmení, v obci se vyskytuje už od konce 16. století. Domovní kniha z roku 1594 uvádí na gruntě č. 27 Jana Rujmíška, který „*má podsedeck svůj od dáv-ních let zaplacený.*“² Na začátku 18. století se toto příjmení rozšířilo také do Velké nad Veličkou.

Rukopisný sešit má rozměry 250×410 mm, záznamy na šesti foliích jsou oboustranné, sedmý list je popsán jen po jedné straně. Texty jsou psány v nářečové podobě, hláska ř se v originálu vůbec nevyskytuje, podobně jako nepoužívání hlásky ě (někdy vypsáno foneticky – *mjesta, právjje, hrabje*), zvrtné zájmeno se je psáno převážně jako *sa*, v textu se objevují slovakismy, které odpovídají místnímu nářečí. Velká písmena jsou používána libovolně, podobně i frekvence *i – y* ve slovech, stejně jako interpunkce. Přesto celkový sloh starších zápisů představuje kultivovaný slohový projev s příznačnou slovní zásobou, který byl nepochybně ovlivněn slohem i výrazivem českobratrských náboženských knih, každodenně používaných v javornickém společenství. Po obsahové stránce jsou v úvodu kroniky uvedeny historické údaje od roku 1605, mnohdy chybně datované. Evidentně se jedná o povědomí z tradice nebo z historických kalendářů či z vlastních vzpomínek písaře, posloupnost autentických záznamů začíná mnohem později – až od roku 1764. Zápisy jsou zpočátku řazeny chronologicky, od foliantu 2v jsou průběžně vkládány mladší záznamy, vyplňující dosud nepopsaná místa na foliantech.

V minulosti byla rukopisu paměti již několikrát věnována pozornost. O první opis se zasloužil Leopold Nopp, ředitel měšťanské školy a zámecký archivář rodu Magnisů ve Strážnici.³ Druhý opis pořídil Bohumil Valouch, učitel evangelické školy v Javorníku.⁴ Jeho přepis neobsahuje všechny zápisy z posledního (sedmého) a těžko čitelného foliantu, který byl důsledně přečten a publikován až mnohem později.⁵

Časový rozsah vlastních záznamů spadá do let 1764–1878, proto je v textu zastoupeno několik odlišných rukopisů. Autory záznamů je možno identifikovat podle poznámek v textu, jejich životopisné údaje v záznamech příslušných matrik.⁶ Autoři záznamů podle časové posloupnosti:

1 V archivu je uložen pod inv. č. R-III-H-1.

2 Srovnej PAJER, Jiří. *Domovní a sirotčí knihy obce Javorník (1582-1662)*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2010, s. 71. Dostupné z: https://www.nul.k.cz/wp-content/uploads/2017/03/Javornik_Domovni_a_sirotci_knihy.pdf.

3 Opis byl uložen v zámeckém archivu ve Strážnici, z něhož přešel do archivu regionálního historika Jana Skácela, nyní se nachází v archivu Českobratrské církve evangelické v Javorníku. Text paměti je zde řazen povětšinou chronologicky, bez respektování posloupnosti foliantů, na nichž se zápisy nacházejí. Noppův opis byl publikován v příspěvku Paměti starých písmáků moravských, *Selský archiv* 13, 1920, s. 95 ad. Poslední 7. folie je publikována jen částečně: zápisy z roku 1826 a 1827 jsou označeny jako těžko rozluštitelné, nezmíněny jsou zápisy z let 1829 a 1831.

4 Bohumil Valouch zemřel na frontě první světové války na tyfus. Zaznamenal také okolnosti vzniku paměti od soudobého informátora z Rumíškova rodu. Viz pozn. 8 a 12.

5 Srovnej NOVÁK, Jiří. Bratrská minulost v Javorníku a její tradice. In: *Z králické tvrze* 10, 1978–1979, s. 64 a 67.

6 Nejstarší životopisné údaje nacházíme v katolické matrice Velké nad Veličkou, od roku 1782 jsou obsaženy v nově založené evangelické matrice Javorníka.

7 Zápis k roku 1740: „*Tomša Rumiška Jan Bilský, administrátor veliký, s kaplanem Čermákem chytli a vzali do Hradiště do vězení, za několik týdnů, co sme jej neviděli, všelijak trápili o Písma a nás doma všelijak vykoušeli a trápili co nevíc, ale nic nevykusili, předce to trpělivě snesl. Za farára Peliška opsáno jest mnoho lidí, víc než 40 familií, a nejvíce Martina Rumiška a Pavla Plošticu trápili, Jura Hudec, Martin Minařík, Pavel Minařík, Jura Ploštica utekli, Martin Rumišek a Jura Hudec byli do Hradiště odevzdani a tam veliké vězení měli, nebo jich jejich manželky nespatrili za 5 týdnů, a tak byli velice sužovani, aby o Písmu pravili, nebo Rumiškovou bibli P[ostillu] in folio na myjavských Kopanících vzal myjavský farář a odevzdal ji velickému.“ Protokol javornické církve evangelické, archiv Farního úřadu ČCE Javorník, inv. č. R-III-B-3.*

8 Podle informací Tomáše Rumiška (nar. 1851, bratr Martina Rumiška nejml. a prapravnuk Martina Rumiška st.), které začátkem 20. století poskytl učitelé místní evangelické školy Bohumilu Valouchovi na dotaz o původu Rumiškovy kroniky. Dále uvedl, že z této usedlosti se nikdy neodváděly roboty, synové z Rumiškova rodu ve svátek chodili – na rozdíl od jiných obyvatel – v zelených kabátech a dcery nosily zelené sukně (archiv Farního úřadu ČCE Javorník). Zemanské sídlo v Javorníku není písemnými prameny doloženo, mohlo se však jednat o tzv. zákupné fojství, které se dostalo do majetku Rumiškova rodu.

9 Ve smlouvě z 3. září 1765 se uvádí: „*Pavel Ploštica vyplatil všechních svých společníkův a dědicův po nebožtíkovi svém otcovi Pavlovi Plošticovi z toho mlýna, a tak po vyplacení dědictví ten mlýn opravil,*

1) Martin Rumišek st. (1723–1799), jeho rodiči byli Tomáš (asi 1695–1764) a Zuzana (asi 1696–1758) Rumiškovi. V soudobých matrikách se objevuje ještě jiná rodina stejného příjmení, a to Martin a Zuzana Rumiškovi, podle dat narození dětí byl Martin nepochybně starší Tomášův bratr. Oba bratři jsou citováni také v jiných pramenech, které popisují pronásledování evangeliků v Javorníku.⁷ Rod Tomáše Rumiška je doložen na usedlosti čp. 4, která podle tradice měla být původním zemanským místem.⁸ Kvůli absenci matrik není starší genealogie rodu v přímé návaznosti zjištěna.

Podle příznačného vyspělého a dobře čitelného rukopisu zjišťujeme, že Martin Rumišek st. byl zakladatelem rodových pamětí a autorem podstatné části textů. Nehledě k úvodním údajům z historie, začínají jeho autentické paměti v roce 1764, poslední záznam je datován k roku 1790 (1791). Kromě životopisných rodinných dat, obsažených v záznamech kroniky a matrikách, se jeho jméno objevuje i v jiných soudobých pramenech. Z nich se dovídáme, že v roce 1765 koupil javornický mlýn od předchozího mlynáře Pavla Ploštici.⁹ V roce 1774 rozšířil svoji pozemkovou držbu o několik menších rozloh polí a luk, a to přikoupením od vrchnostenského úřadu ve Strážnici.¹⁰ V roce 1775 zastával funkci představeného obce, *puďmistra*, jako sečtělý a vzdělaný obyvatel obce byl také jedním z prostředníků při jednání s vrchnostenskými úřady, například při vyměřování katastru a zemských hranic.¹¹

2) Martin Rumišek ml. (1772–1851), vnuk Martina Rumiška st. (z rodové linie od nejstaršího syna Tomáše), zápisy od roku 1816, poslední záznam v roce 1851 (katastrofální požár obce). Jeho zápisy se většinou vyznačují úhledným a dobře čitelným písmem.

3) Ondřej Rumišek (1817–?), pravnuk Martina Rumiška st. (z rodové linie od nejstaršího syna Tomáše), zápisy od roku 1826, poslední záznam v roce 1837. Nejstarší zápisy jsou psány neumělým školáckým písmem v tužkou vyznačených linkách, častá jsou vynechaná písmena.¹²

4) Martin Rumišek nejml. (1848–1908), vnuk Martina Rumiška ml. a prapravnuk Martina Rumiška st., první školácké zápisy z let 1858, 1861 a 1863, další zápisy od roku 1866, poslední záznam v roce 1878 (úmrtí otce).

Dochovaná rukopisná kronika javornického rodu Rumišků se řadí mezi ojedinělé památky hornáckého lidového písemnictví. V tomto národopisném regionu nenašla své místo kronikářská tradice, navíc ani znalost písma nepatřila v minulosti k běžné vybavenosti jeho obyvatel. Byl to však obecný stav, který zřetelně vyvstává z archivních pramenů v období 18. a 19. století, kdy se většina obyvatel neuměla ani podepsat. Nicméně v tomto neutěšeném kulturním dědictví lze najít i výjimky. Jsou to obce,

kteře zůstaly věrně českobratřským tradicím a jejich vzdělanosti. A v takovém prostředí vznikla i předložená kronika z Javorníka.

Přepis textu pamětí

fol 1r

Zápis všelikých památek.

Ano 1605 nepřítel Bočkaji pritáhel do Moravy k Brodu, nedobyl nic.

Ano 1601 nepřítel Betlem pritáhel do Moravy k Brodu Uherskému, mesto podali.¹³

Ano 1628 zházali pány z hradu praského.¹⁴

Ano 1624 kozáci ležali u Holešova a štar¹⁵ a škodu delali do Moravy.

Ano 1626 Macveld¹⁶ táhel prez Moravu.

Ano 1642 nepřítel Švajda¹⁷ vzal Holomúc.

Ano 1672 na svatého Vavrinca veliká povoden byla.

Ano 1586 Myjava sa zastavila.

Ano 1610 myjavský kostel zastaven.

Ano 1674 katolické kneze pobili, myjavského, brezovského, turoluckého.

Ano 1683 povstal Tekely, Moravu raboval a Turek Víden byl oblehel, Polách ho odehnal.

Ano 1703 Rakoci Moravu raboval a hrubé škody delali.

Ano 1663 Turek a Tatar pád do Moravy udelal a lidu moc pobral, v naší samej dedine Javorníku 157 osob zhynulo.¹⁸

Ano 1740 Brandyburk¹⁹ vtrhel do Moravy a v šeckých mestoch byl, krom v Brně nebyl.

Ano 1752 v Javorníku hrom zapálil a Jury Jurče ženu zabil pred narozením Pany Marije v tu sobotu.

[po straně na okrají]

Ano 1775 ten most nebo lavku sme spravili v tem roce, jak prílesek rúbali na seč za mého pudmistr[o]vství, bylo nám obci to dubové drevo dáno, co měli v lesi anebo v prílesku.

fol. 1v

Ano 1764 jak začalo pršat pred svatým Šimunem, tak ty pršky stály porád až do Vánoc a na Vánoce taky sneh napadl, nemohli lidé ani nikde jet ani ísti, i také na stavenoch velikú škodu podelal na všelikých místoch. Trvaly ty zlé cesty tri měsíce, i také velikú škodu v Uhroch na obilu, v jamách moc zboža²⁰ podšlo 1765.

Ano 1768 Pánbu preukáz[a]lo se ze začátku jara velice všecky věci k úrodám, potom Pán Bůh dopustil mráz veliký, zmrzly všecky sady [a] húsenny skazily. I také pred Mari Ma[g]dalenú krupobití veliké přišlo, prez osmdesát chotárů zbilo v Moravě, v Uhroch mno[ž]ství, i také v tom roce i znamení se ukazovalo v tu stranu k pů[l]noci.

Ano 1769 dopustili Pán Bůh veliké neštěstí na našu de[d]inu Javorník, práve tretí pátek po Velikej noci pri desátej hodině vyšel

poněvadž byl zhubený a zbořený, a po opravení toho mlýna oznámil veřejně, že on ten mlýn i k němu věci patřící prodá. A tak nemajíce v své možnosti dědicové toho mlýna takové sumy, tak Martin Rumišek ten výš jmenovaný mlýn kúpil za svůj vlastní a v ničem nezávadný.“ Archiv Farního úřadu ČCE Javorník, inv. č. R-III-H-1.

10 V kupní smlouvě z 21. dubna 1774 se uvádějí pozemky a jejich rozlohy: kus pole v Příčných, vzdělaného klučení z panského lesa (3440 sáhů), jiný kus pole v Příčných (669 sáhů, od roku 1748), kus louky v Jazevčí (2130 sáhů, od roku 1751). Tyto údaje dokládají, že na Hornácku ještě v druhé polovině 18. století vznikaly nové rozlohy orné půdy a luk klučení panských lesů. Archiv Farního úřadu ČCE Javorník, inv. č. R-III-A/15.

11 Zápis v pamětní knize evangelické církve: „Martin Rumišek starý, který v Pánu zesnul roku 1799 dne 30. Apríla, objetuje a odporučí na chrám Boží 20 r[ýnských]. Ty peníze ale, které odvédel Tomáš Rumišek, zložili [synové] Tomáš, Martin a Jan Rumišek.“ Archiv Farního úřadu ČCE Javorník, inv. č. R-III-B-2.

12 Srov. pozn. 8. Informátor Tomáš Rumišek uvedl, že tyto pasáže paměti psal Ondřej Rumišek jako školák, text mu diktoval jeho strýc Martin Rumišek ml. O Ondřeji Rumiškoví vypověděl, že byl také mlynářem a později se přiznal do Velké nad Velíčkou, pak odešel na vandr po mlýnech a ve světě se jeho stopy ztratily.

13 Má být 1621, Gábor Bethlen.

14 Má být 1618, pražská defenestrace.

15 Štrafy – výpady.

16 Petr Arnošt Mansfeld, vojevůdce protestantské armády.

17 Švéd.

18 Počet zemřelých se zdá být nadsazený, i když zřejmě vycházel z tradovaného podání, snad jsou v tomto počtu zahrnuti i obyvatelé, kteří byli odvedeni do zajetí. V této souvislosti lze srovnávat se silnou tradicí o Turcích, v pověstech zaznamenaných v obci folkloristkou D. Rychnovou. V pověstech se sice hovoří o obětech na životech i o obyvatelích odvedených do zajetí, ale přesnější počty se nikde nevyskytují. Srovnej KLÍMOVÁ-RYCHNOVÁ, Dagmar. Turecké války v lidovém podání východní Moravy. *Národopisný věstník československý* 33, 1956, s. 36–100. Na druhé straně mohly být tyto údaje ještě známy v období vzniku pamětí, které od tureckých vpádů dělilo pouze jedno století.

19 Brandenburk, Prus.

20 Obilí – podle tradice se tedy uchovávalo ve vykopaných zásobních jámách.

21 Suchý rádek – ulice od dnešní zvonice (bývalého bratrského sboru) až k cestě U vývoza, kde býval původní bratrský hřbitov.

22 Lesy.

23 Nar. 5. září 1746 (nikoliv 1747).

24 Nar. 4. února 1749.

25 Nar. 31. března 1751.

26 Nar. 16. září 1757.

27 Nar. 31. května 1764.

28 Tomáš Rumíšek, zemřel 16. října 1764 ve věku 69 let.

29 Zuzana Rumíšková, zemřela 24. ledna 1758 ve věku 62 let.

30 Štěpán Rumíšek, mlynář na čp. 4, zemřel 5. října 1765 ve věku 37 let.

Zavř. světlých povatel	Leta
Ano 1688 vepřel Božky povel	1688
Ano 1691 nappřel bilian povel domorany	1691
Ano 1695 zharal povel slobozovitel	1695
Ano 1702 kony klyb vstolova allas	1702
Ano 1704 vstolova vstolova	1704
Ano 1706 vstolova vstolova	1706
Ano 1712 vstolova vstolova	1712
Ano 1716 vstolova vstolova	1716
Ano 1720 vstolova vstolova	1720
Ano 1724 vstolova vstolova	1724
Ano 1728 vstolova vstolova	1728
Ano 1732 vstolova vstolova	1732
Ano 1736 vstolova vstolova	1736
Ano 1740 vstolova vstolova	1740
Ano 1744 vstolova vstolova	1744
Ano 1748 vstolova vstolova	1748
Ano 1752 vstolova vstolova	1752
Ano 1756 vstolova vstolova	1756
Ano 1760 vstolova vstolova	1760
Ano 1764 vstolova vstolova	1764
Ano 1768 vstolova vstolova	1768
Ano 1772 vstolova vstolova	1772
Ano 1776 vstolova vstolova	1776
Ano 1780 vstolova vstolova	1780
Ano 1784 vstolova vstolova	1784
Ano 1788 vstolova vstolova	1788
Ano 1792 vstolova vstolova	1792
Ano 1796 vstolova vstolova	1796
Ano 1800 vstolova vstolova	1800

oheň od Pavla Jureny a všecko spálil, jedině Suchý rádek²¹ ostal, i Velká velikú škodu trpela.

Ano 1770 preukázalo se osetí zimní velmi pekné, napadel sněh na Početí Pána Krista, trval na nich dva týdne, tak zhynuly na všelikých místoch, potom byla s toho drahota.

Ano 1771 zasej na jaro na zimní osetí přišel sněh, zasej zhynuly, byla drahota p[ó]rad.

Ano 1772 tak ta drahota trvala porád po tri roky.

Ano 1775 ten štvrtek po svatém Duchu dopustil Pánbu veliký přívál na hory,²² na Brestovec, na Svinárky, na Myjave velikú škodu podelal, mnoho stavena z[e]bralo, ludu 44 osob zahynulo.

fol. 2r

Ano 1747 dal mne P[á]nbu syna Tomáša, narozený na Judyho.²³

Ano 1749 dal mne Pánbu syna Martina, narozený na Hátu.²⁴

Ano 1751 dal mne Pánbu syna Jana, narozený pred Kvetnú nedelú.²⁵

Ano 1757 dal mne Pánbu ceru Evu, nar[ó]žená pri Matúši v tom týdni.²⁶

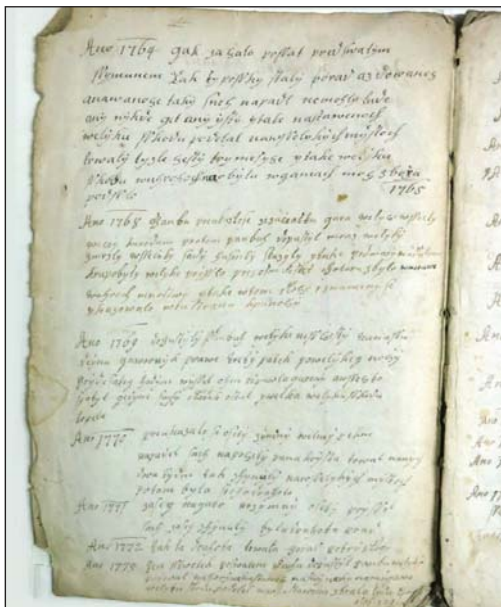
Ano 1764 dal mne P[á]nbu syna Ščepána, narozený na Boží stúpení.²⁷

Ano 1764 náš tatíček Tomáš Rumíšek zesnul v Pánu v druhém týdni po Václave.²⁸

Ano 1758 naša mamička zesnula v Pánu, na Pavla sme jich pochovali.²⁹

Ano 1765 můj bratříček zesnul v Pánu, Šč[e]pán, v druhém týdni po Václave.³⁰

Ano 1768 Tomáš aj Martin sa oženili v pondelí pred Martinem.³¹

Ano 1769 Jan sa oženil pri Martine.³²

Ano 1772 Eva sa vydala pri Martine.³³

Ano 1778 začala sa vojna br[a]ndybu[r]ská³⁴ tretí.

Ano 1778 zesnula v Pánu moja manželka na úsvite na svätého Ščepána, na svätého Jana pochovaná, Martina Rumíška.³⁵

Ano 1779 ženil sem sa to pondelí [po] prvni nedeli po Velkej noci, Martin Rumíšek starý podruhej.³⁶

fol. 2v

Ano 1781 prišiel nám patent³⁷ práve na Tomáša pred vánočnými sviatkami a na sviatky ľudia sa schádzali slobodne.

Ano 1782 potom sme chodili a radu vzali do Rece³⁸ a tam nám dali radu našim, byl tam můj syn Martin Rumíšek [a] Jura Hudec. Potom radili nám tam, že by sa nekde našel učiteľ, čo ho radili, umrel, podruhej zasej byl tam Martin a Jan Pavlinec. Potom chodil Jura Hudec [a] Jan Hudec do Vídna z memorijalem k pani hrab[e]nce. Potom náš Jan, Martin Pavla Pavlince chodili do Vídna k panu agentovi, oni dali odpoveď, až bude po vyznani.³⁹ A potom nám donesl Tomáš Zdenek psaní, abysme prijeli pro kneza do Miškovca⁴⁰ k panu biskupovi, s takú dali sme mu za cestu 3 r[ýnské]. Potom sme vypravili formanův do Uher, Jan Hozák, Tomáša Chrenčík[a] čeledín pro pana kazatela a Pavel Lajza byl poslaný s tyma formany.

[ďalší zápisy jinou rukou]⁴¹

Jan syn zemrel 1844 na nedeli niže Jakobovi.⁴²

[Ano 1845] zemrela moja manželka Martina Rumíška na Martine svátek.⁴³

Ano 1846 veliké draho bylo, rež byla 10 r[ýnských], jačmen

31 Oba uzavřeli sňatek 7. listopadu 1768.

32 Sňatek 13. listopadu 1769.

33 Sňatek 16. listopadu 1772, manžel Pavel Horák z Petruchova mlýna.

34 Pruská.

35 První sňatek 4. listopadu 1746, manželka Anna, dcera Martina Pavlince, zemřela 27. prosince 1778 ve věku 56 let.

36 Druhý sňatek 4. května 1779, manželka Anna, vdova po Tomáši Zahradníkovi, zemřela 29. prosince 1796 ve věku 76 let.

37 Toleranční patent.

38 Reča (okr. Senec), Slovensko. Podle farní pamětní knihy zde Javorničané měli uschovaný cínový kalich po předcích a po vydání tolerančního patentu si jej vyzvedli (dochoval se na evangelické faře).

39 Po uvedení patentu do praxe.

40 Miskolc, Maďarsko.

41 Psal Martin Rumíšek ml., mlynář z čp. 4. zemřel 8. října 1851 ve věku 75 let.

42 Jan Rumíšek, syn mlynáře Martina Rumíška ml. z č. 4, zemřel 23. července 1844 ve věku 18 let.

43 Anna Rumíšková, manželka mlynáře Martina Rumíška ml. z čp. 4, zemřela 11. listopadu 1845 ve věku 61 let.

7 r[ýnské], žito 13 r[ýnských]. Veliké mokro, v Uhroch vody moc zebrały [nečitelné].

Ano 1846 žádnéj zimy do Hromnic nebylo.

[další zápisy jinou rukou]⁴⁴

Ano 1861 bylo veliké draho, rež za 13 zl[atých], jačmen 9 zl[atých], žito 10 zl[atých].

Ano 1861 napadlo snehu v měsíci breznu v tu nedelu [nečitelné].

fol. 3r

Ano 1787 začalo být draho velice a trvalo pořád.

Ano 1788 bylo draho.

Ano 1789 bylo draho.

Ano 1790 bylo draho až 1791 do nového.

Ano 1790 bylo sucho velmi, nepršalo jak sa zaselo, až pri Jane přišel déšť, aj to málo, jariny teprv scházaly, keré byly poslední, ty teprv neco vylézaly, více žatvy trvaly než štvrt leta, nebo sme reži žali pri Jane, jačmeny nekteré až po Václave. Sena bylo velmi málo a bylo velice drahé, tak u nás bylo sprvu vyše rýnského a potom bylo pri Vánocách za toral cent, rež 3 r[ýnské] 30 malá meračka, žita za 4 r[ýnské], jačmen za 2 r[ýnské] 45 též malá. O mlýny bylo velmi těžko, nebo potoky byly suché, od panského stavu nic nešlo od Velkej noci až do Pavla. Pres celý rok všeky kamence⁴⁵ nikde nebylo, byly suché, co by sa enem hovado mohlo napít, jedine na panskej krípope na Rumíškovej, co z hory sa trochu tahlo, neco málo, a stravy⁴⁶ sa nic neurodily, ani maky v ty roky z místa.

Ano 1816 dopustil Pán Bůh veliké neštěstí na strážnické panství, totiž velmi veliké krupobití, takže velmi mnoho škody nadelalo v chotároch. Vytlúklo hned strážnický chotár, potom kneždubský, tasovské vinohrady, vrbecký aj malovrbecký, kuželovský a náš javornický aj hlotácký.⁴⁷ Stalo sa to práve pred Mari Magdalenú tu sobotu v tych chotároch, které jsú tuto, jak na zbožu,⁴⁸ tak i na sadoch velmi veliká zkáza se učinila, to se lidé prinucení byli po žebrote jíti, poněvadž i veliké draho bylo, merička žita vyše triceti zlatých, rež za tricet aj vyše, jačmen za dvacet štyri zlaté.

fol. 3v

[první 4 řádky textu nečitelné]

Roku 1837 já Ondráš Rumíšek sem [další text nečitelný].

Roku 1863 Pánbu dal veliké sucho, jak popršalo na jaro v osení pocházalo, tak nepršalo až v jeseni. V Javorníku v žádnéj studni nebylo vody, museli sem [zápis nedokončen].

fol. 4r

Ano 1766 zápis, jak jeden ovicir⁴⁹ vojenský i jeden voják popisovali všeky vrchy, lúky, hory. Predne jeli hore Hnojovú, ptali sa na Háj či je to, my sme odpovídali: to je panský seč. Tázali sa či sú to lúky na Jazevčí, my sme odpovedeli: naše javornické, nekteré velické. Tázali sa na Hradisko, my sme odpovedeli, že je javornické. Šli sme za Kniharku k hlockým dílným rolám vedle hati. Ptali

44 Psal Martin Rumíšek nejml. z čp. 4, narozený 4. února 1848, zemřel 2. května. 1908.

45 Kamence – mělčiny s naplaveným potočným šterkem.

46 Strava – potraviny (brambory, luštěniny).

47 Nová Lhota, Lhotky – nářečově Hlotky.

48 Obilí.

49 Oficír, důstojník.

sa na Klokočí, my sme pravili, že je naše a veľické. Z[e]šli sme dolu do Zárůžníka, tázal se, jak sa ten járek menuje: Zárůžnický. Tázal sa na všecky vrchy, na Plicky, na Meričník, na Vápeničné, na Novú horu, na Nárty. To sme odpovídali, že je to veľické a javornické tak svobodné, jedeme dycky na všeliké potreby jak [k] palivu, též k stavenú beze všekého platu. Potom šel na konec do Hlavin, také jich zapisoval, chotárem až do Moravského vršku, potom k šancom na silnicu, a ty všecky vrchy a járky popisov[a].⁵⁰

Já Martin Rumíšek sem s tým pánem šel na Potoky hned z domu hore Hnojovú. Ondráš Šťáhel, Jan Machala, ti dva chodili s ním do večera, já sem sa z Nárta z vývoza vrátil pro jistú příčinu.

[po straně na okraji]

Ten ižír⁵¹ sa ptal na Knežskou, [k]do ten pasínek zapisoval, že je zle zapsaný p[od] osmdesát meric a on že ledva može met štyricet meric výsevku. Také to pravil, že můj mlýn ani horní, nemá žádný výsevku za pů[l] štvrti, to já možu svým svědomím stvrdit. Přítomní byli Martin Pavlinec aj inších kolik susedů, Martin Rumíšek, pudmistr Tomáš Kubečka.

fol. 4v

Zápisy všelikých památek, kteréž se staly.

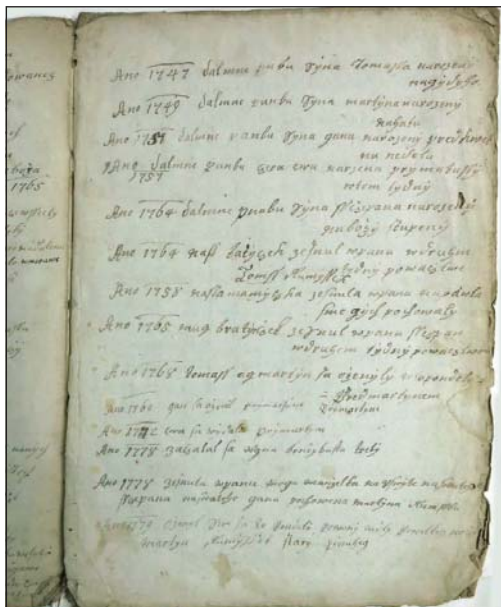
Leta Páně 1872 právě po Božím vstúpení v ten pátek Pánbu dostil búrku, o jedné hodině společně uderil hrom do naš[e]ho, taky [do] stodoly Jury Jurenovi a zhoraly štyri stodoly: Jana Petřuchy, Pavla Lajze, Tomáše La[j]ze a ta Jurenovská.

A tak toho rok[u] veliké povodne přicházely. Před svatú Trojicú v tu sobotu v Čechách veliká povoden došla, takže na 70 sedndesát mil zabralo, aj mesta, aj dediny, aj pole, aj lese, aj velmi m[n] oho ludu. Právě v noci sa to stalo, dyž lidé už spali, neslo kolízky z detma, postele z lidma, takový Boží trest na českú zem došel.

Potom Boží trest druhý došel na našu dedinu Javorník toho roku 1872, dne 1. srpna o 6 hodine ráno uderil hrom a zabil za stodalama mého švakra Štefana Jurenu aj ženu Tomáše Kružice, ona byla ž[e]na po Pavlu Mackovi, oni táhali konope v potoku a jak ich néšli, tak obadva padli, akorád na ceste ležali. Tak sa aj mna ten Boží trest dotekal, keď toho švakra to zabilo, on byl přizenený u Mikuláka vedle hospody, to byl můj švaker Martina Rumíška.

fol. 5r

Ano 1775. Zápis, jak milostivá vrchnost inžíra⁵² z Brna na svoje útraty vzala, tak při horním p[a]nství všeccko merala. U nás v Javorníku tři dni meral všeccko, co je slobodné anebo gruntovné,

50 Hnojová – cesta z obce u „vývoza“, Háj – les, Jazevčí – louky, Hradisko – kopec a les, Kniharka – louka, Kněžská – pastviny, hlotský – hlotský (Nová Lhota – Lhotky), dílné rola – díly, pole, Klokočí – pastviny, Zárůžník – potůček, Hlavyň – louky, šance – zbytek valů vojenského opevnění.

51 Inženýr.

52 Inženýr.

každé vzlášt psal. Ve Vápenkách od mosta přímo tú cestú na tejto strane cesty naše, n[a] druhej strane velické. Dolu mosta šli okolo humen vedli pustého lánu popod dedinu a potom okolo panskej krikopy horem tým járkem vedli hájiny v Prdíčkovej, vedle velických gruntovních rol tú mezú, vedle petruchovskej role až k pasinku. Tam je kopec z kamená konča tejto, velických a petruskej, tam kázal ten inžír i pán polesný, abysme ten kopec sme ho obnovili pri Svatej studni.⁵³ To sme pravili, jak pravda jest. To sme zanechali na pasinek z gruntovních rolí neco od Kománkového podsetka a to obecnisko, jak sme grunty delili na rovno z povolení milostivej vrchnosti v Suchém, co bylo pasinek, sme místo toho pri tej Svatej studni susedom rozdělili, neb to v Suchém obec zaplatila, co neboščik Chrenčík byl pasinek obecní kúpil, tak mu dala milostivá vrchnost dvojnásob v Hájí.

fol. 5v

Pan kazatel Karel Molnár sa sem dostali roku 1858.

Zápis památek roku 1878.

Náš tatíček nám v Pánu zesnuli rok[u] 1878 dne 14. března a v ten den na Jozefa mali pohreb.⁵⁴ Byli starý, keď umreli, 60 roků, 4 měsíce a 20 dní a pozůstali po nich vdova manželka bývalá Běta Rumíšek a ostali dva synové, Martin Rumíšek čís[lo] 4 a Tomáš Rumíšek číslo 44. Martin želel velmi nad odchodem jejich, lebo byli dobrý a laskavý otec jejich. Martin Rumíšek.⁵⁵

fol. 6r

Bylo roboty 88 dní postní.

Roku 1848 všechny roboty odpadly, činže, desátky, tak[é] všechny platy vrchnostenské odpadly, aj knezom. Pot[o]m s toho vojna po[v]stala, Víden hroznú leberiju, tak potom cisar pán z Vídna do Holomúca ujel a Víden dal rozházat, svoju rezidenci aj kerúsi ulicu. Pot[o]m šli na Uhry, poneva[d]ž sa Uhry protivily, aj slobodné zemanstvo a panstvo, a t[a]k moc ludu zhynulo, mesta roztrískal, Trenčín, Vrašťák,⁵⁶ Pešť a jiná mjesta [v] Horních Uhrách, a t[a]k hroznú škodu mjely.

[další zápis jinou rukou]

Roku 1866ho Pán Bůh dopustil veliký mráz, všechny reži po Morave zmrzly a aj v Rakúsoch, práve po svatém Duchu. Ukáska byla velmi pekná, ale nic platné, keď všechno zmrzlo, aj ovoce, všady veliké draho bylo, réž 5 rýnských stříbra, ječmen 4, žito 7. Potom veliká vojna povstala, prajský⁵⁷ král z rakúským cisarem, prajský evandělík a rakúský katolík, co mráz nechal, to všechno vojsko zničilo, Prajz byl roztáhnutý všady po Morave. U nás Prajza nebylo, ale naše vojsko mnoho škody podelalo, naše vojsko utekalo do Uher a Prajz za ním, v Prešpurku byla bitva, z toho hrozný mor povstal. Roku 1866 Martin Rumíšek to psal.⁵⁸

fol. 6v

Ano 1775 ten štvrték po svatém Duchu dopustil Pánbu veliký příval, zachytil Brestovec, Svinárky, na naše hory na ten bok nad

53 Svatá studna – vydatný pramen pitné vody, u lesní cesty na Novou Lhotu.

54 Tomáš Rumíšek, nar. 28. října 1817, syn Martina Rumíška ml. z čp. 4.

55 Martin Rumíšek nejml., nar. 4. února 1848, pisatel nejmladších zápisů rodinných pamětí.

56 Frašťák.

57 Pruský.

58 Martin Rumíšek nejml.

Nový háj i nad Moravský vršek. Na Myjave mnoho škody nadelalo, mno[ž]ství stavená z gruntu zebrało i nekeré mlýny, samého lidu na Myjave co voda vzala, štyricet štyri osob zahynulo. V naši dedine Javorníku pod Novým hájem na Morávkovej lúce chasa utekla do bútky, také voda strašlivá šla, tak potom nekerí na stromy pri tej búdce utíkali a nekerí chtěli do Nového hája. Pavelkúv čedín zahynul, Minaríkú ten až na Kozubkovú lúku byl donesený [a] pri životu zachovaný.

Ano 1777 náš pán hrabe zemrel František z Magny.

Ano 1778 tretí brandyburská⁵⁹ vojna se začala a na vojnu velmi sa bralo a 1779 ešte víc, [k]do sa hodil, nech byl, odkad chcel, treba z gruntu.

Ano 1779 jak pred Hromnicami sneh napadel, nepršalo porádnic až do Jurího, i to velmi málo, a to sucho trvalo, až po svatém Jane deščíky prišly, potom sa travičky trošku po[p]ravily. V tom roce bylo velmi málo krmi a drahá byla sláma velice, ani za peníze nebyla k dostání.

fol. 7r

Památky roku 1826.

Mjerali hinžiri naše pola a v uličk[ách] s[ta]v[en]í.⁶⁰

Roku 1827 vyhorel Javorník všec[ek], ani v st[e]ni odrví n[e]-ostalo, za dva roky drikrad⁶¹ vyhorel.

Děda umreli roku 1829⁶² a můj tatíč[e]k sa utopili pr[i] Opl[e]tene, jak išli do[m] ze Strážnic[e].⁶³

Roku 1831 prišlo vojsko, že žádný nemohel nikde jíst, co byli lidé ve vyžinku,⁶⁴ museli tam zostat, kerý chtěl sa dom dostat, musel 14 dni v vode sedět,⁶⁵ mnoho ludu tam vymrelo, takže byla Morava oblehnutá vojskem.⁶⁶

Roku 1842 zima byla až do svatého Ducha so[t]va sa ovca najedla. Trochu pršalo, potom prišlo sucho do Jana, až ve žnách trochu [pršalo], ale malá úroda byla jak na sadoch, tak na poli.

R[oku] 1848 brezna 15 pan hrabje umrel, jméno Fr[a]ntišek Maknis.

Náš Rumiškú mlýn je šacovaný r[ý]nských] 1500.

Ano roku 1851 dopustil Pán Bůh neštěstí, ohen veliký vyšel od Tomáše Rumiška, tak obje strany zhorely, aj kostel, vara⁶⁷ a škola. Byl tu tedy pan Kún, slova Božího kazatel, ten jel do Vídna [k] cisaru pánu, vyžádal po církvách almužnu, aj katolické cír[k]ve nám napomáhaly. Ten ohen vyše[l] ze Suchého rádku⁶⁸ od Tomáše Rumiška. P[o]tom sme sa zcházali do stodoly.

59 Pruská.

60 Inženýři, vyměřování stabilního katastru 1826.

61 Třikrát.

62 Tomáš Rumišek, nar. 5. září 1746, zemřel 16. března 1828 (nikoliv 1829).

63 Ondřej Rumišek, mlynář na čp. 4, nar. 13. prosince 1776, zemřel 28. července 1828; na konci řádku je vysvětlivka napsaná později – *pri Opletene*. V úmrtní matrice je poznámka: „*Ertrunken in dem Fluss Welika bey Kneždub*.“

64 Na žních, asi v Rakousku nebo v Uhrách.

65 Nejasné (soudobé zdravotní nařízení proti choleře?).

66 Na hranicích byly rozestaveny zdravotní kordony z vojáků a civilistů, aby nikdo nepřešel na Moravu a nepřenesl sem cholera.

67 Fara.

68 Viz pozn. 21.

PhDr. Jiří PAJER, CSc. (n. 1948), etnolog a archeolog, zabývá se výzkumem novokřtěnecké (habánské) keramiky a historickými podobami lidové kultury na jihovýchodní Moravě.

Chronicle of the Family of Rumíšek from Javorník

Abstract

There is a hand-written exercise book containing records about several generations of the local family of Rumíšek deposited in the parochial archive of Evangelical Church of Czech Brethren in Javorník (the region of Hodonín). Authentical records begin with the year 1764 and end in 1878 but there is an account of older historical records in the introduction passage beginning with the year 1605. The preserved handwritten chronicle is a unique literary document of Horňácko. The chronical tradition did not flourish in the region and what is more literacy was not a usual skill among local people. It was a common phenomenon that most of the inhabitants were not able to even write their names and it can be traced in archive sources in 18th and 19th centuries. Nevertheless, it is possible to find some exceptions even in this dismal cultural heritage such as villages which remained faithful to the traditions Czech Evangelical Church and its scholarship. The above-mentioned family chronicle from Javorník originated in this background.

Key words: Moravia, Moravian Slovakia, Javorník, folk literature, family memoirs from 18th and 19th century

Chronik der Familie Rumíšek aus Javorník

Zusammenfassung

Im Archiv des Pfarramts der Tschechoslowakischen Evangelischen Kirche in Javorník (deutsch Jawornik, Landkreis Hodonín) wird ein handschriftliches Heft aufbewahrt, das Aufzeichnungen mehrerer Generationen der hiesigen Familie Rumíšek enthält. Die authentischen Niederschriften beginnen mit dem Jahr 1764 und enden 1878, jedoch wurde in die einleitende Passage auch ein Überblick älterer historischer Angaben ab dem Jahr 1605 aufgenommen. Die überlieferte handschriftliche Chronik zählt zu den vereinzelt Schriftdenkmälern in Horňácko. In dieser ethnografischen Subregion gab es keine Chronistentradition, zudem waren ihre Einwohner meist nicht der Schrift mächtig. Jedoch war es ein allgemeiner Zustand, der in den Archivquellen im 18. und 19. Jahrhundert deutlich hervortritt, dass die Mehrheit der Bevölkerung nicht einmal unterschreiben konnte. Trotzdem können auch in diesem tristen Kulturerbe Ausnahmen gefunden werden. Es sind dies die Ortschaften, die den Traditionen der Böhmisches Brüder und ihrer Bildung treu blieben. In einem solchen Milieu entstand auch die Familienchronik aus Javorník.

Stichwörter: Mähren, Mährische Slowakei, Javorník, Volksschrifttum, Familienerinnerungen aus dem 18. und 19. Jahrhundert

MUZEUM VE STARÉM MĚSTĚ A PREZENTACE ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ VEŘEJNOSTI

Veronika Idríková, Státní okresní archiv Přerov

Martin Žižlavský, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Lokalita Na Valách, podobně jako další místa s velkomoravskými nálezy ve Starém Městě, byla prvně zkoumána již v osmdesátých letech 19. století. Rozsáhlé pohřebiště v této lokalitě poškozovala soustavně od roku 1897 těžba písku a docházelo tak k ničení archeologických nálezů. Tohoto zásadního problému si byl vědom staroměstský učitel Antonín Zelnitius, který se na podzim roku 1922 stal iniciátorem vzniku Muzejního spolku Starý Velehrad – Staré Město. Zelnitius byl k založení spolku inspirován setkáním s farmakologem a archeologem Janem Helli-chem, jenž byl mimo jiné zakladatelem muzea v Poděbradech.¹ Jedním z důvodů vzniku nového staroměstského spolku bylo právě vytvoření lokálního muzea, shromažďujícího archeologické nálezy, ale i další sbírky historické a etnografické povahy včetně odborné a regionální literatury.

Prvním předsedou spolku se stal Jan Němeček, jednatelem Bohumil Hurník, jehož brzy ve funkci vystřídal A. Zelnitius, který předal v roce 1927 jednatelství Karlu Hanákovi a sám se stal správcem staroměstského muzea.² Po druhé světové válce převzala kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu A. Zelnitia správcovství jeho manželka Josefa, která muzeum vedla do konce července 1955.³ Starost o manžela Josefu Zelnitiovou vyčerpávala, a navíc staroměstské muzeum převzalo pod svou správu Krajské muzeum v Gottwaldově, což znamenalo změnu v nárocích na osobu správce. V roce 1955 byla funkce správce muzea předána Emanuelu Lepkovi.

Otevření muzea předcházela počátek Zelnitiova výzkumu pohřebiště v lokalitě Na Valách od roku 1924 za plné podpory muzejního spolku.⁴ První instalace staroměstského muzea byla provedena v roce 1925 ve staré budově školy čp. 1. V roce 1929 byla přesunuta do školy čp. 1000 a v roce 1935 se muzeum opět stěhovalo, tentokrát do budovy staroměstské radnice,⁵ v jejímž prvním patře zabíralo pět místností a každá z nich byla věnována jinému tématu. Mimo prostory věnované archeologické sbírce (zabírala sedm plných skříní) bylo muzeum zaměřeno na místní lidový kroj, prezentaci obrazů Starého Města, výtvarné umění a sbírku historických zbraní. Její součástí byla také menší knihovna a depozitář.⁶

O zpřístupňování muzea veřejnosti se staral A. Zelnitius, otevírací dny byly ve středu a v neděli. Po připojení Starého Města

1 J. M. H. Archeolog Antonín Zelnitius. *Moravskoslovenské pomezí* 3, 1938, č. 2, s. 2–4.

2 ČOUPEK, Jiří. Velehradské historické spolky. *Sborník velehradský: třetí řada* 1, 1992, s. 28.

3 Dopis Josefy Zelnitiusové z 31. července 1955. Sbírká písemností archeologického oddělení SM sebraná Jiřím Pavelčíkem v devadesátých letech 20. století.

4 J. M. H. Archeolog Antonín Zelnitius. c. d., s. 2–4.

5 Muzeum v prostorách staroměstské radnice bylo slavnostně otevřeno 29. září 1935 a vernisáž expozice byla spojena s oslavami dvoustého výročí posvěcení staroměstského farního kostela sv. Michala.

6 A. Zelnitius udává přesný popis včetně rozměrů místností. Dopis z 8. července 1935. Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Historická společnost Starý Velehrad, Uherské Hradiště, nezpracováno.

Interiér muzea na staroměstské radnici. Staré Město, třicátá (?) léta 20. století. Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, digitální fond OF P043 Pozůstalost Antonína Zelníka, P043_00005_001.

k Uherskému Hradišti byly v roce 1943 sbírky uloženy v budově Slovákého muzea, v únoru 1945 do bezpečí krytu a v srpnu 1946 vráceny zpět na staroměstskou radnici.⁷ Prostory pro prezentaci sbírek veřejnosti byly muzejnímu spolku navráceny v květnu 1948.

Ve druhé polovině padesátých let byla budova radnice rekonstruována, muzeum tak bylo delší dobu nepřístupné a od února 1958 se objevovaly ze strany zástupců místního národního

výboru (dále MNV) snahy vystěhovat muzeum do jiných, méně vyhovujících prostor. Muzejní místnosti v prvním patře MNV měly být totiž využívány jinými místními organizacemi.⁸ Nakonec se přičiněním E. Lepky podařilo prostory muzea v budově MNV udržet až do května 1961, kdy byly archeologické sbírky přestěhovány do předsálí nově vzniklého Památníku Velké Moravy.

Zmíněný E. Lepka se narodil 1. prosince 1893 ve Vranové v domě čp. 3, kde jeho otec Jan byl podruhem.⁹ Vyučil se v roce 1912 zedníkem a pracoval v tomto oboru u několika stavebních firem. Po ukončení vojenské služby v roce 1920 se dále věnoval svému řemeslu v okolí Letovic, téhož roku se však přestěhoval do Starého Města a od listopadu pracoval s přestávkami až do roku 1928 ve zdejšímu cukrovaru. Jelikož práce v cukrovaru i jeho zednická profese byly sezónní záležitostmi, zřídil si roku 1929 firmu zabývající se autodopravou. Živnost autodopravce vykonával E. Lepka až do roku 1952, kdy v květnu nastoupil jako pracovník Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně (dále AÚ ČSAV) a působil na archeologických výzkumech ve Starém Městě jako technický pracovník. Z pozice zaměstnance AÚ ČSAV se dne 1. ledna 1955 stal zaměstnancem Krajského muzea v Gottwaldově a tímto zůstal až do penze.

Jako zedník byl E. Lepka mnohdy přítomen výkopovým pracím při stavbě domů, setkání s archeologickými nálezy ve Starém Městě bylo pro něj tedy nevyhnutelné. Učitel a archeolog A. Zelnitius si v roce 1926 poznamenal E. Lepku jako jednoho z nálezců archeologických artefaktů, konkrétně velkomoravské náušnice.¹⁰ Poválečných výzkumů Viléma Hrubého v Schilderově zahradě se účastnil pravděpodobně od počátku, protože v roce 1954 je V. Hrubým označen za zkušeného archeologického technika, schopného vypracovávat nálezové zprávy a pečlivě plány.¹¹ Kromě toho se osvědčil také při terénní prostorové identifikaci archeologických nálezů.¹²

Archeolog V. Hrubý se od roku 1949 stal stálým zaměstnancem Moravského zemského muzea.¹³ Na výzkumech, které vedl ve Starém Městě, byl často nepřítomný, a proto potřeboval zajistit za sebe pro tuto práci náhradu; osobu, která by zajišťovala vše od náboru brigádníků přes dozor na vykopávkách až po zpracování nálezů. Tímto jeho zástupcem se stal právě E. Lepka,¹⁴ který zastupoval V. Hrubého při samotných výkopových pracích a udržoval se svým nadřízeným čilý písemný styk. Část korespondence V. Hrubého a E. Lepky se zachovala v archivu Slováckého muzea společně s dalšími písemnostmi, vyhotovenými Lepkou a týkajícími se nejen archeologických výzkumů, ale také provozu staroměstského muzea, průvodcovské činnosti pro veřejnost po vykopávkách i v muzeu a také v částečně zpřístupněném Památníku Velké Moravy, vybudovaném na přelomu

7 BATŮŠEK, Stanislav. *Antonín Zelnitius. Osobnosti regionu*, 1994.

8 V letech 1956 a 1958 byl objekt MNV rekonstruován, poté měly být prostory muzea zabrány místním Československým muzeem mládeže. Pro účely muzea byly nabídnuty nevyhovující prostory v uhelných skladech a ve Svazarmu ve Starém Městě.

9 Rod Lepků žil již v 18. století ve vsi Vranová (okr. Blansko). Tomáš Lepka v 18. století a jeho syn Antonín Lepka počátkem 19. století byli domkaři, Antonínův syn František Lepka, děd Emanuela Lepky, vlastnil hospodářství na podsedku. František Lepka byl třikrát ženatý, z prvního manželství s Anežkou Řehořovou se mu narodili dva synové František a Jan. Oba žili se svými rodinami ve Vranové, František se oženil s Marianou Holekovou a jeho mladší bratr Jan s Marií, dcerou nádeníka a domkaře Jana Dvorského z Vranové. Z manželství Jana Lepky a Marie Dvorské pocházelo šest potomků. Jedno z dětí zemřelo brzy po narození, s rodiči tak zůstali dcery Josefa a Františka a synové Josef, Vincenc a nejmladší Emanuel. Emanuelův otec Jan Lepka žil s rodinou v podnájmu v domě čp. 6 ve Vranové, v roce 1900 pracoval jako hajný v lesích velkostatku Letovice a kromě toho se přizívoval jako nádeník v lomu. Emanuel Lepka se brzy po svém příchodu do Starého Města oženil s Helenou Talákovou, narozenou v roce 1896 ve Starém Městě. Zemřel 27. října 1972 a pochován byl na staroměstském hřbitově.

10 A. Zelnitius si k vyobrazení nálezů (náušnic) poznamenal: „Nalezl v betonu při stavbě základů domku č. 984 na Špitálkách v Nové ulici Emanuel Lepka.“ (ukázka nálezového deníku, přiložená k Zelnitiovu

Situace písečnicku Na Valách, v pozadí archeologicky zkoumané těleso valového opevnění. Staré Město 1930. Reprofoto L. Chvalkovský. Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti (dále Fotoarchiv SM UH).

dopisu z 2. dubna 1926). FIŠER, Zdeněk. „Slavná minulost Starého Města...“ (Počátky velkomoravských výzkumů v dopisech Antonína Zelnitia Antonínu Breitenbacherovi). *Slovácko* 41, 1999, s. 202.

11 Dopis V. Hrubého E. Lepkovi ze 17. února 1954. Sběrka písemností archeologického oddělení SM sebraná Jiřím Pavelčíkem v devadesátých letech 20. století.

12 Např. v roce 1954 E. Lepka při terénních stavebních úpravách staveniště sociální budovy strojní a traktorové stanice (STS) Staré Město správně rozpoznal ve výkopech sídlištní objekty se struskami a slitky barevných kovů. HRUBÝ, Vilém. Archeologický výzkum Starého Města v roce 1955. *Archeologické výzkumy*, 1956, s. 11.

13 GALUŠKA, Luděk. Prof. PhDr. Vilém Hrubý, DrSc. – 25. výročí jeho úmrtí. *Slovácko* 52, 2010, s. 189.

14 V dopise ze 6. května 1953 V. Hrubý píše E. Lepkovi: „Byl bych velmi rád a Vám velmi vděčen, kdybyste se letos opět mohl zúčastnit archeologických prací. Nevím, jste-li zaměstnán, ale s určitostí s Vámi počítám. Rád bych,

padesátých a šedesátých let. Dochovaný písemný materiál mimo jiné přibližuje tehdejší prezentaci archeologických nálezů z období Velké Moravy ve Starém Městě a v Modré u Velehradu.¹⁵

E. Lepka měl na starosti nejen technické zabezpečení archeologického výzkumu, ale také hlídal provizorní objekty – zastřešení kostelů Na Valách a v Modré, od roku 1954 také zastřešení kostela na Špitálkách ve Starém Městě. Tento objekt měl do počátku roku 1954 na starosti Jakub Němeček, který byl ovšem kvůli mzdovým nákladům na příkaz vedoucího Archeologického ústavu ČSAV Josefa Poulíka propuštěn, a jeho místo zaujal právě E. Lepka, kterému jeho pracovní místo zůstalo na osobní přímluvu V. Hrubého. Důležitým aspektem byla také skutečnost, že Lepka vlastnil automobil, s nímž mohl vykonávat inspekční cesty po svěřených objektech. Lepkův automobil byl využíván při návštěvách vedoucího archeologa V. Hrubého i k cestám na archeologická naleziště.¹⁶

Vykopávky pozůstatků velkomoravských kostelů Na Valách, na Špitálkách a v Modré byly po dokončení archeologických výzkumů kvůli jejich uchování a pro ochranu před nepřízní počasí zastřešeny a počátkem roku 1955 předány do správy Krajského národního výrobu Gottwaldov. Od 7. února 1955 všechny objekty tvořily pobočku Krajského muzea Gottwaldov a průvodcem po vykopávkách byl ustanoven E. Lepka.

Nález kostela v Modré byl roku 1953 zastřešen lehkou konstrukcí se střechou pokrytou lepenkou. Uzamykatelné objekty Na Valách a na Špitálkách byly řešeny nákladněji v podobě rozměrných dřevěných staveb se střechou, pokrytou pálenou krytinou, v objektu Na Valách byly prezentovány archeologické nálezy. Řešení konzervace objektů bylo od počátku zamýšleno jako provizorium, v plánu byla výstavba permanentních objektů nad všemi archeologickými lokalitami, z nichž byla realizována pouze výstavba Památníku Velké Moravy.

Revizní výzkum naleziště v Modré prováděl V. Hrubý v letech 1953–1954. Zastřešení zdejšího výkopu navrhoval E. Lepka již v říjnu 1953 jako zimní zabezpečení. Archeologická situace byla totiž poškozována nejen povětrnostními vlivy, ale také nevhodným chováním návštěvníků, kteří vnikali i přes zákaz přímo do výkopu. Počínaje 21. listopadem 1953 vybudovali čtyři stavební dělníci zastřešení tohoto archeologického nálezu. Již v květnu následujícího roku poškodila vichřice lepenkovou střechu a v srpnu vítr a průtrž mračen ji poničily natolik, že dvěma velkými otvory vnikla do objektu dešťová voda, která zaplavila archeologický nálezu. E. Lepka navrhoval, že by bylo vhodné přístřešek nahradit pevnější dřevěnou stavbou, podobně jako na objektu ve Starém Městě. Zastřešení však bylo třeba okamžitě opravit, V. Hrubý proto žádal o finanční zajištění oprav Krajské muzeum v Malenovicích, Krajský odbor kultury v Gottwaldově a Státní památkovou péči v Praze. Další oprava střechy byla nutná i v létě roku 1959, výstavba dřevěného provizoria se však nikdy neuskutečnila. V roce 1964 se zde stále nacházelo zastřešení, kryté lepenkou, archeologický nálezu byl kvůli zabezpečení před povětrnostními podmínkami částečně zahrnut hlínou.¹⁷ Ke změně nevyhovujícího stavu památky došlo v roce 1968, kdy byl reliéf kostela zvýrazněn novým zdivem.

Pozůstatky velkomoravského kostela ve Starém Městě na Špitálkách a přilehlé pohřebiště objevil 10. září 1949 A. Zelnitius při kontrole šterkopíkové těžby, která zde probíhala, a zjistil, že bagr odtěžil část naleziště. O dva dny později lokalitu navštívili pracovníci Archeologického ústavu ČSAV. První archeologický výzkum lokality byl přerušen 7. října 1949 a výkop byl následně provizorně zastřešen, aby byl ochráněn před povětrnostními vlivy.¹⁸ Archeologický výzkum pod vedením J. Poulíka zde pokračoval od června do srpna 1950.¹⁹ Poté byl negativ základů kostela zajištěn stavbou dřevěného provizoria, zastřešeného pálenou křtinou.

Provizorium nad archeologickou situací Na Valách. Staré Město 1951. Foto J. Pavelčík. *Vlastivědný věstník moravský* 2011, s. 156.

abyste i po skončení výzkumu zůstal trvale zaměstnán v Archeologickém ústavě – o tom a o platu bychom se dohodovali ústně. Nyní mně však běží o to, abyste se uvolnil a abyste mi dělal na nalezišti zástupce. Proto, prosím, už teď se ptejte mezi lidmi a shánějte pracovníky.“ Sbíрка písemností archeologického oddělení SM sebrána Jiřím Pavelčíkem v devadesátých letech 20. století.

15 Inventurní soupis pro interní potřeby Slováckého muzea byl proveden na jaře roku 2022.

16 Podle výpisu z knihy jízd používání osobního automobilu pro účely archeologického výzkumu ve Starém Městě za 1. pololetí roku 1954 E. Lepka vykonal v květnu 9 služebních jízd, v červnu 18 služebních jízd a 1. července 1 jízdu. Celkově ujel 779 km.

17 POŠMOURNÝ, Josef. Velkomoravské památky a úkoly památkové péče. *Památková péče* 24, 1964, s. 313.

18 POULÍK, Josef. Nálezy kostela z doby říše Velkomoravské v trati Špitálky ve Starém Městě. *Památky archeologické* 46, 1955, s. 310.

19 Tamtéž, s. 310.

Interiér provizoria Na Valách s archeologickou expozicí. Staré Město, padesátá léta 20. století. Reprofoto L. Chvalkovský. Fotoarchiv SM UH.

Na jaře roku 1957 byla v blízkosti dřevěného provizoria na Špitálkách zřízena střelnice Svazarmu. Střelci dle Lepkovy zprávy záměrně cílili na objekt provizoria, prostříleli okapové svody a údajně střelbou ohrožovali návštěvníky lokality. E. Lepka proto požadoval zrušení střelnice. V létě 1959 došlo k vloupání do objektu, dveře byly vypáčeny krumpáčem. Podobně bylo vniknuto i do objektu v Modré. Opravu dveří provedl E. Lepka osobně. Téhož léta také upozorňoval kompetentní orgány na nutnost opravy pálené střešní krytiny. Za rok 1959 byla škoda na rozbitých střešních taškách vyčíslena na 600 Kčs. Poškozování objektu pokračovalo i v následujícím roce, počátkem března byly opět vypáčeny vstupní dveře. Ve stejné době byla poškozena i střešní krytina kamením, které na budovu házela zdejší školou povinná mládež.²⁰ V dalších letech však šel zájem o provizorium na Špitálkách stranou, neboť E. Lepka měl na starost nově vybudovaný Památník Velké Moravy. Definitivní rozřešení nejasné situace, co s archeologickým nálezem negativu základů kostela, nastalo v roce 1968. Tehdy, podobně jako v případě nálezu kostela v Modré, byl negativ základu překryt izolací a na izolační lepence bylo pak vyzděno nové základové zdivo a terén okolo upraven.

20 E. Lepka uvádí jmenovitě tři konkrétní žáky, které se mu podařilo při jejich činnosti nachytat. Kromě házení kamení na budovu a střechu, po níž také šplhali, měli žáci na svědomí i roztlučenou skleněnou vývěsku. Apel na rodiče a místní školu nechal E. Lepka vyhlásit místním rozhlasem.

V lokalitě Na Valách objevil V. Hrubý v jarních měsících roku 1949 pozůstatky kostela z 9. století. Dřevěný objekt s pálenou krytinou, zabezpečující tento archeologický nález, byl vybudován v roce 1950. Na sklonku roku 1953 bylo nutno tuto provizorní stavbu opravit. Podle zprávy E. Lepky potřebovalo provizorium nutnou údržbu, a hlavně podepření trámy z jižní strany. Tato oprava byla realizována v prosinci roku 1953.

Ve druhé polovině roku 1956 byl projednáván odkup pozemků s archeologickými nálezy v Modré a Na Valách, kde podle

plánu mělo následujícího roku dojít k přípravám stavby trvalého zděného objektu budoucího Památníku Velké Moravy. Prvotní plán výstavby památníku zahrnoval nejen muzejní expozici, ale také rozsáhlé zázemí pro archeology a další pracovníky.²¹ Tato ambiciózní část projektu však nebyla uskutečněna a svým způsobem byla realizována až o více jak šedesát let později v podobě výstavby Cyrilometodějského centra. Se samotnou stavbou objektu památníku bylo započato v průběhu léta 1958. Počátkem srpna bylo uvnitř provizorní dřevěné budovy vyhotoveno menší dočasné zastřešení archeologické situace. Na tyto práce navázala stavba trvalého objektu, který byl v srpnu 1960 dle Lepkových slov „zhruba“ hotov. Pro „jistě“ závady však nemohla být instalována expozice. Etnograf a pozdější ředitel Slovákckého muzea Josef Jančář upozorňoval Lepku, že je možnost vystavit archeologické exponáty provizorně v předsálí památníku. Podle výkazu činnosti za první čtvrtletí roku 1960 je patrné, že v Památníku Velké Moravy byly konány komentované odborné prohlídky i přes skutečnost, že expozice archeologických nálezů nebyla ještě instalována. E. Lepka v tomto období zde provedl nejméně dvě školní výpravy.

Z následujícího období jsou k dispozici záznamy o závadách a úmyslném poškození objektu památníku. E. Lepka na sklonku června 1960 podal zprávu o stavu objektu památníku Na Valách. Okna budovy nebyla správně zasklená, při dešti jimi tekla do interiéru voda. Lepka uvedl, že již jednou byla oprava oken provedena, ovšem ukázalo se, že zcela nedostatečně. Docházelo i k zatékání dešťové vody do hlavního sálu skrze střešní okna. Další závažnou závadou byly nevyhovující a špatně řešené okapy a chříče. Voda vyplavovala navážku kolem základů památníku a znečišťovala stěny budovy. Přímo okapových žlabů na střeše se týká další Lepkovo upozornění z druhé poloviny července 1960. Okapy měly malý sklon, voda v nich stála a prosakovala stropem do hlavního sálu památníku. E. Lepka soudil, že klempířské práce byly provedeny značně neodborně. Podle přiloženého plánu lze bezpečně lokalizovat místa, kudy vnikala dešťová voda do interiéru hlavního sálu. Jedním tímto místem byla stěna

21 Dle blíže neurčené rukopisné poznámky byly na stavbu památníku a archeologického pracoviště tyto požadavky: objekt měl obsahovat kromě samotného expozičního sálu a předsálí také archeologický depozitář, antropologický depozitář, archeologickou a antropologickou laboratoř, skladiště na nářadí, skladiště na nezpracovaný nálezoový materiál, ateliéry pro grafika a fotografa, knihovnu se studovnou, přednáškovou místnost, klubovnu, velkou pracovnu a dvě kancelářské prostory, byt pro správce a průvodce, dvě hostinské místnosti s jedním až dvěma lůžky pro hosty, garáž pro dva vozy, vrátnici s telefonem a centrálou rozvodu elektrické sítě, větší šatnu, místnost pro prodej propagačních materiálů, sklep a půdu.

Provizorium nad archeologickou situací na Špitálkách v době konzervace negativu základů církevní stavby. Staré Město 1968. Foto R. Snášil. Fotoarchiv SM UH.

Špitálky, konzervace negativu základů velkomoravského kostela. Staré Město 1968. Foto R. Snášil. Fotoarchiv SM UH.

22 V březnu 1961 E. Lepka sděluje, že mládež ničí zeleň, šplhá po střeše a kamením rozbíjí okna a ohrožuje tak návštěvníky muzea. Kamenem byla poškozena velká skleněná tabule v jednom z oken, údajně mělo dojít i ke zranění návštěvníků, a to právě hoseným kamenem. Upozornil také na nutnost areál kolem památníku oplotit a muzeum uzavřít do té doby, než bude plot postaven. V polovině července 1961 E. Lepka přistihl několik chlapců, kteří ryli do okenních výplní „neslušné obrazce“ a údajně se pokoušeli o vymáčknutí tabule skla. Počátkem září téhož roku E. Lepka zjistil, že jedno ze střešních oken bylo prostřeleno a žádal ředitelství Slovákého muzea, aby podalo trestní oznámení na neznámého pachatele. Poškození objektu pokračovalo i následujícího roku.

oddělující hlavní sál od předsálí, dalšími dvěma bylo severozápadní a severovýchodní nároží hlavního sálu. V listopadu 1960 se v památníku sešla komise, která určila několik konkrétních závad na budově objektu. Do hlavní haly skutečně zatékalo v důsledku nedostatečného oplechování žlabů, projektované chrliče způsobovaly, že při větru voda nevtékala do jímk v dlažbě a zamáčela okolní zdivo a dlažbu.

Podmáčená terasa kolem objektu hrozila v jednom místě sesutím. Do hlavní haly zatékalo i jednoduchými okny, které byly dle názoru členů komise nevhodně řešeny a nedostatečně utěsněny. Poslední závadou bylo zjištění, že objekt nebyl doposud připojen k elektrické síti. V květnu 1961 další komise vyhodnotila potřebné kroky k dokončení Památníku Velké Moravy. Po přestěhování archeologického muzea z prostor MNV Staré Město v termínu do konce května mělo dojít ke zpřístupnění památníku veřejnosti. Zároveň však komise konstatovala, že závady zjištěné v roce 1960 nebyly doposud odstraněny. Stejně tak chyběla sociální zařízení a nebyla dokončena úprava vstupního prostoru před památníkem. Objekt památníku ovšem netrpěl jen technickými závadami. Hlavně ze strany místní školní mládeže docházelo i k jeho úmyslnému poškozování.²²

V archeologickém muzeu v prostorách MNV Staré Město a také v objektu památníku vykonával E. Lepka také průvodcovskou činnost jak pro jednotlivce, tak pro organizované zájezdy a školní skupiny. V roce 1960 činilo vstupné pro hromadné výpravy 0,50 Kčs pro dospělé a 0,20 Kčs pro mládež. Školní výpravy z okresu Uherské Hradiště měly vstup zdarma. Délka prohlídky byla dle přání návštěvníka a začínala v archeologickém muzeu na MNV. Pak se návštěvníci přesunuli v Lepkově doprovodu k objektu Na Valách, kde prohlídka pokračovala zhruba půlhodinovou přednáškou. Po vybudování dřevěných provizorií Na Valách i na Špitálkách prováděl E. Lepka zájemce i v těchto objektech.

Podle Lepkových výkazů zhlédlo v roce 1959 archeologickou expozici v budově MNV a Památník Velké Moravy celkem 3 753 návštěvníků, na vstupném bylo vybráno 1 138,80 Kčs. Vy-

Oslavy 20. výročí objevu pozůstatků kostela Na Valách 23. září 1969. Emanuel Lepka (vlevo) přebírá pamětní medaili z rukou archeologa Viléma Hrubého. Staré Město 1969. Reprofoto L. Chvalkovský. Fotoarchiv SM UH.

kaz za rok 1960 uvádí celkem 3 497 návštěvníků, z toho 2 290 dětí. V prvním pololetí roku 1961 bylo evidováno 2 334 návštěvníků, ve druhém pololetí téhož roku 3 396 návštěvníků, z toho 69 hromadných výprav. Kromě domácích navštívilo velkomoravské památky ve Starém Městě také několik skupin ze zahraničí.²³ Výkaz činnosti za první pololetí roku 1961 dále uvádí, že dřevěné provizorium na lokalitě ve Špitálkách sloužilo pro prohlídky odborných pracovníků i případných zájemců ze stran veřejnosti. Přístřešek nad kostelem v Modré krytý lepenkou byl kvůli svému špatnému stavu pro hromadné skupiny nevyhovující, jednotliví zájemci archeologickou lokalitu mohli stále navštívit. V roce 1962 byl Památník Velké Moravy otevřen pro veřejnost denně kromě pondělí od 9 do 17 hodin. Polední přestávka se konala mezi 12. a 13. hodinou. V témže roce navštívilo Památník Velké Moravy 3 009 platících návštěvníků, školní výpravy z okresu Uherské Hradiště, které vstupné neplatily, činily 1 246 žáků, celkem tedy 4 255 návštěvníků. Tržba na vstupném činila 1 423,50 Kčs.

Památník Velké Moravy byl v roce 1964 uzavřen kvůli technickému stavu budovy a nevhodné instalaci exponátů. K znovuotevření pro veřejnost došlo o dva roky později, od roku 1969 byla v památníku přístupná nová stálá expozice. Památník Velké Moravy společně s ostatními venkovními lokalitami byl zároveň zařazen mezi Národní kulturní památky I. kategorie.

Mládež, pravděpodobně z řad studentů, poškozovala budovu, šplhala po hromosvodu a poškozovala jej, házela na objekt kamení a došlo dokonce i k znečištění oken, dveří a klik fekáliemi. Věc tehdy šetřila i Veřejná bezpečnost. V některých případech uvádí E. Lepka mladistvé delikventy jmény.

23 Například studenti z vysoké školy z Drážďan, redakce Rádia Berlín, exkurze z New Yorku a studentka z Nairobi.

Bc. Veronika IDRÍKOVÁ (n. 1992), archivárka Státního okresního archivu Přerov. Její zájmy jsou historie regionu Uherskohradištska a Olomoucka, genealogie a dějiny čtení a čtenářství.

Bc. Martin ŽIŽLAVSKÝ (n. 1987), pracovník Slovákého muzea v Uherském Hradišti – Památníku Velké Moravy. Jeho zájem je historie regionu Chřibů a Olomoucka, genealogie a epigrafika.

Museum in Staré Město and Presentation of Archaeological Findings to the Public

Abstract

The study brings the insight into the history of museum in Staré Město the existence and beginning of which is connected with archaeological excavations of the settlements of Great Moravian Empire carried out by Antonín Zelenitius. Museum in Staré Město founded from the initiative of Museum Society of Old Velehrad – Staré Město did not collect only archaeological artifacts but also books and ethnographical collections. In the 50s of 20th century the visitors could enjoy not only the exhibits but also commented tours of respective archaeological sites (Na Valách, Špitálky, Modrá – Hrubý díl). At that time the working of the museum as well as guiding activities in respective localities were performed by Emanuel Lepka who was also a main technical worker during archaeological excavations, carried out by an archaeologist Vilém Hrubý. Archaeological collections of the Museum in Staré Město became part of first exhibitions in The Memorial of Great Moravian Empire.

Key Words: Velká Morava, Staré Město, Na Valách, Špitálky, Modrá, archaeological research, museum, Antonín Zelnitius, Vilém Hrubý, Emanuel Lepka, Memorial of the Great Moravian Empire

Das Museum in Staré Město und seine Präsentation archäologischer Funde für die Öffentlichkeit

Zusammenfassung

Der Beitrag bringt einen Blick auf die Geschichte des Museums in Staré Město, dessen Anfänge untrennbar mit den von Antonín Zelnitius vorgenommenen Ausgrabungen der Fundstätten des Mährerreichs verbunden sind. Dieses Museum, gegründet auf Initiative des Museumsvereins Starý Velehrad – Staré Město, trug jedoch nicht ausschließlich archäologische Artefakte zusammen, sondern auch Bücher oder ethnografische Sammlungen. In den 1950iger Jahren standen der Öffentlichkeit neben einem Besuch des Museums auch kommentierte Besichtigungen der einzelnen Fundstätten (Na Valách, Špitálky, Modrá – Hrubý díl) offen. In dieser Zeit kümmerte sich um den Betrieb des Museums und um die Führungen in ihm und in den Fundstätten Emanuel Lepka, der auch der technische Hauptmitarbeiter bei den vom Archäologen Vilém Hrubý geleiteten Ausgrabungen war. Die archäologischen Sammlungen des Museums Staré Město wurden Anfang der 60iger Jahre Teil der ersten Ausstellungen der Mährerreich-Gedenkstätte.

Stichwörter: Mährerreich, Großmährisches Reich, Staré Město, Na Valách, Špitálky, Modrá, Grabungen, Museum, Antonín Zelnitius, Vilém Hrubý, Emanuel Lepka, Mährerreich-Gedenkstätte

K životnímu jubileu Lubomíra Slezáka

V květnu 2022 se dožil významného životního jubilea jeden z předních českých odborníků na československé dějiny meziválečného a poválečného období, dlouholetý člen redakční rady Slovácka, doc. PhDr. Lubomír Slezák, DrSc. Narodil se 15. května 1932 v Miloticích u Kyjova. Po absolvování tamní obecné školy studoval na kyjovském gymnáziu. Ovlivnila jej však rodinná tragédie spojená s protektorátní dobou: jeho otec byl za odbojovou činnost zatčen gestapem a na počátku roku 1945 popraven. Lubomír Slezák dokončil středoškolská studia po válce, maturitu složil roku 1951 a byl přijat na vysokou školu. Využil možnosti, kterou nabízela československo-sovětská výměna vysokoškolských studentů, aby odejel do Moskvy, na jejíž Lomonosovově státní univerzitě studoval moderní dějiny. Po absolutoriu a návratu do Československa působil jako pedagog na společenskovědných katedrách Vysoké školy zemědělské v Brně. Tehdy se prohloubil jeho zájem o československé hospodářské dějiny, který se společně s otázkami protifašistického odboje na jihovýchodní Moravě, v nichž spolupracoval s kolegy z Vojenského historického ústavu, stal jeho hlavním odborným profilem. Disertační práci na téma *Partyzánské hnutí na jihovýchodní Moravě* obhájil na filozofické fakultě brněnské univerzity, nesoucí v letech 1961–1990 jméno Jana Evangelisty Purkyně, v roce 1965.

V uvolněnější 2. polovině šedesátých let 20. století byla na Vysoké škole zemědělské v Brně obnovena, v roce 1949 přerušena, výuka a výzkum sociologie vesnice a zemědělství. L. Slezák se zapojil do takto zaměřeného bádání i přípravy učebnic. Jenomže normalizační pohlaví nehodlali tuto tematiku tolerovat. Až příliš by ukázala, jak se státní dirigismus projevil v československém zemědělství negativně. Katedra dějin sociolo-

gie byla na Vysoké škole zemědělské v roce 1969 zrušena a L. Slezák byl nucen z vysoké školy odejít. Po dvouletém působení na Inspektorátu bezpečnosti práce se mu naskytlá příležitost „zakotvit“ v Historickém ústavu ČSAV, v době normalizace přejmenovaném na Ústav československých a světových dějin ČSAV. Současně mohl alespoň občas externě působit na katedře dějepisu pedagogické fakulty. Kdežto výuce se L. Slezák věnoval jen zčásti, Historickému ústavu zůstal věrný, s jednou výjimkou, až do odchodu do důchodu na počátku prvního desetiletí 21. století. Výjimkou byl Ústav slavistiky ČSAV, který v letech 1988–1990 poněkud nesourodě spojoval společenskovědné pobočky pracovišť ČSAV se sídlem v Praze. L. Slezák dokonce stál v jeho čele.

Poté co byl Ústav slavistiky v polovině roku 1990 zrušen, Lubomír Slezák se vrátil spolu s dalšími kolegy – historiky – do pobočky Historického ústavu ČSAV, v nějž byl po listopadové revoluci reorganizován Ústav československých a světových dějin.

L. Slezák v ní pracoval vedle několika koryfejí české vědy, kterým normalizační režim bránil odborně působit. Po vynucené vědecké cézuře se mohli vrátit ke své práci až na počátku roku 1990. Především se jednalo o prvního vedoucího obnovené pobočky Historického ústavu Jaroslava Mezníka a po jeho odchodu na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity o druhého vedoucího pobočky, Jaroslava Marka. Jaroslav Mezník i Jaroslav Marek proměnili pracoviště v mezinárodně respektované a uznávané. Stěžší se proto mohli smířit s redukcí, která ji, stejně jako i další pracoviště ČSAV, postihla při celkové rozpočtové restrikci ČSAV po rozdělení Československa k 1. lednu 1993 – Akademie věd České republiky. Lubomír Slezák se v polovině roku 1993 ujal složitého úkolu vedoucího integrovat do zmenšeného kolektivu pracovníků pobočky Historického ústavu několik odborníků na dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy, kteří do té doby působili v Ústavu dějin střední a východní Evropy ČSAV, jenž byl rozhodnutím Akademického sněmu, spolu s více než desítkou dalších ústavů AV ČR, v roce 1993 zrušen. O tom, že se cíl vytvořit novou, plně životaschopnou odborníky naplněnou pobočku podařil doc. Slezákovi splnit, svědčí následný dlouhodobý trend tohoto pracoviště: nezaměřovat se jen na české/československé dějiny, ale sledovat je v jejich širších mezinárodních souvislostech, především v kontextu vývoje dějin východní a jihovýchodní Evropy a reagovat v historickém kontextu na aktuální politické i společenské otázky.

Lubomír Slezák se habilitoval v roce 1989 na filozofické fakultě brněnské univerzity a v témže roce obhájil doktorskou disertaci na téma poválečné obnovy pohraničí českých zemí. Jeho publikace *Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce* vyšla knižně v témže roce. V letech 1993–1996 zastával funkci vedoucího brněnské pobočky Historického ústavu AV ČR a současně se vrátil k externí pedago-

gické činnosti, zejména na Mendlově zemědělské a lesnické univerzitě v Brně.

V devadesátých letech navázal na svůj dřívější výzkum dějin československého zemědělství, především jeho meziválečné doby. Zaměřil se zejména na pozemkovou reformu, její sociální aspekty a na celkové zhodnocení státního intervencionismu v zemědělském podnikání. Upozornit je třeba zejména na jeho monografii *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, kterou připravil spolu se svým dlouholetým kolegou a přítelem, nedávno zesnulým Vlastislavem Lacinou. Současně i nadále sledoval problematiku obnovy československého pohraničí a otázky emigrace a reemigrace. V těchto tématech se rozvinula jeho dlouholetá spolupráce se dvěma kolegy z Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity – Františkem Čapkou a Jaroslavem Vaculíkem. Jejich společné práce, zejména *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce* (Brno 2005) a *Cukrovarnictví do roku 1938 a agrární strana* (Brno 2011), jsou trvalým vkladem do poznání minulosti hospodaření Československé republiky.

Lubomír Slezák publikoval za svůj bohatý vědecký život několik desítek dalších odborných studií, recenzí, anotací i zpráv z vědeckého života. Z jeho pera vzešla řada hesel monumentálního díla Historického ústavu AV ČR – *Encyklopedie českých dějin*. Působil i jako editor jubilejních sborníků a kolektivních monografií; činný byl v řadě redakčních rad odborných periodik. Kromě *Slovácka* např. v *Moderních dějinách a Historickém atlasu měst České republiky*. Významný byl i jeho odborný a organizační přínos ve Společnosti pro hospodářské (a sociální) dějiny. A zcela mimořádná byla jeho práce při přípravě a organizování tradičních mezinárodních konferencí historiků-agraristů pořádaných ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti v letech 1990–2012.

Život Lubomíra Slezáka vždy byl pestrý. Vedle intenzivního soustředění na odbornou a odborně organizační činnost nikdy

nezapomínal na svoji rodinu, domovská brněnská Černá Pole, okolí Blanska, kde s citem pro rukodělnou práci opravoval a udržoval rodinnou chatu, a především na rodné Milotice a Kyjov, kam pravidelně zajížděl za svými příbuznými a známými. V posledních letech se jeho nepostradatelnou společnicí stala fenka čivavy Julinka, se kterou byl ochoten, navzdory nepříznivým způsobeným např. koronavirovou pandemií, každodenně absolvovat několikakilometrové procházky. A to nejcennější, co Lubomíru Slezákovi je vlastní dodnes: jeho životní optimismus a radost z toho, že může předávat životní i odborné zkušenosti.

Vážený pane docente, za všechny Vám blízké spolupracovníky se sklenkou Vámi milovaného jihomoravského vína – ad multos annos!

Radomír Vlček

Pozdrav Blance Rašticové

Celých čtyřicet jedna let se ke kolegyni PhDr. Blance Rašticové chodilo pro radu anebo přátelsky radu podat, nejprve jen kousek o dvoje dveře vlevo a pak dvoje dveře vpravo, později pak přes celou dlouhou chodbu. Ano, tak tomu bylo od doby, kdy Blanka Rašticová měla velký podíl na znovuoobnoveném historickém oddělení Slováckého muzea a tehdy se vzájemná spolupráce mezi ostatními odděleními začala čile rozvíjet. Bylo to období naplněné kromě odborné muzejní práce mnoha novými aktivitami, nejrůznějšími akcemi, které jsme po celou dobu společného působení ve Slováckém muzeu vymýšlely a samozřejmě rády uskutečňovaly. Blanka Rašticová byla důležitou součástí skvělého kolektivu pracovníků a přispívala k dělnému, ale zároveň přátelskému muzejnímu soužití na pracovišti, ale i mimo něj. Její obsáhlé curriculum vitae sepsal v jubilejním článku k jejím šedesátinám Jiří Čoupek,¹ kde podrobně popsal Blančinu činnost za dobu jejího působení v muzeu, především co vytvořila, vymyslela, zorga-

nizovala, sepsala. V dnešním jubilejním pozdravu proto vzpomenu její odbornou muzejní činnost, propagaci města a v neposlední řadě její rozsáhlé společenské aktivity za posledních deset let, kdy se jí hodně dařilo, jak v práci, tak v osobním životě.

Blanka Rašticová je vystudovaná historička-archivářka, která od roku 1993 zastávala funkci zástupce ředitele, kde se osvědčila jako schopná organizátorka. Jejím přičiněním se v posledních letech v muzeu zmodernizovala evidence sbírek, podílela se na vývoji nového systému evidence sbírkových předmětů muzeí a galerií – příspěvkových organizací Zlínského kraje (tzv. ESSP). Sama se přičinila o to, že se stala jednou ze zakládajících členů Muzejního spolku v Uherském Hradišti a od jeho vzniku (2004) zastává funkci místopředsedkyně spolku. Její činnost potažmo nápaditost programu spolku je jejími členy přijímána s obdivem.

Velkou zásluhou má na propagaci města a městských památek, na vzdělávacích programech s tématem historie města a regionu pro děti, mládež i seniory. Dodnes se podílí na reprezentaci Uherského Hradiště komentovanými prohlídkami města, které pro širokou veřejnost pořádá ve svém volném čase

a zdarma. Její expozice v prostorách bývalé jezuitské koleje o dějinách města Uherské Hradiště – město královské je stále hojně navštěvovaná, neboť její součástí je unikátní virtuální prohlídka města z roku 1670 a interaktivní model pevnosti Uherského Hradiště. Jubilantka má velký podíl na zavedení elektronické Encyklopedie města Uherského Hradiště v roce 2017; je možné ji pokládat za autorku a spoluorganizátorku. Díky své jazykové vybavenosti a komunikativnosti je dodnes předsedkyní Spolku přátel města Mayen, jehož činnost se obnovila v roce 2011. Do roku 2014 pracovala ve výboru Spolku přátel literatury a Knihovny B. B. Buchlovana v Uherském Hradišti a podílela se na organizování jeho činnosti. Po léta zastávala funkci předsedkyně Komise regionální historie Moravy a Slezska Asociace muzeí a galerií, dodnes je svým odborným přínosem pro práci v redakční radě časopisu Slovácko a Zpravodaje města Uherského Hradiště. Od roku 2010 byla členkou zastupitelstva a od roku 2014 členkou Rady města Uherské Hradiště, s čímž bylo spojené i její členství ve správní radě Nadace pro obnovu městské památkové zóny a v komisi architektury.

Blanka Rašticová plně využívá svých znalostí historie města i regionu, což jí umožňuje veřejně působit prostřednictvím studií, přednášek či průvodcovské činnosti. Od roku 2012 napsala přes šedesát drobných novinových článků a příspěvků do Zpravodaje města Uherského Hradiště. V týdeníku Dobrý den s Kurýrem publikovala zajímavý seriál *Za zdmi mařatického hřbitova*, ve kterém upozornila na hroby a hrobky nejrůznějších osobností a hroby a hrobky s uměleckými díly. V posledních letech se podílela na více než deseti monografiích obcí a měst. V roce 2017 napsala studii do knihy *Hradčovice a Lhotka ve víru času*, v roce 2020 psala o památkách a historii v monografiích *Popovice: slovácká obec v letech 1220–2020*, *Vážany: dějiny a život obce*, *Podolí: obec nad Olšavou*. Poslední dvoudílnou publika-

ci *Uherský Brod: město královské*, do které přispěla s kolegyní Janou Spathovou obsáhlejší částí týkající se památek města, vydalo město Uherský Brod v roce 2022. V témže roce spolupracovala s Jaromírou Čoupkovou na vydání knihy *Toulky městem Uherské Hradiště*.

Své kulturně-historické znalosti uplatňuje Blanka Rašticová v odborných komisích nejen města, ale i v poradních orgánech regionálního i celostátního zaměření dodnes. Je uznávanou odbornicí v oblasti regionálních památek, historie a muzeologie vůbec. Pro svoji příkladnou pracovitost a odbornou angažovanost byla v roce 2018 Blance Rašticové předána Cena města Uherského Hradiště za rok 2017 a v letech 2016 a 2020–2022 byla nominována na cenu Pro Amicos Musae (Pro přátele múz).

Do další desítky přeji milé spolupracovníci stálý elán a chuť do odborné práce! Nejvíce však přeji dobré zdraví, které k uskutečnění všech svých cílů potřebuje nejvíce.

Blani, ad multos annos!

1 ČOUPEK, Jiří. Jubileum Blanky Rašticové. *Slovácko* 54, 2012, s. 285–286.

Ludmila Tarcalová

Jiří Mitáček a Vladimír Vavřínek. Uherské Hradiště-Sady: 500 let křesťanství ve střední Evropě. IV., Historické souvislosti 9.–13. století. Brno: Moravské zemské muzeum, 2021. 115 s., četná barevná i černobílá vyobrazení a mapy.

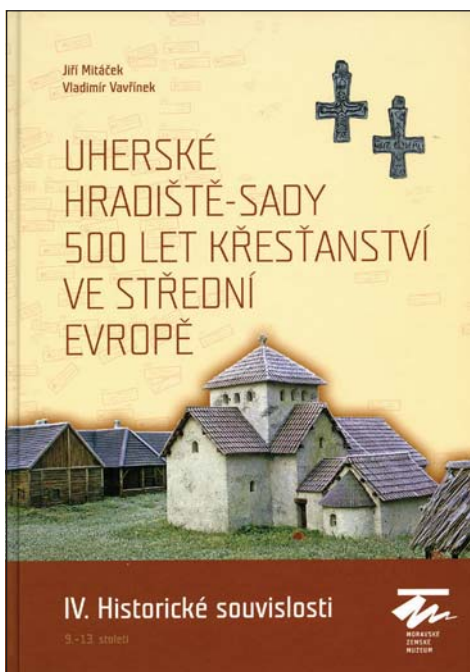
Moravské zemské muzeum v posledních letech přistoupilo k vícesvazkovému zhodnocení archeologických výzkumů na významné lokalitě v Uherském Hradišti-Sadech, známé jako Sadská výšina nebo též Výšina sv. Metoděje. Po 1. svazku, vydaném roku 2018 a obsahujícím katalog hrobů z 9.–13. století, následoval 4. svazek, mapující historické souvislosti nálezů na výšině.

Knihu napsali dva autoři. Větší část knihy zaměřenou na historický vývoj a význam

uvedené lokality v širokém historickém kontextu zpracoval Jiří Mitáček – historik-medievista s dlouhodobým zaměřením na církevní dějiny a na středověké dějiny jihovýchodní Moravy. Menší část mapující vývoj křesťanství na Velké Moravě se zvláštním zřetelem na dílo byzantské misie pochází od Vladimíra Vavříňka – nestora české byzantologie a předního znalce cyrilometodějské problematiky.

Knihu otevírá právě Vavříňkova kapitola Křesťanství na Velké Moravě (s. 9–29). Autor zde nabízí komplexní shrnutí procesu christianizace Moravy od působení kněží z Franské říše a aquilejského patriarchátu v 1. polovině 9. století přes příchod byzantské misie v letech 863/64, její komplikované osudy za života svatých Konstantina-Cyrila a Metoděje, počátky moravského arcibiskupství a jeho krizi po Metodějově smrti až po epilóg moravské církevní organizace po přelomu 9. a 10. století. Vavříňkův text nemohu hodnotit jinak než jako mimořádně zdařilý: faktograficky přesný, přehledně strukturovaný a velmi čtivý. Pokud k němu vznesu několik drobných výhrad, rozhodně to nic nemění na tomto hodnocení.

První drobná výtka se týká interpretace některých velkomoravských sakrálních staveb. Vavříňkův výklad působí koherentně a velmi přesvědčivě, ale bylo by vhodné připustit, že ne všechny prostorové souvislosti jsou v archeologickém a historickém bádání bezvýhradně přijímány. Jde zejména o interpretaci největších známých velkomoravských kostelů: trojlodní baziliky v Mikulčicích a kostela na Sadské výšině, které oba zřejmě pochází již z 1. poloviny 9. století. Dle Vavříňka je mikulčická bazilika dílem franské misie a zřejmě šlo o sídelní kostel pasovských archipresbyterů na Moravě (s. 11 a 21), zatímco počátky sadského kostela jsou spojovány s misími z aquilejského patriarchátu (s. 10). Právě tento kostel se posléze měl stát sídlem Metoděje – nejprve jako misijního arcibiskupa, posléze i jako moravského metropolity (s. 21). Přestože

Jiří Mitáček se ve druhé části knihy rovněž přiklání k této koncepci, přináší pro ni řadu argumentů a dále ji rozvíjí, nezamlčuje odlišné názory a připouští, že funkce obou velkých kostelů není jasná beze zbytku a po celou dobu existence Velké Moravy (v literatuře se např. stále nachází také teze o sídle Metodějova arcibiskupství při mikulčické bazilice).

Vedle stále neukončených diskusí o významu obou kostelů Vladimír Vavřínek ve své kapitole nereaguje také na některé novější badatelské názory, spojené s „příběhem“ soluňských bratří. V seznamu literatury k Vavříňkově kapitole např. zcela chybí práce Dušana Třeštíka, Libora Jana, Maddaleny Betti či Davida Kalhouse. Uvedu alespoň dvě místa, na nichž bych reakci na novější badatelské názory očekával. Před více než deseti lety byla např. Davidem Kalhousem důkladně analyzována role Sirmia a sirmijské apoštolské tradice při propůjčení arcibiskupského titulu Metodějovi v roce 869. Vavřínek však vztah Metoděje k Sirmiu, resp. Panonii vůbec nezmiňuje a předpokládá ryze misijní

charakter Metodějova arcibiskupství v sedmdesátých letech. Dalším místem, kde bych očekával reakci na novější bádání, je obnova moravského arcibiskupství v letech 899/900 a sporná lokalizace tehdy ustanovených tří sufragánních biskupství. Vladimír Vavřínek uvádí vcelku jednoznačnou Nitru a spornější Olomouc, zatímco Krakov (či Wiślicu) považuje za málo pravděpodobnou variantu. Místo toho zvažuje možnost existence sufragánního biskupství (ne-li přímo samotného arcibiskupství) na hlavním hradišti Mojmirovců, tedy v Mikulčicích. Ostatní historiky zvažované lokalizace v jižních oblastech Velkomoravské říše Vavřínek vůbec nezmiňuje.

Jak už jsem napsal výše, tyto drobné výhrady nijak neubírají Vavřínkovu textu na kvalitě. Možná bylo přímo autorovým záměrem text příliš nezatěžovat polemikou s názory, s nimiž nesouhlasí(?). Čtenář si v tomto ohledu přijde na své v hlavní části knihy z pera Jiřího Mitáčka, která je koncipována zcela odlišně, neboť autor se pokouší systematicky vyrovnat s rozsáhlou historiografickou produkcí.

V centru zájmu Jiřího Mitáčka stojí kostel P. Marie a celý sakrální okrsek na Sadské výšině. Výklad je rozdělen do dvou částí. První se týká staroměstsko-uherskohradištské aglomerace, kostela na výšině a jeho významu v období mezi Velkou Moravou a 13. stoletím (s. 31–69), druhá část se pak věnuje širšímu okolí kostela a současně venkovskému zázemí staroměstsko-uherskohradištské aglomerace – velkomoravského Veligradu (s. 71–81).

Ústřední otázky Mitáčkova textu se odvíjejí od archeologických nálezů na Sadské výšině, kde byl v padesátých letech 20. století odhalen rozměrný kostel s přistavěnou kaplí a neméně rozsáhlý dřevěný objekt v jeho sousedství, který byl v minulosti interpretován obvykle jako klášter se školou anebo jako sídlo arcibiskupa Metoděje. Archeologické výzkumy nasvědčují tomu, že celá lokalita neutrpěla větší škody v důsledku

maďarských nájezdů na počátku 10. století a v 10.–12. století převzala roli centrálního pohřebiště pro celou staroměstsko-uherskohradištskou aglomeraci. Tuto roli Sadská výšina ztratila někdy na počátku 13. století, nicméně ještě po polovině 13. století zde stála „kaple“ P. Marie, jejíž patronát v této době získal velehradský klášter.

Kontinuita kostelního komplexu od 9. do počátku 13. století a jeho role centrálního pohřebiště v 10.–12. století historiky vedla k otázce, v čem spočíval význam tohoto místa a jakou roli hrálo na Moravě v epoše post-velkomoravské (10. století), polské (po roce 1000) a přemyslovské (od třicátých let 11. století). To úzce souvisí s tzv. velehradskou otázkou, tj. s otázkou, zda byl Veligrad (ve 12. století již pouze trhová ves na místě někdejšího velkomoravského hradiště, která se později stala Starým Městem, zatímco jméno Velehrad přešlo na nedaleký cisterciácký klášter) v 10.–12. století vnímán jako někdejší Metodějovo sídlo, anebo byla tato tradice „vymyšlena“ až ve 13. století biskupem Brunem ze Schauenburku.

Otázce velehradské tradice Mitáček věnuje ve svém textu značnou pozornost. Poukazuje na to, že autor koncepce o jejím „vynalezení“ biskupem Brunem, Dušan Třeštík, i jeho nejvýznamnější pokračovatel, Martin Wihoda, právem poukazovali na absenci pramenných dokladů z 10.–12. století, přitom ale až dogmaticky trvali na nemožnosti udržení lokální tradice mezi počátkem 10. a 13. století, protože k jejímu udržení chyběla kontinuita místních elit. Třeštík a později Wihoda rovněž poukazovali na to, že někteří obhájci velehradské tradice nedostatečně reflektují teoretické práce historiků a kulturních antropologů o fungování orální tradice a její transformaci v písemně zachycenou a ideologicky formovanou historickou paměť.

Jiří Mitáček však teoretické koncepty paměti ovládá a svou obranu velehradské tradice staví na solidních teoretických základech, což mu umožňuje poukázat na sla-

bá místa Třeštíkova a Wihodovy koncepce. Za pravděpodobné nositele velehradské paměti Mitáček považuje především duchovní při kostele na Sadské výšině, kde se v 10.–12. století kontinuálně pohřbívalo a kde tedy nepochybně existovala kontinuita duchovní správy od velkomoravské doby až do času založení velehradského kláštera – což jistě vytvářelo vhodné prostředí pro uchování paměti na někdejší Metodějovo arcibiskupství.

Kontinuální fungování kostela na Sadské výšině bezprostředně souvisí s otázkou, jakým vývojem prošla moravská církev v období mezi Velkou Moravou a obnovením moravského biskupství (kolem) roku 1063, případně jeho definitivním upevněním v době biskupa Jindřicha Zdíka. I zde je Mitáček jednoznačným stoupencem teorie kontinuity. Prokazatelné fungování zkoumaného kostela mezi 10.–12. století podle něj jasně dokazuje, že na Moravě nedošlo po pádu mojmírovského regna k zániku církevních struktur, což nutně vyvolává otázku o přežívání episkopální organizace. Mitáček se přiklání k delšímu fungování moravského (arci)biskupství, případně také některého z jeho sufragánních biskupství hluboko do 10. století. Před rokem 976 došlo k prvnímu obnovení moravského biskupství v souvislosti se založením biskupství v Praze a roku 1063 k jeho již druhému obnovení – při stálé existenci paměti na velkomoravské (arci)biskupství, která umožňovala akty ze sedmdesátých let 10. století a šedesátých let 11. století vnímat jako nové obsazení dávno exitujícího stolce.

Tím se ovšem Mitáček znovu dostává k otázce kostela na Sadské výšině. Katalog olomouckých biskupů z 15. století (tzv. *Granum catalogi praesulum Moraviae*), který dle zjištění Davida Kalhousa částečně využívá starší olomoucké anály pocházející z 12. století, totiž hovoří o přemístění Metodějova arcibiskupství v 1. polovině 10. století z Velehradu do Kunovic či do Polešovic nedaleko Velehradu. Zatímco Polešovice

jsou zřejmě pozdější koruptelou, Kunovice dle Mitáčka ukazují na kostel P. Marie na Sadské výšině, neboť ves Sady i s výšinou se nachází v bezprostředním sousedství Kunovic. Autor Grana nebo jeho předlohy se tak mohl pokoušet překonat geografický rozpor mezi velehradskou tradicí Metodějova sídla a arcibiskupskou tradicí kostela na Sadské výšině (neboť nevěděl, že v době Velké Moravy šlo o jednu velkou aglomeraci).

Pokud tedy moravské (arci)biskupství na počátku 10. století přeživalo na Sadské výšině, proč bylo moravské biskupství nakonec obnoveno v Olomouci? Jiří Mitáček vychází z předpokladu, že v Olomouci zřejmě pokračovalo jedno ze sufragánních biskupství z roku 900, které zřejmě přežilo déle než vlastní arcibiskupství ve Veligradu (na Sadské výšině). V tom navazuje mimo jiné na můj dříve publikovaný názor, ale poněkud jej modifikuje v tom smyslu, že ono sufragánní biskupství nebylo v Olomouci od počátku. Dle Mitáčka bylo roku 900 zřízeno nejprve v Mikulčicích při tamní trojlovní bazilice, po vyvrácení mikulčického hradiště Mađary se přesunulo do Olomouce a zde pak vydrželo déle než vlastní arcibiskupství (v tomto bodě se Mitáček mírně rozchází s výkladem Vladimíra Vavřínka v první části knihy).

Zatímco Olomouc měla dobré předpoklady k tomu, aby se stala centrem přemyslovské Moravy, trhové vsi Veligrad a Kunovice i mezi nimi položená Sadská výšina se ocitly na její periferii – přímo na hranici tzv. Lucké provincie, jež tvořila jakousi nárazníkovou zónu mezi přemyslovským a arpádovským regnem. Fenomémem Lucké provincie se Mitáček zabýval již v minulosti a v recenzované knize jí věnuje vlastní podkapitulu (s. 63–68). Jakmile se někdejší centrum ocitlo na periferii, nebyly zde předpoklady k přežívání biskupství. Církevním centrem jihovýchodní Moravy se stalo Přemyslovci založené hradiště ve Spytihněvi, kde vznikl arcikněžský, posléze arcijáhenský kostel. Chrám na Sadské výšině

byl však navzdory tomuto vývoji stále využívan, nacházelo se při něm významné pohřebiště a jeho kněží očividně udržovali paměť o někdejší existenci Metodějova arcibiskupství. Vznik velehradského kláštera a postupný zánik kostela a pohřebiště na Sadské výšce po počátku 13. století vedl k „přemístění“ velehradské tradice do prostoru Starého Města a posléze velehradského kláštera.

Závěrečnou část knihy tvoří exkurz věnovaný proměnám osídlení dnešního Uherskohradištska po zániku velkomoravských struktur. Autorovi jde především o stanovení rozsahu někdejšího zázemí staroměstsko-uherskohradištské aglomerace (tedy velkomoravského Veligradu) a sídelní vývoj této oblasti do 13. století. Vedle archeologických pramenů autor vychází mimo jiné ze Zdíkovy translační listiny asi z roku 1141 a pak z již bohatého listinného korpusu 13. století. Celá kapitola zdánlivě příliš nesouvisí s hlavním tématem knihy. Autor ji však využívá k tomu, aby doložil, že severní část Dolnomoravského úvalu – na rozdíl od jeho jižní části a zejména tzv. Lucké provincie – vykazuje výraznou sídelní kontinuitu mezi 10. a 13. stoletím. Což zase objasňuje kontinuitu redukovaných církevních struktur z velkomoravské až do přemyslovské doby. Kruh se uzavírá.

Pokud bych měl vznést nějaké kritické připomínky vůči textům Jiřího Mitáčka, mohl bych zmínit místy nepřehlednou strukturu a někdy až příliš komplikovanou argumentaci, což lze ale vysvětlit komplexitou analyzované problematiky, kde téměř vše souvisí se vším. Vážnější výhradu bych vznesl vůči příliš dlouhým výčtům lokalit či pomístních jmen především v závěrečném exkurzu (srov. např. výčet 73 lokalit na s. 71).

I přes tyto drobné výhrady jsem přesvědčen, že recenzovaná kniha, především právě část napsaná Jiřím Mitáčkem, představuje zásadní slovo do diskuzí o lokalizaci Metodějova arcibiskupství, kontinuitě či diskontinuitě moravské církevní organizace po zániku Velké Moravy či tzv. velehradské

otázky – tedy tradici sídla Metodějova arcibiskupství ve Veligradu (při vědomí proměnlivého významu tohoto toponyma). Domnívám se, že stoupenci diskontinuity budou proti Mitáčkovým argumentům jen stěží nacházet protiargumenty.

Petr Elbel

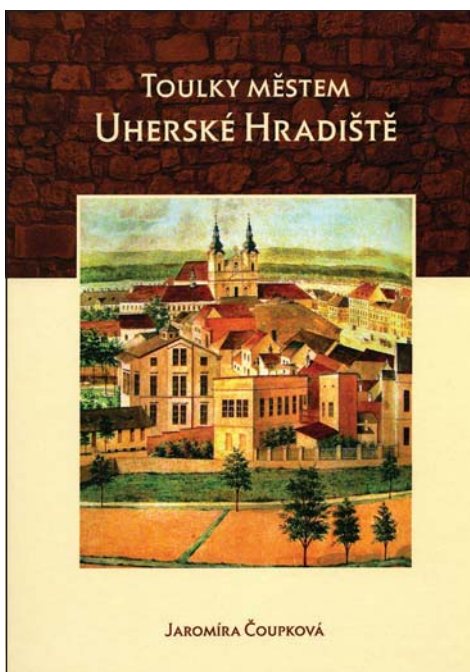
Jaromíra Čoupková. Toulky městem Uherské Hradiště. Uherské Hradiště: Klub kultury Uherské Hradiště pro město Uherské Hradiště, 2022. 237 s.

Uherské Hradiště si v roce 2022 připomnělo 765 let od první písemné zmínky o městě a při této příležitosti uherskohradištský Klub kultury vydal novou publikaci s názvem *Toulky městem Uherské Hradiště* autorky Jaromíry Čoupkové, dlouholeté archivárky Státního okresního archivu. PhDr. Jaromíra Čoupková je autorkou dlouhé řady článků o historicko-stavebním vývoji uherskohradištských domů, budov a památek i jejich obyvatelích. Ve Zpravodaji města Uherské Hradiště publikovala v letech 2011 až 2021 seriál právě těchto příspěvků, které zaznamenaly velký zájem čtenářů, a tak je nyní pod stejným názvem přepracovala do samostatné knihy. Jak už název napovídá, čtenáři se mohou na více než dvou stech stránkách toulat po ulicích a náměstích historického jádra, na něž navázala nová výstavba po zrušení hradištské pevnosti. Za někdejšími hradbami od poslední čtvrtiny 19. století vyrostla celá řada zajímavých staveb, měnila se jejich tvář, a tak je jen dobře, že záběr knihy se rozšířil i sem. Díky tomu se ocitneme třeba až na náměstí Míru, Velehradské třídě, Svatojiřském nábřeží nebo ve Svatováclavské ulici.

Knihu tvoří celkem 15 kapitol místopisně členěných podle obou historických náměstí a nejdůležitějších ulic, přičemž text zabrousí i do postranních uliček a zákoutí. V mnoha případech pro čtenáře dokonce znovuobjevuje místa, která dnes již neexistují. Popis jednotlivých objektů je komplex-

ní, neboť zahrnuje jejich historii, přehled i osudy nejvýznamnějších majitelů či obyvatelů, ale i jejich případně nebytové využití v průběhu času, tedy různé instituce, obchody či provozovny, a to až do současnosti. Nechybí ani přehled, jak se měnily názvy ulic a náměstí. Přínosné je i vysvětlení, proč právě takto jsou místa pojmenována nebo čí jména nesou. Jedním příkladem z mnoha může být ulice Menclovice – kdo by dnes věděl, že nese jméno městského ranhojiče Franze Menzela! A jen málokdo by zřejmě tušil, že zde byla i tzv. Menclovská zahrada. Díky erudici autorky je publikace nabitá velkým množstvím informací, které připomínají, kolik rozmanitých příběhů se odehrálo za zdmi hradištských domů, aniž bychom si to často uvědomovali, nebo vůbec dokázali představit. Za šíří předkládaných poznatků stojí mnoholeté bádání v archivních fondech, jejichž přehled je uveden v závěru knihy. Je třeba to zdůraznit a ocenit především proto, že textovou část by mohla „zastínit“ obrazová složka publikace.

Obrazový doprovod, který v časopiseckém seriálu byl pochopitelně minimální, je zde v pravém slova smyslu bohatý. Jde o snímky především z fondů Slovákého muzea a Státního okresního archivu. Zachycují městské partie v různých obdobích – od osmdesátých let 19. století až do současnosti – a také domy v různé kondici, nové, opravené i zchátralé. V tomto směru jsou signifikantní fotografie z šedesátých až osmdesátých let minulého století, neboť svým způsobem podávají zprávu o stavu tehdejší společnosti a jejího vztahu k historickým památkám. Oproti tomu snímky, které zobrazují budovy v současném stavu, dokládají, jak kladný vztah má město ke své historii a jak dobře dnes funguje památková péče. Řada snímků je známá, ať už z předchozích publikací, nebo díky několika facebookovým stránkách, jako je třeba Uherské Hradiště historické. Přesto jsou mezi nimi fotografie, které rozhodně překvapí – část Mariánského náměstí po požáru v roce

1894, městské jatky před dokončením na podzim 1903, prvorepublikový obchod Antonína Blahy v Protzkarově ulici, domy na Velehradské třídě zbourané v roce 1978 a mnohé další.

Pro orientaci čtenářů by snad bylo vhodné každou kapitolu doplnit o plánek, který by zaznamenával parcely nebo čísla popisná objektů, o nichž právě autorka pojednává. Je to však jediná drobná připomínka, neboť *Toulky městem Uherské Hradiště* jsou dobrým příkladem kvalitní populárně-naučné publikace. Zájemcům o hradištskou historii se do rukou dostane jedinečná kniha, která na jedné straně je čtenářsky přívětivá, na straně druhé její autorka nerezignovala na odborné zpracování. Rozhodně nejde o jednorázové čtivo. Text je rozsáhlý, nabitý informacemi, ale tím, že nevypráví jeden kontinuální příběh, nýbrž obsahuje množství mikrodějů, je možné se k němu vrátit na jakémkoliv místě. Stejně jako v průvodci, jímž svým způsobem jsou i tyto Toulky.

Sluší se ještě připomenout, že Jaromíra Čoupková na knize spolupracovala s další

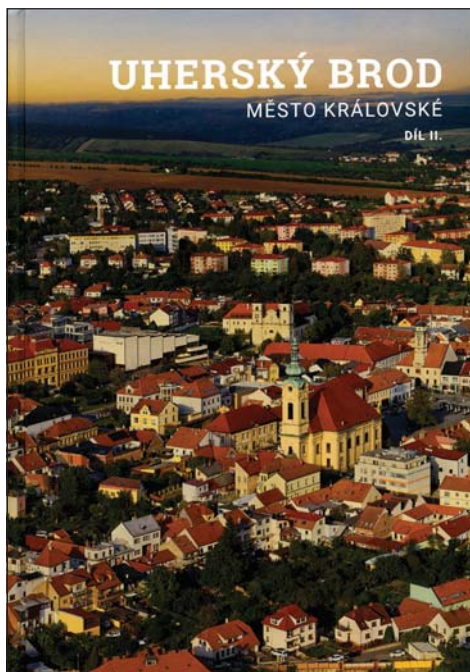
historičkou – Blankou Rašticovou; ostatně z jejich tandemu pochází dřívější úspěšná publikace *Uherské Hradiště* z edice *Zmizelá Morava* (2008). O vhodnou grafickou podobu se postaralo již osvědčené Studio 5.

Pavel Portl

Jiří Mitáček et al. Uherský Brod: město královské. 2 svazky. Uherský Brod: město Uherský Brod, 2022. 501 s. a 390 s.

Při příležitosti 750. výročí udělení městských práv Uherskému Brodu Přemyslem Otakarem II. vydalo město dvousvazkovou vlastivědnou monografii, která si dala za cíl nejen zachytit dějiny města od pravěku až po současnost, ale také široké veřejnosti přiblížit zdejší stavební památky, sport, folklor, spolkovou činnost i osobnosti spojené s historií města. Touto koncepcí se zásadním způsobem liší od publikace, která k této historické události vyšla před padesáti lety. Pod vedením generálního ředitele Moravského zemského muzea Jiřího Mitáčka se zpracování ujalo dalších 22 renomovaných autorů, kteří připravili opravdu rozsáhlé dílo.

První díl publikace nás uvádí do zdejší přírody a krajiny a její geologické stavby, v níž se město formovalo a dnes žije. Vlastní historická část pak zahrnuje vývoj od pravěku až po rok 1990 a je podle časové linie rozdělena do 11 kapitol. Zde je především přínosná část Jiřího Mitáčka k otázce moravsko-uherské hranice v 11. až 13. století (Lucko – confinium) či k počátkům vsí Těšov a Újezdec u Luhačovic, které jsou dnes částmi Uherského Brodu. Menší pozornost však již byla věnována vzniku Havřic a Maršova. Speciální kapitola je příznačně určena vztahu J. A. Komenského k Uherskému Brodu, jemuž se věnoval odborník uherskobrodského muzea Petr Zemek. Celé předbělohorské a bělohorské období pak popsal Tomáš Knoz, u kterého můžeme vyzvednout, že se oprostil od ideologického pohledu, kterým je zatížena obdobná kapitola v práci z roku 1972.

V novodobém úseku dějin města zaujímá významné místo mj. židovská komunita, ovlivňující město již od středověku až do „konečného řešení židovské otázky“ podle norimberských zákonů na počátku čtyřicátých let 20. století. V knize nezůstalo opomenuto ani podrobné zpracování Uherského Brodu po třicetileté válce či v době politických, národnostních, a zvláště hospodářských změn po roce 1848 a v meziválečném období. Složitého a odborně dosud nezpracovaného období let 1945–1989 se úspěšně zhostil Tomáš Dvořák. Podrobně zde např. popsal zrod národních výborů a omezování demokracie v poválečných letech, politické procesy a komunistickou perzekuci v letech padesátých, hospodářské změny v daném období či sociální proměny města a jeho okolí. Kvalitě této kapitoly neubírá ani skutečnost, že zde autor nezachytil některé další aspekty, jako např. působení zdejšího okresního národního výboru, dějiny místních částí apod. K dalším detailům historie města v této relativně nedávné době bude jistě příležitost se v budoucnu vrátit.

Vhodné bylo také rozhodnutí autorů ukončit historický díl monografie rokem 1990.

Druhý díl knihy o Uherském Brodu je věnován především současnému kulturně-společenskému dění. Uvádí je poměrně rozsáhlá kapitola Církev v Uherském Brodě z pera Petra Zemka, zahrnující vývoj církevního života na Uherskobrodsku od procesu christianizace až po současnost. Na něj pak navazuje příspěvek Jany Spathové a Blanky Rašticové, věnující se stavebním a uměleckým památkám města, ale také v jeho připojených čtvrtích. Po osobnostech Uherského Brodu, mezi nimiž najdeme např. divadelního a filmového herce Ladislava Boháče, teologa R. M. Dacíka, etnografa Josefa Jančáře, spisovatele Františka Kožíka a další, následuje kapitola Uherský Brod v literatuře, výtvarném umění, fotografii a filmu. Tento vskutku neotřelý pohled autora Jiřího Jílíka nám ukazuje nejen na množství prací, které byly městu věnovány, ale také na citový vztah mnoha osobností k Uherskému Brodu. Již tradiční jsou naopak kapitoly věnované spolkům, kulturnímu životu města, sportu a tělovýchově. Závěrečné kapitoly pak připadly folklorním tradicím, přičemž zdejší rodinné a výroční obyčeje popsala Ludmila Tarcalová a uherskobrodský krok a jeho varianty Marta Kondrová.

Vedle odborné kvality vyniká nová kniha množstvím zdařilých reprodukcí jak archivních a historických dokumentů, tak ilustrací či plánek. Otázkou zůstává, zda nejde někdy o zbytečné duplicity, jako např. u téměř totožných fotografií základní školy (první díl, str. 275, 360 a 452) apod. Na velkém formátu jsou i přehledně řešeny popisky a poznámky a v přílohách seznam ilustrací, plánek a map. V publikaci nechybí ani podrobná bibliografie s rejstříkem autorů, v níž se výběrově nacházejí také podstatné novinové a časopisecké příspěvky. Resumé u obou dílů je pouze anglické.

Přes nespornou odbornou, technickou a grafickou úroveň publikace, která zejména pro starší období bude již těžko překonatel-

ná, bych rád vyjádřil obecnější připomínky k obdobným publikacím. Váha obou dílů činí 4,2 kg, podobně jako u jiných takto reprezentativních děl. Uvedený handicap pro běžného uživatele zatěžuje navíc složité vyhledávání konkrétních údajů v tak rozsáhlé práci. Přípravu obdobných publikací někdy zatěžují i nároky představitelů municipalit na prezentaci období po roce 1990, jejich „úspěchů“ v budování měst a obcí apod. Přál bych si proto, aby uvedené připomínky se staly podnětem k úvahám o jiných možnostech prezentace jak dějin obcí a měst, tak jejich politického, hospodářského, společenského a kulturního života, než dávají současná tištěná komplexní díla.

Jiří Čoupek

Jindřich Zdeněk Charouz. Zůstává mi však milost Boží: život a internace biskupa-vyznavače Josefa Karla Matochy (1888–1961). Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2022. 318 s.

S mírným zpožděním vyšla v roce 2022 publikace připomínající 60. výročí úmrtí olomouckého arcibiskupa a pitínského rodáka Josefa Karla Matochy, který zemřel 2. listopadu 1961. Autor, premonstrát, historik a bývalý archivář Jindřich Zdeněk Charouz knihu rozdělil do sedmi kapitol, které kromě úvodu a závěru vystihují životní osudy biskupa-vyznavače – Pevný základ: rodové kořeny a vzdělání, Kněz, Učitel a vědec, Pastýř a Vyznavač.

První ucelená práce Zdeňka Charouze o Josefu Matochovi vyšla již v roce 1991 (Biskup – vyznavač. Josef Karel Matocha 1888–1961) a přinášela první svědectví o tomto nekrvavém mučedníkovi. Tentokrát se životopisec mohl opřít o rozsáhlé studium archivních pramenů z fondů státních institucí, především Archivu bezpečnostních složek v Praze, Archivu ministerstva zahraničních věcí, Krajských národních výborů v Olomouci a v Ostravě, Akčních výborů, olomouckého arcibiskupství a dalších.

Nová studie tak svým obsahem překračuje pouhé životopisné údaje a stává se významným příspěvkem k církevním dějinám v Československu v období od skončení druhé světové války do počátku šedesátých let 20. století a olomoucké arcidiecéze zvláště. Tomuto tématu konvenuje především kapitola věnovaná pastýřské činnosti Matochy.

Již po své konsekraci 2. května 1948 musel nový olomoucký arcibiskup vstoupit do složitých a většinou marných jednání s představiteli československé vlády. Současně se obracel svými pastýřskými listy k duchovenstvu a věřícím arcidiecéze, kde upozorňoval, že svůj úřad přijímá v kritické době a jako oběť své služby. Jako člen biskupského sboru např. v prosinci 1948 protestoval proti úplnému zastavení vydávání katolického tisku, ve vztahu ke kněžím zdůrazňoval naprostý zákaz jejich činnosti i členství v politických stranách apod. Po internaci pražského arcibiskupa Josefa Berana v květnu 1949 stanul v čele československých konferencí, kde se musel vyrovnávat s důsledky státem vedené kolaborantské Katolické akce, likvidace teologické fakulty v Olomouci i proticírkevních zákonů o státní úhradě osobních a věcných potřeb církvi a náboženských společností státem uznaných (č. 218/49 Sb.) a o zřízení Státního úřadu pro věci církevní (č. 217/49 Sb.), které byly schváleny 14. října 1949.

Zcela nové poznatky přináší autor k otázce řízení arcidiecéze od Matochovy konsekrace do jeho internace o Velikonočních roku 1950, k problematice udělených mimořádných pravomocí a k arcibiskupovu vztahu k metropolitní kapitule. Bohužel tehdy marně Matocha usiloval o vytvoření jakéhosi generálního štábu pro správu arcidiecéze, který by tvořil generální vikář, konzistoř a pastorační centrum. Zejména pastorační centrum měly tvořit takové osobnosti, jako byl Oldřich Med, SDB, Silvestr Brait, OP, ThDr. Antonín Šuránek nebo Jan Jan. Zatčení a odsouzení nejbližších Matochových spolupracovníků v roce 1950 (biskupa Zely a sekretářů Moštko, Ryšky a Práška) nejen

zhatilo realizaci této vynikající myšlenky, ale mělo podle státních a stranických představitelů negativně zapůsobit na vzdorujícího pastýře.

V rámci mimořádných pravomocí, které byly arcibiskupu Matochovi svěřeny Svatým stolcem, se autor okrajově vyrovnává i s otázkou tajných či ilegálních biskupů a usměrňování řeholního života na územích, kde byl náboženský život vystaven těžkému pronásledování.

K období Matochovy jedenáctileté internace (1950–1961), úmrtí a pohřbu nebylo zřejmě možné získat více nových zdrojů, než bylo publikováno v předchozích pracích. Proto autor dřívější informace, vycházející ze vzpomínek pamětníků, poněkud potlačil a využil zde nové poznatky z fondů Státní bezpečnosti. Je až neuvěřitelné, jak její příslušníci zajišťovali nepřetržitě sledování arcibiskupa, odposlechy rozhovorů s oficiálními návštěvami, a dokonce i jeho zpovědi. Kniha přináší také ohlasy v zahraničí na Matochovu internaci a sporadické připomínky jeho osobnosti u nás před rokem 1990.

Předkládaná publikace je vybavena podrobným poznámkovým aparátem a samozřejmě seznamem použitých pramenů, literatury, fotografií a obrazových příloh. Právě fotografie a obrazové přílohy poněkud snižují jinak velmi pečlivou a precizní studii, neboť na malém formátu knihy A5 poněkud zanikají. To snad může být jedinou negativní připomínkou k této jinak zdařilé práci.

Jiří Čoupek

DĚJINY UMĚNÍ

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA V MINULOSTI A SOUČASNOSTI

Šedesát let umění v budově bývalé vojenské zbrojnice

Milada Frolcová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti zaujímá v síti českých a moravských muzeí významné postavení. Již od svého vzniku v roce 1914 se profilovalo zaměřením na národopis a archeologii, později i výtvarným uměním a historií. Výzkumný a sběratelský záběr na celou národopisnou oblast Slovácka jej řadí mezi významné regionální instituce. Veřejnosti slouží několik objektů: hlavní budova ve Smetanových sadech, Galerie Slováckého muzea v Otakarově ulici, Cyrilometodějské centrum a Památník Velké Moravy ve Starém Městě, Muzeum lidových pálenic ve Vlčnově, Soubor lidových staveb – muzeum v přírodě v obci Topolná a volně přístupné archeologické lokality v Uherském Hradišti – Sadech, Starém Městě a Modré u Velehradu.

Základy umělecké sbírky Slováckého muzea byly položeny brzy po zahájení jeho činnosti. Přestože poměrně široká část aktivit byla orientována převážně na národopis a archeologii, nemohlo být výtvarné umění vyčleněno z tohoto procesu, kterému byli bezprostředně účastní jak sběratelé, tak i sami umělci (např. Joža Uprka, Stanislav Lolek, Ruda Kubíček). Nebylo tedy náhodou, že už v první muzejní expozici v roce 1914 dostalo výtvarné umění poměrně velký prostor. Všechny tyto souvislosti pak sehrály svou roli v dalším rozšiřování umělecké sbírky. Dokonce i v mezidobí let 1918–1931, kdy muzeum po vyklizení výstavních prostor v jezuitském klášteře setrvalo ve velmi provizorních podmínkách, zájem o výtvarné umění byl prostřednictvím mnoha nadšenců stále udržován různými způsoby (např. Klub přátel umění, který byl činný již od roku 1920, pomáhal v organizování přednášek a výstav). Prvními kustody byli jmenováni pro tuto část nazvanou „moderní umělecká galerie“ malíři Ruda Kubíček a Jiří Heřman. Snažili se nejen rozšiřovat sbírku o nová díla, ale také o evidenční práce, restaurování, realizovali výstavy apod. Zasloužili se o větší možnosti prezentace tvorby místních umělců, kteří v mnoha případech věnovali muzeu své dílo. Záslužnou pozornost poskytovali také začínajícím výtvarníkům, například Jaroslavu Melichárkovi nebo Vladislavu Vaculkovi, kteří si své rané tvůrčí pokusy mohli ověřovat na prvních veřejných vystoupeních, na autorských výstavách. Sympatické pracovní nadšení se z dnešního pohledu může jevit jako poněkud amatérský pokus o muzejní práci, ale právě z těchto snah vyrostl solidní základ, z něhož čerpáme dosud. Mnoho raných prací

1 Vilém Jůza (13. 6. 1930 Znojmo – 5. 3. 1998 Ostrava), historik umění, v roce 1955 nastoupil do Slovákého muzea, kde působil do roku 1965. V téže roce nastoupil do Krajské galerie výtvarného umění v Ostravě jako odborný pracovník a působil zde i po odchodu do důchodu.

Neznámý autor. Detail z veduty zobrazující vojenskou zbrojnici ve dvacátých letech 18. století. Fotoarchiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti (dále Fotoarchiv SM UH).

tehdejších umělců by se ztratilo v čase, kdyby nebyly udržovány pravidelné kontakty podmiňované v mnoha případech i osobním přátelstvím. To také nepochybně sehrálo svou roli i v případech četných darů od místních soukromých majitelů. Jejich podpora se však projevovala i jinými způsoby, např. zapůjčováním výtvarných děl na výstavy, a vzhledem k omezeným finančním možnostem muzea také občasným finančním příspěvkem na nákup nových sbírek. Ke zvýšení prestiže výtvarného oboru ve Slovákém muzeu přispěla i velká Výstava Slovákca 1937, kde ve vyčleněné obrazárně byla ve dvou částech představena celoživotní tvorba Joži Uprky. Třicátá léta 20. století přinesla mnoho pozitivního. I když stále ještě přetrvávaly tendence z minulosti, kdy se výtvarná díla s národopisnou tematikou používala také jako doplňující materiál pro výstavy jiných oborů, dá se už v této době mluvit o uznávané pozici výtvarného oboru muzea.

V roce 1940 byla poprvé vyslovena myšlenka, aby se muzeum ucházelo o budovu bývalé vojenské zbrojnice, která byla v té době v majetku města. V prvotních záměrech se uvažovalo, že po přiměřené opravě by zde mohly být prostory pro obory umění, historie a archeologie. Tento nápad, bohužel, zapadl ve starostech, které s sebou přinášela právě probíhající druhá světová válka. Po jejím skončení se kustodové věnovali ošetřování sbírkových předmětů, ale zároveň s obdivuhodnou aktivitou pokračovali v předešlé činnosti výstavní, přednáškové, badatelské, včetně navazování nových kontaktů (např. s Národní galerií v Praze). Přirozený vývoj směřující k profesionálnímu stylu muzejní práce se nevyhnul ani oboru umění.

V roce 1955 nastoupil do Slovákého muzea historik umění

PhDr. Vilém Jůza¹ a vytvořil novou koncepci pro práci s uměleckým fondem. S ním přišla zcela nová etapa, v níž vědecké poznatky přinesly zásadní změny a současně se pozvedla úroveň realizovaných výstav, jejichž sled byl výsledkem časově širšího plánování. Ovšem asi nejvýznamnějším počinem Viléma Jůzy bylo získání budovy bývalé vojenské zbrojnice v Otakarově ulici č. 103, z níž chtěl vybudovat samostatnou

galerii výtvarného umění. V té době byla budova v naprosto dezolátním stavu. V roce 1958 byl zpracován projekt na rozsáhlou rekonstrukci, který řešil radikální přeměnu značně zchátralého barokního objektu. Za dobu své existence prošla budova zbrojnice řadou zásahů, které ji většinou dosti nešetrně přizpůsobovaly různým užitným

účelům. Už na samém počátku, mezi rokem 1721, kdy byl položen základní kámen a zpracovány první plány na výstavbu zbrojnice podle plánů dvojice císařských architektů Leandra Anguissoly² a Jacoba Albla³, a rokem dokončení 1723 došlo k mnoha změnám oproti původním nákresům (viz veduta z počátku 18. století). V konečném výsledku vznikla mohutná stavba, která se v půdorysné dispozici dvou pravouhle sevřených křídel spolu s prostorným nádvořím stala jednou z výrazných dominant městské aglomerace. Poměrně rozsáhlá stavba je řešena jako dvoukřídlé těleso s přilehlým čtvercovým nádvořím v zadním traktu. Na čelní straně fasády je dominantním prvkem vstupní portál zdobený vojenskými atributy, v opačném pohledu je levé křídlo doplněno půlkruhovou věží, v jejímž plášti je původní dřevěné schodiště spirálovitě vyběhající přes obě podlaží až do půdních prostor. Dokladem řemeslné zručnosti je trámový strop v prvním poschodí pravého křídla, a zvláště pozoruhodný je půdní prostor (dnes výstavní sál se stálou expozicí), kde je zachována barokní vazba krovů ve tvaru ondřejských křížů. Další významnou cenností je dochovaná nástěnná kartuše pocházející z dílny Baldassara Fontany.⁴ Původnímu účelu – vojenská zbrojnice – přestala budova sloužit již v polovině osmdesátých let 18. století v souvislosti se zrušením pevnosti a odchodu vojenské posádky z města. Po mnoha různých využitích (byly zde sklady, poštovní úřad / dodnes Hradišťané používají označení „stará pošta“/, sirotčinec, po druhé světové válce zde byly byty pro chudinu) se budova dostala ve 2. polovině 20. století do majetku Slováckého muzea, které zde vybudovalo novou galerii. Novodobým zhodnocením této historické památky byl záslužně zachován jeden z architektonických dokladů minulosti a také byl vytvořen zcela nový prostor pro jeden z vědních oborů Slováckého muzea. V neděli 21. října 1962 v 10.30 hodin proběhlo v nově opraveném objektu slavnostní zahájení tří nových

Josef Koudelka. Pohled na starou poštu, olej, plátno, nedatované. Fotoarchiv SM UH.

2 Leander Anguissola (10. 5. 1653 Travo u Piacenzy – 30. 8. 1720 Vídeň), císařský podplukovník, hlavní inženýr města Vídně a kartograf, grafik, mědirytec; studoval 5 let na Collegio dei Nobili v Parmě; sloužit začal v Brně v roce 1680; v roce 1683 doprovázel při obléhání Vídně dolnorakouského zemského zmocněnce pro obranu Otto Ehrenreicha hraběte Abensberg-Trauna do hor, kde připravovali obranu Vídně. Anguissola navrhl plán obležené Vídně v roce 1683 a také společně s Bartolomeem Camucciem půdorys opevnění (barevná ruční kresba). V roce 1684 byl jmenován na doporučení Trauna a polního maršála a městského plukovníka von Starhemberga jako nástupce J. Alexandra Reinera, stal se inženýrem města Vídně (roční plat 800 guldenů); v roce 1685 se stal kapitánem. V roce 1688 nakreslil Anguissola první plán regulující Dunaj z Höfleinu do Vídně (znovu předložen 1712 a 1717), ale nebyl

Zadní trakt nynější Galerie Slováckého muzea. Bez datace. Fotoarchiv SM UH.

Kameny z let 1650–1800 na nádvoří budoucí Galerie Slováckého muzea, 1959. Fotoarchiv SM UH.

realizován; pracoval na opevňovacích pracích v Brně (Špilberk), v Olomouci, Bratislavě. V roce 1699 je doložen jako císařský inženýr. V roce 1701 mu byl udělen titul podplukovníka, v téže roce se stal hlavním inženýrem a obdržel dům svého předchůdce Hohema na Wasserkunstabtei (kde také zemřel). V roce 1706 vytvořil spolu s Jakobem Marinonim plán města Vídně s předměstími (plán Anguissola-Marinoni). Od roku 1710 se podílel na vybudování vojenské inženýrské akademie, kterou založil v roce 1717 (první vojenská architektonická škola v říši, pravděpodobně podle vzoru bruselské akademie); Anguissola se stal jejím ředitelem, Marinoni jeho zástupcem a nástupcem po jeho smrti. V roce 1713 provedl Anguissola první regulaci řeky Dunaj.

3 Dále nejištěn.

4 Baldassare Fontana (26. 6. 1661 Chiasso – 6. 10. 1733 Chiasso), byl italský barokní sochař a štukatér působící na Moravě, v Polsku a v Itálii. Původem architekt pracující od 1688 s přestávkami až do své smrti na Moravě. Ve službách olomouckého biskupa Karla Lichtenštejna-Kastelkorna je doložen v roce 1688. Pracoval

výstav: Výtvarný život Slovácka od konce 19. století do současnosti z vlastních sbírek, Česká kresba ze sbírky Národní galerie a Památková péče. Bývalá vojenská zbrojnice byla poprvé představena veřejnosti jako nová galerie. 21. říjen 1962 lze považovat za jeden z těch významných okamžiků, které výrazně ovlivnily další vývoj muzea, a zvláště pak samotné disciplíny dějin umění.

Šedesátá léta by se dala charakterizovat jako neobyčejně plodná v celém rozsahu činnosti galerie. Výsledky, kterých bylo dosaženo (aktivity sbírkotvorné, výstavní, přednáškové, výzkumné), položily pro budoucnost tak silný základ, že z této podstaty mohlo být čerpáno i v existenčně kritických sedmdesátých letech 20. století. V období svého bouřlivé vývoje doznala umělecká sbírka značného rozšíření, a to nejen kvantitativního, ale hlavně kvalitativního. V systematickém postupu byly získávány artefakty, které jednak doplňovaly stávající vývojovou řadu, jednak ale zcela nově vytvářely další okruhy moderního umění 20. století. To se týká zejména kolekce kreseb a grafiky, která v ši-

Zadní trakt nynější Galerie Slovákckého muzea, 1960. Fotoarchiv SM UH.

Rekonstrukce hlavního sálu v prvním patře současné Galerie Slovákckého muzea v letech 1960–1962. Fotoarchiv SM UH.

rokem záběru mapuje nejen umění regionální, ale také bohatý záběr další české tvorby. Do sbírky se podařilo získat práce Josefa Čapka, Václava Špály, Jana Zrzavého, Rudolfa Kremličky, Jana Rambouska, Jana Trampoty, Ludmily Jiřincové, Ferdyše Duši a desítek dalších autorů, což z dnešního pohledu činí z tohoto fondu poměrně bohatý uměleckohistorický archiv. Po letech výrazného vzestupu se Galerie Slovákckého muzea vlivem mnoha okolností a převážně v důsledku politicko-společenského vývoje dostala do útlumu, v němž určitou setrvačností přežívala. Po odchodu Viléma Jůzy do Ostravy se na pozici odborného pracovníka vystřídalá několik osobností (historička umění Jana Pyšná, v sedmdesátých letech 20. století krátkodobě prof. Miloslav Pojsl, dr. Jaroslav Zapletal), ale nikdo nepřevzal pomyslnou štafetu a nesetřval na pozici děle, aby obor někam posunul. V přízemí se kromě expozice lidové keramiky nacházel depozitář archeologie. Pouze první patro sloužilo oboru umění jako výstavní sály pro krátkodobé výstavy. Nastaly dokonce chvíle, kdy galerie bojovala

na biskupském hradě v Hukvaldech, Vyskově, a především v Kroměříži, kde vytvořil štukovou výzdobu sala terreny i prvního patra (nedochovala se). Dalším velkým zakazníkem byli premonstráti z Hradiska u Olomouce, pro něž vytvořil sochařskou výzdobu jak samotné kanonie (mj. knihovny), tak dekoraci venkovské rezidence v Šebetově a poutního kostela na Svatém Kopečku u Olomouce. Předpokládá se, že pracoval také na zakázkách v Krakově. Vytvořil velké množství cenných barokních štukových interiérů. Na mnoha zakázkách spolupracoval se svým bratrem Francescem a malířem Paolem Paganim. V jeho dílně se vystřídala široký okruh umělců, většina dnes zůstává neznámá, protože Fontana všechny zakázky vedl na své jméno. V Uherském Hradišti v roce 1708 vyzdobil svými štukami refektář ve františkánském klášteře a také barokní zbrojnici; v letech 1724–1730 pracoval na výzdobě kláštera na Velehradě. Jeho dílo ovlivnilo mnoho dalších moravských a polských umělců, například Filipa Sattlera. Fontana je pochován v kostele svatého Víta (San Vitale) v Chiassu (dnešní Švýcarsko).

Otevření Galerie Slovák-
kého muzea, 1962. Fotoar-
chiv SM UH.

o vlastní existenci, neboť se vyskytovaly i občasné úvahy o jejím zrušení. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let si budova opět žádala novou rekonstrukci, ovšem snahy muzea se nesetkaly s potřebnou odezvou a podporou. Bylo sice provedeno odvlhčení zdiva, které řešilo zásadní problém celého objektu, ale k důkladné rekonstrukci došlo až na konci osmdesátých let. V letech 1989–1992 proběhly nejen základní stavební práce, ale výraznou změnu prodělaly i veškeré interiéry, které byly vybaveny novým osvětlením a výstavním mobiliářem. 26. června 1992 se mohli první návštěvníci přesvědčit, že rekonstrukce celé budově velmi prospěla. Kromě stále expozice Výtvarné umění jihovýchodní Moravy, která byla nainstalovaná v přízemí, byla v prvním patře (v obou sálech) otevřena výstava Výtvarní umělci Uherskohradištska. Nastala nová etapa odborné práce. Do nového prezentačního programu byly zahrnuty výstavy českých, moravských, ale také zahraničních umělců. V renovovaném přízemí vznikl další výstavní sál, v němž byla instalována stálá expozice. Pod názvem Umění jihovýchodní Moravy zde byla soustředěna kolekce prací významných osobností regionu a Uherskohradištska, časově obsahující záběr od konce 19. století až po třetí čtvrtinu 20. století. V roce 1995 se podařilo rekonstruovat bývalý půdní prostor nad pravým křídlem budovy (k jeho využití byla po povodních v roce 1997 zvolena expoziční kolekce). Dalším obohacením se staly i doplňkové kulturní akce – koncerty, divadelní

Stálá expozice výtvarníků žijících na Slovácku, 1973. Fotoarchiv SM UH.

představení a žánrově různorodá vystoupení. Galerie Slovákého muzea opět ožila a stala se zajímavým kulturním centrem s bohatou nabídkou pro široké spektrum návštěvníků. Tato etapa však trvala pouhých pět let. Červencová povodeň roku 1997 se na budově podepsala zvláště citelným způsobem (Galerie Slovákého muzea byla nejpoškozenější památkově chráněnou stavbou v oblasti Moravy). Nová rekonstrukce si vyžádala náklady více než sedm milionů korun, na jejichž uhrazení se podílely nejen státní dotace, ale také nemalé dary od mnoha institucí i soukromých osob. Aby galerie mohla dále sloužit svému účelu, bylo nutno použít několika speciálních technologií. Opravená budova byla slavnostně otevřena 5. listopadu 1998 čtyřmi výstavami: v přízemí autorskou výstavou Otmara Olivy, v trémovém sále prvního patra se uskutečnila výstava Kontakty II, která představila severomoravské současné umění (poslední spolupráce s dr. Vilémem Jůzou; bohužel, nového otevření galerie se již nedožil, na jaře 1998 zemřel), v malém sále 1. patra byla prezentována keramika Marty Taberyové a v Ondřejském sále se uskutečnila autorská výstava Idy Vaculkové.

Vědní obor dějiny umění, který se ve svém počátku nesměle profiloval vedle dominantních disciplín Slovákého muzea (národopis, archeologie), si v poměrně dlouhém vývoji vydobyl opodstatněnou

Historička umění Marie Martykánová při práci se sbírkami v malém sále Galerie Slovákého muzea, 1979. Fotoarchiv SM UH.

svéprávnost a svými výsledky potvrzenou životaschopnost. Umělecká sbírka se rozrostla do bohatého konvolutu přesahujícího sedm tisíc sbírkových předmětů. Za podobu, kterou dnes má, vděčí několika generacím kustodů a kurátorů, jejichž možnosti, znalosti a osobní zaujetí zformovaly tento soubor výtvarných děl do dnešní podoby. Základní část fondu je zaměřena na oblast jihovýchodní Moravy. Mapuje umělecké aktivity od konce 19. století až do současnosti. Různými cestami se sem však dostal i materiál, který je časově mnohem starší (od 17. století) anebo svou proveniencí patří do jiných evropských zemí. Historicky nejvýznamnější předměty pamatují dávné doby královského města Uherského Hradiště a v době svého vzniku patřily k výzdobě místních kostelů, městské radnice či sídel okolních šlechtických rodů. V novodobých přírůstcích najdeme početné kolekce pocházející ze sbírek významných sběratelů či umělců. Ke zcela novodobé zajímavosti patří i nově založená sbírka medailí a drobné plastiky, která je spojena s deseti ročníky uherskohradištského symposia (mezi roky 1988–2009 se uskutečnilo deset ročníků Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky, od každého účastníka bylo do sbírky zařazeno jedno nebo i více prací). Autory více než stovky artefaktů jsou nejen čeští umělci, ale také tvůrci ze zahraničí.

Umělecká sbírka Slováckého muzea v Uherském Hradišti se za více než sto let své existence rozrostla do bohatého souboru dosahujícího 7607 kusů sbírkových předmětů. Naším cílem je, co nejvíce ji přiblížit širší veřejnosti, jednak na tematických výstavách (připomeňme výstavy *ex libris*, grafiky, Jana Konůpka, Ferdyše Duši, Idy Vaculkové apod.; v roce 2023 se uskuteční výstava ze sbírky Slováckého muzea *Sport v umění*), a také ve stálé expozici. V roce 2020 jsme začali s novým cyklem prezentace. „Využili“ jsme nepříznivého období, způsobeného koronavirovou pandemií, kdy se musely všechny kulturní instituce v České republice uzavřít. Nejprve proběhly poměrně náročné úpravy výstavního prostoru podkrovního Ondřejského sálu (bylo nainstalováno nové osvětlení, vyhovující nárokům kladeným na ochranu a prezentaci sbírkových předmětů apod., vymalováno, pořízen nový mobiliář) a posléze se přistoupilo k instalaci nové stálé expozice, jejíž koncepce prošla zásadní změnou.

Původní stálá expozice *Umění jihovýchodní Moravy*, občas obměňovaná, sloužila veřejnosti od roku 1992, kdy byla Galerie Slováckého muzea po více než tříleté rekonstrukci nově otevřena. Byla nainstalovaná nejprve v přízemí a v roce 1996 po vybudování nového výstavního prostoru přemístěna do podkroví (Ondřejský sál). Orientovala se především na umělce okruhu Sdružení výtvarných umělců moravských (SVUM), které oblast jihovýchodní Moravy zásadně ovlivnila zejména v 1. polovině 20. století. Dalším důležitým okruhem se stala tvorba umělců

působících v regionu v poválečném období, často spojených s působností Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti. Po téměř třiceti letech jsme přistoupili k zásadní proměně a také do budoucna chystáme další změny a přicházíme se zcela novým pojetím stálé expozice. Umění zde nebude prezentováno jako něco historicky uzavřeného, ale jako živé svědectví, které je schopno nás bezprostředně oslovovat bez ohledu na časový odstup, kulturní nebo národní odlišnosti. První tříletý cyklus jsme nazvali Člověk a společnost I. Do konfrontace stavíme minulost a současnost prostřednictvím výrazných témat jako například víra, portrét, hra atd., která determinují člověka po celou dobu jeho existence.

Všechny výstavy, které pracovníci Slováckého muzea v budově galerie realizovali v roce 2022, byly věnovány 60. výročí vzniku galerie. Hned první výstava nazvaná Přírůstky 2012–2022 poskytla veřejnosti možnost nahlédnout pod pokličku odborné práce historiků umění a naznačila, jakým směrem je orientovaná sbírkotvorná činnost oboru umění. Od roku 2012 do roku 2022 přibýlo do sbírkového fondu umění 225 kusů sbírkových předmětů. V novodobých přírůstcích najdeme artefakty od významných českých a moravských umělců (M. Švabinský, A. Frolka, J. Heřman, L. Siegel ad.), díla autorů spjatých se Střední uměleckoprůmyslovou školou v Uherském Hradišti (Vladislav Vaculka, Miroslav Malina, Zdeněk Tománek, Jiří Vlach, Jan Kovářík, Tomáš Měšťánek, Josef Mžyk, František Hodonský, Oldřich Tichý ad.) nebo s mezinárodním sympoziem lité medaile a komorní plastiky. Výstavní kolekce Přírůstky 2012–2022 byla zaměřena především na současné výtvarné umění (zejména na práce bývalých absolventů Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti). Částečně ji tvořily předměty získané prostřednictvím akvizic, většinu předmětů jsme však získali darem od autorů-umělců a sběratelů. Výstava Přírůstky dokumentovala velmi důležitou součást muzejní činnosti. Práce se sbírkami a péče o ně je zásadní, velmi důležitou, a přitom ne příliš zveřejňovanou součástí činnosti muzeí a galerií. Slovácké muzeum věnuje také těmto aktivitám poměrně pravidelně určitý prostor, většinou i jako připomínku významných mezníků v historii instituce, a to nejen ve své výstavní činnosti (výstavy Poklady muzea, cyklus Pohledy do sbírky, Co neodnesl čas, Přírůstky 2012 ad.), ale také formou výkladů v expozicích, přednášek pro veřejnost i prostřednictvím sociálních sítí (internet, Facebook). Stávající výstava věnovaná 60. výročí otevření galerie navázala na tyto aktivity.

Slovácké muzeum patří mezi příspěvkové organizace Zlínského kraje a jeho finanční možnosti pro akvizice čtyř oborů jsou limitující. Získání každého předmětu nejen pro obor výtvarného umění považujeme proto za velký úspěch. K pozitivnímu

vývoji umělecké sbírky přispívá také koncepčnost výstavního programu galerie (připomeňme např. výstavy absolventů Střední uměleckoprůmyslové školy kolektivní i autorské, tematické, věnované významným rodákům apod.), v němž se odráží i úroveň interní práce instituce. Roční výstavní programy jsou zpracovávány s důrazem na kvalitu, časový a vývojový záběr. Prostorové možnosti Galerie Slováckého muzea, její vybavení a reprezentativní vzhled dovoluje navazovat spolupráci s významnými uměleckými osobnostmi. Ve spektru dalších kulturních aktivit (koncertů, besed, přednášek) kromě metodické pomoci (pro soukromé majitele a instituce, odborné konzultace se studenty aj.) je programově zaměřována pozornost také na mládež v různých věkových kategoriích (přednášky, komentované prohlídky výstav, tvořivé programy). Slovácké muzeum patří k předním českým muzeím, pečuje o důležitou složku národního a do jisté míry i evropského dědictví. Vychází nejen z tradičních a osvědčených poznatků své dlouhodobé historie, ale stále hledá možnosti dalšího obohacení a rozšíření své činnosti. Obor výtvarného umění zde má svébytné postavení a výsledky srovnatelné s ostatními samostatnými galeriemi.

Prameny:

Přírůstková kniha oboru umění.
Archiv Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Literatura:

JŮZOVÁ, Alena a JŮZA, Vilém. *Uherské Hradiště: monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*. Velehrad: Ottobre 12, 2003. 82 s., [45] s. obr. příl.
MARTYKÁNOVÁ, Marie. Odešel PhDr. Vilém Jůza. *Slovácko* 40, 1998, s. 288–292.
MARTYKÁNOVÁ Marie a FROLCOVÁ, Milada. *Galerie Slováckého muzea*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1999. 107 s.

Elektronické zdroje:

Leander Anguissola. [online]. [cit. 2022-11-29]. Dostupné z: <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/index.php?curid=23542>.
Baltazar Fontana. [online]. [cit. 2022-11-29]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Baltazar_Fontana.

PhDr. Milada FROLCOVÁ, (n. 1962), odborná pracovnice oddělení dějin umění Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Zabývá se současným uměním se zaměřením na absolventy zlínské Školy umění a Střední uměleckoprůmyslové školy ve Zlíně a Uherském Hradišti.

Galery of Moravian Slovak Museum at Present and in the Past Sixty Years of Art in the Former Military Armoury Building

Abstract

Galery of Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště is based in a baroque building of former military armoury from 1723 which was built according to the plans of Jacob Albl and Leandr Anguisola. Although there were several deviations from the plans during its construction an interesting building consisting of two wings with two floors was built. Up to 1782 the building's purpose was to protect the town, o the beak of 18th and 19th centuries the building served as a post office (the name "Old Post Office" is used up to these days). During WW I, the building was used by the army and later on as a home for poor people.

In 1995 Dr Vilém Jůza – an art historian – became the director of Moravian Slovak Museum and he decided to build up a gallery of fine arts. In 1958 he took over a very dilapidated building which was threatened with demolition from the town. In just four years he managed to build a very dignified object for presentation of fine arts. The Gallery of the Moravian Slovak Museum has been opened for the public since October 21, 1962. It has gone through several phases of development since the time. It was newly reconstructed in the period between 1990–1992 and again five years later after the flood in 1997 during which the whole building was seriously damaged, and a costly reconstruction saved the building for the future.

Currently the Gallery of Moravian Slovak Museum has three exhibition halls for short term exhibitions and one (in the original loft space) serves as a permanent Exhibition of the Art of South-East Moravia / Man and Society I. Exhibition programs consist of a broad spectre of many art disciplines, periods of time and provenance.

Key words: Uherské Hradiště, Moravian Slovak Museum, gallery, fine arts, history, exhibition

Galerie des Museums der Mährischen Slowakei in Vergangenheit und Gegenwart Sechzig Jahre Kunst im Gebäude des ehemaligen Waffenlagers

Zusammenfassung

Die Galerie des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště hat ihren Sitz im Barockgebäude des ehemaligen Zeughauses aus dem Jahr 1723, das nach Plänen von Jacob Albl und Leander Anguissola errichtet wurde. Auch wenn es im Lauf des Baus zu verschiedenen Abweichungen von den ursprünglichen Bauzeichnungen kam, entstand direkt an der Stadtmauer anliegend ein interessantes Gebäude mit zwei Flügeln und zwei Geschossen. Bis 1782 diente es zum Schutz der Stadt, zur Wende des 18. und 19. Jahrhunderts hatte hier das Postamt seinen Sitz (bis heute wird der Name „Zur alten Post“ verwendet), den ersten Weltkrieg über nutzte das Heer die Räume, später diente es als Wohnhaus für die Stadtarmen.

Im Jahr 1955 trat im Museum der Mährischen Slowakei der Kunsthistoriker PhDr. Vilém Jůza als Direktor an und er entschied sich, eine Galerie für bildende Kunst aufzubauen. Von der Stadt übernahm er 1958 das stark baufällige Gebäude, dem der Abriss drohte. In nur vier Jahren gelang es ihm, einen würdigen Ort zur Präsentation bildender Kunst zu schaffen. Seit dem 21. Oktober 1962 dient die Galerie des Museums der Mährischen Slowakei der Öffentlichkeit. Seitdem durchlief sie mehrere Entwicklungsetappen. In den Jahren 1990–1992 wurde das Gebäude neu rekonstruiert. Nach fünf Jahren erlitt es beim Hochwasser von 1997 schwere Gesamtschäden und die aufwändige Instandsetzung war im Grunde eine Rettungsaktion für die Zukunft.

Zur Zeit stehen der Galerie drei Ausstellungssäle für Sonderausstellungen zur Verfügung und ein Saal (im ursprünglichen Dachboden) dient für die ständige Ausstellung Südostmährische Kunst / Mensch und Gesellschaft I. Die Ausstellungsprogramme werden in einem breiten Fächer

an bildnerischen Disziplinen aus verschiedenen Perioden und von unterschiedlicher Provenienz zusammengestellt.

Stichwörter: Uherské Hradiště, Museum der Mährischen Slowakei, Galerie, bildende Kunst, Geschichte, Ausstellungen

PAVOL STRUČKA

Lukáš Malina, Slováké muzeum v Uherském Hradišti

Úvod

Pavol Stručka se narodil 8. dubna 1981 v Partizánském na Slovensku. Dětství strávil v Skačanech, v malé vesnici zhruba šest kilometrů od Partizánského. Jeho otec pracoval na stavbách jako tesař a pokrývač. Matka byla zaměstnaná v továrně vyrábějící obuv. Pavol má o rok starší sestru a o pět let mladšího bratra. Jako kluk se s kamarády potloukal venku. Dělali běžné věci, jako hráli fotbal, vyráběli motokáry, skokánky a podobně. Většinu času ale trávili v lese u vody, kde stavěli bunkry, hráze, koupali se a fungovali jako společenství kluků. Vzpomínky na tuto dobu se patrně později promítnou i do některých obrazů krajin, které maluje po vysoké škole jako obraz *Snílek v krajině* (2018, obr. 1). V neděli se chodilo do kostela, kam jej brávala babička z matčiny strany. Tak patrně vzniklo jeho vnitřní směřování, které se pak obsahově promítá i do jeho současné tvorby, v které hraje víra důležitou roli. Dědeček z matčiny strany byl tesař a dědeček z otcovy strany zase kovář. Oba byli kutilové a ve svém řemeslu nezůstávali jen u praktické stránky svých výtvorů. Pavlova talentu pro kresbu si však jako první všimli jeho spolužáci a učitelé na základní škole, pro které vytvářel kresby podle popartových vzorů z obalů od žvýkaček s motivy jako Kačer Donald, Mickey Mouse nebo Želvy Ninja. V osmé třídě na hodině chemie, kdy měli ostatní žáci běžnou výuku, dostal od učitele za úkol nakreslit své ruce. Byli to právě učitelé ze základní školy, kteří jej

Obr. 1. Snílek v krajině, 2018, 80×100 cm, olej na plátně. Foto L. Malina.

nasměrovali na jedinou alespoň trochu umělecky zaměřenou školu v Partizánském. Tou byla Střední průmyslová škola, obor Design obuvi a módních doplňků. V rámci výuky zde byla kresba zátiší, výuka perspektivy, ale i kresba podle živého modelu, jak figura, tak portrét.

Vysoká škola

V roce 1999 byl přijat na Vysokou školu výtvarných umění v Bratislavě (dále jen VŠVU) do ateliéru malířství prof. Jána Bergera. Studenti ateliéru měli značnou volnost ve výběru témat i malířských technik a forem k jejich zpracování. Bylo u nich však podporováno, aby si byli vědomi dosavadní malířské tradice, vycházeli z ní a následně jí třeba i oponovali. Toto zachování kontinuity nebylo v té době samozřejmostí. Roku 1989, kdy se porevolučně konstituovala nová podoba VŠVU, měla malba na Slovensku stejně jako v Čechách problematičtější postavení. Mezi mnohými umělci a kritiky byla rozšířena představa, že malířství jako disciplína je do jisté míry přežitkem a že budoucnost patří jiným současnějším formám výtvarného vyjadřování. V době Stručkových studií byl ateliér Jána Bergera v rámci VŠVU jediným klasickým malířským ateliérem. Ostatní tři ateliéry malířství byly více než na malbu zaměřeny na nová média a studentům umožňovaly experimentovat s různými formami. Zatímco v jiných ateliérech tak vládlo do jisté míry přesvědčení, že malba je to, na čem se dohodneme, Ján Berger věřil v kontinuitu a návaznost na tradici, které do jisté míry brání dobovému zploštění představ o tom, co je vlastně malířstvím. Jak říká Ján Berger: „*Som presvedčený, že podstata jazyka malby sa nachádza v naplňaní času a v jednote umu, oka a ruky, ktorých súčinnosť je jediným predpokladom maliarskeho obrazu.*“¹

Sám Berger maloval ve stylu francouzských postimpresionistů. Malíři jako Pierre Bonnard si pro své obrazy volili náměty ze svého života. Svoji kočku, svoji rodinu nebo interiér svého domu. Stejně tak Ján Berger zastával názor, že člověk by měl malovat to, co sám žije. Chtěl, aby malba nepředstavovala racionální kalkul nebo spekulaci, ale aby přirozeně odrážela naturel malíře.

Ateliér Jána Bergera byl na odloučeném pracovišti na adrese Kocelova 23, mimo hlavní budovu školy. Mezi jinými studenty VŠVU se mu říkalo ateliér zpátečníků, protože v době, kdy byl vyhlášován konec malby a budoucnost vypadala zaslíbená jiným efektnějším médii, studenti tohoto ateliéru rozvíjeli klasické malířské techniky a témata. Ateliér sestával z několika místností, kde se pracovalo po dvou až po třech lidech. Stručka se o místnost dělil se spolužáky Noemi Nygard a Romanem Rembovským. Pro všechny tři byla figura hlavním tématem. Zajímali se o to, jak postihnout barvu pleti, anatomii atd. Ján Berger umožnil, aby do jejich ateliéru chodily živé modely. Minuli se

1 Z rozhovoru Jána Bergera s Xénií Lettrichovou uveřejněném v katalogu: *Ateliér malby, Kocelova 23: prof. Ján Berger, Vysoká škola výtvarných umění Bratislava*. [Senica]: Vladimír Durlák, 2010, s. 6, který vyšel při příležitosti výstavy absolventů Ateliéru malby Vysoké školy výtvarných umění v Bratislavě prof. Jána Bergera, která se uskutečnila od ledna do března roku 2010 v Domě umění v Bratislavě. Kurátorkou výstavy byla Xénie Lettrichová.

na to téměř všechny ateliérové peníze, ale jim to poskytlo možnost pracovat podle modelu i v jiné době, než která byla vyhrazena večernímu kreslení, které bylo pro všechny studenty VŠVU. Tam tedy intenzivně studoval lidskou figuru, nejdůležitější a nejtěžší námět světového malířství. To šlo ruku v ruce se studiem klasických malířských technik. Jak samostudiem, tak za pomoci Dezidera Tótha, významného slovenského konceptuálního umělce, který na škole učil malířskou technologii a který pro ni dokázal studenty nadchnout. Již v té době se v jeho obrazech objevují odkazy na renesanční a barokní malbu, které tvoří východisko a inspirační zdroj pro snahu dospět k vlastnímu malířskému jazyku. Kromě studijních prací, řady aktů a portrétů jako například *Studie muže* (2001, obr. 2) vznikají velkoformátové, scénicky aranžované obrazy, které vyvrcholily diplomovou prací *Ateliér* (2005, obr. 3).

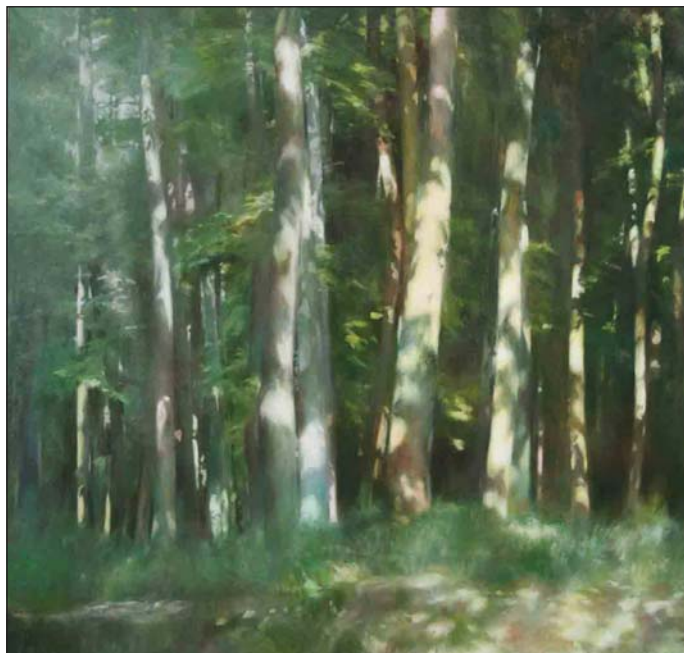
Tyto mnohofigurální kompozice připomínají některé práce Františka Ronovského. Především pro kresebnou podstatu figur a jejich zvýrazněné kontury, které tyto postavy vyčleňují z pozadí obrazu. Vědomými inspiračními zdroji v té době byli Lucian Freud, Jenny Seville a také malíři jako Tibor Csernus, William George Beckman nebo Odd Nerdrum, kteří se programově

Obr. 2. Studie muže, 2001, 135×105 cm, olej na plátně. Foto P. Stručka.

Obr. 3. Ateliér, 2005, 220×300 cm, olej na plátně. Foto P. Stručka.

Obr. 4. Interiér lesa, 2008, 140×150 cm, olej na plátně. Foto P. Stručka.

evropské malby, mezi jejíž vrcholy patří mistrovská díla renesance a baroka. Mnozí dojdou k závěru, že nemá smysl soupeřit s dobou, která dala v oblasti zobrazivé malby a napodobení reality světovému malířství patrně to nejlepší, co v něm kdy vzniklo. Takový malířský program vyžaduje dokonalou souhru oka a ruky, které jsou kromě talentu podmíněny mnoha hodinami kresebného a malířského drilu. Někteří se tak přirozeně rozhodli hledat jiné cesty, jak malbu učinit současnou a dát jí nový smysl. Například skrze průzkum možností forem, které přinesly počítače a jejich schopnost manipulace s obrazem a modifikací viděné skutečnosti. Je to jiný, jistě relevantní a přínosný zorný úhel, kterým můžeme nahlížet na svět kolem sebe a který má schopnost rozšířit výtvarné vnímání. V pochopení malířství jako celku je však důležitá liberálnost a existence plurality spolu s vědomím toho, že malířství se pohybuje ve vlnách. Někdy je neseno vlnou abstrakce, někdy konceptem, někdy návratem ke klasické malbě. Ukazuje se, že klasický závěsný obraz se neustále vrací. Naturalistická malba má kvalitu, která je divácky atraktivní, protože vždy obsahuje určitý stupeň redukce a stylizace, tedy odlišné vidění, nežli umožňuje náš zrak nebo fotografie. Ve výsledku však šlo o stejnou snahu jdoucí dvěma opačnými směry. Zatímco jedni šli za každou cenu dopředu, hledající aktuálnost a nové možnosti, Stručka a někteří další se rozhodli odrazit od nezpochybnitelných anti-avantgardních základů. Všichni se však snažili o to samé. Najít k malířství svoji aktuální cestu.

obraceli do renesance a baroka, aby čerpali technologické, kompoziční a jiné podněty.

Ján Berger nezádal studentům témata, na která by museli reagovat. Respektoval malířský naturel jednotlivců a záměrně nechával své studenty, aby si vytvářeli vlastní program a sami se vyprofilovali. To jim po ukončení studií umožnilo kontinuálně pokračovat v práci na něčem, co považují za důležité, a nepodléhat módním vlnám.

Každý školený malíř je dříve nebo později postaven před tradici

Život a tvorba po škole

Po absolvování studia v roce 2005 odjel Stručka s kamarádem na měsíc do Madridu, kde se živili kreslením portrétů turistů ve známém parku El Retiro. Volný čas trávili v obrazárnách v čele s Museo Del Prado. Po zhlédnutí originálů od malířů jako Velazques, Tizian nebo Goya však podle svých slov utrpěl značný šok. Jejich malba mu přišla tak dokonalá, že neviděl možnost, jak sám v obdobném malířském programu pokračovat. Po návratu na Slovensko si našel místo učitele na Střední škole průmyslové a umělecké v Hodoníně, kde dosud, s přestávkou několika let, učí kresbu a malbu. Blízko svého bytu, kde žije s rodinou, má v jednom z panelových bytů malý ateliér. Spolu s dalšími dvěma studenty Bergerova ateliéru, Ladislavem Zábalem a Josefem Srnou, tvoří jakousi neformální výtvarnou skupinu, jejíž členy spojuje zájem o klasickou zobrazivou malbu a o figurální téma. Spolu nejenom vystavují, ale také podnikají cesty za uměním a někdy i pracují na společných obrazech.

Lidská figura

Po skončení studií na VŠVU měl Stručka zhruba čtyřleté období, kdy opustil námět figury a věnoval se pouze krajinomalbě. Pracoval jak v plenéru, tak v ateliéru podle fotografií, které si sám pořizoval. Z tohoto období jsou například obrazy *Interiér lesa* (2008, obr. 4) nebo *Zimní slunce* (2008, obr. 5). Sám o tomto období mluví jako o cenné zkušenosti, které nelituje a která mu poskytla určitý odstup od svého dosavadního programu. Po období krajin se však k lidské figuře znovu vrací.

Od antiky je v evropském umění posedlost zobrazování lidské postavy. Ta vždy představovala jeho nejvyšší metu a byla považována za nejtěžší oblast, v níž se dá pracovat. Malířství, které se snaží zpodobnit realitu, se nemá za co schovat. Nejde se skrýt za stylizaci nebo nadsázku. Případné chyby v anatomii nebo proporcích jsou i pro neškoleného diváka příliš zjevné. Zároveň v sobě takový malířský program, naturalistického

Obr. 5. Zimní slunce, 2008, 85×90 cm, olej na plátně. Foto P. Stručka.

zobrazení těla a lidské tváře, skrývá past. Je to riskantní podnik, který hraničí s pastí kýče. Pokud se malíř zabývá tématy jako víra, láska, rodina a činní tak bez ironie, nevyhne se patosu, melodramatu a sentimentu. Když naturalisticky a bez nadsázky zobrazuje vnitřní pocity člověka, a pokud tato témata nezvládne po malířské stránce, může být snadno osočen z kýče.

Mohlo by se zdát, že ohledně naturalistického zobrazení v malířství bylo již vše řečeno a že tak podobné současné snahy musí být nevyhnutelně anachronismem. Naturalistická forma zobrazení přesto vykazuje nevyčerpatelné bohatství a schopnost znovuoživení. Osvojení si základních stavebních prvků naturalistického malířství, které odpovídá Stručkově individuálnímu malířskému naturelu, mu umožňují uchopit témata, o která se bytostně zajímá a promýšlí je. Nejde mu o to udělat obraz jako „Tizian“, chce i něco pro sebe důležitého sdělit.

Mytologie a víra

Zatímco mnoho malířů nachází inspiraci v každodennosti, v nalezených fotografiích a v jejich banalitě, Stručku více než současnost nebo jeho osobní život inspirují příběhy o základních a univerzálních problémech lidské existence. Mytologie i křesťanská víra řeší věčně se vracějící otázky, na které však nenabízejí snadné odpovědi. Nutnost tyto otázky stále znovu promýšlet a hledat na ně odpovědi se stalo hlavním tématem jeho malířského programu.

Snaží se naturalistickou formou a pomocí nezřetelných symbolických náznaků tyto příběhy aktualizovat pro současnost. V jeho malířském provedení jsou potlačeny jak přílišná stylizace, tak exprese. Z jeho pohledu tam nepatří. Volí vědomě formu klasického baroka s jeho odkazy na antiku, které je mu bližší než baroko dramatické. Postmoderna přečnuje originalitu. Tlačí na nutnost vytvořit si snadno poznatelný rukopis. Ti, kteří se tomuto tlaku podvolí, se tak uzavírají do pasti vlastní machy a stylizace. Uzavírají před sebou mnohé z možných cest a nic nového kromě množení variant svého stylu nepřinášejí. Stručka se naopak opírá o dědictví klasického malířství a k vlastnímu rozpoznatelnému rukopisu chce dospět postupnou, přirozenou cestou. S tím, že cesta k vlastnímu rukopisu může být dlouhá, nebo dokonce bezvýsledná, počítá.

Mohlo by se zdát, že jeho malba se nemá kam jít jinam než k epigonství, v lepším případě k historismu vyvíjet. Tak tomu však není. Klasická malba představuje univerzální jazyk otvírající mnoho cest. Je základem, který reaguje na individuální naturel umělce a jeho pouze těžko předstírané nebo naopak skrývané stránky osobnosti. Malířský rukopis vycházející z individuálního naturelu je nakonec vždy tím nejcennějším a nejpůvodnějším, co může malíř přinést. Takový program by však nebyl schopen

dosáhnout maxima možného bez schopnosti vlastní přesvědčivé výpovědi. Jinak vede pouze k vytváření iluzivní reality. Stává se malbou pro malbu a předváděním technických dovedností.

Ačkoli vztah ke skutečnosti má pro Stručku důležitý význam, jeho záměrem není pouhé zachycení toho, jak se tato skutečnost jeví, její vnější vzhled, ale i toho, co se za tímto vnějším pláštěm skrývá. Co jej formuje a co skrze něj proráží na povrch. Realitu nahlíží jako významový mnohostěn a jde za jejím poznáním. To je podstatný rozdíl oproti hyperrealismu. Stručka považuje za důležité, aby malířská forma neustále balancovala rovnováhu mezi krajními polohami. Mezi hyperrealismem a stylizací. Právě schopnost tuto rovnováhu nastavit podle přání a schopností umělce je na malířství uhrančivé, a právě proto existuje dobrý důvod pro to, aby malba nebyla realitou ve smyslu fotografie. Zároveň ale podle Stručky nemá být ani čistým subjektivismem. Díky této rovnováze je malba univerzálním, velice dobře srozumitelným jazykem, který také může obsahovat něco jako univerzální krásu. Takové malbě se Stručka přiblížil především v jednom z portrétů jeho staršího syna Aurela, ze *série Aurel* (2007–2019, obr. 6).

Portrét

Portrét je ve Stručkově díle jedním z nejdůležitějších námětů. Věnuje se mu v portrétování svých dvou synů, Pavla a Aurela. Někteří z postmoderních umělců jako Gerhard Richter nebo Jasper Johns (ze současných pak například Nicola Samori) považovali za důležitější než samotné téma obrazu jeho materialitu. Záměrně malovali banální motivy jako rodinné fotografie, vlajky, čísla apod., aby odvedli pozornost od významu obrazu a nasměrovali ji k síle malby samotné. K individuálnímu rukopisu, který je uhrančivý, i když obsahově není někdy co vyjádřit. Divák tak má přestat vidět obraz a uvědomit si malbu samotnou. Její materiální podstatu. Stejně tak Francis Bacon používal model pouze jako záminku. Více než o věrnou podobu portrétované osoby mu šlo o její psychologizaci a o samotnou krásu obrazového gesta. Tvrdil, že maluje hlavy, ne tváře. Malba samotná pro něho byla výmluvnější než její předmět, protože nabízela větší pole možných myšlenek tím, že daný předmět překračovala.

Pro Stručku je však důležitá rovnováha obou složek portrétního zobrazení, tak psychologie portrétovaného.

Obr. 6. Ze série Aurel, 2017/2019, 59×49 cm, olej na plátně. Foto L. Malina.

Obr. 7. Uctívači, 2022, 180×120 cm, olej na plátně. Foto L. Malina.

Rovnováha mezi věrným zobrazením reality a jejím subjektivním viděním. Tato rovnováha tvoří základní princip výstavby obrazu.

Ne vždy se mu podaří tuto rovnováhu udržet. To je případ obrazu *Uctívači* (2022, obr. 7). I zde stejně jako na většině svých figurálních obrazů nevychází z přípravných skic, ale rovnou z fotografií, které si za tím účelem často komponuje. Obraz působí uhlazeným dojmem a možná až příliš prozrazuje svou fotografickou předlohu. Ze všech jeho obrazů se asi nejvíce blíží právě hyperrealistické malbě. Zobrazuje realitu s nepochybným technickým umem, avšak jako uzavřenou formu bez významnějšího osobního vkladu v podobě stylizace, redukce apod. Plocha plátna je všude příliš stejná. Úskalí fotografické předlohy v malbě spočívá právě v potlačování osobité stylizace tím, že umělec vede za ruku a vnucuje mu svoji podobu. Tím fotografie ve své aranžované formě nedokáže postihnout opravdové emoce

a malba pak nepůsobí paradoxně tak živě jako některé jiné malby s mnohem většími deformacemi. Dalším důsledkem fotografické předlohy je potlačení nerovnoměrností v malířském zobrazení jako střídání silnějších a slabších vrstev barvy nebo různé stupně propracovanosti, čímž se ztrácí i haptický rozměr malby.

Presvědčivěji působí obraz *Horizontála* (2022, obr. 8). Stejně jako předešlý i tento vychází z komponované fotografie, pro niž

Obr. 8. Horizontála, 2022, 125×150 cm, olej na plátně. Oravská galéria, Dolný Kubín. Foto L. Malina.

jako modely opět posloužili synové jeho sestry. Zobrazuje tři chlapce. Oproti předešlému obrazu je malován uvolněnějším rukopisem a totalita fotografie zde ustupuje do pozadí. Obraz obsahuje některé symbolické prvky jako drobnou sošku Krista, lebky v rukou chlapců, a především pak dřevěnou latku v ruce jednoho z nich, kterou drží nad hlavou v horizontální poloze. Odkazuje tak k symbolice Kristova kříže. Vodorovné rameno kříže znamená, že

jako lidé stojíme nohama pevně na zemi. Zajímáme se o pozemské. Vertikální rameno naopak odkazuje k transcendentnímu. Na něco, co nás přesahuje. Absence tohoto ramene na obraze tak ukazuje, že nás zajímá již jen to pozemské. Odkazy k ústupu křesťanství a víry, které se z našich životů vytrácejí, patří v jeho tvorbě k nejdůležitějším tématům.

Stručka při práci experimentuje s různými styly, způsoby nahození barev nebo různými štětci. Některé obrazy nebo jejich části jsou tak malovány podstatně expresivnější technikou než dvě předešlé figurální kompozice. To je případ obrazů *Poutníci* (2018, obr. 9) a *Autoportrét* (2018, obr. 10). První představuje autoportrét a portrét bratra. Bratři, kteří se v určité fázi života střetli a v budoucnu se možná střetnou znovu, ale teď jdou každý svojí cestou. Druhý je také autoportrétem. Zachycuje majestátní, přísnou, mlčenlivou postavu, která se brodí vodou při přechodu z jednoho břehu na druhý. Přechod z jednoho břehu na druhý jako procházení, plynutí životem. I když jde o statické motivy, oba obrazy působí živě a dramaticky. Barvy jsou nanášeny více nervním rukopisem a ve více pastózních vrstvách. Hlavním důvodem větší expresivity je však práce se světlem. Na obraze autoportrétu ve vodě se objevuje dokonce částečný tenebrismus, který u Stručky není tak obvyklý. Jde o jeden z jeho nejbaroknějších obrazů ve smyslu divadelního, dramatického baroku.²

Baroko

Klasická definice baroka, která jej odlišila od dřívější vrcholné renesance, pochází od švýcarského historika umění Heinricha

Obr. 9. Poutníci, 2018, 110×120 cm, olej na plátně. Foto L. Malina.

2 K dramatickému divadelnímu baroku spojenému s tenebrismem a silným psychickým působením na diváka se vztahuje více současných autorů. Jedním z příkladů je sochař Edward Kienholz a jeho instalace *Five Car Stud* z roku 1972. Tento výjev drásajícího násilí odráží baroko více ve své intenzitě než ve svém vzhledu. Násilí se zde nerozvine naplno, avšak o to více je celý výjev znepokojivější. Sám Stručka na otázku, zda si je vědom umělců, kteří by s barokní formou pracovali, uvádí dvě jména. Fotografie Gregoryho Trewdsona a Ivana Pinkavu.

Obr. 10. Autoportrét, 2018, 100×135 cm, olej na plátně. Foto L. Malina.

kromě stylu definováno i svým vnitřním temperamentem. Je divadelní a posedlé smrtí. Tato dvě chápání baroka, jedno vizuální, druhé emocionální, se střetávají právě v obraze *Autoportrét*.

Dalším obrazem odkazujícím k barokní formě je dílo *Malý Aktaión* (2018, obr. 11). Stručkovi je cizí expresivní, divadelní brutalita baroka. Na rozdíl od Caravaggia, ale i Tiziana, kteří se nevyhýbali zobrazení motivů mučení, zabíjení ani zobrazení krve, jej něco takového nezajímá. I na tomto obraze pracuje spíše s jemnými náznaky. Jeho zpracování Aktaióna neukazuje scénu, ve které jej roztrhá smečka psů, ale Aktaióna v chlapeckém věku, kdy si bezstarostně pohrává s atributem jelena. S trofejí, s kterou se předvádí a pózuje, nevědomky odkazující na vlastní brutální smrt. Zároveň se zde objevuje překvapivý prvek, který není v díle Stručky téměř nikdy přítomen, a to náznak ironie, dokonce až černého humoru. Čím kdo zachází, tím také schází. Dílo *Malý Aktaión* tak nezobrazuje explicitní násilí, ačkoli toto násilí je zde zároveň přítomno. Je vyjádřeno komplikovanější cestou, která nevede přímo přes výraznou expresi, ale nechává na divákovi, aby si příběh domyslel. Stručka tento obraz nemaluje tak, aby jej zaplnil gestem, ale tak, aby gesto učinil platným v síle definitivního výrazu díla. V obraze tak převažuje klid vybízející ke kontemplaci a odhalení skrytých významů, který mu dodává nádech melancholie a krásy.

Krása

V barokním umění existuje univerzální krása, která se v moderním umění vytratila. Krása může být jistě subjektivní, ale jak ví každý, kdo se dívá na současné umění posledních let, pocít vizuálního potěšení, který byl po staletí pro umění považován za nezbytný, často chybí. Krása, která dříve představovala

Wölflina. Zatímco renesanční obrazy jsou lineární, každá postava je konkretizována a jasně vystupuje z plochy obrazu, na barokních obrazech jsou postavy propojeny s pozadím. Jsou více „malířské“. Jestliže renesanční malba měla za cíl zobrazit pevnou postavu, baroko upřednostňovalo měnící se vzhled a pohyb. To je dobře patrné u pozdního Tiziana. Baroko však může být

princip organizace uměleckého díla, byla vyloučena z jeho současného diskurzu. Stala se podezřelou, kýčovitou a nežádoucí. Pohrdání krásou nakonec vyvrcholilo v antiestetiku a kulturní relativismus postmodernismu. Ten začal krásu považovat za kontroverzní přítěž. Kritici i samotní umělci se od ní odvrátili a svět umění tak má tendenci proměňovat potěšení ve vinu. Přednost má minimalismus, konceptualismus a angažovanost vyžadující mnohdy nadměrnou myšlenkovou gymnastiku.

Umělecký kritik Dave Hickey na tento problém současného umění upozornil ve své knize *The Invisible Dragon: Four Essays on Beauty*.³ Hickey tvrdil, že krása je nejjistější metodou posuzování umění, čímž se pokusil podkopat názor, že krása je pouze tím, čím vládnoucí ekonomická a společenská elita tvrdí, že je. Podle Hickeyho je krása to, co divák považuje za krásné. Něco, na co silně fyzicky reagujeme. Reagujeme na to dříve, než o tom přemýšlíme. To, že je něco krásné, ještě samozřejmě neznamená, že je to dobré nebo smysluplné. Divák obvykle nachází krásu v umění, které ztělesňuje jeho vlastní hodnoty. Má pro něho rezonanci, je to instinktivní.

Stručkova práce se snaží zakořenit právě tam, kde verbální jazyk často selhává. Věří, že malířství nakonec není textové. Nespochívá na konceptu a nepotřebuje věci vysvětlovat. Díky formě dokáže působit mnohem silněji a zároveň využívat svou statickou podstatu, která umožňuje zastavení a kontemplaci.

Fresky

Stručkův malířský styl ukotvil svou formu na zákonitostech přírody a barokního malířství. Jeho silný až obsedantní vztah k závěsnému obrazu potlačuje některé nabízející se možnosti, ke kterým se obraceli jiní umělci se silným vztahem ke klasické zobrazivé malbě. Například techniku asambláže, kterou využíval Zdeněk Beran, nebo práci s plastikou, s kterou pracuje italský umělec Nicola Samori. Poslední měsíce se však Stručka zabývá komorní freskou, která si ze své technické podstaty vyžádala určité změny. Musel opustit dosavadní způsob práce s barevnou pastou a zaměřit se více na lazurní malbu bez možnosti velkých korekcí. I zde zpracovává téma svých dětí (obr. 12), ale i nefigurální, téměř abstraktní náměty (obr. 13). Bude zajímavé sledovat,

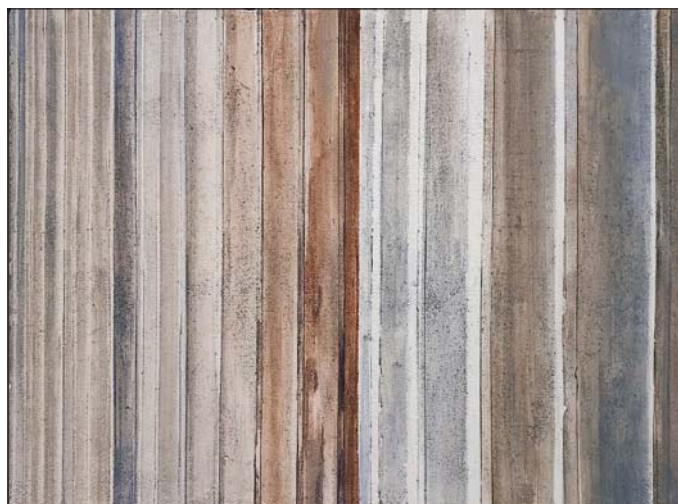
Obr. 11. Malý Aktaión, 2018, 81×64 cm, olej na plátně. Kysucká galéria v Oščadnici. Foto L. Malina.

³ HICKEY, Dave. *The Invisible Dragon: Four Essays on Beauty*. Los Angeles: Art Issues Press. 1993.

Obr. 12. Bez názvu, 2022, 59×42 cm, freska na xps desce. Foto L. Malina.

Obr. 13. Sloupy, 2022, 43×60 cm, freska na xps desce. Foto L. Malina.

kam se na této cestě bude posouvat dál. Umění, které totiž není ochotno zkusit překonat své počáteční danosti a formální pravidla, na kterých se utvářelo, neřeklo prostě ještě své poslední slovo.

Závěr

Diskusi o malířství již neovládá narativ, podle kterého je médium klasického obrazu přežitkem, jehož možnosti se vyčerpaly a aktuálnímu světu tak již nemá co nabídnout. Naopak se stále znovu ukazuje, že pro diváka je nehybný obraz stále silně přitažlivý. Pravděpodobně se částečně jedná o potřebu příběhu, nikoli postmoderní zkratky vedoucí jen k bezobsažnému gestu. Malířství představuje způsob zachycení skutečnosti, který je nám vlastní a je pro nás dobře hodnotitelný, protože díky dlouholeté tradici evropské malby máme velmi dobrou měřítku,

jak kvalitní malbu rozpoznat. Je užitečné dívat se na současné umělce a jejich konkrétní díla jako na něco, co bylo utvářeno na základě něčeho v minulosti, protože díky tomu dokážeme lépe vidět možnosti, kam se jejich práce dokáže posunout v budoucnosti.

Pavol Stručka se od hlavního proudu liší jak ve formálním projevu, tak v obsahovém zaměření. Po svém vstřebává renesanci i baroko a svým pohledem na lidský život a jeho univerzální témata od narození po smrt se snaží postihnout mýtus člověka.

Vytvořit svědectví o jeho vědomí a bytí. Staví na antické tradici, kterou přesto mění, a i když spojuje minulost s přítomností, je nevyhnutelně malířem současným. Mnoho umělců je ovládáno nepodstatnou potřebou patřit k tomu, co je v danou chvíli považováno za současné. Nechápu, že to, co je pro svět opravdu cenné, je, aby byli věrní svému naturelu, protože jedině

pak dokáží přinést něco nového, výpověď, která není postavena na módním trendu ani na pouhém stylu a jeho nekonečném množení bez sebekritické reflexe. Ve Stručkově práci nic módního není. Postupně a důsledně se snaží naplňovat svůj program, kterým je lidská figura a téma víry. Jeho obrazy jsou do jisté míry těžké pro pozorovatele. Nedají se považovat za designovou nebo estetickou dekoraci. Mají ambici navázat na nejdůležitější proudy evropského malířství. Stručka uznává význam starých mistrů, ale zároveň v sobě ukrývá důvěru ve vlastní vnitřní vizi. Právě pouze rozvíjením individuální zručnosti a osobních daností se vytváří podmínky pro vznik autentického projevu. Ten nemusí být šokujícím ani obdivně přijímaným, ale ve své původnosti bude vždy velmi cenný.

*MgA. Lukáš MALINA (n. 1980), kurátor sbírky umění Galerie Slovákého muzea v Uher-
ském Hradišti, zajímá se především o současnou malbu.*

Pavol Stručka

Abstract

Pavol Stručka is a painter of Slovak descent. He graduated from the academy of Fine arts and Design in Bratislava, and he has lived in and worked in Hodonín in Moravia since 2005. Main themes of his paintings which he creates by classical method of oil on canvas are human figure, portrait, Christian faith and mythology. He uses a realistic form of descriptive painting related to renaissance and baroque techniques. Unlike baroque paintings he does not seek for expressively intensive forms but for balance and harmony. Instead of shock and amazement the spectator can come across indistinct hints and symbols referring to withdrawing Christianity and faith as such in our lives.

Key words: Pavol Stručka, painting, human figure, portrait, mythology, naturalism, renaissance, baroque

Pavol Stručka

Zusammenfassung

Pavol Stručka ist ein Maler slowakischer Abstammung, der die Hochschule für Bildende Künste Bratislava absolvierte und seit 2005 in Mähren in der Stadt Hodonín lebt und künstlerisch tätig ist. Die Hauptthemen seiner Gemälde, die er in der klassischen Technik der Ölmalerei malt, sind die menschliche Gestalt, Porträts, christlicher Glaube sowie Mythologie. Er verwendet die realistische Form der abbildenden Malerei, die auf die Renaissance und den Barock verweist. In seinen Gemälden sucht er jedoch im Unterschied zum Barock keine expressiven Formen, sondern Gleichgewicht und Harmonie. Anstatt Schock und Verblüffung kann der Betrachter eher auf undeutliche Anzeichen und Symbole stoßen, die auf das zurückgehende Christentum und den Glauben als solchen in unseren Leben verweisen.

Stichwörter: Pavol Stručka, Malerei, menschliche Gestalt, Porträt, Mythologie, Glaube, Naturalismus, Renaissance, Barock

„Čas je pojem relativní“

Věta, která zazněla před více než šedesáti lety v Předscénách Jana Wericha a Miroslava Horníčka v Divadle ABC v Praze v souvislosti se stářím, konkrétně na příkladu života a díla spisovatele G. B. Shawa, nás neustále přesvědčuje, že věk je jenom číslo. Sochař Otmar Oliva, který v únoru 2022 oslavil významné životní jubileum, tento výrok potvrzuje rovněž. Jeho jméno znají lidé nejen v obci Velehrad, kde žije s rodinou a odlévá většinu svých prací (Spojené velehradské slévárny), a v naší krásné zemi, kterou má nade vše rád (a neopustil ji ani v dobách velmi těžkých, v době normalizace, kdy byl za své názory vězněn), ale i v zahraničí, protože na mnoha místech v Evropě zanechal výrazné stopy svým dílem. Připomeňme alespoň věčný Řím (Vatikán) a kapli Redemptoris Mater, jejíž sochařskou výzdobu včetně papežského trůnu mohou obdivovat nejen věřící celého světa, ale i běžní turisté a milovníci umění. Nese nezaměnitelnou pečeť práce českého sochaře Otmara Olivy. Jeho díla najdeme také ve Slovinsku (kostel Panny Marie Matky církve v Mariboru, kostel sv. Martina ve Šmartnu na Pohorju), na Slovensku (Trnava, Košice, Vysoké Tatry), v Rakousku, Německu, v Himaláji (na osmitisícovce Lhotse). Žije naplno tvůrčí prací, leze po horách, schází se s přáteli, stará se o rodinu, raduje se z úspěchu svých dětí, z každodenních „krásností“ a maličkostí, které život přináší. Zkrátka, dělá to, co ho baví a co ho těší.

Otmar Oliva je olomoucký rodák. Olomouc se mu zapsala do povědomí pro svůj duchovní, historický a architektonický ráz. Do života jeho rodičů výrazně zasáhly dobové události. Otec jako voják druhého československého odboje byl pronásledovaný komunistickým režimem a matka si také odseděla trest ve vězení. V uvolněných šedesátých letech 20. století byl přijat ke stu-

diu na Střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti, kde se setkal s člověkem a umělcem, který ho velmi ovlivnil, s učitelem kresby Vladislavem Vaculkou. Nedlouho po sovětské invazi otec emigroval a Otmar s nechutí sledoval měnící se poměry ve společnosti. Pro mimořádný talent byl přijat ke studiu na Akademii výtvarných umění (1972). Přátelství s Ludvíkem Vaculíkem ho přivedlo k aktivnímu zapojení do disentu. Rozmnožoval dokumenty Charty 77, půjčoval zakázanou literaturu, kterou mu otec posílal ze zahraničí, a velmi brzy se tak dostal do hledáčku Státní bezpečnosti. Během výkonu vojenské služby v říjnu 1979 byl zatčen Státní bezpečností a několik měsíců vyslýchán, v únoru 1980 odsouzen na 20 měsíců. Svůj trest si odseděl v obávané plzeňské věznici na Borech. Po návratu z vězení se stal praktikujícím křesťanem a jeho víra formovaná zkušeností s vězením začala

Otmar Oliva. Foto archiv rodiny.

dávat podobu jeho tvorbě (reliéfy na zvony s křesťanskou tematikou, spolupráce se zvonářskou dílnou Leticie Dytrychové v Brodsku u Přerova). Na Velehradě, odkud pochází jeho žena Olga Vrzalová, si vybudoval ateliér a plně se začal věnovat tvorbě. Genius loci cyrilometodějského poutního místa souzní s křesťanským smyslem jeho rozsáhlého díla, které zahrnuje volnou plastiku, liturgické a obřadní artefakty, insignie, reliéfní výzdobu zvonů, busty, medaile i velké komplexní realizace určené do chrámových interiérů v tuzemsku i zahraničí.

Otmarův učitel Vladislav Vaculka kdysi poznamenal, že lidé a jejich díla se musí stále připomínat, abychom nezapomínali... i ta, která jsou všeobecně známá. Starší generace si určitě vzpomene na losy s reprodukcí obrazu Mony Lisy Leonarda da Vinci. Troufnu si tvrdit, že u nás není člověka, který by si obraz okamžitě nevybavil. Myslím, že u nás začíná být stejně známé jméno Otmara Olivy. S jeho Leopoldem Mandičem se setkávají lidé jak v galerijním prostředí (stálá expozice v Galerii Slováckého muzea v Uherském

Hradišti), tak i v duchovním světě (kaple sv. Leopolda ve Šternberku, Vatikánská sbírka moderního umění). Jeho práce v sakrálním prostředí i ve veřejném prostoru (kašna Felixe Kadlinského v Uherském Hradišti, Jana Sarkandera v Olomouci, pamětní kříže v horách, pamětní desky...) zdobí a provází lidi v běžném životě. I když dostává nabídky vystavovat po celém světě, nikam se nehrne. Otmar už vlastně svou stálou expozici má. Nemyslím jen tu oficiální na Velehradě v turistickém centru nazvanou Příběh sochy (přístupnou od roku 2016), ale všechna místa s otiskem jeho rukou a ducha, která se stala součástí lidských životů.

Nejšťastnější a nejspokojenější je doma s rodinou, ve svém ateliéru, na horách nebo na Vagoně v Jeseníkách, kde nachází inspiraci a klid pro všechna svá díla (Vagon v Jeseníkách u Branné je vlastně stará kamenná podsada rozpadlého domu, na kterou České dráhy nasadily vagon pro úschovu materiálu při stavbě rekreačního střediska. Po dostavbě byl vagon opuštěný, tak jej Otmar odkoupil. Po revoluci přikoupil pozemky

Otmar Oliva a Petr Novák při instalaci ambonu v kostele Svatého Ducha ve Starém Městě.

okolo, aby zabránil developerskému projektu na zničení údolí. Do tohoto útočiště bez vody, s „kadibudkou“ a elektřinou z vodního mlýnku v potoce dlouhá léta jezdí přemýšlet a tvořit. Otmarův otec byl skaut a horolezec, reprezentant ve sdruženém lyžování, který miloval hory. Svou lásku předal synovi a ten zase svým dětem. Rodina – hory – práce – přátelé. Kruh se uzavírá. Všechno se vším souvisí. Tady vznikají kříže, zvonice i symbolický hrob horolezcům, co zemřeli na horských velikánech (na Gerlachovském štítě, Terryho chatě, v sedle Váhy, na Švýčárně, ale i v základním táboře pod velikánem Lhotse). Během posledních let totiž pohřbil několik blízkých spoluzevců a kamarádů. Biskup Josef Hrdlička před časem prohlásil: „*Otmarovo dílo nepostrádá tajemství, [...] jeho díla vytvářejí silové pole přesahu, pokory, prorockého úsilí zahlédnout, co je za smrtí a za hmotou, dál a výš, kam už nedosáhne dřevo, kámen, kov.*“ Přejme tedy Otmarovi

pevné zdraví, aby mohl dále dělat to, co ho baví a co přináší radost nám všem. Vivat!

Autobiografie:

*19. února 1952 Olomouc

Studium:

Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti (1967–1972, obor: reprodukční kamenosochařství a restaurátorství, Jan Habarta), Akademie výtvarných umění v Praze (1972–1978, atelier sochařství, Miloš Axman) • Studijní pobyt: 1975 Středomoří (Řecko ad.), studijní cesta, která zásadně ovlivnila jeho spirituálně duchovní orientaci, od roku 1993 pobývá opakovaně v Centro Aletti v Římě (spolupráce s P. Markem Ivanem Rupnikem, filozofem, teologem) • Činnost: v roce 1979 odsouzen a vězněn za šíření tiskovin Charty 77; pedagogická činnost: profesor na Scuola dell' arte Spirituale při Studijním institutu Ezio Aletti v Římě volná sochařská tvorba je duchovně orientovaná (křesťanské duchovní tradice); v 1. polovině osmdesátých let 20. století vytváří kolekci volných soch motivovaných králem Ubu Alfréda Jarryho a současně vznikají sochy vedené montážní představou člověka-zvířete; v letech 1981–1994 spolupracuje se zvonářskou dílnou Laetitie Dytrichové (vyzdobil cca 150 zvonů); při jeho ateliéru vzniká samizdatové vydavatelství Refugium Velehrad, upravuje a ilustruje některé tisky, dokončuje monumentální plastiku Sv. Jan Křtitel; součástí jeho ateliéru se stává kovolitecká dílna; v letech 1984–1986 vzniká rozsáhlý figurální cyklus drobných prací s tématem Napoleona Bonaparte a následně četné sochařské variace na téma Paridův soud; 1986–1987 vytvořil komorní i větší sochařské studie a nakonec monumentální plastiku sv. Leopolda Mandiče; figurální tvorbu nelze oddělit od prací s funkčně liturgickým určením, rok 1987 znamená počátek specializace na tvorbu kultovních a liturgických předmětů pojednávaných zároveň jako volná plastika – kříže, svícny, monstrance; 1989–1991 sochařské zpracování tématu Ďábel; 1993–1994 v Římě vzniká nová verze Sv. Leopolda Mandiče pro vatikánskou sbírku moderního umění. Oliva dostal Cenu Masarykovy akademie umění, Pamětní medaili třetího odboje nebo Řád sv. Cyrila a Metoděje.

Ceny (výběr): cena ateliéru za pomník rodu Dientzenhoferů, Labyrint světa a ráj srdce, 1993 Cena Masarykovy akademie umění, 1998 Pamětní

Leopold Mandič, bronz, olovo, 1994. Sběrka Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Foto T. Heřmánek.

medaile III. odboje, 2008 Cena Olomouckého kraje za přínos v oblasti kultury za rok 2007 (za Fontánu Pramen živé vody sv. Jana Sarkandera v Olomouci), 2009 Cena Pro Amicis Musae Zlínského kraje za rozvoj tradice křesťanského kulturního dědictví a šíření dobrého jména moravského umění v zahraničí, 2022 Cena města Olomouce.

Jeho díla vlastní Vatikánské muzeum, Moravská galerie v Brně, Muzeum města Brna, Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě a galerie např. v Olomouci, Zlíně, Ostravě, Hodoníně a v Uherském Hradišti.

Mezi významné práce O. Olivy patří např.: výzdoba kaple Redemptoris Mater ve Vatikánu, interiéru chrámu Panny Marie Matky církve v Mariboru ve Slovinsku, výzdoba liturgického prostoru v bazilice na Velehradě, v Kyselovicích, v Salaši u Velehradu, v Olomouci-Chválkovicích, na Svaté Hoře u Příbrami, v kostele Panny Marie Vítězné v Praze na Malé Straně, bronzový oltář s mramorovou deskou pro kostel Panny Marie Sněžné v Olomouci, reliquiář sv. Jana Sarkandera pro katedrálu sv. Václava v Olomouci; náhrobky rodiny Vaculkovy a Čermákovy, Martina Horkeho v Uherském Hradišti, Msgr. Jana Šrámka na Velehradě; pomník česko-moravsko-slovenské vzájemnosti na Velké Javořině.

Milada Frolcová

Životní jubileum Milady Frolcové

Bezpočet výstav, odborných článků, přednášek, komentovaných prohlídek, výjimečné osobní nasazení při kulturních a společenských akcích v Galerii Slováckého muzea – to vše se pojí s osobností jubilantky, PhDr. Milady Frolcové.

Stalo se dobrým zvykem připomenout u příležitosti životního výročí činnost jubilantky a krátce se ohlédnout za jejím dosavadním životem. Dne 26. června 1962 se v Příbrami narodila Milada Frolcová (rozená Švirková), historička umění a dlouholetá odborná kurátorka Slováckého muzea. Po absolvování gymnázia studovala v letech 1980–1985 historii na Karlově univerzitě v Praze, studium ukončila diplomovou prací na téma Protireformace a násilná rekatolizace na panstvím dobříšském. Během studia na

univerzitě se seznámila se svým manželem, vdala se a v roce 1983 se jim narodil syn Ivo. Po ukončení studia byla přijata v říjnu 1985 jako historička do Slováckého muzea a začala se seznamovat s prací muzejního historika. Velkou oporou (radami a odbornou pomocí) jí tehdy byla etnografka PhDr. Marie Náplavová. Prvním výstavním úkolem byla příprava výstavy ke květnovým volbám 1986, v níž dostala za úkol zachytit výsledky sedmé pětiletky v okrese Uherské Hradiště. Shodou okolností výstava byla nainstalována v malém sále Galerie Slováckého muzea (kam jubilantka po letech přesídlila z hlavní budovy do oddělení umění). Dnes vzpomíná, jak objížďela významné průmyslové podniky okresu a dokumentovala jejich činnost.

Po mateřské dovolené (syn Jan se narodil v roce 1986) se v roce 1988 vrátila k práci muzejní historičky, o rok později získala titul PhDr. a také zahájila dálkové studium dějin umění na tehdejší Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnes Masarykova univerzita), které v roce 1996 ukončila státní závěrečnou zkouškou a obhajobou magisterské práce nazvané Arnošt Hrabal, život a dílo.

V roce 1992 byla dokončena rozsáhlá rekonstrukce budovy někdejší císařské zbrojnice sloužící jako galerie výtvarného umění. K slavnostnímu otevření spolupracovala Milada Frolcová na přípravě výstavy Výtvarné umění Uherskohradištska, v témže roce byla kurátorkou výstavy Současné francouzské umění ve velkém sálu galerie a výstavy Praha–Viedeň–Uherské Hradiště. Tehdy ještě působila současně v oddělení historie i oddělení umění. Významným autorským počinem byla její spolupráce na scénáři a realizaci výstavy Obnovená krása v hlavní budově muzea. Výstava dokumentovala restaurování významné památky města – mariánského morového sloupu a také činnost restaurátorů Vítězslava a Jindřicha Martinákových. Od roku 1994 se naplno začala věnovat práci kurátorky sbírky umění Slováckého muzea

(společně s historičkou umění Mgr. Marií Martykánovou) a výstavám výtvarného umění. Za uplynulých třicet let jich realizovala nespočet. Dnes působí téměř neuvěřitelně, že výstavy v galerii byly obměňovány někdy i po měsíci... Práce na výstavách ji zcela pohltila, navštěvovala ateliéry výtvarných umělců, organizovala svozy výtvarných děl, spolupracovala s výtvarnicí muzea na instalaci výstav, psala texty do katalogů, odborné a populárně-naučné články do sdělovacích prostředků.

V roce 1994 se stala členkou realizačního týmu Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti. Jednotlivé ročníky byly od roku 1988 pořádány bienálně s výjimkou 5. a 7. ročníku. Až do roku 2009, kdy se konalo poslední, desáté symposium, věnovala jejich přípravě, organizaci a propagaci všechen svůj um a elán. Výsledky symposií byly prezentovány na výstavách nejen u nás, ale také na Slovensku, v Maďarsku a Polsku. Ke všem ročníkům vytvořila pracovní katalogy. Završení deseti ročníků bylo v roce 2009 prezentováno

soubornou výstavou a reprezentativním katalogem shrnujícím výsledky a zhodnocení všech deseti symposií. Medailérství a drobná plastika se stala náplní její odborné práce i v následujících letech. Ve spolupráci s Městským muzeem ve Wroclavi byly pořádány mezinárodní výstavy zemí Visegrádu nazvané Znad Dunaju, Weltawy i Wisły (Mezi Dunajem, Vltavou a Vislou), na nichž byla představena tvorba 80 umělců z České republiky, Maďarska, Polska a Slovenské republiky. Výstavy se konaly také ve všech výše zmíněných zemích (kromě Wroclavi také v Kremnici, Budapešti a Uherském Hradišti).

V rámci svého odborného výzkumu věnovala řadu let (a činí tak dodnes) pozornost žákům a absolventům Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti, výsledky zpracovala do rozsáhlého slovníku, který v roce 2003 vydalo Slovákcké muzeum jako samostatnou publikaci. Každý, kdo někdy zpracovával hesla do slovníků, má představu o tom, jak velké úsilí, doslova mravenčí práci, si toto téma vyžaduje. Některým umělcům regionu kromě katalogů k výstavám připravila rovněž monografie (Miroslav Malina, Zdeněk Tománek, Vladislav a Ida Vaculkovi – Umění čistého srdce, Opus Velehradensis / Otmar Oliva a Jiří Rohel, Kováříkovi Miroslav, Ludmila, Jan).

Od mládí projevovala Milada Frolcová svůj zájem a vztah k historickým památkám (což bylo mimo jiné i podnětem ke studiu dějin umění). Toto téma nás od počátku naší spolupráce niterně spojovalo. Na začátku devadesátých let jsme se zaměřily na zpracování historie památek města Uherské Hradiště, nejprve v podobě přednášek, poté komentovaných prohlídek zejména pro školy, ale i veřejnost. Předmětem zájmu byly nejen drobné památky, ale především sakrální stavby a umělecká díla v nich. Výsledek výzkumu farního kostela sv. Františka Xaverského publikovala jubilantka ve stejnojmenné práci, vydané Historickou společností Starý Velehrad jako 46. svazek edice Církevní památky v roce 2009.

U příležitosti životního výročí bych chtěla Miladce (toto oslovení používáme všichni, kteří ji máme rádi) poblahopřát a vyslovit přání, aby se ještě dlouhá léta mohla věnovat svému oboru, aby připravila ještě řadu skvělých výstav a napsala mnoho odborných či populárně-naučných textů. A nám všem přeji, abychom se stále mohli těšit z její přítomnosti, milého a laskavého chování a zejména přátelství. Miladko, upřímně Ti děkuji za pomoc, spolupráci, pochopení a podporu. Vážím si našeho přátelství!

Blanka Rašticová

Kostel Svatého Ducha ve Starém Městě se staví dvacet let

Historie stavby nového moderního kostele Svatého Ducha ve Starém Městě je nejen zajímavá a obdivuhodná, ale poutá pozornost široké veřejnosti déle než dvacet let. Snahy vystavět nový kostel, který by stačil potřebám obyvatel Starého Města, jsou velmi staré. Již v roce 1907 vznikla Jednota svatého Michala s cílem rozšířit stávající nebo postavit nový kostel. Úspěšná příprava stavby byla zahájena až společenstvím farníků po roce 1989. Na architektonické ztvárnění byl vybrán návrh slovinského architekta tzv. Plečnikovy školy Dipl. Ing. Arch. Ivo Goropevšeka, který svým architektonickým pojetím vyjádřil spojitost křesťanství na našem území s křesťanstvím východním, s misí sv. Konstantina a Metoděje. Výzdoba interiéru byla svěřena akademickému sochaři Otmaru Olivovi a akademickému malíři Janu Jemelkovi, kteří s architektem Ivo Goropevškem spolupracovali na konečné realizaci, respektive na výzdobě kostela Panny Marie Matky církve¹ ve slovinském Mariboru. Půdorys kostela ve dvou protínajících se kruzích naznačuje prvky byzantské kultury, která má v místě hluboké kořeny. Kostel leží přímo na průsečíku kultur. Vyrůstá na kořenech křesťanství. Je to votum neboli kostel vděčnosti za cyrilometodějskou misi. Nový kostel má centrální půdorys ve tvaru rotun-

dy, kruhu. Chrámová loď je geometricky čistý a přehledný prostor, který se zvedá vysoko do nebe. Na podélné ose má funkčně připojen přední prostor – pronaos, obdélníkového půdorysu, nad kterým se zdvihají dvě věže, na východě pak půlkruhový prostor presbyteria, denní nebo také zimní kaple zasvěcené Panně Marii, kde je na stěně společné oběma prostorám umístěn eucharistický svatostánek. Nosnou část hlavní lodi tvoří dvanáct sloupů (připomínka dvanácti apoštolů), kteří společně s Marií přivítali příchod Ducha svatého.² Vchod a čelní strana kostela, kterou tvoří dvě mohutné věže, symbolizují sv. Cyrila a Metoděje. Osy sloupů a věží se sbíhají v jednom místě, což má být znakem směřování k jednomu cíli – Bohu. Mezi věžemi je volný prostor ve tvaru kříže, který je propojuje (tvar kříže vychází z nálezu při archeologickém průzkumu v této lokalitě). Prosklená fasáda hlavní lodi si jako křišťál pohrává se slunečním i umělým světlem (symbolizuje pronikání paprsků – darů Ducha svatého a otevřenosti církve). V suterénu pod hlavní lodí je navržen sál pro společenské využití, kulturní a vzdělávací akce. Objekt kostela tvoří dvoupodlažní kruhová loď, ke které jsou ze západní strany přisazeny dvě hranolovité desetipodlažní věže lichoběžníkového tvaru vzájemně propojené do výšky střech kostelní lodi. Z východní strany je k hlavnímu prostoru připojena zimní kaple půlkruhového tvaru ve formě apsidy s vnější stěnou tvaru poloviny komolého kužele. Kostelní loď se zimní kaplí je kryta střechou ve tvaru konkávních válcových ploch. Střecha svým tvarem čtvrtkruhového oblouku připomíná baldachýn a vzbuzuje v pozorovateli lehkost a vznášení. Plášť a část stropu kostelní lodi je z lehké ocelové konstrukce, jejíž spodní třetina je obložena v interiéru deskami z leštěného travertinu, na fasádní straně deskami z broušené žuly. Délka stavby je 43 m, šířka 27 m, výška v kupoli 22 m, výška věží 47 m.

Situování stavby bylo navrženo do úzkého vztahu s relikty sakrální stavby zřetelné z doby velkomoravské. Tato poloha zne-

Kostel Svatého Ducha ve Starém Městě, 2015. Foto F. Ingr.

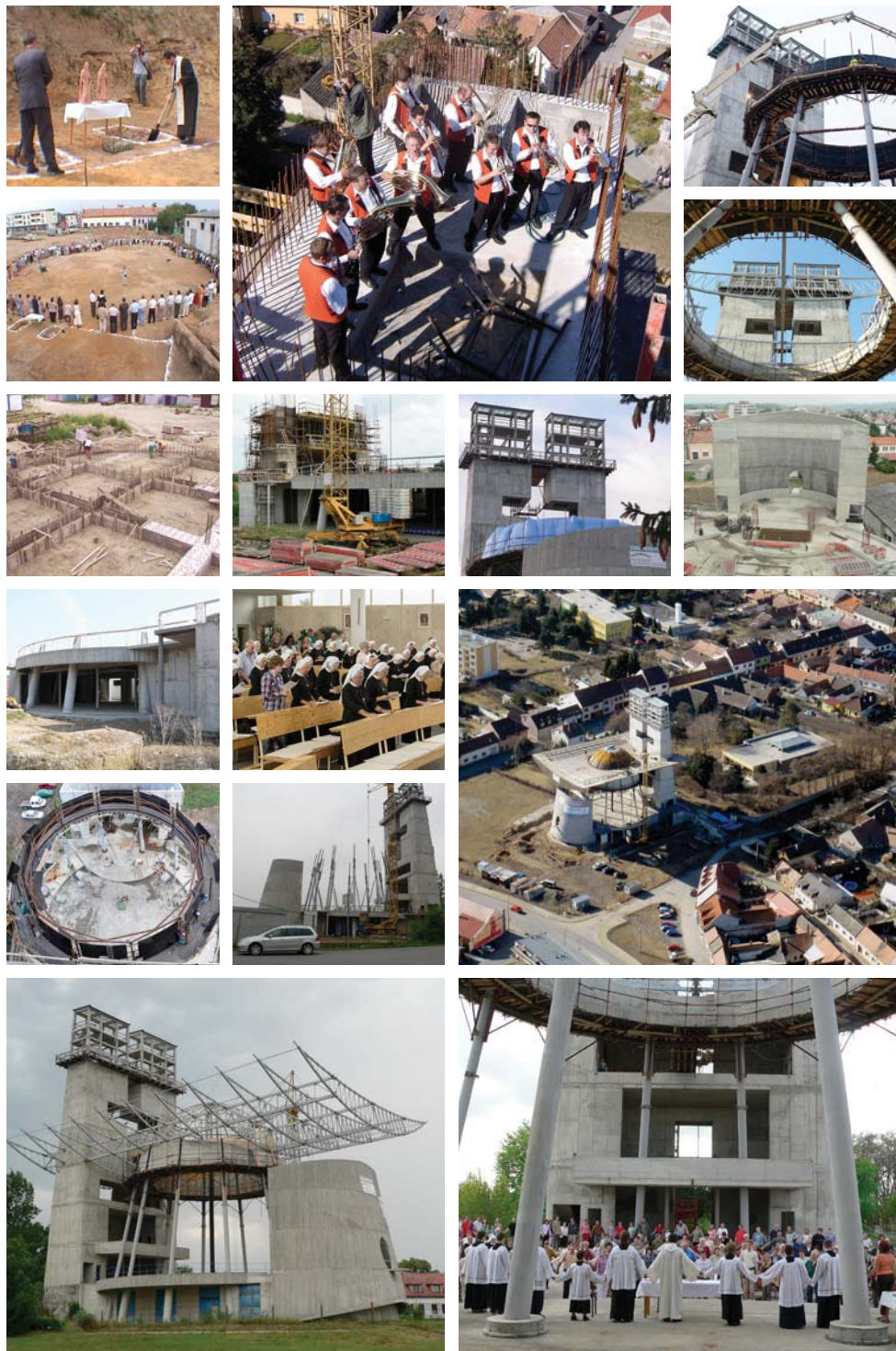
snadnila provádění stavby, neboť se jednalo o zbořeníště průmyslové budovy, jejíž podzemní části nebyly při předešlé likvidaci demolovány. Stavba byla realizována bez generálního dodavatele, neboť investor nemohl zaručit smluvní cash-flow. Byly proto tvořeny realizační etapy, na které byly vypisovány samostatné tendry.

Základní kámen chrámu, kterým byl prostý balvan vyňatý ze základů církevní stavby z velkomoravské doby, posvětil v roce 1997 při své návštěvě Česka Jan Pavel II. O tři roky později 29. října 2000 bylo apoštolským nunciem Giovannim Coppou požehnáno místo pro stavbu nového kostela. Zároveň bylo poklepáno na základní kámen a jako symbol Ducha svatého byla vypuštěna bílá holubice. 21. února 2001 ustanovil P. Miroslav Suchomel komisi pro výstavbu kostela. 14. února 2002 bylo vydáno stavební povolení, byl proveden archeologický výzkum a stavba byla oficiálně zahájena 15. dubna 2002. Na výstavbě se postupně podílelo šest stavebních společností. Stavební část proběhla v letech 2002 až 2014. Na vnitřním dovybavení všech prostor, i těch pro kulturní a společenské akce, se stále pracuje podle toho, jak přicházejí peníze.

V lednu 2013 se v novostavbě, před kterou vzniklo nové náměstí Velké Moravy, konal první koncert. Nové náměstí slouží pro konání veřejných akcí včetně koncertů i nadále. V neděli 5. října 2014 chrám slavnostně požehnal biskup Pavel Posád. Slavnostního žehnání kostela se zúčastnila velvyslankyně Slovinské republiky Smiljana Knez a Ivo Goropevšek, slovinský architekt, který chrám projektoval.

Stavba se stala dominantou města. Z dálky svými věžemi přitahuje pozornost. Zvenku může stavba působit až megalomansky (samotné obyvatelé města rozdělují na ty, kterým se líbí a nelíbí). Je skutečně nepřehlédnutelná, zato z interiéru kostela dýchá pokora. Jednoduchý dřevěný mobiliář ožívají jenom nápadné zelené rostliny a nyní už i krásná umělecká díla (např. oltář, svatostánek či ambon, což je pult ke čtení, z dílny velehradského sochaře Otmara Olivy, vitráže Jana Jemelky). Stavba vyvolala další městské investice: informační centrum, prostor náměstí Velké Moravy, revitalizaci historického jezuitského sklepa ad.

Na výstavbu a výzdobu kostela bylo vynaloženo více než 100 milionů korun, převážně z veřejných sbírek, z peněz farníků

Stavba kostela sv. Ducha ve Starém Městě ve fotografiích Františka Ingra.

Stavba kostela sv. Ducha ve Starém Městě ve fotografiích Milana Zámečnicka.

a města. Interiér dosud není kompletní. Dovybavuje se podle toho, kolik se podaří sehnat peněz (např. v dubnu 2022 byly nainstalovány další čtyři vitráže, v okenních rámech je čtrnáct vitráží z celkových 120).

Kostel Svatého Ducha se stal výraznou dominantou města. Kromě bohoslužebných obřadů se ke stavbě soustředily společenské akce, slavnosti, vystoupení, koncerty, výroční trhy. Stavba se tak stala cíleným duchovním a společenským centrem Starého Města. Na podzim 2022 se v suterénu kostela uskutečnila výstava nazvaná Věř tomu, nebo ne (29. 9. – 27. 10. 2022), která se stala poctou všem lidem, kteří se na výstavbě kostela podíleli. Dokumentovala dvacet let práce na kostele. Fotografie Františka Ingra

Akademický sochař Otmar Oliva a akademický malíř Jan Jemelka, 2004. Foto M. Zámečník.

a Milana Zámečníka zachycovaly zajímavé okamžiky výstavby kostela a kulturních akcí na podporu realizace v uplynulých dvaceti letech.

Poznámky:

- 1 V letech 1994–1997 Otmar Oliva a Jan Jemelka pracovali na sakrální výbavě a výzdobě chrámu Panny Marie Matky církve ve slovinském Mariboru. Podobně jako ve Starém Městě je Otmar Oliva autorem sochařské výzdoby (oltář, ambon, kalichy ad.), Jan Jemelka navrhl a realizoval vitráže.
- 2 GOROPEVŠEK, Ivo, KŘIVÁK, František a GREBÍK, Jiří. Kostel Sv. Ducha ve Starém Městě u Uherského Hradiště. *Beton* 1/2017, s. 14–19.

Milada Frolcová

Slovenský architekt Ivo Goropevšek s modelem kostela, 2007. Foto M. Zámečník.

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2022

VÝROČNÍ ZPRÁVA

Ivo Frolec, Iveta Mátllová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

ÚVOD

CHARAKTERISTIKA ORGANIZACE

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturněvýchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

- a) *právní forma: příspěvková organizace*
- b) *zřizovatel: Zlínský kraj*
- c) *objekty ve správě muzea:*
 - Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Cyrilometodějské centrum, Staré Město (majetek Zlínského kraje);
 - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);

- Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje);
 - Národní kulturní památka Uherské Hradiště – Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Národní kulturní památka Staré Město – Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).
- d) *Objekty ve správě jiných subjektů, využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům:*
- Archeoskanzen Modrá (majetek obce Modrá);
 - Muzeum lidových pálenic Vlčnov (majetek obce Vlčnov, expozice majetek Zlínského kraje);
 - Jezuitská kolej v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště);
 - Reduta v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště).

Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházejícím z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečíku těchto snah vytváří

nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 S., o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

- a) Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti /etnografie, archeologie, historie, dějiny umění/, metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.).
- b) Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturně výchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, symposií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce 2010–2025

- a) **Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy**
 - vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek;

- přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí;
- navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů;
- zrestaurování starých tisků a rukopisů;
- získání nových depozitářů pro archeologické sbírky formou přístavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě – výstavba Cyrilometodějského centra;
- vybavení konzervačního pracoviště novou moderní technikou;
- digitalizace sbírkových předmětů.

b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

- vybudování stálé expozice „Lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov;
- vybudování nových expozic se zázemím pro návštěvníky v přístavbě Památníku Velké Moravy – Cyrilometodějském centru;
- vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jízba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu).
- výstavba nové stálé multimediální národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea;
- modernizace AV techniky a osvětlení národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea;
- rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně nové stálé multimediální expozice;
- revitalizace archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby;
- modernizace expozičních prostor Galerie Slováckého muzea včetně recepce a osvětlení;

- osazení vybraných objektů muzea fotovoltaikou – obnovitelným a ekologickým zdrojem energie;
 - intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“;
 - digitalizace periodik v muzejní odborné knihovně.
- c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem**
- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu;
 - aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu východní Moravy a Regionem Slovácko;
 - spolupráce při vytváření Mezinárodní kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje včetně zapojení Cyrilometodějského centra;
 - zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.
- d) Provázání činnosti instituce se školstvím**
- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“;
 - úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.
- e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce**
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.
- f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů**
- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce;
 - získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.
- g) Členství a zastoupení v profesních či zájmových sdruženích a orgánech (asociace, společnosti, státní správa apod.)**
- International Council of Museums;
 - Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury;
 - Asociace muzeí a galerií České republiky;
 - Rada galerií České republiky;
 - Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán;
 - Vědecká rada Národního muzea v přírodě – Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán;
 - Historická společnost Starý Velehrad;
 - Muzejní spolek v Uherském Hradišti;
 - Společnost přátel slivovice České republiky;
 - Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici;
 - Česká národopisná společnost;
 - Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech;
 - Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky.

Činnost organizace v roce 2022

Rok 2022 nebyl pro Slovácké muzeum obdobím zcela standardním. Chod organizace ještě stále ovlivňovala odeznívající pandemie covid-19. Zatraktivněním výstav a doplňkových programů se však podařilo vrátit návštěvnost do vyšších hodnot před pandemií. Všeobecné skokové zdražení způsobené válečnými událostmi na Ukrajině

mělo negativní dopad na hospodaření a rozvoj instituce. Úkoly dané ročním plánem činnosti se přesto podařilo naplnit. Významným úspěchem bylo dokončení projektu výstavby Cyrilometodějského centra včetně expozic a interiérového vybavení i jeho otevření pro veřejnost. Ze strany IROP došlo k závěrečné kontrole a vyúčtování projektu včetně jeho bezvýhradného schválení a uzavření.

1. ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

1.1. Akvizice

- **I. stupněm** bylo v průběhu roku evidováno celkem 880 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 378 ks, archeologie 273 ks, historie 222 ks, umění 7 ks; z toho 109 ks nákupem, 516 ks sběrem a 255 ks darem.
- **Odborná knihovna** zaevidovala celkem 277 nových přírůstků.
- **Sbírkové předměty** – celkový počet činí 381 145 ks, z toho archeologie 305 226 ks, umění 7 614, etnografie 41 373 a historie 26 932 kusů.
- **Počet knihovních jednotek** činí 27 481 ks.

1.2. Evidence

- **Evidence II. stupně** – celkem 986 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 378 ks, historie 222 ks, archeologie 369 ks, 17 ks umění. Reevidence stávajících karet II. stupně – 418 celkem, z toho reevidence 300 karet archeologie a 118 karet umění. Přepis starých karet do PC – celkem 1 966 ks karet oddělení etnografie.
- **Odborná knihovna** zaevidovala výběrem z odborných časopisů 17 nových záznamů, v rámci reevidence bylo 58 záznamů převidováno (doplněna detailnější klíčová slova a sjednocena některá klíčová slova), do Souborného katalogu

ČR – Portál Caslin bylo odesláno 69 záznamů (v SKČR je celkově nyní 11 887 záznamů evidovaných knihovnou SM).

1.3. Inventarizace

- **Inventarizováno** bylo celkem 47 151 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 10 320 ks, archeologie 35 236 ks, historie 1 477 ks a umění 118 ks. Inventarizace archeologické podsbírky byla zahájena v polovině roku 1998 a do prosince roku 2022 se podařilo zrevidovat přibližně 285 000 ks sbírkových předmětů. Vzhledem k trojímu stěhování archeologického oddělení včetně sbírek a vzhledem k vzrůstajícím požadavkům na provádění archeologických záchranných výzkumů lze inventarizovat a de facto nově evidovat za výše uvedeného počtu pracovníků cca 6 000 ks předmětů ročně. Inventarizační cyklus celé sbírky lze za uvedených podmínek dokončit v roce 2028. O inventarizaci byly vyhotoveny protokoly včetně všech náležitostí. V odborné knihovně bylo zrevidováno 40 % knihovního fondu (11 205 knih).

1.4. Depozitáře

- Všechny **depozitáře** jsou zajištěny EZS a EPS, odpovědní pracovníci pravidelně prováděli kontrolu všech depozitářů a expozic, o kontrolách byly pořizovány zápisy, průběžně vedeny knihy návštěv ve všech depozitářích. Veškerá evidence byla v závěru roku předložena ke kontrole řediteli. Stav klimatických podmínek v centrálním depozitáři je sledován pomocí elektronického systému sledování a vyhodnocování klimatických podmínek s dálkovým přístupem na PC v příslušných odborných odděleních, v ostatních depozitářích byla prováděna kontrola nejméně jedenkrát měsíčně včetně příslušných záznamů.

1.5. Pohyb sbírek – zápůjčky a výpůjčky

- **Pohyb sbírek** – v průběhu roku bylo pro výstavní účely uzavřeno 41 smluv pro 1 300 předmětů – z toho 14 výpůjčních pro 102 ks předmětů a 27 zápůjčních pro 1 198 ks sbírkových předmětů.
- **Historie 3** (Památník obětí totalitních režimů – pokračující výzkum k dějinám věznic UH; dějiny Slovákého muzea metodou orální historie; Vánoce v Evropě).

1.6. Konzervace, restaurování, další činnosti

- **Konzervováno a restaurováno** celkem 972 ks sbírkových předmětů: z toho etnografie 152 ks, archeologie 815 ks, umění 2 ks a historie 2 ks; z toho bylo restaurováno 58 ks. Pro jiné subjekty byl na základě řádně uzavřené smlouvy zrestaurován 1 předmět. Konzervátoři se dále podíleli na přípravě výstav, expozic, výukových programů pro školy a akcí pro veřejnost výrobou kopií sbírkových předmětů a dekorací.

1.7. Informace o zajištění přístupu a přechodu na elektronický systém Centrální evidence sbírek muzejní povahy MK (CES on-line)

- Pravidelné hlášení o aktualizaci ve Sbírce Slovákého muzea (MUH/002-05-10/179002) bylo odesláno v červnu a prosinci.

2. VĚDECKO-VÝZKUMNÁ A ODBORNÁ ČINNOST

2.1. Vlastní odborné aktivity

- **Odborná oddělení řešila celkem 45 výzkumných úkolů**, z toho:
- **Umění 13** (Zlínská škola umění a Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti; Litá medaile, plaketa a komorní plastika; výzkum v ateliéru Miroslava Kováříka; Lubomír Typlt; Mezinárodní trienále textilu; Pavol Stručka; Přírůstky; 20 let stavby kostela sv. Ducha ve Starém Městě; Rudolf Lukeš; Sport ve výtvarném umění; Karel Prášek; výzkum Soukromé sběratelství zaměřené na oblast zájmu naší instituce; Black – hororové a oneirické tendence ve výtvarném umění).

- **Etnografie 22** (Tradiční rukodělná výroba – výzkum u 14 konkrétních výrobců, vypracování návrhů na ocenění titulem Mistr tradiční rukodělné výroby ZK, Cena V. Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby v regionu a Nositel tradice lidových řemesel; Fotodokumentace a výzkum lidové kultury – obyčejová tradice; Masopustní mečové tance z Uherskobrodsko; Verbuňk; Dokumentace tradičního lidového stavitelství; Zlínský kraj v lidové písni; Výzkum slovákých koštů slivovice a pálenic; Výzkum sklářství; Barva jako symbol).
- **Archeologie 7** (Terénní detektorové prospekce v okrese UH; Zpracování, prezentace a publikace nálezového fondu kachlů z výzkumů v Uherském Hradišti a Uherském Brodě; Problematika možnosti prezentace archeologických nálezů pro zrakově postižené; Osídlení povodí říčka Okluky v období eneolitu; Odkaz Cyrila a Metoděje v kultuře východoslovanských států; Geografická analýza pravěkého osídlení Uherskohradištska; Požárem zaniklé středověké suterény v intravilánu města Uherský Brod). Archeologické oddělení v průběhu roku vykonalo 374 archeologických výzkumů a dohledů – z toho 6 pozitivních (Nedakonice – Roztoky, UB – Olšava, Hluk – tvrž, UH – Prostřední, Polešovice RD 2×), celkem ukončeno 307 akcí.

2.2. Spolupráce s externími badateli a jinými subjekty

- **Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala při řešení výzkumných a odborných úkolů s celkem 17 externími badateli a institucemi**, z toho:
- **Umění 2** (FF MU – výtvarná díla ve veřejném prostoru: Franta Uprka, Poutníci; Muzeum v Jekatěrinburgu: Ferdyš Duša

– spolupráce při určování autorství a názvu grafik, které Muzeum v Jekatěrinburgu vlastní).

- **Etnografie** 10 (Názvosloví lidového oděvu – konzultace textu pojmosloví a vedení pracovní skupiny lidového oděvu v rámci EK AMG; Spolupráce s NIPOS: Projekt analýza hudební složky choreografií projektu Dítě v tanci – s MgA. Kateřinou Černíčkovou, Ph.D. a Ing. Vojtěchem Koubou, Ph.D.; R. Benech (Muzeum Dubnica nad Váhom) – z historie Slovače; Anna Isabela Peréz (Museo de artes y tradiciones populares Madrid) – výroba panenek z kukuřičného šustí v ÚLUV; H. Dvořáková (MZM) – A. Rodin fotografie; I. Kubečková (Středocheské muzeum v Roztokách) – motiv ženy s vázkami na svatebních pryskách; T. Ondrová – Vyšivačky ÚLUV Uh. Hradiště)
- **Archeologie** 4 (Mgr. Bc. Karel Slavíček, Masarykova univerzita Brno, Ústav geologických věd a Mgr. Jakub Šimík, Archaia Brno, z.ú. – analýza nálezového fondu kachlů z výzkumů v Uherském Hradišti a Uherském Brodě; Ing. Martina Janochová (Evropská kulturní stezka sv. Cyrila a Metoděje – Presentace a možnosti rozvoje CM stezky; Mgr. Jakub Šimík, Archaia Brno, z.ú. a Mgr. Jaroslav Bartík Ph.D. – Požárem zaniklé středověké suterény v intravilánu města Uherský Brod).
- **Historie** 1 (Moravské zemské muzeum – věznice UH).

2.3. Vědecké konference, semináře, symposia – vlastní

- Slovácké muzeum uspořádalo mezinárodní konferenci na téma Barva jako symbol ve spolupráci s Ústavem evropské etnologie FF MU v Brně (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 31. 5. – 1. 6. 2022). Konference se zúčastnilo 20 odborníků, bylo předneseno 10 příspěvků).

2.4. Vědecké konference, semináře, symposia – účast na akcích pořádaných jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem 15 vědeckých konferencí a seminářů, z toho etnografie 5, archeologie 4, knihovnice 3, konzervace 1, umění 1, edukátorky 1. Na konferencích přednesli celkem 5 odborných příspěvků, z toho etnografie 3, archeologie 2.

3. METODICKÁ A EDUKAČNÍ ČINNOST

3.1. Spolupráce se školami

3.1.1. Speciální programy pro školy, spolupráce se školami

- **Celkem 57 programů k aktuálním výstavám pro 1 276 účastníků**, z toho 1 140 dětí a 136 dospělých (1× Šaty dělají člověka, 5× Barevná zahrada – Paul Klee, 46× Dárkonoši, 3× Lukeš, 1× Načeradský; 1× Umění z nití).

3.1.2. Pravidelné programy pro školy

- **Celkem 107 pravidelných programů pro 2 753 účastníků**, z toho 2 549 dětí a 204 dospělých, z toho 50 v expozici Slovácko (15× Masopust; 4× Doba postní; 17× Velikonoce; 4× Jízda králů; 1× Dožínky; 4× Hody na Slovácku; 2× sv. Martin; 3× Advent na Slovácku), 44 v Památníku Velké Moravy – Cyrilometodějském centru (25× Mojslav; 9× Cyril a Metoděj; 5× Velká Morava láká k prostřenému stolu; 5× Pravěk Uherskohradištska), 4 v Galerii Slováckého muzea (2× Kouzelné barvičky; 2× Na návštěvě v galerii) a 9 v expozici Věznice.

3.1.3. Pomoc odborných pracovníků studentům SŠ a VŠ

- Odborní pracovníci se v průběhu roku věnovali celkem 20 studentům: z toho poskytli opakovaně konzultace 13 stu-

dentům při zpracování středoškolských, bakalářských, magisterských a doktor-
ských prací: archeologie 3 VŠ, etnografie
1 VŠ a 3 SŠ, umění 1 VŠ a 2 SŠ, dokumen-
tace 1 VŠ, historie 2 VŠ. V průběhu roku
byla poskytnuta odborná praxe 7 studen-
tům středních a vysokých škol: oddělení
dokumentace a knihovna 4 (Střední ško-
la průmyslová, hotelová a zdravotnická
Uherské Hradiště), konzervace 1 (Vyšší
odborná škola grafická a Střední průmy-
slová škola grafická), umění 1 (Manage-
ment v kultuře MU Brno), etnografie 1
(Ústav evropské etnologie MU Brno).

3.2. Metodika vůči jiným subjektům

3.2.1. Metodika a spolupráce se subjekty s obdobnou náplní činnosti v regionu

- Odborní pracovníci se zúčastnili šesti
jednání poradních sborů pro sbírkotvor-
nou činnost (nákupní komise Vlastivěd-
ného muzea v Kyjově 2×, nákupní komi-
se Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně,
Galerie výtvarného umění v Hodoníně,
Horácké galerii v Novém Městě na Mo-
ravě a Muzeu Kroměřížska v Kroměříži).

3.2.2. Metodika a spolupráce s ostatními kulturními subjekty

- Spolupráce probíhala s celou řadou sub-
jektů: Český výbor ICOM, Paměť náro-
da, Memoria, Poradní komise Cena Mi-
nisterstva kultury, Národní památkový
ústav v Kroměříži, Archeologický ústav
Brno, Střední škola uměleckoprůmyslo-
vá v Uherském Hradišti, město Uherské
Hradiště, Klub kultury Uherské Hradi-
ště, Knihovna Bedřicha Beneše Buchlo-
vana, Programová rada Mezinárodního
folklorního festivalu ve Strážnici, Česká
národopisná společnost, Mezinárodní
komise pro studium lidové kultury v Kar-
patech, Asociace muzeí a galerií České
republiky, Komise pro udělení Ceny
V. Boučka, Rada galerií České republiky,
Ředitelská rada Národního ústavu lido-

vé kultury ve Strážnici – poradní orgán,
Jihomoravská regionální archeologická
komise při Archeologickém ústavu Aka-
demie věd České republiky, Programová
rada Vlčnovské jízdy králů, Programová
rada Slováckých slavností vína a otevře-
ných památek, Region Slovácko, Centrá-
la cestovního ruchu Východní Moravy,
Městské informační centrum Uh. Hra-
diště, Správní rada o.p.s. Park Rochus,
Muzejní spolek v Uherském Hradišti,
Historická společnost Starý Velehrad,
Umělecká rada SUPŠ UH, Sbor pro jíz-
du králů ve Strážnici, hodnotící komise
Tradiční výrobek Slovácka, hodnotící
komise Zlínského kraje pro výběr Lidová
stavba Zlínského kraje, Asociace českých
filmových klubů, Česká tisková kancelář,
Vědecká rada Evropské kulturní stezky
sv. Cyrila a Metoděje a Vědecká rada Ná-
rodního muzea v přírodě Rožnov pod
Radhoštěm.

- V rámci plnění vládního usnesení „Kon-
cepce účinnější péče o tradiční lidovou
kulturu“ provádí každoročně Slovácké
muzeum v Uherském Hradišti a jeho
Centrum péče o tradiční lidovou kulturu
Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury
ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci
s těmito obdobně zaměřenými krajskými
institucemi:
- kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum
v Českých Budějovicích;
- kraj Jihomoravský – Masarykovo mu-
zeum v Hodoníně;
- kraj Karlovarský – Krajské muzeum
Cheb;
- kraj Královéhradecký – Muzeum vý-
chodních Čech v Hradci Králové;
- kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje
v Turnově;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšín-
ska;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Novo-
jičína;
- kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum
v Olomouci;

- kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku;
- kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech;
- kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně;
- kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích;
- kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč;
- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.

3.2.3. Pomoc odborných pracovníků jinými subjekty

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala metodickou pomoc celkem 135 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům. Z toho pracovnice oddělení umění určila a posoudila 97 výtvarných děl pro soukromé majitele. Knihovna poskytla metodickou pomoc celkem 56 badatelům, z toho knihovnu navštívilo 47 badatelů, kteří realizovali 347 badatelských návštěv. Všem badatelům bylo poskytnuto 1407 výpůjček (759 absenčních, 601 prezenčních; prostřednictvím meziknihovni výpůjční služby bylo vyřízeno 47 požadavků). Prostřednictvím e-mailu byla poskytnuta 9 badatelům metodická pomoc. Fotoarchiv navštívilo 29 badatelů, prostřednictvím e-mailu poskytnuta metodická pomoc 42 badatelům, zapůjčeno ke studiu v dokumentaci 8 900 fotografií. Odborní pracovníci realizovali 27 návštěv, prostřednictvím e-mailu poskytnuta metodická pomoc 11 pracovníkům, zapůjčeno 6 114 fotografií.
- **Metodická pomoc poskytnuta celkem 220 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům.**

3.2.4. Spolupráce s AMG ČR a RG ČR

- Odborní pracovníci pracovali ve 4 komisích Asociace muzeí a galerií ČR (z toho 3 jako aktivní členové výboru komise),

dále v Senátu Rady galerií, komoře odborných pracovníků RG a Zlínské regionální archeologické komisi.

3.3. Školení a kurzy

3.3.1. Školení a kurzy vlastní

- Pracovníci se účastnili povinných školení BOZP, PO, žádné další vlastní školení a kurzy nebyly pořádány.

3.3.2. Školení, semináře a kurzy pořádané jinými subjekty

- Pracovníci muzea se zúčastnili celkem 3 školení, seminářů a kurzů pořádaných jinými subjekty (Seminář CASLIN, setkání uživatelů Tritius, seminář „Umění do lavic“).

4. KULTURNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST

4.1. Expozice

Organizace spravovala těchto 14 stálých expozic přístupných veřejnosti:

- Slovácko (Slovácké muzeum);
- Lidové bydlení (Topolná čp. 90);
- Lidové bydlení (Topolná čp. 93);
- Vesnické kovářství (Topolná čp. 90);
- Velká Morava (Památník Velké Moravy – Cyrilometodějské centrum);
- Příběh Konstantina a Metoděje (Památník Velké Moravy – Cyrilometodějské centrum);
- Pravěk Uherskohradištska (Památník Velké Moravy – Cyrilometodějské centrum);
- Velká Morava (Uherské Hradiště – Sady);
- Velká Morava (Staré Město – Špitálky);
- Velká Morava (Modrá u Velehradu);
- Muzeum lidových pálenic ve Vlčnově;
- Uherské Hradiště – město královské (jezuitská kolej v Uherském Hradišti);
- Věznice Uherské Hradiště (uherskohradištská Reduta);

- Výtvarné umění jihovýchodní Moravy / Člověk a společnost I. (Galerie Slováckého muzea).

4.2. Výstavy

- **Slovácké muzeum uspořádalo celkem 20 výstav, z toho 14 vlastních, 4 převzaté, 1 v jiných objektech a 1 virtuální:**

A) Výstavy vlastní Slovácké muzeum

1. Auguste Rodin na Slovácku (3. 2. – 18. 4. 2022)
2. Zahrada Paula Klee (19. 5. – 10. 7. 2022)
3. Dárkonoši. Od Ježíška po Santa Clause (6. 10. 2022 – 8. 1. 2023)
4. Fenomén cimbál (20. 10. 2022 – 15. 1. 2023)

Galerie Slováckého muzea

5. Of the Elements (Petr Bulava a Petr Včelka) (11. 11. 2021 – 30. 1. 2022)
6. Jiří Načeradský (11. 11. 2021 – 30. 1. 2022)
7. Pohledy do sbírek / Přírůstky 2012–2022 (10. 3. – 5. 6. 2022)
8. Lubomír Typlt (10. 3. – 5. 6. 2022)
9. Sólo pro jedno dílo – Petr Zubek „Meteorit“ (1. 7. 2021 – 1. 7. 2022)
10. Socha pro město: Skryš (Robert Buček) (30. 7. 2022 – 30. 6. 2023)
11. RATOLEST, Pavol Stručka (24. 11. 2022 – 12. 2. 2023)
12. KOVÁŘÍKOVI. Ludmila, Miroslav a Jan Kovářikovi (24. 11. 2022 – 12. 2. 2023)

Památník Velké Moravy

13. Vampyrismus (1. 1. – 31. 12. 2022)
14. Kněžna Ludmila a první Přemyslovci mezi Moravou a Bavorskem (15. 9. 2021 – 31. 7. 2022)

B) Výstavy převzaté

15. Slovácké muzeum: Jan Saudek (18. 11. 2021 – 6. 2. 2022)
16. Slovácké muzeum: Jako růže: móda zrcadlem doby (31. 3. – 7. 8. 2022)
17. Slovácké muzeum: Rudolf Lukeš / filmo-

vé návrhy a lepoprela (31. 7. – 25. 9. 2022)

18. Galerie Slováckého muzea: Trienále textilu X. (21. 7. – 16. 10. 2022)

C) Výstavy vlastní a kooperační mimo objekty muzea

19. Věř tomu nebo ne: 20 let Kostela sv. Duha ve Starém Městě ve fotografiích Milana Zámečnicka a Františka Ingra (Kostel sv. Duha ve Starém Městě) (září – říjen 2022)

D) Výstavy virtuální

20. Střelecké terče (portál eBadatelna)

4.3. Přednášky pro veřejnost

- **Organizace uspořádala celkem 41 odborných přednášek pro 1 124 osob, z toho 792 dospělých a 332 dětí a mládeže. Z toho odborní pracovníci uskutečnili celkem 38 odborných přednášek pro 1 024 osob, z toho 332 dětí a mládeže.**

A) Přednášky v objektech vlastní instituce – celkem 23 pro 661 posluchačů, z toho 419 dospělých a 242 dětí a mládeže.

B) Mimo objekty vlastní instituce bylo uspořádáno celkem 18 přednášek pro 463 posluchačů, z toho 373 dospělých a 90 dětí a mládeže.

4.4. Odborné výklady ve výstavách a expozicích

- Ve výstavách a expozicích uspořádali odborní pracovníci celkem **54 odborných výkladů** pro 672 posluchačů, z toho 243 dětí a mládeže a 429 dospělých.

4.5. Doplnkové kulturní akce a programy

- **Muzeum uspořádalo celkem 43 doplnkových a kulturních akcí pro 4 791 osob, z toho 3 011 dospělých a 1 780 dětí: (3× Velikonoce ve Slováckém muzeu; 3× Vánoce ve Slováckém muzeu; 8× Tvoříme v muzeu – šití a cifrování, batikované kraslice, tkaní z kukuřičného šustí, pletení z kukuřičného šustí, vyšívání**

na výřez, pletení ozdob ze slám; Noc s Metodějem; Slavnostní pravoslavná liturgie; Muzejní moc; 6× Zvídálkové, vzhůru do muzea!; Příměstský tábor mladých muzejníků; Toulky se Slováckým muzeem; 3× Prázdninové tvoření; S vysvědčením do muzea; Indiánské loučení s prázdninami; Podzimní dílničky; Vánoce vlastnoručně; UH fashion show (módní přehlídka); 5× 765. výročí města Uherské Hradiště; 2× workshop tkání; LFŠ Kreativní workshop; Rockové koledování s Janem Gajdošíkem a jeho hosty). Ve spolupráci s partnerskými institucemi byly připraveny 2 pořady pro 550 osob (1× v rámci Slováckých slavností vína, 1× v rámci Jízdy králů ve Vlčnově).

4.6. Zájmové aktivity (kluby, spolky)

- Ve spolupráci s Muzejním spolkem v Uherském Hradišti byly uspořádány 4 přednášky (Mečové tance našeho regionu, Po stopách Čechů ve světě, Osm pražských měsíců Reinharda Heydricha, Uherské Hradiště – Minulost královského města očima archeologických výzkumů) pro 130 osob.

4.7. Spolupráce se zahraničím

- Slovácké muzeum spolupracovalo celkem se 4 zahraničními partnery (občanské združení Trienále textilu bez hranic, Bazilika svatého Klimenta v Římě, Makedonská pravoslavná církev – Ohridská arcidiecéze; Debarsko-kičevská pravoslavná eparchie).

4.8. Spolupráce s jinými kraji

- Slovácké muzeum spolupracovalo s 24 institucemi v celkem 9 krajích (**Jihomoravský kraj**: Moravské zemské muzeum Brno, Archaia Brno, Archeologický ústav AV, Ústav archeologické památkové péče Brno, Masarykovo muzeum v Hodoníně – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov, Muzeum

Blanenska, GVU Hodonín, Moravská galerie v Brně, NÚLK Strážnice, Městské muzeum Strážnice, Muzeum Brněnska Podhorácké muzeum v Předklášteří; **Zlínský kraj**: Valašské muzeum v přírodě Rožnov pod Radhoštěm, Region Slovácko, Muzeum Kroměřížska, KGVÚ Zlín, Galerie Artrium Holešov; **Praha**: Zlatá husa, Galerie Kampa, Ústav pro studium totalitních režimů; Středočeský kraj: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy; **Kraj Vysočina**: Muzeum Vysočiny v Jihlavě; **Královéhradecký kraj**: Galerie Moderního umění v Hradci Králové; Liberecký kraj: OGL Liberec; **Moravskoslezský kraj**: Galerie výtvarného umění v Ostravě; **Jihočeský kraj**: Alšova jihočeská galerie Hluboká nad Vltavou).

4.9. Spolupráce kulturních PO Zlínského kraje

- Spolupráce se všemi krajskými kulturními organizacemi včetně průběžné konzultační činnosti byla realizována jak při pořádání výstav, tak v rámci projektů eBadatelna, Evropské kulturní stezky svatých Cyrila a Metoděje a v rámci pověřeného pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje. Knihovny paměťových institucí spolupracují v rámci společného knihovního systému Tritius.

4.10. Návštěvnost muzea

A) Celková návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea v roce 2022 – 67 752 osob,

z toho:

- návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea – **61 837 osob**, – návštěvnost výstav Slováckého muzea v jiných objektech – 1 965 osob
- návštěvnost kulturně výchovných a doprovodných akcí Slováckého muzea – **5 915 osob**,

z toho:

- přednášky (zahrnuje i přednášky se spolky) – 1 124 osob
- doprovodné programy k výstavám – 4 701 osob
- doplňkové akce – 90 osob

B) Celková návštěvnost kulturních akcí s podílem Slováckého muzea v roce 2022 – 550 osob, z toho:

- 1 pořad v rámci Slováckých slavností vína – 310 osob
- 1 pořad v rámci Jízdy králů ve Vlčnově – 240 osob

I v roce 2022 byla návštěvnost negativně ovlivněna doznívající pandemií, oproti předchozím letům však skokově stoupla.

Pozn. Neuvádí se ve výkazu NIPOS.

5. EDIČNÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

5.1. Vlastní ediční činnost

- Slovácké muzeum v roce 2022 vydalo 4 publikace – časopis Slovácko 2021, Jiří Načeradský – katalog k výstavě, Kováříkovi – katalog k výstavě a je spoluvydavatelem 4. dílu Názvosloví etnografických sbírek IV. – Vinohradnictví a vinařství.

5.2. Odborné texty do publikací a periodik vydaných jinými subjekty

- Odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů a odborné činnosti celkem v 33 příspěvcích, z toho v časopise Slovácko 11, v publikacích vydaných jinými subjekty 5 a 17 článků v odborném tisku.

5.3. Medializace instituce – propagace výstav a doplňkových akcí

- Výstavy, doprovodné programy a akce byly propagovány následujícími marketingovými a komunikačními nástroji:
 - programový plakát celoroční distribuovaný jak v rámci Uherského Hradiš-

tě, tak především do kulturních zařízení obcí Uherskohradištska, Uherskobrod-ska a Veselska;

- plakáty k jednotlivým výstavám a akcím na prezentačních plochách Slováckého muzea a v jeho spolupracujících institucích (Knihovna BBB, MKUH);
- měsíční program (tištěná brožura i elektronický program), pozvánky na výstavy a akce byly rozesílány pravidelně na adresy návštěvníků a institucí, kteří s touto informační službu souhlasili;
- 20× tisková zpráva – rozeslaná do všech spolupracujících médií, cestovních a zpravodajských agentur;
- pravidelná prezentace ve Zpravodaji města Uherské Hradiště – 12 vydání za rok. Prezentace kulturních akcí, odborná spolupráce na dalším obsahu. Proběhla také jednorázová prezentace ve zpravodaji města Hluk a Kunovice;
- nabídka výukových a doprovodných programů – zasílána do škol, městských informačních center, muzeí, aj.;
- zasílání informací pro obecní hlášení obcím v okrese Uherské Hradiště (místní občané reagují na nabídku našich výstav a akcí);
- spuštěny nové webové stránky (08/2022);
- 4 facebookové profily (Slovácké muzeum, Památník Velké Moravy – Cyri-lometodějské centrum, Výšina sv. Metoděje v Uherském Hradišti, Společnost přátel slivovice ČR) 2 Instagramové účty (Slovácké muzeum a Galerie Slováckého muzea) – zveřejňovány aktuality z dění v muzeu, pozvánky, fotografie, videa k výstavám, informace o probíhajících archeologických výzkumech, stories vlastní i sdílené od návštěvníků; YouTube kanál – instituce prezentována novými spoty;
- pravidelná registrace výstav a kulturních akcí na webových portálech se zaměřením na cestovní ruch a kulturu:

do-muzea.cz, Kudy z nudy, Zkola.cz; vybrané akce registrovány na specializovaných portálech: ArtMap.cz, Artalk.cz;

- prezentace aktuálních výstav formou velkoplošných bannerů umístěných na budovách (hlavní budova Slováckého muzea, Galerie Slováckého muzea) + pozvánky na akce jsou promítány ve foyer Krajského úřadu ve Zlíně a na filmovém plátně před projekcemi v Městských kiněch Uherské Hradiště;
- placená spolupráce s Railreklam – celoroční umístění kliprámu A1 ve vestibulu čekárny nádraží ČD ve Starém Městě. V rámci zvýšené propagace Památníku Velké Moravy – Cyrilometodějského centra v roce 2022 realizována část kampaně na nástupišťích vybraných nádraží – říjen Brno, listopad Přerov. Pokračuje i v roce 2023;
- spolupráce se společností Lázně Luhačovice – prezentace SM 10% slevy na vstupném ve slevové knížce, která je vydávána lázeňským klientům cca v počtu 30 000 ks.
- Výsledky činnosti odborných pracovníků, krátké zprávy nebo informace k vybraným výstavám a akcím byly v roce 2022 publikovány průběžně v řadě médií:
 - tištěné deníky, časopisy ad.: Slovácký deník, Dobrý den s Kurýrem, MF Dnes, Magazin 21, Lidové noviny, InZlín, aj.;
 - rozhlas: Český rozhlas Brno, Český rozhlas Zlín, Rádio Čas, Rádio Z, Rádio Proglas;
 - televize: Televize TVS, Česká televize (pořad Události v regionech, Události, Události v kultuře, Dobré ráno, Tam-Tam);
 - elektronická média a weby: zlinsky.denik.cz, idobryden.cz, slovacky.denik.cz, seznamzpravy.cz, novinky.cz, inzlin.cz, aj.;
 - FB: Co se děje ve Zlíně a okolí, Kulturní a jiné akce v UH a okolí, Uherské Hradiště historické, Moje Slovácko, Zlínský

kraj – oficiální stránka, Magazíny LOOK AT I, Cyrilometodějská stezka, aj.

5.4. Spolupráce s odbornými a jinými periodiky (redakční rady)

- lenstvím a účastí na redakčních radách spolupracovala odborná oddělení celkem se 5 periodiky a jedním videoprojektem (Řemesla NÚLK), z toho s jedním internetovým portálem (eBadatelna Zlínského kraje) a 4 periodiky (Národopisný věstník, Zpravodaj města UH, Acta musealia a časopis ZVUK), celkem 22 jednání redakčních rad.

6. DIGITÁLNÍ TRANSFORMACE

6.1. Objem digitalizovaných sbírek

- V průběhu roku 2022 bylo digitalizováno (spárování textových a obrazových dat) 1 288 ks sbírkových předmětů, z toho: etnografie 880 ks, archeologie 277 ks, historie 93 ks a výtvarné umění 38 ks.

6.2. eBadatelna Zlínského kraje

6.2.1. Uploadované sbírkové předměty

- Na portál bylo uploadováno 31 sbírkových předmětů z podsbírký historie.

6.2.2. Publikované články

- Bylo publikováno 10 článků (Jan Saudek „86“ / Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Slovácko se dostává do hledáčku světových galeristů, Lubomír Typl v Galerii Slováckého muzea, Když se žena obléká, jako růže rozkvétá, Výjimečná expozice Muzea lidových pálenic ve Vlčnově, Předávání titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje 2022, Unikátní nález archeologů při výzkumu v Uherském Brodě, Textile Art of Today 2021 v Galerii Slováckého Muzea, Cyrilometodějské centrum ve Starém Městě se otevřelo návštěvníkům, Evropské dárkonoši nadělují ve Slováckém muzeu).

6.2.3. Virtuální výstavy

- Vzhledem k technickým problémům na portále bylo možné vytvořit pouze jednu vir-

tuální výstavu „Střelecké terče“ z podsírkvy historické.

Údaj	2019	2020	2021	2022
Digitalizované sbírkové předměty	17 243	19 342	20 146	21 434
Objem digitalizovaných sbírkových předmětů celkem v %	4,6 %	5 %	5,3 %	5,6 %
Uploadované sbírkové předměty na portál eBadatelna ZK	136	0	21	31
Publikované články na portálu eBadatelna ZK	1	0	1	10
Virtuální výstavy na portálu eBadatelna ZK	0	0	1	1

7. ROZVOJOVÉ AKTIVITY

7.1. Zapojení do evropských (nejen strukturálních) fondů

- V roce 2022 nebyla organizace zapojena do strukturálních fondů.

7.2. Dotace jiných subjektů (např. ministerstva)

- **Účelové neinvestiční dotace ze státního rozpočtu 399 868 Kč**

z toho:

dotace MK ČR na projekt „Po škole v muzeu“ 49 000 Kč

dotace MK ČR na projekt „Výstava Fenomén cimbál“ 164 000Kč

dotace MK ČR na projekt „Redokumentace muž. TP“ 22 000Kč

dotace MMR ČR na projekt „Revitalizace NKP V. Moravy“ 9 159 Kč

dotace MMR ČR na projekt „Revitalizace NKP V. Moravy“ 155 708 Kč

Výše uvedené dotace byly v plné výši vyčerpány a v daném termínu bylo provedeno vyúčtování příslušným poskytovatelům.

- **Účelové investiční dotace ze státního rozpočtu 29 586 774 Kč**

z toho:

invest. dotace MMR IROP na pro-

jekt „Revitalizace NKP Velké Moravy“ 1 599 320,76 Kč

invest. dotace MMR IROP na projekt „Revitalizace NKP Velké Moravy“ 27 188 452,98 Kč

invest. dotace MK ČR rekonstrukce EPS galerie DSM 799 000,00 Kč

7.3. Dary

- Darem získalo muzeum ve sledovaném období celkem 255 sbírkových předmětů.

7.4. Finanční pomoc sponzorů

- V roce 2022 získalo Slovácké muzeum finanční sponzorské dary v celkové ve výši **132 000 Kč**.

z toho:

- na realizaci výstavy Typlt 15 000 Kč

- na realizace venkovní prezentace Socha galerie 15 000 Kč

- katalog k výstavě Kovaříkovi 102 000 Kč

Celková výše dotací a darů jiných subjektů i sponzorů dosáhla v roce 2022 ve Slováckém muzeu částky 30 118 642 Kč.

7.5. Příprava projektů a koncepcí

- V měsíci červnu 2022 byl ukončen projekt „Revitalizace národních kulturních památek Velké Moravy“ s přístavbou

Památníku Velké Moravy ve Starém Městě:

Celkové skutečné náklady činily

124 459 450,44 Kč

Zdroje financování projektu:
dotace IROP a SR 89 565 136,99 Kč
dotace zřizovatel 24 589 842,97 Kč
vlastní prostředky 9 263 389,00 Kč
ostatní zdroje – penále 41 081,48 Kč

- V roce 2022 byl realizován investiční projekt „Rekonstrukce elektrického požárního systému galerie SM

Celkové náklady na realizaci činily

1 350 849,50 Kč

Zdroje financování projektu:
dotace MKČR 799 000,00 Kč
dotace zřizovatel 155 849,50 Kč
vlastní prostředky 396 000,00 Kč

7.6. Plán rozvoje (investiční akce, neinvestiční akce)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracován strategický dokument – Koncepti činnosti a rozvoje organizace, který je každoročně aktualizován. Z tohoto materiálu vyjímáme nejdůležitější rozvojové akce na období let 2008–2028 včetně již realizovaných:

7.6.1. Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy. Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy - vybavení nových i stávajících depozitářů monitorovací technikou a zařízením pro úpravu klimatických podmínek (zejména vzdušné vlhkosti).

Náklady: 1,2 mil. Kč
Finanční zajištění: vlastní zdroje, ZK
Partneři: -
Termín: 2008–2009
Stav: splněno

7.6.2. Záchrana – restaurování starých tisků a rukopisů

Náklady: 4,7 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU
Partneři: -
Termín: 2010–2028
Stav: probíhá

7.6.3. Navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů

Finanční zajištění: ZK, MK ČR, dlouhodobý finanční propad, daří se postupně navyšovat díky dotačním titulům.
Stav: probíhá

7.6.4. Vybudování depozitáře v areálu lidových staveb Topolná

Náklady: 2 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2017
Stav: splněno

7.6.5. Dostavba dílny konzervačního oddělení

Náklady: 0,5 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2017
Stav: splněno

7.6.6. Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

7.6.6.1. Vybudování Muzea lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí ve Vlčnově.

Náklady: 1,8 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU
Partneři: obec Vlčnov, Trenčianské múzeum, Centrum tradičnej kultúry Myjava
Termín: 2008–2010
Stav: splněno

7.6.6.2. Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel.

Náklady: 3,6 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: -

Termín: 2009–2011

Stav: splněno

7.6.6.3. Vybudování nové moderní stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea včetně jejího vybavení multimediální technikou (slavnostní otevření k 100. výročí založení muzea).

Náklady: 20 mil Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2010–2014

Stav: splněno

7.6.6.4. Vytvoření lektorského oddělení s náplní vzdělávacích a tvořivých programů pro děti i dospělé pověřeného propagačním stykem s veřejnými sdělovacími prostředky, školstvím a širokou veřejností. Cílem je zpracovávání, nabízení a realizace programů pro nejrůznější věkové kategorie a skupiny (např. rodinného typu) s nezbytnou dokumentací, prezentací, propagací a vyhodnocováním.

Náklady: mzda pro dva pracovníky VŠ a SŠ pedagogického směru

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: od 2009

Stav: splněno

7.6.6.5. Rekonstrukce Památníku Velké Moravy (I. etapa), výstavba nové multimediální expozice (II. etapa) a přístavba Evropského centra sv. Cyrila a Metoděje (III. etapa).

Náklady: 150 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: -

Termín: 2008–2022

Stav: splněno

7.6.6.6. Příprava a realizace výstavby Muzea v přírodě Rochus.

Náklady: 150 mil. Kč

Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU

Partneři: soukromé společnosti

Termín: 2007–2020

Stav: zhotoven ideový záměr, studie a studie proveditelnosti, probíhá intenzivní projektová příprava, zahájena výstavba, první část otevřena v roce 2016. Probíhají postupné do- stavby objektů, muzeum je plně v provozu.

Stav: splněno

7.6.6.7. Vybudování požárního únikového východu z výstavních sálů hlavní budovy.

Náklady: 1,5 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2007

Stav: splněno

7.6.6.8. Vytvoření koncepce prezentace a propagace Slováckého muzea a její aplikace v praxi.

Náklady: 120 tis. Kč / první rok

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: od 2008

Stav: splněno, každoročně aktualizováno

7.6.6.9. Rekonstrukce recepce a přízemního výstavního sálu Galerie Slováckého muzea s novou stálou expozicí a prodejnou včetně osvětlení, adaptace prostor na Kreativní centrum.

Náklady: 20 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2021–2023

Stav: v přípravě

7.6.6.10. Modernizace AV techniky a osvětlení národopisné expozice Slovácko.

Náklady: 6 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2022–2028

Stav: v přípravě

7.6.6.11. Osazení vybraných objektů muzea fotovoltaickými články jako úsporného, obnovitelného a ekologického zdroje energie.

Náklady: 6 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK a dotační tituly

Partneři: -

Termín: 2022–2028

Stav: v přípravě

7.6.7. Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

7.6.7.1. Vybudování Evropské kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit.

Náklady: 14 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: Zlínský kraj, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Trenčínský samosprávný kraj (Slovensko) a další zahraniční partneři, správci jednotlivých archeologických lokalit

Termín: 2021–2023

Stav: v realizaci

7.6.7.2. Aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: KÚ ZK, subjekty cestovního ruchu

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.7.3. Aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.7.4. Zvyšování kvality prezentace a propagace instituce a její naplňování v praxi.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.7.5. Vytvoření nové interaktivní webové prezentace Slováckého muzea.

Náklady: 0,1 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2022

Stav: plněno

7.6.8. Provázání činnosti instituce se školstvím

7.6.8.1. Vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“.

Náklady: 0,2 mil. Kč/ročně

Finanční zajištění: ZK

Partneři: školská zařízení

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně v rámci omezených finančních prostředků

7.6.8.2. Úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: školská zařízení

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.9. Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

7.6.9.1. Intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně metodické podpory odborné i laické veřejnosti.

Náklady: 0,5 mil Kč/ročně

Finanční zajištění: ZK, MK ČR

Partneři: Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace umělců medailérů Praha, Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.6.10. Hledání cest k vícezdrojovému financování projektu

7.6.10.1. Aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

7.7. Plán rozvoje organizace (kulturně výchovné činnosti)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracovány dokumenty – Koncepti činnosti a rozvoje organizace a Koncepti prezentace a propagace, které jsou každoročně aktualizovány. Tyto materiály obsahují rovněž dlouhodobější i roční plány kulturněvýchovné činnosti, která je následně implementována do elektronického plánu a kontroly činnosti jednotlivých úseků organizace.

8. STATISTICKÉ UKAZATELE ROZVOJE ORGANIZACE PRO OBDOBÍ LET 2015–2024

8.1. Výkaz o muzeu (NIPOS)

Výkaz o muzeu a galerii (v souladu s NIPOS Kult (MK) 14-01 a hodnocenými indikátory Koncepte rozvoje organizací Zlínského kraje v oblasti kultury pro období let 2017 až 2024).

Údaj	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Objekty – pobočky, detašovaná pracoviště (NIPOS ř. č. 0103)	12	12	12	12	12	12
Sbírkové předměty (NIPOS ř. č. 0901)	368 825	371 255	374 042	379 292	380 265	381 145
Počet zapsaných přírůstků za sledovaný rok (NIPOS ř. č. 0905):	1 894	2 430	2 787	5 250	973	880
- z toho přírůstky získané koupí	135	391	30	284	128	109
- z toho přírůstky získané darem	71	23	11	1529	157	255
- z toho přírůstky získané sběrem	1 688	2 016	2 746	3 437	688	516
Počet knihovních jednotek (NIPOS ř. č. 0603)	26 048	26 391	26 702	26 907	27 204	27 481
Počet stálých expozic (NIPOS ř. č. 0107)	13	12	12	12	12	14
Počet výstav (NIPOS ř. č. 0201):	28	32	23	19	19	20
- z toho v zahraničí (NIPOS ř. č. 0205):	1	0	0	0	0	0
Počet kulturně výchovných akcí pro veřejnost (NIPOS ř. č. 0231 - č. 236/2020):	130	92	79	18	34	84
Celková návštěvnost expozic a výstav, kulturně výchovných akcí (NIPOS ř. 0218 + ř. 0232) = (NIPOS ř. 0218 + ř. 0237/2020)	69 955	85 014	76 111	22 197	35 083	67 752

8.2. Souhrnná zpráva o stavu plnění/dosažení indikátorů

Činnost organizace se řídila v roce 2022 daným plánem, který byl veden a průběžně kontrolován jak v listinné, tak elektronické podobě (síťové aplikaci). Všechny úkoly se podařilo splnit. Významným počinem bylo dokončení Cyrilometodějského centra a jeho otevření pro veřejnost. I přes dozívání pandemie covid-19 organizace docílila zvýšení návštěvnosti na hodnoty období před touto pandemií.

9. OSTATNÍ ČINNOSTI

9.1. Řídící a kontrolní činnost

Řídící a kontrolní činnost prováděna prostřednictvím operativních a periodických porad vedení (ředitel, vedoucí oddělení a samostatní pracovníci). Velmi účinným nástrojem řízení a kontroly je elektronický síťový podrobný plán činnosti instituce s přesným zadáním úkolu, termínu splnění a odpovědnosti, který je průběžně kontrolován po celý rok.

Ilustrativní stránka elektronického plánu a kontroly činnosti SM UH.

9.2. Provoz a údržba

9.2.1. Provoz a údržba (včetně stavební)

V roce 2022 byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně-kontrolní činnost (autoprovoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

9.2.2. Zabezpečovací systémy (EZS, EPS a PTV)

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH, HZS a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kont-

Slovenské muzeum - Plán činnosti (rok 2020)

Procházet úkoly Vytvořit úkol Změnit heslo Znovu | Aktuální rok: 2020. Přidělen. | Prof. (přidělit se)

Filtrovat úkoly podle klíčového slova:

aplikovat filtr na:

pozice názvy úkolů

zahrnout pouze uživatele

* všechny uživatele *

aplikovat filtr

- 1. Činnost sbírkotvorná a péče o sbírky
 - 1.1. Souhrnná statistika
 - 1.1.1. Průběžná evidence I. stupně předmětů získaných (P. Frčíková, T. Chrástek, M. Kondrová, M. Martýnková, P. Pout)
 - 1.1.2. Evidence II. stupně sbírkových předmětů: přepis (P. Čihák, J. Káčeř, M. Kondrová, G. Smělíčková)
 - 1.1.3. Inventarizace části sbírkového a knihovního fondu (M. Frčíková, T. Chrástek, M. Kondrová, M. Martýnková, P. Pout)
 - 1.1.4. Zajištění účinné ochrany všech sbírkových pláň (M. Frčíková, T. Chrástek, M. Kondrová, M. Martýnková, P. Pout)
 - 1.1.5. Pohyb sbírek, evidence zápočků a výpočků (M. Frčíková, T. Chrástek, M. Kondrová, M. Martýnková, H. Žemánková)
 - 1.1.6. Konzervace, restaurování a další úpravy konzervace S. Štolárová)
 - 1.1.7. Informace o zajištění přístupu a příchoda na stěk (M. Frčíková, T. Chrástek, M. Kondrová, M. Martýnková, P. Pout)
 - 1.1. Národopisný úsek
 - 1.1.1. Průběžná evidence I. stupně předmětů získaných (P. Čihák, M. Kondrová)
 - 1.1.2. Evidence II. stupně sbírkových předmětů: přepis (P. Čihák, J. Káčeř, M. Kondrová, G. Smělíčková)
 - 1.1.3. V souladu se zákonem č. 122/2000 Sb., prováděcí vyhl. (M. Kondrová)
 - 1.1.4. Inventarizace části sbírkového fondu včetně zprác (P. Čihák, J. Káčeř, M. Kondrová, G. Smělíčková)
 - 1.1.5. Fotodokumentace sbírkového fondu – výběr a přepis (P. Čihák, J. Káčeř, M. Kondrová, G. Smělíčková)
 - 1.1.6. Zpracování fotografií národopisného oddělení (P. Čihák, J. Káčeř, M. Kondrová, G. Smělíčková)
 - 1.1.7. Spisový a skartační plán Slovenského muzea – arc (P. Čihák, J. Káčeř, M. Kondrová, G. Smělíčková)
 - 1.1.8. Terénní sběr sbírkových předmětů dosud nezastou (P. Čihák, J. Káčeř, M. Kondrová, G. Smělíčková)
 - 1.1.9. Příprava a realizace nákupní komise, seprání rob (M. Kondrová)
 - 1.1.10. Zajištění údržby ochrany všech sbírkových pláň (M. Kondrová)
 - 1.1.11. Digitalizace sbírkového fondu Za digitalizaci se pov (M. Kondrová)
 - 1.1.12. Prezentace sbírkových předmětů formou on-line na (M. Kondrová, G. Smělíčková)
 - 1.1.13. Příspě se sbírkám v drepozitáři (P. Čihák, J. Káčeř, M. Kondrová, G. Smělíčková)
- 1.2. Archeologický úsek
 - 1.2.1. Evidence I. stupně nově získaných a stávajících (T. Chrástek)
 - 1.2.2. Evidence II. stupně nově získaných a dosud nezprac (T. Chrástek)
 - 1.2.3. V souladu se zákonem č. 122/2000 Sb., prováděcí vyhl. (T. Chrástek)
 - 1.2.4. Inventarizace části sbírkového fondu česko-zrc (T. Chrástek)
 - 1.2.5. Zajištění fotodokumentace: fotodokumentace cca 100 k (T. Chrástek)
 - 1.2.6. Zpracování fotografií archeologického oddělení (P. Chrástek)
 - 1.2.7. Spisový a skartační plán Slovenského muzea – arc (T. Chrástek)
 - 1.2.8. Zajištění účinné ochrany archeologických sbírek (T. Chrástek)
 - 1.2.9. Digitalizace sbírkového fondu Za digitalizaci se pov (T. Chrástek)
- 1.3. Historický úsek
 - 1.3.1. Evidence I. stupně nově získaných předmětů (P. Pout)
 - 1.3.2. Evidence II. stupně nově získaných předmětů (P. Pout)
 - 1.3.3. V souladu se zákonem č. 122/2000 Sb., prováděcí vyhl. (P. Pout)
 - 1.3.4. Inventarizace části sbírkového fondu historie včít (P. Pout)
 - 1.3.5. Fotodokumentace sbírkového fondu – postupně dopln (P. Pout)
 - 1.3.6. Výběr a přepis sbírkových předmětů k brožov (P. Pout)
 - 1.3.7. Zpracování fotografií historického oddělení (P. Pout)
 - 1.3.8. Spisový a skartační plán Slovenského muzea – arc (P. Pout)

rol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod. Zabezpečovací systémy v hlavní budova a Galerii SM dosluhují a je plánována jejich kompletní výměna s podporou dotačních titulů MK ČR.

9.2.3. Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, požární a civilní ochrana, ochrana životního prostředí

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy Jordán. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasicími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma Jordán. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2022 byly splněny.

9.3. Výpočetní technika – počítačové sítě (instalace, údržba, rozvoj), internet, www stránky, využívání e-mailu

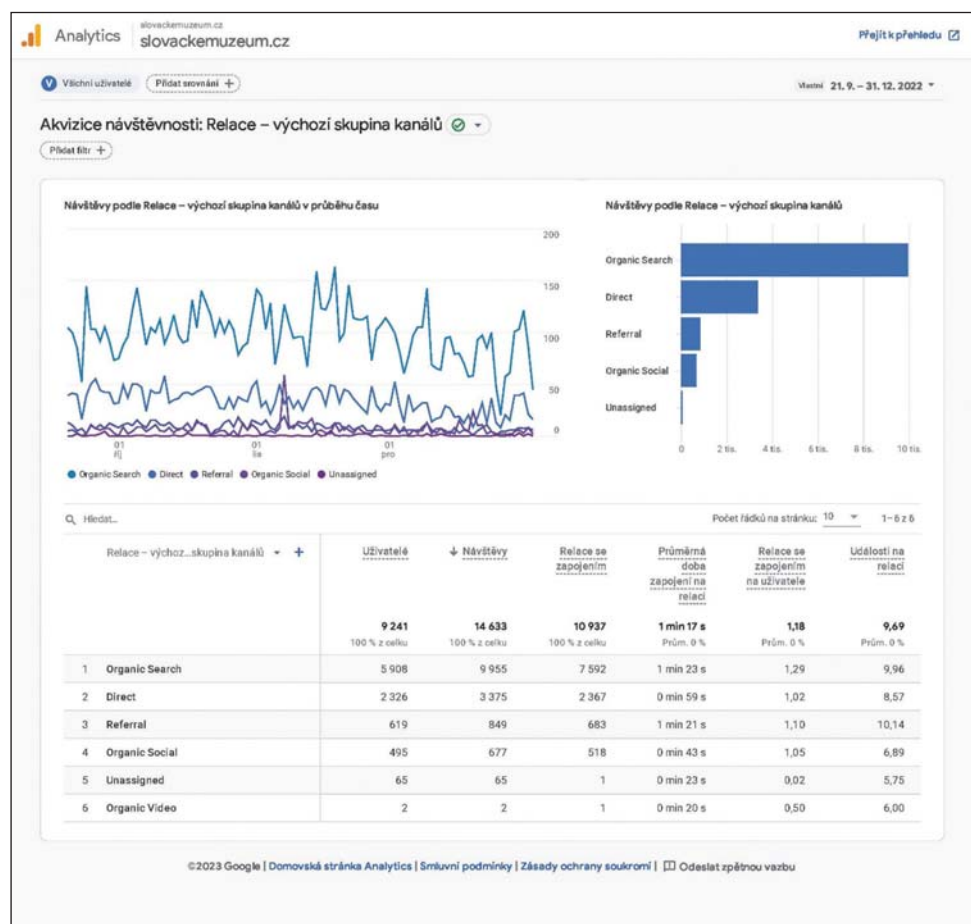
Technik PC splnil v roce 2022 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci;
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti;
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení;
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM);
- všem pracovníkům poskytoval školicí a poradenskou činnost;
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem;
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových;
- prováděl zálohování důležitých dat SM UH;
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH, spolupracoval při zavádění a testování nového evidenčního systému ZK.

Počítačová síť je vybudována v Hlavní budově Slováckého muzea, v Galerii Slováckého muzea, na konzervačním pracovišti Hradební, v Přednáškovém centru s centrálním depozitářem a v Památníku Velké Moravy – Cyrilometodějském centru. Internetové připojení hlavní budovy a Přednáškového centra s centrálním depozitářem je zajištěno optickým vláknem, galerie a pracoviště Hradební je připojeno pomocí radiových spojů v pásmu 70/80 GHz, Památník v pásmu 60 GHz. Instituce provozuje webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz a elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz>. Má rovněž zastoupení na Facebook. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena

technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží včetně platby bankovní kartou.

Webové stránky www.slovackemuzeum.cz navštívilo v roce 2022 celkem 51 735 návštěvníků. Facebooková stránka Slováckého muzea dosáhla výše 11 005 sledujících a Společnosti přátel slivovice ČR 5 800 sledujících, Památník Velké Moravy – Cyrilometodějské centrum 340 sledujících, Výšina sv. Metoděje 222 sledujících. Celkem mají facebookové stránky muzea 17 367 sledujících.

10. PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ

Pracovníci Slováckého muzea v Uherském Hradišti v roce 2022

poř. číslo	příjmení a jméno	pracovní pozice/pozn.	v organizaci od roku
1	Berková Kateřina, Bc.	konzervátor	2007
2	Bubeníková Petra, Ing.	public relation	od 27. 6. 2022
3	Číhal Petr, Mgr.	etnograf	2011
4	Dudová Magda	pokladní (Galerie Slováckého muzea), uklízečka	1997
5	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění	1985
6	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel	1991
7	Gaidová Marcela	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	od 1. 7. 2022
8	Heřmánek Tomáš, BcA.	fotograf	2020
9	Hodonská Marie	uklízečka	2009
10	Chrástek Tomáš, Mgr.	archeolog, vedoucí oddělení	2009
11	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik archeologie	1999
12	Jordán Michal	referent GDPR	2018
13	Káčer Jan, Mgr.	etnograf	2012
14	Káčer Jan, Mgr.	bezpečnostní referent EZS, EPS	od 1. 2. 2022
15	Kašpaříková Zdenka	pokladní (Slovácké muzeum)	2014
16	Klíma Jindřich, DiS.	konzervátor	od 26. 9. 2022
17	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeologického oddělení	1999
18	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf, vedoucí oddělení	2001
19	Kostečková Renáta	uklízečka	2010
20	Kučař Zdeněk, Bc. et Bc.	archeolog	2021
21	Malina Lukáš, MgA.	historik umění	2017
22	Malina Michal, MgA.	výtvarník	2020
23	Marholtová Jolana	účetní	2005
24	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice, zástupce ředitele	1995
25	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog	1998
26	Mour Ondřej, DiS.	konzervátor, vedoucí oddělení	2010
27	Murcková Barbora, DiS.	konzervátor	2020, MD

28	Musilová Jana	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	2011
29	Novotný Jiří, Mgr.	archeolog	2015
30	Olšák Ladislav	údržbář, výstavář	2011
31	Olšák Ladislav	bezpečnostní pracovník	2011
32	Olšáková Ilona	uklízečka PVM	2019
33	Pohlová Irena	pokladní (Památník Velké Moravy)	1995
34	Portl Pavel, Mgr.	historik	2005
35	Princ Pavel	public relation	2015 do 30. 6. 2022
36	Řezníčková Jana	provozní, asistentka ředitele	od 7. 2. 2022
37	Směřičková Gabriela, Mgr.	etnograf	2013
38	Sovišová Dagmar	účetní, dokumentátor archeologického oddělení	1994
39	Strachotová Eva	uklízečka (archeologické oddělení)	1996
40	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář	2004
41	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO	2004
42	Šebková Veronika	pokladní (Slovácké muzeum)	1994
43	Šlemendová Jana	uklízečka	2010
44	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele	2005 do 28. 2. 2022
45	Tománková Petra, MgA.	programový pracovník	2017
46	Turečková Alexandra, Mgr.	programový pracovník	2020
47	Zemánková Helena	dokumentátor	1982
48	Zpěváková Jitka	ekonom, vedoucí oddělení	1994
49	Žižlavský Martin, Bc.	pokladní (Památník Velké Moravy)	2015

CYRILOMETODĚJSKÉ CENTRUM PŘIVÍTALO PRVNÍ NÁVŠTĚVNÍKY

Ivo Frolec, Tomáš Chrástek, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti je správcem několika archeologických lokalit z období Velké Moravy, které jsou zapsány v Ústředním seznamu národních kulturních památek České republiky. K nejvýznamnějším a návštěvnicky nejexponovanějším patří naleziště „Na Valách“, které se nachází v centru města Staré Město. Právě zde byly v roce 1949 odkryty pozůstatky základů prvního prokazatelného kostela z velkomoravského období. Dlouholeté výzkumy zde prokázaly také přítomnost více než 2000 hrobů, přičemž několik stovek dalších jich zřejmě bylo zničeno stavební činností, či dosud nebylo objeveno. Jedná se o jedno z největších objevených pohřebišť doby velkomoravské, jehož význam měla podtrhnout výstavba rozsáhlého komplexu památníku s archeologickou základnou, depozitářem a knihovnou. Z těchto velkorysých plánů byla však v letech 1959–1960 zrealizována pouze jed-

na budova, která dodnes nese název Památník Velké Moravy. Jeho problematická expozice, která byla otevřena v roce 1961, prošla v šedesátých letech řadou úprav, které byly dokončeny v roce 1969. Nazvána byla Velihrad – Staré Město. U příležitosti 1100. výročí úmrtí sv. Metoděje dostal v roce 1985 objekt novou expozici Velkomoravské Staré Město, která sloužila návštěvníkům až do konce roku 2007. S finanční podporou Fondů EHP a Norska prošel Památník v letech 2008–2009 celkovou rekonstrukcí a byl vybaven novou multimediální expozicí, která byla slavnostně otevřena 15. ledna 2010.

Tímto krokem však nebyly odstraněny prostorové problémy omezující jak prezentační, tak odbornou činnost. Proto se vedení Slováckého muzea vrátilo k téměř sedmdesát let staré myšlence vybudovat zde komplex staveb nesoucích společný název Památník Velké Moravy – Cyrilometodějské

Objekt Cyrilometodějského centra po dokončení terénních úprav. Fotoarchiv Slováckého muzea v Uherském Hradišti (dále Fotoarchiv SM UH).

centrum. Přípravou projektu a jeho realizací se vedení muzea zabývalo dlouhých čtrnáct let. Bylo velmi obtížné stavbu nejen prosadit a absolvovat nutné schvalovací procesy, ale především najít vhodné finanční zdroje. To se podařilo v roce 2016, kdy byl investiční záměr schválen orgány Zlínského kraje, a následně v roce 2019, kdy organizace obdržela rozhodnutí o přijetí hlavní finanční dotace Integrovaného regionálního operačního programu jako součásti fondů Evropské unie v celkové částce 123,534 milionu Kč. Z toho cca 30 % činilo kofinancování akce z rozpočtu Zlínského kraje a Slováckého muzea. Částka byla určena nejen na výstavbu a vybavení Cyrilometodějského centra, ale rovněž na revitalizaci všech archeologických lokalit ve správě organizace. Tímto krokem se Slováckému muzeu podařilo dosáhnout dalšího výrazného posunu v podpoře povědomí o významu cyrilometodějského odkazu, samotného Památníku Velké Moravy i dalších velkomoravských archeologických lokalit – národních kulturních památek. Město Staré Město s připravovaným evropsky výjimečným Cyrilometodějským centrem rovněž dostalo příležitost stát se významnou součástí budované Evropské kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje a její pomyslnou výkladní skříní.

Stavba byla zahájena poklepáním na základní kámen v pátek 6. prosince 2019 za přítomnosti zástupců Zlínského kraje, Slováckého muzea a dodavatelských firem. Již v počátcích se výstavba potýkala s váž-

Úvodní proslov ředitele Slováckého muzea Ivo Frolce při slavnostním otevření Cyrilometodějského centra. Fotoarchiv SM UH.

Poděkování ředitele Slováckého muzea Ivo Frolce Jitce Zpěvákové a Tomáši Chrástkovi. Fotoarchiv SM UH.

nými problémy. Při provádění hloubkových vrtů pro tepelná čerpadla narazila vrtná souprava na větší ložisko metanu, který začal unikat. Po provedených expertizách bylo na pokyn Českého báňského úřadu nutno práce zastavit, vrty sanovat, vytápění objek-

tu projekčně změnit na plynové a základy objektu izolovat od průniku plynu. Další potíže, které provázely stavbu po celou dobu jejího trvání, vyplývaly ze situací spojených s pandemií virové choroby covid-19 a s válečnými událostmi na Ukrajině, které měly vliv na personální nestabilitu dodavatelských firem, nedostatek některých materiálů a prudký růst jejich cen.

Přes všechny zmíněné problémy projekt pokračoval podle stanoveného harmonogramu. Projektovou dokumentaci, inženýrskou činnost a autorský dozor stavby zajišťoval Ing. arch. Miroslav Baleja, projektovou dokumentaci expozic a výstavních prostor včetně autorského dozoru prováděl Ing. arch. Michal Kutálek. Autory expozic se stali Mgr. Tomáš Chrástek, Mgr. Dana Menoušková a Mgr. Jaroslav Bartík, Ph.D. Managementem celého projektu se zabývali PhDr. Ivo Frolec, Jitka Zpěvákova a Mgr. Tomáš Chrástek. Během třiceti měsíců vznikla třípatrová moderní budova, spojená se stávajícím Památníkem Velké Moravy proskleným krčkem, s dostatečnými prostory pro multifunkční výstavní, edukační a konfe-

renční sál, ale hlavně pro nové expozice nazvané Příběh Konstantina a Metoděje a Právek Uherskohradištska.

Tematicky jsou expozice v novém objektu koncipovány tak, aby navazovaly a doplňovaly stálou expozici v původním objektu Památníku Velké Moravy. Z hlediska použitých expozičních prvků a formy prezentace tématu expozice jsou však navzájem zcela odlišné. Expozici v Památníku Velké Moravy tematicky doplňuje a rozšiřuje první z expozic v Cyrilometodějském centru Příběh Konstantina a Metoděje. Prostorově je expozice řešena jako centrální „pavilon“ inspirovaný rozevřenou knihou. Jeho stěny jsou potaženy speciální pnutou folií. Motiv knihy se promítl také do vizuální podoby jednotlivých stěn, které seznamují návštěvníka s jednotlivými kapitolami příběhu Konstantina a Metoděje. Samotná expozice pracuje výhradně s audiovizuálními exponáty, které jsou ve většině případů realizovány jako několikanásobné projekce v pasivní i aktivní podobě, tj. ve formě projekce klasického videa a projekce ovládané návštěvníkem přes interaktivní grafický panel. Vnější obvod

Žehnání Cyrilometodějského centra farářem Miroslavem Suchomelem. Fotoarchiv SM UH.

expoze doplňují detailní velkoformátové fotografie fresek pocházejících z Říma, Makedonie a Albánie.

Další expoze se nachází o patro níže a prezentuje Pravěk Uherskohradištska, respektive archeologické nálezy z jednotlivých historických etap pravěku. První část expoze je realizována formou haptické stezky, která zavede návštěvníka temnou chodbou proti proudu času z doby Velké Moravy do paleolitu. Samotná expoze je potom členěna chronologicky od paleolitu po dobu římskou, jednotlivé chronologické etapy jsou reprezentovány ucelenými bloky, jejichž hlavním prvkem je vždy prezentace samotných sbírkových předmětů umístěných ve vitrínách zapuštěných do ocelové předstěny. Výběr předmětů ve vitrínách je koncipován tak, aby vždy vytvářely soubor artefaktů zaštiťující určité téma charakteristické pro dané období, např. různorodost archeologických kultur, řemeslnou výrobu, vojenství atd.

V neposlední řadě poskytuje objekt zázemí pro specializované archeologické pracoviště se studovnou, knihovnou, depozitáři, trezorovou místností, laboratoří a odbornými pracovními. Nová budova umožnila přemístění celého archeologického oddělení Slováckého muzea ze stávajících prostor v Uherském Hradišti včetně sbírek archeologické povahy a uvolnění tolik po-

Multimediální expoze Příběh Konstantina a Metoděje. Fotoarchiv SM UH.

Multimediální expoze Pravěk Uherskohradištska. Fotoarchiv SM UH.

třebného místa v centrálním depozitáři pro ostatní vědní obory. Byl tak dokončen letitý a cílevědomý proces oborové strukturalizace všech objektů instituce.

Jak jsme již uvedli, součástí projektu byla i revitalizace všech archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě uherskohradištského muzea. Kromě naleziště „Na Valách“ byly provedeny úpravy lokalit „Špitálky“ ve Starém Městě, „Špitálky“ v Uherském Hradišti – Sadech a v Modré „Na Dile“. Všechny venkovní expoze byly opatřeny jednotnými informačními systémy, zahradním mobiliářem, zvýrazněním

vybraných nálezových situací a divácky atraktivními pohledovými rámy.

Projekt byl završen dne 31. srpna 2022 v 10 hodin slavnostním otevřením Cyrilometodějského centra za účasti zástupců Zlínského kraje, Slováckého muzea, státní správy i samosprávy, vědeckých a kulturních institucí. Prvním návštěvníkem se však stal ministr kultury Mgr. Martin Baxa, který zde neformální prohlídkou všech expozičních i obslužných prostor strávil mnoho hodin již dne 2. srpna 2022.

Dílo se podařilo, sen několika generací muzejníků se splnil. Věříme, že dokončením tohoto projektu přispělo Slovácké muzeum k zvýraznění povědomí o cyrilometodějské tradici a jejích hodnotách, rovněž tak ke skokovému zlepšení podmínek pro odbornou a vědeckou archeologickou práci v regionu a prezentaci archeologického kulturního dědictví. Zařazením Památníku Velké Moravy s Cyrilometodějským centrem do trasy Mezinárodní kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje certifikované Radou Evropy pak k podpoře cestovního ruchu v mezinárodním kontextu. Nezbyvá než popřát novému objektu co nejvíce spokojených návštěvníků a badatelů.

Prohlídka Cyrilometodějského centra ministrem kultury Martinem Baxou za doprovodu Tomáše Chrátka. Fotoarchiv SM UH.

Pohledový rám na revitalizované archeologické lokalitě „Špitálky“ v Uherském Hradišti – Sadech. Fotoarchiv SM UH.

ARCHITEKTONICKÉ ŘEŠENÍ EXPOZIC V PAMÁTNÍKU VELKÉ MORAVY – CYRILOMETODĚJSKÉM CENTRU

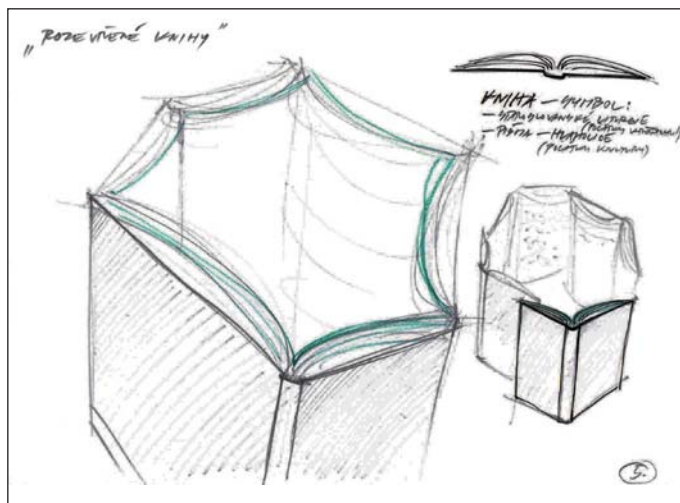
Michal Kutálek, Next Level Studio, Uherské Hradiště

Nově dokončená přístavba Památníku Velké Moravy doplňuje původní objekt z konce padesátých let 20. století. Budova poskytuje dostatečné prostory pro situování depozitářů, kancelářského a badatelského zázemí archeologů a také výstavní prostory.

Expozice Příběh Konstantina a Metoděje je situována do sálu ve 3. np nové budovy. Tato expozice tematicky navazuje na stávající expozici Velká Morava, která je situována v původním objektu. I přesto, že obě expozice jsou zaměřeny na stejnou dějinnou epochu, výrazně se svým ztvárněním odlišují. Zatímco veškeré dostupné artefakty jsou již prezentovány ve starší expozici, nově vybudovaná výstava je výrazně pojednána pomocí audiovizuálních technologií a současně bez vystavení jediného sbírkového artefaktu. Tematicky se zaměřuje přímo na životní pouť klíčových osobností Velké Moravy – Konstantina a Metoděje.

Jako inspirační předobraz architektonického ztvárnění posloužil motiv knihy. Kniha jako symbolický nositel písma, vzdělanosti a náboženské liturgie, kterou Konstantin s Metodějem zprostředkovali lidem na Velké Moravě v pro ně srozumitelném jazyce staroslověnštině. Abstrahované tvary sloví rozevřené knihy se propisuje do tvaru centrálního pavilonu, který svými nepravidelnými oblouky definuje prostor. Ten je členěn na menší či větší úseky dle obsahové

důležitosti. Nástupní prostor je široce rozevřen nejširším obloukovým segmentem. Je tvořen sádkartonovou stěnou, jež slouží jako širokoúhlá projekční plocha úvodní filmové ukázky. Pro filmovou prezentaci posloužily sestříhané sekce z filmu režiséra Petra Nikolaeva Cyril a Metoděj – Apoštolové Slovanů. Na protější straně pavilonu je obdobně pojatá projekční plocha. Tentokrát s možností ovládní projekcí skrze ovládací pult s dotykovým displejem. Toto zastavení zprostředkovává velké množství informací o cestách hlavních protagonistů. Interaktivní prezentace je doplněna o filmové ukázky ze zmiňovaného filmu. Návštěvník má možnost pronikat do několika úrovní obsahu.

Expozice Příběh Konstantina a Metoděje – skica architektonického konceptu.

Hmota pavilonu je odlehčena o dutiny vnitřních prostorů. Dutina kruhového půdorysu prezentuje místo staroslovanských náboženských rituálů tzv. kůliště. Centrálně umístěná dutina obdélníkového tvaru,

Expozice Příběh Konstantina a Metoděje – montáž folií.

do které je návštěvník přiváděn vnitřním tunelem, je volnou kopií kaple z kláštera sv. Nauma z Ohridu v Makedonii. Sv. Naum, významný učenec a žák moravských věrozvěstů, do Makedonie přinesl písmo společně s jejich učením. Světec se stává ústřední postavou, jež pomocí audiovizuálních prostředků popisuje situaci na Velké Moravě, vyhnání žáků a následné životní osudy Sedmičetníků. Stěny kaple z barrisolové fólie jsou potištěny upravenými fotografiemi fresek skutečné kaple. Na dvě stěny jsou zpětnou projekcí promítány animace. Ty se při vstupu návštěvníků aktivují a překvapivě se tak statické vyobrazení fresek proměňuje v rozpořbovanou animaci se šes-

ti příběhy. Meziprostor pavilonu slouží pro veškeré rozvody AV technologií a servisní prostor. Zakřivený obvodový plášť pavilonu slouží k prezentaci tematicky uspořádaných kapitol ze života věrozvěstů. Toto opláštění je provedeno z vypnuté polotransparentní

Expozice Příběh Konstantina a Metoděje – ocelová konstrukce s částečně napnutými foliemi.

Expozice Příběh Konstantina a Metoděje – finální stav.

podsvětlené fólie, graficky připomínající pergamen, která umožňuje prezentaci textů a doprovodného grafického materiálu.

Po stranách výstavního prostoru jsou rozmístěny podsvícené reprodukcce fresek tematicky doplňující expozici. Fotografické podklady pocházejí z Říma, Makedonie a Albánie, přičemž snímkování vybraných památek bylo realizováno cíleně pro potřeby expozice, tak aby kvalita tiskových dat byla i u velkoformátových tisků nejméně 200 DPI. Tímto způsobem byla zpracována např. známá freska „přenesení ostatků sv. Klimenta“, nacházející se v dolní bazilice sv. Klimenta v Římě nebo freska z kláštera ve Slivnici představující první zobrazení sv. Sedmipčetníků. Expozice je doplněna o efekt AV dotykové knihy, která je obsahově naplněna reprodukcemi významných staroslovanских knih.

Konstrukčně je centrální pavilon tvořen ocelovou jaklovou konstrukcí rozdělenou do menších celků umožňující výrobu v dílně zhotovitele, následný transport a montáž na místě. Vzhledem k požadavku investora

nezasahovat kotvícími prostředky do podlah, bylo nutno navrhnout konstrukci tak, aby byla dostatečně stabilní i bez možnosti kotvení do epoxidových podlah.

Vzhledem k včasnému řešení návrhu interiérů bylo možné ovlivnit podobu sálů právě budovaného muzea co do dispozice, tak materiálového řešení. Došlo tak k ponechání obvodových stěn v monolitickém betonu, který byl proveden ve slušné pohledové kvalitě, příznání rozvodů VZT apod.

Osvětlení expozice lze rozdělit na „skryté“, které podsvětluje polotransparentní potíštěné barrisolové fólie, a „přiznané“, které je svěšeno ze stropu na průběžných lištách. Tento způsob umožňuje vysokou variabilitu nasvětlení.

Na prostor stálé expozice navazuje víceúčelový sál umožňující edukativní činnost zaměřenou na výuku žáků škol, pořádání přednášek či krátkodobých výstav.

Expozice Pravěk Uherskohradištska je situována ve 2. np nové budovy. Tato výstava se zaměřuje na život v regionu od nejstarších doložených důkazů osídlení z období

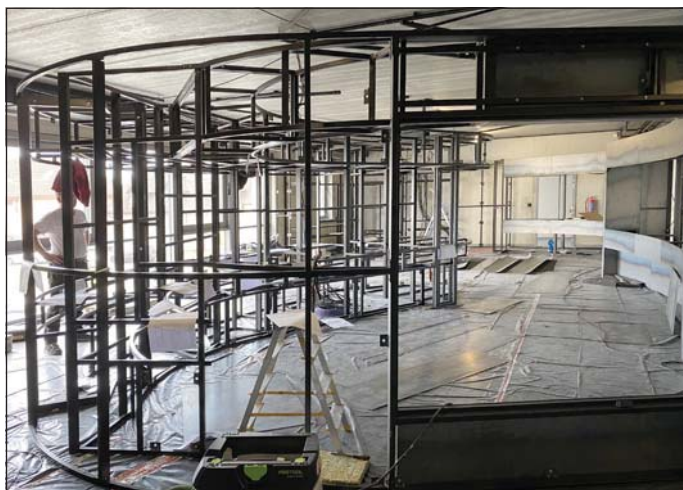
paleolitu a mapuje postupné osidlování a život v následujících epochách mezolitu, neolitu, eneolitu až po dobu bronzovou a železnou. Končí obdobím zániku Římské říše. Pro tuto expozici bylo v depozičních muzea k dispozici velké množství artefaktů, které jsou hojně prezentovány.

Výstava je rozdělena na dvě části. Úvodní haptická stezka je vsazena do potmělého tunelu, kde se návštěvník řídí svými dotykovými smysly. Prochází téměř po tmě a přitom se dotýká replik předmětů, přičemž se je pokouší rozpoznat. Díky použití pohybových čidel dojde po pár vteřinách ke krátkému přisvícení a odhalení konkrétního artefaktu. Některé z nich jsou doprovázeny příslušným zvukem, který napomáhá k identifikaci a dokresluje atmosféru dané historické epochy. Po projití tunelem návštěvník vstupuje do druhé části expozice. Zde postupně postupuje po proudu času od nejstaršího paleolitu přes následující dějinné epochy až po 4. století n. l.

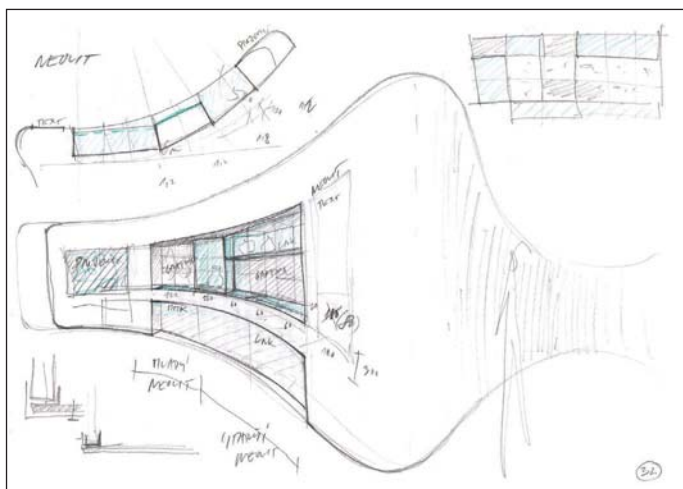
V postupném osidlování území hrála významnou geografickou roli řeka Morava. Její změny toku, záplavy a brody zásadně ovlivňovaly povahu života v regionu. Prostor sálu je rozdělen vloženými zaoblenými stěnami, které člení prostor do pomyslných říčních meandrů. Pohyb návštěvníků je v labyrintu stěn organizován plynule, jako by je

unášel tok řeky. Určitá syrovost a náročnost života v končícím období pravěku a současně i starověku se propisuje prostřednictvím použitých materiálů do samotné expozice. Stěny jsou provedeny z přírodního surového železa s ponechanými viditelnými okujemi a následně opatřeny ochranným nátěrem. Betonové stropy zůstaly společně s veškerými technologickými rozvody přiznány.

Světelná atmosféra této expozice je výrazně utlumená, dává tak více vyniknout nasvětleným předmětům. Ty jsou prezentovány

Expozice Pravěk Uherskohradištska – montáž ocelové konstrukce.

Expozice Pravěk Uherskohradištska – skica.

Expozice Pravěk Uherskohradištska – finální stav.

v rafinovaném systému horizontálně a svisle pojatých skleněných vitrín, které jsou přímo integrovány do organicky tvarovaných kovových stěn. Tyto stěny jsou navrženy dle členění jednotlivých dějinných období. Příčky jsou doplněny o grafický doprovod prezentující významné nálezové lokality či artefakty. Grafický prvek vložené ortogonální sítě člení plochy stejným principem, jako se postupuje při vytyčování zájmové plochy během samotného archeologického průzkumu v terénu. Horizontální vitríny mají v sobě integrovány dotykové ovládací displeje, které nahrazují klasické tištěné popisky. Po dotyku a aktivaci displeje je konkrétní zvolená oblast s artefakty světelně rozjasněna a na displeji se zobrazí veškeré informace k daným předmětům. Grafické rozhraní umožňuje obsahovou náplň doplnit o řadu fotografií, schémat, videí či dalších textů. Tímto způsobem je možné zobrazovat informace o každém z vystavených předmětů. Do některých stěn jsou integrovány svislé dotykové obrazovky, které nabízejí řadu AV her, kvízů či databází.

3D model okresu Uherské Hradiště vymezuje geografický rozsah zaměření této expozice. Je na něj promítán proměnlivý

grafický obraz. Stává se nejrozsáhlejší databází významných lokalit a jejich historie spojené s nálezovými situacemi. Návštěvník prostřednictvím dotykového displeje a dvou dalších zobrazovacích ploch může pronikat do mnoha úrovní informací.

Současně projekt řešil rekonstrukci vstupního foyer, kde došlo k přemístění pozice obslužného pultu s pokladnou a prodejními vitrínami. Nábytek byl navržen na míru nové situaci a doplněn o nový mobiliář a šatní skříňky. Dále byly navrženy i kancelářské a badatelské prostory archeologů, včetně studovny přístupné pro veřejnost.

Komplex Památník Velké Moravy – Cyrilometodějské centrum v sobě ukrývá moderní zázemí archeologického pracoviště Slovákého muzea a zároveň představuje ucelenou prezentaci vývoje osídlení uherskohradištského regionu od pravěku po Velkou Moravu, včetně příběhu Konstantina a Metoděje, kteří stáli u počátku slovanského písemnictví. Architektonické řešení nových expozic, jejich materiálové pojetí a práce se světlem nabízí návštěvníkovi jedinečný audiovizuální zážitek a poznání prezentovaných témat.

ZA LADISLAVEM CHVALKOVSKÝM

Jiří Jilík

Dne 6. ledna 2023 se sešli ve smuteční síni mařatického hřbitova pozůstalí, přátelé, kamarádi a spolupracovníci, aby se naposledy rozloučili s fotografem Ladislavem Chvalkovským, jehož život za tragických okolností vyhasl 16. listopadu 2022. Jsme v širším slova smyslu jeho blízcí, protože vlastní rodinu neměl a s žádnými příbuznými neudržoval kontakt.

A tak i o jeho rodinném zázemí a jeho životní pouti, než přišel do Uherského Hradiště, toho víme málo. Vlastně jen to, že se narodil v roce 1954 v Ostravě-Zábřehu. Jak se dostal k fotografování a na Slovácko, už asi nikdo nikdy nezjistí. Podle jeho vlastního sdělení začal fotografovat na vojně v Košicích. Jeho další kroky vedly na Slovácko, na počátku sedmdesátých let pracoval v Letu Kunovice jako soustružník a zde také ve Slováckém aeroklubu začal létat na bezmotorových letadlech. Jako koníčka ho však stále více strhávalo fotografování.

A fotografoval dobře, o čem svědčí 1. cena v soutěži fotoamatérů v rámci Festivalu zájmové umělecké činnosti v roce 1977, a to jak v kategorii volné tvorby, tak v kategorii reportáž. V té době již svými snímky z kulturního a společenského dění v okrese přispíval do okresního týdeníku – Slovácká jiskra a Uháčka – zpravodaje města Uherské Hradiště.

V roce 1977 nastoupil na místo fotografa do Slováckého muzea. Vedle práce pro muzeum, kde pracoval i přes svůj důchodový věk až do roku 2020, spolupracoval i s řadou dalších institucí i obcí. Jeho snímky se staly přílohou řady publikací, sborníků i některých periodik.

Společně s Petrem Titzem stál v roce 1993 u zrodu oboru fotografie na Střední uměleckopřímyslové škole v Uherském

Hradišti. Studenty si získal nejen znalostmi a zkušenostmi, ale také svou naprostou oddaností oboru. Ještě po letech, kdy na škole již dávno nepůsobil, za ním přicházeli studenti konzultovat své práce a postupy.

Ale nejen studenti s ním setrvali v rozhovoru. Patrně ani mezi námi není nikdo, kdo by Ladislava neznal, kdo z nás by se s ním občas nesetkal a nezastavil na kus řeči, tu o fotografování, tu o krásné přírodě v Chříbech, tu o ženách, tu o politice, tu o kultuře, tu o léčivých bylinách a třeba receptech zdravé výživy. Ale také o zklamání, když se ho dotkla nespravedlnost, ale častěji o radosti, o té zvláště, když se mu dařila práce – tehdy byl plný nadšení. Rád si povykládal a jeho vyprávění mívala navíc výchovnou pointu, doporučení, radu. Zastavil se, dlouze promlouval, aby zničehonic dořekl a zmizel z dohledu.

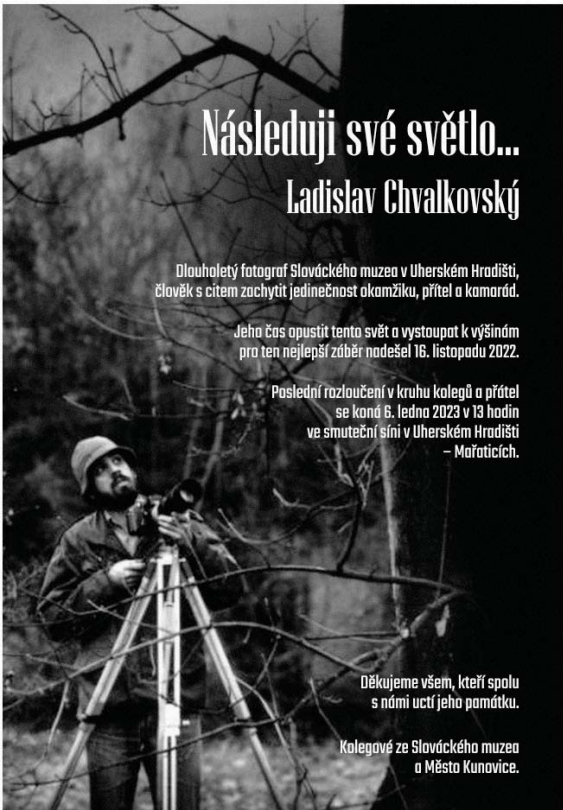
Jeho schopnost pohybovat se, přesunovat se nepozorovaně a nepostřehnutelně z místa na místo byla obdivuhodná. Nejpatrnější byla, když fotografoval v místech, kde se sešlo hodně lidí. Byl totiž viděn důvěryhodnými lidmi ve stejný čas na různých koncích uherskohradištského náměstí při dnech vína anebo na různých koncích Vlčnova, kudy projížděla jízda králů, byť bylo z hlediska fyzikálního naprosto vyloučeno, aby přesun mohl stihnout. Byť postavou spíše střízlík, přesto byl stále viděný, jako by stopa jeho vlnajícího šatu přetrvávala v místech podstatně déle než jeho fyzická bytost. V tomto smyslu se na něho nevztahovalo staré úsloví „sejde z očí, sejde z mysli“ – Ladislav z očí nikdy nesešel.

Pro dobrý záběr dovedl udělat cokoliv. Vzpomínám na jeho takřka akrobatické figury při fotografování na Památníku Velké Moravy, ale i na okamžiky, kdy podbíhal či

uléhal pod koně při jízdě králů ve Vlčnově. Z očí a mysli král divákům sešel za okamžik poté, co obklopen jezdcí popojel o pár metrů dál, zatímco o chlápkuvi s foťákem, který pobíhal mezi koňmi, na chvíli mizel mezi vlajícími fábory a vynořoval se o kus dál, o tom se vypravovalo ještě podvečer na královské hostině, v obou hospodách, v búdách při noci s Burčáky i v řadě domácností. Jistě je v mých slovech jistá nadsázka, ale faktem zůstává to, že Ladislav dokázal být všudypřítomný. V takových chvílích ovšem žádné hovory s nikým nevedl, byl nesmírně soustředěný na svou práci, žádostivý dosáhnout kýženého záběru, což v jeho případě znamenalo onu soustředěnost prodlužovat do krajnosti, neboť příští záběr chtěl udělat ještě o něco lepší než ten předešlý.

Celou svou bytostí byl spojen se svou prací, měl bych říci kumštem, neboť byl stejně dobrým ateliérovým fotografem, jako fotoreportérem anebo fotografem krajinářem. Ale vedle toho byl i kouzelníkem, který dovedl vdechnout život fotografiím ze starých alb, čistit, zvětšovat, upravovat, zabývat se výřezy, dotvářet i svými zásahy dokumentární fotografii tak, aby ústrojně doplňovala muzeálie a přitom neztrácela nic ze své výpovědi. Bravurně přefotografoval staré skleněné negativy a staré fotografie, a i ze silně poškozených pozitivů dokázal vytvořit autentickou fotografii, často lepší než originál.

Relaxaci po práci v ateliéru nalézal v přírodě, především Chříbech. Buchlovské hory mu učarovaly, vracel se do nich v každ-

Následuji své světlo...
Ladislav Chvalkovský

Dlouholetý fotograf Slaváckého muzea v Uherském Hradišti, člověk s citem zachytit jedinečnost okamžiku, přítel a kamarád.

Jeho čas opustit tento svět a vystoupat k vyšším pro ten nejlepší záběr nadešel 16. listopadu 2022.

Poslední rozloučení v kruhu kolegů a přátel se koná 6. ledna 2023 v 13 hodin ve smuteční síni v Uherském Hradišti
– Mařaticích.

Děkujeme všem, kteří spolu s námi uctí jeho památku.

Kolegové ze Slaváckého muzea
a Město Kunovice.

dém ročním období, každou volnou chvíli. V souznění s přírodou dokumentoval krajinné scenerie, v tichosti dlouhé chvíle vyčkával na nejvhodnější okamžik, na správné světlo. Kládl důraz na kompozici, měl cit pro zachycení jedinečnosti okamžiku.

Vznikala tak kolekce, u jejíhož zrodu bylo okouzlení přírodou, snímky, kterými se občas rád pochlubil při projekci v ateliéru, ale nedal se nikdy a nikým pohnout k uspořádání výstavy.

Jako fotograf kumštýř i fotograf technik nabył mimořádných zkušeností. Dozrál jako víno. Ale současně si myslím, že jen zkušenost by k onomu dozrání nestačila. Do jeho práce vstupovalo i cosi z jeho osobnosti, něco z jeho emoce, z jeho radosti i z jeho smutku. Na jedné straně světlo, které stále hledal a vzýval, aby jím prosvětlił snímek, ale i tma ateliéru s trvale zastřenými okny, symbol jistého zármutku ze života osamělého.

Jedinou oporou bývalo mu kolo, na kterém se dopravoval takřka v každém ročním období do Chřibů, obložený batohy s technikou a dekou, by přes noc dočkal ranního svítání. A když si vyjel jen tak na procházku po Hradišti, vozil si za košilí kočičku, osamělé, jakým byl on sám. Vzájemná láska mezi fousatým fotografem a zvířátkem očividně prozrazovala hloubku jeho člověčenství.

A ještě jednu jeho zálibu je třeba připomenout. Vedle fotografie naplňoval jeho život hluboký vztah k hudbě; měl ohromný přehled i slušnou sbírku desek a nahrávek jak světové rockové hudby šedesátých a sedmdesátých let, tak jazzu a klasiky.

Žijeme na Slovácku, žijeme v jednom z jeho měst. Je to město, z něhož se genius loci neodstěhoval. Je to zásluhou jeho památek, kostelů, klášterů, náměstí s kašnami, kavárnami, vinárnami.

Avšak genius loci netvoří jen stavby a objekty, ale i někteří jednotlivci. Splynou s městem tak, že je začínáme vnímat jako jeho trvalou součást, jako charakteristický

znak. Míjíme je často jen letným pozdravem s vědomím, že je zítra, pozítří či za týden, za rok opět potkáme. Nenapadne nás, že jednoho dne zmizí, odejdou navždycky. Teprve ve chvíli, kdy se tak stane, si uvědomíme, že se s odešlým z našeho životního prostoru něco zvláštního a přitom charakteristického jednou provždy vytratilo.

Až půjdeme příště přes park kolem muzea směrem do města, marně se budeme rozhlížet, zda někde nezahledneme onu rozevlátou postavu stále jakoby v pohybu... Osobitého umělce i osobitého člověka Ladislava Chvalkovského, člověka, kterému byla materiální podstata bytí cizí, tedy kromě špičkových, a tudíž i drahých objektivů a fotoaparátů, už nikdy nepotkáme. Ale vždy si ho v určitých chvílích anebo na určitých místech vybavíme a vzpomeneme na něho.

Jsou lidé, jejichž nepřítomnost jako ztrátu pocítíme, až zajdou za obzor. Právě jako ty, Ladislave. Neměl jsi rodinu, které bys chyběl, ale budeš chybět místům, kterými jsi chodil, lidem i objektům, které jsi fotografoval. Budeš chybět i nám všem, kteří jsme tě znali a měli rádi. Posíláme Ti poslední pozdrav na Tvé cestě za světlem.

Z projevu předneseného na smutečním rozloučení s Ladislavem Chvalkovským v Uherském Hradišti – Mařaticích dne 6. ledna 2023.

MISTR TRADIČNÍ RUKODĚLNÉ VÝROBY ZLÍNSKÉHO KRAJE ZA ROK 2022

Romana Habartová, Krajský úřad Zlínského kraje

Dne 7. června 2022 se v odpoledních hodinách setkali ve velkém sále Reduty v Uherském Hradišti příznivci řemesel a rukodělných dovedností: ti, kteří tuto práci obdivují, kteří se jí věnují profesně v paměťových organizacích, ale hlavně ti, kdo lidové a umělecké řemeslo sami bravurně ovládají. Konalo se totiž slavnostní předávání ocenění Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj tradiční rukodělné výroby v regionu Uherskohradištska pro rok 2022.

Jak už bývá u tohoto slavnostního aktu zvykem, pozornost v úvodu upoutala cimbalová muzika, tentokrát muzika Gymnázia Uherské Hradiště s uměleckým vedoucím a pedagogem školy Mgr. Drahomírem Hlaváčem. Na post primáše se postavil Šimon Bruščík a jako sólistka se představila v excelentním pěveckém výkonu dvanáctiletá Anna Zubrová. Role moderátora se chopil

léty osvědčený Jan Pášma, který po úvodním vstupu muziky a tónech fanfáry přivítal všechny přítomné, jmenovitě za hostitelské město starostu Uherského Hradiště Stanislava Blahu a za omluveného hejtmana Zlínského kraje Radima Holiše i radní pro kulturu a školství Zuzanu Fišerovou statutární náměstkyni hejtmana Hanu Ančincovou. V zaplněném sále Reduty byli přivítáni členové obou rad a zastupitelstev, představitelé okolních měst a obcí, držitelé obou cen z předchozích let, ale i nominovaní, ocenění a všichni přítomní hosté. Starosta S. Blaha i náměstkyně H. Ančincová pronesli k přítomným hostům krátké zdravice.

Celý slavnostní ceremoniál je již tradičně rozdělen na dvě části. V té první jsou představeni tvůrci z Uherskohradištska, okrášlení Cenou Vladimíra Boučka. Pro rok 2022 se jimi staly tvůrkyně Helena Lakosilová, Adéla Volná a Marie Slaníková, které byly

Ocenění výrobci titulem Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a Cenou Vladimíra Boučka při slavnostním předání v uherskohradištské Redutě dne 7. června 2022.

širokému obecenstvu přiblíženy atraktivně provedenými filmovými spoty z dílny Televize Slovácko.

Druhou část slavnostního podvečera tvoří tradičně předávání ceny Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje, mezi které se v roce 2022 zařadili Pavel Hirka ze Zlína za práce s přírodními pletivy – košíkářství, Soňa Kölbllová z Uherského Ostrohu za práce s textiliemi – šití a zdobení tradičního lidového a historického oděvu, Jarmila Kraváčková z Babic za tvorbu z textilních vláken – vyšívání a Ing. Jaroslava Kvasničková z Chvalčova za práce se dřevem – truhlářské a stolařské práce, řezbářství a soustružení.

Již pojedenácté v této skvělé společnosti oceňoval Zlínský kraj dovednosti tvůrců, kteří zachovávají původní řemeslné postupy, pracují s přírodními materiály, pletivy, dřevem, textílem a jinými přírodninami a svým umem dokáží přetvářet výchozí surovinu v mistrovský řemeslný výrobek. Území Zlínského kraje je totiž jedinečné v mnoha ohledech. Z geografického pohledu je mimořádně rozmanitý – od úrodných rovin až k horským výběžkům Karpatského oblouku tu žijí a tvoří tvůrci ovládající řadu zajímavých řemesel, která obohacují náš každodenní život.

Zlínský kraj tak vyniká mj. vedle bohatství tradic s písněmi, tanci, hudbou a pestrostí krojů také specifickou rukodělnou výrobou. Díky nadání a pracovitosti tvůrců přežívají původní rukodělné techniky do dnešních dnů a výrobky těchto řemeslníků díky originálnímu zpracování, estetické i užitné hodnoty přispívají do bohatství národního kulturního dědictví.

Všichni nositelé titulu se ve svém oboru snaží udržet znalosti a dovednosti nutné pro provozování tradičních rukodělných technologií, účinně a kvalifikovaně je prezentují, ale především je předávají dalším generacím. Pracovitými rukama, ale i svým srdcem vytváří živoucí kulturní dědictví, které forma těchto ocenění symbolicky zviditel-

ňuje a upozorňuje na nutnost jejich uchování, pěstování i podpory a pomoci k jejímu předávání dalším generacím. Uvedený slavnostní akt je výrazem úcty k tvůrcům, kteří dědictví udržují a popularizují.

Pavel Hirka (* 1958)

Zlín

Práce s přírodními pletivy – košíkářství

Pavel Hirka se narodil ve Zlíně. Jako tvůrčí, praktický a pracovitý člověk měl vždy vztah k rukodělné práci. Košíkářství se začal cíleně věnovat v roce 2010, kdy mu úmrtí ženy Šárky změnilo život. Pomoc našel v kroměřížské léčebně, kde ho terapie vrátila zpět do plnohodnotného života. Osvoji si tu ruční pletařské technologie, pletení na formách, staral se o prutník a sklizeň vrbového proutí, jeho stříhání, zpracování, mízování i loupání mízovaných prutů. V košíkářských dílnách se strojovým vybavením se naučil vyrábět tzv. šeny, vrbové oplétací pásy pro pletení na formách, v kombinaci s pedigem a proutím. Zaměřil se na užitné předměty, později začal vyrábět složitější a rozměrnější výrobky, různé typy hospodářských košů. Pod vedením profesionálních instruktorek

Dany Ptáčkové, Ziny Illeové a Marie Možné z Morkovic u Zdounek se naučil řemeslo dokonale ovládat. Stal se jejich oporou, pomáhal jim s přípravou materiálu na hodiny pletení, asistoval při výuce nových pacientů. Po návratu do normálního života se pletení začal věnovat aktivně, studoval odbornou literaturu a muzejní sbírky. Vysadil si vlastní prutník a s přítelem Ladislavem Hradilem z Machové u Zlína založili rozsáhlý oploceňý prutník, který rozšiřují a slouží jim jako zdroj kvalitního proutí.

Navázal kontakty s košíkářskými místy doma i v zahraničí, spolupracuje s mistry Janem Zemanem ze Staré Turé u Myjavy a s Danou Ptáčkovou z Morkovic, která má titul Nositel tradice lidových řemesel. Aktivně se účastní tradičních jarmarků, setkání košíkářů ve Zlínském kraji, v České republice a na Slovensku, kde řemeslo předvádí a učí. Můžeme ho potkat v Ostratě na Zlínsku, v Morkovicích, v Rudníku u Myjavy na Slovensku. V roce 2019 se účastnil čtvrté světové výstavy košíkářství a pletení z různých materiálů v polském Nowem Tomyšlu. V Polsku se setkal s nejlepšími mistry z celého světa, kteří tu vyráběli soutěžní exkluzivní exponáty. Tady načerpal odborné poznatky pro další činnost. Pavel Hirka pořádá workshopy a kurzy pro zájemce o košíkářství, pro děti, dospělé, handicapované.

Pavel Hirka obnovuje zaniklou starobylou technologii pletení výrobků z kořínků. Jako materiál používá kořínky stromu borovic, smrků, jedlí nebo akátu. Je to velmi pracná a zdlouhavá technika, která vyžaduje trpělivost. K pletení využívá k osnovní fázi kořínky, které se opletají pásky z kořínků. Kořínky jsou velmi dobře štípatelným materiálem. Z nich musí mistr vyrobit pásky 5 až 7 mm široké a 1 až 1,5 mm tlusté. Pavel Hirka navštěvuje muzea v České republice a na Slovensku, kde může v depozitářích studovat sbírkový fond, artefakty vyrobené touto technikou, způsob jejich provedení, tvarosloví. Pletařská práce se stala smyslem jeho života.

Pavel Hirka.

Vedle praktické stránky řemesla se stále zdokonaluje. Využívá možnosti bádání, výzkumu pěstování a výroby, hledá další zkušenosti starších řemeslníků při používání opálek a kořínkových košů. V roce 2021 se pohyboval po východním Slovensku v obcích Jakubany, Malý Lipník, Matysová, Jarbina, Olšavica, Kamienka, Nižné Rumbachy mezi starými košíkáři, kde se mu podařilo načerpat a zaznamenat řadu individuálních poznatků o výrobě opálek a kořínkových košů, o sběru, zpracování, přípravě materiálu, o samotné výrobě. Velkým přínosem se pro něj stalo badání ve skanzenu ve Staré Lubovni a zdejších depozitářích, kde je uloženo množství dochovaných opálkových košů a několik vzácných kořínkových košů vyrobených a používaných na území východního Slovenska v 19. století.

Studium sbírkového fondu se pro něj stalo velkou inspirací. Jeho studijní cesty stále směřují na Slovensko, do Polska, ale nějaký čas měl možnost pobývat i v muzeích a skanzenech v České republice – na Veselém Kopci u Hlinska, v Městském muzeu v Hlinsku, v muzeu ve Žďáru nad Sázavou,

v oblasti Studnice na Vysočině, neboť v literatuře a od pamětníků zjistil, že právě oblast Vysočiny je typická pro košíkářství. Právě zde se hojně v minulosti používaly výrobky z kořínků. Poznatky načerpané na těchto studijních cestách se promítají do jeho práce, využívá je při vlastních edukačních a prezentačních programech. Mezi poslední jeho prezentace můžeme zařadit ukázky s výrobou i prodejem výrobků v rámci Slováckých slavností vína a otevřených památek v Uherském Hradišti nebo na Dni Zlínského kraje v posledních dvou letech.

Soňa Kölbllová (* 1977)

Uherský Ostroh

Práce s textiliemi – šití a zdobení tradičního lidového a historického oděvu

Soňa Kölbllová se narodila v Uherském Hradišti. První impuls k rukodělné práci předala Soni v dětství její maminka Helena, která se jako každá správná matka věnovala podomácku šití, vyšívání, háčkování a pletení.

Díky talentu studovala Soňa výtvarný obor v Lidové škole umění v Uherském Ostrohu. Přestože se folkloru v jejich rodině nikdo nevěnoval, kroje Soňu okouzly. Začala navštěvovat folklorní soubor Ostrožan, zhotovila si první vyšívání, ušila si přední sukni, spodničky i kordulku. To se stalo základem pro budoucí profesní nasměrování. Absolvovala Střední odborné učiliště Jiřího z Poděbrad v Uherském Hradišti (1991–1994), obor Dámská krejčová. Po úspěšných závěrečných zkouškách v roce 1994 pracovala v pobočce Oděvní podnik Prostějov v Uherském Ostrohu, zároveň zahájila dálkové studium na Střední integrované škole obchodu služeb ve Vizovicích, obor Podnikání. V roce 1997 složila maturitní zkoušku s vyznamenáním. V závodě OP Prostějov prošla během jedenácti let celým provozem: pracovala jako univerzální pracovnice, krejčová, jako mezioperační a výstupní kontrola, trenér výroby, mistr, hlavní mistr. Od roku 1994 je ak-

Soňa Kölbllová.

tivní členkou šermířské a divadelní společnosti Memento mori, věnuje se šití divadelních kostýmů, replik historických oděvů a krojové tvorbě. K péči o kroje ji přivedla Věra Hendrychová, bývalá vedoucí Klubu kultury Morava v Uherském Ostrohu, kde začala sbírat součásti krojů. Tak začal Sonin zájem o lidový i historický oděv. Dovednosti získávala od místní znalkyně Filomeny Hanáčkové, která zavedla Soňu do celého tzv. textilního procesu. Škrobení se učila od Ludmily Bartošové z Míkovic, skládání a šití rukávců od paní Filomeny Hanáčkové z Blatnice pod Svatým Antonínkem. V ostatní práci je Soňa Kölbllová samouk, ale v oděvním průmyslu se pohybovala od mládí. Tam nabyla zkušenost v optimalizaci práce a v operativě stříhových konstrukcí, které Soňa aplikuje při zhotovování krojů.

Práce Soňu natolik pohltila, že si v roce 2003 založila živnost na výrobu krojů a divadelních kostýmů. Je pilná, precizní a kreativní: zhotovuje a zdobí kostýmy a oděvy reprezentující časový horizont od starověku

po současnost a podle požadavků objednavatele, ručně i na stroji. Ve volných chvílích se věnuje tvorbě šperků z korálek, specializuje se např. na miniaturní a detailní práci na pokrývkách hlavy. Ovládá celou řadu vyšívacích technik (křížek, řetízek, stonkový steh, smykování, hladkování).

Autorka se neustále vzdělává, vyhledává různé vyšívací a šicí kurzy, kde nachází nové, nepoznané techniky. Je posluchačkou seminářů historie odívání v Praze, Hradci Králové, v Brně či ve Zlíně. Mezi zákazníky jsou hlavně jednotlivci z oblasti Slovákka, nejvíce Uherskoostrožska. Šije a vyšívá textilní součásti i celé komplety. Je specialistkou na oděvní doplňky, např. obřadní dívčí pentlení, dětské čepečky, kde vyniká genialitou v uplatnění perličkové výšivky. V regionu má vysoké renomé, navštěvují ji specialisté, pracovníce z krojových dílen, studenti i pedagogové univerzit, restaurátoři textilu z řady muzeí, novináři (dokonce až z Japonska).

Soňa Kölbllová stále rozšiřuje své znalosti i schopnosti samostudiem, vyhledává odbornou literaturu, studuje staré kusy krojového textilu, které sbírá, kupuje na burzách. Navštěvuje muzea a galerie u nás i v zahraničí, kde má možnost seznámit se ve výstavách, expozicích a při konzultacích s odbornými pracovníky s hodnotnými sbírkami a uměleckými díly. Jejím tvůrčím potenciálu a preciznosti využívají módní návrháři. Pro svou houževnatost, preciznost a důslednost má příležitost se zapojovat do zajímavých projektů. Je autorkou historických módních přehlídek (Uherský Ostroh, Uherské Hradiště, Brno, hrad Veverí, Oslavany, Staré Město pod Landštejnem), poskytuje zápůjčky svých modelů na výstavy pořádané muzei, kterým příležitostně pomáhá při odborné práci s textilními sbírkami. V roce 2021 získala Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby v Uherském Hradišti a byla nominována na ministerské ocenění Nositel tradice lidových řemesel. Pro své dovednosti a schopnosti byla oslove-

na ke spolupráci na finální úpravě textilií pro nově otevřenou národopisnou expozici v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně.

Jarmila Kraváčková (* 1957)

Babice

Práce s textiliemi – výšivky

Jarmila Kraváčková se narodila v Babicích. Už v dětství se naučila základy techniky šití, háčkování a vyšívání od své babičky Boženy Abrahámové. Postupně se zdokonalovala, vyšívala prostírky s ažurami, límečky a drobné doplňky. V roce 1997 se seznámila s Marií Rozumovou z Traplic, která ji naučila vyšívat podle počítané niti, spolupracovala s Marií Gahurovou ze Starého Města, která šila a žehlila kroje, a od ní získávala zakázky na vyšívání. Vedle ženského a mužského kompletního vyšívání zhotovovala také kadrle a mužské kapesníčky do nohavic.

Dnes bravurně ovládá techniku vyšívání na výřez, tedy výšivku podle počítané niti, která je typická pro Uherskohradištsko, kde

Jarmila Kraváčková.

je doložena na úvodních a koutních plachtách z konce 18. století, ale také na dýnkách čepců, šatkách, jako výzdoba ženských rukávců a mužských košil. Výšivky se prováděly na konopném plátně nebarvenými konopnými a lněnými nitěmi, na jemném hustém plátně se výřez zjemnil a barevné hedvábné nitě a um vyšivaček proměnil výšivky v dokonalé plastické kompozice.

Základem výřezového vyšívání je vytažení či vyřezání nití na vyšivacím plátně a obtočení těchto nití hustým stehem. Aby byl vyšíváný vzor pravidelný, je nutné nitě vyšivacího plátna stále počítat a zajistit geometrickou symetrii vyšíváných vzorů. Plastičnost motivů je dána barevností a technikou vyšítí. Postup vyšívání má své zákonitosti. Plátno je uchyceno do dřevěného vyšivacího rámu, díky kterému je plocha vypnuta a vyšivačka vidí celý motiv a snadněji počítá nitě při základním rozvržení motivu. Nejprve je nutné výšivku rozkreslit na čtverečkovém papíře, vzor je rozvržen na ploše plátna, nepřekrsluje se, vyšivačka musí stále počítat počet nití. Základní obrys je vyšíván čárkovým Holbeinovým stehem, následuje otevřený řetízek, který vyšivačka vyšije do dvou předem vytažených útkových nitek podél základního obrýsu vyšívání. Kolem řetízku vyšívá hustou krokvičku, kterou se pravidelným opakováním steh vrství. Hlavní motiv je vyšíván plochým stehem, stejně tak řada srdíček v horní části celého vzoru. Dalším doplňkovým stehem je hrachovinka, která se vyšívá do spodní části mezi dvěma krokvičkami, kde se předem vytáhnou dvě útkové nitě. Způsobů doplňkových stehů je více, mohou to být dvojné, trojné, šesterné či makůvkové hodinky. Před samotným vyšítím na výřez je nutné vytáhnout každou třetí nit po útku i po osnově. Vznikne tím mřížka, do které se diagonálně vyšívá. Je třeba pravidelně utahovat uzlík kolem nití, které jsou vytaženy. Stehy jsou tvořeny několikanásobným vpichováním jehly do stejného místa a obtáčením osnovní nitě, a tedy vrstvením stehů. Tento steh (plochý i kopeč-

kový) vytváří plastičnost výšivky a vyplňuje místo kolem hlavního vzoru. Na jednom kompletním vyšívání pracuje Jarmila Kraváčková při každodenní čtyřhodinové práci až tři měsíce, ročně zvládne maximálně tři až čtyři komplety. Vyšívání vyžaduje výjimečné soustředění. Výšivka na výřez patří díky velmi složité technice k nejobtížnějším. Práce vyžaduje talent, trpělivost, cit, smysl pro detail, přesnost a preciznost. A to je charakteristika Jarmily Kraváčkové.

Své umění předává dalším zájemcům, účastní se kurzů, workshopů a předváděcích akcí ve školách a kulturních institucích. Vyučuje mladší vyšivačky se zájmem se toto řemeslo naučit. Mnohé z nich však často odradí časová, ale i fyzická náročnost. Za třicet let práce na vyšívání součastí k slavnostním a obřadním krojům k různým příležitostem (první svaté přijímání, biřmování, hody, svatby) vyšila stovky kompletů. Její výšivky se dostaly jako dárky do Belgie a USA. Precizní práce Jarmily Kraváčkové vynikají na krojových kompletech, jejichž součástí jsou právě tyto výšivkové sety. Vysoká kvalita ručních výšivek přinesla autorce prestižní značku Tradiční výrobek Slovácka, v roce 2019 obdržela za svou práci Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby. Jarmila Kraváčková se těší na to, až do svého světa umění zasvětil své vnučky, které díla své babičky obdivují.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE V ROCE 2022

Jan Káčer, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti jako regionální pracoviště pověřené naplňováním vládního usnesení Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji dlouhodobě přistupuje k realizaci projektů zaměřených na identifikaci a dokumentaci jevů tradiční lidové kultury, vyhlašovaných a preferovaných Ministerstvem kultury ČR.

Ke stěžejním významným projektům patřily úkoly v oblasti tradičního lidového stavitelství a architektury, jež pověřené pracoviště koncepčně dlouhodobě řeší. V roce 2022 byla pozornost věnována dalším vybraným objektům ze Zlínského kraje, ale především zděným zvonickým na severním Kyjovsku a Ždánicku v okrese Hodonín v Jihomoravském kraji (viz samostatný příspěvek v oddílu etnologie). Mimo to se výzkum věnoval i dochovaným stavbám z vybraných lokalit. Výzkum je spojen i s prací s dostupnými archivními dokumenty ve státních okresních archivech. V roce 2022 pokračovala odborná spolupráce s Masarykovým muzeem v Hodoníně a jeho pobočkou Vlastivědným muzeem v Kyjově na dokumentaci vybraných objektů lidového stavitelství, technických památek a drobných sakrálních památek a zvoníc.

K hlavním činnostem Centra péče o tradiční lidovou kulturu patřila v roce 2022 i dokumentace tradiční lidové výroby (práce se dřevem – soustružení, řezbářství, výroba hudebních nástrojů), ale i fotodokumentace zvyků výročněobyčejového cyklu na Slovácku (jízda králů, hody).

Odborní pracovníci v první polovině roku 2022 podrobně dokumentovali výrobu hudebních nástrojů – konkrétně cimbalu v dílně Jiřího Galušky v Ostrožské Nové Vsi,

kde absolvovali 22 natáčecích dní. Pomocí audiovizuálního záznamu a samotnou prezentací jednotlivých dílčích částí nezkompletovaného cimbalu dokumentovali technologii a rozfázovaný postup jeho výroby. Výrobce cimbalu musí mít znalosti a dovednosti v oblasti výběru vhodných dřev, způsobu jeho opracování, lepení, konstrukce stavby nástroje, akustiky apod., což Jiří Galuška (Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2021) splňuje. Dokumentováni byli i ostatní výrobci cimbalů na Moravě, kterými jsou Miroslav Holíš z Palkovic-Myslíku včetně jeho otce Vladimíra (1958–2021), zakladatele dnes mezi cimbalisty velmi známé firmy na výrobu cimbalů HO-LAK, dále Pavel Všianský z Brna a výrobci malých cimbalů (bez nohou, dusítek a pedálu). Ty vyrábějí Pavel Petržela z Vracova a Milan Heřman z Velké Bystřice.

Oceňování lidových tvůrců

Každoročně, již od roku 2005, uděluje město Uherské Hradiště titul nositel **Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby** jednotlivým osobnostem lidové umělecké výroby v regionu. V roce 2022 se seznam nositelů tohoto titulu po schválení zastupitelstvem města ze dne 25. dubna 2022 rozšířil o další tři výrazné osobnosti: **Helenu Lakosilovou** (*1949) z Vážan za práci s textilem – šití krojů a **Adělu Volnou** (*1980) z Bánova za práci s hlínou – kamenina, hrnčina. Spolu s nimi získala **Marie Slaníková** (*1941) z Veselí nad Moravou čestné uznání za celoživotní práci pro folklorní soubory v Uherském Hradišti v oblasti šití a péče o kroje. Slavnostní předání Ceny Vladimíra Boučka se uskutečnilo 7. června ve velkém sále uherskohradištské Reduty.

V tentýž den a ve stejných prostorách proběhlo slavnostní předání dalšího ročníku titulu **Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje**, popáté společně s Cenou Vladimíra Boučka. Programem provázal mluvčí města Uherské Hradiště Jan Pášma, o hudebně-taneční zpestření se postaral národopisný soubor gymnázia v Uherském Hradišti se svou cimbálovou muzikou a zpěváky. Jedenáctým rokem oceňoval Zlínský kraj dovednosti tvůrců, kteří zachovávají původní řemeslné postupy, pracují s přírodními materiály, pletivy, dřevem, textilem a jinými přírodninami a svým umem dokáží přetvářet výchozí surovinu v mistrovský řemeslný výrobek. Hostitelské role se ujalo město Uherské Hradiště společně se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti za spolupráce krajského úřadu. Zlínský kraj přistoupil ve smyslu usnesení vlády České republiky z roku 2001 k aktualizaci Strategie účinnější státní podpory kultury a s respektem k usnesení vlády České republiky z roku 2003 o Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice a v souladu s výzvou UNESCO *Žijící lidské poklady* k oceňování lidových tvůrců s vědomím nutnosti podpory uchování a dalšího rozvoje těchto hodnot ve svém regionu. Návrhy na udělení titulu mohou na základě Statutu uveřejněném na webových stránkách Zlínského kraje a Slováckého muzea od 1. října každého roku do 28. února roku následujícího předkládat vědecké a odborné instituce, muzea, občanská sdružení, jiné neziskové a zájmové organizace, fyzické osoby působící v daném oboru, orgány státní správy a samosprávy. Návrhy musí být v písemné a elektronické formě včetně obrazové dokumentace zasílány Slováckému muzeu, které vypracovává kompletní nominační listy. Ty poté posuzuje jmenovaná odborná komise, kterou svolává předseda Kulturní komise Rady Zlínského kraje, jež svá doporučení na udělení titulu předkládá Radě Zlínského kraje.

V roce 2022 byli navrženi na ocenění tito tvůrci: Pavel Hirka ze Zlína – v oboru práce s přírodními pletivy – košíkářství, Soňa Kölbllová z Uherské Ostrohu za práce s textiliemi – šití a zdobení tradičního lidového oděvu, Jarmila Kraváčková z Babic – v oboru práce z textilních vláken – výšivka na výřez a Jaroslava Kvasničková z Chvalčova – v oboru práce se dřevem – truhlářské a stolařské práce, řezbářství a soustružení.

Na základě doporučení Odborné komise pro tradiční lidovou kulturu Rada Zlínského kraje schválila na svém jednání 11. dubna 2022 udělení titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2022 třem laureátům za dokonalé ovládnutí dovedností, postupu technologie tradiční rukodělné výroby a za předávání těchto zkušeností budoucím generacím. Z rukou Hany Ančincové, statutární náměstkyně hejtmana, převzali titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2022: **Pavel Hirka** (*1958) ze Zlína – v oboru práce s přírodními pletivy – košíkářství, **Soňa Kölbllová** (*1977) z Uherské Ostrohu – v oboru práce s textiliemi – šití a zdobení tradičního lidového oděvu a **Jarmila Kraváčková** (*1957) z Babic – v oboru práce z textilních vláken – výšivka na výřez.

Slovácké muzeum pro rok 2023 podalo jednu nominaci na titul **Nositel tradice lidových řemesel**, kterou uděluje Ministerstvo kultury České republiky. Nominovanou na titul byla **Jarmila Kraváčková** (*1957) z Babic za práci s textilem – výšivka na výřez. Předání titulu Nositel tradice lidových řemesel se uskutečnilo dne 10. září 2022 v rámci Národního zahájení Dnů evropského dědictví v Chebu. Ocenění Nositel tradice lidových řemesel udělil ministr kultury Martin Baxa výrobcům, kteří se na vysoké úrovni věnují tradičním lidovým řemeslům ohroženým zánikem a svoje znalosti a dovednosti předávají následovníkům. Obdržela je **Romana Jablunková** (*1977) z Moravice-Slížan za práci s přírodními pletivy – galanterní košíkářství, kterou nomino-

vali odborní pracovníci Slováckého muzea na konci roku 2021.

Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury ve Zlínském kraji

K dosavadním sedmi statkům (Valašský odzemek; Jízda králů v Hluku, Kunovicích a Vlčnově; Slovácký verbuňk; Tradiční hody s právem na Uherskohradištsku; Výtvarné navrhování a tkaní tapiserií, koberečů a jejich restaurování v Moravské gobelínové manufaktuře; Ruční výroba umělých květin, vonic a vínků; Masopustní mečové tance z Uherskobrodsku) přibýlo v roce 2022 na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury ve Zlínském kraji Vizovické pečivo a Starý hanácký právo. Nominace připravili odborní pracovníci Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Statek byl na krajský seznam zapsán 11. dubna 2022.

V souvislosti s nominací Masopustních mečových tanců na Uherskobrodsku do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury ČR se uskutečnila 10. února 2022 mimořádná odborná přednáška Mečové tance našeho regionu. Autoři PhDr. Pavel Popelka, CSc., a Mgr. Marta Kondrová představili jejich lokální specifika i interetnické analogie a rozdíly tzv. mečových řetězových tanců, které se v Evropě objevují už jen v nemnoha lokalitách. Tento výjimečný etnografický fenomén se v našem regionu rozvinul do osobité, jedinečné podoby při masopustní obchůzce ve Strání, Komni a Bystřici pod Lopeníkem. Přednáška byla doplněna unikátními archivními filmy a hudebními ukázkami z terénu.

Průběžně probíhala redokumentace nemateriálních statků masopustních mečových tanců v Bystřici pod Lopeníkem, Komni a Strání, ale také ostatní masopustní obchůzky na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku, Jízdy králů ve Vlčnově 29. května 2022 i s bohatým doprovodným programem. V Hluku se jela jízda králů 3. července 2022 taktéž doplněna doprovodnými akcemi. V Kunovicích se uskutečnila třetí jízda

králů roku 7. srpna 2022 i s doprovodným programem v plném rozsahu. Čtvrtá a poslední jízda králů se uskutečnila v neděli 11. září 2022 v obci Skoronice nedaleko Kyjova s komorním doprovodným programem. Od srpna do listopadu byly průběžně dokumentovány hody s právem ve vybraných lokalitách na Uherskohradištsku, některé z nich se ještě uskutečnily v pozměněném letním termínu (vzhledem k jejich plánování ještě v době doznávající covidové pandemie).

Dokumentace valašského odzemku a slováckého verbuňku

Soutěž ve valašském odzemku a obuškovém se v roce 2022 uskutečnila v rámci Mezinárodního folklorního festivalu Vsetínský krpec ve Vsetíně v sobotu 25. června 2022. Samotné soutěži předcházela škola mladých odzemkářů, která se konala v týdnu před festivalem. Kvalifikace soutěže v odzemku a obuškového pod názvem Memoriál Dušana Růžičky proběhla v odpoledních hodinách ve velkém dále Domu kultury Vsetín za doprovodu cimbálové muziky Kordulka. Moderování se zhostil Tomáš Gross. V prvním kole vystoupilo v první kategorii pět soutěžících a s obuškem poměřili své síly čtyři. Stejný počet soutěžících předvedlo svůj taneční um také ve finále. To proběhlo v podvečer v Panské zahradě za doprovodu téže cimbálové muziky. Celkový počet bodů při hodnocení je dán součtem bodů předkola a finále. Vítězem odzemku se stal Vojtěch Frňka z Folklorního souboru Jasénka Vsetín (96,2 bodů), 2. místo obsadil Jiří Sousedík z Valašského souboru písní a tanců Kašava Zlín (93,9 bodů) a 3. místo získal Jakub Kaňák ze souboru Vsacan Vsetín (92,8 bodů). Vítězem v obuškovém se stal Jiří Sousedík (96,3 bodů), 2. místo získal Eduard Vlček z Folklorního souboru Soláň a Troják (93,8 bodů) a 3. místo obsadil Jakub Kaňák (93,5 bodů).

Dokumentováno bylo regionální předkolo soutěže slováckého verbuňku Uherskobrodská, které proběhlo v sobotu 28. května 2022 ve Vlčnově. Vítězem se stal Cheney Quinn z Vlčnova, který se kvalifikoval do finálového kola ve Strážnici. Do předkola dále postoupili Sebastián Zámečník, Jiří Celner, Jan Vozár, Petr Kolek a Vojtěch Vaškových. Doprovod zajistila cimbálová muziky Mladí Burčáci z Míkovic. Odborní pracovníci dne 4. června 2022 zdokumentovali audiovizuálně i fotograficky regionální předkolo soutěže slováckého verbuňku Uherskohradištska, které se konalo na náměstí Velké Moravy ve Starém Městě. Za doprovodu cimbálové muziky Bálašáci zvítězil Antonín Žmola z Kněžpole, který automaticky získal právo na postup do finále soutěže na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici. Do předkola dále postoupili Petr Polách z Kunovic, Robin Feldvabel ze Starého Města, Matěj Horsák a Patrik Matušina z Uherského Hradiště – Mařatic a Kryštof Bušina z Těmic.

Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku, která se konala v rámci Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, se uskutečnila jako samostatný pořad v sobotu 25. června 2022 na amfiteátru Zámek v zámeckém parku ve Strážnici. Finále soutěže předcházelo předkolo, které proběhlo v dopoledních hodinách a zúčastnilo se jej 36 tanečníků, ze kterého postoupilo 11 tanečníků do odpoledního finálového kola. Moderování se ujali Adéla Němcová a Martin Rezek. Ve finále nakonec společně i s vítězi jednotlivých regionálních předkol soupeřilo 19 tanečníků verbuňku. Nejlepším tanečníkem slováckého verbuňku za rok 2022 se stal Martin Vašulka z Kyjova. Na 2. místě skončil Karel Vlašic z Hlohovce, 3. místo obsadil Antonín Žmola z Kněžpole, 4. místo patřilo Marku Salayovi z Břeclavi a na 5. místě se umístil Martin Pelikán z Bukovan. Cenu poroty seniorů obdržel Libor Macek z Hrubé Vrbky za návrat ke kořenům slováckého verbuňku. Tanečníky doprovodily cimbálové muziky Burčáci z Míkovic,

OLiNa z Hodonína a Šmytec z Brna, celým pořadem provázel Ladislav Šimeček.

Tvoříme v muzeu

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje mělo na rok 2022 naplánováno několik tvořivých interaktivních programů pro děti i širokou veřejnost zaměřených na rukodělnou výrobu nazvaných **Tvoříme v muzeu**. První tvořivý program se uskutečnil v sobotu 12. února 2022 a nesl název *Šití a cifrování*. Účastníci kurzu se seznámili se základy techniky cifrování, která patří ke krejčovským výzdobám soukenných krojových součástek. Zručně tvůrkyně dokáží dodnes přenést a stylizovat krojový vzor na současné textilní výrobky. Kurz vedla zkušená lektorka Gabriela Mahdalová, která zdobením cifrováním dokonale ovládá, a zájemci si mohli nechat vycifrovat jednoduchý motiv na výrobek, který si každý sami ušili. Zájemci měli možnost inspirovat se precizně vytvořenými motivy na speciálním cifrovacím stroji, které lektorka přinesla na ukázkou, či si vyrobit prostírku, zástěru nebo utěrku. 5. března 2022 se uskutečnil kurz zaměřený na *Batikované kraslice*. Během březnového sobotního dopoledne se zájemkyně seznámily se základy voskové batiky, která je jednou z nejrozšířenějších technik zdobení kraslic. Podstatou je nanášení roztaveného vosku na vyfouknutou slepičí skořápku pomocí hlavičky špendlíku nebo tzv. stužky tvořené dřívkem a do trubičky stočeným drátem. Díky tomu se vytváří zdobený dekor založený na čárce a tečce ve tvaru paprscitých hvězd, vějířků, mřížek, věnečků či řetízků, které v nejrůznějších kombinacích pokryjí celou skořápku vejce. Účastnice se mohly inspirovat precizní prací zkušené krasličářky Marie Zajícové z Uherského Ostrohu, která zájemkyním zprostředkovala a radou předala své poznatky zdokonalované několik desetiletí při tvorbě batikovaných kraslic voskem. Dubnový tvořivý program se zaměřil na *Tkaní z kukuřičného šustí*, ve kterém se účastníci seznámili s unikátní

technologii tkaní z provázku vytvořeného z kukuřičného šustí. Touto technikou se zhotovovaly podložky či prostírky, tašky, drobné dózičky i ošatky rozličných tvarů a velikostí. Dnes se technice věnuje jen několik málo žen, na Uherskohradištsku především Marie Bilíková, která za svou práci získala titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a také Nositel tradice lidových řemesel. Pod jejím vedením se účastníci workshopu zdokonalili v tom, jak ošetřit, připravit a roztřídit materiál – kukuřičné šustí, naučili se splétat nekonečný provázek a na formě jej proplést do hotového výrobku – obdélníkové prostírky. Díky velkému zájmu veřejnosti se tento tvořivý kurz opakoval i v měsíci říjnu. 5. listopadu 2022 odborní pracovníci připravili další tvořivý kurz, který se věnoval *Vyšívání na výřez*. Kurz navštívili začátečníci i pokročilí a seznámili se se základy výšivky nazývané jako výřezová po teoretické i praktické stránce. Zkušená vyšívačka Jarmila Kraváčková, která za svou práci získala titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje, prakticky předvedla rozvržení výšivky

na ploše i jednotlivé typy stehů. Účastnice se pod jejím vedením naučily samostatně výšivku rozkreslit, rozvrhnout, rozpracovat a používat okrajové typy stehů. Na tento kurz plynule navázala druhá část 12. listopadu 2022, která se věnovala dokončení výšivky, barevné zákonitosti ve vyplňování vzoru a výplň v podobě výřezových stehů. Poslední workshop proběhl 3. prosince 2022 a zaměřil se na *Vánoční ozdoby ze slámy*. Podstatou kurzu byla práce se slámou, její příprava, kombinování počtu stébel pro splétání, štípání a vyvazování. Slaměné vánoční ozdoby byly spolu s dalšími zvykoslovnými artefakty, jako byl muší ráj či betlém, součástí výzdoby jizby tradiční zemědělské usedlosti 19. a počátku 20. století. Techniku vyvazování slaměných ozdob vyučovala Ludmila Benešíková ze Strání, která ji bravurně ovládá, a účastníci kurzu si tak odnesli nejen bohatou inspiraci, ale také konkrétní ozdoby na vánoční stromček. Velký ohlas veřejnosti po tvořivých kurzech potvrdil, že v těchto programech bude Slovácké muzeum pokračovat i v následujícím roce.

VÝBĚROVÝ PŘEHLED PUBLIKACÍ VYDANÝCH V ROCE 2022

BAJER, Vojtěch et al. *Stopy lidského umu: předindustriální technické provozy na území někdejšího panství Rožnov.* Vydání první. Brno: Masarykova univerzita, 2022. 263 s. Ethnologica. ISBN 978-80-280-0201-5.

Text sumarizuje tříletý interdisciplinární výzkum drobných technických provozů (mlýny, valchy, pily, hamry, sušírny ovoce, kovárny, cihelny, mandly, vápenky, sklárny) na území někdejšího rožnovského panství. Autorský tým přibližuje charakter a technologická specifika sledovaných provozů, jejich hospodářské, sociální, kulturní i krajinné souvislosti. Nakladatelská anotace.

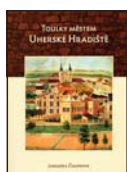
BOLINA, Pavel et al. *Jantarová stezka.* Vydání první. Praha: Academia, 2022. 565 s. ISBN 978-80-200-3235-5.

Kniha se věnuje části systému starých cest (Jantarové stezce) v pohledu lidarových snímků Moravy a mnoha odborníků. Několik desítek tisíc detailních lidarových snímků Moravy poprvé umožnilo rekonstruovat průběh cesty podle terénních reliktnů a archeologických objektů převážně ze starší a mladší doby železné. Kromě obecných kapitol o civilizačním významu starých tras se kniha zabývá zejména vedením Jantarové stezky v moravské krajině.

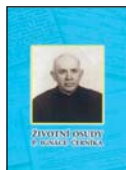
BŘEZINOVÁ, Andrea et al. *Hlavu vzhůru! Furt se de!: Fischerovi a Marie Fischerová-Kvěchová.* Vydání první. Praha: UMPRUM, 2022. 362 s. ISBN 978-80-88308-66-9.

Bohatě ilustrovaná monografie věnovaná osobnosti české výtvarnice, malířky, ilustrátorky a designérky textilu Marie Fischerové-Kvěchové. Zároveň publikace sleduje příběh podnikatelské rodiny Fischerů z Libčic, do které se výtvarnice přivdala roku 1915. Ti vlastnili prosperující cihelnu v Libčicích nad Vltavou a byli v českých zemích prvními, kteří se na konci 19. století začali s velkým úspěchem věnovat výstavbě zděných továrních komínů a komínů s vodojemy.

ČOUPKOVÁ, Jaromíra. *Toulky městem Uherské Hradiště.* Uherské Hradiště: Klub kultury Uherské Hradiště pro město Uherské Hradiště, 2022. 237 s. ISBN 978-80-11-01956-3.

Publikace mapující historický vývoj zástavby na území historického jádra města Uherské Hradiště a pozdější barokní pevnosti. Kniha je rozdělena do 15 kapitol dle obou historických náměstí a nejdůležitějších ulic, k nimž jsou připojeny kratší postranní ulice z nich vycházející. Pro lepší orientaci je v závěru otištěn současný plán města. Text je obohacen množstvím dobových fotografií.

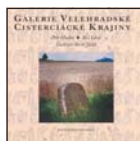
HEPNÁREK, Oto. *Životní osudy P. Ignáce Černíka*. První vydání. Buchlovice: Buchlov – Milan Železník, 2022. 79 s. ISBN 978-80-907853-6-6.

Biografická brožura mapující životní osudy kněze Ignáce Černíka, který působil v hlucké farnosti od roku 1935 až do svého útěku před StB v červenci 1950. Text životopisu je rozdělen do několika kapitol, mezi nimiž jsou vloženy myšlenky P. Černíka, které autor (prasynovec kněze) vypsal z knězových brožurek, letáčků a dopisů. Osudy P. Černíka doplňují vzpomínky farníků, které jsou stěžejním obsahem brožury.

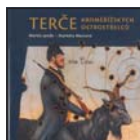
***Historie kostela a fary v Hluku*. Vydání první. [Hluk]: Antonín Zlínský, 2022. 71 s. ISBN 978-80-11-02043-9.**

Cílem brožury je rozšířit poznání o minulosti dějin města. Věnuje se zejména historii farnosti a osobnostem jejích pastýřů. Základem je starší rukopis, který v roce 1972 sepsal pro hluckého patriota Matouše Dufku amatérský vlastivědec Ing. Jan Janásek. V novějších desetiletích je pak tento rukopis doplněn textem Antonína Zlínského. Publikace obsahuje kritický úvod renomovaného historika a hluckého rodáka dr. Jiřího Mitáčka, který konfrontuje zmíněné omyly původního rukopisu.

HUDEC, Petr a LÉTAL, Aleš. *Galerie velehradské cisterciácké krajiny*. Velehrad: Růžolíčí chrochtík s.r.o. pro Matici velehradskou, z.s., 2022. 168 s. ISBN 978-80-88414-03-2.

Publikace Galerie velehradské cisterciácké krajiny přináší nový pohled na odkaz cisterciáckých mnichů, kteří působili v regionu jihovýchodní Moravy v letech 1205–1784. Věnuje se nejen klášternímu areálu, nýbrž především krajině, kterou mniši dokázali zušlechtit. Prvky, které cisterciáckou krajinu utvářejí, jsou představovány v logických celcích a jsou zasazeny do historických, hospodářských a kulturních kontextů.

JANÁK, Martin a MERCOVÁ, Markéta. *Terče kroměřížských ostrořelců*. 1. vydání. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, p.o., 2022. 239 s. ISBN 978-80-85945-84-3.

Katalog mimořádné skupiny sbírkových předmětů – střeleckých terčů – uložených v Muzeu Kroměřížska. V úvodu autoři předkládají podrobně zmapovanou historii a činnost střeleckých společností v Kroměříži včetně jejich významných členů, zatímco v samotném katalogu jsou jednotlivé exponáty detailně představeny v kontextu prostoru a doby.

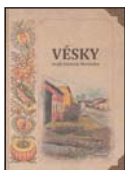
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra, KULHAVÁ, Barbora a MAŇÁKOVÁ, Magdalena. *Ruční výroba ozdob z foukaných skleněných perlí pro vánoční stromek = Handmade production of Christmas tree decorations from blown glass beads.* Překlad Zdeňka Šafaříková. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2022. 79 s. ISBN 978-80-88107-46-0.

Publikace je věnována nehmotnému kulturnímu prvku Ruční výroba ozdob z foukaných skleněných perlí pro vánoční stromek, k jehož zápisu do Reprezentativního seznamu nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO došlo v roce 2020. Nominační kniha obsahuje studii o tradici výroby skleněných vánočních ozdob v obci Poniklá a je vydávána v česko-anglické mutaci. Přílohou je DVD nosič s dokumentačním filmem o výrobě ozdob.

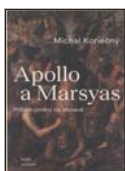
JILÍK, Fanek. *Hesla na vratech.* Vydání první knižní. Buchlovice: Jiří Jilík – Veligrad, 2022. 203 s. ISBN 978-80-906114-9-8.

Jediný knižně dosud nepublikovaný román Fanka Jilíka se po více než půl století dočkal svého knižního vydání díky iniciativě autorova syna Jiřího Jilíka. Román se vymyká z kontextu Jilíkovy tvorby, pro níž jsou charakteristické návraty do dětství a mládí prožité na slovácké vesnici. Téma románu je politické – obrana tradičních a konzervativních hodnot venkova, jejichž neodmyslitelnou součástí bylo soukromé hospodářství, které však bylo v padesátých letech vystaveno násilné likvidaci ve prospěch vzniku jednotných zemědělských družstev po vzoru sovětských kolchozů.

KODRLOVÁ, Jolana, RYBKA, Miloš a CHVÍLOVÁ, Marie. *Věsky: malý kousek Slovácka.* První vydání. Věsky: Spolek Věsky, 2022. 307 s. ISBN 978-80-11-02428-4.

Souhrnná monografie zabývající se historií Věsek od pravěku až do současnosti. Seznamuje nejen s tradičními rody ve Věskách, kulturním a společenským životem, spolkovou činností, ale také sportovní činností, lidovými tradicemi i architekturou. Vše doplňuje množství historických fotografií.

KONEČNÝ, Michal. *Apollo a Marsyas: příběh umění na Moravě.* První vydání. Brno: Host, 2022. 678 s. ISBN 978-80-275-1375-8.

Knih s rozsáhlou obrazovou přílohou vypráví dlouhý příběh umění na Moravě. Vedle malířství, architektury a sochařství věnuje pozornost i lidem, kteří jsou s ním neodlučně spjati – umělci a umělkyně, objednavatelé a objednavatelky, kteří rozhodovali o podobě umění na Moravě od dob Věstonické venuše až po naši současnost.

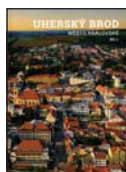

KOPÚNEK, Gabriel. *Zabudnuté mlyny a mlynářské rody východního Slovácka.* Strání. 1. vydanie. Trnava: Gabriel Kopúnek, 2022. 88 s. ISBN 978-80-570-4499-4.

Soupis mlýnů a mlynářských rodů z obce Strání doplněný o dobové fotografie a mapy.

KOŠTUŘÍKOVÁ, Jana. *Příběh vizovického pečiva*. Vydání první. Vizovice: město Vizovice ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně, příspěvkovou organizací, 2022. 179 s. ISBN 978-80-87130-57-5. Souhrnná publikace s bohatým obrazovým materiálem nabízí čtenáři poznání současné i historické podoby fenoménu obecně známého jako vizovické pečivo. Vedle shrnujících poznatků o jeho původu, vývoji i samotných tvůrcích kniha přináší podrobný popis výrobní technologie. Obsahuje rady a tipy od současných vizovických pekařek na přípravu těsta, názorné návody pracovních postupů i detailní popis výrobního sortimentu, včetně nejdůležitějších pracovních nástrojů a pomůcek. Součástí publikace je také vzorník tradičních tvarů vizovického pečiva, interaktivní sešit pro děti a přepis jedinečného rukopisu kroniky dokumentující vznik těchto těstových miniatur.

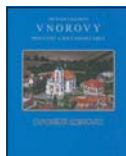
MITÁČEK, Jiří et al. *Uherský Brod: město královské*. Vydání I. Uherský Brod: město Uherský Brod, 2022. 2 svazky. ISBN 978-80-11-01935-8.

Reprezentativní vlastivědná monografie vydaná u příležitosti 750. výročí povýšení Uherského Brodu na město královské. Ve dvou svazcích souborně zachycuje dějiny města od pravěku až po devadesátá léta 20. století, přírodu, stavební památky, sport, folklor, spolky, umění i osobnosti spjaté s historií města. Publikace je doplněna bohatým obrazovým materiálem.

MYŠÁK, Miroslav, ed. *Piaristé na Moravě a ve Slezsku: průvodce po lokalitách*. 1. vydání. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2022. 199 s. ISBN 978-80-88103-34-9.

Kritický katalog ke stejnojmenné výstavě pořádané v Muzeu umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Kroměříž, Zámecká obrazárna, Galerie. Samotná publikace přináší nejprve úvodní studie seznamující s piaristickým řádem jako takovým, jeho historií, rozšířením. Na to navazují poznámky o školství a historiografii, oddíl uzavírá případová studie ukazující na často nelehké počátky řeholních kleriků v některých městech. Vlastní katalogová část sestává z medailonů o lokalitách, v nichž se piaristé na Moravě usadili trvale.

PAJÉR, Jiří a kol. *Vnorovy: minulost a současnost obce*. Vnorovy: Obec Vnorovy, 2022. 422 s. ISBN 978-80-905565-5-3.

Vlastivědná monografie o jedné z nejlidnatějších obcí v hodonínském okrese, o Vnorovech. Přibližuje jejich dějiny a současnost, zdejší spolky, folklorní projevy v každodenním životě i významné osobnosti. Kniha je opatřena bohatým obrazovým materiálem.

PULEC, Kamil. *Nevyzpytatelné vlny lásky*. Vydání první. [Uherské Hradiště]: Tomáš Ježek – Ottobre 12, 2022. 157 s. (některé složené). ISBN 978-80-11-01617-3.

Knihla poezie herce Slováckého divadla Kamila Pulce s výrazným ilustračním doprovodem uherskohradištského malíře Tomáše Měšťánka. Kamil Pulec lyrickou formou zaznamenává především některé okamžiky ze svého života. Básníkova výpověď je pak interpretována s důrazem na přesné pojmenování citového vztahu či stavu lidského srdce a duše.

STEHLÍK, Miloš et al. *Hřbitov ve Střílkách: příběhy barokního torza*. Vydání první. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2021. 231 s. Ingredere hospes. Editio monographica; volumen II. ISBN 978-80-87231-58-6.

Autorský kolektiv vypráví příběh ojedinělé kulturní památky – barokního torza hřbitovního areálu ve Střílkách ve dvou velkých kapitolách. První část obsahuje nepublikované studie Miloše Stehlíka z padesátých let, doplněné jím samotným o poznámky k architektonické tvorbě architekta Ignáce Josefa Cyraního a k tvorbě sochaře Bohumíra Fritsche. Druhý, rozsáhlejší text rozvíjí výchozí Stehlíkovy argumentace obecněji z pohledu kulturní historie. Je tedy specifický silnějším důrazem na kulturněhistorické souvislosti stavby hřbitova.

TICHÁ, Jana. *Výroční obyčejová a obřadní kultura na Valašsku: její geneze a identifikace na počátku třetího tisíciletí (na příkladech z Rožnovska, Valašskomeziříčska a Vsetínska)*. Vydání první. Rožnov pod Radhoštěm: Národní muzeum v přírodě, 2022. 319 s. ISBN 978-80-87210-82-6.

Monografie se zaměřuje na výroční obyčejovou a obřadní kulturu v prostředí moravského Valašska. Prostřednictvím vybraných příkladů, zejména z Rožnovska, Valašskomeziříčska a Vsetínska, se pokouší podniknout retrospektivní sondy do historické podoby soudobých reziduí v kontextu proměňující se společnosti. Mimo jiné se autoři věnují také vlivu dnes již zaniklého světa převážně pasteveckého obyvatelstva horských oblastí Moravy s odlišnou kulturní a sociální diferenciací.

ŽELEZNÍK, Milan. *Polešovice. Kostel sv. Petra a Pavla*. Polešovice: Nakladatelství Ottobre 12 pro Římskokatolickou farnost Polešovice, 2022. 119 s. ISBN 978-80-86528-73-1.

Brožura mapuje nejdříve historii a současnost polešovické farnosti, poté detailně popisuje historii kostela sv. Petra a Pavla v průběhu staletí. Prostřednictvím četných fotografií seznamuje s budovou kostela a jeho uměleckou výzdobou interiéru.

ŽIŽLAVSKÝ, Bořek, HRABEC, Jaroslav a BLAHA, Jiří. *Chřiby: po skalách a lomech. IV.* Boršice: Buchlov, 2022. 135 s. Chřiby záhadné a mytické; sv. 17. ISBN 978-80-907853-4-2.

Poslední díl populárně-naučné publikace mapující zajímavé skály a lomy chřibských lesů. Popisy lokalit jsou uvozeny odborným úvodem zaměřujícím se na geologickou stavbu a přírodní zajímavosti Chřibů. Nechybí ani poetické verše a současně i archivní fotografie.

GALUŠKA, Luděk. *Uherské Hradiště-Sady: 500 years of Christianity in central Europe. II., Archaeological analysis.* First edition. Brno: Moravské zemské muzeum, 2022. 368 s. ISBN 978-80-7028-585-5.

Předmětem zájmu je důležité místo z raného středověku nacházející se v lokalitě Uherské Hradiště-Sady, dnes známé jako Výšina svatého Metoděje. Jedná se o lokalitu se zbytky významného sakrálního místa, jehož počátky sahají do konce 8. nebo počátku 9. století a jehož konec je kladen na začátek 13. století. Přestože kniha obsahuje kompletní výčet všech hrobů a nálezů rozdělených do dvou chronologicky odlišných souborů, hodnotí nálezy z obou chronologických horizontů jako jeden celek, tedy komplexním způsobem.

Su jsem 150 let. Vydání první. Uherské Hradiště: TJ Sokol Uherské Hradiště, 2022. 131 s. ISBN 978-80-11-02429-1.

Jubilejní publikace seznamuje s historií Sokola v Uherském Hradišti od jeho počátků v roce 1872 až po současnost do roku 2022. Jedna z kapitol se věnuje záměrům se sokolským majetkem po převratu v roce 1989, další sokolskému loutkovému divadlu. Závěrem je uveden výčet starostů uherskohradištského Sokola.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2022

HLAVNÍ BUDOVA

Velký sál:

Jan Saudek	do 6. 2. 2022
Jako růže	31. 3. – 7. 8. 2022
Dárkonoši. Od Ježíška po Santa Clause	6. 10. 2022 – 8. 1. 2023

Malý sál:

Svět středověkých her	do 3. 1. 2022
Auguste Rodin na Slovácku	3. 2. – 18. 4. 2022
ZAHRADA Paula Klee	19. 5. – 10. 7. 2022
Rudolf Lukeš / filmové návrhy a lepoprela	31. 7. – 25. 9. 2022
Fenomén cimbál	20. 10. 2022 – 15. 1. 2023

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Přízemní sál

Of the Elements (Petr Bulava a Petr Včelka)	11. 11. 2021 – 30. 1. 2022
Pohledy do sbírek / Přírůstky 2012–2022	10. 3. – 5. 6. 2022
Triennale textilu X.	21. 7. – 16. 10. 2022
RATOLEST, Pavol Stručka	24. 11. 2022 – 12. 2. 2023

Velký sál

Jiří Načeradský	11. 11. 2021 – 30. 1. 2022
Lubomír Typlt (Malba)	10. 3. – 5. 6. 2022
Triennale textilu X.	21. 7. – 16. 10. 2022
KOVÁŘÍKOVI. Ludmila, Miroslav a Jan Kovářikovi	24. 11. 2022 – 12. 2. 2023

Malý sál

Jiří Načeradský	11. 11. 2021 – 30. 1. 2022
Lubomír Typlt (Malba)	10. 3. – 5. 6. 2022
Triennale textilu X.	21. 7. – 16. 10. 2022
KOVÁŘÍKOVI. Ludmila, Miroslav a Jan Kovářikovi	24. 11. 2022 – 12. 2. 2023

Sochy ve veřejném prostoru

Sólo pro jedno dílo – Petr Zubek „Meteorit“	1. 7. 2021 – 1. 7. 2022
Socha pro město: Skrýš (Robert Buček)	30. 7. 2022 – 30. 6. 2023

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vampyrismus

do 31. 12. 2022

Kněžna Ludmila a první Přemyslovci mezi Moravou a Bavorskem

do 31. 7. 2022

VÝSTAVY MIMO PROSTORY MUZEA (vlastní a kooperační)

Věř tomu nebo ne: 20 let Kostela sv. Ducha ve Starém Městě ve fotografiích

Milana Zámečnicka a Františka Ingra (Kostel sv. Ducha ve Starém Městě) (září–říjen 2022)

VÝSTAVY VIRTUÁLNÍ

Střelecké terče

(portál eBadatelna)

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

MONOGRAFIE

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slovákým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 stran
ISBN 80-85048-39-6
Cena: 69 Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada. GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1999

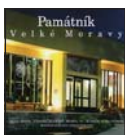
Rozsah: 107 stran
ISBN 80-861185-05-2
Cena: 46 Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: Ivo Frolec
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

Rozsah: 152 stran
ISBN 80-86185-09-5
Cena: 161 Kč

GALUŠKA, Luděk; VAŠKOVÝCH, Miroslav a MENOŠKOVÁ, Dana. PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2016

Rozsah: 167 stran
ISBN 978-80-87671-29-0
Cena: 180 Kč

ČOUPKOVÁ, Magdalena. NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 159 stran
ISBN 80-86185-16-8
Cena: 58 Kč

PROTI PROUDU ČASU: 100: [1914-2014].

Obrazová publikace vydaná u příležitosti 100. výročí založení Slováckého muzea provází dějinami muzea i města Uherské Hradiště.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014
Rozsah: 199 stran, barevné a černobílé obrázky
ISBN 978-80-87671-17-7
Cena: 250 Kč

KATALOGY K VÝSTAVÁM

ŠTAJNOCHR, Vítězslav. **SVATÁ TROJICE**

Katalog ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2005

Rozsah: 99 stran

ISBN 80-86185-44-3

Cena: 253 Kč

TARCALOVÁ, Ludmila. **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**

Kresby: Petra Kalábová

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

Cena: 40 Kč

FLORIÁNOVÁ, Olga; HABARTOVÁ, Romana a KONDROVÁ, Marta.

KERAMICKÁ VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: brožura (46 stran, barev. il.) + 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

Cena: 80 Kč

Kolektiv autorů: **OPUS VELEHRADENSIS – ZNAMENÍ NADĚJE**

Katalog k výstavě plastik akademického sochaře Otmara Olivy a fotografií MUDr. Jiřího Rohela.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 127 stran, barevné a černobílé foto

ISBN 978-80-86185-80-4

Cena: 219 Kč

PRŮVODCE

TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.

PRŮVODCE NÁRODOPISNOU EXPOZICÍ SLOVÁCKO

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

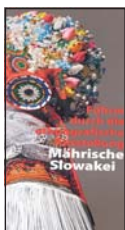
Rozsah: 46 stran

ISBN 978-80-87671-11-5

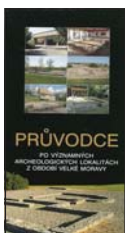
Cena: 20 Kč

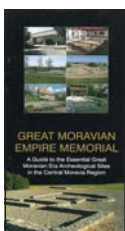
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.
SLOVÁCKO ETHNOGRAPHIC EXHIBITION GUIDE
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014
Rozsah: 46 stran
ISBN 978-80-87671-14-6
Cena: 20 Kč

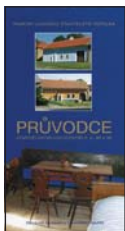
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.
**FÜHRER DURCH DIE ETHNOGRAFISCHE AUSSTELLUNG
MÄHRISCHE SLOWAKEI**
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014
Rozsah: 46 stran
ISBN 978-80-87671-13-9
Cena: 20 Kč

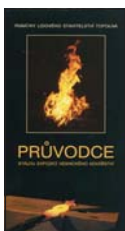
VAŠKOVÝCH, Miroslav.
**PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH
LOKALITÁCH OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**
Vydal: Slovácké muzeum a Zlínský kraj v roce 2002
Rozsah: 14 stran
ISBN 80-86185-21-4
Cena: 15 Kč

VAŠKOVÝCH, Miroslav.
**GREAT MORAVIAN EMPIRE MEMORIAL: A GUIDE TO THE
ESSENTIAL GREAT MORAVIAN ERA ARCHEOLOGICAL SITES
IN THE CENTRAL MORAVIA REGION**
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005
Rozsah: 10 stran
Cena: 15 Kč

TARCALOVÁ, Ludmila.
PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI Č.P. 90 A 93
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003
Rozsah: 10 stran
ISBN 80-86185-22-2
Cena: 15 Kč

FROLEC, Ivo.
PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003
Rozsah: 21 stran
ISBN 80-86185-23-0
Cena: 15 Kč

MARTYKÁŇOVÁ, Marie.
PRŮVODCE GALERIÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 13 stran

ISBN 80-86185-45-1

Cena: 5 Kč

MARTYKÁŇOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.

A GUIDE TO THE GALLERY OF THE SLOVÁCKÉ MUSEUM

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 13 stran

ISBN 80-86185-49-4

Cena: 15 Kč

STUDIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN

Studie Slováckého muzea č. 10/2005

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 251 stran

ISBN 80-86185-48-6

Cena: 81 Kč

DARY A OBDAROVÁNÍ

Studie Slováckého muzea č. 12/2007

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 246 stran

ISBN 978-80-86185-60-6

Cena: 115 Kč

**TĚLO JAKO KULTURNÍ FENOMÉN: JÁ NEJSEM DŘEVO,
JSEM DUCH A TĚLO**

Studie Slováckého muzea č. 14/2010

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 196 stran

ISBN 978-80-86185-89-7

Cena: 173 Kč

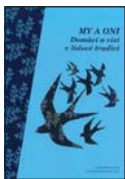
LÉČENÍ A LÉČITELSTVÍ V LIDOVÉ TRADICI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2015

Rozsah: 335 stran

ISBN 978-80-87671-22-1

Cena: neprodejné

MY A ONI: DOMÁČÍ A CIZÍ V LIDOVÉ TRADICI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2019

Rozsah: 318 stran

ISBN 978-80-87671-39-9

Cena: neprodejné

TRADIČNÍ KULTURNÍ KONTEXTY PITÍ ALKOHOLU A KOUŘENÍ

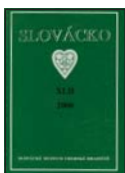
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2021

Rozsah: 327 stran

ISBN 978-80-87671-43-6

Cena: neprodejné

SLOVÁCKO – SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 332 stran

ISBN 80-86185-13-3

Cena: 46 Kč

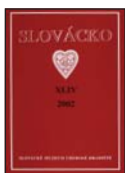
SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2002

Rozsah: 292 stran

ISBN 80-86185-17-6

Cena: 58 Kč

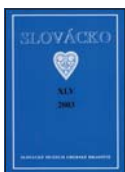
SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 392 stran

ISBN 80-86185-20-6

Cena: 81 Kč

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2004

Rozsah: 331 stran

ISBN 80-86185-28-1

Cena: 81 Kč

SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 364 stran, barev. obr.

ISBN 80-86185-41-9

Cena: 115 Kč

SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 380 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-50-8

Cena: 115 Kč

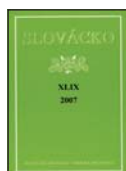
SLOVÁCKO 2006, ročník XLVIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 360 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-37-0

Cena: 115 Kč

SLOVÁCKO 2007, ročník XLIX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008

Rozsah: 404 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-62-0

Cena: 115 Kč

SLOVÁCKO 2008, ročník L

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 432 stran, černobílé a barevné obr.

ISBN 978-80-86185-75-0

Cena: 161 Kč

SLOVÁCKO 2009, ročník LI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 377 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-86-6

Cena: 161 Kč

SLOVÁCKO 2010, ročník LII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011

Rozsah: 356 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-91-0

Cena: 161 Kč

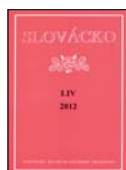
SLOVÁCKO 2011, ročník LIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2012

Rozsah: 423 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-99-6

Cena: 161 Kč

SLOVÁCKO 2012, ročník LIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2013

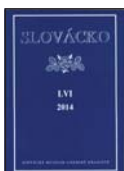
Rozsah: 413 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-05-4

Cena: 173 Kč

SLOVÁCKO 2013, ročník LV
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014
Rozsah: 423 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-15-3
Cena: 175 Kč

SLOVÁCKO 2014, ročník LVI
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2015
Rozsah: 423 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-21-4
Cena: 175 Kč

SLOVÁCKO 2015, ročník LVII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2016
Rozsah: 339 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-28-3
Cena: 175 Kč

SLOVÁCKO 2016, ročník LVIII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2017
Rozsah: 383 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-31-3
Cena: 175 Kč

SLOVÁCKO 2017, ročník LIX
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2018
Rozsah: 375 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-35-1
Cena: 175 Kč

SLOVÁCKO 2018, ročník LX
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2019
Rozsah: 383 stran, barevné obr.
ISBN 978-80-87671-38-2
Cena: 175 Kč

SLOVÁCKO 2019, ročník LXI
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2020
Rozsah: 359 stran, barevné obr.
ISBN 978-80-87671-40-5
Cena: 190 Kč

SLOVÁCKO 2020, ročník LXII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2021
Rozsah: 407 stran, barevné obr.
ISBN 978-80-87671-41-2
Cena: 190 Kč

SLOVÁCKO 2021, ročník LXIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2022

Rozsah: 359 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-87671-45-0

Cena: 200 Kč

TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE PRO PUBLIKOVÁNÍ V ČASOPISU SLOVÁCKO

- příspěvek je nutné odevzdat v elektronické podobě v textovém editoru Word
- fotografická příloha: v elektronické podobě nejlépe ve formátu JPG (rozlišení alespoň 300 dpi), případně originál fotografie v papírové podobě (redakce zajistí naskenování či přefocení)
- písmo: Times New Roman
- název příspěvku: velikost 12 tučně, verzálkou
- jméno, příjmení, název instituce: velikost 12 kurzíva
- anotace příspěvku (u studií): česky několika větami před článkem
- text: velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem
- forma bibliografické citace viz <https://www.slovackemuzeum.cz/casopis-slovacko>
- autobiografický údaj za studií: kurzívou titul, jméno a příjmení, rok narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popiska, místo, datace, autor foto či kresby (vzor): Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.
- maximální rozsah studie 36 000 znaků (včetně mezer)
- maximální rozsah materiálového příspěvku 36 000 znaků (včetně mezer)
- maximální rozsah zprávy 10 000 znaků (včetně mezer)
- české resumé v rozsahu do cca 3000 znaků (včetně mezer), cca 5–8 klíčových slov

Slováké muzeum
v Uherském Hradišti

STOJÍME NA PEVNÝCH ZÁKLADECH...

PF2023

